Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sifre Tere ʿAśar - ʿim Perush Rashi ṿe-targum Ashkenazi u-veʾur

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9129

Visual Library

Bibliotheca
DORIS JOSEPHI ŽALUD
LIT C* IV/1
No 1730

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מחנוססות בהדר החבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד (מיכה ד', ד').

Prag 1835,

Druck und Verlag des M. I. Landau.

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1586

ספרי

תרי עשר

עם

פירוש רש"י ותרגום אשכנזי ובאור

מאת מתרגמים ומבארים מפוארים בשמותם עלי אדמות.

והוגה מחדש בשקידה רבה ובעיון גדול.

ונספחה לסוף תרי עשר

העתקה ובאור לכל מלות בלע"ז הנמצאות בפירש"י ז"ל

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת'ק'צ'ה לפ'ק.

TRE ASSAR.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

סלת למנחה

והוא

הקדמה כוללת לספר תרי עשר.

הקדמה ראשונה

מתוכן הספר וידיעת עניני סגולותיו.

הספר הקדוש והטהור הזה לפני עמים לפניך, קורא חביב! מתורגם ומבואר מאתנו כיד ה' הטובה עלינו, הוא מחלקה אחת מהחלק הנקרא נביאים; ולהיותו כולל נבואות קטנות, לכן לספר אחד לבדו יחשב, כמאמרם ז"ל (ב"ב י"ד ע"ב) תיידי דזוטרי מירכם. ונקרא תרי עשר במספר הנבואות ההן. הספר הזה הוא מאסף לדברי התוכחות והמוסרים אשר ילקו מפי שנים עשר נביאי אל קדושי עליון; עת החל עם ישראל לפשוע ולמרוד באלהיהם, שכחו את אל מחוקקם, המירו את כבודו בלא יועיל, עזבו את תורת ה' וחקיו היקרים, ללכת אחרות עקלקלות בתועבות הגוים אשר סביבותיהם, פרעו מוסר ותוכיח, הסחיתו דרכם ומעלליהם, והיו לשמלה בקמיהם. ובחסד אל עליהם הקים להם בפעם בפעם את נביאיו אשר החניל עליהם מרוח קדשו והבין את לבבם ורוחם להתילב נגד מלבים מזידים המתעים את העם, ולדבר להם דברים קשים ומרים. המה המלילים הקדושים אשר נכח דבריהם העירו והקילו את אנשי דורם מתרדמת החולת אשר נשתקעו בם, ויעדו להם מקרי העונג המעותד לבוא עליהם אם יקצו את ערפם להיות כמורדי חור, גם נחמו את העם בדברים רבים ונעימים, כי יחוב ה' לחוס עליהם לטוב אם ישובו מדרכם הרעה וידבקו בה' אלהיהם.

הספר הזה יסודתו בהרי קדש, וקדושתו במעלה היותר עליונה, כמו שאמרו עליו ז"ל (מס' ידים) שהוא מן כתבי הקדש המטמאין את הידים. ענין הקדושה הזאת יבחן מצני לופנים (א) מלד כללותו, כי כלו דברי אלהים חיים, פרי רוח הנבואה השופעת על נפש הנביאי' שימה נפיהם את כל הדברים אשר יגידו אל עדת שומעיהם; אין בכל הספר הזה מלה או אות אחת אשר הוסיפו או שנו המדברים ההם מדעתם, כ"א כלו רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו. (ב) מלד פרטיותו, כי הוא מלא על כל גדותיו אמרות שהורות וברופות מזוקקות שבעתים, ורובי מלילותיו עמוקות וסתומות למאד, עד שיכמד על הקורא להגיד פתרונם, לחדר בחדרי מבוכותם, לרדת לתוך עומק הורותיהם, ולהבין היטב כונת העניינים הנסתרים והנחבאים תחת סתר כנפיהם. וכבר העידו החכמים על הספר הזה, שהוא החלק היותר קשה בכל

סלת למנחה

ספרי תנ"ך [1]). ואם מלילותיו קצי הפתרון הנה בלשונם המקורית, עלכ"ו תכבד העבודה על מתרגם ספר כזה ללמוד לחרת, למלוך בכל עת המלילה הנלוזה והמסבכת עם כונת המחבר, ולהריק תוך המליצה מתקה ונעימותה מלשון ללשון עד שיהיה קולע אל השערה ולא יחטיא. ונחנו מה כי נתהלל למלוך חדות החכמים ולהבין פתרונם ולבוא עד קצם, ובחמת בירקה ורעד גשנו למלאכת ההעתקה ההיא, וכמעט כשגינו לחור לחרי החלונו למשמע בה ידים, לולי שמנו בה' מבטחנו כי הוא יורנו את הדרך היסר; ואם ידנו קלרה, היד ה' תקלר לפעול טוב גם ע"י קטני הערך כמונו. וגם יד המפרשים הגדולים היתה לחתנו, להורות לנו את הדרך ילך בה, האה לרבעה מטיבי לבת, רש"י, רד"ק, הרלב"ע והרד"ח ז"ל. סוף דבר לנחנו עשינו את שלנו ועמלנו בשקידה נמרלה לדרוש ולחבר מטעמי המפרשים ז"ל, לבקול ולפלס בדעתנו את היותר קרוב אל הדעת, ולעיין היטב בכל חבר עלה על רוחנו לחבר מדעתנו ולבחר הכל לי בקר בבחר מפורש ומוס שכל כפי חבר חשיג ידנו.

אמנם לחבר ברית בתנו לבלורנו, בלבי החריך בו יותר מדי, עוד בשלרו הרבה מן הענינים הנלרכים מאד חבר עדן לא נתבארו, וביותר בענין הנבואה חבר לא רבים יחכמו לדעת לאמתה ומהותה; קלתם חשבו, כי מטבעה לחול על כל איש, יהיה מי שיהיה חכם או סכל, ואף מי שלא הבין ח"ע בידיעות רמות ונשגבות יוכל להתנבא, ורק חבר יבחר ה' בו הוא הקדוש [2]). וקלתם שגו ברואה לחשוב תועה על רוח הנבואה ולחלל קדש, בחשבם כי אין הבדל בינה לבין שאר הפעליות הנפש העולות ומתגברות מעצמן; ובעיניהם כל המליצות שוות, בן לותן חבר ומלאו על ענינים לאודיים ושכליים, כמו משלי שלמה ודומיהם, חבר המה תילדות השכל האנושי, על נמוסי בני אדם בגוים, ועל נסיוני הזמן נוסדים, בן לותן חבר תכליתן לזכרה ותוכחה לחומה בכללה, ולמרחוק יביטו להניד מרחבית לחרית, מפעלות אלהים חבר יעשה חדשות ויחיש שמות בחרן להשבית ממלכות ולרומס גוי וממלכה. — ולמען הצמיד על האמת, רחינו להקדים לך הקורח הנעים! מיזה הקדמות, לנחר לך תחלה את סגולות הנבואה, לידותה ומהותה. חח"כ נדבר מהשתמשות המליצות בנבואה, ובזה נבח לחקור בפרטות על שמות הנבואה הנרחפים בעיניהם והשבל שבין כלם; חח"ז נתור לחרי תולדות הספר, זמן פיי הנביחים לופן מחלקות נבואותיהם, וסגנון כל ח' מהם, ונשוב לז לחקור על כותבי הספר ומחבריו מי היו; ולבסוף נפן ונלך לדרוש חבר ידיעת החרלות והמקומות

---

[1]) יש תחת ידינו מכתב מהחכם החדון פרופעסאר טיקסען בעיר רָאסטאק, חבר בשמעו את נשורת ההעתקה החיה בבדו בדבריו הנעימים, ונתן לנו הלל ותודה על חבר עלה על רוחנו לגשת למלאכה הנבדה הזאת. וכה דבריו בקלור: „תשואות חן חן לכם, רעים מחבילים, „ומגידי מנחה טהורה, על חבר העמסתם על שכמיכם עול העבודה הקשה, לתרגם הספר „החתום הזה בלשון לחבתי לחה ונקיה, ולעשות לרחבו לוית חן בנחור הדברים הקדוש הנמלחים בו. „בהעתקתכם תיטיבו לתלמידי עמכם, בהסיר מעל שפתותיהם לשון עלגים המורגלת בפי „המורים חבר בלעגי שפה ובלשון מגומגמת ידברו אל העם הזה. ולא מפי הדת והחבונה הם „יוצאים בן, כי הוא תגובת ההרגל המשונה, שורש מנהג יען נוען מימי קנותינו הרחבונים, „עמי חבכנו הקדמונים, חבר למדו בשונם לדבר ככה. — ואחם בודחי תבליחו במעשיכם. „חזקו והתחזקו בעד עמכם, ויהי אלהים עמכם!"

[2]) עיין ס' המורה ב' ל"ב.

והמקומות הנזכרים בספר הזה במובנותיהם לגויהם, על הכל נרחיב הדבור בסי' אזר חגן אלהים לותנו בידיעות החלה, אזר קנתם לקטנו מספרי קדמונינו ז"ל וקנתם מספרי חכמי העמים אזר טרחו ויגעו בדרישת העניינים החלה. ועל כלם נאחוז לדבוק בקבלת חז"ל אזר על פיה חנו חיין וממנה לא נזוז. ועתה הקורא הנעים נחפצה ונחקורה יחד הלמודים החלה, אזר נסדר לפניך אחד אחד, דבר דבור על לופניו, לאזן תאולנה עיניך בהשכלת הענינים, טרם נוסף לקרות את פנים הספר. והיו הכללים החלה לך לעיניים, בלכתך עמנו להתענג בקריאת הכתובים החלה, ובהכרת עולם כח הנאותה השפוכה על רוח הנביא, כן לרומם נפשו מעלה מעלה, ולמשול ברעיונותיו, כן לעורר לב שומעיו וקוראיו, ולהטות רוחם לתכונות שונות ומדות מתחלפות.

מענין הנבואה בכלל.

אחת מסגולות המיוחדות לאזר נכתרו בם לכותינו בהיותם על לדמת קדם, היא הנבואה. מתת לאלהים הוא לאזר חנן בו את עם סגולתו, והפליא לותם מיתר העמים לאזר על פני האדמה, להקים בתוכם לנביאים אלמים בחכמה ודעת, זכי הרעיון, בקיאי הלשון, מובחרים בכתר הגינה לשפוט על כל מעשה טוב ורע, מתוקנים בכל מעלות ומדות, ומובדלים מיתר העם בטהרה ופרישות; לחנני רוח החיות והקדושה, לחבירי לב לעמוד ולהתילב לפני מלכים ולהוניחם על פניהם; על כנוד הרשעים החלה לא חסו, מגדולתם לא נסוגו לחור, ומשנאתם לא חתו. עליהם לאחה רוח ה', המלהבת בנפשותם אש הקנאה קנאת ה' לבחות, המחזקת הפעלותם ותכונת לבותם, הנותנת להם לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר, המנהגת בם דבורם בחופן נפלא ונשגב, עד שיוכלו להגיד האותיות לאחור ולפרוט המקרים העתידים טרם נותם, כאי אזר ראתה עינם עין הרואה. והיה בעת אזר החל רוח ה' לפעם בנביא קדוש כזה, לא עמד מרעיד ומשתומם, נתבטלו הרגשותיו הגופיות ונשאר לבדו בכח השכל, מתבודד בחזיונו, לופה ומביט המראות האלהיות הנלבות מול שכלו, עד כי הליקתהו רוחו המתפעל בו להפיק זממו ולהוליך רעיונו ומשנותיו ע"י לאמרות קלרות רבי העניין, ולדבר בשם ה' את אזר יחים בפיו, וכמוכר בכתוב (עמוס ג' ח') ה' אלהים דבר מי לא ינבא! —

ואתה הקורא הנעים! פה נעמדה יחד כרגע, נזכירה את הזמן הזה אזר היתה רוח אלהים מרחפת על שפתי שרידי עם ומליטיו, להגיד לבני אדם רזון אל ועזות נורלותיו אזר יעשה באחרית הימים. הה! תרדנה עינינו דמעה, על אבדן הסגולה היקרה הזאת אזר היתה לנם עמים! נפשנו עלינו תשתוחח ותהמה, בזכרנו כי בח עלינו כל אזר נבאו הנביאים החלה. אך ירחב לבנו ותומם נפשנו, בחשבנו כי באזר הקים ה' את דברו להביא על לבותינו את כל הרעה הזאת, כן יקים ה' גם את דברו הטוב אזר דבר ע"י הנביאים החלה, לשמחנו כימות ענה לותנו. גם נשא בפנו בהלל ותודה על אזר השאירו הקדושים החלה לאחריהם ברכה לכתוב את דבריהם על ספר לזכר עולם; בם נוכל התנחם מעלבונינו, בם נוכל התענג עונג נפשי בלעדנו לדרוש חכמה ודעת ולהשביע נפשנו מנעימות דבריהם ומין ערך מליצותם.

והנה החקירה בנאותה תפרד לאחבעה ראשי הידיעות הנלרבות לכל משכיל על דבר מה, הזקן לדעתו על בוריו ומכונו. והמה הסבות הד', החומרית, הצורית, הפועלת והחבליתית.

סלת למנחה

ונבאר לאחת כי העניינים האלה טובים מאד להוהבי דעת ומתרחבים על כלל הבחינות והלמודים הנוגעים בענין הנבואה.

ובהיות שהתכלית הוא העיקר, כי הוא רצון במשבחה וחליו פונות כל פרטיות הפעולה, לכן מן הראוי להתחיל הבאור בו.

תכלית הנבואה.

מלבד התכלית הפרטי, לצד הסתעף לז מדברי הנביאים לאנשי דורם, שהיותם מוריס את העם לדעת את ה', גודריס גדר ועומדים בפרץ, לפי רבו המתפרלים מאת ה' אלהיהם, כמו שמלאנו בימי שמואל וחליהו ודומיהם; גם הועילו דבריהם לחזק את לב המלכים בעת לחתם למלחמה נגד לויהם, כנזכר בנתוב (מלכים ב' ג'); מלבד התכלית הזה נמצא עוד תכלית כללי לנבואה, והוא עצם התכלית לצד לתורה בכללה. ולמען העמיק על לחתת הענין הזה, נעיר מקודם על בחינה לחת בפרד, שמענו ודע לך.

מעקרי האמונה, כי הנורא ית' מגיח בנבואתו לצד יבר על פני תבל, וכל מקרי הזמן לצד יקרו לבני לדם, הן לכללות האומה, הן לאישיה, כלם שלוחי השגחתו הם, על פיו יצאו ועל פיו יבאו. והנה מלאנו רחינו כי בעת לצד רחתה חכמתו העליונה לחדש דבר גדול בתומה לז יקיס לים לחד לו לאנשים מיוחדים לצד מצא לת לבבם ונתן לפניו, על ידיהם יפעול פעולות גדולות ונוראות, ובאברת השגחתו יסך על הבחיריס ההם ויפגבם למען יוכלו לת כחם למלחות רצונו ויוצג התכלית לצד כוון מאתו ית'. ובימים הקדמונים, בעת לצד מצך בסה לרץ וכל יושביה היו מונים בסנורי התומה ומשוקעים בטומאת לגילים ושקוציהם, הנה הרצון לצד נגדל בדעותיו מכל לנשי דורו, והכיר לת בוראו, והחיר מחשבי לרץ וקרא לת בני החדש לעבודת השם והורם דרכי מסדו וטובו, הי' לברהם לבינו, לצד לזאת נקרא בכתוב בשם נביא, כאמרו (בראשית כ' ז') כי נביא הוא. ולבן בחר ה' בו ובזרעו לחריו להיות עומדים לנגד עמים ולבשר חסדי ה' ולדקותיו בקהל גוים, ע"י נפלאותיו ונוראותיו לצד יעשה בקרבם לעיני העמים. ועל ידיהם תמלא הארץ דעה לדעת לת ה' לירלה ולאהבה לותו ולדבקה בו. התכלית הזה בבר הותל להשתלם בעת לצד הוליח ה' לת עמו ממצרים ע"י משה לים האלהים, וירלח עוזו וגבורתו לצד עשה למענם לז רלו כל עמי הארץ לת מעשה ה' כי נורא הוא, ולז נודע שמו הגדול בכל העמים, כמאמר יתרו עתה ידעתי כי גדול ה' מבל האלהים, ובאמרו (יהושע ל' י') כי שמענו לת אשר הוביש ה' וגו' כי ה' אלהיבם הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. וביותר בצד שם משה לפני בני ישראל לת תורת ה' והקים ברית קדש בין ה' אלהיו ובין עמו; היא התורה, הכוללת חקים ומשפטים לדיקים, אלהיים נמוסיים ומדינייס, עליהם נוסדה הללחת האומה ומבן פנת יקרתם, וגם תלוי לוצר הקבוץ הכללי, והיו לאנשיה לאנשי מופת לבל יושבי תבל, באמרו (דברים ד' ו') כי היא חבמתבם ובינתבם לעיני העמים, מבאר ההיח שאנו חבמי עם ועם ונבוני דור דור, ועל יסודותיה המוסקות בנו גדולי האומות לת דתיהם השונות.

והנה משה לדונו לבי בל הנביאים, לצד ידעו ה' פנים לל פנים, ולצד הזיג דברי לל ושונתו ורמיו המתפשטים על בל ילודי תבל, זבר התכלית הנשגב הזה בתורתו הנתונה

לו מפי ה', רצוס נגתב לתמת, כמו שתמר (דברים כ"ח י') וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, הוא הודיע לעמו, כי יקיס ה' להס מזמן לזמן נביאים וחכמים, לתר יורוס דרכי ה' ויזמיעוס תהלות ה' נקהל רב, כמו שתמר (דברים י"ח ט"ו) נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך. גס הניח היסוד למליצות הנבואה, והרחה חותס תכנית מתמריס ומתבונת זכרוניס, בזירתו הנפלתה לתר שר לעמו בתחרית ימיו, ולתר נה הודיע לת כל המקורעות לתר יבתו להס והמקריס לתר יסיגוס ע"פ מעשיהס, נפי לתר רתתה עין תשיונו ותנן לה, הנה התחיל מליצתו בדברי מוסר ותוכחה, להגיד לבית יעקב פשעו ולישראל תטאתו, ומן הדברים ההס נת ליעודי עונש, ולבסוף נטפו שפתותיו דברי נחמה וישועה, עד שסייס ותמר הרנינו גוים עמו וגו'. וכמו שזכרנו כי זה הי' ויהיה לנגד מתכלית הפעולות הגדולות לתר עשה ה' ויעשה לעמו, שתתרתב הכרת תמתתו בכל הארץ. ובעקבות המלין הגדול הזה הלכו כל הנביאים, להלביש מליצות חזיונותיהס במתכונת מליצתו, ולנהל ת מתמרי פיהס לרגל המלתכה לתר לפניו; ותס משה רבס יסר ת העס ויעד ענשס ובשר נחמתס ע"ד כללי, הס היו הפורטים על פיהס ובררו ת דבריו והחזיקוס בדבריהס. ותכלית מליצותיהס הי' תמיד התפשטות הכרת התמת ודעת תלהיס בכל הארץ. תל הנקודה הזאת יפנו כל מגמות מתמריהס, דברי משליהס, וכוונת חזיונותיהס. וזהו מה שתמרנו: כי תכלית הנבואה הוא בעצם תכלית התורה בכללה.

פועל הנבואה.

בהשקפה ראשונה נדמה, כי לין שס פועל הנבואה זולת הנניח בעצמו, ובתר תמלת נפשו מרעיונות נשגבות לתר תולדנה ע"י המושגות העולות על זכרונו, לז יגייר הכת הדמיון המתפעל בו מרתות ממרתות שונות, לתר יקבר המלין לו הנניח בסימני התינות והמלות והמתמרים ע"פ חקי המליצה וסגולותיה. ותולס לס גס לת נוכל להכחיש זה מכד לתד ר"ל שהנניח ישתמש בכח המליצה, למשול בעדת שומעיו כרצונו ולהטות לנבס לכל לתר יחפון, ונמו שנתתר להלן; מ"מ ידענו ג"כ, כי המרתות לתר יתילבו לנגד עיניו, לינס תולדות הזכל, ולת תולדות הדמיון, בהיות שהני הכתות הללה מטבעס לינס מתפעלים כ"ת מהעבר לו ההוה, לת מהעתיד לו הנולד לתתר זמן. ותתרי כי רתינו שהנביאים ע"ה ידברו על העתיד, ופעולת דבריהס יולדת לפרטים, לברר ולבנן ת הנולד במקוס ובזמן ובנוף, בתמרו (תנקוק ג' ב') כתוב חזון ובתר על הלוחות למען ירוץ קורא בו, (עיין בתור שס), וגס דבריהס מכוונים ומסכימים עס העבר המדובר נס; לין ספק כי הפועל האמתי בנבואה, הוא השם ית', המשפיע ת רוח קדשו עליהס והמתיר עיני חזיונס לרתות ת הנולד ולהגיד התותיות לתתר, לתר לזה יורה בתמת שס חוזה לו רואה וגס שס נביא, לס גס שהנתתו הרתשונה על המדבר נקהל עס ומשמיע דברי תוכחות, בכל זאת ברוב הזמן כללו בשס נביא ג"כ הורתת המגיד עתידות [1]), כמו שכתוב (שמואל ט' ט') כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה. ותל תקוה ממני הקורת הנעים! שתבאר לך, תיך ובתיזה תופן יפעול השס ב"ה בנפש הנביא, עד שתהיה

עלולה

---

[1]) ונפי ההורתה ההיא תנוח הפעולה לס בנבין נפעל, בבחינת שהרוח פועל במחשבותיו ורעיוניו ויהיה הנביא נפעל גרידא; לס בנבין התפעל, בבחינת שהנביא יבין ת עלמו לקבלת השפעת הנבואה.

סלת למנחה

עלולה לקבל המרות הרוחניות הללו, והתועדות העתידות טרם תבואנה, כי זה הענין הוא מן הנסתרות לבד הם לה' אלהינו, ועל כיוצא בזה אמרו ז"ל במופלא ממך אל תדרוש, במכוסה ממך אל תחקור, במה שהורשת התבונן. ודי לך הקורא המשכיל במה שרמזתי לך למעלה מתנאי הנבואה, שיהיה הנביא בעל שכל זך ונקי, ויכין את עצמו ע"י מדותיו הטהורות ומחשבותיו היקרות להפעליות קדושות כאלה, ויהיה לימין לב נגדורים לדבר נגד מלכים ולא יבוש, ולא יחת מגבורתם. לו לז תעבור עליו רוח קנאת ה' לבשתהו, והיא שמכתהו להתפעל באחד מהענינים לבד הוספע עליהם מאת המשפיע העליון, אם להורות, או להוכיח, אם להבות בשבט פיו, או לרפאות ברוח נדיבתו.

צורת הנבואה.

כאשר הכין הנביא ע"ש להתפעליות קדושות וטהורות, ע"י שהתבודדו רעיוניו ושוטטו מחשבותיו בענין מה שהיה חפץ לדעתו, והגיע אליו שפע הנבואה לדעת פרטיות הדבר, עד שהיה הכח ההוא מושל ברוחו להעלות בנפשו השגות שונות ולצייר בדמיונו תמונות מתחלפות, לז היה ניד הנביא לספר המרות וההשגות אשר רחה והשיג, ולסמן לותם ע"י המלות והדבורים אשר יולידו מפיו; לך בלופן שיעמור מולו שפתיו להיות דבריו מוסכמים תמיד אל מרלותיו והשגותיו הנשפעות בנפשו מהמשפיע העליון ב"ה, וזה הוא מה שזכרנו בתחלת דברינו: כי אין בכל הספר הזה מלה או אות אחת אשר הוסיפו או שנו המדברים ההם מדעתם, כ"א כלו רוח ה' דבר בו ומלתו על לשונו; לא שהיו שומעים הדברים מהאל ית' [1]), כ"א היו בתחלה בתבונת מקבלי השפע, ואח"כ השתמשו הם במאמריהם במלילות עלמם ובדברים אשר רגל על לשונם. והיו נבדלים זה מל אחד כפי כחו ומעלתו, כנודע שבמולות המליצה לין שוות בנפש כל מלין, רק יבדלו במדרגותם, כי לזה השתלמות יתירה מלזולתו, ולכל אחד דרך מיוחד, אם כפי התכונה הטבעית אשר לנפשו, ואם כפי תנוך מולדתו ומוצאי למודיו אשר הזיג מנעוריו, ואם כפי מקרי יחוסיו עם הזמן והמקום אשר בו והעם אשר הוא יושב בקרבו.

אמרו חז"ל (סנהדרין דף פ"ט) סגנון א' עולה לכמה נביאים ולין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. כונת דבריהם מתבארת היטב מכל מה שזכרנו עד הנה. כי ע"פ מה שבארנו (בחלית הנבואה) שהנביאים ע"ה הלכו בלם בדרך אחד, הוא הדרך אשר גלה להם מפי מרע"ה בתורתו אשר כתב על פי ה', ונתן בה לפני בני ישראל ברכות וקללות, דברי מוסר והוכחה, ודברי נחומים וטובים, בדרך הזה ילכו כל הנביאים הבאים אחריו, אל עבר פניו ילכו, לא יסבו בלכתם, ורוח אחד להם; לכן בענור ההשתתפות הזה אשר לבולם, יקרה לפעמים שבני נביאים או יותר פגשו בענייני השגותיהם ודברי מלילותיהם זה את זה, דלו ושאבו זה מזה, והשתמשו האחרונים בדברי הקודמים להם. וזה כונת אמרם ז"ל סגנון אחד עולה לכמה נביאים. לאמנם נהיות שכל א' מהנביאים תכונה אחרת לו, כפי מבנו הפרטי וכפי מעלות ידיעותיו, וכמו שבארנו, לכן אי אפשר שבני נביאים ינבאו כל דברי הנבואה וחלקיה בסגנון אחד, מבלי תוספת נאור ושנוי דברים. וזה כונתם ז"ל באמרם ואין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד. והמשל בזה הענין ימלא הקורא המשכיל בהבנה בדברי הנביאים, ואין לורך להזכירם, וכבר הבנו המפרשים לדבר בענין זה.

הכלל

---

[1]) עיין מנחמות יבמי' מ"ט

הכלל העולה מדברינו, כי צורות הנבואה משתתפות ומתאחדות באיבריהם, והשנוי אינו אלא בכמות כל אחד מפרטיה. הנמצך מזה הוא (א) שהנביאים כלם נדברים על הזמן העתיד לפי דברו כ"פ על דרך כלל, ואין נידש לפרטו ולהגידו, לאתי יהיה הזמן הזה, רק השתמשו בסלות סתמיות וכלליות, כמו והיה באחרית הימים, בימים ההם, ביום ההוא, ודומיהם; וזה בהיות שהתיקדות הזמן והגבלת פרטיותו הוא נגד טבע הנבואה השמורה והערוכה על שפתותיהם, כי מדרך הנבואה לפרוש מסך על פני למרותיה, ומקדושתה לדבר תמיד בדמיון וחדות, ומסגולותיה להלבים ולחפה כל ענינים בנגדי מחלוקות המצל והמליצה, לחזר פעולתם כללית ולא פרטית. (ב) שכל דברי הנביאים ערוכים ומתוקנים ע"פ גדרי המליצה והחדה, כפי לחזר תתפעל ונפש בעת הנבואה, לם לשבט, לם לחסד, וכפי עולם תזוקתם לעורר נפש השומע ולהוליד בה רעדה והשתוממות, לו תקוה ונטחון. ד"מ בעת לחזר יעלה על רוח הנביא לקרוא רעה על גוי וממלכה, יבוא בדמיונות מתוארים לעורר יגון על יגון ולהוליך לת שומעיו מדאי לל דאי; החרן תעזב מלהיה, ותהי לשלל לחויניה, חרבן וממה בכל ערים יקוננו, ריק ומחסור יושביה ינחלו, בוז וקלון לנשים יהיו, וכל הנרות והתלחות הנודעות לבני לדם מתלחדות לנח על החרן; פני השמש קדרו, הירח ילבין מראהו, מיסדות תבל תמוטנה, הכוכבים נמסילותם יתגעשו וירדו מגבהם; כל גיא ימלא מחללי רעב דבר וחרב, והנשחרים בעם ילכו שבי לפני לויב. ובעת לחזר הנביא יוסיף ליעד תניחה וחסד, לו רוח חן ונדיבה שפוכה על שפתותיו ומדברו נלוה; יוליך רגלי המכשר על ההרים השוממים לבשר טוב ולומר כי נח עת לחננה, פזורי העם יקבץ ויושיב לחרן לבותם, שמחת עולם ולוטר תכסה פני תבל, מרחבי ההרים יטוף מתק והגבעות תלכנה דבש וחמן; הלבנות יתקדרו ונסו יגון וחנחה, מנוחה וגלוס ישבעו על פני כל החרן לחר היה כעדן לפני יושביה; לף חיות השדה ישלימו ביניהם וכלי משחית יהפכו לכלי נרכה. כל ללה ידעו הנביאים ע"ה לסדר ולהעריך בנעימות דבריהם ושכל מליהם. (ג) ולמען העניע העניינים הנשגבים בנפש שומעיהם, המליצות על מתכונת הספורים הנפלחים והפעולות הנוראות הנודעות בלומה מימי קדם, כמו יציחת מלרים, בקיעת יס סוף, מתן תורה, מסעות המדבר, כניסת החרן, מלחמות דוד ודומיהם; וכן בהתנבחם על לחר החומות לקחו למצל המעשים הגדולים הידועים מקורות העמים; דוגמתו תמלח בס' נחום לחר נבח על מפלת לשור הגניה, הנה רוב דמיונותיו וליוריו בספורי מרבנו לקוחים ממפלת לשור ומרבן ננוה הרחבון בימי בחדרי"נחפחל בידוע לקורח בספורי העמים (עיין נחום ב' ו' ז' ח' ט', ובלוח שם). (ד) ויש לחזר השתמשו הנביאים בפעולות הטבע המפליחות לת רוחיהן, ולקחום למצל ולדוגמח בספורי נבוחותיהם. וכמוהם תמלח הרבה. (עיין מיכה ז' ד', חבקוק ג' ט' ופלוח שכ).

אלה הדברים לחזר התדמו בם הנביאים כלם בבחינת ליכות הלורה. ועתה נעיר גם על לזה לופני ההבדל שבין בחוחת הנביאים בבחינת כמות הלורה. והם (א) ההבדל מלד המזג והתכונה. כבר רמזנו לך, כי התכונה נופע להשתמש בסלות יקרות ובשבחות לינה שוה בכל לדם, כ"פ תשתנה לפי מזג הטבע וכחות הנפש שלכל ל'. ומזה ההבדל המצוי בין הנביאים, בן בבחינת השבחותיהם וחזיונותיהם, בן בסוגי מלמריהם ובין ערך מליחתם; פעם יבברו בנעם ורגז, ומליחותיהם בהמות גליס יהמיון, ופעם בלילה רבה ועגוגה יכלילו, וחמרותיהם בטל בוחלות. ללה יקברו בדבריהם וידמקו הפעליותיהם זה בזה, וללה ירחיבו

פה יתריכו לצון; לזה יקל עליו בפי עומס דמיונו להמליח תתרים נמנדים, להכניד מרקות ממרקות צונות ולהתליל לותם זה על זה, כמו שמלכנו בנבואות הוצע, וזה ינהג למרותיו בנבדות, ומרקותיו דלות וכחוצות, כמו מני ומלאכי; זה יעיר רציונו בתמונות מזהירות, וזה יתאר הצגותיו בשרך המלילה הנשגבה, כמו מיכה וחבקוק. וכמוהם יעתנו הרבה בעניני המרקות הפשוטות והמורכבות. לוק ותשבח. (ב) ההבדל מלד הנושא. כי בהיות הנבואה על ישראל ויהודה, לז יחס לבב הנביא ותגבר התפעליותו למאד, מרוב האהבה הטבעית אשר לו עם עמו וארץ מולדתו, לבן כל מליצותיו הן בזיתר עוז ותקף. למנם בהנבאו על שאר האומות אשר אין לו חלק בהם ובנאלתם, לז תמעטנה הרגשותיו ותחלשנה הפעליותיו, ויחסר גם מוזק ההתלבות ואומן הפעולה במליצותיו. (ג) ההבדל מלד חומר הענין, וזה כי סוג הנבואה יחלק לכמה מינים המשתנים בעניניהם, ולפיהם ישתנו גם מאמריהם. והנה נזכיר לך אחדעה מהם, ויהיו לך למשל ולדוגמת על השאר. (א) מוסר ותוכחה, תוכן עניניהם אזהרה ועונש לחוטאים, ותקוה טובה לצדיקים; להם יאתה מליצה חזקה בתקף ועוז, מלוירת המעמד הרע המסובב מכל חטא ורשע, ומעמד ההצלחה המעותד ליאר הולך. (ב) מראות ומשלים, הם המה תתרים דמויים וספורי ליורים חזיוניים, עלולים יותר לדבוק הפשטי, לשר רבו בו הדבורים ומעטו בו המליצות. (ג) קינה ונהי, על אבדון הטובה והשרונה, ומלצו על מתכונת ערך שוה ומליצה רבה, מעורבת החמלה והרחמים. (ד) רנה והלל, על הטוב והחסד לשר שבו להיות מלת החזון והמטיב, נלותים לל החלק היותר נעים ונשגב במליצה זה הוא הזיר והזמר לשר יגביהו עוף על כנפי רוח המלין, ועל לכרת מליצתו יעתו מדברתם. (ד) ההבדל מלד הזמן. וזה כי לת כמליצות הנביאים הרשונים, מליצות האחרונים בזמן; הרשונים היו בעת לשר האומה היתה על גפי מרומי קרת הושר המדיני; שלוה ושקטה, עוד לת נכנע רוחם ולבם תחת ידי הקמים, החכמה והדעת הרימו ידם, והלשון היתה על מתכונתה, לבן גם רוח החירות והחפשית מתנוססת על מליצות המדברים; לשל האחרונים היו בעת הגלות והשעבוד, הלרות והתלאות הכניעו לת רוח בני החדש, ובעלבות לבם רוח נכאה תעבור גם על לשונם, מליצתם היתה במעמד השפלות והכניעה, וכל מראיהם וחזיוניהם היו בשתר המדרגה. (ה) ההבדל מלד המקום, ונכלל בו ג"כ ההבדל מלד החנוך והמלב המיוחד לשר לכל נביא ונביא, כי ידוע מסגולות הנפש כי העניינים החלה יפעלו מלד בנפש, ויתחקו בה כל כך עד שבכל פעולות החדש לשר יעשה, יובר מלבו ומעמדו, ולבן גם מחלה הסתעף השנוי בדברי הנביאים ומליצותיהם; ד"מ הכהן העומד לשרת לת פני ה' יחזה תמיד מחזות קדושות ונשגבות מהמקדש, המזבח והחרון, וכן השר הרואה לת פני המלך וגדוליו, ייפה מליצותיו מתמונות יפות ונכלחות לשר הורגל לראות בשלר המלך, לת כן הרועה, מראותיו ינהלוהו על תלמי שדי, בין נחלים ובחים, ועדרי צאן ובקר יחנו סביב לחזיוני לבו, והם יעלו תמיד לזכרון לפניו. (עיין עמוס ד' ח' וחבור שם).

היוצא מדבריו, כי מנדרי הנבואה ותנאיה, שתהיה מוגבלת ונגדרת בנביא מצד אל צד, ר"ל מלד שהוא המקבל, ומלד שהוא הנותן; מצד שהוא המקבל, כי אין בכח הנביא לעלות במעלות הנבואה יותר ממה שהוספע עליו מה. וזה יגדלו נפשות הנביאים בפחות ויתר לפי מדרגותם וזכות הצגותיהם. והגדול שבנולם היי משה רבנו ע"ה, כמו שהעידה עליו התורה ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים כידוע שתיבת פנים נופלת

גם על פני הזכל זההזגה. ויפה המליצו חז"ל במאמרם שמרע"ה לא נתה חליו מעולם נבואה בלילה שנאמר ביום דבר ה' אל משה. העירו בזה שנבואתו היתה תמיד זכה ובהיר כשמש. — מצד שהוא הנותן, כ"ל שהנביא בהולילו את נבואותיו מן הכח אל הפועל ע"י המבטא והדבור למען הבינם לזולתו, הוא ג"כ מוגבל ונגדר מכל עבריו מהסבות שזכרנו למעלה. וגם בחלה יבדלו הנביאים הבדלים רבים, כמו שבארנו, עד שמשה רבנו ע"ה הי' ג"כ בחו גדול בהלילה יותר מכל הנביאים, וזה שרמז הכתוב לא כן עבדי משה וגו' פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחדות. —

והנה בהבור שתי הדרכים המיוחדים הללה זיע לנבואה, יצא לך מבפט לדק בענין שתי הקדושות המיוחסות לנבואה, לשר זכרנוס בתחלת דברינו. ותבין ותשכיל ג"כ. ההבדל העלמי שיש בין רוח הנבואה לרוח הקדש; כי לף לם שתיהם מסוג לחד וגדרם ההאמצעות בה הנפש להוציא ציוריה, המצטיירים בה פנימה בהתהבלות העתיד, מן הבח אל הפועל, כמאמרם ז"ל חיזה חכם הרואה את הנולד, מ"מ הבדל גדול יש בין שני הכחות הללה ורחוקים זה מזה ברחוק מזרח ממערב. וזה כי רוח הקדש, והוא רוח החכמה זיע בלב המשכיל השלם המצורר את נפשו או להביע לחרי דעת, או להודות מוסר השכל, או לספר בשבח הלדק והחכמה ובגנות הרשע והסכלות ודומיהם, הוא נשען על מבעות השכל החנועי ועדות הנסיון, להוליח מתוכם תולדות נכונות ולמודים נחיתים; והכח הזה הנטוע בנפש החדם הוא כשאר הכחות הנפשיות שאינן מוגבלות בשבע, כ"ל נשארות לחדם להשתמש בהן כפי רלונו ובחירתו, כמאמרם ז"ל ונעשה כמעין המתגבר; גם יש ביד החכם הזה להרחיב דבריו ולקיים ליורי לבבו ע"י פענות ומופתים שבלייס, כפי מה שיזכה החדם להיות נחזר בידיעות רמות ונפשו מסוגלת להבני השכל ודעת. ובהיות שהכח הזה הוא כח שבעי לשר חנן החלהים בו את החדם לתועלתו ולתועלת החברה האנושית, לבן הוא תמידי ולא יפסוק לעולם מן החכמים החמתיים והבדיקים השלמים הרחויים לו. לא כן רוח הנבואה לשר פסקה מיום חרות במו לף חלהים, היא היתה ענין חלהי שרויה לבד על לזה שרידים ויחידי סגולה הנבחרים מלת ה' להשכיל עליהם מרוח קדשו להכליות נשגבות, והיו השרידים ההם ננעים תחת ממשלת הרוח הזה, עד שלא יכלו לחות דעתם יותר ממה שנשכל עליהם ממרומים, וגם כל מוכן שפתותיהם הי' תמיד חביט בשמון סתום ופתוס, כמו שבארנו. והתבונן במה שחמרו ז"ל זה הענין (בבא בתרא) מיום שחרב ב"המק נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים. ומקבי לטו חכם לאו נביא הוא? (כלומר לאחרי שהחכם והנביא משתוים בגדרם, מה זה שהוסיפו עתה לחכם יותר ממה שהי' לו מקדם?) ומשני לע"פ שנטלה מן הנביאים, מן החכמים לא נטלה. (ר"ל לא שנתוסף מלומה לחכמים, כ"א לף שאין עוד נביא ואין חזון נפרץ מה', מ"מ כח החכמה עדן נשאר לחכמים, ונכחס לא כן בחס עתה) ומסיק וחכם עדיף מנביא. ומתבונן מדבריהו. —

חומר הנבואה.

המלות והתיבות וסדוד המאמרים וחנורם לשר יחתמו בהם הנביא לגייד בהו את רעיוניו ולהחזיקם בלב השומע, עד שיפעלו בנפשו לותה הפעולה לשר היתה בנפש הנביא עלמו, זהו מה שנקרא חומר הנבואה. ובשר זכרנו (בורת הנבואה) שהנביא יחתמש בכח המליצה להבניס דבריו ולקיימם בנפש השומע; וזה כי מבעולות המליצה לגורר את כחות הנפש ולהוליד בה

ההתפעלות

סלת למנחה

ההתפעלות הנרגה בלמפעות ההרגשות המתרוממות לזה בלחודה. ולמען תבין למתת הענין הזה צריך להקדים לך הקורת הנעים! ענין לזה דרכים מדרכי הנפש, ומזה תעמוד על ההבדל שים בין הדבור השכלי וההגדה הפשוטית, לדבור המליצי וההתפעלות. הטה אזנך ושמע!

הבורא ית' אשר חנן את האדם דעה והשכל, ורצה שיקיע האדם תמיד לשלמותו ע"י ההברות והבחינות שיציג מן הדברים אשר תולה לו מסביב, ושיבינם לאולתו, ונתע בנפשו שני כחות הפוכים להיות נעזר בהם בפעלו על מפעול הבחינה. והן השכל והדמיון, אשר לכל אחד מהם מדה מיוחדת ודרך מיוחד שיתמש בם האדם להציג מבוקשו.

(א) ההפשטה וההגדמה (דיא אַבסטראַקציאָן אונד דיא פערזאָניפיקאַציאָן), כי מדרך השכל להפשיט הצורה מהחומר ולהציגה ערומה לעיני הנפש, בלופן שתציג לותה בעין שיציג החוש את החמרים; נגד זה הדמיון יגדים את הצורה ויעשה ממנה גוף פועל או פעול הנופל תחת החוש.

(ב) הכללית והפרטית (דיא אַלגעמיינהייט אונד דיא אינדיווידואַליטעט), וזה שהשכל יקנן הפרטים והחיצים ויעלם אל הצגה אחת כללית; לעומת זה הדמיון מתיר את לגודת הכלל ומרקה את חיצין ופרטיו לאחד לאחד.

(ג) ההאחדות וההתדמות (דיא אידענטיטעט אונד דיא עהנליכקייט), וזה כי מצפת השכל להציג אחדת הדברים ע"י צירוף ההסכמה הפנימית שבין ליבוי הנפש להדברים אשר תולה לה, וקצור ההצגות יחד ע"י הצגה והמסובב (קויזאַליטעט); ולעומתו הדמיון יעמול לחבר ההסכמה החלונית שבין הענינים והשתתפותם יחד בנקרים ולדמות דבר לדבר *).

הן

---

*) חכמי המעטאפיזיק הרבו לדבר על חקי האחדות וההסכמה; והכלל העולה מדבריהם הוא, כי בהצגה אחת מקורית (אורבעגריף) וכללות הצגות רבות ונקצרות יחד לצייר מהן מצפת מה ולהוליד ממנו הקצים אחתיים, בלופן שהשכל יעלה בהשכלתו מהמסובב לסבה ומהסבה ליסוד או עלם המליצות, ומהיסוד לסבה רחשונה, או סבת כל הסבות. ולזה הניחו גדר האמת בהסכמה, ר"ל הסכמה פנימית שבין הדברים, ושמו יסוד הסותר (דען זאַטץ דעם ווידער־שפרוכם) לחנן נותן בהכרת האמת והשקר בבחינת העיוני, השלימות ודבלתי שלימות בבחינת המעשי, והטוב והרע בבחינת המדותי. וכן הדמיון בהתפעלו מהמוצגים ומערך הלטרפותם יחד יעלה ג"כ בהדרגה מסודרת ממסובבים לסבות ומעלולים לעלות, ע"י הכרת ההתדמות וההשתתפות שביניהם. ולזה יונח גדר הדמיון בהיופי והשלאה (דעם טענען אונד עהאַבענען) שעלמותם הוא ג"כ הסכמת הפרטים המשתנים לאחדות כללי. ויסוד המתחלף (דער קאָנטראַסט) הוא לחנן נותן בהכרת הנאה והמגונה בבחינת החושים. על הידיעה הזאת נוסדו החקים בשלאכות המליציות והמליצות (דיא רעדענדען אונד בילדענדען קינסטע).

והנה בבאור הענינים האלה יצא לנו ההבדל החמתי שבין פעולות השכל לפעולות הדמיון; והוא (א) השכל ישיג עצמות הדבר, הדמיון לא יציר כ"א המקרה וערך ההצטרפות. (ב) שלימות השכל באמתתו שלימות הדמיון בזבו. (ג) כל משפט שכלי הוא מוחלט כללי, ר"ל שהוא שוה לכל נפש בעלת שכל יבר, יהי' מחזה עם שיהי'; התפעלות הדמיון הוא רק הסכמית ויחוסית, ר"ל כי תשתנה בכל עם ועם לפי ערך ההרגשות ויחוסי הזמן והמקום ושאר מקרי יחוסיהם. (ד) עצמות הדבור השכלי הוא הרחבת הדבורים ובאורם ע"י מלות ויחוסים רבים, עצמות הדבור המתפעלות הוא קוצר הדברים וחוזק הענינים.

(ה) מעלת

סלח למנחה

הן אלה קלות דרכי הנפש אשר ידע המשכיל להשתמש בהן מדי כתיבת השכלה והבחינה, ומהן תסתעפנה תולדות נאמנות, ועליהן נשענים יסודות הלשון ודרכי ההקשה הידועות לבעלי הדקדוק וההגיון.

והנה בקצר עמדו לנגדי המליצה על הדרכים האלה שבנפש, התחכמו להוליך מהן תועלות רבות לענייניהם, והשתמשו במאמרי המשל והדמיון (טראָפיטש רעדענסאַרטען) רבי המין והמספר אשר אפס קציהם נזכיר הנה. (א) מפעולת ההפשטה והגשמה שזכרנו הוליכו עניני המשל בהתחלפות העצמיים במקריים, והסבות והפעולות אלה באלה. והם: (א) השמוש בסבה הנראית תחת הסבה הנסתרת, כמו בועת אפך תאכל לחם (בראשית ג'). (ב) השמוש בפעולה הנראית תחת הפעולה הנסתרת, כמו בערב ילין בכי (תהלים ל' ו'). (ג) השמוש ביסוד הנגלה תחת היסוד הנסתר, כמו אצוה את החרב והרגתם (עמוס ט' ד') (ד) השמוש בהמסובב הנגלה תחת המסובב הנסתר, כמו וכתתו חרבותם לאתים וגו'. (ישעיה ב' ד'). (ה) השמוש בפעולה הגשמית תחת הפעולה הרוחנית, כמו לילה לכם מחזון וגו' (מיכה ג' ו') וכן משל החשך בלרה והלוך נישועה ודומיהם. (ו) השמוש בתארים גשמיים תחת תארים רוחניים, ומזה כל תאר גשמי הנמלא בכתוב על ה' ית' ופעולותיו. (ז) השמוש בהתחלפות הזמנים, העבר בעתיד והעתיד בעבר. (ח) השמוש בהתחלפות הגופים והמינים הנסתר בנוכח והנוכח בנסתר, (עיין מיכה ל' ב', ה' ל', נחום ל' י"ח, הושע ה' ב'). (ט) השמוש בהדומם תחת החי (עיין הושע ל' ב', חבקוק ב' י"ח). (י) השמוש בהתחלפות המקרה בעצם, (עיין מיכה ל' ה' ובלוד שם, חבקוק ל' ג', ב' ה').

(ב) מפעולת הכללית והפרטית שהנחו למעלה הוליכו ענין המליצה להשתמש בחלק מן הכלל, וזה בדלות האלין לדבר מדבר כולל פרטיים רבים, לז יתחוז לפעמים בחלק מן הפרטיים ההם הנכר ע"י עצמותו לו ע"י מקרי תכונותיו ופעולותיו אשר יכון אליהם בעצם ורחשוגה, ומזה ידע השומע לו הקורא להקיש על הכלל כלו. והנה הוא על מינים שונים. (א) בבחינת העצם לבד, כמו יצא אחז מחדרו ובלה מחופתה (יואל ב' ט"ז), בסות דמעה את מזבח ה' (מלאכי ב' י"ג) ומזה המין להשתמש בשם הסוגי, כמו מה נאנחה בהמה (יואל א' י"ח). (ב) בבחינת מקרה הפעולה כמו אשרים תחת ישראל, ירושלים תחת ארץ ישראל, ובן שמים וארץ במקום צבאיהם. (ג) בבחינת מקרה האיכות והתכונה, כמו צלמות המורה על כלל תכונת הכ"ח לאחרי המות מלד החלק המומרי שבו: צרור החיים, המורה על כלל תכונת הנפש הנשארת לאחרי המות. (ד) בבחינת האנה כמו בית תחת אנשי הבית, ארץ, עיר, תחת יושביהם. (ה) בבחינת הכמות והמספר, להשתמש במספר קלוב תחת לינו קלוב, כמו מספר שבע, עשר הנהוג בדברי הנבואה. ומזה המין השמוש במלת כל על חלק גדול מן הכלל, (עיין יואל ד' ב'). (ו) בבחינת מקרה א' מסגולות העצם, כמו בעל כנף, תומך שבט, מגיש מנחה ודומיהם. (ז) השמוש בשם עצם פרטי תחת שם כללי או סוגי על צד ההשאלה, וזה בהיות שהפרטי המיוחד

(ה) מעלת הדבור השכלי הוא יתר באור, מעלת הדבור הדמיוני הוא יתר עז. (ו) השכל הוא קודם במעלה, הדמיון קודם בזמן. ויש לדבר עוד בענין הלחרון הזה, ואין פה המקום להאריך. ונפ' יסודות חלמוד אשר יעדנו להוליך לאור נתיב הדבור בזה ובדבר התועלת היוצא לנו מהבחינה הזאת בעניני החנוך והסדר הלמוד הראוי.

סלת למנחה

המיוחד ההוא נכר נודע שהוא נעל הסגולה המכוונת בעת מלאת המדבר. ד"מ לפי נקל שם שלמה למשל ולדמיון על החכמה בכללה.

(ב) מפעולת ההתחדות וההסכמה יצא לנעלי המליצה ענין המשל והדמיון לפי השתמשו בו בלופנים-שונים, לפני מסגולת דבר פ' ע"י תלויים מיוחדים ודמויים מושגים בחוש לו ידועים מוחלטים בטבע ובמלוכה, בבחינת ההתדמות וההלטרפות שיש בין הדמיה להדבר הדמיה אליו. ולזה יצייר מושגי שכל בלורות ותמונות גופניות, עד שיתפעלו בנפש השומע ויהי' בידו להשיג כונת המליץ ולרדת לסוף דעתו ולהגיד פתרון דבריו. והנה הנביאים ע"ה השתמשו במשלים ודמיונות בלה לחזק את דבריהם ולעורר הלבבות. ואלו הן. (א) משל דמיוני (גלייכנים), והוא בלפני יעלה על לב הנביא לו המליץ לדמות דבר פ' בלתי נודע סגולתו לדבר אחר הנודע בנפש, אם בגמותו לו בחיצותו, כמו בכוכבי השמים לרוב, כרחוק מזרח ממערב, ודומיהם הרבה. (ב) משל מופתי (זימבאָל), והוא בלות הנביא לעורר את שומעיו על ענין מה ולחזק בדמיונם את תוקף הענין הזה, יציג לעיניהם גדולת הדבר ההוא ע"י ספור מעשה מיוחד הנעשה לו לו על ידו, עד אשר ידמה להם כאלו רואו בעיניהם ממש והשיגו הדבר הזה בחוש, בהיות כונת הנביא בלמת שיהי' הדבר לאות ומופת על הענין המכוון מאתו, ומזה הענין הוא משל הזונה בהושע, והליכת עמוס ויחק בישעי' ודומיהם (עיין באור הושע פ'). (ג) משל טבעי, והוא לקיחת דבר ידוע מגדולי הטבע ונפלאותיו, למשל ודמיון על מקרה נורא אשר יבא הנביא ליעד על עמים ומדינות, וכן לתאר ע"ל הדמיון תכונה נפשית והרגשה פנימית במעשה הטבע הדומה אליה ביחוסה ובפעולתיה, כמו דמיון החימה באש, והגיל באור. (ד) משל מלאכותי, וזה אם ידמה הנביא תכונת הלב והתפעליותו לענין ידוע במלוכה, כמו משל הסתת היצר ופתויו במעשה החופה, בהחס התנור ולישת הבצק עד אשר יחמץ, הנזכר בהושע, וזה המין מהמשל יבאו בו לפעמים מחמירים ומשבים ומעשים שונים מלופני המלוכה ההיא אשר בל ענין מהם מורה על ענין מיוחד מהנמשל המכוון בו. (ה) משל חיוני, לספר המרחה אשר רחה הנביא בעין מזיונו וכוונו בו על ענין מה הנסתר תחת בללותו, כמו מרחות זכרי' ויחזקאל ודומיהם. וזה המין מהמשל יבאו לפעמים ענינים שלא כוונו בהם הנביא בעצם ורצונה, כ"א המה לבד ליפות המשל ולהשלימו (עיין באור זכריה פ' ח'). (ו) משל חדותי, והוא מחמר סתום מד הרעיון, (עיין חבקוק פ' ו'). (ז) משל מוסרי (סענטענץ) והוא מחמר קצר בולל משפט וגדר בללי אשר ידע המלין להפציט מבמה פעולות נפשיות, נמוסיות ומדותיות בלדם, ולהבנים תחת גדר אחד, בדי ליסד עליו מוסר השבל מעורר המשבה ומחזקה בנפש, כמו הנה עופלה לא ישרה נפשו בו וגו' (חבקוק פ' ב' עיין באור שם).

והנה מבלעדי הענינים שזכרנו עד הנה מסגולות המליצה אשר יבאור המלין לעורר את בחות הנפש ולמשול ברעיוניה, בבחינת היותם בלם תולדות הדמיון ונאותים להבנים לותם בנפש המקבל, עוד ים סנות ודרבים שונים בהנה ובהנה, מסתעפים מסגולת היופי שזכרנו למעלה, אשר השתמשו בהם הנביאים ע"ה במליצותיהם, להיותם עלולים להרבות ההתפעלות ולעשותה יותר גדולה וחזקה, בפי טורך הענין, ע"פ דרבי המליצה ההמה. והנה מזכיר לך קלתם, והם (א) דרך ההעברה (דער איבערגאַנג), ר"ל להמשיך הרעיונות זה אחר זה ולהולידם זה מזה, בלופן שיקל על השומע לבלול החלקים המשתנים ע"י התחדותם לבללי מיוחד בעזר ההלטרבות והתיחסות שבין חלק לחלק. ויש שהנביא נכון רקות בדבריו ויעשה רוח

בין הדברים, כי עזב אל השומע או אל הקורא להבין מעצמו את הענין הנסתר ולמלאות החסרון. (ב) דרך ההדרגה (גרַדַטִיוֶן), והוא שיעלה המליץ בדעיונו תמיד מענין לענין לאחר יותר גדול וחזק מן הראשון בן בחינת המאמרים כלם, בן בבחינת חלקי מאמר אחד, והשמוש בזה הענין הוא לאחת מעיקרי המליצה ומועיל מאד להגדיל ההתלהבות ותומן הפעולה, ע"י שהמליץ עולה ממדרגה למדרגה, ע"ל מעלין בקדש ואין מורידין. (ג) דרך ההפלגה (היפערבעל), ר"ל להפליג הענין ולהגדילו יותר ממה שהוא באמת (בעין הגוזמא בדא"ז). (ד) דרך היתרון (פּוֹעֶפַאסוּם), והוא אם בפילת הענין במלות שונות אם בפילת המלות והתיבות בעצמן, להעמיד פעול אחר פעול או להכפיל הכנוים, אם להוסיף מות אחד, בעין הוספת מות החמנתיו. (ה) דרך החסרון (עליפּזיס), והוא אם לקצר במלות ויתוסים, אם לחסר תיבה אחת בהיות שיסמוך על השומע להבין מענינו. (ו) דרך ההצטרפות, ר"ל לצרף המאמרים יחד, אם בבחינת השמע לעצותם לשון נופל על לשון (סַאַרְכַאזְמַאזִיע), אם בבחינת ההנחה להיות מאמר אחד מתנגד בענינו למאמר שני הבא אחריו (אַנטיטהעזע). (ז) דרך ההשמטה, ר"ל לשמש במלה אחת לשני חלקי המאמר, בלופן שתמשוך עלמה ואחרת עמה, ומזה המין ג"כ השמוש במילי דמשתמעי לתרי לפי. (ח) דרך הסרוס (אינווערזיאן), והוא להפוך ניתוק המאמר ולעזוב הסדר ההגיוני בנותק ובתוק. (ט) דרך השאלה, והוא לשאול על דבר הנודע בכר כאלו לא נודע לו, כמו מי פשע יעקב הלא שומרון (מיכה א' ה'), ומזה המין ג"כ ענין המאמר הכוחי בשאלה ותשובה, דוגמתו תמלא נפ' מלאכי. (י) דרך הנחוה (ריטהאום) לנתח המאמרים ע"י שוני הדלתות כמעט בכמות תרכם, ולעשות ערך מדותם כמשקל דומה, כדי להעיר אזן השומע ולהוליד נעימות בתוך השמע. ויש בענין הזה דרכים שונים, תמלא בהקדמה רחשונה לספר זמירות ישראל.

הקדמה שניה

מידיעת הענינים הנופלים בזה הספר בפרט.

אחרי מה שהקדמנו עד הנה מענין הנבואה בכלל, נבא לחקור בפרטית לחקרי ידיעת הענינים הנוגעים בהספר שלפנינו. והם (א) מיני הנבואה הנמלאים בספרי תרי עשר, (ב) שמות הנבואה הנרשמים בהתחלות ספריהם, (ג) ימי נפוחות הנביאים, (ד) חופן מחלקות נבואותיהם וסגנון כל א' וא', (ה) כותבי הספר ומאספיו מי היו.

א מיני הנבואה.

נבואת הנביאים הנכללת בספרי תרי עשר נחלקת לכמה מינים נבדלי' במהנות לימותם ומהותם, ואלו הן. (א) **התודעות הנבואה**, הן יודיע הנביא לאחת פנת הנבואה והמדע החלהי בהגדת העתידות, לדעת כי ידבר אלהים את האדם ועצתו יודיענו, נזכר בנתוב (עמוס ג' ז') כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. (ב) **דבר**, מוסר ותוכחה, כוונתם לעורר את לב בני האדם על גודל פשעם ומריס נגד ה', למען יתעוררו לתשובה. ומה יפה לאמר הרד"ק ז"ל בזה הענין: כי מדרגה הנבואה היה במדרגה מלוטשת, שכל המסתכל בה יראה מומיו ויסיר מעל פניו. (ג) **יעודי עונש**, כוונתם

סלח למנחה

ליעד המקרים הרעים המעותדי' לבוא עליהם והלחוזים בעקב החטאים והפגעים. (ד) השתפכות הנפש בתפלה ותחנה אל ה' בעבור עם ישראל שימלטם מן הרע. (ה) קינה והספד על אבדן הטובה ואפיסת הכשרון והלמונה מבני אדם. (ו) דברי נחומים, לחזק את בטחון הצדיקים ותקותם לאל ית' המטיב להם עת יעזבו אליו. (ז) הלל ותודה לאדון הכל, על הישועה הנראית לעין חזיונו שחבא בחשכת הימים. (ח) קול רנה וקריאת גבורה, אם לעורר הנקמה והגבורה במלחמה נגד האויב, או לשפוך שמחת נפש והתפעלות לבבם לאחרי הנצחון. (ט) ספור תכונת עת הישועה, כונתם לספר ענין הטוב והשלום שיהיו אז בארץ, ומהות הפעל שיחרבה על יושביה. (י) יעוד הכרת האל, כונתו להשרים בלבבו התקוה והתוחלת שיבח את אל יושבי הארץ למקטנם ועד גדולם ידעו את ה' מדותיו הנשגבות ויעבדוהו שכם א'. ויש עוד כהנה וכהנה מיני רגיש הנכללים בדברי הנבואות שלפנינו, אך אנחנו הערנו לבד על הסוגים הראשים, ויד המשכיל להבין מדעתו את החלקים הקטנים הנבדלים בחיבותם למיניהם.

ב שמות הנבואה.

הנה חז"ל מנו (בראשית רבה) עשר לשונות של נבואה, והן, נבואה, חזון, הטפה, דבור, אמירה, לוי, משא, מחזה, מליצה. הנה הס ז"ל כונו בזה להורות כי עשר לשונות האלה הנמצאים בספרי תנ"ך, המה נרדפים בעניניהם, וכולם מורים על הגדה נבואית הנאה מאת ה' ית' לנביא; וכמו שסיימו שם וז"ל: ואיזו קשה שבכולן חזות שנאמר חזות קשה הגד לי וגו'. למנם אנחנו עלינו לבאר שמות הנבוא' הנזכרי' בראש כל ספר וספר, ולאקו' לאחרי החלוף הנמצא בלשונותיהם שים מן הראוי לעמוד ולהתבונן בהם. ולאחרי העיון היטב נמצא שהמה מתבארים על פי הסבות הנ' אשר הערנו עליהם בהקדמה ראשונה, כי לפיהן נוכל לבוא עד תכונתם ולמלוא הבדל הורשותיהם, כי המה הולכים על מרבעת רבעיהן, כפי מה שראה הכתוב לכון על ענין וענין מהן, וכמו שנבאר.

(א) דבר ה'. אין ספק כי היא המליצה היותר עתיקה וכללית לנבואה, לאחרי כי כמליצה המליצה הזאת ממש בדברי כל אחד מהנביאים. ענינה השפעת הכח בנפש הנביא להבין ולהכיר הענין הנשגב אשר רצתה חכמתו ית' להעלות בהשגתו. וכמו שבאר הרב המלין מהו' נפתלי הירץ ווייזל ז"ע בנאומו לפ' ויקרא (ז' ח') "שכל דבור נבח השכל", כונת דבריו, שכל לשון דבור לא לבד בבחינת המשך התיבות וסימני המבטא אשר הונחו על רעיוני החכם, כ"א ביותר בבחינת תוכן הענינים ועומק הדברים המושגים בשכל; ולזה כונת המליצה היא בכל מקום על כללות הנבואה הנמשכת ממנה, לין הבדל בין שתהי' ע"י התקשרות המלמרים, ובין שהיא ע"י מראה וחזיון. ובבחינה הזאת נמצא הפעל דִּבֶּר מחובר עם בי"ת כמו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א' ב') להורות על השפעת הנבואה בנפש הנביא להבין עומק הענין והמכוון בו. ומזה הענין הוא ג"כ מליצת רוח ה', שנאמר רוּחַ, ומורה על התפשטות הכח הנשגב בנפש המקבל השפע בלי הגבלת מקום וזמן ואולם אנכי מלאתי כח את רוח ה' (מיכה ג' ח'). והיות כי ענין מליצה זו על השפעת הנבואה, לכן מחוברת תמיד עם השם, כי הוא הנותן והמשפיע. הנה ענין מליצת דברה' יבח בבחינת הסבה הפועלת בנבואה שזכרנו למעלה (הקדמה ראשונה) שהיא ההשפעה האלהית.

(ב) חזון לו חויון ונפעל חוח. טעם התיבה לדעת הרב המורה (ח"ר ד' ה') הצגת הנבואה הבלתי שלימה. ולפ"ז תהי' למטה במדרגה ממלילת דבר ה' הקודם. ואולם לאחרי כי מלאנו דבר ה' אשר היה אל מיכה המורשתי וגו' אשר חזה, גם נמלאת המלילה ההיא בגדולי הנביאים כמו ישעי' מיכה ודומיהם, לכן נראה לע"ד, כי לף לא בידאי הורגת ענינה על הצגה חזיונית בנפש הנביא לאחר מחזה שדי יחזה, מ"מ מין הענין הזה מלד קילר הצגת הנביא, כ"א בבחינת השתמש הנביא במליליות חזיוניות ולוריות דמיוניות מורות על דברים עתידים. ובהיות שכוונת המלילה על הנביא מקבל הספע ומוליאה מן הכח אל הפועל, לכן נמלאת תמיד מקושרת וסמוכה אל הנביא, לא אל הגס, כמו חזון ישעי', חזון עובדי'. הנה הורגת מלילת חזון תכול בבחינת הסבה הצורית בנבואה שנאמרו למעלה.

(ג) משא. ענין התיבה לפי גזרתה (כי שרשה נשא) התנשאות הדבור על פיו, להעתיק הענין הנרלה מרעיון המדבר אל רעיון שומעיו, ויאות לזה התרגום בל"ח (פּאָרטראָג). לממס לא יתכן טעם זה לכל הנבואות שנמלאת שם משא בראשם, כ"א לבד נבואו סמוך למלות דבר ה' או למלות לאחר חזה, כי אז בודאי הכונה, הלעת הדבר או החזון לאזני שומעיו. ואולם בהתחבר מלת משא עם התואר או המדינה לאחר עליהם גאת הנביא את נבואתו כמו משא נינוה (נחום א' א') משא בבל (ישעי' י"ג א') ודומיהם, אזי נכלל גם בו ענין סבל ומעמס, כ"ל נשיאות חזות קשה והטלת הפורענות על האומה לאחר נאמרה עליה, וכת"י מטול פרענותי', ובאלו מלת משא תורה על נושא הנבואה. הנה ח"כ הורגת מלת משא מורכבת מב' ענינים (א) מבחינת המדבר היודע להליע דבריו לפני שומעיו, וזה הוא מלד הסבה החומרית שבנבואה, (ב) מבחינת הענין המלונר בנבואת הנביא על נושא זולתו, והוא מלד הסבה התכליתית בנבואה.

(ד) דברי הנביא, הנה מלאנו ב' פעמים שתהי' התחלת הנבואה בלשון דברי, בהתיחס הדברים להנביא בעלמו. (א) דברי ירמיהו, (ב) דברי עמום. והסבה זאת, כמו שכתב הרד"ק ז"ל, וז"ל שבעבור שבספר עמום ובספר ירמיהו, מלבד ספורי הנבואות שנתנו לותם הנביאי', בתו שם ג"כ ענייני לותם הנביאים וקורותיהם בעלמם, כי ירמיהו ספר הרבה מעניניו וממה שקרה לו עם המלך והכהנים והשרים וכו', וכן עמום יספר מה שקרה לו עם למליה בבן בית אל, לכן מזאת הבחינה מיוחסים הדברים להנביאים בעלמם, עכ"ל. ובבחינה הזאת תהי' המלילה מלד הסבה החומרית שבנבואה שנאמרו ענינה בהקודם (הקדמה רחשונה).

ג משך ימי נבואת הנביאים.

סדרן של נביאי תרי עשר כפי הנמלא בספרים המדויקים שלנו הוא: הושע, יואל, עמום, עובדיה, יונה, מיכה, נחום, חבקוק, צפניה, חגי, זכריה, מלאכי. ונדבר על כל לחד מהן בפרט.

(א) הושע בן בארי. לפי דעת הס"ד (מגילה ט"ו) כ"מ שהוכר לבי הנביא, הלב ג"כ נביא, הנה בארי זה נביא היה. ולדעת פסיקתא (ילקוט הושע תקי"ו) וספרי (פ' וזלת הברכה) הוא הנזכר בד"ה (א' ה' ו') בארי בנו אשר הגלה חגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני. ולתא בכתב (פ' ויקרא) וכי יחמרו לליכם דרכו של החזנות וגו' לחמר כ' סימון שני דברים נתנבא בארי ולא היה בו כדי ספר ונעשלו ביעבי'.

סלת למנחה

משך ימי נבואתו הודיענו הכתוב באמרו (הושע א' א') דבר ה' וגו' בימי עוזיה יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל. וע"כ לא נוכל לומר שהתנבא מתחלת מלוכת עוזיה עד סוף ימי יחזקיה, שא"כ הי' משך נבואתו כמו ק"ג שנים רצופים, וזה רחוק מאד, וביותר לפי הש"ס (פסחים פ"ז) שכבר נתחלת דבר ה' קראהו הש"ס זקן ע"ש. ומה גם לפי מה שהבאנו למעלה שאביו היה מבני הגולה לאחר הגלה פלאסר בימי פקח בן רמליהו. ומתחלת ימי עוזיה עד סוף ימי חזקיהו ק"ג שנים, כיצד? עוזיהו הוא עזריה מלך נ"כ שנים, יותם ט"ז, הרי ס"ח; אחז ט"ז הרי ס"ד; יחזקיהו כ"ט, הרי ק"ג. גם זה רחוק לומר שנבא מתחלת ימי עוזיהו עד תחלת חזקיהו שיהי' כמו פ"ה שנים. לפנים לא נוכל לומר ג"כ שנבא מסוף עוזיהו עד תחלת ימי חזקיהו, הלא הכתוב אומר: בימי ירבעם מ"י ובסוף עוזיה בכר מת ירבעם כמו שנבאתי להלן. ואולם לפי נחשוב מסוף ימי ירבעם עד תחלת יחזקיהו, ונאמנים עלינו דברי רד"ק (מלכים ב' ט"ו ח') שמה שאמנה הכתוב עם בשנת כ"ז לירבעם מלך עוזיה, לסוף ימי מלכות ירבעם הוא מונה, שהוא י"ד שנים לתחלת מלכותו (עיין עם שדבריו דברי טעם הם) וא"כ מת ירבעם לערך בשנת כ"ה לו כ"ו לעוזיה, מעתה לפי נחשוב כ"ה דעוזיה הנשארים, ו"ו דיותם ו"ו דאחז, וא' מיחזקיהו, הרי לערך נ"ח לו נ"ט שנים שנבא נביא זה. וזה הנכון בעינינו.

ובזה הותרה שאלת המפרשים: מדוע חזר ומנה הכתוב, בימי ירבעם מ"י, לאחרי שכבר חשב בימי עוזיהו מלך יהודה, הלא שני אלה בזמן א' היו, ולפי מלכי ישראל קחשיב, למה לא חשב ג"כ שאר מלכי ישראל כמו פקח, שלום וכו' לאחר מלכו בימי מרבעה מלכי יהודה הנזכרים, כי נכונה חשב ירבעם, למען לא נטעה לומר כי מסוף ימי עוזיהו עד תחלת יחזקיהו נבא כי בסוף עוזיהו כבר מת ירבעם כמו שבארנו. ולא נוכל לומר ג"כ בתחלת ירבעם, שא"כ הי' לריך לחשוב ג"כ מלכי יהודה כמו למעלה שמלך בתחלתו, גם לפ"ז יהי' משך נבואתו כמו כ"ט שנים וזה רחוק בל"ל. לע"ב מסוף ימי ירבעם נחשוב וכמו שאמרנו ודוק.

(ב) יואל בן פתואל, לפי דעת רבותינו (ילקוט) יואל זה בן שמואל הנביא היה ונקרא פתואל שפתה לאל בתפלתו כמ"ש ויזעקו מים וגו' ע"ש. ולדעתנו אין כונתם שהי' בן שמואל ממש, הלא מלאנו שגנה הכתוב בני שמואל כמו שאמר בניך לא הלכו בדרכיך, וכמו שהעיר הרד"ק ז"ל, אבל דעתם בזה שהי' מבני נביאים רחשונים, כידוע (עיין ילקוט פ') שמואל הקים בית המדרש לנביאים, והיולא מבית מדרשו נקרא בנו (עיין מה שכתב הרב ר' יואל בריי"ל ז"ע בהקדמה שניי' לס' זמירות ישראל), לכן אמרו דרך לאות שהי' בן שמואל הנביא, כלומר מבני נביאים רחשונים. והנה לדעת ס"ע יואל נחוש חבקוק בימי מנשה נבאו (ובילקוט נחום לא מנה כ"א נחום חבקוק ע"ש) ולפי שלא הי' מנשה כשר לא נקרא על שמו. לולם לדעת קלת נבואה זו נאמרה בימי יהורם בן אחאב, כי בימיו אמר אליהו: כי קרא ה' לרעב וגו' וגם בא אל הארץ שבע שנים (מלכים ב' ח' ז') ד' שנים היו מרבעה מיני מרבה וג' שנים הנשמים נעלרים. ובאמת נבונים המה דברי אלה, כי לדעת ר' משה הכהן כל הנבואה מפ' ג' עד סוף הס' על ימי יהושפט היתה (עיין בחור יואל ג' ח'). ואף לדעת שאר המפרשים שעל העתיד נאמרה, מ"מ לאחרי שתפס הנביא עם עמק יהושפט (הוא הנזכר בד"ה בשם עמק הברכה כי שם ברכו ה' על הצלחת יהושפט), נראה שבימיו נבא, ונשא שם זה על שבתיו

להיות

להיות לאות ולמופת על הנס, ויהושפט ויהורם בזמן ח' היו וכן פוש דעת רש"י בתענית (ד' ה' ע"ח) שעל הרעב הידוע בימי יהורם נבא.

(ג) עמום אשר הי' בנוקדים מחקוע, לפי הכתוב (עמוס ח' ח') נבא בימי עוזיהו מלך יהודה ובימי ירבעם מ"י שנתים לפני הרעש, והוא הרעש המזכר בזכריה (י"ד ה') אשר היו בימי עוזיה, למנס בא זה זמן מימיו היה, זולת נעלמה מאתנו, ואנו אין לנו אלא מה שנאמר בקבלה, שהי' ביום שנלטרע עוזיה בהקריבו לפני מזבח ה' להקטיר (ד"ה ב' כ"ו י"ט) (וזה מסכים עם הנאמר ביומיפון לרומיים פ' ט'), (עיין מאור עינים ח' ח' ותבות דר' נתן פ"ט ונאור עמום ח' ח'), ולפי דבריהם עוזיה נתנגע בצרעת כ"ז למלכותו וממנו עד יום מותו שהי' נצרע ב"נ למלכותו הן כ"ה שנים, ח"כ מסך ימי נביא זה כ"ה שנים (עיין מועד קטן ט' ע"נ בתוספות שם ובנדר"י יעשי' ז' ח'). למנס דבריהם נפלאים מאד בעינינו, איך יתכן לומר שנתנגע בצרעת כ"ז למלכותו, הלא בפירוש נאמר (מלכים ב' ט"ו ה', ד"ה ב' כ"ו כ"ח) ויגגע ה' את המלך וגו' ויותם בן המלך על הבית שופט את עם הארץ, ויותם זה הי' לאחרי מיתת אביו בתחלת מלכותו כ"ה שנים (שם שם ל"ג), ח"כ לפי דבריהם ל"ל בבטן אמו שרה את עמו? — ודוחק לומר שלא בתחלת ימי לרעתו שפט יותם, כ"ח בעת גדלו, כי זה הוא נגד משמעות הכתוב. ואולם נלא זה בנר העיר הרד"ק ז"ל שאלות רבות על דבריהם ונעבור עלה סנה מדבריהם ויבאר הכתוב בדרך אחר כמו שהבאתנו למעלה אצל הוצע ע"ב. ולפי דבריו אי עוזיה עוד לאחרי מיתת ירבעם כ"ה שנים, ובזמן הזה גדל יותם, וח"כ ימי לרעת עוזיה היו לאחרי מיתת ירבעם (עיין בחור עמוס ח' ח'). ונאמת נלאתנו חז"ל בזה בעבור מאמר יעשי' (ז' ח') ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם (עיין רש"י שם ותוס' מ"ק ט' ע"נ). למנס בנר הניח הרד"ק שם מאמון אחר, ולדעתו החשבון הזה מתחיל מי"ז לירבעם ע"ב. ומי"ז לירבעם עד מיתת עוזיה ס"נ שנים (לפי פי' הרד"ק במלכים שהבאתנו אצל הוצע) וזה היה מסך ימי נבואת הנביא הזה. וח"כ התינח לאיזה שנים קודם הוצע (לפי דעתנו למעלה). ואם יאמר הקור': הלא זה יהיה ג"כ נגד דעת רבותינו ז"ל (פסחים פ"ד), שתחלת דבר ה' בהוצע ע"ב? עיין בדברי הרדי"ק בהקדמתו ליעשיה.

(ד) עובדיה. שלשה פעמים מלאנו שם זה בנתונים, (א) בעת אחאב (מלכים א' י"ח ג') (ב) בזמן יהושפט (ד"ה ב' י"ז ז'), (ג) בימי יותם (ד"ה ב' כ"ד י"ב); לא נדע על נכון מי מהלה הוא הנביא שלפנינו. קלת לאמרו שהוא המזכר בזמן יותם, שרוב נבואתו היתה על אדום, כמו שנא ירמיה אשר היה בעת יותם נחותו סגנון ממש בעת ד' ליהויקם בן יותם (עיין ירמיה מ"ט י"ד). ואולם אנחנו לא נוכל להשען על רמזות רוסמות כאלה ואין לנו לזוז מדברי חז"ל, וז"ל (סנהדרין דף ל"ט) אמר הקב"ה יבא עובדיה שהרי בין שהי רשעים אחאב ואזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שהרי בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם. אפריס מקצלה תלמידו של ר"מ אומר עובדיה גר אדומי היה, והיינו דאמרי אינשי מינה ובי אבא ניזל בית גרגא. ובתנחומ' אמרו אמר לו הקדוש ברוך הוא לאליפז אתה הוכחת את עבדי ליוב בחזון שנאמר בשעפים בחזון לילה אני מעמיד ממך בן נביא שיקרא שמו חזון שנאמר חזון עובדיה ע"כ. היוצא מדבריהם שהיה בעת אחאב והי' גר אדומי מיוצאי אלפי אליפז בן עשו. ומה שהעי' הראב"ע ע"ז, שהר פתיר הרדי"ק ז"ל, (עיין בחור עובדיה ח' ח').

סלת למנחה

(ה) יונה בן אמתי. במלכים (ב' י"ד כ"ה) כתוב: הוא (ירבעם) השיב גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר. וגרסינן בילקוט בשם הירושלמי, על כ' יוחנן ודרש יונה בן אמתי מאשר, בן נרפת שבלבלה אליהו והוא אשר החי' לותו אליה. על כ' יוחנן ודרש יונה מזבולון היה דכתיב (יהושע י"ט) ויצוא הגורל לבני זבולון וגו' ומשם חפר גתה וכתיב יונה אשר מגת החפר אמר ר' לוי יפה למדנו ר"י אמו מאשר ואביו מזבולון ע"כ. היולת מדבריהם שיונה היה בימי ירבעם, אמנם לפ"ז קשה על הא דגרסינן (ב"ב י"ד, פסחים ל"ח) ארבעה נתנבאו בפרק אחד הושע עמוס ישעיה מיכה ע"ש, מדוע לא מנה גם בן יונה שנאת ג"כ עם שאר הראשונים? ואולם לפי מה שאמרנו למעלה (בשמך ימי הושע ועמוס) שהושע ועמוס לא נבאו בתחלת ימי ירבעם נכון הוא, כי בחמת מוכח מעמוס (ו', ח' ב' י"ד) שנבא לאחרי שהשיב ירבעם חמת ודמשק לישראל, ויונה נבא קודם שהשיב כמו שמוכח מהכתוב שהבאנו למעלה, ולפ"כ נכון פסקה נבואת יונה בעת הושע ועמוס, או שמת בזמן הזה או שקדמה נבואתו מעשה הנזכר במכילתא וז"ל יונה תבע בשר הבן ולא בשר האב, מה כתיב בי? ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי שנית, שנית דבר עמו ולא שלישית. והנה לדעת רש"י ורד"ק (מלכים ב' ט') והוא מגמרא דסנהדרין נביא זה כבר היה בימי יהוא בן נמשי בעת שליחת הנביא ובשנת שבע ליהוא מלך יואש מלך יהודה והוא מלך ירבעים שנה, הרי מ"ז, ובשנת ט"ו לאמליה מלך ירבעם הרי ס"ב, ובאותן הימי' פסקה נבואתו כמו שאמרנו; ולפ"כ מעשה נינוה זה ג"כ באותו זמן היה קודם שבא פול מלך אשור על הארץ (מלכים ב' ט"ו י"ט) לאחר ע"כ הניח דוגמת ממנו. בימים ההמה יגדל מלך אשור הלוך וגדול עד שהיו רוב מלכי ארץ עבדים למלך אשור כמ"ש (מ"ב י"ז כ"ד) ויבא מלך אשור מבבל ומכותא וגו' וכתיב (שם י"ט) אמנם החריבו מלכי אשור וגו' עד שנת נבוכדנאצר ובשנת כל המלכות כנודע מדברי חז"ל (מגילה י"א) ומדברי הימים להעמיס.

(ו) מיכה המורשתי. הנה לפי דעת קלת מיכה זה הוא המוזכר במלכים א' (כ"ב ח') בשם מיכיהו בן ימלא, והחזיקי דבריהם בזה שגם שניהם זה פתח דבריו לאחאב שמעו עמים כלם, כמו שאמר בן ימלא בתוך שגגון (שם). למנוס מיך יהיה זה, לאחרי שבמיכה המושבתי נאמר אשר הוה בימי יותם וגו', הלא בן ימלא הי' בעת יהושפט לאחר מיה ק' שנה קודם יותם? ע"כ נראה בלתי כי הוא המוזכר בירמיהו (כ"ו י"ח) מיכה המורשתי אשר היה נביא בימי יחזקיהו מלך יהודה וגו'. ומה שאמר בימי יחזקיהו, לאו בותתו שרק בימי יחזקיהו נבא, כ"ש הכונה, שנבואתה זו, ציון שדה תחרש וגו', נאמרה בימיו, והנה לא נוכל לומר ג"כ שנבא כל ימי חזקיהו, לאחרי שמלך זה הבין לבקש לה' אלהי דוד, כו בעת והרים כל במות בעל, ואיך יאמר מיכה ומי בחות יחיד' חלא ירושלים? והנראה ירחה שכל דברי מיכה לאוים נאותים על מלך ועם כחזקיהו ועמו. לבן נראה שנבא רק עד י"ד למלכותו קודם בוא סנחריב, כי מעת ההיא והלאה היה גם עמו שלם עם אלהי ישראל. והנה מימי יותם עד י"ד לחזקיהו מ"ו שנים היו ודוק.

(ז) נחום. גם הוא גם הכותב יכפה דורו, אך את זאת ראינו שנבא על מפלת נינוה. למנוס נבא על מפלה ראשונה של העיר הזאת כאז שיורו קלת הכתובים, הנה זאת היתה בימי סארדינאפל מ"י מרבאלאדם המדי ובעליזעם הבבלי, ולפ"ז הנביא היה בדור הושע (עיין בתור הושע י' י"ד). ואולם מנבואתו נראה שאי אפשר לומר שעשו תשובה הניקו את ישראל (נחום ח' ט' י"ח) וכבר נשבעת על ידם הוד ישראל ויהודה (שם ב' ג'); וגם לאחרי שהשתדלו מכרים לעזרת נוסיט

ולא

ולא הועיל למו ונעזבו לאויבי לחזר (עס ג' ח'), לכן נראמנו דברי בעל ס"ע שנחום בימי מנשה התנבא. וז"כ נבואותיו נראמנו על מפלה שנייה של נינוה על ידי נ"כ בימי יהויקים, וכמו שנזכר (מגילה ט"ו) בשנה רחשונה בשם נחום. גם לזרי שהכתוב יכנהו בשם הלקוטי, ועיר הזאת עוד היום בחזור (עיין הקדמה שלישית ובחזור נחום ג' ח'), רלינו שחי לחרי גלות ישראל מארצם על ידי שלמנאצר מלך לחזור. יותר אין לנו לדעת ממנו עד עמוד הכהן בחורים ותומים.

(ח) חבקוק. לדעת יוסיפון בן גוריון נביא זה היה בימי דניאל, כי ז"ל: „עת לחזר הורד „דניאל בבור האריות, חבקוק הנביא היה בארץ יהודה, בא מקנירו לפנות ערב את בא „השדה ויברה ברה לקוצרי, והוא נשא את תרוחתם בידו לפניהם לאמל, והנה דבר ה' אליו לאמר „לילך את התרוחה הזאת אל עבדי דניאל לחזר בארץ כשדים אל בור האריות לחזר הורידוהו „שמה. ויאמר אדם אלהי! מי יוליכני שמה ורחוק ממני הדרך, והנה מלאך נשא בכילית „רחבה והתרוחה בידו ויניחהו אל תוך הבור ויאכל וישת עמו. וישאהו המלאך וישיבהו אל „מקומו לחזר נשא משם בטרם כלו הקוצרים לאכול." ע"כ. והנה מנבואותיו נראה שהיה קרוב לאותן הימים שהחלו הכשדים לקנות את ישראל וכבר התגברו בימיו מאד על יתר העמים. (עיין בחזור חבקוק ג' ח'). וכמו שאמר כי פועל פועל בימיכם וגו' (עס י"ב); ולזה היננו רחוק שהיה עדן בימי דניאל. למנם לפי דעת ס"ע היה בימי מנשה, לחזר מלך יותר מני שנים לפני נבוכדנאצר, ומעשה דניאל הי' לחר ע' שנים של נבוכדנאצר, ולדעת חז"ל היה בן השנומית לחזר החיה לליעב. הלגנו לפניך קורח לחיב! דעות כלם, ולחה בחר לך את לחזר תחפון, כי לין בידינו להכריע.

(ט) צפניה בן כושי בן גדליה בן לחריה בן חזקיהו. לדעת קלת חזקיהו זה הוא יחזקיהו המלך. ורבים טענו על זה לחמר: הלא מחזקיהו עד יואש נמנו רק ג' דורות במלכים ובד"הי והכתוב מנה פה לרבע? גם לא מלחנו שלחזקיה יהיה בן לחר זולת מנשה? הגם בחמת לין זו תפיסה כ"כ, ולין להלריך בזה כי יהיה לוך שיהיה בודלי היה מגדולי היתם, לחרי שיחסו הכתוב בו. וכן גרסינן בילקוט והוא מגמ' דמגילה (ט"ו) לחר שולח כל שמו וגם לניו מפורש בנבואתו בידוע שהוא נביא בן נביא, כל שמו וגם עירו מפורש בנביאים בידוע שהי' מחותו העיר, שמו ולא גם עיר בידוע שהיה מירושלים, בחתניחת תני כל שמעזיו סתומים וגם לבותיו סתומים ופרט לך הכתוב בחד מהם לשבח כגון דבר ה' היה לל לפניה וגו' בידוע שהיה לדיק בן לדיק וגו' ע"כ. והנה הכתוב הודיענו שהיה בימי יואש, וז"כ התנבא עמו ירמיה בשנת שלש עשרה למלך יאשיהו, וחולדה הנביאה בשנת י"ח למלכותו (מלכים ב' כ"ב), ואמרו בפסיקתא רבתי בפניה נבא בשוקים, ירמיה בבתי מדרשות, וחולדה לכל נשים. וממה שאמר (פסוק ד') את שאר הבעל, נראה שנבא לחרי לחז בער יאשיה לת במות הבעל, וזאת היתה בי"ב למלכותו. (עיין בחזור ג' ח').

(י) חגי. לפי הקבלה היה מאנשי כנסת הגדולה. וברוב ספרו הודיענו שנבא בשנה שתים לדריוש המלך בחדש השני ביום אחד לחדש. ודריוש הזה הוא לפי דעת בעל עמק דוד (חלק רחשון) דריוש הזני, והוא המלך השלישי במלכות פרס הכללי, כי כורש המלך הרחשון מלך בשנת ס"ן (לחלף הרבישי), לחריו לחשורוש שנת של"ג, ולחריו דריוש בן לחשורוש (ולדעת ויקרח רבה בנו של לסתר) שנת ת"י. ולולם לפי דעת בעל מזור עזיה (בדק ל"ד)

היה מלך הרביעי במלכות פרס הכללי, (א) כורש הפרסי, מלך שלשים שנה. (ב) קמביזוס שמנה שנים. (ג) שני המחים מלכי מרבע מלכים. (ד) דריוש שלשים ושש שנים. ובשנת שתים שב זרובבל לבנות ההיכל ונשלם בשנה הששית לו, כי לף לם כשר החלו בשנה ראשת לכורש, הנה הלריס עכבוהו מרבעים שנה. ויש דיעו' מדעות שונות. (עיין למש דוד חלק ג', ובש' מאור עיניים, והקדמת מגילת מסתר להחכם ר' להרן הכללי). יהיה לוך שיהיה, נביא זה התנבא לסוף ע' שנה של גלות בבל, ולפי שנשלם הבנין כמה שני', בא הנביא לזרזם ולעוררם.

(יא) זכריה בן ברכיה בן עדו הנביא, גם זה היה, לפי הקבלה, מאנשי כנסת הגדולה, גם הוא התנבא בחותן הימים שנבא חגי, שנאמר בדבר ספרו בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש וגו'. ולאחרי שיבתם פה לאחרי לכי לכיו עדו, ובעזרא (ה' י', ו' י"ד) לא נזכר ברכיה כ"א עדו לבד, למדנו שעדו זה היה גדול בישראל, ויתכן לפ"ז שמלת נביא שב על עדו.

(יב) מלאכי. לפי הקבלה ג"ז הנביא היה מאנשי כ"ג, ונבואתו היתה בזמן שנשלו חגי וזכריה. למנם הוא היה האחרון, כי לא נזכר בנבואתו שום דבר מבנין הבית. וגרסינן בילקוט (והוא מגמ' דמגילה) תניא ר' יהושע בן קרחה לומר מלאכי זה עזרא, וחכמים לומרים מלאכי שמו. לאר רב נחמן בר"י משמיה דשמ"ד מלאכי זה עזרא ע"ש. והרד"ל העיר על זה מפקותיו, עיין בדבריו.

ד סגנון הנבואות ואופן מחלקותם למיניהם.

כבר הערנו למעלה (הקדמה רחשונה) שכל נביא ונביא יש לו סגנון מיוחד במליצותיו, וכל אחד יבחור בדברים מובדלים לפי רעיונו ומשבותיו, והכל לפי הזמן והמקום ושאר המקרים המתיחסים עם המדבר, כעין שאמרו ז"ל (מגיגה פ' אין דורשין) כל מה שרחה יחזקאל וכו'. ואף לא הדברים האלה מסורים אל הלב, ומי יאמר זכיתי לבוא עד קצם! בכל זה לא נמנענו מהשים עין הבחינה גם על הלמודים האלה, ונגיע לפני הקורא מה שהעלינו בזה.

ה ו ש ע.

הנביא הזה נבדל מאד משאר נביאי ה', הן בסרטותיו וליוריו, הן במליצותיו וחדותיו. ונבאר תחלה כלל נבואותיו ואופן מחלקותיהם, ובזה נבא ג"כ על בחינת פרטיהן.

הנה כפי הורחה ספר הושע בכללו נחלק לב' חלקים. (א) מן רחש הס' עד פרשה ד'. (ב) מן פרשה ד' עד סוף הספר.

החלק הא' הוא נבואה אחת רחבה ומשבע בעניניה, על עזיבת בני ישראל את ה' אלהיהם לבעל ואחרי אלילים ולזנו' אחריה' בחשה זרה העובדה אלוף נעוריה ואת בריח אישה שוכת. בחלק הזה כל דברי נבואותיו משולבי' זה אל אחיו ויאבדו יהיו תמי' אל רחש ותכלי' אחד; גו יאהב תמיד להוכיחם על פניהם ולהגיד להם ענשם ופרי מעלליהם, ולבסוף נאמרו רחמיו עליהם ויסוב פניו נגדם לנחם אותם ולדבר על לבם דברים טובים ונחומים, אם יעזבו את דרכם ומעלליהם הרעים וידבקו באחז בה' אלהיהם הטוב והמטיב עם סגולתו. בחלק הזה יבחור הנביא לדבר בתחלה עד פרשה ג' בשם תחת הכתוב, ר"ל שידבר מעלמו בחלו מדבר מגוף נסתר, כמו תחלת דבר ה' בהושע וגו' וכל הפרשה. ומן פרשה ג' יתחיל לדבר

בגוף רחמן מדבר בעדו: ויאמר ה' אלי וגו' דוק ותשכח. בחלק הזה יחהב להלבים רעיונו וציורי לבבו במרחה ומשל דמיוני ומופתי. ומרחותיו מיוחדים לו, בלתי שתולים מזולתו ואין להם דמיון כלל עם שאר מרחות הנביאים; ויותר בספור קריאת השמות ע"ש הפעולות, כמו יזרעאל, לא רחמה, לא עמי. בחלק הג' עזב הנביא את דרכו הרחמן כי (א) בו יגיד לעמו פשעם וחטאתם לא לבד נגד ה' עוזיהם, כי אם גם נגד נמוסי וחוקי בני אדם; בו יעביר בום התרעלה גם על כהניהם שריהם ומלכיהם, ויעבור מן הסדה אל המסובב, להגיד להם הענש הלחוץ בעקב החטא, וכן יחזור חלילה בספור חטא ועונש חטא ועונש, עד שבסוף נכמרו רחומיו לקרות להם בעולם התפעליותו: שובה ישראל וגו'. (ב) בו יחהב לדבר במשלי ודמיונות נשגבות ולהתלויל הליוריס זה על זה וזה בתוך זה, ותמיד יעבור מענין לענין, בלופן שכמעט שהתחיל לדבר מענין אחד, עוד תמונה אחר לנגד עיניו ולליה יורה חלי נבואתו. וערוב הענינים זה יורה על גודל התלהבו' נבואתו והתגברו' הפעליו' נפשו ע"י שפע כח אלהי השוכן בקרבו. בחלק הזה נמלח הרבה חלופי הגוף והזמן והמספר, נסתר במקום נוכח ולהיפך, עתיד במקום עבר ועבר בעתיד, רבים ביחיד ויחיד ברבים. גם בענין נתוך המאמרים והרבותם ימלחו הסופרי הסדר שלח כמשפט הלשון (אינווערזיאָנען) כמו ועמך כמריבי כהן (ד' ד') ובחבי איש גדודים (ו' ט') ודומיהם. גם יבחור לדבר בלשון נופל על לשון: אחבו חבו, טרף וירפאנו, יך ויחבשנו ודומיה'. עוד יחהב לדבר בהתנגדות הפעולות (אַנטיטהעזע) כמו חכלו ולח יטבעו הזמו ולח יפרולו (ד' י'), ואנכי לפדם והמה דברו עלי כזבים (ז' י"ג) ודומיהם הרבה. משליו בלתי לקוחים ממדברים זולתו, כמו משל היער בתנור בערה, רמיון אפרים לעגלה מלומדה. גם מלילותיו מיוחדים לו, כמו עמי בעלו יחטל ומקלו יגיד לו (ד' י"ג) ופרח כרחם משפט על תלמי שדי. (י' ד') לרר רוח לותה בכנפיה (ד' י"ח) זרעו לכם לצדקה קלרו לפי חסד (י' י"ב). ובעבין מלות זרות הנמלחות בספרו לח הורגלו נפי שחר הנביחים, רחוי להעיר על המלות החלה, הבהבי תמורת מחנותי, שבבים תמורת שברים, הלאנבות תחת ליה וממה, רחת, מלטון בהלה, שעריריה לח נמלח כ"ח פה ובירמי' בפלם לחר.

יואל.

אם שנבואתו לחת היח בנללה, היח נפרדת לג' חלקים (א) מן רחש הספר עד פרשה ג' פסוק י"ב, (ב) מן ג' י"ג עד פרשה ד', (ג) מן פר' ד' עד כלות הספר. בחלק הח' יספר מקרה רע לחר יקרה לחרן בעלות החרבה על פניה, ולזה יהגו יושביה בקול תרועה וזופר. ויליר תחרי החרבה העלום מחד וסגולותיו הנורחות, שיהיה בעם ערוכי מלחמה לחר לח יגורו מפני לים ולח יפתו מפני כל. בחלק הב' יסוב הדבור לעם עני ואניון, ויסוב לעוררם לתשובה, פן יסוב ונחם ה' על הרעה. וקול נחמה ישמע, מפי עליון תלח, כי יגום החויב, הגרנות ימלאו בר, ותירוש יקנים יפרולו — ורוח ה' לבשה כל לשר מן הגדול בעם עד בנור השבי, כלם ידעו לת ה' ויספרו חסדו. בחלק הג' יסוב לספר התשועה הגדולה לחר יעשה ה' לעמו בלחרית הימים, רוב הגלותם ולחר לרלם ורבית השפע המתגבר בארן. כל לחרותיו ומליותיו נוחלות כחל, ורוח חן מרחפת על פני כל לחריו, שגבה ידו להשכיל במליות רמות ונשגבות, מעוררות התפעליות זכות ונעימות. רובי משליו מיוחדים לו, בלתי מושחלים משאר ספרי הנביחים, כמו מליצת עמק יהושפט לשר לקח למשל ולמופת על המשפט האלהי;

ומשל

סלת למנחה

ומצל המעין היוצא מבית ה' להשקות את נחל הבטים, על הפלגת החצר והשפע. בני יונים ובנים במצל העמי' הרחוקי' מ"י, ורבים כנה. המלות לחצר רגל על לשונו להבתיר בהן דבריו הם: פתרון, מגרפה, פרדות, יעבטון, עוג ודומיהם.

ע מ ו ס.

ספרו נחלק לשלשה חלקים. בחלק הראשון (מן ראש הספר עד פרשה ג') יתחיל נדברי רינות על העמים הסמוכים לישראל ויוכיחם על חצר עזבו דרך הצדק והרעו במעשיהם זה בנה זה בנה. ומ"ש יורה מלי נבואותיו נגד יהודה וישראל וחצר גם המה הרבו לפשוע בשלשם ואלהיהם, וילכו אחר ההבל ויהבלו. בחלק הזה יתחב הנבי' לכייר הוסף' פשע על פשע ע"י מספר ג' ול' המורגל בפי הקדמונים על הפלגת דבר יותר מדי. בחלק השני (מן פרשה ג' עד סוף פרשה ז') יוכיחם בתחלה על מעוט תמונתם, שלא ידמינו לדברי נבואתו, ויורם ע"י רמיות מספיקות כי דבריו מוסכמים יחד עם המעשה אחר יעד, ומ"ש מיעד העונשים המעותדים לבוא עליהם. קצור רעיונינו בחלק הזה הוא בתופן שבכל פעם אחר שפך בחוץ חמתו לקרוא חרב המשפט על עוצי רשעה, עמדה התפעלותו במעט ורוחו נח מזעפו, עד כי אב השפע האלהי לפעמו בברחמונה, ואז מתחלת בעין נבואה חדשה, וחמיד הי' הסיום בחלות נאום ה' אל ה' אלהי צבאות שמו וכדומה, דוגמתו תמצא בכל החלק הזה אחר סיום פרשותיו. בחלק השלישי (מן פרשה ז' עד סוף הספר) פנה מדרכו הראשון ויתחיל להלבים רעיונינו בחרות וחדות שונות, ובכל זאת המה משולבי לים ברעהו, כי בחרות הי', הוא חרות הגובי אחר הוא מצל על חרבן הארץ על פני כולו, הזכיר תפלתו לה' עליה, ויספר כי נחם ה' על הרעה, וכן בחרות הב', הוא חרות אחר אוכלת המכלה את כל. ובחרות הג' שהוא חרות האנך מצל על המשפט בפי קו שורת הדין, עמד מהתפלל. (עיין בחור שם). ומתוך כך נתן לספר את אחר קרה לו עם חמליה בהן בית חל, ומ"ש יספר שני החרות הרומזות על קץ וחרב והרג. ולבסוף יצוב לנחם ויבשר בא עת כי יאוכו לבנות הערים הנשמות ויבנו גם לבטח. בבחינת סגנון מליצותיו נראה כי יחתב עמוס תמיד לכייר ענין אחד בחלות שונות, כמו בעת אחר רוח ה' לבשה אותו לדבר על עסק המדינה, יתארהו בכל פעם ופעם בתופן אחר, (עיין עמוס ג' ו' ז', ד' א', ה' י' י"א, ח' ה'), וכן בהתנשא רעיונו להדמות בא ה' וגבורתו הנלחמת, תמיד מליצה אחרת על לשונו (עיין ד' י"ג, ה' ח' ט', ט' ו').

ע ו ב ד י ה.

כלו נבואה אחת על אדום אחר הרעו לאחיהם ושמחו ברעתם; הולך וקורא עליהם חרב היונה וחרבן אחרם. ובסוף ספרו דבר מן התבלית הראשי, זה הכרת האמת, אחר תתרחב על פני כל הארץ. דבריו זכים ונעימים, מעוררים ההתפעלות, ונבואתו ממש בתוכו לשון שבנת ירמי' על אדום. ותועלת גדול לתלמידים לעמוד על ההבדל שביניהם, למען יטעמו נועם המליצה, המתפרדת למחמרים שונים בענין א'. (עיין ירמי' כ"ט ז' ט', י', ט"ז, עובדיה א' א', ה', ו', ז'). הערנים אחר השתמש גם הנביא עובדיה לעורר ההתפעלות

הנרצה

הגלגל, הס חלוף נכח בנפתר (פ' ג' ז'), כפילת מלה לחת (פ' י"ב י"ג) דרך השלה והתשובה בקופן ובומי (פ' ה') ההשתמשות במלות הקריאה (פ' ו' ז').

יונה.

נחלק לשני חלקים (א) מן ראש הספר עד פרשה ג' (ב) מן ג' עד תומו. בחלק הא' יספר דבר ה' אליו ללכת לנינוה עיר התועבה, ולקרוא עליה את קריאת המהפכה; נרימת יונה תרשישה, והמקרה אשר קרהו בדרך, כי המו עליו משברי ים, ואבני הספינה השליכוהו לתוך היס, ותפלתו לה' ממעי הדג. ואחרי אשר לבו רחה לדקת ה' כי גס לדיק בארץ יושלס ולא יוקה, בא' אליו (בחלק הב') נבואה שנית ללכת לנינוה ולהוזירס למוטב, בו יספר כי ה' יפתח את ידו לקוטלים לשוב אליו, ואס ישוב החוטא, אז ה' ימום עליו לשמרהו ולהגילהו מכל פגע, ויסופר מעשה הקיקיון לאות ולמופת כי החל הטוב ימום על מעשה ידיו אשר לבבודו נברא. (עיין באור שם). תורת חסד על לשון הנביא, כל הספור הוא לא ונקי, הוא יבאור להמלין על דרך נעים זמירות ישראל, בנראה ממאמרי תפלתו הנזכרת בפרשה ב'. ובענין הסנגון יתמש בחיזה מלילות זרות ומיוחדות רק לו, לא נמצא עוד כמוהס. כמו החטיל תמורת השליך, וימן תמורת ויצו, ספינה תמורת אניה, עד בפתח תמורת עוד בחולס (וחבירו בחיוב), להציל לו במקום להצילו. וכן מלילת והאניהן השבה להשבר, הרבה משתים עשרה תחת יוחר (ותמלא לו חבר בקהלת), אשר לא ידע בין ימין לשמאל לתאר הילדים הקטנים אשר לא זרו עוד. גס בן לילה לחד ואין שני לו. עוד יחבב להכפיל שס המקרה לחרי הפעל, כמו וישמח יונה שמחה גדולה תחת וישמח מאד, ורבי' כנה. ויעמד בחות ש סגולית במקום אשר ובחבור מלת בשלמי, בשלי, בפעל יהעשת ויחחדו על ההחזק במשוטות, וכן מלת חובל לא נמצא עוד. כ"א בספר יחזקאל.

מיכה.

נבואותין נחלקות לשלשה חלקים. בחלק הרחשון (מן ראש הספר עד פר' ב') ידבר קשות על עון ע"י שהמגבר בארץ, תחלה בשומרון ע"י מלכיה ושריה המתעים את העם, ומשס בחשבט הרע ג"כ על ארץ יהודה וירושלים שהלכו בעקבותיה. ולבן בתחלה ייעד הענש החזק, הוא חרבן הארץ וגלות יושביה, הולך וקורא עליהס חרב נוקמת נקס ברית אלהיה' אשר שכחו, כל דבריו המה ברעש ורגז, מבלי שיעור לנחס לותס, כי אס הקנאה קנאת ה' לבחות בשרה על שפתיו. ומתוך כך יבא ג"כ לדבר מרב התלחות אשר יקרו ג"כ לארץ יהודה וירושלים אשר נלכדו בשחיתותס, ובענין מזונו ירחה שבר על שבר ויגון על יגון אשר יבאו בחדינה, עד כי נגעה הרעה עד לב הארץ, הוא ירושלים הבירה, ונגוד ישראל הושפל לארץ. לחנס דבריו האחרוני' משתנים בחיבות' מן הרחשונים, כי יחס לבנו על חבדון ארץ מולדתו ועמו, וכל דבריו המה ענין קינה ונהי. בחלק הזה יחבב הנביא להשתמש בלשון נופל על לשון כמו בבית לעפרה התפלשי, בתי חכזיב לאכזב ודומיהס. בחלק השני (פרשה ג' עד פרשה ד') יוכיח על העשק והגזל אשר בחדינה, גס פה יריק כוס התרעלה על החנשים החטאים בנפשותס

סלח למנחה

לנגוד נריעיהם, רוח קנאה לנשו לותו והתלהבות הנבואה גדרה עליו, ידבר מן הסנות הגורמות הרע הכללי הזה, שהמה נגידת הרחנים והשופטי' והדחת הנביאים הכוזבים המחזיקים לת יד הרשעים. נחלק הזה נמלא התחלפות הגופים יותר משאר חלקי נבואותיו, פעם ידבר הנביא בשם עלמו ופעם ישים הדברים בפי ה' (עיין מיכה ב' ז'), גם יתחב לדבר בלשון נופל על לשון, דוק ותשכח. גם ישתמש לפעמים במקור לפני הפעל להורות על הפלגה כמו שדוד בשדנו חסוף לחסוף וכדומה. בחלק השלישי (מן פרשה ד' עד פרשה ו"ו) יסוד פניו נגדם לדבר על לנם ולנחמם מלרתם למען החזיקם בחמונתם ולא יתיאשו מן הרחמים, כי עוד יבא העת לשר יקוס ה' לת בית יעקב להושיעם מלרתם, וכל העם יבא בשלום ינוחו בחרלותם השקט ובטח, וזה יהיה ע"י שיכירו כל יושבי תבל כי לה' המלוכה, ויתחלמו עלמם בידיעותיהם ובהכרותיהם, ויתחללו כלם ללכת בדרך מישור ההולך קדמת ההר מקום משכן כבודו. ולז יהיה שלום ומנוחה בלרן, יושביה לא יחרחרו ריב ומדון, ומלכי לרן לא יגורו מלחמות זה עם זה, כי לם כלי זיונם יהפכו לכלי מזון. מה יפו גם נעמו הליורי' והתמונו' לשר בחר הנביא בחלק הזה להליג לעין לת רעיונו הנשגבות ותנחומיו המשמחים לב! הרבה מדבריו מושלים מדברי יושיה הנביא ע"ה כי לוה לותם לעוסק ענייניהם ולחות מלילותיהם. והתפעליות נפשו גברו עליו כ"כ, עד שיוד במשפטותיו לנה ולנה, פעם ידבר עם ישרחל, פעם יסוב הדבור לחויב, עד שלבסוף שגבה יד הנבואה עליו להעלות בחזיונו לת השאר והפלטה, כי יעמוד מושיע לעם ישרחל לרעו' לת לחן עמו הנחלת' והכולעה, ושלו' יקר' לכל שוכני תבל ובריתו יקים לת החיים הרחוקים, והגויים לשר לא יקורו למשמעתו יסיב קרסה לל חיקס שנעתים. בחלק הרביעי (מן פרשה ו"ו עד סוף הספר) יבה לרן בשבט פיו על העול והחמס לשר ימשלו בה, החלק הזה מלא תוכחה מגולה והפנה מסותרת, בשחל דומה ובימין מקרב, יתחיל להתוכח עם ישרחל על לשר בגדו באלהיהם המטיב להם לעת היותם לעם, ויבוש להורותם לת הדרך החמת לשר רחקו ממנו, כי לין השק והקרבן עיקר, אלא לחבת החמת ועשות משפט ולדקה. ומתוך כך בא לקונן על לבדן הלדק והטוב, ולפיסת החמוד' מבני לדם. ויליר הרע והעונש המסובב מזה, ומרוב המית רוחו ולבו, שפך נפשו בתפלה לאל חי על לשן מרעיתו, וע"י זה התעורר הבטחון והתקוה בקרבו, כי ה' יגיה משכו ויושיע לת עמו. עד שלבסוף יפיי' בתפלה והודיי לה' המקיי' בריתו ומסדו לשר נשבע לאבותינו מימי קדם.

נחום.

נבואתו נחלקת לשרבעה חלקים. בחלק הרחשון (מן רחש הספר עד פסוק ט') ידבר מעולם כח ה' וגבורתו, וממדותיו הנשגבות והנפלחות. בחלק השני (מן פסוק ט' עד פרשה ב') יסוד מן הסבה לל המסובב, כי לין מי יקום לפני זעמו, ויסוד פניו לל החויב להגיד לו כי גדול יום ה' על שונלו, ויבלול במאמריו החגלות התשועה לישרחל בהרף עין. ולכן קורל להם בחלק השלישי (מן פרשה ב' עד פרשה ג') בשורת המבשר על ההרים, כי ירחס ה' לת בית יעקב. גם יספר רעם מלחמה ותבסיסיה, ומהומת מות בין הלוחמים. בחלק הרביעי (מן פ' ג' עד חוס הספר) יבחר סבת לבדון נינוה ושבר, ויחזור לספר ענשם ומפלתם, על כי הזידו בגלון להפיל לנשי תבל לרלה. כל דבריו לחים ונעימים, זכים ומשולבים לים בריעהו, והתלהבות

רוח קדשו מעוררת לותו להסיב הדבור פעם ליזרעאל, פעם לחויב. ומזאת הסבה יחזור כל פעם לדבריו הרחבונים לחזר המלין לותם במלות זועות ונעימות (עיין נחום ב' ד' ה', ג' ב' ג'). הרבה ממשליו ומליצותיו מושאלים מזאר מליצות הנביאים הקודמים לו. כגון משל לחלת בצן וכרמל מושאל מן עמוס (ח' ב'); משל העיר לזונה לקח מן יעשיה (כ"ג ט"ו, ט"ז ט"ז) משל כום התערלה ומלח ג"כ בחבקוק (ב' ט"ו) ובעובדיה (ח'). לך הרבה ממשליו מיוחדים לו, כמו ספור ליכות האלחה, ומשל הזרים לחרבה, משל ניזוה לבריכת מים, מליצת התבבד בילק ורבים בכה. בענין המלות הזרות הנמלחים בספרו, יש להעיר על מלות חלה המציין בזוי לחויב, בלדוח, בס למגלי הרבב. ישתקשקון מלה מורה על עולם המית הרבב. והוצב בזוי למלבה, (חולי הוח בס עלם); בוקה ומבוקה ומבולקה, פיק ברכים, מלחכה תחת מלחך, מנזריך וטפסריך בזוי לזרים. ודומיהם הרבה.

חבקוק.

אם גם נבואתו לחת היח בעניבה, על הרעות העתידות לבח על ארן יהודה על ידי עם בשדים, בכל זאת תפרד לשלשה חלקים. בחלק הרחזון (מן רחח הספר עד פרשה ב') יספר תרעומת הנביח נגד ה' על העמל ואון חזר התילבו לנגד עיני חזיונו, בקוף עם בשדים לרשת משבנות זרים ולחבד הגוים חזר עברו בתוכם. בחלק השני (מן פרשה ב' עד ג') יספר מעג' ה' חליו, והנטחתו כי גם על החויב יעבור כום תרעלה, על התועבות חזר עשה, לחלל ח"ת שם ה' במעלליו הרעים. בחלק השלישי (פרש' ג' עד סופה) שיר והלל לה' על הנשורה הטובה ועל ישועת ה' ליזרעאל עמו.

מי יספר יופי מליצות הנביח הזה וחין ערכו! מי עור ולח ירחה רוח ה' מרחפת על פני כל מחמריו! מליצותיו בלם מיוחדים רק לו ובלתי מושאלים מזולתו בחזר ירחה עין הקורח. ויש להעיר על המלות הזרות שבחר לו הנביח ליפות נבואתו בהן, וחלה הן מגמת פניהם, עבטיט, קיקלון, הליכות, יהיתן, עפלה, חביון.

צפניה.

ספרן נחלק לשני חלקים. בחלק הרחזון (מן פרשה ח' עד ג') מיעד ענש חלהי על עובדי הבעל, ויעורר חת העובים שבהם לבקש לדק וענות לחת, ברחותם כי יד ה' נטויה לרעה על לויביהם המלירים לותם. בחלק השני (מן פרשה ג' עד סוף הספר) תרעשנה שפתותיו רגז ומהומה, על מעלליהם המתועבים חזר הרעו יחד כעם נכהן, ויגיד להם ענשם, כי חרוב יחרב הארן. ובסוף יבוב לפתוח להם שערי תקוה ולשבר לותם כי בחחרית הימים יבוא לידי הכרת ה' וידעו כל הגוים כי שם ה' נקרח עליהם וירלו מהם. קצח ממליצותיו מושאלים מזולתו מן הנביאים, כמו משל חרבן חרן למרבן עדרים ולמשבן קשת וקפוד, נמלח ניצעי' (ל"ד י"ח). ענין שריקת שן וקריעת היד על העיר העליזה מושאל מן יעשי' (מ"ז ח'). מליצות הקושאים על שמריהם מלחנו דוגמתם בירמי' שוקטים חל שמריהם. וחולם מליצות דולג על מפתן, לחפש חת ירושלים בנרות, יושבי המכתש, ה' הקדים קרותיו, לו לשבו המה-

מלות

מלת למנחה

מלות זרות לאחר נחר, הם ברה תמורת בר, כפילת השלילה נטרם לא (עיין באור שם) פנות תמורת מגדלות, נטילי כסף וכדומה.

חגי.

נחלק לארבעה חלקים. בחלק הראשון (מן ראש הספר עד פרשה ג') יספר דברי מוסר ותוכחה לעם, על התעצלם בבנין הבית, והתעוררת העם מדבריו להבין ח"ע למלאכת הקדש. בחלק השני (מן פרשה ג' עד פסוק י') ידבר על לבם וינחמם לבל יבטחו על שפל ערך הבית נגד הראשון, ויבטיחם כי ה' הטוב יסבב לו כבוד גדול ע"י שיחדש תנועות בטבע, וירעיש שמים וארץ, וע"כ יבואו עמים רבים לבנד את הבית בתשורה ומנחה והון רב. בחלק השלישי (מן פסוק י' עד כ') יזרוס בדבריו ויבטיחם כי המארה אשר הי' במעשה ידיהם ילך לו, ויהי נועם ה' עליהם ויצליחו בכל עסקיהם. בחלק הרביעי (מן פסוק כ' עד סוף הספר) יבטיח את זרובבל פחת העם, כי ה' אלהיו יגן בעדו וישמרהו מכל פגע, ויבאר הרעש שזכר למעלה כי הורחתו על לבבות העמים אשר השטינו לותו ועי"ז יגדל שמו בכל הארץ. בספרו יחבר לדבר במלית שימו לבבכם על הזרוז והחמונה. גם יכפיל וישלש מלית נאום ה' צבאות, ומלת רוח בפסוק אחד ג' פעמים. וגם מלת חזק ג' פעמים בפסוק אחד.

זכריה.

נחלק לשבעה חלקים. בחלק הא' (מן ראש הספר עד א' ז') ידבר על לב ישראל ויבטיחם שהשם יעוד לרחם עליהם אם ישובו אליו בלב שלם. החלק הב' (מן א' ז' עד ו' ט') יספר מראותיו וחזיונותיו, מהם יורו על שלות ישראל מהם על פורענות האומות (עיין באור שם). החלק הג' (מן ו' י"ו עד פ' ז') יבאר בנין הבית ע"י זרובבל ויספר לקיחת הכסף והזהב מאת לבני הגולה לעשות מהם עטרות למלך ולכהן. החלק הרביעי (מן פ' ז' עד ט') יספר שאלת לבני הגולה על דבר הצומות וזעקתם ותשובת ה' להם. גם הולך ומבאר להם הצלחת האומה ופוארם. החלק החמישי (מן פרשה ט' עד י"ד ז') יספר מפלת הערים הסמוכים לא"י, והצלחת ירושלים ומלך לדיק ונושע. בו יבאר שוב היהודים הנפזרים לחיק ארץ לבותם. החלק השני (מן י"ד ד' עד פרשה י"ב) יגיד מעמד ישראל ע"ד חדה מעת היו לגוי עד עת הגלות. בחלק השביעי (מן פרשה י"ג עד תום הספר) יתנבא על ימי העתיד, כי יבא מועד עת לחננה ולרחם את עמו, הסקר והכזב יתמו, והאמת יקים על תלו, ובל הארץ תמלא דעה את ה', ויבואו כל העמים לחלות את פני ה' בתשורות ומנחות. בענין סגנון נבואתו יחבר להכפיל השם אחר הפעל ולשנות ולשלש מלות אמר ה' צבאות בסוף כל דבור, עד כי בחלק הד' יגיע בתחלתו כה אמר ה' צבאות. גם יחבר לסיים לזה פעמים וידעתם כי ה' צבאות שלחני אליכם. ומם בחלקים הראשונים מסוה המראה והחזות על פני מליצותיו, בחלק החמישי יתחיל בדברי עוז ונעימה, ורוח חן המליצה יופיע על פני בלו. מלות זרות הנמצאות בדברי הימים, ממזר, תמורת עם זר, בחלה, כתף סוררת, ומשערת, לוז יקרות וקפלון, לבתרות תמורת לבורות, לחמוניס, לדר היקר.

מלאכי.

נבואה לאחת היא מרובה ספר עד תמו. יסוד פניו בתחלה על עם ה' להוכיחם על לאחר בחטאו בהשגחת אל עליהם, ואח"כ יפנה אל הכהני' ליסרם על הקריבם קרבן פגול על מזבח ה', אח"כ יאזור ויוכיח את העם על לקחם נשים נכריות והמנעם המעשר והתרומה, ויסיים בסוף בדברי נחמה וטובה, לבאר להם גילוי הגואל ב"ב. בסגנון נבואתו יתענג הקורא בגלילותיו שהרבה לדבר בתחלה ותשובה ע"ד וכוח. גם יסיים דבריו (בחגי זכריה) בגלות אמר ה' צבאות, עוד יהבה לשמע הרבה בגלות רוח, אחד, ואחר לה', שאר, כנוי לאחה, מהלאה, במקום תלאה, ער ועונה, כנוי למשפחה בכלל, וכן שרש וענף ודומיהם.

ה כותבי הספר

אמרן חז"ל (בבא בתרא) לאנשי כנסת הגדולה כתבו תרי עשר. והנה לא נוכל לומר כי כוונתם שהנביאים ע"ה לא כתבו נבואותיהם כלל על ספר, לאחרי שגם לאמרו (שם) חזקיה וסיעתו כתבו ישעיה, ובחמת מלחו כתוב (ד"ה ב' כ"ג) ויהי דברי עזהו וגו' כתב ישעיה בן אמוץ הנביא. גם הקשת נותנת, שהנביאים ע"ה, לף שכולם לאמרו נבואותיהם בע"פ (חוץ מנחום שכתב נבואתו על ספר ושלחה לניגוה, לשר ע"כ שנו לכתוב ברוח נבואתו ספר חזון נחום), מ"מ הם בעלמם כתבו ג"כ נבואותיהם לאחר שקרתו לותם על העם, לו שהנשים העלמים ותמימים שהיו בדורם, כתבו הנבואות שמעו מפי הנביאים, להיות למשמרת לדור לאחרון. ולכן בודאי נותם ז"ל שאנשי כנ"הג לקטו נבואות ת"ע שמלאו בבר בתוב וחברום יחד בספר ק', מטעם שאמרו ז"ל לוילי דזוטרי מירכם. והנה המה ע"ה רשמו ג"כ ברוח בל ספר וספר שם הנביא ויחוסו ותוכן נבואתו; ובשנה נביאים הוסיפו גם זמן המלכים שנבאו בו, וזה לסבה שבתב הרד"ק ז"ל על שהיו בנבואותיהם לוזו ענין מיוחס למלכים ההם, כמו הושע שנבא בפרט על בית יהוא ועל מלכות ישראל לרעה, ובבא על מלכות יהודה בפרט לטובה, וכן עמוס שנבא על חרבן שומרון, כמו שנזכר בנבואתו שנלח אמליה בהן בית אל אל ירבעם על לודותיו, וגם נבא על מלכות יהודה בפרט, וכן מיכה ולפניה. וחגי וזכריה שנבאו על בנין הבית בזמן שדריוש מלך פרס הרשה להם לבנותו, לכן נתיחסו נבואותיהם לזמנו. ומולם יואל עובדיה יונה נחום חבקוק ומלאכי לא תמצא בהם זכרון מלך מיוחד, כ"א כל נבואותיהם היו על בללות העם, לכן לא יחסו נבואותיהם לשום מלך, לפי שלא היו מיוחדות אליו. עכ"ל בשנוי לשון קלת.

הקדמה שלישית.

אחרי שנתרנו עד הנה מהענינים המוגעים בספרי ת"ע לנגוהה ולכל פרטיותיהם, נשוב עתה לחקור בידיעת התרלות והערים הנמנים בספר הזה לדעת מקומות מושבותיהם בתרלותם לגוייהם, וקלת מהקורות לזר קרו להלומות ההם בימים הקדמונים ותמורות הצתים לזר הזיגוס, כפי הכתוב בתנ"ך ובד"ה לעמים. והנה נגיגם לפניך על סדר החלפ"ח בית"ח, למען יקל על הקורא למצוא כל אחד מהם בלי עמל ויגישה. וזה החלנו בעזה"ה.

א

ארמה. אחת מחמשת הערים לזר היו בגבול ערי הכנעני, ונהפכו מרעת יושבי בה. ע"כ לזמה ולמשל היו לערים לזר המרו עלת על (עיין הושע י"ח ח').

אכזיב. בשם זה נקראו שתי ערים, אחת בגבול יהודה בין קעיל' למראשה (יהושע ט"ו מ"ד), ויתכן שהיא הנזכרת פה; ואחת בגבול אשר (יהוש' י"ט כ"ט) על חוף ים התיכעי, ועד היום הזה כפר קטן עומד על מקומה, דויב לו ציב שמו.

אלקוש. לשעת קלת מקום הי' בארץ הגליל. אבל מלאנו בספרי הרמים יחניס כי מקום היה בארץ אשור סמוך לנינוה. ויושביה קבלו אים מפי אים כי היתה עיר מולדת נחום. ועוד היום בנוף (בתחליק) מאזול נמצא כפר קטן נקרא על קאש, ויושביה אומרים כי קברו של נחום מלוי שם (עיין נחום א' ח').

א־באל (בית ארבאל). מקום קטן היה בשבינת שפורית (רחם הגליל) לזר בשם ארעבאל נקראה, והיא לד"ק ביה ארבאל הנזכר (הושע י' י"ד). אבל עוד הרבעל לחרת היתה בנוף אדיאבנע קדמה לנינוה, וממנה נקראה כל אבל הארץ סביב לה ארבעליטית, וארבעלא זאת מפורשה היא ע"י נחום אלקושי על דריוש, כי תקרא המלחמה הזאת מלחמת ארבאלי (עיין הושע שם).

ארם. שם ארץ מושב בני אדם בן שם והוא ימה לנהר פרת וקדמה לים התיכעי (מיטטעל־ענדישעם מעער). וע"ש בני שם לזר יצאו בקרבם, בקראת אבל אחת מאדם חמתי (החמאטי בלע"ז) והערבים קראו לארץ הזאת אל שם, וגם שמאלי אל ארץ, כלומר ארץ השמאלי, והוא מנגד למלכות יעמען שהוא לימיני והיונים קראו לארם־סיריען על שם צור המפורסמה שעמדה שם, וכן נקראו יושבי הצורים (ד"ה א' כ"ב ד', יחמיה י"ג י"ז), ולבסוף נחלפה מלת הצורים בפי היונים לאשורים. אבל אין להמיר הארץ הזאת לא בארץ אשור ולא בארץ מושב בני ארם בן יפת שנקראת ארמעניען, שגזר ל"ק מן הר מני (ירמיה נ"א כ"ז) שהוא שם עכס לנוף ידוע בארמעניען (מענני או מיניאה בלע"ז), וכן טעו קלתם לתרג' מלת ההרמונה (עמו' ד' ג') ארמעניען, ואין להאריך פה על גבולות הארץ ההיא, כי שונות היו לעתים שונים.

א־ץ אשור. שם ארץ מושב בני לזור בן שם. והנדל יש בין ארץ לזור למלכות לזור, כי מלכות לזור כוללת גם בן ארץ בבל ואיש נהריש ועוד ארלות אחרות (וזה שנקראת לפעמים ארץ צעין על שם שמתפשטת והולכת עד גבול לפונה לק"י), והארץ הזאת תקרא בפי הכשדים והארמי' אתוראה, (והוא שם עכס לנוף מ' בארץ לזור) וכן נקראת אבל הארץ הזאת עד היום הזה בפי קלת סופרי רומי אסיריא. עיין בבל.

ארץ נמרוד. עיין בבל כי שם מקומו.

ארץ פלישתים. הוא שם ארץ מושב כפלוחים (לד"ק גם מושב בני פתרוסים), ונקראו פלשתים ע"ש ארץ מכורותיהם פלשת לזר יצאו בה לפניש (זמות ט"ו י"ד, יעשי' י"ד כ"ט, תהלי' ס' י', ק"ח י') והמה הנקראים ג"כ כרתים, גוי כרתים (שמואל

ח' ל' י"ד, יחזקאל כ"ה ו', לפני' ב' ה'). ונקראו ג"כ כפתורים, ע"ש לחיסם הנפתורים שנתו להם לגבולם, וישבו בתרכם. המה הפלשתים אשר ירו לישראל פגמים רבות, המה הסגירו אותם לתדוס, והמה מכרו אותם לבני היונים (עמוס ח' ו', יואל ג' ו'). ויתכן שהיתה זאת בימי יהורם, כי בימיו נתו פלשתי' בגבול יהודה, ויבוזו כזה רבה עד מאד (ד"ה ב' כ"ח ט"ז) ועויהו מלך יהודה הכניעם (ד"ה ב' כ"ו ו') כל בימי חזק שבו ויבוזו את ישראל (ד"ה ב' כ"ח י"ח), עד שנתן חזקיהו וגבר על תרכם, כדבר ה' אשר דבר ביד עבדיו הנביאים (ישעי' י"ד, ירמי' מ"ז, יואל ד', עמוס ח', לפני' ב', זכרי' ט'), ובענין גבולו' התרכות החלה אין להתריך כי רבו בו הדעות, לפי שזה פלשתים כולל לנפות הרבה (עיין יהושע י"ג ג').

ארץ צצון. עיין תרן תצור, ועיין נתור לפניהם (ב' י"ג).

ארץ תימן. לונקלוס ויב"ע תרגמו (בראשית ל"ו ל"ד) ארעא דרומא וגזרו את המלה הזאת (בדע' הרד"ק בשרשי' שרש ימין) מן ימין שהוא תחר לירך דרומית, ורחים לדבריהם מן צפון וימין אחה יצרתם (תהלים כ"ט י"ג), וכן עשו לשמי קדם ברנות' לסמן גבולות התרן, הפכו פניה' לכל מזרח, ונמלא היה דרומית לימינם ולפונית לשמלם. עיין אדום, וארם.

אשדוד, ח' ממשלת סרני פלשתים (יהושע י"ג ג') עלי' עלה הגורל לבני יהודה (שם ט"ו מ"ז); אך לא לכדו אותה (שופטים א' י"ח), עד שנתן עזיה בן אמציה, ובנתה ופרץ בחומותיה (ד"ה ב' כ"ו ו'). ובימי סרגון מלך אשור נתתה תחת ממשלת אשור (ישעי' כ' א') עד שנת פּוּאמעטיהום מלך מצרים והחריבה, אחרי מרדו עליו כ"ט שנים. ועד היום הזה תרכות העיר הזאת מונחים על כפר עסדוד העומד על מקום העיר הזאת.

אשקלון. גם היא תחת מה' הסרני' ולא נכבשה בימי יהושע (שופטים ג' א'), אך אחרי מות יהושע נכבשה בני יהודה (שופטים א' י"ב). וכפי הנראה מקינת דוד על שאול ויהונתן (שמואל ב' א') נשמע כי היתה בימיו תחת יד פלשתים, ובהיות הזה כפר קטן עומד על מקומו.

ב

באר שבע. העיר הזאת תחר עמדה בקצה גבול דרומי של י"י, בחתה בעת נחלקה הארץ לשבטי יה בחלקו של יהודה (יהושע ט"ו כ"א) לולם בגורל השני עלה עליה הגורל לשמעון (יהושע י"ט ב'). ויתכן שבתי ערים היו תחר נקראו באר שבע, ואחרי תחר מלאנו בתר שבע תחר ליהודה, בוודאי גם עיר לחרת היתה שנקראה כן. וכן הוא גם כן דעת הרש"נס, עיין ת"ם (בראשית כ"ו ל"ג).

בבל. שם מדינה נאויא, (בין ל' לל"ג מצלות רוחב, ובין נ"ח לס"ד מ"ח) ותחר גבולה קדמה זוזיאנא; תימנה יש הפרס' (פערזישער מעער. בוצן), ימה מדבר ערבי (שאַביטע וויסטע); ולפונה עד ח"נה. והיא הנקר' בעת ערעק בתבעלי (ע"ש עיר ארך הידוע בתרן שנער). והנה תרבעה שמות לתרן (לממלכה) הזאת, בבתבי הקדם: (א) שנער (דניאל ח') ע"ש התרן תחר בה נתיסד' הממלכה, (ב) ארץ נמרד (מיכה ה' ה') ע"ש מיסד הממלכה בראשונ', (ג) כשדים על שם יושביה שנתו לה מלפון מבני כשד (ירמיה נ"ח כ"ד ל"ה), (ד) בבל על שם בבל רבתא רחם ממלכתה, ולעת הזאת תרבות בבל מונחים סמוך לעיר העללא, או הילא על תוף מערבי של נהר פרת.

בית און. מלאנו עיר ומדבר סמוך לה בגבול לפונה למטה בנימין שנקראת בית תון (הושע י"ת י"ב), ולא בתחר תשבו קלת כי היא בית אל, כי מלאנו (יהושע ז' י"ב) בית און מקדם לבית אל, ונמלא עיר לחרת היתה. עיין בית אל.

בית אל. עיר היתה בהר בית אל (שמואל א' י"ג ב') לפונה לירושלים, ותולם לוז שם העיר

לרחבונה

לרחבונה. שם העמיד ירבעם לחד מהעגלים לאחר עשה, ועשה לת העיר הזאת למשכן שילים לעם היושב נגבה (ועיר דן ליושבי לפונה), וע"כ כנו לותם דרך גנלי בית און. והיא נחשבה בתחילה בין ערי בנימין (יהושע י"ח כ"ב) לך ירבו לותה, ובני יוסף הכו לת יושביה לפי חרב (שופטים ל' כ"ה). ולחרי עלות בני ישראל מגלות בבל, ישבו שם בני בנימין (נחמיה י"ל ל"ל) וכעת לית נשאר ממנה מלומה.

בית האצל. לית נודע לכלנו עיר לאחר שם עלם נקרא בית הלגל, ע"כ העתיקוה רבים מלשון סמוך וסבובה (מַלְבַּחַרְטַטַט)(עיין מיכה ל' י"ל).

בית לעפרה. הע' זקניס העתיקו פה (טטוּיבטטַדט, טרוּיערטטַדט) מלשון עפר, הגם שמלאנו שתי ערים שמותיהם עפרה, לחת בחלק בנימין (יהושע י"ח כ"ג) ולחת בחלקו של מנשה (שופטים ו' י"ל כ"ד, ח' כ"ז ל"ב, שמוא' ל' י"ג י"ז).

בית לחם אפרתה. עיר לחת היתה בחבון הגליל בחלק זבולן (יהושע י"ט ט"ו) ועוד בית לחם לחרת ביהודה (שופטים י"ז ט'), כמו שתי שעות מירושלים על פני נגבה בוחך חברון. ושם העיר הזאת לפנים אפרת (בראשית ל"ה י"ו מ"ט, מ"ח ז'), ולשעת קלת סביבות העיר נקרא אפרת (עיין רות ל' ג' בשחור הרבני ר' לחרן בן זאב ג"י, ועיין שמואל ל' י"ז י"ל) וסמוך לעיר הזאת היתה מקום קבולת הרועים הנקרא מגדל עדר (עיין בראשית ל"ה כ"ל, מיכה ד' ח'), וכן עד היום הזה כפר קטן עומד שם, לך רועי לחן ישבנו שמה; ולשתרגם לם' מיכה דרך לחר ע"ם.

בית עדן. לד"ק היא תואר לדמשק עלמו לאשר יושבה במקום נחשד ועדן. לכל כותבי המסעות יתנו עידיהן שעיר לחרת היתה בסבוכת דמשק, וכן נמלא עד היום הזה סמוך לדמשק כפר קטן נקרא עדן.

בצרה, עיר מפורסמת היתה בין נחל לרנון ליד ן נגבה להר נבו ומסגה, ובסוגה לים המלח, ונחלקו בה המפרשים למי היתה, לדעת הרמב"ן ורד"ק רחב לדום היתה (עיין יעשיה ל"ד ו', ס"ג ח', ירמיה מ"ט י"ג), ולדעת בראשית רבה ורש"י ע"פ פסיקתא (ירמיה מ"ח כ"ד) למואב היתה, ועד היום הזה מקום ים בחדינת בבל נגבה לנהר פרת בצרה לו באפרא שמו.

בקעת און. לדעת קלת לון היא מלשון עמל ולון, וכנה הנביא לת החמלאה החטאה הזאת בשם לון מרעת יושבי בה. לך רבים מבותבי הקורות יעידו שסמוך לעיר דמשק, היתה בקעה שמנה ונחמדת למראה מלד, לאשר בשם און יקרא בזרבי, וכן שם הבקעה הזאת עד היום הזה.

בקעת מגדון. שם נפה לאת קרוב לנהר בעלום נגבה להר תבור והיא חלק מעמק יזרעאל (יהושע י"ז י"ז, שופטים ה' ה', ד"ה ב' ל"ה) ובה עיר היתה נקראת בשם הנפה מגידו. שמה מת לחזיה מלך ישראל (מלכים ב' ט') ושמה מת יאשיהו בנאתו לקראת פרעה נכה מלך מלרים (מלכים ב' כ"ג כ"ט) ומה שמלאנו (ד"ה ב' ל"ה) ויולכהו ירושלים וימת, ענינו הפוך, וימת ויולכהו ירושלים. ולד"ק לא היתה המלחמה במגדון, לך בהדד רמון, ועיר קטנה סמוך לה, לאשר נסו שמה בני ישראל להמלט מיד מלך מלרים. עיין הדד רמון.

בשן. הר גבוהים הר בשן, היא מעבר לירדן מזרחה, והולך מן ים כנרת כל הבקעה בקעת הלבנון עד חלק ערבי החרמה (ווימטעם חרמביען), והוא מחובר עם הרי גלעד שביהם המה חלקי הלבנון (חרמון והיא הר פוריה ומקום מקנה דברי' ל"ב י"ל, תהלים כ"ב ס"ח מיכה ד' י"ד).

ג

גבעה. שתי ערים היו בשמותיהם גבעה (גבע גבעון) על שישבו בגבעות, לחת בבנימין, והיא הנקראת גבע בנימין, לך שם המלה סמוכה לכל רמה או לכל חטא נקראת ג'

גבע או גבעה סתם, כי ידוע הי' שבנצת בנימין הרבו לפעוע (עיין ישעיה י' כ"ט, הושע ה' ח'); ואחת ביהודה (יהושע ט"ו נ"ז), ושלש נקראת גבע תמיד סתם או גבעון (עיין שמואל ב' ה' כ"ה, ד"ה ב' ח' י"ד י"ו).

גלגל. עיר בערי יהודה (יהושע ט"ו ז') נקלה מזרח יריחו, בערבה אשר בין יריחו לירדן (יהושע ד' י"ט) נגבה לעי ומזרחית דרומית לבתאון, פה הקריבו בני ישראל זבחי שלמים לה' בהיות שאול מלך עליהם (שמואל א' י"ח ט"ו), ואחר כן הקריבו פה לאלילים והרבו פה לפשוע. ולד"ק כאן הי' שם מזבח אלילים טרם מלוכת שאול. (עיין שופטים ג' י"ט).

גלעד. הר גבוה ותלול, מחובר עם הר הלבנון, ועליו עיר מפוארה אשר בשם גלעד תקרא. מכיר בן מנשה לבדה ויורש את האמורי אשר בה (עיין במדבר ל"ב ל"ט). ומן העיר המפוארה הזאת נקראה כל אחת מארבע מאות לירדן מזרחה בשם גלעד (יהושע כ"ב י') והארץ הזאת היתה שמה עד למאד ונחמד למראה (ברחצית ל"ז, במדבר ל"ב, ירמיה ח' מ"ו).

גת פלשתים. היא גת הנקראה מתג האמה, אשר לקח דוד מיד פלשתים (ד"ה א' י"ח א'), והיא ימה ללבנה, קדמה לאשדוד, ומזרחית דרומית לעקרון, ואחרי מות דוד נלקחה מיד היהודים עד שבא עוזיה בן אמליה מלך יהודה ויבא ויבקעה (ד"ה ב' כ"ו ו'). ועתה היא חרבה, וכפר קטן עומד על מקומה.

ד

דמשק, ראש ארם, יושבת בנקעת הלבנון דרומית מזרחית לבירון, והנה העיר המפוארה הזאת רוכלת העמים בכר מפורסמת היתה בימי אברהם (ברחצית י"ד ט"ו). ודוד מלך ישראל לקחה מיד ארם (שמואל ב' ח' ו'), ואחרי מות דוד לקח אותו רזון בן אליעדע אשר לצבא הדרעזר מיד שלמה בנו (מלכים א' י"ד כ"ד) וינעש בן יותם העיבה לישראל (מלכים ב' י"ד כ"ח) ולבסוף שבה לארם עד שבא תגלת פלאסר בימי אחז בן יותם, ויקח אותה מיד רצין ואותו המית (מלכים ב' י"ו ט') ויגל את ארם קירה, (נחל קירות היא מלפון ליס הקאספי), ואף שנכבשה העיר פעמים רבות, עודנה גדולה היא ומפורסמת עד היום הזה.

דן. עיר אחת, בגבול הר הלבנון, בנגוד לפוני לעברת השבטים היא העיר אשר הוקם בה פסל מיכה (שופטים י"ח כ"ט) ואשר העמיד שם ירבעם אחד משני עגלי זהב אשר עשה (מלכים א' י"ב כ"ח, ב' י' כ"ט), ואולם ליש או לישם שם העיר לראשונה (עיין רש"י שופטים י"ח כ"ז, ועיין בתרגום שיר השירים להרמב"מן כ"ע ה' ד').

ה

הדד רמון. לד"ק שם אחד הוא, ולד"ק שם עיר היה בנקעת מגידון סמוך ליזרעאל (מלקוסיאונאפאלים שמה לעת הירונימוס) עיין בקעת מגידו.

הר עשו. הוא חבל ארץ במלכות אדום שנקרא כאה, והוא בעלמו הר שעיר אשר נתן לעשו למורשה; וזה שיתואר לפעמים על שמו, ולפעמים יתואר בשם זה כל ארץ מושב בני עשו הוא אדום, ואז הוא רומז על הנוף ההולך מעמק השדים הוא ים המלח עד קדש ברנע, ועל גבולה אשר ישאר עד קלה גבול דרומי לא"י יקרא לפעמים ארץ התימן. ולד"ק יקרא תימן ע"ש תימן בן נגו של עשו שהיה נכור לאליפז בכור עשו; וכן היה שם ראש הממלכה אשר בו מקדם מלך חימן (עיין ירמיה מ"ט, יחזקאל כ"ה, עמוס ח'), ומדרך הנביא להזכיר בתוכחתו ראש הממלכה תחת כל הממלכה כולה.

הר הזיתים. אחד מההרים הגבוהים אשר ביהודה (עד שהעומד עליו רואה את הר גריזים ואשר עיבל וירדן ויס המלח וכל ארץ סביבותיהם) והוא מקדם לעיר ירושלים (שמואל ב' ט"ו ל', מלכים א' י"א ז', יחזקאל י"א כ"ג, זכריה י"ד ד'),

ונקרא הר הזיתים ע"ש זיתים טובים לאזר גדלו עליו לרוב.

הר ציון. לאחד מההרים אשר עמד עליהם ירושלים עיר הקדש (העיר העליונה) (עין ירושלים) המזרחית-תחת כל ירושלים כלה (תהלים פ"ז ב', יואל ב' ל', עמוס ו' ל', זכריה ב' ז').

ח

הדרך, לדעת המדרש מקום היה שמו חדרך, ולדעת קלת מכותבי המסעות עד היום הזה מקום יש מעבר למזרח על פני מדבר חדרך שמו, וממנה נקראת אבל הארץ סביבה חדרך, ואף שהעיר הזאת מלאר היא בעת, יושביה לומרים שגדולה היתה עד למאד ומלכים מפוארים היו לה. ולד"ק חדרך שם לאדם, ויתכן שהיה שם מלך מדינה זאת חדרך, והממלכה היתה נקראת בשם המלך.

חמת. עיר היתה בנקעת הלבנון, מעבר לנחל יבוק, בגבול לפונה לא"י, וע"ש גדלה נקראת רבה. וכן מצאנו שנקרא עיר לידון, לידון רבה ע"ש גדלה (יהושע י"ט כ"ח), וממנה נקראת כל הגלילה סביבה ארץ חמת (מלכי' ב' כ"ה כ"א, יחזקאל מ"ז), והיא הנקראת אח"ז אנטיוכיה (אנטיאכיה) עיין רש"י ויונתן וירושלמי (ברכות י' י"ח, במדבר י"ג כ"ח). ומחמת הספק שנולד בספרים שהיום מנוקדים בין חמת לחמת, רבו דעות שונות איך נקראת העיר הזאת בלע"ז.

ו

יאור. נהר גדול בארץ מצרים הנחלק לשבעה נהרות (ישעיה י"ט ו'), ומדי שנה בשנה יעלה על כל ארץ מצרים, ויגרשו מימיו רפש וטיט, וציי"ז תצמח התבואה בארץ מצרים, כי לא עליהם יהיה הגשם. והיאור יקרא ג"כ לפעמים יש (ישעיה י"ט ה', נחום ג' ח'), ולפעמים שיחור (ירמיה ב' י"ח). ויתכן שיקרא כן ע"ש שמימיו עכורים לימים מזוהמים.

יזרעאל. עיר גדולה ומפוארה בארץ שמרון יושבת בעמק, אשר בין הירדן להר הכרמל (ברגל הר גלבוע). עליה עלה הגדול הראשון ליהודה ובגדול הזאני בחתה בגבול יששכר (ולד"ק זאת לאחרת היתה). והעיר הזאת נזכרת הרבה בכתבי הקדש (שופטים י' ל"ג, שמואל ב' כ"ט, מלכים ב' ט' י').

ים האחרון. הוא ים הגדול ההולך לאחורי א"י במערבי, ונקרא כבית ים למצעי (מיטטעל־ענדישעם מעער) (עיין במדבר ל"ד, יהושע ט', יחזקאל מ"ז, יואל ב', זכריה י"ד).

ים הקדמוני. הוא ים הערבה ים המלח קדמה לא"י (במקצוע מזרחית דרומית לא"י), ולד"ק הוא ים כנרת (עיין יואל ב', עמוס ח', זכריה ח').

יפו. עיר בקלה־גבול בני דן (יהושע י"ט מ"ו), נקראת יפה ע"ש יפה הנוף אשר היא עומדת בתוכה (ולד"ק ע"ש יפת בן נח אשר בנה אותה) והוא על חוף ים לפונית מערבית לירושלים. (עיין מלכים א' ה', ד"ה ב' ב') פה ירד יונה אל הספינה לברוח תרשישה.

ירדן. הוא הנהר הגדול אשר בארץ יהודה, היורד מהר חרמון, מהלכו מצפון לדרום, ויעבור את מי מרום (זאמלאנזיעס) ים כנרת (טיבעריאס) וגופל בים המלח (זאלזגזעע) ומשם לא יצא. וכל עת אשר לא יעבור ירדן אקו, ירבלו אזות גדולות בקנה וסוף ואילנות הגדלים על שני עברי הירדן (עיין ירמיה י"ב מ"ט ג', זכריה י"א).

ירושלים. היא העיר הקדש, אשר בחר ה' אלהי ישראל לשום את שמו שם. ונקראת ירושלים על משקל שניים ע"ש שני חלקי העיר עליונה ותחתונה (ד"ה ב' י"א). כמעט בטבור ארץ כנען היא יושבת על מרכבה גבעות (ולפנים על חמשה) ובכתבי הקדש לא מצאנו כי אם שלשה. הר ציון בחלק דרומי מן העיר (עיין תהלים מ"ח ג' בניאור ר' יואל בריל נ"ע), והר המוריה,

המקובר להר ליון ע"י גזר, והר העפל (נחמיה ג', ד"ה ב' ל"ג) ולד"ק עופל מבלר היה. עליה עלה הגורל ליהודה, לחר יבד בה עד ימי נחלקה הארץ בגולה (יהושע ט"ו ס"ג), ולז בלה בחלקו של בנימן, לולם שניהם לא הוריגו לת היבוסי יושב העיר לפנים (שופטי' ל'). עד שבא יואב בן לרויה שר לבא דוד והכה לותה (ד"ה ל' י"ל ו'), ותחזוק העיר כל ימי דוד ושלמה בנו, ובימי רחבעם בן שלמה לר עליה שישק מלך מלרים, וישסה לולרות בית ה' (ד"ה ב' י"ב), ובחרבע עשרה ליחזקיה עלה עליה סנחרב, לך נתן ה' בו רוח ושב לחרבו (שלביה ב' י"ט, ישעיה ל"ז, ד"ה ב' ל"ב), ובימי חליקים (הוא יהויקים) בן יחשיהו עלה נבוכדנלר על הארץ לך לא כבש לת ירושלים. ובימי יהויכין בן חליקים, בלה העיר במלור ע"י עבדי נבוכדנלר וגלו המלך והשרים בבלה ושסו לולרות בית ה'. ומשנת תשע עד עשתי עשרה שנה לצדקיה בלה העיר במלור ע"י נבוכדנלר עלמו, ולחריו בל נבוזרלדן רב טבחים, וישרוף לת הקדש והמקדש בעו"ה. ולפי מלחות לגלות בבל שבעים שנה, החרולים ע"פ ה' ביד ירמיה, הרשה להם כורש מלך פרס לעלות לירושלים, ויעלו ויבנו לת העיר ע"י עזרל הכהן וסופר לחשדרפן מלך פרס. והבית השני בל שבת מולים במלור, והלחרון הכביד ע"י טיטוס בן לספיולוס (טיטוס וועספַּסיַאנוס) לחר בימיו חרבה בית אלהינו בעו"ה. ומן היום הזה עודנו מפוזרים ומפורדים לנחנו בין העמים עד יבוא ג"ל, ולף שנבנתה ירושלים מ"מ שנה לחר חורבן זה ע"י הדריולן, לעפ"כ לא נתן רשות ליהודים לף ללון בו. וגם מן היום הזה הלכה עיר אלהים הזאת מעט לעט, בקלע מכף לכף, כי תמיד עיני כל הגוים עליה, עד שבלה תחת יד הישמעלים, המושלים בה עד היום הזה. לולם לא זלת העיר המפוארה לאר היתה בימי קדם, כי קטנה הישמעלי מאשר היתה לפנים, וגם נחרבו כל מקדשיה המפוארים, והר ליון לאר הי' בחלק הדרומי לעיר, הוא בעת מקיר העיר ומולה. ולחרי המחבה עדי יבוא משיח אלהינו ויבנה קומת ירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.

כ

כלנה, היא כלנו בארץ שנער על נהר חדקל, לאר תרגמו יונתן וירושלמי והע' זקנים קטיספו (קטעזיפֿון) בלע"ז, והיא היתה רחם נוף לחת בארץ לאור האלחניטים יקרל, וכן נקרלת העיר הזאת בפי קלת כותבי החרלות עד היום הזה האלנע.

כפחור, לונקלס ויונתן וירושלמי והע' זקנים שהלנו בשקבות בן גוריון תרגמו קפוטקאי, והוא חבל לחת מחוזי הקטנה (קאפּאדאָקיען בלע"ז), ולד"ק כפחור היא לי לחת בלב יס (ליפערן בלע"ז) ויש דברים בגו. לבל לין פה המקום להלריך (עיין ארץ פלשתים).

כרמל, הר יהוע ומפורסם, על יד הים האחרון נגבה להר הלבנון, וקרוב לגבל קיסון היורד בעמק יזרעאל. חלי ההר הפונה נגבה הוא בגבול לאר, ומקליתו הפונה קדמה הוא בגבול יששכר. על רחש ההר הזה גדלים חלה ולחלון וזתים ושאר לילנות, נחמדים למראה וטובים לריח, וגם רבבות חלפי לאן תרעינה בו. ולזאת תקרל כרמל מלשון כר מלא. ועוד ספרו לנו נוסעי לרץ הקדש, כי על יד ההר יפה, יותר מחלף מערות ים, ההולכים עקלקלות בעומק ההר, לאר על כן טובים המה להחבא שם. ועל רגל ההר מערה לחת ים, לרכה כחמש למות, וגבהה כרחבה שתי למות וחלי, ויושבי סביבותי' לומרים שהיא מערת חליהו לאר בא יבוא ב"ב. ועתה דע כי מלחנו גם עיר לאר נקרלת כרמל יושבת בהרים בחלק יהודה (יהושע ט"ו נ"ה) והיא המפורסמת ע"י נבל ולביגיל (שמואל ל' כ"ה, כ"ז ל', ד"ה ל' ג').

לכיש

ל

לכיש. עיר אחת בחלק יהודה (יהושע ט"ו ל"ט) אשר לקח מיד יפיע מלך לכיש, (יהושע י' ג', י"ב י"ז). סנחריב מלך אשור בא עליה (עיין מלכים ב' י"ח י"ג, ישעיה ל"ו ח'), ונבוכדנצר החריב אותה (עיין ירמיה ל"ד ז'), ואחרי עלות ישראל מבבל נבנתה עוד (עיין נחמיה י"א ל').

לבנון. הר גבוה אשר יגביה קרוב לשנים עשר אלף רגל מעל פני הים התיכון, ויורד בפונה שפל הים עד נהר עליטערוס ונקרא לבנון, שם נגזר מן לבן, לל"ק ע"ש לחמת שפרו כי לבנה היא, ולל"ק ע"ש שראשו מכוסה שלג תמיד, על שהחזיק העומדים עליו לא ירצו אם לא יצב הרוח את השלג (ירמיה י"ח י"ד), וזה שתרגם יונקלוס וירושלמי טורי תלגא. והנה עם ההר הזה מחובר עוד הר אחר היורד ממהלכו יותר לפונה. וע"ש הלבנון נקרא אנטילובאנום בלע"ז, והוא אשר יקרא לפעמים חרמון, לפי שחרמון הוא בעצם ורחבונה שם החלק היותר גבוה הזה, הנקרא גבעל על תלג בערבי. והנה ידוע שהרבה שמות יש לחרמון שיאון, שריון, שניר, (דברים ג' ט', ד' מ"ח), לפי כפי הנראה (מד"ה ח' ה' כ"ג) משמע (שניר וחרמון) הרים נבדלים היו.

מ

מגידו. עין בקעת מגידון.

מוף. אחד היה עם נוף בחילוף אותיות החומש, ובניהם מתורגמים מפים, והיה מעמפים, העיר הראשית בחלק מצרים התחתונה (אינטעריפטען) על חוף היאור ימה (עיין ישעיה י"ט י"ג, הושע ט' ו').

מצרה. לע כי שם מלכה נגזר מן לפה, ומורה על כל מקום אשר עליו יעמוד הלופה לרחות מרחוק, וכן נקרא כל מקום אשר התאספו יחד להרחות את פני ה' ע"ש מלפה, אשר אמר יען ה'. ולכן מלחמו מקומות רבות שנקראו שם מלפה (עיין יהושע ט"ו ל"ח, י"ח ג'. שופטים י', י"ז, י"ח י"ח, שמואל א' כ"ב ג', ד"ה ב' ג' כ"ד), ועוד מלפה אחת אשר זכר יומיען בגבול בן אשר לא נזכר בספרי הקדש. ומלפה הנזכר בהושע, היה מלפה בנימין אשר החזיק שסח מלך יהודה ויעזה למבצר על המגר בין יהודה וישראל (מלכים א' ט"ו כ"ב, ד"ה ב' י"ו ו').

מצרים. היה החלק אשר בה נתעבדו אבותינו הקדושים ונקראת מלרים ע"ש מלרים בן מיסר הממלכה (בראשית י' ו'), ולל"ק נגזר מן מלל שעניינו מבצר, כי החלק מוקפת בגבולותיה במבצר חזק, ע"י ימים ומדברות והרים, עד שלא יכול האויב לבוא בתוכה, ואחרו גבולותיה, בנגב היאור, ופונה ים התיכוני, קדמה ים סוף, וימה עד לוב (ויביטע פראָפיצין אפריקא).

מרות. לע ידענו מקומה היה. ואולי קראה אותה כן ע"ש מאורעותיה כי ירד רע מאת ה' עליה (עיין מיכה א' י"ב).

מרשה. (מראשה) עיר בגבול יהודה, (יהושע ט"ו מ"ד). היה העיר אשר בנה (החזיק) רחבעם (ד"ה ב' י"א ח') ושם נלחם אסא עם זרח הכושי (ד"ה ב' י"ד, ח' ט'). ועתה דע כי לפי הרד"ק ורש"י ז"ל היה מראשה, היא מורשת (עיר מולדת מיכה). ושתי תשובות בדבר: א', דגרסת התי"ו של מורשתי יורה שנקראת בנפרד ג"כ מורשת ולא מראשה, ב' מלחנו בפירוש במסעות ישראל עיר אחרת בשמה מורשת.

נ

נא אמון, היה רחב ארץ מלרים העליון (אָבערעגיפטען) ונקראת בלשון יווני דיאם פאלים (עיר אלהים על שהיה מושב אלילים) וגם טהענן נקרא, וממנה נקראה כל אבל הארץ, טעבאים, והיה אחת מהעריס המפוארים בימי קדם (ירמיה מ"ו כ"ה, יחזקאל ל', נחום ג' ח').

נחל הערבה, לדעת רש"י הוא נחל מלרים, אבל לזן זה היאור (נהר מלרים) רק נחל אחד

יורד בערבה על פני מצרים בגבול ארץ ישראל. וגם לזה יש ערבה, יש המלח.

נחל השטים, בקעה גדולה, בין מסגה נבו, ופעור, ההולכת עד הירדן, בין הרי מואב ליס המלח, ונקראת כן ע"ש עצי שטים הגדלים שמה (מאסטיקס או פַּסטַצְיָן טהַנ) והוא לשעת קלת לבל השטים (במדבר ל"ג מ"ט), (עיין מדבר כ"ה ח', יהושע ב' ח' ג', ובשלוח יואל ה' י', מיכה ו' ה').

נינוה. היה העיר הגדולה מהלך שלשה ימים (י"ב פרסה), והיה עיר מואד מלבי לשור על ירכתי חדקל קדמה וימה. לחת מהערים הנזכרות ומפורשות בימי קדם. ועתה העיר העליזה הזאת מושפלת עד שאול תחתיה, כדבר ה' לשר דבר ביד עבדיו הנביאים (לפניה, נחום). דע כי עד היום נראים במרחק שבעה או שמונה פרסאות למעלה ממחזול על פני קדמה לנהר חדקל גלי לבנים גדולים, ויושבי הארץ ההיא אומרים כי חרבות נינוה המה, ועל גל לחת גבוה עומדים בתים רבים נקראים (עסקי מחזול, שוט אזול) ויושביה אומרים שמם קברו של יונה, ושמוך לו לחל לחד (קאפעלע) והיה לפי דבורם לירת יונה, והירחים הולכים שם להתפלל. ועתה דע לך קורח נעים, לחרי כי רוב פסוקי ספר נחום כדברי הספר החתום המה, לחים לשר לח ידע קורות ותופן מורבן נינוה, ע"כ חפשנו בספרים ולקטנו לת לשר מלחנו, ולח העלנו על מכתב רק לשר מסכים לדברי הנביחים הקדושים. והח לך מעשה חורבנה בקלור: לסר חדון מלך לשור הנזכר בכתוב, הוח סרדנפל (שם מורכב מן לשור (לסור) חדן פול) הנזכר בד"הי לעמים, מלך טפש לשר כל ימיו משך ידיו לת לובלים בית הגזים (הַזַרעַע) לשר לו, וימלוך על בני ערב ובבל פרס ומדי, הגם כי היו להם נגידים מבני עמם. ויהי היום ויתמרמר לב בעליזעם שר לבח בבל על סרדנפל, וידבר על לב מרעהו לרבלעסר שר לבח מדי לפתותו להיות ידו לתו למרוד במלך לומר לת זה חזיתי בכוכבים: "לתה תמשול על לשור, ולתה תשליך חרלה תפלרת גלון לסרחדון!" ויקשב לרבלעסר וישמע לקולו, ויקשר קשר עם שר שרי הבבל לומר להם הנה כלנו חלנו מחמת מ"ח, ולתה הבה נתחכמה לו, ונשלחה בו יד, ונהרגהו בערמה, ונשביתה מלכות הרשעה הזלת מן הלרץ. הנה לנחנו מובילים מדי שנה בשנה חיל העזר (הילפטרופפען), ועתה נקבלה חיל גדול לל העיר בטח ונהרוג לת כל הקמים עלינו. ויהי כלשר זממו כן עשו. ויבלו על העיר בפתע פתלום, ועמהם ד' מלות ללף ליש ל"ח. ויהי בבלס ויוגד הדבר למלך ויקס ויבל לקרלתם, ויכם מכה גדולה עד מלד זה ג"פ וירדוף לחריהם עד קלה גבול לרץ כשדים ג המה רלו כי כלתה לליהם הרעה, ויחמרו לשוב לחרלם. ויהי כשמוע בעליזים החוזה לת קול המלינים, ויירל מלד לנפשו ויחמר בלבו עתה יהרגוני על לשר מזיתי להם מחלות שוח, וילך ויפתה לת רבלעסר עוד הפעם לומר, מזיתי בכוכבים, כי לימים עוד חמשה תקום למו תשועה, וישמע רבלעסר גם בפעם הזלת לקולו, ולח שב לחרלו. ויהי מדי היותם פה, ויגד להם כי בח יבח עם כבד מבלקטרינן (נוף פרסי) להיות למלך לעזר, וישלחו הקושרים לקרלתם לפתותם, להיות לתם ולשלוח יד במלך. ויקשיבו לקולם וישלימו לתם, והמלך לח ידע לת לשר נעשה, וישב לת שרי לבחיו לחכול ולשתות, כי לבו נכון בטוח ה' בחילו כי רב הוח, גם זכר לדיריו לשר יבולו לו מלרץ בלקטרינן, וישתו וישכרו עד מלד (כמנהגם בעת הנלחון, עיין דניאל ה'). ויהי המה לוכלים ושותים שכור לפני שער העיר, ויקומו הקושרים עליהם בליזון לילה, ויהומם ויבו בהם מכה גדולה עד למלד, והמלך והנשלרים חומתה נסו להמלט על נפשם. ויהי כרלות המלך לור נפלו גבוריו, וכי כשל עוזר, ויתן לת העם לשתי מחנות, המחנה הלחת

ומלכה ברחבם נשארה בעיר למסוך עליה.
והמחנה הנשאר נתן המלך ביד שלמון לחי לחמו
אר לבלו לנלות לקרלת הקוזרים לעדה, והקוזרים
קמו גם עליו, ויכו בו פעמים מנה גדולה עד
לחר נהפך חלק גדול מימי חדקל והיה לדם
מדם ההרוגים. וירח המלך כי לחלה ידו,
ויעלח מלחניס בכל גבולו לבח לו לעזר, לך לח
להועיל היו עלוחיו, כי כל זומעי רעתו זאו,
ורבים מעבדיו פרקו עולו מעל לוחריהם, ויהי
ברחות המלך כי כלתה חליו הרעה, וישלח חת
בניו הקטנים לקאפדאקיען (חבל לחד על נהר
קאפידאקס) ויותר הוח ומחנהו בעיר. לולם
עוד לח פג לבו, כי החמין לקול מבשפיו לחמר
„לח תלכד העיר עד לחר יהפך הנה' לבזוח חת
עמו" והמורדים עלו עליו בפעם הד', וילוכו
על העיר, ותבח העיר במלור ג' בניס, ולח
יכלו לה, כי לח חלס עון נינוה עד הנה. ויהי
היום כי פקד ה' על פרי גודל לבב מלכי לחזור,
ויעבור הנהר חדקל חקו ויפרון בחומות העיר
כחלי פרסה. וירח המלך כי הפך הנהר לבזוח
חת עמו, וימס לבבו, ויחמר עתה יקומו עלי
עבדי לנחק בי ואהי לשמלה בעיניהם, וילו
להקים מדורת עלים ואש בחרמונו, ויחס עליו
חת כל רכבו והמונו לחר חתו בבית, גם פלגשיו
לחר עלו עליו, ותלח חש ותחכל חותם ויבלו
החויבים העירה, ויוריבו חותה, לך בבזה
לח שלחו ח"י, כ"ח הרבו ליושבי העיר לקחת
כספם וזהבם חתם, לולם מחרדת חל לחר נפלה
על יושבי העיר לין ח' מהם מפנה לבו, וינוסו
כולם בחוסר כל להשלט על נפשם עד לחר העיר
העליזה הזחת, לחר מקולה חתו כל הגוים,
נשחרה לילה כמדבר חרב מלין לדם. (ולדעת
קלת לח חרבה העיר עד בח ליחקסחרעם לחי
לחתו של נבוכדנלר, לחר היה עמו בעלה).
חת זה רלינו להקדים כי הברח הוח להבנת
ליזה כתובים בס' נחום.

ס

סדום. עיר בעמק השדים (הוח ים המלח)
לחר הפך ה' מרעת יושבי בה. ולגודל מרים
למשל ולדמיון נהיו לכל עיר החוטחת (עיין
יחזקאל י"ו).

ספרד. בהעתקה יונית מלאנו באַספּאַראָט,
ובאה לכלל טעות זה בחשבה כי המלה מחומשת
היח והנ' סורס בתיבה. ולדעת רוב המפרשים
היח שפאניען. וגם זה לחון הוח לחמר, כי זכר
עובדיה גרוש שפאניח בפירוש זמן רב טרם
היותו, ע"כ יותר נראה דעת המתרגם ספר
עובדיה ע"ש.

ע

עדולם, עיר בשפלה בח"י (יהושע י"ב ט"ו)
וסניב לה מערות גדולות עד למאד. שמה גם
דוד בברחו מפני שחול (שמואל ח' כ"ב). ושמה
חנה דוד בהלחמו עם פלשתים (שמואל ב' כ"ג,
ד"ם ח' י"ח).

עזה. עיר פלשת ידועה במרחק ט"ז פרסחות
לחשקלון, דרומית מערבית לירושלים. היח
העיר המפוארה לפנים ע"י מעשה שמשון,
ועד היום הזה מפוארה היח ע"י סוחרי לרן
לחר יבואו שמה מרחוק. סמוך לעיר ע"פ קדמה
ים הר לחד, ועליו יאמרו יושבי סביביו כי הוח
ההר לחר עליו העמיד שמשון דלתות שער העיר
(שופטים י"ו ג') ועל החרבות המונחות סמוך,
יאמרו שהמה חרבות הבית לחר הפיל שמשון
(שופטים י"ו ל').

עמורה. לחת מחמשת הערים לחר הפך
ה' ביום הפכו חת סדום ע"כ למשל ולצניעה
היתה (דברים כ"ט, ישעיה ח' י"ג, ירמיה מ"ט נ').

עמק יהושפט. כנוי היח למקום המשפט,
לחר ישפוט ה' לויבי לרלו ועמו. ולל"ק היח
שם מקום ממש והוח העמק (ברכה) לחר המס
ה' שם חת לויבי יהושפט (ד"ה ב' כ').

עמק עכור. מקום הי' קרוב לירידו בגבול מטה יהודה (יהושע ט"ו ז'), ונקראת עכור על כי שמה עכר ה' את עכן בן כרמי אשר מעל בחרם (יהושע ז' כ"ו). ועל"ש נקרא כל מקום מבוער אשר לא יצלח לתבואת שדה וכרם נשם עמק עכור (ישעיה ס"ה י"ד).

עקרון. העיר היותר לפונית בחמשת ערי סרני פלשתים. היא נתנה בגורל הראשון ליהודה (יהושע ט"ו מ"ה, שופטים א' י"ח), ובגורל השני בחלק של דן (יהושע י"ט מ"ג). לולם בפי הנרתה (שמואל א' ה' ו') משמע שעשה בימיו ליד פלשתים. עד שם רדף דוד את הפלשתים בהלחמו עליהם (שמואל א' י"ז כ"ג).

צ

צאנן. לשעת רגים אחת היא עם צענן הנזכר לגל חשדה ומגדל גד (יהושע ט"ו ל"ז).

צבואים. עיר בשכונת קדוש הנהפכה כמו שגע כמהפכת קדום.

צור. היא העיר המפורסמת בארץ הכנעני אשר היתה רוכלת עמים, יושבת על חוף הים (יחזקאל כ"ז). העיר הזאת נחרבה פעמים, פעמה ע"י נבוכדנצר (יחזקאל כ"ט), ושנית ע"י אלכסנדר הגדול. ועד היום הזה כפר קטן עומד על מקומה, סור או צור נקרא, ואך דיגים יושבו שמה.

צידון. עיר גדולה ומפורסמה סמוכה לצור, ונקראת לידון ע"ש לידון בכור עשו וע"ש גדלה נקראת לידון רבה (עיין חמת רבה). עליה עלה הגורל לבני אשר (יהושע י"ט כ"ח), לולם לא נשוה (שופטים א' ל"א) וכיום הזה עיר קטנה עומדת על מקומה. צאיד או סאיד שמה.

ציון. עיין הר ציון.

צרפת. לשעת רגים פראנקרייך בלע"ז, ולד"ק היא העיר לרפתה, בין צור לצידון (מלכים א' י"ז ט') ונקראת לרפתה על שהיה שם מלרף לאבני נתר (סאפעטער) וחול לעשות מהם זכוכית.

ק

קיר. נהר גדול יולא מארמעניען (בהרי העמיחען) המתחבר עם נהר קרחקסעס ונופל בים הקאספי (עיין עמוס ט' ז').

קריות. (קיר מואב) לחת מהערים המפורסמות אשר היו בארץ מואב (ירמיה מ"ח כ"ד). עליה עלה הגורל ליהודה (יהושע ט"ו כ"ה).

ר

רבה, הלא היא רבת בני עמון תקרא או רבת עמון סתם, והוא רבא עמון מפורסמת על ידי מלחמת דוד (שמואל ב' י"ב כ"ו) יואב שר לבאו כבש אותה ויהרסה (ד"ה א' כ' א'). פאטאלאמאום פילאדעלפום חזק אותה ויקראה פיהלאדעלפהי על שמו, ובעת לא נשאר ממנו מאומה.

רמה. מלאנו מקומות רבות אשר בשם המה נקראו על עמדם במקום גבוה. לולם כל רמה הנזכרת בשירים ותוכחות הנביאים, היא רמה הסמוך לגבע, אשר בגבול בנימין סמוך להר אפרים (יהושע י"ח כ"ה) ולד"ק אחת היא עם רמתים.

ש

שטים, עיר מערי מואב, אשר לא נודעה לנו כעת. משם שלח יהושע את המרגלים לרגל את הארץ (במדבר כ"ה א', יהושע ב' א').

שמרון, היא העיר הידועה אשר בנה עמרי על ההר אשר קנה מאת שמר הנזכר מלכים א' י"ו כ"ד, ויעשה לעיר מלוכה למלכי ישראל. ומן העיר המפורסמה הזאת נקרא כל חבל ארץ סביבה (בין ארץ הגליל ליהודה), לפונה להר עיבל ונגבה להרי גלבוע שמרון. שלמנאסר מלך אשור כבש את העיר הזאת ויחריבה (מ"ב י"ז) ולימים נבנתה שנית והורדום אשר הגדיל וייפה אותה קראה זעבאסטע, וכן שמה עד היום הזה. לולם קטנה היא מאשר היתה מקדם.

שפיר. הע' זקנים והמפרשים שהלכו בעקבות פרשנו מלשון יופי, ואולי שם עשם היא לעיר אחת בהר שפר אשר אינגה נודעת לנו.

ת

חבור. הר גבוה בגבול שבין חלק יששכר לחלק זבלון, הוא הי' גבוה מכל ההרים לאזר סביבותיו, ועליו עלי פרי נתמדים למרחה. וגם חרבי מכל לאזר טוב בלם. גם מלאתו עיר שנקראת חבור (ד"ה ל' ו' ס"ב) והחכם הערדער בספרו (פאָן גייסט דער העברעאיטען פאָעזיא) חלק ב', הרבה לספר בשבח ההר הטוב הזה ע"ש.

תימן. עיר מפורסמה בארץ לדוס. ומדברי ירמיה (מ"ט ז' כ') נראה שהיתה ראש לדוס ע"ש, ונקראת תימן ע"ש תימן בן אליפז. ולפעמים נקראת כל ארץ לדוס בשם ארץ התימני (בראשי' ל"ו ל"ד, ד"ה ל' ל' מ"ה).

תקוע. עיר לאזר בנה רחבעם (ד"ה ב' י"א ו') בין בית לחם לירושלים, ומדבר סמוך לה (ד"ה ב' כ' כ'). בספר הערים לאזר חלק יהושע לשבטי יה לא נחשבה העיר הזאת. (והע' זקנים הוסיפו לותה בהעתקתם מדעתם). לולם בימי דוד בודאי מפורסמת היתה, כי היא היתה עיר מולדת עירי לאחד מגבורי דוד, גם שלחו להם לקחת האשה החכמה, טובת טעם, לאזר ידעה מחכמתה להשיב לת לב דוד אל בנו לאבשלום. והיא היתה מוצב (או מולדת) עמוס, ולד"ק גם עיר מולדת חנקוק. רניס מבותבי המסעות יאמרו שעל הר גבוה הנקרא הר חפשי (פֿרַאנקענבערג), עוד מרבות תקוע מונחי' עד היום.

הרשיש. הארץ המאוזרת והמבורכת בכסף וזהב עד למאד (ירמיה י' ט', יחזקאל כ"ז י"ב) על חוף הים התיכוני (ישעיה כ"ג ו') לאזר יצאו שמה בני הרשיש בן יון (בראי' י' ד', ד"ה א' א' ז') ונקראת בעת שאאניען ע"ש הספנים (קאַניגבן) לאזר היו בה לרוב. וכן נקראת הארץ הזאת בפי קלת סופרי רומי (קאַניגבן לאַנד). ולד"ק לך הוא שם העיר וגם שם החוף טארטעסוס על נהר בעליטים (קוואדאלקוויוער) לשם שלח שלמה אניות להביא סגולות מלכים לבנין הבית (עיין מלכים א' י', ד"ה ב' ט' כ"א).

ספר הושע

מתורגם ומבואר

מאת

משה בן כ"ה אורי פייבש ארנסוואלד וצ"ל

מיושבי דעסויא.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

HOSEA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

הושע א

א (א) דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם
אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי
יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

(ב) תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ
לך

ר ש " י

א (א) **דבר ה'** אשר היה אל הושע בן בארי בימי עזיה יותם וגו'. לרבעה מלכים הללו קבץ בימיו שהתריך שנים בחיי בולם מכאן למדו חוי לה לרבנות שמקבלת עליה: ובימי ירבעם בן יואש. מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הלדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בספרים בפרק האחה בנאמר (עמוס ז') וישלח אמליה וגו' קשר עליך עמוס וגו': (ב) תחלת דבר ה' בהושע. רבותינו אמרו תחלה לאחרעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע יעשיה עמוס ומיכה

תרגום אשכנזי כא

א (א) דעם עוויגען וואָרט, וועלכעס דעם הושע, זָאהן דעם בארי וואַרד, אין דעם רעגיערונגסטאַגען דער קעניגע יהודה'ס: עוזיה, יותם, אחז אונד יחזקיה, וּאָ וויא אין דעו רעגיערונגסטאַגעו דעס ירבעם זָאהן דעס יואש, קעניגס אין ישראל.

(ב) דיא ערשטע אַנרעדעוועלכע דער עוויגע דעם הושע היעלט, וואַר פַּאָלגענדער גשטאַלט.

גע=

באור

א (א) דבר ה', גדר מליצה זו בנבואה והבדלה מאחר שמות הנדפסים עמה בענין זה, מבואר היטב בהקדמה: הושע, מאַך ימי נבואתו עולה לפי חשבונינו (בהקדמה) לערך ל"ח לו ל"ט שנה: בארי, מספרי שמעתי, כי בארי זה היה נביא לרחובני. ולדעת המדרש התנחא ב' פסוקים בישעיה, וכי יאמרו וגו': בימי ירבעם, בהקדמה התרנו אחלת המפרשים, מדוע לא מנה הכתוב גם בן אחר מלכי ישראל, כמו פקח, זכריה ודומיהם אחר מלכו עוד בימי ד' מלכי יהודה החלה? ע"ש. ויתכן לומר עוד, כי אחר שנתן בימי ירבעם מלך ישראל, הלך הושע לאחרי מות ירבעם מארץ ישראל לארץ יהודה לסבה מה, אם מפני חמת המליך, כי הלקוהו וילך לו, או גרש יגרשוהו על כי חזות קשה הגיד להם, ושמה בארץ יהודה אלא גם נבואותיו לא"י; ולכן לא תאַך הכתוב רק ימי ירבעם, והמה ימי היותו בארץ ישראל, ואח"כ מנה ימי ד' מלכי יהודה, עת היותו בארץ יהודה: (ב) תחלת דבר ה', סמוך על שמוך, כמו על פרי גודל לנב מלך אשור וכמוהו רבים: דִּבֶּר, שם נדבר בפלס שָׁלֵם, וכן וַהֲדַבֵּר אין בהם (ירמיה ה') בל"ח (דיו רעדע): בהושע, לפי דעת הש"ס בפסחים שכל הנבואה לא היתה רק תוכחת מגולה להושע ע"ה, וכן לפי דעה אחת שהביא הרמב"ן, שעיקר הדבור מוסב על הושע, כי מאן לקחת אשה בעבור שרואן אין הגונות, תהיה מלת בהושע נשוא המאמר, וטעמו בשביל הושע, כמו בתרגום בשביל תרבה, וכל המאמר הוא מאמר קצר בס"ע, ואחרי שהגיעה תעיד ע"ז, לכן עשיתיהו גם אנכי בפלס הספר למבתב הקדמיי (א־בערטריפט) לרחב הספר. אמנם בתרגומי לא נטיתי מדעת רוב הפשטנים המחברים הכתוב כלו למאמר אחד, נושאו, תחלת דבר ה' בהושע, ונשואו ויאמר ה' וגומר. ועעמו תחלת דברת ה' עם הושע היה זה, ויאמר ה' וגו' קח לך וגו'. ולפי שנושא זאת נבדלת מאד בעניניה מאחר נבואותיו בספר זה, כי רק בפעם ראשון החל רוח ה' לפעמו ע"י מראה וחזיון מעשה שלם ועל דרך משל דמיוני ומופתי (זימבאָליטש אַרט) לא בן בנבואותיו האחרות (עיין בהקדמה) לכן הפרידה הכתוב ע"י אמרו: תחלת דבר ה' בהושע, כלומר תחלת דבורו היה על אופן זה, לא עוד: ויאמר, נבואה זו נמשכת עד סימן ד', ומחלקת לג' חלקים בפי חלוק פרשיות. ואופן המשך רעיונו, בכל חלק וחלק ואבורה (מיטעטהאָלונג) הוא ע"ד זה: יתחיל בדברי ריבות ויגיד לעמו פשעם, רוב זנותם והתדבקותם

תרגום אשכנזי

נעהע, הירַאטהע איינע בוה־
לערין, צייגע מיט איהר קינ־
דער

הושע א

לֶךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים

ר ש " י

ומיכה יצעיה נתנבא אחז' (ישעיה ו') וינועו לחמות הספים וגו' והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעבו העליונים לשורפו ותחתונים לבלעו כעוגן על עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופין בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש והוצע קדם לכולם ומיכה היה לאחרון לכולם שנאמר בו (מיכה ח') בימי יותם יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה. ופשוטו של מקרא תמלת דבור שנדבר הקב"ה עם הושע לאמר לו כן: קח לך אשת זנונים. רבותינו לאמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם בחומה לאחרת נמו שמפורש בפסחים ריש פרק האשה: וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו ספיקי ממזרות. ויונתן תרגם ליתנני על יתבי קרתך טעותך וקח האמיר כתן לי

לימוד

באור

בע"ז, לח"כ יעבור מהסבה לל המסובב, ויודיע לבית ישראל שנשם פרי מעלליהם, כי הסתר יסתיר ה' פניו מהם, שמו הגדול יאת מעליהם ויקרא להם לא עמי! — ולסוף יסוד וידבר על לבם דברים טובים לאמר זה ינחמנם, אם תשובו מדרכיכם הרעים, אז גם ה' ישיב שבותכם ותפרו ותרבו עוד בארץ: קח לך, דרך ל"ע לקשר עם קלת פעלים יהם שאליו, כמו לך לך, שלח לך, תשובה לי ודומיהם: אשת זנונים, כפול העי"ן, והוא מן זנה בפלם פעועים, וכל כפילת לות מלותיות השרשיות תורה על הפלגה, כמו שדרשו רז"ל על מלת ירקרק ירק שבירוקין, לדמדם, לדום שבאדומים, וכן מלת זנונים תורה על לחה משוטפת ומשוקעת בטומאת זנות. פה לנא חון לגדרי ולחריך בנאורי יותר מדאי, יען פה מקום נגף ומכשול ליראי ה' ולחושבי שמו, ופוקה ומכשול למחללים ימתלוללים בעם. כי אלה יאמרו, ואלה יהתלו לאמר: איך יצוה ה' לנביא זקן וקדוש לקחת לאת זנונים ולהוליד ממנה ספק ממזרים לשר לא יבאו בקהל ה'? — גם לפי דעת הרמב"ם והרא"ש שהכל היה בדרך נבואה, ולא לקח מעולם לאת זנונים, יקשה היתכן שנביא בחיר ה' לשר כל מחשבותיו ורעיונו מטוהרות וקדושות לאלהיו תהיינה, יעלה בנפשו ובכח דמיונו מראה מתועב כזה. לשה מטומאה ובניס זרים כמוה? — לכן לציגה לפניך קושי נעים! כל הדעות שהספתי בענין זה, ולחוה גם דעתי עם מי, ובחר לאתה לת לשר תבחר. הדעה הראשונה היא דעת הגמרא (פסחים דף פ"ז) — כפי שהבינו כל המפרשים — שכל הדברים כמשמעם ובעינם נלטוו ונעשו, וה' הוביח בזה הושע בעצמו על שאמר החליפם בחומה לחרת ע"ם. הדעה הב' היא דעת יב"ע, שכל הדברים המה רק משל נפי הנביא, להלמות ענין ישראל לענין זונה, וז"ל: אמר ה' להושע חיזל לחתני נמוחה על יתבי קרתך טעיתך לחיזון מוסיפין למחשך לרי מטעון יטעון לייני לרעך מנחר פולחנך דה'. וילך ויקח, וחזיל ולחתני עלהון אמר דאם יתיבון יסתבק להון ואם לא כמנחר עלי תלינון יתרון ע"ם. הדעה הג' היא דעת הרמב"ם והרא"ש, שכל זה רק במראה התודע לו, שנראה לו בנבואתו כאלו ה' וכאלו עשה בפועל; אך מלילה וחלילה שלקח מעולם לאת זנונים. הדעה הד' היא דעת האברבנאל, שה' אמר לו שיקח בפועל לאה שהורגלה בזנונים, וזהו לאמרו וילדי זנונים, כלומר שיש לה בניס זנונים המוריס על זנותה, וזה יהיה לאות ולמופת לב"י, למען ירלו וירחקו מדרכי ע"ז. כדי היה התכלית הנכבד הזה לעשות הושע בעצמו מעשה זר, עכ"ד בקצור. הדעה הה' היא דעת לחת שהניח הרא"ש, וז"ל לאחר לאמר קח לך לאת זנונים, שאם בלא לקחת לאה הוגנת לא תמלא, כי זנה תזנה הארץ, כ"ל שכל עם הארץ זונים מלחרי ה'. עוד רלוי לעת עתה, והיא, שנאמת ה' לא לוה שיקח זונה גמורה, כ"א לאת זנונים, דהיינו לאה לשר הפעליותיה ותשוקותיה נוטות לטומאת זנות, ובכל זאת לין מן הנמנע שתשתנה טבעה לבבת ותטיב דרכה, וזה משל לאומה ישראלית, עת לקחם ה' לו לעם, שאז השתוקקו לאלילים, וכוונת הנורא היתה שיתמו בחירתם הרעה וימירו רע בטוב וזהו שאמר להלן (י"ח ח') כי נער ישראל ואהבהו:

גם הנה רלוי והלנתים לפניך קורא מכיל לבאור לת שתפץ, ועתה שמע נא גם דעתי בענין זה, לחרי שאעירך על מה שים לספק בדברי המפרשים ואומר: א) מי יתן לפוח ולדע ממה העלו הגאונים החלה לאמר שדעת הגמרא שכל הדברים כמשמעם? אם נעבור למס

הושע א

זְנוֹנִים כִּי־זָנָה תִּזְנֶה הָאָרֶץ

מאחרי

רש"י

לימוד הוא למד לותן לשוב בתשובה: כי זנה תזנה. לשון הוה הוא:

תרגום אשכנזי כב

דער דער ענטעהרונג: דען זיעהע! דאַז לאַנד איזט דער בוהלעריי ערגעבען, ענט־פֿערנט

לת

באור

שהקב"ה אמר מה לעשה לזקן זה לומר לו קח לך וגו' או מאחרים לכסוף ומה לתה שאתך זונה וכו' ע"ש; הלא גם בכתוב בפירוש נאמר ויאמר ה' להושע קח לך וגו' וילך ויקח וגומר ואפ"ה בלרו קלתם שכל זה במראה נבואה היה, ח"כ מדוע לא נאמר ג"כ על כל מה שמלינו בגמרא בענין זה לך במראה היה? בחזיון והנה ה' עומד לנגדו ויאמר בניך חטאו וכו'. גם במחזה הזיבו החליפם בחומה וכו' וכל הענין הנאמר שם? הלא ידעט שכל אמירה ודבור ה' לנביא הוא ע"י שפע אלהי נבואי? ב) על הראב"ע והרמב"ם יקשה, אם המעשה בפועל זר הוא וכן לא יעשה, הלא גם המראה לא יתכן, כי מחשבת פגול היא לא ירלה ולא יהות לנביא השם? ג) ועל דעת האברבנאל בודאי יש לפקפק מה יעשו עמי הארץ אם אלהים הקדוש אמר לנביא הטהור שיקח לשה המבורית והמפורסמת לזונה, ובניס זרים יולדו? — ד) בבר עוררתיך למעלה לפתור דעת שניה שהבאתי, שמלינו לשת זונים בכפילת העי"ן תורה על הפלגת הזנות, לשה זונה וחללה מופקרת, ולא על הנטיה לזנות לבד? גם מה יעשה המפרש הזה בדבר ה' שנית: לך לקח לשה לאשת זנונים? —

לכן נראה לי דעת יונתן מדעת כלס, שכל זה רק משל היה, ואחאר לך הענין ע"פ הדרכים הידועים לנו מדרכי המשל. בבר אמר הרב המורה שאחד מדרכי הנבואה הוא המשל. והנה שלמות המשל להדמות דבר מה בדבר הנודע, ולמדדו במדתו למען יבין ויביר השומע או הרואה לינות המבוקש ותבונתו. וכפי שבר יבאר הממשל יותר במשל דומה ממש בחיבותו וחלקיו להענין הנמשל, בן יגיע יותר מבוקשו, כי ע"י זה יתגבר על בח המדמה ויפעל בו פעולה רבה וחזקה. — והנה בבר מלאנו בתורתנו הקדושה, שהמשילם פתויי הילר ועבודת אל זר לפתוי זנות הנועלת בתקפה ובגבורתה. אמרה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר ט"ו ל"ט), וקס העס הזה וזנה אחרי אלהי נכר (דברים ל"א י"ו), ומעתה גם הושע הנביא אשר רלה מעשי דורו, והנם רעים מאד, נביאים תופלי שקר לאמר: לכו נעבדו אלהים אחרים, עזבו ה' ועבדו הבעל, בהניהם בדרך ירלאו, העס זונים ויפרלו גדרי הצניעות, כעס שכאן בנביא השחיתו דרכם, התעיבו מעלליהם; והנה רוח קנאה עבר בו קנאת ה' לבחות, ברוח קדשו דמה ורלה כי כל מעשה העס הזה שוה ממש לאשת בסילות הומיה וקוררת, העוזבת אלוף נעוריה ותלך ותדבק באיש נבל וסכל; אחרי כן פתח את פיו ויאמר: עמי! אם אלהים קדוש יאמר לנביא בחירו: קח לאשת זנונים, מה תענו? גלי סבק כל השומע יבין ויאמר אין זה כ"א רוח רעה מבעתך, שקר דברת אין זה דברי אלהים חיים. ומה תשיבו אם אומר לכם: רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני לאמר: לך אהב אשה בעולת בעל ומנאפת? בודאי תענו בלבם בביא שקר אתה, שוא חזית, מי יאמין לדברך. ח"כ אימוש רוחו עמי! הלא גם בביאיכם מעל בזה ידברו, דבר אין לו אחר, האומרים עזבו אלהים חיים, האוהב אתכם בהבאת אים לאשה, ותטמאו בגלולי בעליס, שפכו דם וחיו, הזנה תזנו ותהיו קדושים? — או איך תקוו כי בניכם אשר יולדו ונודלו על ברכי תק נכריה, עוד יקראו בני אל חי? — הלא טוב לכם לעזוב דרכיכם הרעים ולשוב לה' אלהים לבחות, כי עוד יש תקוה לאחריתכם, אם תשובו אליו, כי אל רחום ה' לא יעזוב את השבים אליו — זהו לדעתי ענין הנבואה הזאת ותבליתה. והמשביל יבלא כי גם דרב חז"ל מסבים לענין זה ע"פ כלו. וילדי זנונים, לדעת רוב המפרשים קח לך אשתחלת המקרא מוסך עלמו ואחר עמו, וכוונת המקרא, כי יקח לו אשת זנונים, וזה גם ילדי זנונים יהיו לו, כי כאמה כן ילדיה. כי זנה הזנה, ענין זנה הוא תאות הנפש להשביע התשוקה לדבר חומרי; ומזה הטעם נקרא המאכל מזון (אף שאיננו מגזרתו ידוע כי משפט אחד לכל הנאים) והנה בהתקבר פעל זנה עם מלת אחר, ענינו הרדיפה אל הדבר (כאך חייבער זאַכע בוהלען), כמו וזנה אחרי אלהי נכר (שם), ובהתחברו עם מ"ם ענינו התשוקה להתרחק מן הדבר, והעד, כי הנה רחקיך יאבדו הלמתה

תרגום אשכנזי

הושע א

מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃ (ג) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח
אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר
וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן׃ (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד
מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֶאל
עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא

ושברתי

פֿערנט זיך פֿאָם עוויגען.
(ג) דאַרוף גינג ער, הירא־
טהעטע גומר, טאָכטער דעם
דבלים. אַלס זיא שוואַנגער
ווארד, אונר איהם איינען זאָהן
געבאַהר, (ד) שפראַך דער עוויי־
גע צו איהם: ,,נענע איהן
יזרעאל, דען נור נאָך איינע
קורצע צייט, אונד איך אַהנדע
דיא בלוטשולד יזרעאל'ס אַן
דעם הויזע דעם יהוא, אונד
צערניכטע דיא רעגיערונג דעם
הויזעם ישראל. (ה) זאָ ווער־
דע

ר ש "י

(ג) לת גמר. רבותינו למדו בן שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודמין בה כדבלה. וי"ת גומר שלם יבמו מדרכם גמרה פורענותם ולם לזו יהיו כגומלת מתלונה: ותהר ותלד. ולוסיפת למעבד עובדין ביזין: (ד) קרא שמו יזרעאל. קרא שמהון מבדריא התנבא עליהון שיגלו ויהיו זרועין בעמים: לת דמי יזרעאל. כתרגומו לת דמי בית לחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו לת הבעל והלכו הוא וכניו לחרי כן ועבדו ע"ז מעובדי כוכבים לכך לתי מוצב עליהם דמי בית לחאב כלם נקי: על בית יהוא. יבמעם בן יוקב מבני יהוא היה (מלכים ב' ט"ז) וזכריה בנו והרג:

לת

באור

כל זונה ממך (תהלים ע"ג כ"ז), וכן ומלח ההבדל הזה בפעל סור, עם לל עניני התקרבות, ועם מ"ם התרחקות. ולזה היה רלוי לתרגם פה (דאָז זאָגד טאָכטעבטע, זיך פֿאָם עוויגען זו עכטפֿערנען). למנם בתרגומי כונתי לקרב הלשון במלות זנוים עם זנה תזנה, וחלקתי המלמר לזנוים, כלומר כי זנה תזנה הארץ, סרה מלחרי ה'. ועשם המפסיק שבמלת הלרץ יורה ע"ז: (ג) וילך ויקח, פעל הלך מקובר עם פעל לחר יורה על הכנה והזמנה לדבר. והנה לדעת הרמב"ם והרלב"ע גם זה היה בנבואה. ולדעת היב"ע לינו כ"ל הרלבת המעל, לל כן לדעת החברבנלל ותרגומי סובל דעת כלם: גמר בת דבלים, חז"ל ורלב"ע והברבנלל דרשו הרבה בזה. למנם לפי פשוטו זונה ידועה היתה בלותו זמן, ודבלים שם עלם פרטי על משקל רבים, כמו ירובלים מלרים ודומיהם, וכן מלינו בלשונות לחרות, כמו בלשון רומי ויוני. למנם בלשונות חלה יתרבו גם התוספים הנלוים עם שם פרטי כזה, לל כן בלשון עברי. (ד) יזרעאל, יונתן תרגם מבדריה כלומר יזרע לל, יגלו ויהיו זרועים בין העמים, וכן פירשו התום' בפסחי', וע"כ יורה השם זה על הרעה העתידה. ורד"ק פי' כי רמז בזה על יבמעם בן יוקב שהיה חזק במלכותו והשיב גבול ישראל מלבח חמת עד ים הערבה, וע"כ שם זה מייעד הטובה הממהרת לבח. ושניהם נכונים לפעתי, כי יזרעאל היתה עיר ושם ביזרעאל מפורסמת בנוי, ועמק יזרעאל היה מפורסם לני הריבה וחבדון. ולכן יבתמך הנביח בשם זה פעם על הטובה פעם על הרעה, ופעם יכוון בו להורלת שתיהם, טובה לזה ורעה לזה. והנביח יבח שם יזרעאל על שפתיו לחות ולמופת (סימבאָן) על כל הבח: ופקדתי לת דמי יזרעאל, כוונתו על דמי בית לחאב שהרג יהוא ביזרעאל, ולף שע"פ ה' עשה, מ"מ לדם נקי יחשב לו, לחרי שגם הוא הלך בדרכי לחאב (מרש"י רד"ק ויב"ע), ויותר נכון בעיני דעת החברבנלל שכוונתו כי יפקוד ה' על בית יהוא מכת חרב והרג וחבדון, כלומה פקידה שפקד על בית לחאב ביזרעאל. מסבים למה שלמרתי למעלה, כי הורלת השם הזה נכל הנבואה היא הורלת משל מופתי: על בית יהוא, יבמעם בן יוקב מבני יהוא היה וזכריה בנו נהרג ע"י שלום לחרי מלכו ו' חדשים: והשבתי, כי רק זמן מעט עמדה מלכות ישראל, כי בימי יהוא נלמר בימ ס ההם החל ה'

לקבות

וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל
בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל׃ (ו) וַתַּהַר עוֹד
וַתֵּלֶד בַּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ
לֹא רֻחָמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד
אַרְחֵם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־נָשֹׂא
אֶשָּׂא לָהֶם׃ (ז) וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה
אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת
וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים
וּבְפָרָשִׁים׃ (ח) וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא
רחמה

תרגום אשכנזי כג

דע איך אַלסרַאַן דען באָגען ישראל'ס אים טהאַלע יזרעא'ס צערשמעטטערן.״ (ו) נאַך דער נאָכמאַליגען שוואַנגער־שאַפֿט קאַם זיא מיט איינער טאָכטער ניעדער. ,, דיעזע נעננט לא־רוחמה (אונבעגינסטיגטע)״, שפּראַך דער עווי־גע, ,,דען ניכט מעהר ווילל איך דעם הויזע ישראל'ס גונסט גע־שטאַטטען.—וויא קעננטע איך איהנען אויך פֿערצייהען? — (ז) דעם הויזע יהודה אַבער בלייבע מיינע גונסט; איך ווערדע זיא רעטטען, בייַם עוויגען איהרעם גאָטטע! ניכט דורך באָגען, נאָך דורך שוואַרדט אונד קריעגסאָרד־נונג, וועדער מיט ראָסטען נאָך מים רייטערייא.״ (ח) זיא ענטוועהנטע היערויף דיא לא
רחמה

ר ש ״ י

(ו) לא אוסיף עוד לרחם. לרחם: כי נשא אשא להם. לחלק להם מנת כוסם ופיטולתם כמו ויצא מצחות (בראשית מ״ג): (ז) ואת בית יהודה ארחם. לאחר שחזרנו את ממלכות ישראל שמגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד לדקיהו: (ח) ותגמל את לא
רוחמה

ב א ו ר

לקנות ביזרעאל וגו׳ (מלכים ב׳ י׳ ל״ב) רד״ק: (ה) ושברתי, שע״י שביתת הממלכה יפגר קצת יזרעאל, ר״ל חזקם ותוקפם: (ו) והלד בת, לאחר שילדה בן, והוא משל לירבעם שהיה חזק וחמין, ילדה בת, והוא משל לזכריה בנו ולשלום שמלכו לאחריו, שהיו חלשים כנקבה, כי זכריה מלך ו׳ חדשים ונהרג ושלום ירח ימים ונהרג (מרד״ק): ארחם, לרחם, כמו לא תרבו תדברו (שמואל ח׳ ב׳ ג׳): כי נשא אשא להם, המפרשים נדחקו מאד בענין פעל זה ובאחור הכתוב, קלתם פרשו לשון מחנה כמו ויצא מצחות (בראשית מ״ג) כלומר לחלק להם מנת כוסם, וקלתם נאחרו מן נשיאה ממקום למקום ופתרו להם כמו לאחם ושעורו משא לאחם לתרן לויניהם (עיין רד״ק רחב״ע ובן מלך). לאמנם דבריהם לינם מחוורים לי, כי בחמת מלינו פעל נשא, פעם עם היחס הפעול, את, ואז ענינו נשיאת דבר ממקום למקום, או סובל ומעמס, הן משא גוסני הן עול עון עלי נפש, כמו ויצאו את שברם (בראשית מ״ג) תשא את עונה (במדבר ה׳ ל״ח) ודומיהם רבים. (ולפעמים חסר סימן הפעול, ומובן מענינו). ופעם יבא עם למ״ד, ואז ענינו תמיד סליחה וכפרה, ובזה החופן ים הבדל מה, כי לפעמים יחובר הלמ״ד עם האדם אשר נסלח לו, כמו ונשאתי לכל המקום (בראשית י״ח כ״ו) ואז הוא למ״ד הקנין ויחסר הפעל ר״ל החטא אשר יכופר, ולפעמים יחובר הלמ״ד עם החטא ויחסר הפעול והוא האדם ואז הלמד הוא למ״ד הסבה, כמו לא יצא לפשנם (שמות כ״ג כ״ה) יצא לכל חטאתו (תהלים כ״ה י״ח) (אך גם פה נחסר הלמ״ד לפעמים, ומובן מענינו). ולבן כאן כתוב להם, ר״ל הוא מלשון סליחה (וכן בחרו היב״ע והגמרא דפסחים ומדרש ילקוט, אך הם הלכו בדרך אחר בפירוש המקרא) והוא לדעתי ע״ד שאלה ותמיה, ושעורו הכי נשא יצא להם עוון? וכן תרגמתי: (ז) ואת בית יהודה ארחם, שהרי היה מלכות יהודה לאחר גלות ישראל בכלל הרחמים מצות גם לחזקיה עד שחרב הבית בימי לדקיה, ולא בחרב ובקשת הושיעם ה׳, כי מלאך ה׳ הכה מלך אשור (מלכים ב׳ י״ט ל״ה): (ח) ותגמל וגו׳ והלד בן, לאמר ותגמ

רֻחָמָה וְלֹא עַמִּי אַתֶּם לֹא אֶהְיֶה לָכֶם׃ (ט) וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃

ב (ח) וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־ יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר

להם

תרגום אשכנזי

רוחמה, וואַרד אַבערמאַלס שוואַנגער, אונד נעבאַהר אויף נעז זאָהן. (ט) נון שפּראַך דער עוויגע: „נעננע איהן לא־עמי (פֿאַרוואַרפֿענער) ד׳ דען איהר זייד ניכט מעהר דיא מיניגען, זאָ ווילל איך ניכט מעהר דער אייריגע זיין."

ב (ח) דאָך — ווירד איינסט ישראל׳ס מענגע זיין, וויא זאַנד אַם מעערע, דער וויע דער צו מעסטען נאָך צו צעהלען איזט, אונד שטאַטט מאַן צו אהנען גענאַנט: איהר זייד ניכט מיין פֿאָלק! ווירד מאַן אַלסדאַן זאַגען: איהר זייד קינדער

ר ש " י

רוחמה. לפי תרגומו ויכלה לאותו הדור בין העמים שנלו שם: ותהר ותלד בן. ואומיפו ועבדו עובדין נימין ולפי פשוטו כמשמעו:

ב (א) והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד. ורבותינו פי׳ בפסחים הרגיש היטב בעלמו שחטא על שאמר החליפם עמד ונקט עליהם רחמים. ובספרי דבי רב פרשת ויזב ישראל בשטים שנינו רבי יאומר ים פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו ברחוק מזרח ממערב כי לית לך עמי והיה מספר בני ישראל כחול היס מה ענין זה לכאן זה מאל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לכתוב לה גט עד שלא הספיק הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך לסופר יכל סופר זה מכאן חלוק בלומר לבו חלוק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה בתובתה ולפי פשוטו כך היה סמיכתו כי לית לך עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כאלו אינני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותלמחו

באור

לפי שאירעו ימי החולצה בימי זכריה ונלוש גם בימי מנחם בן גדי שמלך עשר שנים, כי בימיו בא פול מלך אשור, גם בימי פקחיה בנו שמלך על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים בא פול ליס ביום אחד, גם כי על ירושלים עם רצין מלך ארם, ועליו אמר בזה המצל ותהר ותלד בן, ועל דורו יאמר קרא שמו לא עמי, כי עליו כתיב ויעש הרע בעיני ה׳ לא סר מכל חטאת ירבעם (מלכים ב׳ ט״ו כ״ח) מרד״ק:

ב (א) והיה מספר וגו׳, מה נפלאה הענינה הפתאומית הזאת מפרענות לנחמה בעיני המכחישים, עד שנספרי דבי רב (במדבר כ״ח ל׳) תנינא ים פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות ברחוק מזרח ממערב (עיין מה שהרבו ז״ל בפסחים שם). למנוס כבר הערנו בהקדמה על סגולה זו מסגולות הנביאה, כי הוא מוטבע בטבע נפש הנביא הדורש טוב לעמו, להטות לבבו לחמלה ולחנינה ולנחם לותם לאחרי שבבו חרון אפו עליהם. גם נביא זה לאחרי העקמו כוס התרעלה בהגידו להם, כי ישלך ה׳ מעל פניו לרן תפארת ישראל ויסתר פניו מהם, התעורר רחמיו עליהם, המה הטו את לבבו לאמר: פן יאמרו עתה, נוקם: לבדנו, כי ה׳ המורח לין בקרבנו ומי יקום? ע״ז התחיל לפייסם ויאמר: דומו! עוד תוכל לבח העת שיהיה מספר בני ישראל כחול היס אשר לא יספר מרוב, אחר שהוא רחוק הוא להמנח מפני רבויו, כן ב״י יוכלו להתרבות עוד בכמותם: ימד, שרשו מדד מבנין נפעל בשקל פֿיעל, כמו ידל בנוד יעקב (ישעיה י״ז ד׳): ולא יספר, כ״ם שלח יספר, כמו לין לחמת ולין חסד (להלן ד׳ ח׳) מרד״ק: והיה במקום, לחד שדבר הנביח מבמותם, מדבר מליכותם במעלה ויתרון

(מלבי״ם)

לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: (ב) וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־ יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: * (ג) אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה: (ד) רִיבוּ בְּאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִוא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ

נקלת סנרים פה התחלת פרשת כי ונאפופיה

ערד דעם לעבענדיגען גאָט־ טעם. (ב) יהודה'ס אונד ישראל'ס זאָהנע וועלדען אייניג זיך פֿערזאַמעלן, זיך איין אָבערהויפט וועהלען, אונד זאָ וועלדער אויס דעם לאַנדע ציעהען — אָ גראָס אי'זט דער טאַג יזרעאל! — (ג) זאַגעט אייערן בריידערן עמי (מיין פֿאָלק), אייערן שוועסטערן רוחמה (בעגינסטיגטע): (ד) האַדערט מיט אייערער מוטטער, האַדערט מיט איהר; זיא, דיא נישט מעהר מיינע גאַטטין

א'זט, דערען גאַטטע איך נישט מעהר בין, ביז זיא איהרע בוהלערישע מיענע אַבלעגט, איהרע

זתלמוד וסס תשובו חל לכנסם לשוב חלי כמו שנח' על ידי משה (דברים ל') והשנות חל לבנך בכל הגויס חשר הדיחך וגו' ושב ה' חלהיך חת שבותך וגו' חף כחן ונקבלו בני יהודה ובני ישרחל יחדו וגו': (ב) רחש חחד. דוד מלכם: כי גדול יוס. קיבון זרייתס: (ג) חמרו לחיכם עמי. כתרגומו תובו לחורייתי ועל בניתכון לרחם: (ד) ריבו בחמכם. בכנסייח שלכם:

באור

(מאברבנאל) וטעמו תחת חשר יחמר להם עתה לח עמי, מפני מעשיהם הרעים, לח יחשבו, חל חנון שמו הוח יחת לפשיעיהם ויסיב שבותם וירחמם, ולז יקרחו בני חל חי, וי"ת בחתרת דחיתגליתו. לחמנם לחנכי תרגמתי לפי רוב המפרשים: (ב) ונקבצו, הרחב"ע פירש מן והיה מספר וגו' עד ריבו וגו' הכל לגנחי, ולין להחריך בדבריו כי דחוקים המה מחד, וכבר תפשו הרד"ק ופתח לבתח על יעוד בית שליחי ע"ש. לחמנם גם דבריו תמוהים, כי לוך יתכן שהנביח חשר היה לפני גלות הרחשון, יסתוק וילוג על גחולת בית שני הקרובה, וירחיק יעודיו על גחולת בית שלישי, ומה גם שחחרי שיודיע להם גחולתם יחזור וינבח על גלותם? — לכן נרחה לפשוטי לו שלח כוון הנביח כלל על יעוד מיוחד, כ"ח לחמר הכל ע"ד תנחי, כלומר חס ייטיבו דרכם יוצעו, לו שכוונתו על יעוד בית שני, כי יקוס ה' מלך לחד כורש שמו, הוח יפיל ממלכות בכל חשר למלו ב"י ויעבידוס, והמה ברחותם השגחת ה' יקבלו יחדו בני ישרחל ויהודה (כי גם בבית שני רבים עלו מבני ישרחל, עיין ירמיה ג' י"ד י"ח, וגם כ' י"ט) ושמו להם רחש לחד, הוח זרובבל פחת יהודה ועלו מחרן שבים: כי גדול יום יזרעאל, פה התלהב חש נפוחתו, ובעוסס התגברותו היתה גחולת ישרחל עומדת לפניו בצלמותה, לבן קרח בקול לחמר: כי גדול יום יזרעחל, ר"ל יום קבון נדחיהם ושנירת קשת לריהם, שחשר בשר עוררתי למעלה על הורחת שם זה: (ג) חמרו, לדעת רוב המפרשים פסוק זה נמשך למעלה, כי בעוסס התפעלותו קרח הנביח עוד לחמר חמרו וגו', כלומר מעתה תוכלו עוד לקרוח לחיכם עמי. לחמנם לדעת קלת מחלקי הפרשיו'יתכן כי הפסוק הזה נמשך למטה, וטעמו חמרו לחיכם ולחותיכ', המה הטובים הנשחרים בנכם הנקרחים עוד עמי ורוחמה, שריבו בחמם. כן ג"ל עיקר ועפ"ז תרגמתי: ולחחותיכם, הנפרד חָחוֹת והמקובן חֲחָיוֹת ונסמיכות חַחְיוֹת, וח"כ מן הרחוי להיות פה לחיותיכם, כמו חת לחי וחת לחיותי (יהושע ב' י"ג) גם שם רוחמה הוח יחיד ולזה תרגם הפוליגלוטי בל"י (זחרחרי וועסטרחע) לחמנם נכר מלחנו שקל זה ברבוי לחד לבד, ולחותיך סדום ובנותיה (יחזקחל י"ו) וטעם לחחותיכם, לכל לחד מלחיותיכם: (ד) ריבו באמכם, בלל הכנסיה יכנה בשם חס, כי ממנה ינקו פרטי הקבון. ולחמר שריבו בחמם על שמלנה לשוב לחלהיה: כי היא לא אשתי, עד שתסיר זנויה מפניה, המה מיני לבעוניס שעשתה

רע גיילהייט איים דעם פֿרע־
פֿען ביזען ענטפֿערנט . (ה) איך
ווירד זיא זאָנסט נאַקט אויס־
ציעהען , וויא אַם טאָגע איהר
רער געבורט זיא דאַרשטעל־
לען , זיא איינער וויסטע גלייך
מאַכען , אין דיררען באָדען זיא
פֿערוואַנדעלן , דאַס זיא פֿאָר
דורשט פֿערשמאַכטען מיסטע.
(ו) אויך אירען קינדערן ווער־
דע איך קיין ערבאַרמען שענ־
קען , ווייל זיא קינדער טרי־לאָ־
זער עהע זינד . (ז) וועלך איינע
הורע איזט איהרע מוטטער !
וויא שאַמלאָז איהרע געבערע־
רין ! וויא אָפֿט שפּראַך זיא
ניפֿט : איך ווילל מיינען בוה־
לערן נאַכאיילען ; זיא רייכען מיר שפּייוע אונד טראַנק , פֿערזעהען מיך מיט וואָללע אונד
פֿלאַכס , מיט אֶהל אונד זאַלבען : (ח) דאַרום ווערדע איך איהר דרען וועג מיט דאָרנען
פֿער־

וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ (ה) פֶּן־
אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם
הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַּמִּדְבָּר וְשַׁתְּתָהָ
כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃
(ו) וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי
זְנוּנִים הֵמָּה׃ (ז) כִּי זָנְתָה אִמָּם
הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה
אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי
צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃
(ח) לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ

בסירים

מבין שדיה. דרך הנואפות שממעטין להם בין דדיהם. ויותן תרגם ופילחן טעותא מבין קירוהא׃
(ה) כיום הולדה. כיום שמלאתיה במלריים כמו שמפורש (ניחזקאל י"ז) ומולדתיך ביום הולדת לותך
לא כורת שרך. ות׳שלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חפצה עליך עין (שם) : כמדבר. גזירות
שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר י"ד) : והמתיה. ותיקטלינה : (ז) למה.
כנסיל שלהם : הוביזה הורתם. בהיתו מלפיהן החכמים המורים להם הורות נופים מפני
עמי הארץ לומרים להם לא תגנובו והם גונבים לא תלוו בנשך והם מלוים : לחמי מאהבי
נדרכי העובדי כוכבים ומזלות : (ח) הנני שך. לשון סגירה כמו הסר מזוכתו (ישעיה ה׳)
כמזוכת חדק (משלי ט"ו) : את דרכך. דרכים ושבילים שאת הולכת בהם :

באור

נפניה בדרכי הזונות, ובזמים ומיני רקח מבין שדיה (מרדי"ח), ולדעתי עניגו על הפעליות
התלוים הנרזמות בפניה, כי על פי הרוב תכונת הנפש מתזדקת בפני לגוף, וכן לשה זונה
הכרת פניה ענתה בה, כלומר ומלח לשה זונה וגומר, ולאפופיה מבין שדיה, כדרך לשת
זונים, הולכת נטויות גרון להתיפות לעין מלהניה : ונאפופיה, כפל הלמ"ד כמו סגריר
להפלגת הנלוף : (ה) אפשיטנה, להיות ערומה : והצגתיה ביום הולדה, כפל ענין במ"ם,
כלומר לגיגה ערומה כיום הולדה, למען תתנבל בעיני מלהניה : ושמתיה במדבר, כארן
ציה וממה, חסר מכל טוב ונעזב מכל חיים : ושתה, כפל ענין במ"ם : (ו) כי בני זנונים,
סמוך ולא ת אר, והטעם, שלא ירחם עליהם כדרך חיש לחסר לא ירחם על בני לשתו הנולדים
בזנות : (ז) כי, לחמתי הענין : הובישה הורתם, עשתה מעשים המולידים בושה וחרפה לעיני
רואיהם, כמו בן מניש : מאהבי, הזמם וירח וכוכבים שהיו עובדים, ולהם היו מיחסים
הפלחותיהם, כמו שאמרו (ירמיה מ"ד י"ח) מאז חדלנו לקטר למלכת שמים וגומר כל וגומר
(מרד"ק ולחנרונל). ושם מלחם (בפיעל) נופל על המפלגה בפעולת המלחמה החומרית ותלות
הזנות (בל"ח דער זיעבע פֿאָלגען) : לחמי ומימי, תאר לכל מאכל ומשתה : שמני ושקויי,
המה כל מיני משחה, כמו ושקוי לעצמותיך, או שקוי כנוי למשקה טוב כמו יין, כי שני חלה,
יין ושמן, היו החלקים המעולים בפעולה מכינדה נתרלות הקדש, בכתוב לוהב שמחה לוהב יין
שמן לא יעשיר (משלי כ"ל י"ז) : (ח) הנני שך את דרכך בסירים, שך פעל מעלומי עי"ן

בַּסִּירִים וְגַדַּרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ
וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא: (ט) וְרָדְפָה
אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם
וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה
אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי
הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה:
(י) וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי
לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף
הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל:
(יא) לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ
וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהַצַּלְתִּי צַמְרִי

ופשתי

פֿער לעגען, איהן אומציינען,
דאַס נירגענד איין אויסגאַנג צו
פֿינדען זייא. (ט) מאַג זיא דען
איממערהין איהרען בוהלערן
נאַכאיילן, אומזאָנסט, זיא זינד
אונערריכבאַר פֿיר זיא; פֿער=
געבענס ווירד זיא זיא זוכען, זיא
פֿינדעט זיא ניכט. יא דאַן ווירד
זיא שפּרעכען: אָ קאָננטע איך
נור וויעדער צו מיינעם פֿאָרי=
גען גאַטטען צוריקקעהרען!
וואַהדליך! בייא איהם האַטטע
איך עס בעסער אַלס יעטצט.
(י) פֿאָרהין אַבער ערקאַננטע
זיא עס ניכט, דאַס איהר גע=
טרוידע, מאָסט אונד אֶהל נור
פֿאָן מיר הער קאַם; דאַז זיל=
בער אונד גאָלד, דאַז איך איהר

אין מענגע גאַב, אייננעטען זיא דעם בעל צו. (יא) דאַרום ווילל איך נון מיין געטרוידע צור ערנדטעצייט, אונד מיינען מאָסט צור ווינלאָזע וויעדער צוריקנעהמען, איהר פֿלאַכס

אונד

רש"י

(ט) ורדפה. משקלות ל' בנד הוא זה כמו (שם י"ב) ומרדף ריקים פורקלי"ר בלע"ז כלומר תחזר אחריה' ולא תשיגם: את מאהביה. מלרים ואשור ולא תוכלו לנקם מהם עזרה: ובקשתם. ובקשתם לותם: (י) לא ידעה. לא שמה אל לבה והרחת עלמה כלא יודעת: ונסף הרביתי לה וזהב. והם עשוהו לבעל: (יא) בעתו. בעת גמר ביאול הפירות: והלתי. ממנה: למרי ופשתי. אשר היה לכסות

לת

באור

נגזר משם שנים, השה מיני קולים, וטעמו שתגדור דרכך במסוכת קולים וסירים: וגדרתי את גדרה, הכתוי מוסב על הדרך שהוא לפעמים לשון נקבה, וכונת המקרא, לפי שמתוקקת תמיד ללכת אחרי מאהביה, לכן תגדור בעדה למנוע אותה מלכת עוד בדרכי תזנותיה: (ט) ורדפה, ממשקולת לשון כבד, כמו ומרדף ריקים (משלי י"ב י"ח) פורקלייר (פורצאסער, נאכיאגען) כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם (רש"י). ושורש רדף בקל הוא לפעמים עומד, ולא מחובר עם מלת אחרי, כמו וירדפו מלרים אחריהם (נאכיאטטלטן בל"ח), ולפעמים הוא יוצא, בהתחברו עם יתר הפעול את, כמו ורדפתם את אויביכם (פערפאָלגען). ובנין הכבד הורלתו על התדלות תמידי לרדוף אחרי דבר מה להשיגו, כמו מרדף חמרים (נאכשטרעבען), וכן כאן ורדפה את מאהביה, כלומר שתתדל לחזור אחרי מאהביה כמו שהיתה רגילה עד הנה, אך לשוא כל עמלה, כי לא תשיגם: ובקשתם, חסר הדגש בעי"ן הפעל להקל (רחב"ע): ואמרה אלכה, טעם וי"ו כמו אז, כמ"ש בכר לך וגו' ושבת עד ה' וגו' (דברים ל' ו'): (י) והיא לא ידעה, לא נתנה אל לבה לדעת כי אנכי נתתי ברכה בתבואתם, ואנכי הרביתי להם כסף וזהב, והם עשו כלם לבעל, כאלו ע"י שפעת הבעל עשו להם כל אלה, כמ"ש בכסף וזהב ייפהו (ירמיה י' ד'): (יא) לכן, למען תדע, כי מאתי להם כל זאת אשוב לקחת דגני בעתו ותירושי במועדו, זה עת הקליר ועת הבליר, גם למרי ופשתי אשר נתתי לה לכסות

וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃
(יג) וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלָתָהּ
לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה
מִיָּדִי׃ (יג) וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ
חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃
(יד) וְהַשְׁמֹתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר
אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר
נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבַי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר
וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ (טו) וּפָקַדְתִּי
עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר

אונד וואָלל, וואָמיט זיא איהר בלעסע דעקקען קאָננטע, געגצליך ענטציעהען. (יב) ענט בלעסט ווירד זיא נון דאַ שטעהען פאָר דען אויגען אירער בוהלער, אונד ניעמאַנד זאָלל זיא מיינער גיוואַלט ענטרייסען קאָננען. (יג) פערניכטען ווילל איך איהר יערע וואָננע, אַללע איהרע פעסטע, ניא מאָנדען, רוהע, אונד פייער טאַגע׃ (יד) פערהעערען איהר ווייגשטעקקע אונד פייגענ בוימע, פאָן דענען זיא פראַהלע לעגנד שפראַך: איך האַבע זיא אַלס געשענקע פאָן מיינען בוהלערן ערהאַלטען. אַללעס זאָלל אין אוינען וואַלד פערוואַנדעלט ווערדען, דעם געוויילדע צום פוטטער דיענען. (טו) זאָ ווערדע איך אַן איהר אַהנדען יענע טאַגע, אַן וועלכען זיא דעם חקטיר

ר ש ״ י

את ערותה כל הלילה שנמקרח לשון תרומה והפרשה הוח ומוכיח עליו ויכל אלהים את מקנה לחביכן (בראשית ל״ח) כי כל העובר לחבר הגיל (שם): (יב) ואיש לח יצילנה מידי. לף זכות לחבותם תמה: (יד) והשמתי. ל׳ שממה: לחנה. כמו לחתן: ושמתים ליער. שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות: (טו) ופקדתי עליה. שבר פורענות: ימי הבעלים לחבר תקטיר. תמיד להם

ב א ו ר

ערותה לפרים מהם: ופשתי, משקלו פושתה בפלם שפחה, כמו ופשתה בהה (ישעיה מ״ג) וכ׳ הרד״ק במכלול (ד׳ קע״ו ד׳ פיורדא) היה לו לומר ופשתתי על המנהג ונהגו בו מנהג סָבָה כמו ויחמום כגן סכו (לויכה ב׳) ורז״ל שמצו בו עם נו״ן בסוף כמו גמל עובר והלוך פשתנו וכו׳ עכ״ל. ועוד לו דעת לחרת במשקל זה, לף הרלחון ג״ל עיקר: (יב) נבלתה, שם בפלם שחרות, וענינו כעור׳ ודע כי הורלת שם זה משתתפת לענינים משלפים, כי ים בו מענין נפילה (בחלוף בומ״ף) ומזה יקרח מטר השמים היורד לחרץ, נבלי שמים מי יאביך (ליוב ל״ח), ויש בו מענין כליון והפסד כמו לין נובל, והפעל ממנו נקל, נבל תבול. גם כלי חרס לשבר נקל יאבר יקרח נָבָל, כמו ונבליהם יגלפו (ירמיה מ״ח), ויש בו ג״כ מהורלת שניהם, כמו לים כלי ומשחית פחות המעלה, יקרח נָבָל, ומעשהו נְבָלָה. גם כל פגר בעל חי הנופל בשדה ומעותד להתפרד ולהתבלות, יקרח נְבֵלָה. ונלחזר כל הדבר הנופל והנשחת נמלם בעיני רוחהו, לכן יבנה ממנו שם נַבָּלוּת בפיעל והפעל, ונבלתיך (נחום ג׳). (ועל כלי זמר הנקרח נֵבֶל לשרו במדרש חלים מתוך ערימת ועימת קולו מנבל שלר מיני כ״ז): (יג) חגה חדשה ושבתה וכל מועדה, שם לג נופל על כל עת שמחה, בין שהוח קבוע בזמן, בין לינו קבוע, כגון ז׳ ימי מנכת הבית לשלמה (מלכים ח׳ ס׳) והוח מן חגג, שענינו תנועת הפזות והבריכור מתוך שמחה, כמו לוכלים ושותים וחוגגים (שמואל ח׳ ל׳ י״ו). וכן פה הוח כלל לכל עתי מרגוע ושמחה, ומועדה הם הימים הטובים המיועדים לזמנים ידועים: (יד) אתנה, כמו שתנן (רש״י) שרשו תנה ולל״ף נוספת ושנינו תנאי, וי״ת לתנה ויקר (רד״ק). ושמתים ליער, שהחיות

תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי
שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: (טז) לָכֵן הִנֵּה
אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר
וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: (יז) וְנָתַתִּי לָהּ
אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק
עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה
כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ

מארץ

דעם בעל ווייהרויך בראַנטע,
זיך מיט נאַזענרינגען אונד גע־
שמיידע שמיקטע, אונד איה־
רען בוהלערן נאַכליעף, אונד
מיינער פֿעללינ פֿערגאַם, זאָ
שפריכט דער עווינע. —
(טז) דאָך ווערדע איך זיא
נאָך איבערערדען נאַך יענער
וויסטע ברינגען; אונד צו
איהרעם הערצען שפרע־
כען: (יז) אין יענער גע־
גענד ווערדע איך איהר ווינ־
בערגע וויעדער אינגעבען,
אונד זאָ איהר דאַז טהאַל דעם

טריעבזאַלם צום איינגאַנגע דער הָאֶפֿענונג מאַכען. דאַן ווירד זיא וויעדער וועכסעלגע־
זענגע אַנשטיממען, ווי אין איהרעם יונגפֿרייליכען שטאַנדע, ווי צו דער צייט, דאַ זיא

אוים

ר ש " י

להס ול' הוה הוא: ותעד נזמה וחליתה. לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים. וחליתה
ל' ערבי הוא קישוט: (טו) לכן הנה אנכי מפתיה. מצלה להמשך לחרי לוזאניי"ר נלע"ז ומהו
הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וליה ושם תציב לל לנה כי טוב לה כשעשתה
רלוני מכשמרדה בי: (יז) את כרמיה. ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים
(לויב כ"ד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א'). ל"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג ובסגנון
זה נתנבא (יחזקאל כ') ונשא' והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם כאשר נשפטתי
את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית ובחרתי מכם המורדים וגו' והכשרים אקייס וזהו
את כרמיה: ואת עמק עכור. עומק הגלות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה (תחלת)
תקוה שמתוך אותן לרות תתן לב לשוב אלי: וענתה שמה. לשון דיבה כמו מעון אריות (נחום
ב'): כימי נעוריה. שיעבוד מלרים ימים רבים: וכיום עלותה וגו'. שלעקה אלי ממלרים מתוך

שיעבוד

באור

שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות (רמ"י): (טו) ותעד נזמה וחליתה, הנפרד אליה ויש
לו עוד שקל אחר והוא אלי, ועניינו, מיונתן משמע שהוא קשוט לוזן, כי פה מתרגם בחליטת
מרגליתהא, ובישעיה (ג' כ') על בתי נפש ולאחיש מתרגם גם כן וקדקיח ואליטתא, ושם פרשו
כל המפרשים שלאחיש המה נזמי לוזן לפי שהלוזן היה בעלת לאח (עיין רמ"י וכן מלך שם),
תמנס בחמת מלה זאת ערבית היא, וכל עדי לאשה יקרא בלשון זה אלי, והמקובן ממנו בערבי
האלאח ובלשון עברי אלאים (שיר השירים ו') כמו מן לבי לבאים (לא כמו שאשבו קלת שהוא
שקל אחר): (טו) אנכי מפתיה, מצלה להמשך אחרי לוזאנ"יר בלע"ז (כ"ל לאזאנגער,
מיט טאיכלעהאפֿטען וואָרטען צורעדען) (רמ"י). כוונתו שצרם פתה בבנין פיעל הוא יוצא
ענינו הסתה לזולתו ללכת אחרי דמיון קוסיו, מצל"כ שקל הוא עומד וענינו ג"כ הליכה מלליו
אחר יצר לבו כמו כן יפתה לבבכם (דברים י"ל י"ו): מפתיה, ביו"ד תמורת למ"ד הפעל
והמנהג בלא יו"ד (כן מלך). ועתה יתחיל הנביא בדברי נחומים, ויאמר בשם ה': אחרי
מפתיה למדבר, והוא הגלות, עת כי אבו לכת לארץ טובה אחרי מלהניה, למדבר
על לבה: (יו) ונתתי כרמיה משם, שם במדבר שממה הזה אתן להם כרמיה: ואת עמק עכור,
הוא עומק הגלות לדעת רמ"י או עמק יזרעאל שנאמרו שמה לדעת הרלב"ע, לאפך לפתח
תקוה, ומזה ירלו כי יש אלוה שופט ומנהיג בארץ, כי בעת שהתאבו בהלאה גדולה ופמו

לבת

מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ (יח) וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי
וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃
(יט) וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים
מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃
(כ) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא
עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וּרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב
וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ
וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ (כא) וְאֵרַשְׂתִּיךְ
לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק

ובמשפט

תרגום אשכנזי

אוים מצרים צאָג. (יח) אַלסדאַן,
שפריכט דער עווינע, ווירסט
דוא מיך אישי (מיין צערטלי־
כער נאַטטע), ניכט מעהר
בעלי (מיין עהע־הערר) נעננען;
(יט) דער נאַמע בעל ווירד אוים
איהרעם מונדע פֿערבאַננט, זיין
אַנדענקען אויף עוויג פֿערגעסן
סען זיין. (כ) אויך ווערדע איך
איהנען איינען בונד מיט דעם
געוויילדע דעם פֿעלדעם, גע־
פֿליגעל דעם הימטעלס אונד
געווירם דער ערדע מאַכען;
באָגען, שווערדט אונד קריעגס־
וואַפֿפֿען אוים דעם לאַנדע וועג־
שאַפֿפֿען, דאַס זיא רוהיג וואָה־
נען קאָננען. (כא) אונד דאַן דיך
מיר אויף עוויג פֿערלאָ־
בען, מיט גערעכטיגקייט אונד

רשי

שיעמוד וגחלתיה כן גם עתה: (יח) תקראי אישי וגו'. תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לי חיזות וחיבת נעוריס: בעלי. לי לדמות ומורא. וכיתינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא כאלה בנית אניה: (יט) ולא יזכרו עוד. ישראל בזמס של בעליס לא לא יזכרו הבעליס בזמס של ישראל לומר שהס אלהות להס לו לא יזכר שס הבעליס עוד כל"ל (ישעיה ג') והאלילים כלל יחלוף: (כ) עס חית השדה. שחביות מזיקין מן העולס וכה"ג (שס י"ח) לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (כא) בצדק ובמשפט. שתתנהגו עמס: וברחמים. שיבא לך מאתי על ידיהס שאברהס לבינו כתיב (בראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט וכשגדן

באור

לבית דוד כומיס, השמותי גפנס ותאנתס ונפלו בארץ ליס ובלמות, ועתה כי יחמינו שהמה בעמק השפלות תשיב ותלמיח ישועתס מארץ גלותס; תזי ועונתה וגו' ענינו הגפנת קול בעיר: (יח) תקראי אישי. בעל תזה יקרא איש בהתדבקותו לאשתו בהנאת הנפש (כי הוא מן יחוד ה"ל חזיבות) כמאמר החכס תאת חיס נפש יקרח תלוד (משלי ו' כ"ו) עיי' בבאור ר"ח לויכל נ"ע שס; למנס בעל הוא, או ע"ש בעילה כמו בעולת בעל, או ע"ש שיהגו לכנסי לרן קדס בתזה מנהג שפתה כי קנין נכסיו היא והוא ימשל בה כמו באחוזתו, וא"כ טעמו כמו בעל השור, לכן אמר הכס: תקראי אישי ולא בעלי כלומר תעבדוני באהבה טהורה וירחה פנימית לא באהבת החומרית וירחת עונש: (יט) והסרתי, טעס והסירותי ע"ד ומל ה' אלהיך, כי בזמן השובב יהוה לו עזר אלהי, כאמרס הבא לטהר מסייעין אותו: מפיה, ואמר מפיה ואמר תקראי, כי כן דרך המקרא לדבר לנוכח ואלא לנוכח באחד ויאמר ולא יאמר מפיה ואמר תקראי, כי כן דרך המקרא לדבר לנוכח ואלא לנוכח באחד ויאמר ולא יזכרו בכפל ענין במלות שונות (רד"ק): (כ) וברתי, הפך ואכלתס חית השדה (לעיל ב') והוא ע"ד חית השדה השלמה לך (ליוב ה' כ"ג) (רד"ק). וככל הענין הזה נאה ישעיה (י"ח ו') וגר זאב עם כבש לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (כא) וארשתיך, כמו מאורשה לחיים (רחב"ע): לי לעולם, שתהיו לי לעולם: בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, לפי פשוטו השמות החלה כמת כלס תוארים למדותיו ית' הנודעות לנו מפעולותיו, שעל פיהן ינהג את עולמו, לעשות צדקה

וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃
(כב) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ
אֶת־יְהוָה׃ (כג) וְהָיָה ו בַּיּוֹם
הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־
הארץ

רעכט, אוים ליעבע אזנר
צערטליכקייט דיך מיר פער-
לאבען. (כב) יא איך זויל דיך
טרייליך מיר פערלאבען, אונר
דאן ווירסט דוא מיך דען
ערגען אוים דאנקבארקייט
ווייערער ליעבען. (כג) צור זעל-
ביגען צייט ווערדע איך נעהאר
פערליהען, שפריכט דער
עוויגע: איך דעם הימעל,
דיע-

ר ש ״ י

ותן לנגיו חסד ורחמים מאת הקב״ה שנאמר (דברים י״ג) ונתן לך רחמים ורחמך ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם י״ז) פסקו מן הלדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה׳) ההופכים לענה משפט ולדקה לארץ הניחו לף לסוף מהם החסד והרחמים שנא׳ (ירמיה ט״ו) כי לספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים ובזיכזרו לעשות לדקה ומשפט שנאמר (ישעיה ל׳) ליען במשפט תפדה ושומר והקב״ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה לוהן עטרה לתרבעתן ומושיען נרחמן: (כב) וארשתיך לי באמונה. בשכר החמולה שהחמנת בעולה להבטחות שעל ידי נביאי: (כג) אענה את השמים. לשון על השחקים מפלג הטוב התלויים

בחמר

באור

לדקה ומשפט עם כל נריותיו להתחסד עם נרואיו ולרחם על המדוכאים והשומללים, הכל כפי מה שנזדה חכמתו העליונה וידיעתו הנב״ת. ואמר כי במדות החלה לחרוש לוהך לי לשוב לקחתך לי לעם כברחשונה, כמאמר הנביא (ישעיה נ״ד ז׳) וברחמים גדולים לקבלך, ובחסד עולם רחמתיך: (כב) וארשתיך לי באמונה, ידוע כי שמות חמונה ותמת לחיים נני לא לחד המה, כי שרשם חמן, וענינו דבר הקיים ומתמיד, כמו ותקעתיו יתד במקום נחמן, וההנדל ניניהם, כי חמת יחמר על חמתת הדבר במהותו ועלמותו, כמו וה׳ חלהים חמת (ירמיה י׳) כלומר מניחותו ית׳ הוח חמת. וחמונה יחמר על שלימות הדבר וקיומו מכל פעולתו חשר לח תכזב, כמו חל חמונה ואין עול, כי יפר דבר ה׳ וכל מעשהו בחמונה. ומעתה טעת המקרח, וחרשתיך לי בחמונה, ר״ל שפעולת החרוסין תהיה שלימה קיימת ומתמדת, מבלי שום רמיה וכזב. וידעת את ה׳, לז בשתבין ותשכיל לדקת ה׳, דעת חלהים חמלח, כי הברה זו מניחה לכלל דעת ה׳, כמאמר הנביח (ירמיה ט׳ כ״ג) כ״ח בזחת יתהלל המתהלל השכל וידוע לותי כי חני ה׳ עושה חסד משפט ולדקה בחרן. (כג) אענה, המפרשים דנו כמו רבו בפירוש הפסוקים החלה ובדקדוק פעל ענה, ואענה לף חני חלקי ואומר: פעל ענה הנחתו הרחשונה על תשובת השואל, הן עניית דברים נרידת, וכמותו רבים במקרח, הן ע״י פעולת העזר לנוענה ונכחב, כמו החל השונה לותי ניום לרתי (נרחשית ל״ה נ׳), ובהיות כי המשיב דברי השואל הוח בחופן מה מסכים עמו למלחות שחלתו, לכן הושחל ג״כ פעל ענה על הסכמת דברים בכלל, והוח קרוב בענין ממש למלה תשבוזית (ענטשפרעכען). ומזה כי החלהים מענה בשמחת לבו (קהלת ה׳ י״ט) (עיין בחור הרמב״ן שם). ולזה יפול ג״כ על עסק בני חדם למלחות בו תלותם, כמו ענין רע נתן חלהים לבני חדם לענות בו (קהלת ח׳ י״ג), והלחרונים שמזו בשם ענין על נדר הדבר ומהותו, ומזה הטעם יקרח ההכלית המסכמת עם סנתה בשם מענה, כמו כל פעל ה׳ למענהו (משלי י״ו ד׳) ומזה הענין המה מלות היחס למען יען, המורות על הסבה התכליתית, גם העד יקרח בשם עונה, בעבור הסכמתו עם הדבר חשר עליו יעיד המעיד. והנה לפי הורחה זו יש לבחר הכתוב שלפנינו ג״כ מענין הסכמה, כלומר שה׳ ית׳ יסכים בפעולת השנחתו עם השמים והחרץ ויזרעאל ויעזרם להוליח עניניהם מן הכח חל הפועל. למנוס בכל זחת לח ילח פעל ענה מכלל הורחתו הרחשונה, והוח עניית דברים, וכדעת הרד״ק. ומה נעמה המלה הזחת כחלו

השמים

הָאָרֶץ׃ (כד) וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־
הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־
הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֶאל׃
(כה) וּזְרַעְתִּיהָ לִי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי
אֶת־לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־
עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃
ג (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ
אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ
וּמְנָאֶפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל־אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃

דיעזער דער ערדע, (כד) דיא ערדע דעם קאָרן, מאָסט אונד אֶהלע, אונד דיעזע יזרעאל. (כה) זאָ ווילל איך זיא מיר וויעדער פַּאַרטפַּלאַנצען אים לאַנדע, דער אונבעגינסטיג־טען מיינע גונסט וויעדער שענ־קען, דיא פַּערוואָרפַּענען וויע־דער אַלס מיין פַּאָלק ערקענ־נען, אונד עם ווירד מיך וויע־דער אַנרופַּען: מיין נאָטט!

ג (א) דער עוויגע שפראַך פַּער־נער צו מיר: געהע, ליע־בע איין פַּרויענצימטער, דאַז עהעברעאַריש דעם גאַטטען ליעבע פַּערגיסט, זאָ וויא דער עוויגע דיא קינדער ישראל ליעבט, זיא אַבער נאַך אַבגעטטערייא שטרעבען, אונד דעם וויינע ערגעבען זינד. ואכרה היע־

ר ש ״ י

נמלמר והס יענו לנוק מיס על האדץ: (כד) לת יזרעאל. לת בני הגולה שמזרעו ונקבלו: (כה) וזרעתיה לי. כזורע שלה להכניס כמה כורין בן יתוספו עליהס כמה גריס:

ג (א) אהבת ריע. מניכה על בעלה ולהוכה לו והיא מנאפת תחתיו כלהבת הקב״ה לת ישרל והס זונים תחתיו לל ללהיס לחרים: לשישי ענבים. פירש מנחס גביעי יין לוהבים להשתכר ביינס ולינס עוסקים בתורה וכן מלינו שמעניאס במקוס לחר על כך הזעותיס במזרקי יין

ב א ו ר

השמיס והלרץ ותבואת הלדמה ויזרעלל שואלים זה מזה השבעת כחותיהס, ובעת היבועה יללמר ה׳ יתברך לענה לת השמיס על שללתס, והמה יענו לת הלרץ, והלרץ תענה לת הדגן וגו׳ והס יענו לת יזרעלל; ולמר בתחילה דרך כלל, והיה ביום ההוא לענה נלס ה׳, שהוא הסבה הרלשונה, וממנה תסובב השתלשלות הסבות הפרטיס. וע״פ זה תרגמתי: (כד) יזרעאל, בני הגולה שמזרעו ונקבלו (רש״י): (כה) וזרעתיה, זיפרו וירבו כזרע הלרץ (רלב״ע). וכנוי הנקבה מוסב למטה על לל רחמה: לי, לכבודי.

ג (א) אהבת רע, לפי דעת הרל״ק ובן מלך, נלוזו שלשה תלהבה ותהיה לה לרע. ולדעת הרלב״ע פרוזו שלש״ה תהיה לחוכת רע תנלף עס לחר. למנס פרוש דחוק מלד כלשר יראה כל מבקיל; לך לין לורך לזה שכלו הוא דרך משל על ישראל הלהובים לה׳ והס פונים לל ללהיס לחרים, כלשה הלהובה על בעלה ומנאפת עליו, והנביל ברוח קדשו הליב לעיני העס מעשה המגושל והמכוער לדוגמה ולמשל, למען יתעוררו מדבריו. וכ״כ רש״י ז״ל מניכה על בעלה והיא מנאפת תחתיו. וכן תרגמתי. ועל השנות הנבואה פעמים, לולי כוונתו במשל השני על זמן המלכים הלחרונים שמלכו לחר ירבעם מלך ישראל. ועיקר כוונת הנביל בפרשה זו להודיע שכהיותס בלרן לייניהס לחרי בית שני לל יעבדו עוד ללהיס לחרים, ובלחרית הימים ישובו מדרכיהס הרעים וינקשו ה׳ ודוד מלכס: ואהבי אשישי ענבים,

(ג) וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלַיִךְ: (ד) כִּי יָמִים רַבִּים

ישבו

ר ש " י

יין (עמוס ו'): (ב) ואכרה לי. לשון סחורה בארמי"ת בלע"ז כמו (בראשית כ') אמר כריתי לי ובנרבי היס קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחומר שערים ולתך שערים. ת"י ופרקתינון במימרא ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקלי' ניפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר תרומתא מעלית שערין כלומר לא הוגעתים בדברים קשים. בחמשה עשר כסף בנמטריא ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בט"ו כסף בט"ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר לי סלה והלתך חלי חומר: (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת כו ביום נתתי להם את התורה וכה הזהרתיה לא תזני: ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ'): וגם אני לך. אנכי ה' אלהיך (שם) ואצר עשה שני תשבונות מחמשים יום אחד לסוף חומר וא' לסוף לחך כנגד המן שירד להם לסוף לי יום ט"ו בחייר וחמש לחמשה עשר יום מנין סלין של לתך ביום הזה בלו מדבר סיני בר"ח סיון. ובשם רב האי מלתתי דבר הגון. ואכרה לי וגו' קבלתי דמי כיפר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי לא מבן עשרים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל. ואומר שעורין ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן שתים חמשים שקל והם דמי פדיונן אומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף. ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקלוב מבן חדש עד ה' שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה לחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי לא תזני ימים רבים ישבו בניך בין מלך ובין שר ובין זבח במקדש ביהודה

באור

מנחם פירוש גביעי יין, לוהבים להשתכר ביינם, וכן מלינו שמעניתם במקום אחר (עמוס ו' ז') השותים במזרקי יין (רש"י) ונניח זה בעלמו הוכיחם על זה להלן [ל'] זנות ויין ותירוש יקח לב: אשישי ענבים, שעורו לשישי יין ענבים. ולבן כספי פתר לשים מן שים (שַׁרְשָׁרָה) שהכלים היו מן לבני שים: (ב) ואכרה לי, שרשו כרה בארמי"ת בלע"ז, (ל"ל בלרגלענג קונזטן, ערהאַנדעלן בל"ל) כמו אשר כריתי לי, בכרכי היס קורין למכירה כירה (רש"י) והוא מגמ' דפ' גיד הנשה. וכתב הרשב"ם ע"ז יש לומרים ולקנה לותה ולינו נכון בטעם ובדקדוק, והוא מגזרת הכר נא עכ"ל. כוונתו שלינו נכון להיות מגזרת נל"ה בעבור דגשות הכ"ף, לכן אמר שהוא מגזרת הכר נא מאסרי פ"א נו"ן. למנחם כנר כתב הרד"ק במכלול (ל' פיורדא וכן פי' פה) שדגש הכ"ף לתפארת הקריאה, כמו מקדש. ולדעתי כמו שמן שורש אשר יאמר אל המרגל לחפור את הארץ (יהושע ב' ג') כן נאמר משורש כרה שעניינו ג"כ חפירה על כל מקח לשון כירה, בעבור הסומר אשר יחפור הארץ וירגל לותה לעשות קנין ומכירה, וזה דומה כמעט למלה לועזית (שפעקולאטיון): וחמר שערים ולתך, הרי מ"ה סלה, שהחומר שלשים ולתך חלי חומר (מרש"י): (ג) ואומר אליה, לפי דעת יונתן בוונת המשל על ימי הגלות. שישבו כ"י ימים רבים ויחזקו בעבודת ה' ולא יפנו אל אלהים אחרים וחז ירחם ה' עליהם: וגם אני אליך, מלת לא שזכר עומד במקום שנים, ושעורו גם אני לא אבוא אליך, (רד"ק ראב"ע ובן מלך). למנחם אין צורך לזה, כי החמת כדעת יונתן כי טעמו וגם אני אהיה אליך, לרמז עליך: (ד) כי ימים רבים, אין מלך, ואין טענה מהשמנתים כי אינם

מבני

תרגום אשכנזי

ווערדען דיא קינדער ישראל אָהנע קעניג אונד פֿירשט, אָה= נע אָפּפֿער אונד אַלטאַר, אָה= נע פּריעסטער־רָאק אונד אָרַי= קעל בלייבען; (ה) אַלסדאַן ווער= דען זיא זיך וויעדער נאַך דעם עווינגען איהרעם נאָטטע אונד נאַך איהרעם קעניג דוד זוכה= נען. יאַ איינסט אין שפעטען צייטען, ווערדען זיא זאַגאַר עהר־פֿורכטסאָלל צום עווינגען אונד צו דעסטען העררליכקייט הערבייא איילען.

ד (ו) פֿערנעהמעט, איהר קינדער ישראל'ס דעם עווינגען פֿערהייסונג! ער, דער עווינע רעכטעט מיט דעם לאַנ= דעם בעווָאָהנערן; דען ניר= גענדם איזט טרייע, נירגענדם ערקענטנים גאָטטעם אים לאַנדע.

הושע ג

יְשָׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שַׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים: (ה) אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

ד (ו) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ:

אלה

ר ש "י

ביהודה ואין מלכות הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין לפוד של תורים וחומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בניון שעה לחת העזויה לנך ומדברים מחיליהן מגידים נעלמות וכן ת"י ולית לפוד ומחוי: (ה) לחר. ימי הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו לת ה' וגו'. תנח מגוס ר"ש בן יוחלי בג' דברים מחסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הה"ד (מלכים ח' י"ב) מה למו חלק בדוד במשעו לחהליך ישראל (שם) חל תקרי לחהליך חלח לחלחיך. רחה בייתך דוד (שם) זה ב"ה חמר ר"ש בן מנסיח חין מרחין סימן טוב ליסראל עד שיחזרו ויבקשו חלשחן חחר יסובו בני ישראל ובקשו לת ה' זו מלכות שמים ולת דוד מלכם כמשמעו ופחדו חל ה' וחל טובו זה בית המקדש כד"ח ההר הטוב הזה:

באור

מבני יהודה (רחב"ע). ואין זבח ואין מצבה, חין זבח לשם ואין מלבה לע"ז: ואין אפוד והרפים, חין לפוד לחל שיהיה מגיד העתידות בחורים ותומים, ואין תרפים לע"ז שהם מגידים העתידות לדעת המחמינים בהם. (ה) ובקשו, חסד דגש נקו"ף עי"ן הפעל והוח מבנין הכבד, להקל על הלשון, כמו שלמו בלח מקדשך (תהלים ע"ז ז'). ופחדו, שיפחדו וייראו ממנו וינהרו חליו וחל טובו כלומר חל כבודו כמו חני חעביר כל טובי על פניך (שמות ל"ג י"ט) מרב סעדיה.

ד (א) שמעו, נבואה שנייה לחר שם הוכיחם על רוע מדותיהם והשחתת דרכם, נחלקת לשני חלקים. בחלק הח' (מן פסוק ח' עד פסוק י"ח) יזכור הנביח לת חומר עוונותיהם לחר כלל במאמר ח', והוח כי חין חמת ואין חסד וגו' כמו שחנחר להלן וחח"ז יפרוט לותם לחד לחד וידבר לחת קצות להגיד להם תינף לת עוונם הקשה. ובחלק השני (מן פסוק י"ח עד סוף הפרשה) ידבר מהסנות הגורמות להם כל חלה, והמה יין ורוח זנונים. ובזה יבח להזהיר לת יהודה שלח יעלו חליהם ולח יתחברו במעשיהם בן יחשמו גם המה. כי חין חמת וגו', יספר בתחלת הפרשה דרך כלל העדר הקניניס המשלימים ומעמידים קנין המין, והמה שלשה בספר. חמת, והוח התחייבות נ"ח זה לזה במעשיהם ועסקיהם ודבורם. חסד, הוח הכלנת העושה לחבר יעשה החדם לזולתו יותר מהרחוי. דעה חלהים, היח הכרה

(ג) אָלָה וְכַחֵשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאָף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ׃ (ג) עַל־כֵּן ו תֵּאָבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמָיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃ (ד) אַךְ אִישׁ אַל־יָרֶב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ כְּמְרִיבֵי כֹהֵן׃

(ג) איבעראַלל מינאייד, טרוג, מאָרד, דיעבשטאַהל, עהע= ברוך — ציגעללאָז איזט אַל= לעם, בלוטשולד אויף בלוט= שולד הייפֿען זיא. (ג) דאַראָב זינקע דאָז לאַנד אין טיעפֿע טרויער, הינשמאַטטען זאָל= לען אַללע איינוואָהנער זאַמטט דעם געווילדע דעם פֿעלדעם אונד דעם נעפֿליגעל דעם הימ= מעלס; אויך דיא פֿישע אים מעערע זאָללען הינשווינדען.

וכשלח

(ד) ניעמאַנד אייפֿערט דאַ= גענען, ניעמאַנד ווייזעט צו= רעכט, אונד דאָז פֿאָלק שיינט צו וועטטאייפֿערן מיט דען פר׳עסטערן.

ד (ב) אלה וכחש. נזכעין נזקר: פרלו. ת"י ומולדין בנין מנזי חבריהון: ודמים בדמים נגעו. חובין על חובין מוספין. ולפי משמעו פרלו הנדר והרבו שפיכות דמים עד ווגע דס הרוג זה בדס חבירו: (ג) תאבל. תחרב ויגדל האבל בה: יאספו. יזערון מן קדס חוביהון לשון כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח'): (ד) אך איש אל יריב. אתס מתרין בנביאי חמת שלא יריבון אתכס ולא יוכיחו אתכס כמו שנאמר (בעמוס ג') שלמי לו אמליה כהן בית אל לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף על בית יצחק והוא נימי ירבעם בן יואש שנתנבא הוצא בימיו ועמך כמריבי כהן. נגו עס מלפיהון שהכהנים היו בני הורלה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב

באור

פנימית נפשם שיש בורא יודע כל, משגיח על כל ולוחש הלבב והיצר, משכיר ומעניש לב"ח על מעשיהם ומעלליהם, שלשה אלה יהיו תמיד להעלות החומה המשתלמת גם על גפי מרומי קרת ורוס ההלהה. לפנס מבלעדי אלה לא יקום ולא יהיה סוס קנון לא יתרימו ימים עליה נאשר הורה הנסיון. והנה לחרי שאמר כי ג' עמודי העולם ירופפו, חזר לספר בפרטות מליחות הענינים הרעים הבאים אליהם תחתיהם ואשר שלטו בארץ. ונגד האמת אמר:

(ב) אלה וכחש ורצוח וגו', אלה כלם שהמה הפוך האמת נגדו בכל הארץ, ונהתחבר מלת אלה עם כחש לו תרמית יורה על שבועת שקר, כמו אלה פיהו מלא מרמות ותוך: פרצו, מלשון פורץ גדר ובעבור האחנת שנמלת ונחוף, נראה שמלת פרלו עומדת נפ"ע, וטעמו ויוצני ארץ כלם פרלו גדר המוסר והחכמה האמתית שהיא היראה, כי הרגשת היראה והמוסר היא טבעית לנפש והיא כמו גדר בולס וסוגר בעד כוחותיה ותשוקותיה שלא ילאו מערך השווי. וכל מי שהקשה את לבו וחזניו הכניד מנטות אל ההרגשה הנפשית ההיא, הוא נאלו פורץ הגדר הזה, וזה כוונת תרגומי (ליגעווָאָן): ודמים בדמים נגעו, דמי הנקיים הרגים אשר נהרגו ונגעים אלה בחלה. וי"ת חובין על חובין מוספין: (ג) על כן, יזכיר העונש המסובב מרוע דרכם, שהארץ וכל יושביה חרוב יחרבו וילכו לאבדון. ותאבל הוא מלשון כליון והשחתה, כמו אבלה אדמה (יואל א' י'): ואמלל, שרשו אמל והלמ"ד נפל, והוא נדף בעניינו עם שורש מול, אך מול בקל יורה על כריתת הדבר ממקום מנוחו, מבלי שקדם לו שום חלישות כח פנימי כמו וימל לנרהם את בשר ערלתו, ונפיעל יאמר על הדבר הנכרת והנשחק ע"י שבירת הכח הפנימי המעמידו, כמו ולערב ימולל וינש (תהלים ל'), ומזה הטעם יקראו השבלים המלאות והיבשות בשם מלילות, ע"ש שהם נוחות להשחק, ואמל יפול על השחת הדבר אחת אחת ע"י יבש הלחלוחות שבנפש הלומחת (וועלקען, טאחֶטען): בחיית השדה, עם חיות השדה, והוא דרך גוזמי להפלגת הדבר, וכן בעוף השמים ודגי הים. יאספו, לשון כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח' י"ג) רס"י: (ד) אך, לאמת הדבר, כמו אך עלמי ובשרי (בראשית כ"ט). עתה יזכור הנביא המסובב מהעדר האמת שזכר למעלה, שאין איש נמליחות שיריב עם רעהו או יוכיחו על רשעתו להורות לו הדרך אשר ילך בה: ועמך כמריבי כהן, נתוב זה מן הקשיש שנסמך הוצא, והמפרש

(ה) וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם־נָבִיא עִמָּךְ לַיְלָה וְדָמִיתִי אִמֶּךָ: (ו) נִדְמוּ עַמִּי מִבְּלִי דַּעַת כִּי אַתָּה הַדַּעַת מָאַסְתָּ וְאֶמְאָסְךָ מִכַּהֵן לִי וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם־אָנִי: (ז) כְּרָבָּם כֵּן חָטְאוּ־

לי

(ה) זאָ שטירצע דוא ביא העל־ לעם טאַגע, מיט דיר זינקע דער פּראָפּעט אין דיסטערע נאַכט.—צערניסטען ווילל איך דיינען מוטטערשטאַם! (ו) האַ! מיין פֿאָלק איזט נאַנץ בעטיבט אוים מאַנגעל אַן ערקענטנים; יאַ, זאָ ווי דוא ערקענטנים פֿערוואַרפֿסט, זאָ פֿערווערפֿע איך אויך דיך פֿאָן מיינעם פּריעסטערדיענסטע; דוא פֿער־ גאַסעסט דיינעם גאָטטעם לעה־ רע, זאָ ווילל איך אויך דיינער קינדער פֿערגעסטן. (ז) נאַך איהרער מענגע צאַהל הייפ־

טען

ר ש י

(דברים ל"ג): (ה) וכשלת היום וגו'. ותתקלון ביממא ויתקלון לף נביאי שקרא דעמכון כדכתיב וחכמת חכמיהם תאבד וחבונת נבוניהם תסתתר: נביא עמך. נביא שבמך: ודמיתי. כמו נדמו עמי כחדם היושב ותוהה ואין מעוה בפיו: (ו) לחכח בניך. בלותן שעמדו על הר סיני ואמרו בניהם ערבים תחת לבותיהם לשמור את התורה: (ז) כרובם כן חטאו. כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא.

כן

באור

נדחקו מלד בגלותו, ורומה כתרגו לפי ת"י, ועמך גלו עם מלפיהון. ויתכן שטעם הכתוב הוא כי הנביא יסוד הדבור להשם לומר ועמך, הם נביאי שמת המוניחים בשער, ונחשבים בעיניהם כמריבי כהן, כלומר כלילה תשר יריבו עם הכהן, כמו שמליבו בימי עמוס, שאלו לעמיה הכהן של ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס (עמוס ז' י'). לפנים העיקר בפירוש הכתוב הוא זה: כי העם יריבו עם הכהנים בעבור היתר שאת ויתר עז בשעת חלה וכאשר שזכר לעיל, וכל אחד ישתדל להיות לו בזה יתר מרעהו: (ה) וכשלת היום וגו', שיעור הכתוב לדעת הרד"ק: וכשלת וכשל גם נביא עמך היום בשלילה כלומר שיהלו יחדו בשור היום כאלו יהיה חשכת הלילה. לפנים יהוע (עיי' בהקדמה) שסדור הדברים שלא כמשפט בכתובים הוא לפעמים לעורר על הענין; לכן יתכן שנגד ישראל אמר: בעבור מעשיך תפול ותכשל ביום כעור הממשש בלהריס ונגד הנביא שקר אמר: לילה, כלומר לילה יהיה לך מחזון; ותרגומי סובל גם כוה זו. ודמיתי אמך, וכרתי בישתך כלומר שלא תשחר בישראל בנסיה כי יתפזרו בגלות לאחד הנה ולאחד הנה, ובבר פרשנו כי הבנסה תקרא אם (רד"ק). ודמיתי ענין כריתה כמו כי נדמה כל עם בנען (בפניה ז' י"ח): (ו) נדמו עמי מבלי הרעת, עתה ידבר הנביא ממה שיסובב מחסרון הדעת שזכר למעלה ויאמר: נדמו, הרא"ע ורד"ק פתרו ג"כ מענין כריתה ולפ"ז יתכן שטעם הכתוב כן הוא: נכרתו עמי מבלי דעת כלומר בעבור שהמה מנועים מכל הרגשות והשגות הנפשיי הנקראים דעת, כידוע שחרש ידע הונח על כל הרגשה עלומה וליור חזק בנפש המשכלת וכמו כן גזרו בל"ח ממלת (וויסטען) על הרגשה המוסרית (דאָז געוויסטען), ולפ"ז תרגומו (מיין פֿאָלק איזט וועגען געוויסענלאָזיגקייט דאַהין); לפנים רש"י פירש: כאלם היושב ותוהה ואין מענה בפיו ע"כ, וח"כ הוא מלשון שתיקה כמו אוי לי כי נדמיתי (ישעיה ו'), וגם יונתן תרגם לשפשו וגן תרגמתי: כי אתה הדעת מאסת, לפר כנגד הכהן שהיה בזמן ההוא — ולפי פרושי למעלה הי' לפלי' הנזכר בעמוס — לתה מלסת הדעת בעלמך ולא תעשה משפטך כי שפתי כהן ישמרו דעת, לכן לפאסך גם אני מכהן לי, ותשכח תורת אלהיך כי לכהנים נתנה התורה להוראתם כמ"ש יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג י') (מרד"ק). גם בניך אשכח, ע"ד מלל כאלם השוכח דבר ולא יבים לבו עליו וע"ד זה השבח מנוח אל (תהלים ע"ז י') (מהל"ל): (ז) כרובם כן חטאו לי, אחד מפמוצי כן הוא לשיעור וערך נמו

כאשר

לִי כְּבוֹדָם בְּקָלוֹן אָמִיר: (ח) חַטַּאת
עַמִּי יֹאכֵלוּ וְאֶל־עֲוֹנָם יִשְׂאוּ
נַפְשָׁם: (ט) וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן
וּפָקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו וּמַעֲלָלָיו
אָשִׁיב לוֹ: (י) וְאָכְלוּ וְלֹא יִשְׂבָּעוּ
הָזְנוּ וְלֹא יִפְרָצוּ כִּי־אֶת־יְהוָה

עזבו

טען זיא יאַ זינדען טיר; דאַרום
וואַנדלע איך א ן שאַנדע איה=
רען רוהם. (ח) זיא, דיא מיי=
נעם פֿאָלקעם זינדענאָפּפֿער
פֿערצעה־ען, מענען נון אויך
איהרע פֿערברעכען מיט בי=
סען, (ט) עם ערגעהע דעם
פריעסטער וויא דעם פֿאָלקע;
אַן דיעזעם ווילל איך זיינען
וואַנדעל אַהנדען, אונד יענעם
זיינער טהאַטען לאָהן פֿערגעל=
טען. (י) גענייסען זיא, זאָ
זאָללען זיא זיך ניכט לאַבען; בוהלען זיא, זאָ ווערדען זיא זיך ניכט פֿערמעהר־ען, דען זיא
פֿער=

ר ש ״ י

כן חטאו ל׳ עברי כן נכמה מקומות כלשון יעגו לותו כן ירבה (שמות ח׳) קרלו להם כן הלכו מפניהם (הושע י״ח) כל כמה שהנביאים קורלין להם להוכיחן כן הם היו נורחין מפניהם כרונם כן חטאו לפיכך כנודם בקלון לאמיר: (ח) חטאת עמי. כל חטאת שבספרי תרי עשר פתחין לפי שבולן דבוקין חון מלחד (מיכה ח׳) רלשית חטאת היא לכת ליון חטאותיהם של עמי יאכלו לותם ניביאי השקר שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלים מה שהיו כהנים רלויין לאכול: ולא עוגם. של ישראל יפת הנביא נפשו והנביא עלמו מלפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: (ט) והיה כעם ככהן. לני לשוה לת העם לנשיון כהני שחללו לותם מכהן להם ולכן לף לני לחלל לת העם כלומות כן ת״י: (י) ולא ישבלו. לף יפרלו. לף יגדלו בניס:

זנות

ב א ו ר

כלשר יעגו לותו כן ירבה (יע — דעסטען) (שמות ח׳ י״ח); קרלו להם כן הלכו, לדעת מפרשים (להלן י״ח ב׳) ונלוזו לפי ת״י, כמו שהרגיתי להם הון ועושר כן חטאו לי, וכן לאמרו בדברים רבה ח״ר כל שהרגיתי להם לרלות כן חטאו לי שלחמר כל מזבחותם כגלים על תלמי שדי. דבר לחר כל שהרגיתי להם עושר חטאו לי שלחמר מכספם וזהבם עשו להם עלבים. הוה יבלרו כתוב זה על העס; לבן לפי המשך המקרלות על הכהנים לחמר. בשיעור כמותם כן היה שיעור חטלתם וכן פירש״י. בבודם, שעורו לבן כנודם והוא הרבוי, בקלון לאמיר. בקלון, הלות החרפה לשר יוסם נפני לים דמים נקרלו בערבי: קלון (לייכען דער מיכפֿמאיע). (ח) חטאת עמי, לינם כהנים כי הם לוכלו חטלת ולפם שמביאים העם לף להורות התורה והדרך הישרה, ולל עון העם ישלו הכהנים כל לחד נפשו לומר: מתי יחטלו ויביאו חטלת ולהו כעניו ולליו הוא נושל לת נפשו (רש״י ורד״ק); וייתכן טעם הכתוב: על עון עלמם ישלו נפשו כלומר הוסיפו חטלת נפש העם. לחנם העיקר לדעתי בלשון הכתוב כן הוא: כמו שהיו לוכלים עד הנה קרבן חטלתם כן גם ישלו עתה עמם עון ונפשם. הנה מפי רש״י משמע שלף יתכן שיאמר הכתוב זה על כהני ה׳ כ״ף על נביאי שקר שהיו נעשים להם כהני במות בקרב השבטים והיו לוכלים מה שכהנים רלויים לאכול, לבל יפה כתב לברבנאל ז״ל: לינו רחוק לבלי שיאמר על הכהנים מזרע להרן שהיו בתוך השבטים והיו נרעתם ביולא בהם, כי כבר למר ירמיה עליהם: הכהנים לף למרו ליה ה׳ לבי שכולם היו רעים וחטלים לה׳ מלד ע״כ. (ט) והיה כעם ככהן, לחרי שהכהנים המה נדרשים בעוני עם, גם בעיני לף יבלו, לבן והיה הענש כהן וכהן כעם, לזה ר״ל לעשם לפקוד דרכיו, ולכהן מעלליו לשיב לו: כעם כהן כפי הדמיון הם כמו כעמי כעמך (מלכים ח׳ כ״ב ד׳). (י) ואכלו ולא ישבעו, עתה יגאר הנביא הפקידה לומר: לם לכלו לף ישבעו ולם הזנה הזנו לף יפרלו לרוב. הזנו, לדעת הרלב״ע ולברבנאל פועל יולא הוא ופרושו זנו נפשם והזנו לחרים עמהם, ולדעת הרד״ק פועל עומד. יפרצו, כל דבר היולא מן הגבול יאמר בו לבון פרץ כמו ויפרץ המים (לברבנאל). כי את ה׳ עזבו לשמר, הגלון רב סעדי׳ הדניק מלת

לשמור

תרגום אשכנזי

ה ו ש ע ד

עָזְבוּ לִשְׁמֹר׃ (יא) זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ
יִקַּח־לֵב׃ (יב) עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל
וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים
הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃
(יג) עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יִזְבָּחוּ וְעַל־
הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן
ולבנה

פֿיר־ליעסען איהרע טרייע געמיין דען עווינען. — (יא) בוה־לעריי, ווין אונד מאָסט רויבען דען פֿערשטאַנד. — (יב) איינען בלאָק פֿראַגט מיין פֿאָלק אום ראַטה, אין שטאַב זאָלל איהם הייל פֿערקינדען — פֿאָם וואַהנזיננע אירע געליישטעט, פֿיעלען זיא פֿאָן איהרעם נאָטטע אַב. (יג) אויף דער בערגע גיפֿפֿעל אָפּפֿערן זיא דיא מענגע, אויף דען היגעלן רייכֿערן זיא דיא פֿילע, דאָרט אונטער דען שאַטטענ־ייכֿען אי־

ד ש י

(יא) זנות ויין ותירוש. שהם עסוקים בם לקח את לבם מאחרי: (יב) בעצו ישאל. בדמות שבשה מן העץ: יגיד לו. על דברים הוא שומע שאומרים לו בניאי הבעל בשם ע"ז: (יג) אלון. קיי"ל נייי

ב א ו ר

לשמור לפסוק שלאחריו ושעורו: את ה' עזבו לשמור זנות; לכן לימנו לריך לזה כי שעורו: את ה' עזבו לשמור בריתו, וכן המתרגם היוני הדביק מלת עמי בפסוק י"ב לפסוק י"ח ללא לורך: (יא) זנות ויין ותירוש, בחלק שני זה יבאר הנביא סבה הגורמת להם כל חלה והמה זנות יין ותירוש הם המה סבת כל מרי ואון; המה הטו לבבם ויבוזו מהם תבונת לבם. ועשם יקח כי הזנות גם יין ותירוש כל אחד מהם יקח לב (ראב"ע). יקח, כמו ולוקח נפשות (משלי י"ח ל'): (יב) עמי בעצו ישאל, עתה יפרוט הנביא דבריו בשם ה' ויאמר: העד שבאחרו בלא לב להבין הוא: עמי, לקחתים לי לעם סגולה ויחדתים בשמי, והמה לבול עץ יסגדו ויבזלו עצות לו. בעצו ישאל, הריק"ס פי' הם כמו עזר שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך בה ומקלו הם נביאי שקר ע"כ, וזהו דרך דרש, וכבר דרשו ע"ז בדרך לאות מכמינו ז"ל (פסחים ד' נ"ב): למנם על ענין הקסמים דבר הכתוב, כי ידוע לנו מספרי רומיים שבני מיני קסמים היו בידיהם, האחד קראו היונים (בעלומאנטיא, ווייסזאגונג דורך פפייל) ועל לופן הזה הי', לקחו שני חלים, שם חרתו הדבר אשר חפלו לדעת, ויטלינו לותם בחלל (קעכער) ואת"כ הוליאו לאחד ממנו, וע"פ לותה החלת החרותה בו כן עשו (עיין יחזקאל כ"ח כ"ח). ומין השני הי' ג"כ על דרך זה, רק תחת החלים הי' שתי מקלות, גם הנה תסמנה בשמני הדברים אשר ירלו לדעת, ומין קסם זה קראו (רהאבדומאנטיא, ווייזזאגונג דורך שטעבע). גם חכמינו ז"ל למדו בסנהדרין: ליזה מנחש האומר פיתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו וכו' ועיין מה שכתבנו על דברי קסמים האלה, הרמב"ם בפ"ח מהלכות ע"ז, ובספרו מנין המלות לאו מ"ה, וכספר המלות מר' משה מקובי לאו כ"ג, כי אין להאריך בספורם אחרי שכבר נכרתו בימינו. ומקלו, משפטו במוכרת בדגש הקו"ף ויפול במקיבן ובכתוב להקל. ועל משקלו כתב הרד"ק במכלול (דף ק"ע ודף קפ"ה דפוס פיורדא) שיתכן שמשקלו פֻּעַל בפלס שִׁבֵּט וח"כ שרשו מָקַל ויתכן ג"כ ששרשו נָקַל, ומשפטו מנקל בפלס מנעל. (יג) על ראשי ההרים, דרך ע"ז כמו שכתב בתורה על ההרים הרמים ועל הגבהות (דברים י"ב ב') מרד"ק. יובחו, מן הדגש ואינו יולא לגליוי כמו שכתב הראב"ע, אבל הדגש במקומות אלה יורה על רוב הפעולה (מהל"ל) וכן תרגמתי. אלון, ת"י בלוט והוא הערמון (קאסטאניענבוים) בלשון ערבי, ורס"י קייקניש בלע"ז (טענגע, חייבן) שגדל בו פרי שקורין, גלאנ"ן (גלאנדעס, חייבלען) וכן תרגמתי

הושע ד

וְלִבְנָה וְאָלָה כִּי־טוֹב צִלָּהּ עַל־
כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם
תְּנָאַפְנָה: (יד) לֹא־אֶפְקֹד עַל־
בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־
כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי הֵנָּה תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם
עִם־הַזֹּנוֹת יִפָּרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת
יובחו

תרגום אשכנזי לא

אייכען, עספען אונד אולמען,
אינדעם אייערע טעכטער אונ=
צוכט טרייבען, אונד אייערע
שנירע עהעברעכערינען ווער=
דען. (יד) וויא? זאללטע איך
דאַרום אייערער טעכטער אונ=
צוכט, אייערער שנירע עהע=
ברוך אוננאהנדעט לאַססען,
ווייל זיא ועלבסט מיט נעשענ=
דעטען וויבערן שוועלגען אונד
מיט בייאשלעפערינען גאַסט=
מאַהן

רש"י

קייתניי"ח נלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלוג"ן בלע"ז: ולבנה. עץ שקליפתו לבנה: ואלה. קולמ"ח בלע"ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לגדל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתחברין לע"ז מעכו"ם והם מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיהם נוהגות במנהג אמם ומזנות. כן ת"י: (יד) לא אפקוד על בנותיכם. עוד לבודקן במים המרים בשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו ונאצר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: יפרדו. ת"י מסתייעין לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין. ומנאם אחרו אגל

עבזו

באור

תרגמתי. ולבנה, י"מ האילן שקורין (סטאַרשאַקם) מקום גדילתו בארצות הקדם, והשרף הנוטף ממנו נקרא כופר (האַרץ) יובא משם למדינות מיירשפּא. אמנם רש"י פירש (בראשית ל"ז) שהוא עץ שקורין טרימבלא (עספּען = האָלץ) שהוא לבן. ואלה, י"ת ונוטמא, וכתב ר' יונה שגם בערבי נקרא בשם (טערעביכטע) וזמן היולת ממנו נקרא זמן בשם: לכל רש"י כתב אלה, קולמ"ח בלע"ז (חוּלץ = בוים) שענפיו מרובין ונוטעין אותו לגדל וכן תרגמתי. על כן תזנינה וגו', בעניר שהאנשים הולכים מן מהערים ותשארנה הנשות והכלות בבתים ים להם מקום לזנות ולנאף (מרד"ק ורלב"ע). ויתכן שטעם הכתוב נמשך על עבודת תועבה שהיתה לעמים בימים ההם לאלילה אחת הנקרא' (מסטארטע) לה נתנו בנותיהם ונבעלו לכהניה, ומה טוב אמר הכתוב ע"כ תזנינה בנותיכם, כי תשבנה הלא זנות עבודת אל היח ומדוע תאסר על נפשותינו, ואעפ"כ כללתי בתרגומי גם דעת המפרשים. (יד) לא אפקוד, לדעת המפרשים הטעם לינני חושב הזנות לבנותיכם לעון בעבור שגם אתם כמוהן תעשו תועבות האלה. אך אין זה מדרכי הנביא לאמר לחטאים האלה החושבים בנפשותם שה' לא יפקוד, ועמום המחבר בימים ההם אמר לאמציה אשתך בעיר תזנה ובניך ובנותיך בחרב יפלו (עמוס ז' י"ו), ולכן נראה לדעתי שהוא לשון תמיה כלומר האם ע"כ לא אפקוד על בנותיכם, יען כי גם אתם תטמאו בגלוליהן, והן בעקבותיכם תלכנה! על זה יאמר הנביא ועם לא יבין יכשל רצונו לומר רק עם לא חכם יהגה מחשבת זרה בזאת. יפרדו, י"ת מסתייעין לשון סיעה כלומר מתחברין אותן לשתות יין (רש"י) ואע"פ שגרש פרד יורה על ההתרה והפרדות (טרענגונג) ולא על חיבור, כמו הפרד נא מעלי, כבר ידוע להמדקדקים שהפיעל יורה לפעמים על הפך הפעולה. ורד"ק פירש יפרידו עצמם מנשותיהם וזונים עם הזונות, ונשם לבניו כתב יפרדו מענין פרד ר"ל שהם שטופים בזנות כמו הפרד שאין בנהמות שטוף בזנות כמוהו. וי"מ יעשו עם הזונות מעשה פרד שאינו מוליד כלומר שוכבים עם הנשים שלא כדרכן (וכן כתב בעל מחבר

שפת

תרגום אשכנזי

ה ו ש ע ד

מאהלער האלטען? — איין אונ־ וויזעם פאלק נור קאן דיע־ זען אבערווינט העגען. — (טו)איבסט דוא, ישראל, אונצוי־בט איים, זא מאג יהודה זיך ני־בט דיא פערדאממנים צוציעהען. ניין, געהעט ני־בט נאך גלגל, וואללעט ני־בט בית און הינויף, אונד שוואֶרט ני־בט: זא וואהר דער עוויגע לעבט! — (יז)דען איינער ווילדען קוה גלייך איזט

יִזְבְּחוּ וְעַם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט: (טו)אִם־ זָנָה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל־ תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־ יְהוָה: (יז) כִּי כְפָרָה סָרְרָה סָרֵר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ

במרחב

ישראל אונגעצעהמט; איטצט זאללטע דער עוויגע זיא וואהל ווידען לאסען, גלייך איינעם

שאַ־

ר ש " י

עבזו פרודות שסס מביות יין: ועם לא יבין ילבט. לחרי שלינכם נותנין להבין לפיכך תתלבטו ללקות בפורענות. ליבוט לשון טורח הדרך וליאות מצח דילפ"ר בלע"ז: (טו) אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. ל"א אם זונה אתה ישראל לא יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמר למעלה (ח') ואת בית יהודה ארחם: זאל תבאו. בני יהודה הגלגל בלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל שסס י' השבטים עובדי ע"ז מעובדי כוכבים ומזלות שנאמר כל רעתם בגלגל (לקמן ט') בגלגל הרבה לפשוע (עמוס ד'): ואל תעלו בית און. היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו. עמהם: חי ה'. כי אם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו (ירמי' ה') כשהיו נשבעין בשקר היו מזכירין שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעין בשם הנעלים: (טו) כי כפרה סוררה. כתורת לאתפטם ובעט כן סרר ישראל מרוב לכילה ושתייה: עתה ירעם. מרעות מלומלמת ככבש הרועה במרחב ולא

כאור

ב א ו ר

שפת אמת) ובתרגומי נטיתי לדעת רש"י. ועם לא יבין ילבט, לחר שלינכם נותנים לכם להבין לפיכך תתלבטו ללקות בפרענות, ליבוט לשון טורח דרך וליאות מצח דילפ"יר בלע"ז (כ"ל לחשער, שוואך ווין, ערווידען) רש"י. למוסר מלה זאת ערבית היא ושתי הוריות לה בלשון זאת. החת לשון כשילה ונפילה, ועפ"ז העתיקו הע' זקנים (לו בחדען טטירלען) וכן כתב הרד"ק. והשנית היא לכידה בפח מוקש (אין דער טוינגע פאנגען), ובעבור שהיו הגלבד בדעת הגלו לבינו יודע מה יעשה להמלט, לכן הוסיף מלה זאת על כל אים המשתבע בדעתו ולבינו יודע לעשות; ועל דרך זה הניח הרד"ק דעת לחרת וז"ל: י"מ ישתבע בלשון כלשון שלא ידע מה לעשות וישתבע, וכן הוא בלשון ערבי וכן פי' חז"ל ע"כ. וכמו כן יבאר הרמב"ן ולפיהם תרגמתי הכוונה: (טו) אם זונה אתה ישראל, לא ילמדו בני יהודה דרכם ויחטאו כמוהם, לכן לחת בני יהודה, אל תבואו הגלגל, ליזרעאל כי כל רעתם בגלגל (להלן ט' ט"ו). ואל העלו בית און, היא בית אל ולכנות שמו לגנאי קראו בית און, כי שם העמיד ירבעם עגלים לע"ז. ואל תשבעו, עמהם. חי ה', כי אם חי ה' יאמרו לכן לשקר ישבעו: (טו) כי כפרה סוררה, הנביא יתן טעם לדבריו ויאמר לכן לחת בני יהודה אל תתדבקו ביזרעאל, כי כפרה סוררה, כפרה למוד מדבר המעותת מני דרך, כן עזה ישראל מתחת אלהים, וענין סרה בערבי, בעור וחמוס הגוף, ועפ"ז מה יפה המשל, כי ישראל הטמאו בגלולי מלרים לאחר עבדו אלהיהם תחת מריאה השור (אפים) וזה הי' מעשה עגל במדבר ומעשה עגלים בבית און, לכן המשילם הנביא לפרה הבוערת בעת ידוע בחם התחוה לזמות עם סורה, כן ישראל יתלוה תאוה לעגליו. עתה ירעם, טעם הכתוב החם עתה ירעם ה' ככבש בכר נרחב? (מר"ם בן מלך):

חבור

בַּמֶּרְחָב: (יז) חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם
חֲנַח־לוֹ: (יח) סָר סִבְאָם הַזְנֵה
הַזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ:
(יט) צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בְּכַנְפֶּיהָ
וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחֹתָם:

תרגום אשכנזי לב

שמעו

שאַפֿע איז אָפּגענער פֿלור? — (יז) אפרים איז פֿאַרבונדן מיט גרייעל, אָ לאַם איהן! — (יח) ווען זייער פֿעלד איז אויסגעטרונקען, האָבן זיי זיך אויפֿגעפֿירט שלעכט; זייערע אָנפֿירער האָבן ליב בושה. (יט) אַ ווינט וועט זיי אַוועקפֿירן מיט זיינע פֿליגל, און זיי וועלן זיך שעמען פֿאַר זייערע קרבנות.

אין זיינען פֿיטטיגען ? — שעמען ווירדען זיא זיך זאָנסט איהרער אַב שיליבען אָפּפֿערפֿעסטע.

פֿער׳

ר ש ״ י

בזור פטס שלובסין לותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עצבים לאפרים. נלמד לע״ח ולי לאבד לו לפרוש לפיכך הנח לו לתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם. נעשה משתיהם זר מעלי. סר לשון זר כמו (ירמיה ב׳) סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר. סבאם משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבי קלון. הזמינו להם קלון. הבו לשון הזמנה כמו (שמות ח׳) הבה נתחכמה. הבה נרדה (בראשית י״ח) הבה נבנה (שם): מגניה. שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה. נדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לעמוד עד שמוליכו למרחוק כן יבואו הלוכים עליהם ויגלוס בגולה ולא יבאו מזבחותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר מטח מטחה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכת״י מלגורי תועבתיהן. מדרש תנחומא מלאתי ל׳ לגודות כאשר המלים על לוח המקיטו חייך שאני לורה לך בנפיך כך המקרא הזה מליים על ישראל קלאתי קשורה וחמתי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם:

כי

באור

(יז) חבור עצבים, חבור דבוק הוא עם עצבים (רד״ק) ועצבים המה אלילי המעלינים הנפש. הנח לו, המפרשים נדחקו מאד בענותו, ורובם פתרו בלשו השם אמר לנביא שיניחם מלהוכיחם כי לא יועיל; אך לדעתי נמשך עוד למעלה על בית יהודה, והנביא יוסיף ויזהיר עוד את יהודה ויאמר: אחרי שאפרים הוא חבור עצבים לכן תניחהו ואל תדבק בו. (יח) סר סבאם הזנה הזנו, טעם סר כטעם סורי גפן נכריה (ירמי׳ ב׳ כ״א, עיין ר״ש בן מלך שם), גם תרגום ויבשת וסר (עקעהאפט), ונמשך גם על הזנה הזנו, וא״כ נאורו כל כך המה אותיס רוצים לרוב עד תהי לבזת בעיניהם ובעיני הרואים: אהבו הבו קלון מגיניה, שעורו מגיניה להבו זה והבו קלון, ועשו האגיניס המה לחזי עדת אפרים להבו בזת והביאו ולבו קלון הזה, ולפ״ז מלת הבו היא פעל עבר בשקל פֻּעַל, כמו אלה הקרנות אשר זרו את יהודה (זכריה ב׳ ב׳): (יט) צרר רוח אותה בכנפיה, רוב המפרשים נתנו כאילו רוח בנפיו אלא ימלא מקומה, כן אפרים המזיק בעבודת עגלים למלוא תועלת מהם, אך לשוא תקותם. ובתב הרד״ק לאוני אבי ז״ל פירש, צרר הרוח, הרוח צרר אותה ר״ל עדת אפרים צרר אותה בכנפיה להוליכו בגולה ולא יבואו מזבחותם, ויהיה רוח זכר ונקבה. ותמהו עליו החכרנאלל הלא פירוש זה בכר הניחו רש״י ז״ל: נדבק הרוח בכנפיה, כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לעמוד עד שמוליכו למרחוק כן יבואו לוביס עליהם ויגלוס בגולה? — אך לדעתי ההבדל בין דעת ריק״ס לדעת רש״י זה הוא, לדעת הריק״ס הכתוב אל בנפיה מוסב על הרוח, והעל שהרד״ק כתב עליו א״כ יהיה רוח זכר ונקבה, אבל לדעת רש״י הכתוב מוסב על עדת אפרים והמיון לעוף שהניח רש״י יעיד ע״ז ודוק. אולם לדעתי טעם הכתוב: צרר הרוח אותו רוח זכוים שזכר הנפיה למעלה צרר עדת אפרים בכנפיו עד כי לא תוכל להמלט ממנו, דאל״כ ויבואו מזבחותם יהיו מלוים בושה וכלימה מזבחותם. ומלת ויבושו היא מבנין התפעל ומסופק (קאָניוגקטיוו). והנה אחר צרר לשון זכר בכנפיה לשון נקבה, ואמר אותה, כל נקבה יחידה ויבושו כל זכרים רבים, זה יורה על עוצם התגברות רוח הנשואה בחמתו דברים החלה, כאשר בארנו בהקדמה.

תרגום אשכנזי

הושע ה

ה (א) שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים
וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם
הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה
וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר׃
(ב) וְשַׁחֲטָה שַׂטִּים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי
מוּסָר לְכֻלָּם׃ (ג) אֲנִי יָדַעְתִּי
אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי

כי

ה (א) פֿערנעהמט איהר פֿריע־
סטער ! פֿאלגענדעס ,
איהר פֿאם הויז ישראל׳ס זייד
אויפֿמערקואם ! אויך איהר ,
דעם קעניגליכען הויזעם, האר־
כען אויף , איהר ! דיא איהר
זעממטליך דאו רעכט אויסא־
בען זאללטעט, יאַ איהר וואַרד
איינע שלינגע צו מצפה , איין
אויסגעברייטעטעם נעטץ אויף
חבור ; (ב) פֿערבריטונג דעם
אבפֿאללעם וואַר איהר טיע־
פֿער ענטוואורף ; — דער מיי־
ניגע נון אללגעמיינע ציכטינונג.
(ג) וואהל קעננע איך אפֿ־ים ,
ישראל איזט מיר ניכט אונבע־

רש״י

ה (א) כי לכם המשפט. המשפט היסורין עליכם בית המלך כי לחם הייתם פח על המלפה
ורשת על תבור על שני הריס הללו הזיבו פרדסיאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית
המקדש: (ד) ושחטה שטים העמיקו. משך שטיותם העמיקו ואני אמרתי כל שהינו עולה לרגל
עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני. ושחט לי׳ זהב שחוט
(מלכים ח׳ י׳) נמשך ונעוה. וי״מ לי׳ שחיטת זבחים לע״ח מכוכבים ומזלות: ואני מוסר לכלם.
ולפ

באור

ה (א) שמעו, נגוזה עליונית הזאת נמשכת עד פרשה ז״ן, ונחלקת לג׳ חלקים. החלק הח׳,
נמשך עד פסוק מי״ת תקעו שופר וגו׳, בו הוכיח הנביא לרחזי עם המה הכהנים
ושופטים ומלכי ארץ, כי תחת אשר היה להם לדעת המשפט ולהורות עמם היפר והטוב בשיני
אלהים וחדש, חטאו והחטיאו בני ישראל למעל מעל בה׳ ויניעו את לבב העם מעבודתו ויכזילו
גם יהודה עמם. מפסוק מי״ת עד סוף הפרשה ייעד להם עונש הקשה שהחויב יבוא ויתפשט
על כל מדינת ג״י, ולשוא יחילו על עזרת אשור כי לא יוכל להושיעם, כי ריב ומדון במדינת׳
מחון ישבול חרב מלחמה. ומפרשה וי״ו עד סופה יגיד להם שיובו לה׳ בעת לרחם ולא בעתה
אשר גם אם ישובו לא בכל לב ידרשוהו. ביה ישראל, הם הסנהדרין (רחנ״ע). כי לכם
המשפט, שעורו: כי לכם עשות משפט. למען פח הייתם למלפה ורשת על תבור, המה
ההריס הגבוהים בארץ ישראל, שמה הכילדים פורשים מלודותיהם, וכשם שלא יעלה פח ולכוד
לא יכוד ולא לחנם יזורה הרשת, כן בני ישראל יכלו בעונותיכם. ובתנחומא אמרו: רב לכם
מעלות ירושלים, מה עשה ירבעם הוציב שתי פרדסיאות אחת על תבור ואחת על מלפה
שלא יעלו ישראל לרגל זה שאמר הושע כי פח הייתם למלפה וגו׳. תבור, איכות ההר הטוב
הזה ויפיו תמלא בהקדמה. (ב) ושחטה שטים העמיקו, המפרשים רבו כאן בפסוק הזה,
הרד״ק פתר, ושחטה ענינו לשון לע״ז, שטים המה עע״ז, העמיקו המה העמיקו סרה לשון
לע״ז ואני מוסר לכולם, ואני איש מוסר לכלם כלומר אני ליסרם תמיד ולא ישמעו לי, עכ״ל
בקיצור, וכן פתרו כל אחד לפי דרכו, והרולה בדבריהם יעיין בספריהם. ולדעתי בלשון הכתוב
כן: ושחטה, שם הפועל בשקל לאהבה ויקרא שטחה, בהיפך האותיות כמו כשב וכבש, וטעמו
כטעם משטח חרמיש (פֿערבריטונג), גם רש״י ז״ל פירש לשון זהב שחוט ונמשך ונטוה. שטים,
מעלומי עיין שכאו שוט, ובזי״ן ימנית יורה על הליכה יתרה וכזי״ן שמאלית על הליכה ונטיה
מטעית כמו ושטי כזב (תהלים מ׳ ובעין בנחור שם). העמיקו, מושך עלמו ואח״כ, ועתה שיעור
הכתוב: ושחטה שטים המה העמיקו, וגם אני העמיק מוסר לכולם. וטעמו: כשם שהמה
העמיקו במזימות להתפשט שטי כזב, כן אני לעמיק מוסר אחד הקשה לכולם: (ג) אני

כִּי עַתָּה הָזְנִיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא
יִשְׂרָאֵל: (ד) לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם
לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים
בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ:
(ה) וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו
וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם
כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם: (ו) בְּצֹאנָם
וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה

ולא

תרגום אשכנזי לג

קאַננט ; אפרים פֿאָן דיר פֿער־
פֿיהרט , ישראל דורך דיך גע־
שענדעט, (ד) איהרע איבעל־
טהאַטען לאַסטען עס ניכט צו,
צו איהרעם גאָטטע צוריק צו
קעהרען, זאָ טיעף אין איהרעם
איננערן , איזט דער גייסט
דער בוהלעריי , דאַס זיא
צור ערקעננטנים דעס עוויגען
ניכט געלאַנגען קעננעך .
(ה) זאָ זאָלל דען ישראל׳ס
שטאָלץ טיעף געדעמיטהי־
גט זיין פֿאָר איהרער נעגען־
וואַרט ! בויידע , ישראל אונד
אפרים ווערדען דורך איהרען
פֿרעפֿעל הינגעשטירצט ; אויך
יהודה ווירד פֿאַללען מיט איה־

נען . (ו) קאָממען זיא דאַן מיט איהרען שאַפֿען אונד רינדערן דען עוויגען צו זוכֿען , זאָ פֿינדען

זיא

רשי

וחף לחי לייסרס ניסורין לחכין מוסר לכולן: (ג) כי עתה הזנית לאפרים . עד הושע בן חלה היו חולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ונטל פרדיסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית לאפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: (ד) לא יתנו מעלליהם . לא יעזבו דרכם הרעה כמו (ויר ג׳) ונתן ריחו . (בראשית ל״ח) ולא נתנו להרע עמדי . (במדבר כ״ח) ולא נתן סיחון: (ה) וענה גאון ישראל . וימלך יקרא דישראל כמו (שמות י׳) לשעות מפני לי עוני והכנעה: בפניו . ולינון חזן . ודומה בן לנרט פירשו לשון עדות בנח להם פרעונותם יעיד בהם ובפניהם גאון וגודה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני: (ו) בצאנם

ובבקרם

באור

ידעתי אפרים, כלומר לחלע מלא לאפרים , משפחות המלך יקרא שם לאפרים בעבור מלכים שנעשו לחזר היה מאפרים , והרחב״ע כתב שם לאפרים על יהודה נאמר , אבל בפסוק ה׳ יכחישנו כי אם נאמר לאפרים וישראל ולא״כ בשל גם יהודה . הזנית , פועל יולא הפועל הוא המלך והפעול לאפרים . (ד) לא יתנו מעלליהם , מלת עתה בפסוק הקודם נמשך לכאן , וטעמו ב״כ החטאת עם ישראל עד כי עתה לא יתנו מעלליהם לשוב אל אלהיהם . לא יתנו , ע״ד כי לא נתתיך (בראשית כ׳ ו׳) : כי רוח זנונים בקרבם , פשוטו : כל כך המה משועבדים לרוח זנונים וילרס הרע גובר כמו עד כי בלתי לאפשרי נהחלט שיבואו לדעת ה׳ : (ה) וענה גאון ישראל , וימלך יקרא דישראל , כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה (רש״י ויב״ע) , ולדעתי גאון ישראל על המלך נאמר כי זה הוא עטרת וגאון עמו : בפניו . ולינון חזן (יב״ע) : יכשלו , לאמר יכשלו בנפעל ולאמר כשל בקל והוא עומד כמו כי כשלת בעוניך (להלן י״ג) , בגר העיר על ענין זה ועל טעם בשלון וכשל , הרב ר׳ יוחל בריל ז״ע בשחורו הנחמד לס׳ זמירות ישראל על הפסוק המה בשלו ונפלו (תהלים כ״ז) ע״ש ותמלא נועם . ותוכן דבריו בקלור הוא : כי פעל כשל בקל הוא עומד והורחתו על החדש המסבב לעלמו היזק מה ע״י פעולותיו ונל״ח (געפֿאַהר ווערען) ובמחינה שהחדש הוא הניזק ע״י דבר מה יבוא לפעמים בנפעל , ולזה טעם המקרא פה : בעבור שאמר בפסוק הקודם , כי רוח זנונים ימשל בקרבם , והוא המסבב להם הכשלון , לכן אמר יכשלו בעונם ועל יהודה המתחבר עמם ומסבב לעלמו הכשלון אמר גם יהודה כשל עמם : (ו) בצאנם ובבקרם , בקרבנותיהם (רש״י) : לבקש את

TRE ASSAR.

תרגום אשכנזי

הושע ה

וְלֹא יִמְצָאוּ חֶלְאָן מֵהֶם׃ (ז) בַּיהוָה
בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה
יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃
(ח) תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה
בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ
בנימין

זיא איהן ניכט ג ער האט זיך
איהנען נאנץ ענטצאנגען .
(ז) טריילאָו געגען דען עוויגען
ציינטען זיא פרעמדארטיגע
קינדער , זא זאללען זיא דען
זאממט איהרען גוטערן וועה=
רענד אייניגע מאנאטען אויף=
גערייבען ווערדען. (ח)שטאסעט
אין דיא פאווינע צו גבעה,לאס=
סעט טראמפעטענשאלל אויף
רמה ערטאנען, לאססעט לערם בלאזען אין בית און, שטורמרוף הינטער בנימין הער .
אפרים

ר ש " י

ונקרים . נקרבנותיהם ׃ חלן . נשמט כמו (שמואל ב' ג') וקח לך את חליצתם נגדיס שתשמט
מעליהם : (ז) בנים זרים ילדו . שנתחנו עם עובדי כוכבים ומזלות : יאכלם חדש . חדש אב :
(ח) תקעו שופר . שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם : הריעו בית און . לחריך הגייס
הולך לתה בנימן שלת הריעו בבית און . י"ת תקעו שופר בשורת חרב בלה בעון שהמליכו עליהם
את שאול שהיה בנב נה ולת שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסיר מאחרי
גגון ירבעם ואחיהו הריעו עליהם לון ובבר גדול : לאחריך בנימין . על שאחרתם וחזרתם לאחור
מלעלות לרגל לבית המקדש שה ת נחלקו של בנימין . לאחריך בנימין על לימודך את בנימין :

באור

ה', ויעזבו פסח . ולא ימצאו , כמ"ש לך לך שב ה' מחרון אפו (מלכים ב' כ"ג כ"ו) : חלן מהם,
נפרד מהם והוא עומד , והיולד ותלכה נעלו (מרד"ק) : (ז) בה' בגדו . יאמר הטעם מדוע
חלן מהם? כי בה' בגדו , כי בנים זרים ילדו , הלכו לאחרי חוקות עמים הגל המה ויהבלו
וכזה יקרא : בנים זרים , כי מעזי לחם המה תולדותיו, ואם רעים, זרים המה נגד ה' הטוב
וכן נאמר (ישעיה ב' ו') ובילדי נכרים ישפיקו , ות"י ובנמוסי עממיא חולין , ויתכן לפרש
כמשמעו שנתחנו בתומת האמורים להם וכ"כ פירש"י ויונתן : עתה יאכלם חדש את חלקיהם .
הרמב"ן הביא בשם יפת תחם הוא תרגם , כמו והוא תגור תחתה (שמואל ב' כ"ח י"ו) ע"כ ,
לך הרחיה שהניח מחנור תחתה לימו כי שם פרשו כל המפרשים שעשורו תרב תחתה (עיין
ר"ש בן מלך שם) . וי"ת לתי עליהן עממין ירח בירח , ר"ל תחת בחדש יניח החויב ויכלם.
ולפי דבריו יתכן לפרש : הכסף התרומה תאשר הורם מבני ישראל לתת למם לפריהם מדי
תחת בחדשו , זה יאכל את חלקיהם ר"ל קניהם , כמו שמליכו בימי מנחם בן גדי , שהניח
מבני ישראל שלשים שקלים לתת לפול מלך תאשור (מלכים ב' ט"ו י"ט כ') . לחמס העיקר
לפעתי פירוש האבי של הרד"ק והוא : חדש , בזמן מועט כמו תחת בחדשו וכן ואכחיד את שלשת הרועים
בירח אחד (זכריה י"ל ח') וכן תרגמתי : חלקיהם . ר"ל שדותיהם וכרמיהם כמו ואכלה את
החלק (עמוס ז' ד') שהוא כאו חלקת (רות ד' ג') רל"ק :(ח) תקעו שופר , לאחרי תאשר העיר
הנביא כי יקרב יום לידם ובחדש אחד כלה יהיו, התגבר רוח נבואתו בקרבו וידמה בחזיונו
כאלו בא החויב כבר והתפשט בכל גלילות ארץ ישראל, לכן בעומק התפעלותו קרא לאמר:
תקעו שופר , הריעו , כדרך יושבי הארץ לתקוע בשופר בעת כי יבא הצר , לעורר העם
ולאספם יחד למלחמה : הצוצרה ברמה , בגבעה ורמה ערי בנימין הן : בית און , לדעת
הרד"ק היא עיר בנחלת לפרים . והנה אם בחמת היה בנחלת לפרים עיר שמה בית און,
מ"מ לא ידעתי מה הכריחו לזה , לאחרי שמלחמו ביהושע (י"ח י"ב) בגורל בנימין והיה תולחותיו
מדברה בית און , ובודאי כוונת המקרא שם על בית און שהיה בגורל בנימין , כי בית און
שהיה לאפרים הוא במזרח לארץ לפרים , כמו שנמלא במפות הארץ שלפנינו , שעני בית און
היו ת' בגורל בנימין וח' בגורל לפרים , ולפי המשך המקרא משמע שכוונת הנביא היא
על בית און לבנימין , לאחרי שזכר אותה לאחר גבעה ורמה , ולפ"ז טעם המקרא שיריעו בג'
ערי הגבול האלה : אחריך בנימין , כלומר שיבא החויב על בנימין לאחרי שבבא לפרים , שבא

בִּנְיָמִין: (ט) אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִּהְיֶה
בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה: (י) הָיוּ שָׂרֵי
יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם
אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי: (יא) עָשׁוּק
אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל

הלך

ר ש " י

תרגום אשכנזי לך

(ט) אפרים וועדרע צור
איינאדע אן דיעזעם טאג
דער צייטיגונג; טרויליך
מאכע איכ קונד דען שטעמ=
מען ישראל'ס. (י) אויך
יהודה'ס פירשטען וואורדען
איהנען גלייך, ענטריקטען דען
גרענצשטיין; דארום ערגיסט
זיך מיין צארן אויף דיעזע
וויא וואססערפלוטה. (יא) שאן
איזט אפרים בעדריקט, מיט
רעכט בעדריקט; דען זיא וואנ=
רען

(ט) לשמה תהיה ביום תוכחה. וכשאנכי להתוכח עמהם יאמרו ויהיו תועים ואין מענה בפיהם לשמה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה ואמנה והם עברו עליה: לאפרים לשמה וגו' בשבטי ישראל הודעתי נאמנה. ר' לוי בשם ר' חנינא ביום שיתוכח עמהם הקב"ה בדין לא יהי' להם פתחון פה שהרי בשבטיהם הודעתי שהדין דין אמת לאחה מולך בשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו י' השבטים חומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן מטוח פניס יש בדבר חס ושלום אין מטוח פניס אלא עדין לא נתמלא סאתם בין שחטאו גלו אז שמו י' השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה: (י) כמסיגי גבול. כאדם המדיק גבול חבירו כך הס מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם המלכים לפיכך עליהם לאמוך וגומר וכמשמעו היו גוזלים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי: (יא) עשוק אפרים. ניד הכותים: רצון משפט. מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל והלך לאחרי צוואת

אדמים

באור

לשון עליו בתחלה מאדמו שהוא מזרחה לאפרים: (ט) אפרים לשמה תהיה, כנוי לעשרת השבטים פה, ורמז בזה על שלמנאסר אשר לכד שמרון והגלית ממלכות ישראל ויסד האדון לשמה: הודעתי נאמנה, שעמו זאת לודיע אתה בנאמנה למען תדעו בשלמי הרעה הזאת לנפ: ביום תוכחה. י"ת ביום תגלומת חובין וכן תרגמתי: (י) כמסיגי גבול, ז"ל רש"י ז"ל כאדם המדיק גבול חבירו כך הס מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם וכמשמעו היו גוזלי שדות, אך קשה בעיני היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי עכ"ל. פירוש לדבריו שאם כוונת המקרא על הסגת גבול ממש לא היה לכתוב בכ"ף הדמיון. ויתכן לפרש כפירוש ר' סעדיה שכוונתו על הסגת גבול מוסרי (מאָרַאליטש גרענצפֿערריקונג) כ"ל שהרי יהודה מסיגי גבול המלות ועברו על חלות הברית כמו שרי אפרים שהסיגו גבוליהם ממש. ותרגומי סובל פירוש זה ג"כ: (יא) עשוק אפרים, אם ע"י שריהם אם ע"י החויב. רצוץ משפט, כלומר העול שנעשה לו הוא במשפט ובלדק, כי גמול ידיו יעשה לו, ובאשר מבאר והולך: כי הואיל הלך אחרי צו, ר"ל שברצונו ונטה מתחילה אחרי לו. ונעשם מלת לו לדעת רש"י ז"ל, אחרי לוואות אדמות של נביאי הבעל, ולדעת הרד"ק אחרי מלות ירבעם בן נבט. וכתב הרד"ק עוד אע"פ שלא זכרו, כן דרך המקרא לאסר במקום שהענין מובן. וממתרגם היוני משמע שקרא אחרי אות, וכן יונתן תרגם למטעי בתר ממון דשקר. למנוס נבר הערנו בהקדמה שהנביא יתמה לפעמים בשם דמשתמע לתרי לפי ומלת לו יקרא או בחלוף זשבר"ן, ומלאתו ג"כ או חסר ח' או ה' במקרא בשו נתעה (לעיל ט' ל"ח), או שכוון אמר לו על מלות אות והבל כדי לשנותו בשנויו ממלות ה' החמתיים. ומלאתוהו ג"כ בישעיה (כ"ח י' וי"ג) לו לבו. ואי לא מסתפינא אמינא שרמז בזה אל אליל ידוע המכונה בלשונם (לעפס, יופיטער):

ואני

תרגום אשכנזי

הושע ה

רען עם, דיא יענען ניכט׳נען בעפֿאהל צו ערשט בעפֿאלג־טען; (יב) דאַרום בין איך פֿיר אפֿרים ווי אייטע מאָטטע, וויא וואורמפֿראַס דעם הויז יהודה. (יג) אפֿרים בעמערקט זיינע שוועכע, יהודה זיינע וואונדען, זאָ ניממט אפֿרים זיין צופֿלוכט צו אשור, יהודה זענדעט צום קעניגע ירב— דאָך קאַן דיעזער אייך ניכט היילען, יענער ניכט דען

הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו׃ (יב) וַאֲנִי כָּעָשׁ לְאֶפְרַיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃ (יג) וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וְיְהוּדָה אֶת־מְזוֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מזור

רש״י

חדשים של נגיעי הבעל: (יב) וכרקב. תולעת האוכל העץ ושומקו: (יג) מזורו. לשון חולי: וילך לפריס אל אשור. זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד ויצא וימרוד (מלכים ב׳ י״ז): וישלח יהודה אל מלך ירב. זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו (מלכים ב׳ ט״ז): והוא לא יוכל לרפא לכם. מהרבה גדודים מפלסתים וערבים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב׳ כ״ד) כי אחז לקח את בית ה׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: ולא יגהה מכם מזור. לא יסיר מכם מכאוב. ואומר לני שהוא מן התיבות ההפוכות

באור

(יב) ואני כעש לאפרים, לכאורה יפלא בעין הקורא שהנביא ידמה פה העונש המסובב מהשם יתברך לעם ובפסוק שאחריו ידמהו לאריו? והנה נוכל לבאר הכתוב שיהי׳ מוסב למעלה על המקרא שלפניו שאמר כי לווי המלך לזנוח לע״ז רצוי לפניהם, לאנס לני בעיניהם כעש וכרקב, כלומר יחשבוני לאין. לך באמת אין לורך לזה, כי המעיין יראה ויבין מה נפלאו שני המשלים האלה ומה עצמו, יורו על עומס רוח נבואתו ועל רוחב בינתו להמשיל ולדמות דבר לדבר כפי חיבותו ותבונתו. כי בתחלה ידבר על המלחמה הפנימית אשר גברה במדינה, כי כשלו איש באחיו ואיש בחרב רעהו ע״י הריב ומלה אשר ביניהם. ולבן יצא משלו להדמות המקרה הרע הזה לעש, והוא תולעת הבגד, אשר הוא ונזה ונמאס בעין האדם לקטנותו, אך מה רב היזקו אשר יזיק במקום מושבו להשחית הבגד אחת אחת עד אשר בשחק והיה לאפס, וגם ידמה תבונתם הרעה לרקב בעצם (ביינפֿראַס) אשר גם הוא יכלה בשר ועצם מעט מעט עד אפס תקוה, כן תבונת הריב והמדון אשר השליטו באדון, ימעיטו כנודם ותפארתם אחת לאחת עד אשר נפסד וכלה הקנון המדיני מכל וכל; ולמטה ידבר על הרע אשר יבוא מאון למדינתם, על ידי האויבים אשר יבואו גדודים גדודים בתוך הארץ לכלותה ולעשותה שממה, וידמה הנגיף העונש הזה ה׳גזר מהשם יתברך לאחי ואחל אשר אם יעברו על ערפם ואין מציל, וכמו שאנאר להלן: עש, שרשו עצם ע״ם שמכלה הבגד ויעשהו לאין: (יג) וירא אפרים את חליו. הוסיף לספר מתבונתם הנפסדה, כי כראותם את צרר ארכם ואת חליים, חשבו להושיע ח״ע מלרתם ע״י עזרת מלכי העמים שבניהם: וילך אפרים אל אשור, זה מוסב שהלך לפול מלך אשור בנפשו על הארץ ויתן לו אלף ככר כסף. אך הוא בעצמו, כ״ל מלך אשור החריב הארץ, גם סופים אחרים שסו ולא עזרם מלך אשור (מרד״ק) ולדעת רש״י על הושע בן אלה נאמר שיצא מנחת למלך אשור: וישלח אל מלך ירב, זה אחז מלך יהודה שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעזרו מרצין מלך ארם ופקח בן רמליהו (רש״י): והוא לא יוכל לרפא, כי אם ריב ותמס במדינה, שנאת ואיבה בין יושבי הארץ בעצמם, מי יוכל להושיע? — וכן מלאנו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ו) כי אחז לקח בית ה׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: מלך ירב, אם זה לא מלאנוהו במלכי אשור ולא במקומותיהם. ויתכן שכוונתו על תגלת פלאסר, וכינהו כן בעבור שהיה איש ריב וגבור מלחמה: ולא יגהה מכם מזור, לא יסיר מכם כל מכאוב (רש״י) ואפילו מזור אחד לא יבול

הושע ה ו

מָזוֹר: (יד) כִּי אָנֹכִי כַּשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם
וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי
אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל:
(טו) אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד
אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר
לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי:
ו (א) לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי
הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ
ויחבשנו

תרגום אשכנזי לה

שמערץ איך לינדערן. (יד) דען איך בין וויא איין לעוּע דעם אפרים, וויא יונגער לייא דעם הויזע יהודה; איך, איך זעלבסט ערדראָסלע אונד גענהע הינוועג, טראָגע דאַפאָן, וועך וואַנטם צו רעטטען! (טו) איך גענהע הינוועג, ציענהע מיך צוריק אין מיין הייליגטהום, ביז זיא זיך אַלם שולדיג ערקענען, אונד מיינע פַּארזיכט אַנפּלעהען; דאַן אין איהרער נאָטה וועלדען זיא מיך אויפזוכען.
ו (א) „וואָהלאָן! לאַסטעט אונז צום עוויגען וויעדערדערקעהרען; ער פערלעצטשט — ווירד אונז וויעדער היילען; ער שלוג וואונדען — ווירד

ר ש " י

לצון כאחר הוגה מן המסלה (שמות ג' כ') הורו והוגו מלב (ישעיה י"ט) הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה): (יד) לחץ ואין מציל. לחץ את הטרף: (טו) אלך. להסתלק מהם ולתשובה אל השמים: עד אשר יאשמו. יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם: ישחרנני. ינקשונני:
ו (א) לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובה: יך ויחבשנו וגו'. לצון הווה הוא. הוא מכה אותנו

באור

יכול לרפוא (רד"ק). וטעם גהה לדעת רש"י כטעם הסרה והוא מן החינות המתהפכות כמו נצב נכם, והוא מלצון הורו והוגו מלב (ישעי' י"ט י"ג). ונכונים דברי הרב ז"ל כי בחמת גם ענין רפוי כענין רפה נה"מ כלומר הסרת החלי ובזה יצוב הנוף לתכונת הבריאות: מזור, המכה לפי שיזורו לותה נקראת מזור (רד"ק): (יד) כי אנכי כשחל, מן הרעיון הקודם, (ר"ל שוא תוחלתם לחזר בטחו במלכי אשור), יעבור לרעיון אחר, והוא שלא לבד יהיו לא לעזר ולא להועיל להם, כי אם גם גרותם ערות החרון וחולצת יוצביה יבואו השונאים אלה מפה ואלה מפה, מערביים ומפלצתים, כמו שמפורש בד"ה: ויעלו עליכם למלחמה ויבוזו מרכבכם. גם האריה בחון, זה שלמחסר אחר עבר וטרף ואין מציל. וכל זה אסבב אני ה', לכן ומוסיף ואמר, אני אני אטרוף, כלומר שע"י גזרותי יבא הטורף לטרוף, ויבא בג' בנוים, הא' להיות על ההיפך, ר"ל שתחת מדות הרחמים הנודעות לכם ממני, תלבים עתה מדות האכזריות והאימה, והב' להודות שהרע שיורד בכם הוא מאתו יתברך והוא המסבב, לא במקרה: (טו) אלך, הכפל לחזק: אשובה אל מקומי, הוא סיום המשל שהניח מהאריי, שמדרכו לחזר רחם וטרף ילך למעונתו ולא יגיח עוד לעלמות אחר השחיר שן טרפו, כן השם יתברך יסתיר פניו מהם ויסלק השגחתו מעליהם ולא יבוון עוד בתוכם: עד אשר יאשמו, החל"ף וש"ן בשו"א, ועינינו עד שיאשמו עצמם לחטים ויכירו רשעתם (רד"ק): ישחרנני, ינקשוני כשחר (רחב"ע), כוונתו שהפעל שחר יפול על הדורש ומבקש דבר לדעת לותו על אמתתו והכרה ודעתית כשחר בבון יחיר הדברים הנסתרים. והוא נרדף לפעל מבקר, שהוא ג"כ על דריסה לחר דבר מה להכירו בחמת כמו הבקר לור לחר יבחן בין הדברים. והנו"ן רחשונה בתיבת ישחרונני כנו"ן יעמון המוספת פעמים רבים (רד"ק):
ו (א) לכו ונשובה, לפי דעת רוב המפרשים, פסוקים החלה ומשכי למעלה ומה דברי ישראל. ובעור הכתוב: בלר להם ישחרונני לאמר לכו ונשובה וגו' עד פסוק ד'. גם רש"י ז"ל כתב וז"ל לכו ונשובה ויאמרו חלה לחלה לכו וגו'. יך לצון הוה ע"כ; אמנם לפי דעת רש"י בפסוק ג', שעשם יקיצו מיומים הוא על אחי הגליות, גלות מלרים ובבל שבבר, ושעם בוס השליחי הוא

תרגום אשכנזי

הושע ו

וויר זיא אונז פֿערבינדען, (ב) נאַך צוויי טעגיגען ליידען ערר עטטעט ער אונז — אויך אַם דריטטען טאַגע וויר ער אונז וויעדער אויפֿריכטען — דאַן וועדען וויר איהם נור לע= בען — (ג) אויפֿמערקזאַם וואָל= לען וויר אונז בעשטרעבען דען עוויגען צו ערקעננען — דעם= סען בעגריף זאָל הייטער אַלם דיא מאָרגענרעטהע הערפֿאָר געהעט, זענענד וויא דער רע=

וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ (ב) יְחַיֵּינוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃ (ג) וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־ יְהוָה כְּשַׁחַר נָכוֹן מְצָאוֹ וְיָבוֹא

כגשם

ר ש " י

והוא יחבשנו: (ב) יחיינו מימים. יחזקנו מצחי פורענויות שעברו עלינו מצחי מקדמות שחרבו: ביום השלישי. בגין הבית השלישי יקימנו. מיומים מצחי עתים שעברו עלינו. ביום השלישי בעת השלישי: (ג) לדעת לת ה'. בחמת ובתמים נכונים כשחר זה לחבר נכון מוכלו:

ב א ו ר

על גלות השלישי, יותר יתכן לומר שב"ז הוא דברי הנביא בעצמו, כפי מה שהעתנו בבר, שמטבע נפש הלדיק להטות לת לבבו לחסד ולרחמים לחרי שכבו כום חמה עזה על פני המורדים בעם, לכן גם נביא זה לחרי השקמו מי תמרורים והכם בשבט פיו יהלם על מי מנוחות וינחם בשבט מיסור לעוררם לתשובה, ומה מלד נכון לפ"ז שעור הכתוב, כי הוא טרף בעבר על גלות הרחשון שבבר עבר בימיו, יך בעתיד על גלות שני שיהי' ויחבשנו בבניו בית שני, יחיינו (זמן מורכב מעתיד ועבר) מיומים, כלומר לח"כ לם החיינו מיומי' גם ביום השלישי בגלות השלישי יקימנו ונחי'. למנם ברית כרתי לבל חלק בנחורי מדעת רוב הפשטנים, לם לח הלורך הגדול ילחלני, לכן ליינתי פסוקים חלה בסמנים המסמנים דברי הזולת תוך דברי המדבר (מנפֿיהרונגסלייכען). וח"כ שברבי ישרחל הם, נראה לדעתי שעל ימי חזקיהו המלך היתר נחמר שמלך בימי הושע בן חלה ושעליו נחמרו פסוקים הקודמים בחחר בחרתי: לבו. מלת הזרוז, והעד שבכל המדבר עלמו במלת ונשובה: טרף, כלו קמץ, לף שהוא פעל עבר, כי כן רבים קמולים (רד"ק): ויחבשנו, כמו לח חבשו (יעני' ל' י') כי המכה לריכה לזור ולחבש (רחב"ע): (ב) יחיינו מיומים, בבר הנחתי דעת רש"י שפסוק זה על שלשה גליות נחמר והיח גם היח דעת הרחב"ע נפי שהניח הרד"ק, ובפירוש הרחב"ע שלפנינו לינגו, כ"ח זחת טעם יומים זמן קרוב הפך כל גשבר כי לז יבחב. והרד"ק כתב: לם תרבו לרותינו זמן רב, והוח משל יומים, בקרוב ינח לנו ישועתינו והוח משל ביום השלישי. למנם לפי מה שכתבתי למעלה שפסוקים החלה על ימי חזקיה נחמרו ובתחלת מלכותו כבר היו ג' גליות לישרחל (עיין רש"י במלכים ג' ט"ז ג'), יותר יתכן טעם הכתוב לומר יחיינו מיומים, כלומר משני גליות החלה הכל הכלתנו בני יהודה, גם מגלות השלישי ע"י שלמנחסר תושיענו: לפניו, טעמו בטעם לו ישמעאל יחי' לפניך (בראשית י"ז): (ג) ונדעה, בקלת ספרים לינו כתוב וי"ו וכן הוא בילקוט ס"ח תקכ"ב: לח תמרן חלק בדנפיק, חבל בדעייל מלוה למרהט שנחמר ונדעה נרדפה וכן הוא בדמב"ם פ"ז מהל' תפלה ובסה"ג בלח וי"ו למנם ברוב ספרים מדויקים כתיב וי"ו וח"כ כמשך למעלה על מלת ונחי': נרדפה, יתכן שעורו, ונדעה חיך נרדפה לדעת לת ה' (וכן משמע מיונתן שתרגם: ונילף נרדוף למידע ית דחלתת דה') כי לף לם החדם, בשם הוא בשר, בעל תכלית ולכן בח לינו יכול להשיג חמתת מליחת בב"ת כפי מה שהיא, כחשר יבחר הרב המורה על פסוק כי לח ירחו חדם וחי, בבל זחת דרך הגעה חליו לח נגדר נעדו, כי בשלילות הגבול ובהוספת שלימות על שלימות נפשו, הנה החדם עלי דרך לבוח חל חלהים ולהבין ליוחו להשיג חמיתת השם, ובדרך זה, ר"ל בדרך הגעה חל ליור הזה, ישחדל ויחחמץ לים השלם תמיד—במחמרם לדיקים לין להם מנוחה לח בע"הז ולח בע"הב—להוסיף קנין על קנין, ייתר מרעהו לדיק (עיין מ"ב ח"ר כ"ט). ויתכן עוד שמלת נרדפה בחור למלת ונדעה בלומר בל דרבינו ויליעתינו מכוונים יהיו לה' כמ"ש בבל דרבין דעהו, וח"כ שעורו: ונדעה לת ה' נרדפה לדעת לת ה' ועפ"ז תרגמתי. כשחר נכון מלאי, לפי דעת נעל הטעמים שעורו, כשחר מוכלו נכון,

כַּגֶּשֶׁם לָנוּ כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ׃
(ד) מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ אֶפְרַיִם מָה
אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־
בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ׃ (ה) עַל־
כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים הָרַגְתִּים
בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא׃

כי

תרגום אשכנזי לו

רעגען ווירד ער אונז דאַן וועריען, ווי שפעטרעגען דיא ערדע וועסערט. (ד) דאָך איטצט, וואַס זאָלל איך מיט דיר, אפרים, בעגינען? וואַס מיט דיר, יהודה, פֿאַרנעהמען? אייערע פֿרעממינקייט גלייכֿעט דער מאָרגענוואָלקע, דעם טהויא, דער פֿריה ענטשטעהט אונד באַלד צערינט. (ה) איך היעב דיא פראָפֿעטען ניעדער, טערטע טע זיא דורך מיינעם מונדעס; וואָרטע, דאַמיט דיינע רעכטע וֹן קלאָר וויא דאַז זאָננענליכֿט הערפֿאָר שטראַהלע דען

רש"י

ויהוי כגשם לנו. כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להודות חיים שיצאו לנו: יורה ארץ. ירוה ארץ: (ד) מה אעשה לך. מפני מדת הדין לך לוקין משפטיך לאור: וחסדכם כענן בוקר. כל טובתכם ולדקתכם היום כלום: (ה) על כן חצבתי בנביאים. על אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא מהרו בהם לפיכך הרגתים: באמרי פי. בגזירת אמרי פי כך תרגם יונתן. ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן רחיתי פניך (בראשית ל"ג) כי על כן לא נתתיה לבלה בני (שם ל"ח): ומשפטיך אור יצא. בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסג

באור

וטעמו כי דעת אלהים, היא הצדק החדש מה' ית' ע"פ פעולותיו, הוא נכון ונטוי כשחר. ומה יגעם המשל הזה בלב המשכיל, כי ידוע שההצדות נגדלות בימין, יש הצדות זכות ועבורות, מבורו'ובלתי מבוררות, (דוקקוֹע חוכד קוֹחרע דייטליכֿע חוכד חוכדייטליכֿע בעגריפֿפֿע)/ל"מ לפי החדש יגייר דבר מה בחופן שיודע הדבר ההוא בנפשו ממש, לז יאמר כי הצדתו זכה; לפיכך לפי הליור הוא בלתי פנימי בנפש, ר"ל שלא יבא עדיין מכלל הצדה חושית, לז הצדתו עבורה. וכן לפי הציג לחדש דבר מה ע"פ עלמותו, ר"ל סוגו והבדלו, לז הצדתו שלימה ומבורת, ובלא זה היה בלתי שלימה. והנה הצדתנו מהפשי ית', לפי שהיא בחמת הצדה זכה, כי כל מה שנדע ממנו הוא בנפש, מ"מ לזן דרך להצייגו ע"פ עלמותו, כי מהותו נעלה ונשגב מכל סוג והבדל לזין תכלית, כנודע למשכילים. ולזה ידמה הנביא ההצדה ההיא לאור לנו מה' ית' במו שאר המחיר, לפי לורו לינו בשלימות כאור השמש (כי מטעם זה יקרא שאר מלשון שחרות): ויבא בגשם לנו, כגשם הבא להיות חייב לעולם (מרמ"י), ויתכן שכוון הנביא בזה ג"כ על הצדת הדעת שזכר בשחיית פעולתה, המסבבת בלבבנו להבת ה' ויראתו לשאר לא תמוט לעולם כמאמר המשורר, יראת ה' טהורה עומדת לעד, וימשיל לותה לגשם הזה המגדל זרעים ופעולתו תמידית, וכמו שמאחר והולך כמלקוש יורה ארץ, ר"ל המשקה ארץ בשול ונגד: (ד) מה אעשה, עתה יסוד הנביא לתוכחתו ויאמר, לפי עתה קודם שתשוב אל ה' אלהיך בחמת ובתמים, מה אעשה לך וגו' וחסדכם כענן בקר, ר"ל תשובתכם נשאר מעל כי לינה מתמדת וקיימת, כמו ענן בקר שאר התעיף עיניך בו ואינו: וכטל משכים הולך, לדעת בעל הטעמים מלת משכים מחוברת לטל, והמפרשים הדגיקוהו למלת הולך, כלומר בהשכמה ילך, ויתכן שנמשך למעלה ולמטה, וכן תרגמתי. וכוון הנביא במשל הזה להורות, כי ירחתם רק מלות לגשים מלומדה ואינה מיוסדת על חכמה ודעת, לכן היה בטל הזה שאר השכים בח לפני לאת השמש, וחם השמש ונמס: משכים, שם נפעל מכניר (רל"ק): (ה) על כן, יתם המסונג אל הכתה ונמשך אל פסוק שלאחריו, ושעורו: ע"כ חצבתי וגו' כי חסד וגו', ובל"א לא יבוא יתם ההמשך רק במאמר הסניי, לכן לא תרגמתי פה מלות על כן: חצבתי בנביאים, כמו חוצב נהר, והטעם שהרג קצת נביאי שקר שהיו מתעים אותם שלא יעבוו (הרא"ע): ומשפטיך אור יצא, י"ת ודיני כנהור נפיק, נאלו כתוב ומשפטי כאור יבא, וכן משמע מתרגום יוני שקרא ומשפטי.

(ו) כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת: (ז) וְהֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי: (ח) גִּלְעָד קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם: (ט) וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שְׁכֶמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ:

בבית

(ו) דען נור פֿרעממינקייט פֿראָממט מיר, ניכט אָפּפֿער, גאָטמזעסער קענטנים מעהר דען בראנט אָפּפֿער. (ז) זיא אַבער וואַרען ב׳נדבריכ׳יג גלייך טרייל׳אָזעם פעבעל. היערין האַנדעלטען זיא פֿאַלש ווידער מיך. (ח) גלעד איזט איינע שטאַדט פֿאָלל פֿאָן איבעל־טהעטערן, איבעראַלל שפּו־רען דער בלוטשולד. (ט) וויא לויערנדע רייבער, דוא אויף שכם׳ס שטראַסע מָארדען, זָא איזט דיא פֿריעסטערבאַנדע, דיא אַבשיילכ׳קייטען אויסאיבט

ר ש ״ י

על מה תעשה לך: (ו) ודעת אלהים. חפצתי מעולות: (ז) כאדם. כאדם הראשון: שם בגדו בי. בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: (ח) עקבה מדם. מליאה לורבו כאיה כמו ואת עקבו. ויעקבני: (ט) וכחכי איש גדודים. וכאסיפת איש ליד דגיש האוספים בחבה יחד כן חבי גדודיהם חבורות חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם כאחד: כי זמה עשו. כי עצה היא לחבר ותיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלול. וכחבי לשון ״דורש בלע״ז וא״ת כל׳ משנה חבי ל׳ חיבור הוא ולא יעיל

באור

ולפי הכתוב נספרים מדויקים שלנו מוסב הכתוב על ישראל, ועניינו, שהרגתי בנביאים המתעים לחטא בעבודת שוא בעבור שיהיו משפטיך טהורים וברורים כאור יצא, ולא יתערבו במחשבות הבל, כעניין שאמר למעלה כשחר נכון מוצאו. (ו) כי חסד חפצתי וגו׳, ר״ל אחד ממתי מחקי, זו רצתה נפשי, הוא ירצה פנימית מצולבת עם דעת אלהים, ולא חסדכם שהוא מיוסד על דברים מקוריים וטפלים כמעשה הקרבנות מבלי כוונת הלב: (ז) והמה, זי״ו מורה על ההיפוך, כלומר אבן המה, ר״ל הנביאים והכהנים שזכר, כאדם עברו הברית אשר כרתי אתם להורות לעם הדרך הישרה והמכוון במצות המעשיות שהוא השלמת הנפש וזכות הלב, והמה המירו טוב ברע והעיקר בטפל ומרו בתכליתו: כאדם, המפרשים דאקו נפי׳ המלה הזאת, כי אלה פתרו כאדם הראשון, ואלה כאדם הנוגע ברעהו; ולדעתי טעמו כאיש המוני פחות המדרגה שאינו יודע להבחין בין טוב לרע: שם, לדעת המפרשים שם בארץ, ואולי הנביא הי׳ מורה באצבע נגד ח״י. ואמנם לדעתי איננו יאם המקום הנזכרלהו על הרוב, כ״א יאם הענין, כלומר שם בדבר הזה בגדו בי כעניין באשר הוא שם (נחמיה כ״ח) לדעת רש״י שם, וכן תרגמתי: (ח) עקבה מדם, לדעת המפרשים טעמו מרמה ותרמית, והוא מגמ׳ דמכות (ד׳ י׳) ז״ל מאי עקובה מדם שהיו חורצין להרוג נפשות; ואמנם בירושלמי איתא אם יש בו עקיבת יין אסור, מאי עקיבת יין כהיא דמלבלך בכתיב עקובה מדם, הרי שענינו עקב ממש, כ״ל לחמת גלעד נרמסת ונדרכת מדם חללים, לכן תרגמתי (שפורען): (ט) וכחכי איש גדודים, כתב רש״י ז״ל לשון ״דורש בלע״ז, מלה מצוצת מאד בדפוס וכ״ל עה קאס דור, (חוכד זויא פעסט), כמו בלשון משנה חבי לשון חבור הוא. ולדעתי יתכן יותר דעת הרד״ק שכתב וז״ל: כמו שגדודי לסטים מחכים לים עובר דרך לשלול לותו כן הוא חבר כהנים. דרך ירצחו שכמה, לדעת האבן־עזרא וכן מלך שעורו דרך עיר שכם ירצחו, וכן מצינו בגמ׳ דמכות (שם) אמר לחביי בשכם נמי שביתי רובאים שנאמר דרך ירצחו שכמה. וקצת פירשו לשון שכם אחד, ר״ל כת אחת וי״מ שכמה בלים ההורג רעהו על שכמו מאחוריו בפתע פתאום (מייכעוחרדעריט), והדעות כהמה כלם נכללו בתרגומי: וכחבי, כיו״ד תחת הה״ח, ע״ד לבלח פעם (דניאל ט׳ כ״ד) שהוא בחל״ף תחת הה״ח

הושע ו

(י) בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה
שָׁם זְנוּת לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל:
(יא) גַּם־יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ
בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי:

שערוריה קרי כרפאי

תרגום אשכנזי לז

אויסאיבט. (י) אים הויזע ישראל ערבליקקע איך אַבשיי= ליכַּעם געווערבע—דאַ טרייבט אפרים בוהלערייא — ישראל איוט הערַאב געווירדיגעט. (יא) אוך דיר יהודה איוט איי= נע ערנדטע בעריטעט, זאָ= באַלד איך מיין פֹּאָלק אין דיא געפַֿאַנגנשאַפֿט געפֿיהרט האַבען ווערדע. וואָללי

רש"י

גו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני רחצין מן הצד יחד כשהוטו במקלות לשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם מינור לדם שנחספים יחד חבר בהניס הוא לרחץ והרחצון מדברי ר"מ שליח לבור זל"ל: שכמה. לשון נת תחת: (י) שערוריה. י"ת לשון שיו עשינו לת דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה'): (יא) גם יהודה. לף הוא הואיל וקילקל: את. המשית זמן פורענות לה: קציר, עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובלה עת הקציר לה (שם כ"ח בפורענות בכל בספר ירמיה): בשובי שבות עמי. בהוכיח לותם לשובב משובותם: שבות עמי. לשון משובה נערות ויולדות לינוויזור"ח בלע"ז וכן בניס שובבים (שם ג') הנת השובבה (שם ל"ח):

כרפאי

באור

הה"ח: (י) שערוריה, קלת פרשו לשון שמה ושערורה (ירמי' ה' כ') ולשעת לחרים הוא מענין נתלנים השוערים (שם כ"ט ה') לשון געוול. וברשו שער והלמ"ד כפול להפלגה כמו סגריר, וליתר הפלגה מחובר עוד עם מלת יה כמו מלפליה שלהנת יה: (יא) גם יהודה שת קציר לך, גם לך יהודה הואיל וקילקלת את המשית זמן פורענות לך, והוא הגלות הנקרא קציר, כמו עוד מעט ובלה עת הקציר לה (ירמי' כ"ח ל"ג) מרש"י: בשובי שבות עמי, נלאו כל המפרשים למלוא פשט נכון בכתוב זה, רש"י פי', בהוכיח לותם לשובב משובתם, שבות לשון משובה, נערות וילדות לינוויזורח בלע"ז (לא ידעתי לכוונו כרלוי, לולי היא ליממלדערע, חוגאעס־גקייט בל"ח, או לינווערזע, פֿערקעהרטהייט בל"ח וכן משמע מפירש"י יעשי' מ"ז י'). וכן כל ח' מהמפרשי' פתרו בלור לחר נלחיתי לזכרם, כי זרים ורחוקים המה מהפשוט, תחת זלת לכיח לך קורח נעים ג' פירושים לחרים, ובחר לך לת לחשר ירלך: הא' שמעתי מהרבני מהור"ר משה פרענקל ב"מ בלר משה, ז"ל: מלת שבות לין ענינו בכל פעם לשון שבי' ממש, ב"ח הושלל ג"כ על כל גלה גדולה, וכתובים רבים מעידים ע"ז. והנה יהוע שבימי חזקי' היו בגלה גדולה ע"י סנחריב הרשע, לך ה' הושיעם בהרף עין ובלילה ח' הכה מלאך ה' במחנהו ק"פ ללפים לים, וע"ז למר הנביח, לל תלמין יהודה בשובי לת שבותך בימי חזקי' שתהי' תשועת עולמים, לח כן ב"ח הישועה לח תהי' רק בעת הקציר, כלומר ימים מעטים ע"כ ודפח"ח. מסכימים למה שלמרנו למעלה שכל הפרשה נלמרה על ימי חזקיהו. הב' היח דעת החדון פרחפעסטר חייכ= המן בספרו מבח התורה (אויגזיטוג חינם חלטע טעסטחאענט); שמלילת בשובי שבות עמי נעולה לתחלת המקרח שלחריו, והיח כמו כפילת הענין במלות שונות בשובי שבות עמי, כרפאי ליסרחל ונגלה וגו'. (ושם יפלח זלת בעיני הקודח להגיד סוף המקרח לשל לחריו יעיין מברכות סי' ח' פסוק ח', ובפי' ר' סעדי' סי' ד' פסוק י' ובשופטי' סי' י"ח ל"ט ודומיהם רבים). הג' הוא דעתי החלושה והיח, שעור הכתוב בשובי שבות עמי, וטעמו בעת שלשוב ממקום שבותם, בענין שלמר למעלה לשובה לל מקומי, גם לך יהודה יועת קציר, והוא הגולה, וכן הי':

כרפאי

הושע ז

ז (ז) כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ שֶׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ: (ב) וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־רָעָתָם זָכַרְתִּי עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ: (ג) בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים:

כלם

ז (ז) ווָאלטע איך ישראל אויך היילען, זָא ווירד דען אפרים'ס פרעפּעל אונד שומרון'ס לאַסטער, איהרע טריגלי־כּען טהאַטען אַללע ער־שיינען; היער דרענגט זיך דיעבסגעזינדעל צוזאַממען, דאָרט שטרייפּט רייבערראָט־טע אומהער. (ב) זיא איבער־לעגען ניכט אים הערצען, דאַס איך איהרע באָזהייטען אַהנדען קאָן. זעלבסט איטצט ניכט, דאַזיא פּאָן איהרען פּרעפּעלטהאַטען אומגעבען, אַללעזאַממט פּאָר מיינעם אַנגעזיכטע שטעהן. (ג) דען קעניג ערפּרייען איהרע לאַסטער, דיא פּירשטען איהרע טרייל־אָזוג־קיי־

ר ש "

ז (א) כרפאי ליזרחל. כשחני חפץ להושיעם ולרפותם עוונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד בחים וגוונים ממון מניריהם ולף פושטים גדודיהם בליסטיות ללסטם את הבריות: (ב) ובל יאמרו ללבבם. אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: (ג) ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה אהם עושים:

ב א ו ר

ז (א) כרפאי, נגזרה רביעית הזאת נחלקת לג' חלקים: החלק הא' נמשך עד פרשה ח', ובו יתבונן הנביא לרחות כי אין תעלה למחלתם, ויגיד להם מרחק את הבח על מלכיהם, כי יפלו בחרב עבדיהם, יען כי פעל ה' לא הביטו, ואת טוב תרבותם לא ישימו על לב, כ"א ישמעו לקול החנפים המחלוקים גם, להרגם בערמה. ומזה יסובב שיתחלו לחשוב ומלריס לעזבה, אך לא מחכמה ישחלו זאת, כי המה ברחותם מרפתם ועורת תרלם, יחכלו כחם מעט מעט וילעגו למו. ובחלק הב' הנמשך עד פסוק י' בפרשה ט', בו יגיד להם סופם אחר שיינקו חייניהם בנוחם, בנשר ינוחו על תרלם וינוחו להם חילם, בו ייעד לרותיהם עד הגלות וזמן רב אחריו את כל אלה רחתה עין הנביא ע"י כח הנבואה השופעת עליו, והמרחות הנפלאות האלה תסתערנה בנפשו ותולינה על גלי מזימותיו לנה ולחנה, בחניה נדה בלב יש לחשר לא יפקוטו גליו מהסתערות הרוחות. ולזה תמלא קורת נעים בנבואה הזאת ערבוב הדברים ובלבול הענינים יותר מבנשחרים. כרפאי לישראל ונגלה, הכ"ף מחובר בחקור יורה לפעמים על התיחסות המשפטי' בחינת הזמן (קאָנזעקוטיפּ, לייטפֿאָלגע), ופה עוד הורלה לחרת לו, והיא יחס התנאי והספק (קאָנדיזיונקטיו), ובעורו בחשר תחפון לרפותם ליזרחל אז נגלה עונו. וענין המליצה יקר מאד, בי הנביא ידמה ה' ית' לרופא הבח לחבוש מחץ חיש בגוע חלחים, ובגלותו כי מבתו לנוצה, כי בשר הרקב בעלמותיו, יעזבנו וילך לו; בן החל הטוב בח לרפותם תלי עמו ולהושיעם משברם, בך ימלח כי משחתם גם, הבליחו נמקו חבורתם מפני לולתם, וזהו ונגלה עון לפרים ורעת שומרון, בנויי הבנסי' בלה והמדינה בכלל. כי פעלו שקר, בלם עושים פעולות שקר, בל דבר המתנגד לשלמות האנושי יקרא שקר: וגנב יבוא וגו', טעמו בניח יבואו שודדי ליל, ונחון תשבל חרב גדודי רולחים. גם יחבן לפרש לם יבח הגנב וגנבתו בידו, בשר יחרוב גדוד בחון לחמוס גם ממנו: (ב) ובל יאמרו ללבבם, אמר בחשובם, ובבל זאת בל יחשבו, כי אני ה' הבוחן לבות לפקוד על זדונם ורעתם? עתה וגו', מוסב למעלה, בלומ' גם עתה בחי' המה מסובני ממעשיהם הרעים עד כי לשמי' תגיע עולתם וגד פני עליון, עוד מאנו לשוב אל לבם כי אני ה' לפקדם. והתבונן! איך יעלה הנביא בתוכחתו מעלה מעלה מאדרי בטן עד שבת עליון:— (ג) מלך וגו', יזכור הסבה לבל אלה, שהמלך יחפון ברעתם ושמח בה, ושרים יחזיקו ידי מרעים ויגילו בנחשיהם. כי מה תקוה לאדם, שמלבה ושריה יתנו יד לרעת החוטאים והפושעים:

כלם

(ד) כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר
בְּעֲרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבֹּות מֵעִיר מִלּוֹשׁ
בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ: (ה) יוֹם מַלְכֵּנוּ
הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מְיַיִן מָשַׁךְ יָדוֹ
אֶת־לְצִצִּים: (ו) כִּי־קָרְבוּ כַתַּנּוּר
לִבָּם

תרגום אשכנזי לח

קייטען. (ד) אללעזאַממט פֿאַן וואָללוסט גליהענד, וויא איין אָפֿען פֿאָם באַקמייסטער געהייצט. קוים רוהעט דער אַנפֿאַנגער זאָ לאַנגע, אַלם פֿאָם קנעטען ביז צור זיירע דעם טייגעם וואָהרט. (ה) אונזערם קעניגם פֿר יידענטאַג איזט! — דיא בעצעבטען פֿירשטען ליעגען געשוועבט דאַרניעדער — ער ווינקט דענען, זאָ זיינער שפּאָטטען. (ו) ווען זיא אוים איהרעם הינטערהאַלטע זיך נאַ-

ר ש "י

(ד) נערה מאפה. שהוסקה מיד הנחתום כן ילרס נוער נקינס: ישבות מעיר. י"ת מה שתרגס ואיני יכול לייצב בו לשון המקרא ולפי משמעו ישבות ילרס הרע שהיה מעירם: מלוש בצק עד חמלתו. משמשב בלבו את הרעה כיצד יעשה לותה הוא שונת ויצן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהחופה שונת מלוש בצק עד שהחמילה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר במיכה (ב') הוי חושבי און ופעלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה: (ה) יום מלכנו. ביום שאנו ממליכין את מלכנו: החלו שרים. נעשו שרינו חולים: חמת מיין. מחום היין הנוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחנר את לוצלים: (ו) כי קרבו כתנור לבם בחרנם. הניחו והזמינו את לבם במעשה לורב שלהם כתנור

באור

(ד) כלם, בעם במלך כשרים: מנאפים, מלחים מחום הנחוף, כתנור בערה ע"י לופה, המשיל רוח זנוני' לאפה ונפשם לתנור: בערה, תאר מקל, ותנור לשון זכר, לכן הנגינה מלעיל והה"ז נוספת: ישבות מעיר, י"ת מקרויהון וכן דעת קלת המפרשים. וטעמו שעשם יהי' שיבות כל מן העיר מלש בצק עד חומלתו (פֿאָן — ביז) כלומ' שלח יאחר מחומה. לכן רש"י ורד"ק פירשו מעיר, הילר המעי' לותם לח ישבות זמן לריך כ"ח מלוש בצק עד חמלתו, וכן תרגמתי: חמצתו, מקיר בפלם לחומלה עליך (יחזקאל י"ו ה') לו שם בשקל טומאה (רד"ק): (ה) יום מלכנו, יאחר שבת מפלתם ולילותה, ויאמר כי המה משיקעים מאד בתזונותם ובמשתה יינם עד כי ביום שמחתם מאד יקראו בו לאמר: יום מלכנו! (והוא יום לידתו לו המשמו למלך) לח ישתעשעו עמו בעניני הוד ויקר כאשר יאות לשרי המדינה ומנהיגיה, כ"ח המה מריקים נאדות יין ושותים עמו עד להקאות: החלו, לדעת התרגמלל הוא התחלה, לאך אז הוא מפעלי הכפל ומ"כ רלוי להיות הֶחֱלוּ (ואפשר היתה לפניו הקריאה הזאת בספרו, כי נמלא ככה בהעתקת ע' זקנים ותרגום תרמי וכשדי). ולדעת רש"י פירושו נעשו שרינו חולים, ומ"כ הוא הפעל לו נפעל ורלוי לְהֻחֲלוּ לו נֶחֱלוּ. ולדעת הרד"ק המאחר שרים החלו המלך, חסר מלת המלך. וגם רלוי להיות מחמת יין. לכן לדעתי חמת מיין הוא נושא המאמ' ונשוטו החלו שרים, ושרינו החמת מיין הנוער בכל מ' מהשרים החלו לותם. (ולולי זהו ג"כ דעת רש"י, לאך יאחר הנווכה לנד): חמת, לדעת הרד"ק והרמ"בע נאחרו נאך, מן ותמלא את החמת מיס, לאך הוא על משקל לאחר פֹּעַל, ומ"כ ג' משקלים לו חָמָה חֵמַת חֲמַת. לאמנם לאחרי שלא מלאנו משקל זה עוד (כ"ח נאנקוק [ג' ט"ו] לדעת הראב"ע, כי לרוב הפשטני' שם הוא מן חמה, ונתהלים [פ"ח ז'] עלי סמכה חמתך לדעת ר' יוחל בר"ל, ולא כן לדעת המתרגם והמפרשים שם), לא ידעתי למה נרחה במשקלים שלא לורך? לכן נרחה לי יותר דעת רש"י שפי' לשון חמוס, והוא בשקל עֵצָה כמו וכל יין חמה (ירמי' כ"ה) ומלאנו גם הנפרד בן כמו חמת למו (תהלים ע"ח). ולפשט שאחר הנגינה פה שתי ההוראות יחד, ויתורגם (דער טייאענדע ווין מיט גלוֹגע) ועיי' נאחור חנקוק שם: משך ידו, לדעתי ענינו, בעת כי הוחלו השרים מיין, המלך בידו ימשוך את הלוצלים לקרבו, המה כת החנפים לאשר ילעגו לו וידברו עמו בלב ולב וכל משבותם להרע לו, לאך כל עוד שהשרים יקיטו ויסמרו את רלאו, ירלו מגשת אליו, ועתה הוא בעלמו יקרא לותם וימשכם אליו: לוצצים. שאר בפלם נוצלים: (ו) כי קרבו, הלוצלים את לבם השמו' כתנור

תרגום אשכנזי

נאַהען, איזט איהר הערץ פֿאַלל ליסט, דעם אָפֿען גלייך, דעסטען בעקקער דיא גאַנצע נאַכט שלעפֿט, דעם מאָרגענס אַבער וויא פֿלאַממענגלוטה ברעננט. (ז) ערהיצט וויא פֿייערעסטע פֿערצעהרען זיא נון איהרע אָבערן, איהרע קעניגע ליעגען הינגעשטרעקט; דאָך מיך רופֿט ניעמאַנד אַן. (ח) אפרים מישעט זיך מיט אַנדערן פֿעלקערן; דאַרום גלייכט ער איינעם קוכֿען, דער ניכֿט

הושע ז

לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־הַלַּיְלָה יָשֵׁן
אֹפֵֽהֶם בֹּקֶר הוּא בֹּעֵר כְּאֵשׁ
לֶֽהָבָה: (ז) כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר
וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־
מַלְכֵיהֶם נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם
אֵלָי: (ח) אֶפְרַיִם בָּעַמִּים הוּא
יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה עֻגָּה בְּלִי

הפוכה

ר ש " י

זה שמכינים ומסיקין לאותו לאפות: כל הלילה יהן לופיהם. נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לנס ומשנו את גמר הרעה לין יעשוה: יהן לפיהם. כלומר עד הבוקר יהיים ולבוקר נוערים כאש עד שגמרו את רעתם: (י) ואכלו את שפטיהם. הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי. ובירושלמי במסכת ע"ז דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו ערים חמת מיין כמו שמפורש לפנים לחזון לבניה לחמרין ליה קום עיבד לן ע"ז מכוכבים ומזלות לחמר לון השתא עתי רמשח הוא וכל שמח שתיי נלומר את שכרות הוא שמח שעשו שנוים לתם ומחר תחזרו בכם לזלין ולחתוי בלפרח לזלי ולחתוי בלפרח הדא היא כי קרבו כתנור וגו' לחמר לון לחך דחיל מן סנהדרין דילכון לימרון לוי לחן קטלינן הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כך הוה חמי בר לחנ כשר הוה מותב גבוי תרין לכנין ולינון לומרין לוי לייזה דור חביב מכל הדורות והוא לחמר לון דור המדבר ולינון לחמרין לוי ולא עבדין ע"ז מכוכבים ומזלות והוא לחמר לון לחנ דהוו מביאין לחי לחיתעבון ולינון לחמרין לוי חם דמלכי בעי למעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן: (ח) יתבולל. יבולבל בגולה בין הלומות: עגה בלי הפוכה. ת"י כחרדה דעד דלא לחיתהפכת לחיתאכלת. עוגה חררה שחופין

באור

בעת לרבם, כלומ' שהמה עמדו במלרב לכוון את השעה הרצוי למלחות משחלות לנס ולגמור מחשבתם הרע': כל הלילה וגו', יוסיף לבחר את הענין, כמעשה החופה יחמר לופיהם, שהוא יכרם הרע הי' יהן כל הלילה. לינינו מבעיר נחת את תנור לנס, מירחת השרים; הבקר חור, ר"ל בשוח העת לעשות מזימתם, הוא בער נחת להנה: (ז) כלם יחמו כתנור, עתה שיחמו כלם כתנור, לחכלו את שופטיהם וכל מלכיהם נפלו — המה שבריה שלום ופקח — חיש קל, על כי לין קורח בהם לחלי, כלומ' שלח יחחר להם עת להתפלל קודם מותם כדרך כל החדם הקרב למות להתודות ולנחם רעתו. זהו המשך המחמרים לדעתי: (ח) אפרים בעמים הוא יתבולל, יספר הנביח עוד הנמשך מגודל מרים והשחתת דרכיהם, כי עתה לחרי מפלת מלכם ושופטיהם, יתבולל לפרים בעמים, יתערבו בגויים למלוח מחסה ומסתור מפני עקת לויב, לך לח להועיל למו: אפרים היה עוגה בלי הפוכה, עוד היום בחרלות הקדם — כפי המסופר לנו מפי נוסעי מסעות — מין עוגה לחת הנקרחת עוגת רבפים לו עגת הדבן (קאָהלען פֿרעד פֿון קוכֿען) עוכה כעודי לבבע וגודלה כמין קערה קטנה (טעלער). לופן לפיתה בן היח, לחרי הוחס מחד לבן לחת בנחלי לח, יגרפו הגחלים ויעימו בלק עליה, ובזמן מעט יהפכוהו, ולפר כיון חם מוכן הוא לבפוך עליו, לו יחתו גחלים על רחשו, וכן יהפכוהו פעם ופעמים עד שיחפה על פני כלו. ומעתה ענין המשל כך הוא, לפרים נמשל לעוגה בלי הפוכה, לשר מלך הח' חוס החת שולטת בה עד שתשרף, ואלד השני לינה לפוייה מכל וכל, כן לפרים בין העמים לשר סביבותיו,

חלה

הַפּוּכָה: (ט) אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ וְהוּא
לֹא יָדָע גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ וְהוּא
לֹא יָדָע: (י) וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל
בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל־זֹאת:
(יא) וַיְהִי אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין
לֵב מִצְרַיִם קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ:
(יג) כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ אֶפְרֹשׂ עֲלֵיהֶם
רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אוֹרִידֵם
אַיְסִירֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם: (יג) אוֹי
להם

ניכט אומגעווענדעט וואַרד. (ט) באַרבאַרן פֿערצעהרן זיין מאַרק, נאָך עמפֿינדעט ערס ניכט. זעלבסט פֿאָם גרוי־ען אַלטער איבערפֿאַללען, בלייבט ער נעפֿיהללאָז. (י) שאָן איזט ישראל׳ס שטאָלץ אויפֿגענשיינליך נעבייגט! נאָך וועגדען זיא זיך ניכט צום עווי־גען איהרעם גאָטטע, זוכען איהן בייא אַללעם דיעזען ניכט אויף, (יא) פֿלאַטטערן ליעבער גלייך איינער אַלבערנען פֿער־שטאַנדלאָזען טויבע אומהער, רופֿען באַלד מצרים אַן, גע־הען באַלד נאַך אשור הין. (יג) אַבער אינדעם זיא הינגע־הען, וועררע איך איהנען מיין נעטץ אויסבריטען, זיא צו באָדען שטירצען גלייך דעם היממעלם געפֿליגעל; דיא יע־נער געמיינדע לענגסט פֿערקינדיגטע שטראַפֿע נון פֿאָללציעהען. (יג) וועהע איהנען,

זיא

ר ש " י

שחיפין על הגחלים: (ט) והוא לא ידע. לא שם אל לבו שיכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנא׳ (מלכים ב׳ י״ג) כי לא השאיר ליהואחז וגו׳ ויאמון כעפר לדוש ואעפ״כ לא חזר ירבעם בנו מרעת חגיו: גם שיבה זרקה. תרגום יונתן לף תליסתא מטיתנון ואינין לא מסתכלין: (י) ועונה גאון ישראל בפניו. ומאיך יקרית דישראל ואינון חזן לצון עובי ואין ועונה זה ל׳ עתיד אלא ל׳ עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו׳) שמעתי שקרית זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשית ל״ז) לף זה לשון עבר כבר נמעטו ונספלו. וכבל זאת לא שב אל ה׳ אין לב להבחין מה טוב להם או מה רע להם: (יא) מלרים קרוי. לאותם שהרעיבו להם מעולם הם קורחים לעזרה: חשור הלכו. אל מלך חשור הלכו שיעזור להם: (יב) כאשר ילכו. למלרים: אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים. שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותן לארץ כן אורידם במלרים

ב א ו ר

אלא יעסוקו ואלה ידאקוהו ולא לעזר יהיו לו: (ט) אכלו זרים כחו, לא לבד שלא יועיל לו גרית עמים, גם יזיק לו, כי מתוך כך תרקה חרפתם לעיני העמים ועשות תרלם תגלה, ויבואו עליהם ויהיו למס כמו שכתוב גם׳ מלכים: והוא לא ידע, יתפלא הנביא מגודל סכלותו, שלא שם על לבו מה שכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז, שנא׳ (מלכים ב׳ י״ג) כי השאיר ליהואחז וגו׳ ויאמון כעפר לדוש (מרש״י). גם שיבה זרקה בו, יקרה לפעמים כי האויל הסכל אשר בערוותו הסכיל עשות, בזקנותו ישוב מאולתו, כי הנסיון החכימהו, גם יראה כי אפס כחו וילך מהרה בדרך כל הארץ, לכן יאמר הנביא, כי אפרים אשר נזקן באולתו ורואה הרבה לרות הנחות עליו ובכל זאת גם בסוף ימיו לשעתו מטפשת עליו: (י) ועונה, כבר נתמעט ונספל (מרש״י): גאון ישראל, גדוליו ושריו: ולא בקשוהו בכל זאת, אין להם לב להבחין מה טוב ומה רע להם (מרש״י): (יא) ויהי אפרים כיונה פותה, תעוף ותשוב לרוח אחד ותשוב לרוח אחר כן אפרים יעוף

תנה

הושע ז

לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם
כִּי־פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה
דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים: (יג) וְלֹא־זָעֲקוּ
אֵלַי בִּלִבָּם כִּי יְיִלִילוּ עַל־
מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ
יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי: (יד) וַאֲנִי יִסַּרְתִּי
חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־רָע:
ישובו

תרגום אשכנזי

זיא ווייַכען פֿאָן מיר; פֿערדרער־
בען איבער זיא, זיא ווידער־
זעטצען זיך מיר; מיר, דער
איך זיא ערלאָזען מעכטע! זיא
אַבער פֿיהרען ליגענהאַפֿטע
רערען פֿאָן מיר. (יד) פֿלעהען
ניכט צו מיר מיט נאַנצעם הער־
צען, ווען זיא אויף איהרען לאַ־
גערשטאַטטען ווימערן, טרוי־
בען זיך שאַרענווייז אום־
הער אים קאָרן אונד מאָסט,
אונד פֿאָן מיר פֿאַללען זיא אַב;
(טו) פֿאָן מיר, דער איך איה־
רען אַרם באַלד שטערקטע — איממער וועהנען זיא אַרגעם פֿאָן מיר.
דאָרט

ר ש "י

במצרים על יד נבוכדנצר: לישירם כשמע לעדתם. לכניס עליהם יסורין ככל לשון מצמיע לעדתם ניד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל עלינו בעדינו וגו' (ירמיה מ"ב) ויגד לנו ה' אלהיך וגו' ולא טיב ולא רע וגו' ואומר להם אם שוב תשובו נפשיכם לשוב מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין: לישירם לשון יסורין. ומנחם פי' לשון קשר ומוסרותיך לנתק (ירמיה ל') ככל דוגמא פתר לשון יסורין כמו (ויקרא כ"ו) ליסר אתכם ונוסף היו"ד הזגייה בלישירם כאשר נוסף בישירו ועפעפיך ייישרו נגדך (משלי ד') ל"ת כיצוף הצמים הנלכד ברשת התלויה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת: (יג) ואנכי אפדם. לכי הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים לאמרו אל ירמיהו שקר אתה מדבר (שם מ"ג) לא אלהך ה' לאמר אל תנוחו מצרים: (יד) כי יילילו על משכבותם. כי על כן תבוא להם יללה כך ת"י: יתגוררו. ים להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בי: (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם. בירכתי על ידי נביאי לשמוע לליהם נמה שהם

ב א ו ר

לנה ולנה, פעם למצרים ופעם לאשור לנקם עזר: (יב) כעוף השמים אורידם, ברשת לכדם: אישרם, שרשו יסר, והוא נרדף בענין עם יסר, שניהם לשון קשירה, לשם יסר יאמ' על לשירת הגוף, כמו ויאסרהו בנחשתים, וממנו נגזר שם מוסרות, בהשתנות הת' לוי"ו, ויסר עניכו לשירת הנפש, ומזה נגזר שם מוסר ונשתנה היו"ד לוי"ו. לכן נכתב פה לישירם בהרחות היו"ד לכוון על מחסר הנפש בעת הגלות: כשמע לעדתם, כמו שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות הכתובות בתורה (מרד"ק): (יג) אוי להם, יתפעל הנביא מאד בזכרו שה' יעניש, והוא מוצ פרי מיים היא, וכעם הלדק ככה לבשהו על שקרת: אוי להם! שוד להם! וכוון ג"כ במלות להם לאמר: המה בעלמם יסבבו להם הלוי ואנוי, המה בעלמם יגמלום הצוד והשבר, כי ינדו ממני ויפשעו בי, ואנכי חפץ לפדותם, לך לא תוכל כי יחפלו דברי' לא כן עלי, ויתכן ג"כ טעם הכתיב כמאמ' חיוב (ל"ה ו') שם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לי, ע"ז תאמר פה: להם הלוי כי ירחקו ממני ולא לי וכן שוד להם וגו': ואנכי אפדם, כפל הכתוב לחזק, וידוע שכתוב הכפול לא יאמר בכל פעם היחס כמו ופגריכם אתם (במדבר י"ד ל"ג), ולהמציך המאמרים יותר תרגמתי בחלו כתוב ממני לשר לפדם: אפדם, מבנין התנחי ומסופק: (יד) כי יילילו, טעם הכתוב, יהיו ויילילו על משכבותם על גודל לילם, ולי לשר יוכל להושיעם, לא יזעקו בכל לבם: על דגן ותירוש יתגוררו. כתב הרל"ק ז"ל: כשיגוע בעיר דגן ותירוש יתקבצו כולם עליו מהרעב לשר בעיר ותעש"כ יסורו בי. יתגוררו ענין לסיפה וחנור כאו הן גור יגור, יגורו עלי עזים ע"כ. לך לפעתו רלוי בקל כחבריו שהניח, לכן נרלה לפעתי שהוא מלשון גירות, כמו מתגורר שמה והפעם ילכו לחרכות לשרית מחסרון דגן ותירוש, וני יסורו, לשר יוכל לתת להם תנוחתם בחרבם לם טוב יהיו, ולפעש"כ בללתי בתרגומי גם לפעתו: (טו) ואני יסרתי, המפרשי' נגעו בפי' הכתוב הזה, ולפעתי טעמו: לני לני הוא שיסרתי

(טז) יָשׁוּבוּ וְלֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת
רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם
לְשׁוֹנָם זוֹ לַעֲגָם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ח (א) אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־
בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי
וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ: (ב) לִי יִזְעָקוּ
אלהי

(טז) דאָרט וועלן זיא זיך הין, ניט צום העכסטען; זינד אייגענע טרינערישען באָגען גלייך. זאָ זאָלל דען דאָס שוועדט איהרע פירשטען טרעפען, איהרער פרעפאלהאַפטען צונגען וועגען. דיעס געריעט איהנען דאָס צום שפאָטט אין מצרים! —

ח (א) לויט וויא פאָזוינענרוף פערקינדיגע: הערבייא, גלייך אַדלערן איבער דעם עוויגען הויז! דען היער וואָרד מיין בונד צערשטערט, מיינע לעהרע פערוואָרפען — (ב) דאָן וועלדן זיא פלעהען: אָ מיין גאָטט

ר ש " י

מייסרים לותם ויתחזקו זרועותם: (טז) ישובו לא על. שבו למלרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב' כ"ג) לא הגבר הוקם על שהוא לשון עינוי והוא דנוק לתיבה שלאחריו: היו כקשת רמיה. שכשרופה לירות בו חץ לצדוק הוא יורה לדרום: יפלו בחרב שריהם. יוחנן בן קרח (ירמיה מ"ג) וכל החיילים שהיו למלרים: מזעם לשונם. לי קשה שהזכיר לירמיה: זו לעגם. חשב ילעיגו להם בחרן מלרים למה שכתם חללנו כדי להניח עלינו פורענות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לרחותם עוד (שמות י"ד):

ח (א) אל חכך שופר. שבינה אומרת לנביא השמע קול חבך וקרא בשופר ואמור עמו ומהרו החויבים כחשר ילחה הנשר ובא אל בית ה'. אל חבך שופר כאלו השופר נתן אל חבך: (ב) לי יזעקו. כשתבא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך חנחנו ושרשוהו ודרשוהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו:

השיבו

באור

לפעמים זרועותם כדי שיטיבו מעליהם, ופעם חזקתי זרועותם להושיעם מעושקיהם, כדי שירפאו ויבושו מחטאותם, וכל זה הי' ללא יועיל, כי חשבו עלי רעה ובפרו בהשגחת אלהי: (טז) ישובו, גם פה טעם הכתוב כחשר כתבתי למעלה בפסוק י"ד על מלת יתגוררו, כלומר ישובו לחרלות לחורות למלרים וכדומה, ואל אל עליון לא ישובו: על, קמון כמו הוקם על, לפיכך הוא תואר כמו עליון (רד"ק): כקשת רמיה, ענין מרמה כקשת המרמה הדורך בו שהוא יורה לעבר אחד והיא תולין התן לעבר אחר: יפלו בחרב שריהם, שעור הכתוב: שריהם יפלו בחרב, כי המה היו בעוכרם: מזעם לשונם, זעם לשונם יפעיל להם זאת כי בה הדיחו עמם מהסתפח בגחלת ה', ואמרו נלכה לבקש עזר ממלרים: זו לעגם, על הליכה זו ילעגו המלרים; ומתלוללים בה (רד"ק), זו בחולם וכן ועדותן זו תלמדם כמו זאת (מהנ"ל):

ח (א) אל חבך שופר, לדעת הרד"ק הענין הוא כמו שאמר למעלה, תקעו שופר בגבעה, כן גם עתה דבר מול העם: אל חבך שופר, ועם הוא שם קנון נופל בו לשון יחיד ורבים; למנם יותר נראה לדעתי דעת רש"י ור"ל: שבינה אומרת לנביא השמע קול חבך וקרא בשופר ואמור: עופו ומהרו החויבים כחשר ילחה הנשר ובא אל בית ה', אל חבך שופר, כאלו שופר נתון אל חבך ע"כ. יפה כוון ומה נעמה דבריהם השופר לחיך לדבריו, כי כמו שיש החדם שופר בפתי פיו לתקוע, כן קרא יקרא הנביא בגרון ואל יחשוך כאשר יהיה שופר בפת הגרון והוא החיך: בנשר, כוון הנביא גם כן במשלו לנשר שהחויבים הממהרים לנוח יהיו בחיבותם כנשר זה שהוא עוף חומס (רויבפֿוגעל) אם דורס אין מניל: (ב) לי יעזקו, לדעת המפרשים כולם שעור הכתוב: לי יזעקו ישראל אלהי ידעונך, והרד"ק פתרהו היה להם ליזעק לנעזק אלי

אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃ (ג) זָנַח
יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃ (ד) הֵם
הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הִשְׂרִיאוּ וְלֹא
יָדַעְתִּי כַּסְפָּם וְזָהָבָם עָשׂוּ לָהֶם
עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃ (ה) זָנַח
עֶגְלֵךְ שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־

מחי

גאָטט! וויר דיין איזראַעל! ווער ערקעננען דיך וויערער! (ג) דען אַללגיטיגען האַט ישראל פֿער־לאַסטען, זאָ זאָלל איהן נון דער פֿיינד פֿערפֿאָלגען. (ד) זיא זעטצטען זיך קעניגע, אַבער אָהנע מיך, פֿירשטען אָהנע מיין וויסטען, מאַכטען זיך אוים איהרעם זילבער אונד גאָלד געטצטען־ געבילדע — דאַרום זאָלל עס פֿאָן פֿיינדען אויפֿגע־ריבען וועדען. (ה) יאַ איהן פֿערליעס עס, אונד דיינעם קאַלבע הינג עס אַן, אָ שמרון! ענטבראַננט איזט מיין צאָרן

אויף

ר ש " י

(ד) המירו. עשו טריס. ד"ל המירו לת זה ממלוכה והמליכו לת זה ומספר המסורה מוכיח כן שחברו במסורה כתנין סי"ן וקרוין סמ"ך ופתרונו סמ"ך: למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת עושר מהם: (ה) זנח. הקב"ה לתכס בני שומרון בעון עגליס שנבית לל שמלכי שומרון עובדים שם: עד מתי לא יוכלו. להפנות לבם להינקות מלוחו טינוף:

ב א ו ר

אלי לאמר אלהי ידענוך ומ"כ הוא מבנין התגלי ומסופק. למנם לדעתי ללא לורך יסרסוהו וידרשוהו, לכן שעורו כמשמעו: לי יועקו אלהי ידענוך, לנחנו ישראל, וטעמו, לו בעת לרתם יזעקו פה לחד אלהי, נשובה ונדעוך לנחנו עמך ישראל לשר בחרת! ע"ז יאמר הנביא: (ג) זנח ישראל טוב, ה' לא יסמע לתקתם, כי עזבו ה' הוכבד בלי מגרעת המטיב להם תמיד, לוהבם עזבו לכן האויב ירדפם: ירדפו, כמו (ירמיה כ"ג ו') לשר יקראו ה' לדקנו (רשב"ע): (ד) הם המליכו, ינשר הנביא הטעם לוך ונמה עזבו ה' ויאמר: המה המליכו, כי ידוע שנקשת המלך היתה נגד רלונו הטוב, כי כונת הסס היתה שכל מעשיהם ודרכיהם מיוחדים יהיו לסס לנדו, הוא יהי' מלכם, הוא יוליחם ויניחם, הוא יהי' הנלחם; לכן כשר שחלו מלך בימי שמואל והרע לנביח בקשתם, ה' אמר לו (שמואל ל' ח' ז') לא לותך מאסו כי לותי מאסו ממלוך עליהם, וככל זאת לא המניע מהם מלך, אם ידמה בעין המון להלחה יותר גדולה וטובה יתירה לך בתגלי, לשר יבחר ה' אלהיך בו (דברים י"ז ט"ו), כי זה לשר יבחר ה' יהי' הקדוש וידבר בשמו, לכן בלדק אמרי נביא, בשר שהמה המליכו מלכים אולת בחירתו, בזה עזבו ה' הטוב, שכל כונתו הי' שלא ילחלו תחת יד השליט ולא יעבדו אלתו. וכתב הרד"ק: ואע"פ שמלכות ירבעם מאל ית' היתה כמו שאמר לו לחיה השילוני? הס בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה', ולחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו, ועוד כיון שרלו שמנעם מלעלות ירושלים לפני ה' ועשה להם העגלים, היה להם להסירו מהמלכות, כי לחיה הנביא בתגלי אמר לו דבר המלוכה: אם תעשה היטב בעיני ה', וכן מלכי ישראל לחרים לא היו ממליכים לותם ע"פ ה' זולתי יהוא בן נמשי: השיבו, חד מן מלין דכתיבין סי"ן וקרי' סמ"ך וסימן נמסרו במ"ג הוצע ג' (מנחת שי) ועניכם לחד, כי גם נסמ"ך טעמו: הסירו זה ותמליכו לחר וכ"כ כתב רש"י: בכספם וזהבם, כבר אמרה התורה לא ירבה לו כסף וזהב (דס י"ז י"ז) כי הפלגת רבוי הכסף חיננה מובטרת כל פעס להכלחת המדינה, כי ברבות הכסף יתרבה הרכות ותשוקת התענוג וידים תתרפנה, ומזלת הנלי שוא ומדוחים תולדנה, לכן אמר: בכספם וזהבם עשו להם עלנים כי הרבוי הכסף גרם להם. או טעמו מכספם וזהבם וכן תרגמתי. למען יכרת, הכסף וזהב יכרת מהם (רד"ק), ויתכן ג"כ שומכך על ישראל שיכרת מהחויב כמו שאמר בפסוק הקודם לויב ירדפו: (ה) זנח עגלך שומרון, הקורת מסכיל ירמה קונו הכתוב הזה עם המשכתו לפסוק שלחריו, ולבני המפרשים

מָתַי לֹא־יוּכְלוּ נְקִיֹּן׃ (ו) כִּי מִיִּשְׂרָאֵל
וְהוּא חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים
הוּא כִּי־שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃
(ז) כִּי רוּחַ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ
קָמָה אֵין־לוֹ צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־
קֶמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃
(ח) נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה הָיוּ בַגּוֹיִם
ככלי

תרגום אשכנזי מא

אי״ך זיאִ וויא לאַננע נאָך ?—
ניע קענען זיא וויעדער דער
אונשולד פּעהיג וועדען ;
(ו) דער געטצען שטאַמט יאָ
אויס ישראל זעלבסט ; איין
קי׳ סטלער האַט איהן פּער־
פּערטיגט, ניכטס געטטל־פּעס
איזט אין איהם ! צערטרימ־
מערט ווירד דאָז קאַלב
שמרון ווערדן—(ז) דען ווינד
איזטס, וואַס זיא זאָען, אינד
שטורם וועדען זיא ערנדטען ;
דער קיים שיעסט ניכט אין
האַלמען אויף, דאָז קאָרנגעוועכס גיבט קיין מעהל ; אונר גאַבע עס אויך, ווירדע עס פּאָן
פּיינדען פּערגיידעט. (ח) שׂאָן איזט ישראל פּערניכטעט ; — באַלד זינד זיא אונטער דען היי־
דען

ר ש " י

(ו) כי מישראל והוא. מכספס והנכס שלכל אחד ואחד הוא גבוי והחרם עשהו והוי״ו של והוא נופל ויש הרבה וי״ו דומין לו (יחזקאל מ״ז) בגיתיו ובכליו ולא ירפאו לך כאן כי מישראל הזמינתו והכינתו והוא נעשה ויש ליתב הוי״ו הזאת כן כי מישראל והוא לך העגל הזה מחתם בא כמו העגל הרחבון : שנבים . לנסרי לוחיה ל׳ לחרמית הוא שיבח מכשוריו : (ז) קמה אין לו . לזרע שלהם כלומר לא יגליחו במעשיהם : חולי יעשה . לך אם יעשה קמח : זרים יבלעהו . לך אם יגליחו

באור

זרים המה . רש״י פירש זמן הקנ״ה לתכס בני שומרון בעון עגלים שבנית לל שמלכי שומרון עובדים שם . רחב״ע יבחר : לותך זמן עגלך לותך שומרון כחלו מאם לך כי הניר תחרב ותכזיה ילכו בשבי . ורד״ק פתר לת שומרון הרחיק לותך עגלך כלומר שבעבורו רחקת מלרלך , לו לת שומרון רחק עגלך ממך כי גלה יגלה , ולדעתי נמשך עוד על שלמעלה , והנה קולר הדברים בפי הנביא יורה על גודל התפעלותו לכן הוסיף הנביא פה פעם שנית לומר : זנח , כלומ׳ עזב ישראל הטיב : עגלך שמרון , עגל שמרון גרם זאת , לו חשר מ״ם הסבה ורלוי מעגלך : חרה אפי בם , בעגל וביזרלל : עד מתי , כטעם עד מתי בתהלים (ו׳ ד׳) , ועניינו פה , עד מתי תהיו מתוענים בשקר הזה ! — ע״ז יסיב הנביא לת נפשו לומר : לא יוכלו נקיון , לשולם מגלוליהם , כי נחלה מכתם : (ו) כי מישראל , עלמו יגיח עגל המסכה הזה , כמוהו לא הי׳ בשחר התומות , ולין תקוה להשיבם מרעתם : והוא , ר״ל העגל הזה מכד עלמו ותבונתו : חרש עשהו , מעשה ידי חמן : ולא אלהים הוא , כי לין יהי׳ עגל מחודש דבר לאלהי ? כי שבבים יהיה , כלומ׳ גם לחזריתו יעיד על כי לין בו מועיל , בעבו׳ שהוא דבר נפסד ובעל תכלית : שבבים , שברים , כמו שדרשו ז״ל על ויבז משה דברים שמצינן לבו של חדם (מרד״ק) , וכענין שמלינו בחז״ל , כי היכי דלמטויה שיגיח מכשורה , היינו תתיבה מהקורה , גם יונתן תרגם חרי לוסרי לוחין יהי ר״ל מחותך ומשוב׳ , ויוני תרג׳ לשון משוכה , ר״ל עגל שומרון ישוכב ויפריש לותך ממעשיך : (ו) כי רוח יזרעו וגו׳ , פעולת החדם לחר יעשה לתכלית מה נדמה לזריעה , והתכלית הנרלה לקליכה , לכן לומר הנביא כל פעולותיהם המה כמו רוח , לכן לא יזיגו מהם כ״ח סופה וסערה : קמה , לין לו לזרע כזה ונקראת קמה קודם שיקלרוה לפי שהיא קמה בלה כלחת (בן מלך) : צמח , כלומר מה שנמח ועלה , הוא לבלי מועיל כי לא יעשה קמח : אולי יעשה , וחם מקרה שעושה כמעט : זרים יבלעהו , ולא לו יהי׳ . תי״ו של סופתה נוסף כמו יבועתה : (ח) נבלע ישראל , ע״י הגויים : עתה , לחרי לחר המה ריק מכל : היו בגוים ככלי אין החפץ בו , לחר הוא נמכזה ונמס :

כְּכֵלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ: (ט) כִּי־הֵמָּה
עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם
הִתְנוּ אֲהָבִים: (י) גַּם כִּי־יִתְּנוּ
בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ מְעָט
מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים: (יא) כִּי־הִרְבָּה
אֶפְרַיִם מִזְבְּחוֹת לַחֵטְא הָיוּ־לוֹ
מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא: (יב) אֶכְתָּב־לוֹ
רֻבֵּי תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ:

קמן נז"ק. יתיר ו'. רבי קרי. ובחי

תרגום אשכנזי

דען גלייך איינעם פֿערֶאכטלי־
כֿען געשירר: (ט) נאַך אשור
ציעהען זיא הינויף, דאָרט וואָ
מאַן אין ווילדער איינזאַמקייט
לעבט — דאָרט ווילל אפֿרים
זיך גונסט ערקויפֿן. (י) זעלבסט
דיעוע היידען, דענען זיא גע־
שענקע שפֿענדען, פֿערזאַמם־
לע איך אום זיא הער, קוים
פֿ הלעון זיא זיך פֿאָם דרוקקע
רעם קענינם אונד רער פֿיר־
שטען איין וועניג ערלייכֿטערט.
(יא) אפֿרים היבֿט אלטאָרע
צור פֿערזעהנונג — אַך דיעוע
געריבֿען אהם צור זינדע!
(יב) מיינע ווילכֿטיגען געזעטצע, דיא איך פֿיר אהן שריעב, ווערדען פֿיר פֿרעמדאַרטיג גע־
האַל־

רש"י

יגליחו נכסיהם סופו ליפול ביד זרים: (ט) פרח בודד לו. נעזו כפרח שהולך בודד לעלמו שילף רוח ממקום למקום: התנו אהבים. י"ת לי' תנים כמו ערוד זה שהולך במדבריות שלפו רוח כתני' לקנות להם מיהבים נותנים זרים. התנו לידגרוניו"ס בלע"ז ויש לפרש לשון חתן: (י) גם כי יתנו בגוים. לע"ס נעזו זלת שהתנו להבים בגוים על עונדי כוכבים ומזלות עתה לקבלם בנח את גחולת' לח לעכבנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרים. ויכנעו מעט בגלותם מירלת משא מלך שרים מעול מלכי האומות שהיו בתוכם: (יא) כי הרבה אפרים. לפיכך לחילנו ממשל מלך שרים: (יב) אכתוב לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם

כמו

באור

(ט) כי המה עלו אשור, יגאר סבת בזיונם, כי עלו לאשור אשר הוא כפרח יער (וואַלדבלום) ההולך בדד יחידי, ולא יחבר החברה והריעות: אפרים התנו אהבים, דרך תימה, כלומר מעט לעז כזה יהיו לקנות להבה במחיר לתת יתנו לו, ורמז על מנחם שעלה לפול מלך אשור בשנת לח"י, ויתן לו אלף ככר כסף: (י) גם כי יתנו, ר"ל הגוים עלמם אשר יבחרו אותם להיות בבריתם, המה אקבצם עליהם. ועתה עתה, כמו בעת ההיא, כלומר בעת שיתנו אותך להם יקבלו עליהם להרע להם, כי רלו הגוים שיירלו מפניהם: ויחלו, כתב רם"י ז"ל ויכנעו מעט בגלותם מירלת משא מלך שרים, אך לפ"ז הרלוי יחלו בנפעל או יוחלו בהפעל, ואולי כוונתו שדגש הלמ"ד תמורת יו"ד סימן הבני' כי שרשו חול, ועניינו חיל ורעדה, והוא עומד כמו ולאמה מה תחילין (ישעיה מ"ה). אך לזה הרלוי להיות ויחלו בשוא הוי"ו כדרך וי"ו החבור, ולא בפתח ודגש תחיון שהוא וי"ו המהפך מעתיד לעבר. לכן נראה לדעתי שענינו תוחלת כמו טוב ויחיל ודומם (איכה ג' כ"ו), ובלשון הכתוב: עתה אקבצם, בעת שבלו להחיל מעט חקוה ממשל מלך שרים, ולהיות להם מנוחה מלויניהם, וכן תרגמתי: שרים, מסר וי"ו כמו שמם ירק: (יא) מובחות לחטא, למ"ד הסבה, כלומר הרבה לו מזבחות בשביל חטאיו לכפר עליהם, ומזבחות ההם בעלמם היה לו לחטאת: (יב) אכתוב לו, עתיד במקום עבר, ומוסב על הקודם שלמר כי הרבה לו מזבחות שוא לע"ז, לשר נהפכו לו למזבחות, ועתה לומר כי להיפוך תורתי בחמתית המניחה הגלחה לחדש, נחשבה בעיניהם לזר, כלומ' לדבר מוזר ונמם. ועתה רוב

כמו

(יג) זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר
וַיֹּאכֵלוּ יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר
עֲוֹנָם וְיִפְקֹד חַטֹּאתָם הֵמָּה
מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ: (יד) וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה
הִרְבָּה עָרִים בְּצָרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
אֵשׁ בְּעָרָיו וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ:
ט (א) אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־גִּיל
כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ
אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן:
(ב) גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ

יכחש

תרגום אשכנזי מב

האַלטען. (יג) מיינע גאַנצע אָפּפֿערגאַבען ברינגען זיא נור דעם געוסספֿעם וועגען דאַר; דער עוויגע פֿינרעט קיינען וואָהלגעפֿאַללען דאַראַן. — איטצט דאַ ער איהרע פֿרעפֿעל אַהנדעט, איהרע פֿערברעכען היימזוכט, וועגרען זיא זיך וויעדער נאַך מצרים. (יד) יאַ ישראל פֿערגאָם זיינעס שעפּפֿערס, ערבויעט גרעטצענטעמפּעל זיך; יהודה פֿערטרויעט נור זיינער פֿעסטען מענע. זאָ ווילל איך פֿייערסגלוטה אויף זיינע שטעדטע ווערפֿען, זיא זאָלל זיינע פּאַללעסטע פֿערצעהרען. —

ט (א) פֿרייע דיך ניכט, ישראל! גליך אַנדערען נאַציאָנען דען דוא ווארדעסט דיינעם גאָטטע אונטרייא, בוהלטעסט אומהער בייא יעדער קאָרנטענע. (ב) טענע אונד קעלטער ווירד זיא ניכט נאָהרען, דער מאָסט ווירד זיא טיישען.

ניכט

רשי

כמו זר נחשבו: (יג) זבחי הבהבי. זבחי שולחני שהם מהבהבים לפני בחג שעל מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו. למה לי שהביאים חיהם יזבחו להיות להם לבשר מאכלם ויאכלום בי חיגני רוצה לותם: ט (א) אל תשמח ישראל. בשאר עמים הקמוניים שהם לא קבלו תורה ולא נחו לחלקי ותחה זנית מעלי ותבעת טובות הרבה: תחנת. להיות כזונה לקבל מתנן: על כל גרנות. כדרך

באור

כמו על כל רב ניתו, כל מר חוקים יקריס ויעריס: (יג) זבחי הבהבי, כמשך ג"כ למעלה, נלומר לע"ז הרבו מזבחות להקריב עליהם, ומה שזבחו בבית מקדשי חינו לרצון כ"ח למלאות בטנם, ויבשר הבהבי מתנותי, והוא כפול עי"ן ולמ"ד מן יהב להפלגת הרבוי, ולדעת קלת הוא נתן עליה כמו מהבהבין לותו בחור בדברי רז"ל וגם בערבי קורין לגלי הבהב: עתה יזכר עונם וגו', כלומר עתה עת שיזכור עונם ויפקד חטאתם, והי' להם לתת על לב ולשוב מחטאתם, המה ישובו מצרים, לנקד מהם מקצה ומסתור ולא יבטחו בה', וכמו שמנאר והולך: (יד) וישכח ישראל את עושהו, לאחר שעשה לו לעם: ויבן היכלות, לע"ז. לחוי הבלות בשו"ת הה"ל כמו מן לבב לבבות ולא נחתה מפני היו"ד: ויהודה הרבה ערים בצורות, כלומר בטחו במבצריהם הרבים ושכחו לל מושיעם: ושלחתי, וי"ו המחבר בסנה:

ט (א) אל תשמח ישראל וגו', לפי בעל הטעמים שהפסיק במלת לליך בתחנת, נחור הכתוב הוא: לל תשמח ישראל לליך גיל, כלומר שמחת לבב, כשאר העמים, ע"ד השמחים עלי גיל (לעיל ג' כ"ב), כי זנית מעל לליך ואהבת לחנן זונה הולכת לל כל גרנות דגן לקבל לחנתה, כן בכ"מ שמלאת גורן הודית לע"ז, ע"ד שלמר למעלה (ב' י"ד) ואמרה לחנתה המה לי לשר נתנו לי מלהביי: (ב) גרן ויקב לא ירעם, מלה כנגד מלה כמו שלמר למעלה (שם ח' ט') והיא לא ידעם וגו' לכן לחניב וגו': יכחש בה, מה שיקוו ממנו לא ימלאו בו, כי יהי' בו מחסרת ה' ובא במוי לעלם. וע"פ מסורה נ' כתיבין בה וסנירין בם והלחד הוא ויכו

תרגום אשכנזי

הושע ט

יכחש בה: (ג) לא ישבו בארץ
יהוה ושב אפרים מצרים
ובאשור טמא יאכלו: (ד) לא־
יסכו ליהוה יין ולא יערבו־לו
זבחיהם כלחם אונים להם כל־
אכליו יטמאו כי־לחמם לנפשם
לא יבוא בית יהוה: (ה) מה־
תעשו ליום מועד וליום חג־יהוה:
(ו) כי־הנה הלכו משד מצרים
תקבצם מף תכבצם מחמד
לכספם קימוש ירשם חוח
באהליהם: (ז) באו ימי הפקדה

באו

(ג׳ ניט מעהר ווערדען זיא אין
דעם עוויגען לאנד בלייבען;
אפ־רים מאג צוריק נאך מצרים
וואנדערן, אין אשור אונריי־
נעם פערצעהרען. (ד) ניט
מעהר זאללען זיא דעם עווי־
גען טראנקאפפער פאן ווין
דארברינגען, איהרע שלאכט־
אפפער זינד איהם ניט אנגע־
נעהם, זיא גלייכן איינעם מאה־
לע דער לעיד־אגענדען, אונד
שענדען יענע דיא זיא גענישען:
יאג נור איהנען נעציעמט זאל־
כעם מאהל, אין דעם עוויגען
הויז קאמען עם ניע. (ה) וואס
בעגינגט איהר נון אנפעסטאג־
גען בייא דער פייער דעם עווי־
גען?— (ו) דען זיעהע! דראנג־
זאל פיהרט זיא הינוועג, מצרים
טרייבט זיא צוזאמען, אין מוף
פינדען זיא איהר גראב, איה־
רע רייכען שאטצקאמערן
זינד מיט דארנען בעוואכסען,
דיסטעלן אומגעבען איהרע וואהנונגען. (ז) עם אייללען הערבייא דיא אהנדונגסטאג, דיא
פער־

ר ש ״ י

כדרך זונה אמותנין לה דגן בגורן בחתנה: (ג) לא ישבו בארץ ה׳. לא יתעכבו בארצם: (ד) לא
יסכו. לגזן נסך: ולא יערבו לו. לא תהא מנחתם ערבה עליו: כלחם אונים. כלחם גזילה
הבא ע״י כח וחונים: כי לחמם לנפשם. רחוי הוא זה להם למאכל ולא לבא לבית ה׳. ד״א
כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא וסופו מוביח כל אוכליו יטמאו: (ה) ליום מועד. ליום
זמן קבוע להיות החויג נועד עליכם: חג ה׳. זבח הריגה שיש לו בנכס: (ו) כי הנה הלכו.
ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר: מף. מקרן מכרים היא: מחמד לכספם.
בתי חמדת לוכרות כספם: קימוש וחוח. מיני חיות תרגם יונתן: (ז) הפקדה. שיפקדו עוונותיכ:

השלם

ב א ו ר

נה (רד״ק): (ג) לא ישבו, לשון עכנה: ושב אפרים מצרים, אף שמלכות לפרים גלתה ע״י
מלך לשור, רגיל מהם קודם גלותם שנו למלכיה מפני הרעב והלרות, גם שרידים מלפרים
היו עם בלת יהודה ובנימין כשבאו למלכיה (מרד״ק): ובאשור טמא יאכלו, כי בין העמים לא יכלו
לחכול חולין בטהרה: (ד) ולא יערבו לו, לא יהיו לו ריח ניחח: כלחם אונים, כמאכל
אבלים שהם טמאי מתים: כי לחמם לנפשם, כלומר לחמי לחמם לנפשם אשר היא מטומאה ולא להניח
בית ה׳ הטהור: (ה) מה תעשו ליום מועד, לאחרי שלא תוכלו להניח קרבנותיכם וזבחי
שלמיכם ביום מועד ומגי ה׳: (ו) הלכו משד, מ״ם הסבה, כלומר ע״י השוד והשבר כדו גם
נעו ממקומם: מצרים תקבצם, יחד למלח שם קבר: מף, כמו נוף, למלכיה היא: מחמד
לכספם, בתי חמדתם שהיו לוכרות כספם: קימוש, חוח, מיני קוץ: (ז) באו ימי הפקדה,
על תלמינו בנביאי שקר המבטיחים שלום, כי נכונים המה ימי הפקודה, וממהר החלמיד
להניחם

בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יָדְעוּ יִשְׂרָאֵל
אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ
עַל רֹב עֲוֹנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה:
(ח) צוֹפֶה אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהַי נָבִיא
פַּח יָקוּשׁ עַל־כָּל־דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה
בְּבֵית אֱלֹהָיו: (ט) הֶעְמִיקוּ שִׁחֲתוּ
כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכֹּר עֲוֹנָם יִפְקֹד
חַטֹּאותָם: (י) כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר

מצאתי

פֿערגעלטנגסצייט איזט נאהע׳ יש־אל ווירד עם אינגע וועריען דען! „וויא טהעריבט וער יענער פּראָפֿעט, וואהנזינניג דער שווערמער!״ דיינער זינען מענגע וועגען, וואהרוך דער גראָלל פֿערשטערקט וואהרד, (ח) דיא יענער זהער צווישען מיינעם גאָטטע אונד אפרים ע׳רענטע, יענער פּראָפֿעט, דער איהם איין פֿאַללשטריק איף אַללען זיינען וועגען וואר, פֿיינדזעלינקייט רורך זיינען געטצעוטעמפּעל אַנגעשטיפֿטעט האַט. (ט) אָ וויא טיעף זינד זיא געזונקען אין איהרעם פֿערדערבען! וויא צור צייט פֿאָן גבעה; איהר פֿערגעהען ווירד נון זאָ געאַהנדעט, איהר פֿערברעכען זאָ היימגעזוכט. — (י) איינבט

פֿאַנד

ר ש ״ י

השלם. תוזלמת חונן: לויל הנביא. לף מנביאי לחמת שלהם יהיו לויליס כנון חנניה בן עזר שתחלתו נביא לחמת: ורבה משטמה. שהקב״ה שונא מעזיבם: (ח) צופה לאפרים עם אלהי. הם מעמידין להם נביאיהם הממזיבין אותן לגד ע״ח שלהם מכוונים ומזלות: ונביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: משטמה בבית אלהיו. בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כ״ו) משפט מות לזה וגו׳: (ט) כימי הגבעה. יש לומרים זה לגבעת בנימין בפלגש (שופטים ט׳) ויש לומרים זה לגבעת שאול (שמואל ח׳ י׳) שמלכו להם מלך ומרדו בדברי הנביא: (י) כענבים במדבר. כענבים שהם חביבים במדבר

ב א ו ר

להביאם: ימי השלם, תשלומי עונותיכם: ידעו ישראל, יראיו לא תטחתם: אויל הנביא וגו׳, יאמרו לא לאמר נביא השקר הוא לויל, וכשעון דבר אים הרוח: על רב עונך, מוסב למעלה על שאמר בלעו ימי השלום על רוב עונך. ומן ידעו ישראל עד אים הרוח היא כמו מאמר מוסגר: ורבה משטמה, כלומר גדולה השנאה אשר עשה הנביא שקר בין אנשי שבשמים יביאך, הוא שאמר: (ח) צופה אפרים עם אלהי, המקרא הזה נמשך בענינו עם סוף המקרא שלפניו, ושעורו ורבה משטמה אשר הנופה, הוא נביא השקר, העיר בן אפרים ובין אלהי: נביא, הוסיף לאמר, הנביא הזה אשר הוא פח יקוש על כל דרכיו להכשילו בכל עניניו ולהרבות משטמה בבית אלהיו, ר״ל ע״י בית ע״ז: (ט) העמיקו שחתו, הורידו מעלתם ע״י שהשחיתו דרכם: כימי הגבעה, בגבעת בנימין במעשה פלגש: יזכור עונם, ר״ל כן גם עתה יזכור עונם ויענשם כאן: (י) כענבים במדבר, פה מתחלת נבואה חמישית ונמשכת עד סוף הספר, בה יעמיד הנביא לעיניהם חיבותם בהיותם לעם, ואת אשר נהיו לאחרי כי חטאו, היו כנפן בורק, ונהפכו לגפן בוקק. בה יספר הנביא הטובות אשר עשה ה׳ עמם במדבר בארץ תלחובות והפלאות בימי ירבעם, והגמול אשר השיבו לו. גם יעיב ויצנה כל העבירות החמורות אשר זכר אחת אחת בנבואות הראשונות ויעדם העונשים אשיחו עליהם אמותו בניהם בקוכר אנים ויפלו בידי אויביהם, ובכה ימשך תוכחתו, עד כי בא אל התכלית הגדלה, והוא שובה ישראל עד ה׳

אלהיך

מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בְּתְאֵנָה בָּרִאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַּעַל־פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאֲהֲבָם: (יא) אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן: (יב) כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי לָהֶם בְּשׁוּרִי מֵהֶם: (יג) אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם

להוציא

פֿאַנד איך ישראל נליך וויינ= בעזרען אין דער ווסטע; דאַ שעטצטע איך אייערע אהנען, וויא דער רייפֿען פֿיגען ערשט= לינגע. — דאָך באַלד הינגען זיא אַן בעל פּעיר, וווייהעטען זיך דעם שיוואַל, אונד וואור= דען עבען זאָ פֿערַאבשייאונגם= ווירדיג, וויא דער נעגענ= שטאַנד איהרער ליעבע. — (יא) אפֿרים'ס העררליכקיט ווירד איינעם פֿאָגעל גליך שנעלל פֿערפֿליעגען, בייא דיעזען אין דער געבורט, בייא יענען אים מוטטערלייבע, בייא אַנדערן אים אַנבעגין דער שוואַנגערשאַפֿט. — (יב) זאָלל= טען אויך אייניגע קינדער הער= אַן וואַכסען, זאָ ווירדע איך זיא אוים דעם מענשענגעשלעכט פֿערניכטען. וועהע דאַן איהנען (דען עלטערן) זעלבסט, וועהן איך פֿאָן איהנען וויכ! — — (יג) אֶפרים! וויא איך אין צור נעזעהען, דאַז עהעדעם אין זיינער שענהיט בליהטע, זאָ ערגעה ט עם

אויך

ר ש " י

כמדבר כך מיצאתי את ישראל: כבכורה בתחנה. מביאלת כתחנה בעץ התחנה: ב־תחזיתה. בתחילת ניסול התחנים: ראיתי תנותיכם. כן נראו תנותיכם בעיני לחנכם: ויזנרו. לון וזיה בכל מקום שלח פריצה: לבשת. לע"ז מבעל פעור שהיה בשתם: ויהיו שקוצים לפני כחבם. את בנות מואב: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר הנביא הלוזי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו וחדל מפריה וכניה כך יאבדו את זרעם או בשעת לידה או יתעבל בבטן ויפלו או בשעת הריון לא יקלוטו כי מה בלע בגדלם את בניהם שהם יגדלו ובאלתים מחדש: (יב) כי גם. לחנות: אוי להם בשורי מהם. כמו בשורי והוא מן מסורות בתבין סי"ן וקריין סמ"ך. ד"ח כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שבורח ואינו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנלטעו בניהם בלידה ובהריון מלידה זה לשון לידה ומבטן חלו ימי ה־בור ומהריון בשעת חשמים כל טרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ובאלתים: (יג) אפרים נאצר ראיתי לצור.

ב א ו ר

אלהיך, אז ירפא מצובאך, ויצוד אמו הלדק ממך: — מצאתי, כאיש חועה במדבר ליה וימלא שם ענבים להרוות למאוכו ויצמא נהם, כן מלאתי ישראל. כבכורה בתאנה, כראשית בשורי התאנה אשר יגעם לאיך אוכל, כן ראיתי אבותיכם, כלומר כן נראו בעיני לחנכם: המה באו וגו', בכל הכנוי מורה על ההיפך, ר"ל לא עמדו בנסקתם ולא הכירו טובתי, כי מיד אבאו לבעל פעור נזרו אחור, וידבקו בע"ז: לבשת, שם לחליל: ויהיו שקוצים כאהבם, כלומר נעבו לתעוב ונקרן בע"ז הנאהב מהם: (יא) אפרים כעוף יתעופף כבודם, כמו שהם מהרו להמרות כבוד אל כן ימהר לעוף מהם כבודם, כמו לרבוי הבנים אשר הי' יקר נימים להם בארצות הקדם: מלדה ומבטן ומהריון, אלה ימותו אחרי הולדם, ואלה יתעכלו בבטן אמם, ואלה לא יקלטו הזרע בשעת הריון: (יב) כי אם יגדלו, מבנין התגלי, וענינו גם אם יגדלו מעט מזעיר מבניהם, במספר בני אדם לא יחשבו: כי גם אוי להם, שעורו כי גם להם אוי, כלומר לאבותיהם עכשו: בשורי מהם, כמו בסורי מהם: (יג) אפרים, יחס הקריאה: כאשר ראיתי לצור וגו', כלומר כמו שראיתי לצור שהיתה בנוה ובטלה,

וקח"כ

לְהוֹצִיא אֶל־הוֹרֵג בָּנָיו: (יד) תֵּן
לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם
רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֲמָקִים:
(טו) כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם
שְׂנֵאתִים עַל־רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם
מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסִיף אַהֲבָתָם
כָּל־שָׂרֵיהֶם סוֹרְרִים: (טז) הֻכָּה
אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בַלִּי־
יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יְיַלְּדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי
בִטְנָם: (יז) יִמְאָסֵם אֵלִי כִּי לֹא
שָׁמְעוּ לוֹ וְיִהְיוּ נְדָדִים בַּגּוֹיִם:

בל קרי גפן

איך דיר, גיכסט דיינע קינ־
דער דעם ווירגער פריז. —
(יד) בעריטע דוא זעלבסט איה־
נען, אָ עווגער! וואס דוא
איבער זיא פערהענגט; לאס
פר כטלאָזער מוטערליב
אונר פערזיעגטע ב־יסטע
איהר אנטהיל זיין! — (טו) איה־
רע גרעסטען באזה יטען געשע־
הען צו גלגל. דאָרט ווילל איך
זיא מיינען האס פיהלען לאס־
סען, איהרער לאסטערהאַפ־
טען טהאטען ווענען ווילל איך
זיא אוים מיינעם טעמפעל יא־
גען; ווילל ניכט מעהר איהנען
גונסט ערווייזען: דען אללע
איהרע פירשטען זינר אב־
טרינניגע. (טז) אפרים'ס שטאם
איזט צערשמעטטערט, זיינע
וואורצעל פערדאָרט; ער

ט־ענט קיינע פריכטע. יא ציינטען זיא אויך, זא ווירדע איך דיא עדעלסטע פרוכט פערניכטען. — (יז) מאג זיא מין גאטט פערווערפען, זיא, דיא ניכט געהאָרכען וואָלל־
טען! מעגען זיא איממערהין אונטער באַרבאַרען אומהער איררען! —

רש"י

בזלותה מעטירה ועשירה על כל המדינות כן רציתי לאבדים אתולם בנוה ואפרים מה גמול שלם לי תעשק להכיעיל לך הורג בניו לזיכתם לע"ז של מולך כן תרגם יונתן: (יד) תן להם ה' מה תתן. הביאיל מתפלל שימותו קטנים שאימו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם לי לאבד מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאת עולם (בראשית ג') ואל ליאך תשוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה אתה אומר ליתן להם לאחר זמן אחמרת כי אם יגדלו את בניהם ובנותיהם תן להם רחם משכיל בשעה שיולדין לחזיר העולם ימותו או ילטמקו שדי לחמן שלא יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל. שם הרבו לעבוד ע"ז מכוכבים ומזלות בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם בניהי הבעל שהוא מקום ובחר והוא היה למלכי ישראל: לא יוסף לאהבם. לאהוב אותם: (טו) סרי כל יעצון. לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: (יז) ימאסם אלהי. תינוק קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם:

באור

אח"כ כשוה הזיס, כן אפרים הוא מזומן לפורענות להוציא כל אחד מהם בניו אל ההורג (מדברי המפרשים): (יד) הן להם ה', כאשר רואה הנביא חזות קשה זה שאחב בעלמו יוציא מחמדי בטנו מול המרצח, נכמרו רחמיו ולבבו המם והתפלל לפני ה', אם חיל ושבר ספרה למו, תן להם אתה מה אתתן, יאבלו רחמם וילמקו שדי חמם, וניד לחדם אל יפולו: (טו) כל רע תם בגלגל, עתה יסוב הנביא לתוכחתו לאמר שם בגלגל יעשו רוב התועבות, לפי שהי' שם מושב תחלה, לאמרו להם בניהי שקר שהוא מקום נבחר לע"ז (מרם"י): כי שם שנאתים, בעם כי כמו גם, כלומר גם אני שם אראה להם שנאתי: אהבתם, לאהוב אותם: כי כל שריהם סוררים, ואין תקוה שייטיבו דרכם: (טז) הכה אפרים, כעץ אשר יבות בארץ גזעו. שרשם יבש, ואינם יכולים עוד לעשות פרי: (יז) ימאסם אלהי, לשונה קללה, כ"ף הנביא יאמר לשוני מז שם ימאסם אלהי ולא תחוס עיני עליהם, כי עכשו רוח קדשו ולא שמעו לו לכן מן הדין שימאסם ויהיו נעים ונודדים בגוים:

תרגום אשכנזי

הושע י

י (א) ישראל גלייכט איינעם פֿערֶאדעטען וויינשטאק; טריגליך זינד דעסטען פֿרוכטע. זאָ פֿיעל איהרער אויך ווארען, וויהעטע מאַן דען הייפֿינען נעטצענאַלטאָרען; זאָ רייכ האַלטיג זיינעם באָדענס ערטראָג ווַאר, אַללעם ווַארד אויף פֿערשענערונג דער בילדזיילען פֿערוועגדעט. (ב) זיא דיא נעטהיילטען הערצענס זינד, ווירד נון פֿערדַאַמנים טרעפֿען, איהרע אלטָארע ווערדען אומגעשטירצט, איהרע בילדזיילען צערטרימערט ווערדען; (ג) דען יעטצט זאַגען זיא: איין קעניג איזט נישט פֿיר אונז, דַא וויר נאָטט נישט פֿירכטען, ווַאס קאַן איין קעניג אונז טהון? (ד) זאָלצע רעדען פֿיהרען זיא, פֿאַלשע שווייהרע זינד איהרע פֿערטרעגע, אונד בלי-

הענ-

י (א) גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה־
לּוֹ כְּרֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה
לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוּב לְאַרְצוֹ הֵטִיבוּ
מַצֵּבוֹת: (ב) חָלַק לִבָּם עַתָּה
יֶאְשָׁמוּ הוּא יְעָרֵף מִזְבְּחוֹתָם
יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם: (ג) כִּי עַתָּה
יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ
אֶת־יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ מַה־יַּעֲשֶׂה־לָּנוּ:
(ד) דִּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת

ברית

רשי

י (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי אחרי פרי הטוב והשוה לו: פרי ישוה לו. פרי אחר ישוה לו וייטב לו: כרב לפריו הרבה למזבחות. כשהשפיעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות. ד"ח גפן בזוז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשה המזבחות והועילו לכוסייה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: הטיבו מצבות. הרבו מצבות: (ב) חלק לבם. ממני: עתה יאשמו. הוא הדבר אחר יערוף מזבחותם יחתוך לשון וערפו שם (דברים כ"ח) וערפתו (שמות י"ג) ישבור לוחרס. ד"ח לפי מדרש אגדה גדול השלוש שאפילו ישראל עובדי ע"ז מכוונים ומזלות ושלוש ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד') ושנאוי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: (ג) כי עתה. בשעה שליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלבנו אחר בעוונו זו לאמר יש בראשונה ושלוח את מלאכותינו אין מועיל לנו כלום: (ד) אלות שוא. השבע לשקר. אלות כמו ברות לשון הווה כורת ברית לע"ח של מולך לפיכך ופרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש הוא עשב מר הפורח על תלמי שדי. וי"ת על תלמי שדי נשון שמסיגין גבולי שדות. ותלמי שדין מענו' המחריבה קרויה תלם. ד"ח על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנא' גם מזבחותם כגלים על

תלמי

באור

י (א) גפן בוקק ישראל, נדמה לגפן בוקק ורק מכל: פרי ישוה לו, בניני יורה שתינו מענין דמיון, לומנס הוא מענין שוה, והטעם, שפריו יכתב לו ולא יועיל לו מחומה: כרוב לפריו וגו', יגאר הטעם, כי בעת שהשפעתי עליהם יתרון רב ונתתי להם פרי תנובה, הרבה אותם למזבחותיו: כטוב לארצו, כאשר תרצו מלאה כל טוב הטיבו גם מצביותיהם ע"ז: (ב) חלק לבם, עומד כמו נחלק (בן מלך), ועניינו כל נאמנו רוחם עם ה' ופוסקים על שני סעיפים: יאשמו, ענין שממה: יערף, יסבר ויהפך, כמו תסך נעריפיה (ישעיה ה' ל'): ישדד, מפעלי הכפל ענין שוד ושבר: (ג) כי עתה, בגרתם יאמר להן לנו מלך המוליך ומביא לחותנו, כי ירחת ה' לא היתה על פנינו: והמלך, אחר לנו, מה יועילנו זה: (ד) דברו דברים, ענין הכתוב לדעתי, אם ידברו זה לזה בכל לבם להטעיה את רעיהם דבר, דברים בעלמא

הם

הושע י

בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל
תַּלְמֵי שָׂדָי: (ה) לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן
יָגוּרוּ שִׁכֵּן שֹׁמְרוֹן כִּי־אָבַל עָלָיו
עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל־
כְּבוֹדוֹ כִּי־גָלָה מִמֶּנּוּ: (ו) גַּם־אוֹתוֹ
לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב
בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
מֵעֲצָתוֹ: (ז) נִדְמָה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ

קמץ נז"ק

בקצף

תרגום אשכנזי מה

העגדעם אונקרויט אויף ווי־
סטעם פֿעלדע איזט נערעטיג־
קייט נעווֹאָרדען. (ה) שומרון'ס
בעוואהנער ערציטטערן וועגען
דער קעלבער צו בית און; דאז
פֿאלק איזט אין טרויער נע־
היללט, דיא פריעסטערשאַא־
וועלצט זיך אים שטויבע אום־
הער, דעם ענטווי־פענען גלאַנ־
צעם וועגען. (ו) איהן זעלבסט
(דעז נעטצעז) ווירד מאַן נאַך
אשור פֿ־הרען, דעם קעניגע
יָרֵב צום געשענק. דאַן ווירד
אפרים פֿערא־טונג צו טהייל,
ישראל ווירד שאַמראָטה ווער־
דען, אָב זיינעם ראַטהשלוסס. (ז) שומרון'ס קעניג שווינדעט דאַהין, גלייך שוים אויף
דעם

ר ש "י

תלמי שדי (לקמן י"ג) שם יפרח עליהם משפט עונם. ל"ח תלות שוא כל נרית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח נרחץ משפט על תלמי שדי נרחץ שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלי תמרורים לעניים ואביונים ולא עמים לומר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו'): (ה) לעגלות בית חון וגו'. לפורענות העתידה לבא על עגלים שנבנית לאל שהיה נקרא בית חון בספר יהושע: יגורו. יראו ממני שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד פתה יאבלו על כבודו כי גלה: (ו) גם אותו לאשור יובל. זה היה בשנת עשרה לחזקיה ויעד ה' את רוח פול מלך אשור ויגל לראובני ולגדי וגו' ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקייס מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: מנחה למלך ירב. זה סנחריב: בשנה אפרים יקח. בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה: ויבוש ישראל. מאותה עלה שנועלו לעשותם כמו שנאמר (מלכים ח' י"ב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: (ז) נדמה. נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקלף שעל פני

המים

באור

הס ולא יובל איש לסמוך עליהם, גם בריתם אשר יכרתו בשוא, תלות שוא הוא, כי נוותם נתחלה להפר אותו: ופרח כראש משפט וגו', כלומר משפטיהם פורחים ומגדלים תמרורים, נרחץ, שהוא עשב מר על תלמי שדה, שאין אדם מניח עליו להסר משם, וכן הוכיח עמוס ההופכים ללענה משפט: (ה) לעגלות בית און, בשביל עגלות העומדים בבית אל יגורו ויחתו שוכני שמרון, בראותם כי נלקחו מאתם: ובמריו, המה כהניו: עליו יגילו, לשון ויגל יעקב, והנה תמורת הדגש, ועניני יתגוללו בעפר כאבלים: (ו) גם אותו, העגל בעלמו: לאשור יובל, וזה הי' בשנת י"ב לחזקיה העיר ה' את פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולקח גם עגלי זהב בבית אל והלך לו (מרמ"י): יובל, ענין הבאה, כמו יובל שי: בישנה, כמו בשנה נוספת ו"ן וכן שנעשה בניס (חיוב מ"ב י"ג): מעצתו, אשר יען להעמיד עגלים, ולדת אחרים מהעלה שעלתו למכרים לעזרה (מלכי' ב' י"ז ד'): (ז) נדמה שמרון מלכה, כתב רמב"ן ז"ל נשתתק מלך שמרון, והרי הוא כקלף שעל פני מים לשקומ"ה בלע"ז (כ"ל עקומט, טויק בלע"ז), ועניני, כקלף השט על פני מים אשר במהרה יאבד מעין כל, כן נדמה שמרון, ר"ל מלכה, עד יאסם לגמרי, ויסי' מלת נדמה משתעת לתרי לפי, לשון דמיון ולשון כריתה:

בקצף

תרגום אשכנזי

הושע י

כְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מָיִם: (ח) וְנִשְׁמְדוּ
בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת יִשְׂרָאֵל קוֹץ
וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם
וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ וְלַגְּבָעוֹת
נִפְלוּ עָלֵינוּ: (ט) מִימֵי הַגִּבְעָה
חָטָאת יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא־
תַשִּׂיגָם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי
עַוְלָה: (י) בְּאַוָּתִי וְאֲיַסְּרֵם וְאֻסְּפוּ
עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי
עיניהם

דעם וואַסערס פֿלעצע,
(ח) און'ס טריגליצע העהען —
ישראל'ס זינדענרייץ — ווער־
דען פֿע־ניכטעט, איהרע אל־
טאָרע מיט דאָרנען אונד די־
סטעלן אומוואַכסען זיין; דאַן
ווירד מאַן קלאגען: בערגען
אונז, אָ איהר בערגע! שטירצט
איבער אונז הער, איהר הי־
געלי! — (ט) מעהר נאָך, אַלס צור
צייט אין גבעה זינדיגטעסט דוא
אָ ישראל! יַא וואָרעסט דוא
דאָזעלבסט צום קאַמפֿע גע־
שטאַנדען, דוא העטטעסט
ניכט דען זיעג איבער יענע
רוכלאָזען ערגאַנגטען. (י) נאָך
עינהם
מיינעם וואונשע ווילל איך זיא נון צוכטיגען, באַרבאַרען זאלען זיך איבער זיא צוזאַמטען
ראָטטען, אונד וואָ מאַג דאַז שוועכע יאָך איהרער צוויעפֿאַכען זינדענלאַסט זיא צוכטי־
גענד

ר ש "י

המים שהוא לחזקיה"ו בלע"ז: (ח) במות און. במות בית אל: קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם. שגלו עובדיה' ולון עוד סונה להם: ואמרו. ישראל: להרים כסונו. שלא ירחמו לויבינו בגשתנו: (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל. חטאת זה נקוד רבי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת בחת לחלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפני שם ה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה רחבון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מבינו בסדר עולם: שם עמדו. בחותה מדה לחזו להם מחז: לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו'. ולפי שהיה עון ע"ז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליח ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקרחם בני עלוה בני גחוה שעשו עלמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לא בני הגבעה. ויונתן תרגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ומינו מתיצב לי אזר לשון העברי וגם שאלי חיבור הפרשה נופל על לשון הרחבון: (י) באותי ואסרם. לפי רבוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שופטים: ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם. לפי שדימה לותם לעגלה כמו שנאמר לחריו

באור

בקצף, כל דבר המרתיח ומעלה לשעבודות יקרא קלף, לכן גם הכעס יקרא כן, כי מכח הלף ירתח כל הגוף, וכן ת"י פם כרתיחה על לפי מיא: (ח) במות און, נחסר מלת בית, לשון ג"כ על לשכות הבמות שהוא לון ומרי: חטאת ישראל, יכנה הבמות בשם חטאת, כאמרו ומי במות יהודה הלא ירושלים (ועיין מיכה ו' ה'): יעלה על מזבחותם, מלון עוד פנות אליהם להקריב בם: ואמרו, ישראל: להרים כסונו וגו', כדי שלא ירחמו הלויכים בשתנו (מרש"י): (ט) מימי הגבעה, מ"ש היתרון, כלומר יותר מימי פלגש בגבעה חטאת אתה ישראל: שם עמדו, לשעתי היה מבנין התנאי, ועניינו לו עמדו הרשעי' ההלה בימים ההם, לא השיגו על בני בנימין, שהיו עולתה דרכם, הנלוח, כמו שנלחו בני ישראל על בני בנימין, לאחרי שהם רעים מאלה: עלוה, כמו עולה, וכן זעוה וזועה: (י) באותי ואסרם, כפי לות נפשי ליסרם: ואספו, שרשו יסר, ומנגין הקל, כי היו"ד מובלע בדגש הסמ"ך כמו כי תנק מים על למח (ישעי' מ"ד ג'): באסרם לשתי עונותם, רש"י פירש וז"ל דמה יסוריהם למייגעין לותה בחריצה ויאסרוה בעול המחריצה וסמלוני עול נוקבין ויורדין לחד מכאן ולחד מכאן לכל אחי עיני השור וכן ת"י ע"כ. פתר מלת עונותם כפי הכתיב לשון עין וכפי הקרי לשון עונה, כלומר

מענה

עֹנָתָם: (יא) וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה
מְלֻמָּדָה אֹהֵבְתִּי לָדוּשׁ וַאֲנִי
עָבַרְתִּי עַל־טוּב צַוָּארָהּ אַרְכִּיב
אֶפְרַיִם יַחֲרֹושׁ יְהוּדָה יְשַׂדֵּד־לֹו
יַעֲקֹב: (יב) זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה
קִצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר
וְעֵת לִדְרֹושׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא

עונתם קרי ויורה

תרגום אשכנזי מו

גענד ניערערבייגען (יא)אפרים
איזט איין פערוועהנטעם רינד,
דעם דרעשען נור ערגעבען; —
דאראום איך זיינעם
גוטען ראצען דען רייצ
צו דען גענוס. אפרים מאג
נון דען פפלוג ציעהען, יהודה
פפלוגען, אינד יעקב פורכען. —
(יב)אן בעמיהעט אייך, גערעכ־
טיגקייט צו זאמען, דער טגענד
לאהן צו ערנדטען, דאז וויסטע
פעלד אורבאר צו מאכען! דיא
צייט בעגינגט, דען עווינגען צו
זוכען, באלד קאממט ער, אונד

רש"י

לתיון ואפרים עגלה מלומדה לנך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחריסה ויסכרוה בעול המחריסה וסימלוני העול נוקבים ויורדים לתוך מכאן ולתוך מכאן לכל שני עיני השור וכן ת"י כמיסב פדנך על תרתין עוהיה. פדנך כמד בקר: (א) ואפרים עגלה מלמדה. פורפויינט"ש בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד הנקר שקורין ר"ש גולמיי"ן בלע"ז כלומר הרבה ייסורין הנחת עליה והרי היא לא נכנית ותמיד חוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל והשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו לתורה חלא לאחר שרירות לבם: לחבתי. יו"ד יתירה כמו (ברחבי ל"ח) גוונתי יום: ואני עברתי על טוב צוארה. לפיכך אני מניח עליה מלכים שיתיגו את כחם: ארכיב לאפרים יחרוש יהודה וגו'. לא תהלי שארכיב לאפרים על החיות יחרוש יהודה ויצדד לו יעקב וירד את לדמתם ואת נכסיהם: (יב) זרעו לכם לצדקה. אבל לאחר חרבנם רצה וגו' לפיכך וקחם אחון בעמך: נירו לכם ניר. עסקו בתורה ומצה תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את הצדה להפוך שרשי העצבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועתה תקנלו לדרוש את ה' לתלמוד תורה: עד יבא ויורה

לדק

באור

מענה המחריסה. ויתכן ג"כ כוונתו על שתי העונות הן הנה שני העגלים. ובתרגומי כללתי גם דעת רש"י: (יא) ואפרים עגלה מלמדה וגו', רש"י כתב מלומדה פורפו"יינט בלע"ז (ל"ל פ רפתע"טע פונקטירט בל"ח) עשויה חבורות במלמד הנקר שקורין ריח"גוליין בלע"ז (ל"ל ענ'ליאן, גרעבטייד בל"ח) ולדעתי מלומדה היא מענין פרח למוד מדבר, ומוסב על הקודם בעבור שאמר שיוסיפו במענה מחריסה, ע"ז יאמר עתה, ידמה אפרים עד הנה לעגלה המורגלת בעגלות, ועגלה הזאת אהבתי לדוש, ידוע מנהג בני קדם שיולינו הנהמה על חניות גורן לדוש אותה, ולא יחסמו פיה ותוכל לאכול בפי רצונה, ועפ"ז מה יפה המשל, ישראל דומה לעגלה אשר אינה מלמדת למלאכה כנדה, לאנוס מורגלת היא ללכת על פני התבואה אינה ואינה ולאכול לבטוע, ע"ז יאמר ועברתי על טוב צוארה כלומר לעבור עליה ולקח ממנה כל טוב: ארכיב אפרים, אני אישד אפרים לרכוב עליו כלומר אתן עול עמים עליו ויהודה יחרוש שדהו ויעקב יצדד לדמתו: יצדד, מענין שדה, טעמו יכתת רגבי שדה ויצוה פני האדמה, וכן אם יצדד עמקים אחריך (לעיל ל"ט): (יב) זרעו לכם לצדקה, יאמיך עוד יותר ענין הזריעה והחריסה לאמר: הלא עתה טוב לכם אם תזרעו בעת זרע לצדקה ושלום על תלמי לבכם, למען תקבלו הגמול בכי האסד שעשיתם: נירו, לשון הבעיל מעל מי עין, מעפעו הנירו, ועניני תקון אדן לא זרועה ע"י הסרת קאמוניס וחרולים, כמו שדה ניר ניהה שנה וזרעה שנה בדברי חז"ל. וענין המשל הוא, פנו דרך לבכם ותעשוהו מוכשר לקבל הכיות טובות: ועת לדרוש, שעודנו עוד לכם עת לדרוש את ה' ולשוב אליו, ואם כה תעשו, אז

וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם: (יג) חֲרַשְׁתֶּם־
רֶשַׁע עַוְלָתָה קְצַרְתֶּם אֲכַלְתֶּם
פְּרִי־כָחַשׁ כִּי־בָטַחְתָּ בְדַרְכֶּךָ
בְּרֹב גִּבּוֹרֶיךָ: (יד) וְקָאם שָׁאוֹן
בְּעַמֶּיךָ וְכָל־מִבְצָרֶיךָ יוּשַׁד כְּשֹׁד
שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל בְּיוֹם מִלְחָמָה

דגש ל"ם וקמן נרניע — אם

פֿרוכטבאַרער וענען שטרעמט
אייך וויעדער צו, (יג) אייך,
דיא איהר בין יעטזט נור באַו־
הייט נעפּאַליגט, אונגע־עב־
טיגקייט נעערנדטעט, דעם
טרוגעם פֿריכטע גענאָסען! דיא
איהר אויף אייערע פֿערדערב־
טען זוטטען גענטראָטצט, אייר־
ערער העלדען מענגע פֿער־
טרויעט! (יד) דאַראָב ווירד טו־
מולט אונטער דיינעם פֿאָלקע
ענטשטעהען; צערשטערונג
דראָהעט דיינען פֿעסטען, וויא
אַן יענעם קריענערישען טאַגע בייא דער צערשטערונג דעם שלמן אין בית ארבאל, וואָ דיא מוט־

ר ש י

לדק לכם. נשתהו יגעיס בה הוא יבין לתכם להודיענם לפונותיה נלדק. ל"ל נירו לכם ניר עשו מעשיט טובים קודם שיבא עליכם הלזן וזה יגרם לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך וחז יהיה עת רצוי לכם לדרוש הקב"ה בכל לבביכם כי אז ישמע לעקתכם ויורה לדק לכם וימטיר לדקה לכם כמו ירה ביס (שמות ט"ו): (יג) אכלתם פרי כחש. לשתקבלתון תושלמת תוביכון: (יד) וקאם שאון. קול ענות ניסו נוסו: כשד שלמן בית ארבאל. כנוזזים הבאים על עם יוצב בשלוס פתאום על יד מזרב שלא נזהרו כם לנרוח מפניהם ושודדים את הכל. בית ארבאל יונתן תרגמו בית מערב וחל"ף ולמ"ד יתירים בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כנון (לעיל ב') יענו

לת

ב א ו ר

יבא להמטיר לכם נרבת לדק: ויורה, מענין מורה ומלקוש: (יג) חרשתם רשע, הלא תראו כי עד עתה רשע מרשתם ועולתה קצרתם ופרי מעלליכם הרעים אכלתם: כי בטחת בדרכך, בכ"ף הנוכח כי נגד הוצב בן חלה שמרב שמרון בימיו דבר (בן מלך), ועינינו הצפות על בינתך ועל גבוריך הרבים. והיוני קרא תחת מלת בדרכך, נרבבך: (יד) וקאם שאון בעמך, ע"כ יקום שאון לחומים בשאון מים כבירים על עמך ומהם יוצד כל מבצריך לשבר בעזת עליהם. ועל החל"ף ממלת וקאם כתב הרל"ק כמנללו (דק ק"י ד' פיורדא) שהוא תמורת יו"ד עי"ן הפעל, כי שרשו קים כמו לקים ימי הפורים החלה; לשבל הגבון כמ"ש הרב ר' יוחל נריל (בס' עמודי לשון ורחמם ויצבה תחתיה (זכרי' י"ד) שהיא תמורת ו"ו עי"ן הפעל וכן היו"ד בשלת לקים היא תמורת ו"ו ע"ש וכן ורחמה ויצבה תחתיה (זכרי' י"ד): בישד שלמן בית ארבאל, הנתוב הזה הוא קצי ההבנה וכתב רש"י ז"ל: כנוזזים הבאים על עם יוצב בשלוס פתאום ע"י המלרב שלא נזהרו נהם לנרוח מפניהם ושודדי' את הכל, בית ארבאל י"ת בית מלרב וחל"ף ולמ"ד יתירים כמו יזרעאל ע"כ. ופירוש זה הוא לשון מלד, וי"מ שלמן הוא שלמנאסר וארבאל הוא שם מקום או שם מצפה אחת, ונאור זה אינו רחוק כי בחמת שלמנאסר הוא שם מורכב מן שלמן משר כמו פ' לאשר, אשר־אחדין, ונתאי הארבלי יעיד שארבל היא שם מקום או שם מצפה, וכן נמצאת נמפות שלמינו עיר אחת בגבולי יפשבר הנקראת בית ארבא או ארבל. ובעלי נעלגראפי' כותבים עליה שמערות רבות מצויות שם, ובאמיתם ונה להלו שם. עוד עיר אחת נמדינת אשור שמה ארבעלא, היא יושבת בין ליקום ובין קלפרום נמחוז ארבליטעם, מפורסמת מלד ע"י הנצוח של שלנסנדר על מלך דריוס כי קרוב לה הכה לותו ואת מחנהו מכה רבה מלד. ועוד עתה היא עיר בינוני, ואין ניהור יספר ממנ' כי עוד ימלא נה נתי' שממות וערי' חרונו, וא"כ יתכן שעל ח' מצתי עריס החלה כוון הנביא, ועפ"ז תרגמתי — חולס לא תכחד ממך קורא תהום! את הגרלה לי עוד נכתוב הזה ואומר: הגה קלטעפיעם ס:פר הקדמון —

הוכח

הושע יא

אִם עַל־בָּנִים רֻטָּשָׁה: (טו) כֹּה
עָשָׂה לָכֶם בֵּית־אֵל מִפְּנֵי רָעַת
רַעַתְכֶם בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
יא (א) כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ
וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי:
(ב) קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפְּנֵיהֶם
לבעלים

תרגום אשכנזי מז

מוטטער זאַממט דען קינדערן צערשמעטטערט וואורדען. (טו) זאָ געשעהט איך צו בית־אל — וועגען אייערער שענד־ליכען פֿרעעלמענגע; פֿריה־צייטיג זאָלל ישראל׳ס קענג דאַהין שווינדען.

יא (א) דאַ ישראל נאָך איין קנאַבע וואַר, נעווּאַן איך איהן ליעב, ערנאַננטע א־הן פֿאָן מצרים הער: מיין זאָהן! (ב) מאַן ריעף איהנען צו; קוים אַבער וויכען זיא (דיא פֿרא־

ר ש "י

את ישראל וקראו בל' שם לף כאן קרח לותו כמין שם עיר וכן תברו מנחם לנכל דוגם פחרו שם מקום: רעשה. נבקעה וכן נערים תרעצנה (ישעי' ג') ועוללים ירוטשו (זכ). ל"ת רוטשה עזובה כמו ווטשה: (טו) ככה עשה לכם בית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שנעית אל: רעת רעתכם. רעת רשעכם עבירות זדונכם: בשחר נדמה נדמה. נדמם כאילו בלילה כלומר אין זו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב:

יא (א) וממצרים קראתי לבני. ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו: (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראי להם ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח

באור

הוכח בספר הכולל ימות עולם (חוֹלגעמיינע וועלטגעשיכטע) — יספר לנו ממלך לעזיר לחד זרדחלחפחלום שמו, הוח הי' מלך רך ונקלה, עמו שר נבחו זחלמעמום לחי לעתו. בימיו פעע לרבחלעם המדי ובעליזעם הבבלי, המה קבלו עמים רבים ללחום עם המלך ולהורידו מנסחו, לך ג' פעמים הבה לותם וירדפם עד ההרים; לאמם לחרי כן נבלו עליו ועל מחנהו פתאום בחצות הלילה ויגרשום מלהליהם, וימם המלך לנוחה ולת עמו עזב ביד זחלמעמום, ותחזק המלחמה עד כי נפל זחלמעמום לפי חרב, וימים רבים היו מי היה לחדומי' מדם חללים. לחר הדברים החלה כי רחה המלך כי כלתה עליו הרעה, הנית בירתו ויזכוף לותה ולת לוטרותיה ולחתו ונערותיה בחג, עד כחן תוכן דבריו בקור. ועתה נבחר בלזה זמן מעשה זה היה, הנה קלת ימנו חלף וע"ל לו ע"ם שנים ממלך לחזור הרחשון עד מפלת זרדחלחפחלול, וקלת חלף ר"מ וקלת חלף ק"ם שנים. ולדעת חלבתן כנר הי' מעשה זה בימי הושע, נילד? נמרוד מלך לדעת רובמי הקורות ל־רך בשנת חלף ת"ת שנים לבריאת עולם, יליחת מנרים הי' ע"פ הגמ' (ע"ז ד' ט') בשנת חלפים תמ"ח הרי תרמ"ח. חלמה בי"ה בית המקדש בשנת ת"ם ליליחת מלרים (מלכים ח' ו') הרי חלף קכ"ח, ומתחילת בנין זה עד מלוכת יואש קל"ח שנה (עיין רש"י ד"ה ב' כ"ד ז') הרי חל"ף רנ"ט. יואש מלך מ' שנה הרי רל"ט. חחזי' כ"ט הרי שנ"ח. ועוזי' נ"ב הרי ש"ם. מכל חלה רחינו שנכנר נודע מעשה זרדחלחפחלום בימי הנביח. לכן יתכן טעם הכתיב: כשד חלחן, הוח זחלמעמום ע"י תרבחלעם, הוח תרבחלעם, וחולי הוח מורכב משם תרבחלעם ובעליזעם, ביום מלחמה, ודוק. (טו) בית אל, טעמו מנגזי בית חל כמו מנרים תקנרם: בשחר נדמה, בעת הזזרות כלומר בתחלת מלכותו:

יא (א) כי נער ישראל, שעורו בהיות ישראל נער להנתיהו: קראתי לבני, כמ"ש בני בכורי ישראל: (ב) קראו להם, לדעת בעל הטעמים שנקט טעם מפסיק בתלת להם, כן פרושו: קראו להם הנביאים ללמדם דרך הטובה, לך, כן הלכו מפניהם, כלומר כמעט ילכו

לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ וְלַפְּסִלִים
יְקַטֵּרוּן: (ג) וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי
לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל־זְרוֹעֹתָיו וְלֹא
יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים: (ד) בְּחַבְלֵי
אָדָם אֶמְשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה
וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמֹרִימֵי עֹל עַל
לְחֵיהֶם וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל: (ה) לֹא
יָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַשּׁוּר

הוא

פֿאַראַטען פֿאַן איהנען, זאָ אָפּגעטרייא דעם בעל, רייִ־פֿערטען דען גענצענדערן. (ג) וואָהל גאַב איך אפֿרים אייִנען פֿיהרער, דער זיא וויא אויף דען ארמען טראָג. — דאָך מערקטען זיא ניכט, דאַס איהר הילף פֿאָן מיר קאַמט. (ד) איך לייטעטע זיא אַן דען זאַנפֿטען באַנדען דער מענשליכקייט, אַן ליעבעסבאַנדען, וואַרד איהנען גלייך דענען, דיא דעם יאָכעם בירדע פֿאָן דער וואונדען וואַננע ליכטען, אונד מיט צערטל בער נייגונג פֿערליעה איך איהנען נייע קרעפֿטע. (ה) ניכט צוריק זאָללטע ער נאַך מצרים — דאָך

נון

ר ש " י

לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן נמו כרוכם כן תעתו לי (לעיל ד') וכתגר יבנו לותו כן ירבה (שמות א'): (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגו'. שלחתי לפיהם מנהיג הארגלים בנחת. תרגלתי כמו הרגלתי ואין לו דמיון: קחם על זרועתיו. זה משה שנאמר בו (במדבר י"ב) כתגר יפת התומן לת היונק: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שדמו בעקבן שבט עכשיו כלא יודעים. ואגדה במדרש ר' תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהניחם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקדש ויאמר מי אלה (בראשית מ"ח) נקט יוסף רחמים ושרתה רוח הקדש על יעקב וברכם שהו ואגני תרגלתי רוחי על יעקב לגורך לאפרים ולקחם על זרועותיו: (ד) בחבלי אדם. הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשך נהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן ת"י: והייה להם כמרימי עול על לחייהם. כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל הבהמה התורשת כן הייתי עמם בכל נרה להקל מעליהם (ל"א סא"ח) כמרימי עול על לחייהם כאיכרים המרימים עול מעל לוחר השור ע"י שמאריכין את הכלונים שהעול נתון בראשו להקל על הבהמה ורשת כן הייתי עמם בכל נרה להקל מעליהם כן תרגום יונתן הח כאיכרת טבח (דמחיד בלחייהן): על לחייהם. ל' לחי של מנוי: ואט אליו אוכיל. הטיתי לו כח להכיל עול היסורין וי"ת על שם שסיפק מזונות להם כמדבר: (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים. הנטחתיו לא תוסיפו לרח חס עוד וגו' (שמות י"ד) ומה הועיל הרי על כרחו לשור הוח מלכו הרי מעתו וגרמו להם להיות

באור

ילכו ונילוים הלנה מלפניהם, יזבחו לבעלים ויקטרון לפסילים: (ג) הרגלתי, לפי רוב הדקדוקים הוא כמו הרגלתי בחלוף תי"ו דה"ת, כמו: הלעון בגל"ה, ואעפ"כ בתחלת המבטא לא מצאנו חלוף הזה? ע"כ יתכן לומר שהוא שם הפועל ונאמר ממנו תרגלת בבלם תפארת, וענין רגילו' יהוא בדברי חז"ל, (אב"ם בן מלך). ותרגומי נותה ג"כ לדעת המדקדקים: קחם, כמו לקחם, מן קח על מיס רבים, וענינו, המנהיג שנתת להם והוא משה לקחם על זרועותיו כמ"ש כתג' יפת התומן לת היונק: (ד) בחבלי אדם, בחבלים רכים הרחויים לחדם משתים לי לעם בעבותות האהבה המקשרות לב חדם לחביו שבשמים: כמרימי על וגו', כחניים המרימים העול מעל לוחר השור ע"י שמאריכין את הנדים שהעול נתון בראשם, להקל מעל הבהמה התורשת, כן הייתי עמם בכל נרה להקל מעליהם (מרם"י): ואט אליו, נטיתי אליהם ברחמי: אוכיל, לדעתי שרשו יכל וענינו נתתי להם היכולת להכיל עולם: (ה) לא ישוב,

אמרתי

הוּא מַלְכֵּנוּ כִּי מֵאַנוּ לָשׁוּב׃
(ו) וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו
וְאָכָלָה מִמְּעָצוֹתֵיהֶם׃ (ז) וְעַמִּי
תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל
יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃ (ח) אֵיךְ
אֶתְּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ
אֶתְּנְךָ כְּאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבָאִים
נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃
(ט) לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב
לְשַׁחֵת אֶפְרַיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־
איש

נון אזט אשר זיין בהערר־
שער, וויל זיא דער בעקה־
רונג זיך ווייגערטען. (ו) נון וויי־
טהעט דאז שיערדט אין זיי־
נען שטעדטען, פֿער־צעהרט זיי־
נע העלדען, צערניטטעט זיא
איהרער ראטהשלעגע האל־
בער. — (ז) אונד דאך הענגט
מיין פֿאלק אויסשוויי־פֿונגען
נאך! מאן רופֿט זיא העכסטען
זיא צוריק, אבער ניעמאנד
איזט, דער איהן ערהעבט. —
(ח) וואס זאלל איך אויס דיר
מאכען, אפרים? זאלל איך
דיך פריז געבען, ישראל?
זאלל איך הינגעבען דיך וויא
אדמה? אין צבואים אויס דיר
מאכען? אך! מיין הערץ עמ־

פעדט זיך אין מיר, אלל מיין מיטלייד ווירד רעגע. (ט) ניין! איך פֿאלל־פֿיהרע איהן ניכט,
מיינען גליהענדען צארן, ווילל אפרים ניממער פֿערדערבען; דען גאטט בין איך, קיין מענש!

אין

ר ש י

להיות עבדים לחזיר על כי מאנו לשוב: (ו) וחלה חרב. ותנוח חרב בעריו: וכלתה בדיו ואכלה. ובלתה גבוריו ותאכלם: ממועצותיהם. נקו"ד טעמים בו הטבחת בו הסילוק לפי שהוא דבור נמני עצמו וכן להחלו דלת יטמת בעל בעמיו (ו קרח כ"ח) וכן לדורותיכ' דמען משחת קדש (שמות ל'): (ז) ועמי תלואים למשובתי. כשהנביאים מלמדים תוכח לשוב תלוים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון תלי: ואל על יקראהו יחד לא ירומם. ואל הדבר תאר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יחות לעצותו. ויש מפרש ואל על יקראהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו ים לאל ידי (בראשית ל"ו) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל אם דבר היה נקוד בצירי ויונתן תרגם ובמרומא קשיא יתערעון עמה על לשון קשה ולי נראה שפירשתיו כהוגן: יחד לא ירומם. כאחד לא יהכון בקומה זקופה: (ח) אמגנך. לשון מסרך ביד חויתיך כמו תאר מגן לריק (שם י"ד): נכמרו. נתחממו לשון חרמי ובן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה'): (ט) לא אעשה. מדברי הטוב תאר לעמתי לא מאסתי ולא געלתי להיות משחית את אפרים: כי אל אנכי. המקיי'

דבר

באור

לעתי כן הוא, גם עתה באזר תוכח החרב על עריו ותכלה בדיו, הם מגיני עיר, ואכלה את המלחמה את הכל, כי כל אלה גרם להם מועצותיהם הרעים, בכל זאת ועמי תלואים וגו': (ז) תלואים, כמו תלוים, עניינו נוטים הם כל כך למשובתם, עד שלא יוכלו להפרד ממנה: למשובתי, עניין מזונה ומרד, בתוספת יו"ד: ואל על יקראהו, הנביאים לשוב אליו: יחד לא ירומם, כלומר יחדו יחלטו אין גם אחד שירוממהו ויגאלהו: (ח) אמגנך, למסרך, כמו תאר מגן לריק: נכמרו נחומי, ת"י רחמי: (ט) לא אעשה חרון אפי, כלומר לא אעורר כל חמתי, ולא אשוב עליהם לשחתם: כי אל אנכי, אלוף חפיס, ולא איש שלא יוכל לכבוש כעסו:

בקרבך

אַלס הייליגר אין דיינער מיטטע, קאָממע איך נִיכְט מיט פַּיינדזעליגקייט. (י) זיא ווערדען שאָן דעם עווִיגען וויעדער נאכַּיוואַללען, ווען דעם לעייען גלייך ער זיינע שטימע ערהעבט; ווען ער רוּפְט, ווערדען זיא הערבֵּיא איילען, זיינע קינדער, פַּאָם מעערע הער, (יא) ווערדען שנעלל אויפְגעשרעקט ווערדען, פַּערשיידען פַּענעלן גליך, פַּאָן מצרים, וויא אירר ענדע טייבְּען, אוים דעם לאַנדע אשור. דאַן זעטְצע איך זיא וויעדער איין אין אירע וואָהנונגען, שפריכְט דער עווִיגע.

יב (א) אומגאַבֿ אפרים מיך אויך מיט טרוג, ישראל'ס הויז מיט רענקען, זאָ כליעב יהודה נאָך דעם העררן ערגעבען, זיינען הילינען געטרייא. (ב) אפרים נור הינג לעערען נעראנקען נאַך, האַשטע נאַך ווינד, הייפְּטע מיט יעדעם טאַגע אַרגליסט אונד צערריטטונג, שלאָם בינדנים מיט אשור יכרתו

ר ש "י

דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטוב: בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר. לחרת כבר הנטחתי להשחית שכינתי בקרבך בירושלים ולא לחזרה חותה עוד על עיר לחרת. ויש מפרש בעיר לשון שנאה כמו (שמואל ב' כ"ה) ויהי עריך: (י) כאריה ישאג. עוד יאחז להם כאריה שילאו מן הגליות וילכו לחריו: ויחרדו בנים מים. ויתכנסון גלוותיו ממערבא:

יב (א) סבבני. כבר בכחש ובמרמה לפרים ובית ישראל ממלכי עשרת השבטים וכל העם לחנל יהודה עודנו רד עם חל מוחל עוד בירחת חלהי'. רד כמו (במדבר כ"ד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: (ב) רעה רוח. לשון ריע מתחבר לדברי רוח לע"ז מכוכבי' ומזלות וזמן

ב א ו ר

בקרבך, ר"ל אני שוכן בקרבך: קדוש, יאמר לי, כלומר מלד עלמותי אני נחדל מכל פחיות ג"ח, ונעלה אני על כל התפעלו' הנפש: ולא אבוא בעיר, לשון שנאה כמו ויהי ערך (רמ"י): (י) אחרי ה' ילכו, הלא ידוחי בחמת כי עוד ילכו אחרי ה' אם ישאג כאריה ויקרח להם: ויחרדו בנים, כלומר יאמרו לבח מים מערבי שהוח מהלאה לח"י: (יא) יחרדו, מקול שאגת חל, כלשון שתזדרז מקול החרי': והושבתים, אתן להם נחלתם בגרמשונה.

יב (א) סבבני, שעור המקרח הוח זה: אם גם אפרים ובית ישראל, המה מלכי עשרת השבטים, סבבוני בכחש ובמרמה, כל זה הייתי סובל, כל עת שיהודה עוד רד עם חל, כלומר הבניע לפני חל יתנהג ורוחו נחמנה עם הקדושים אשר בחרן: רד, מושל והוא רד מאד (שופטים י"ט) לשון הנגעה: (ב) אפרים רעה רוח, לשון ריע, מתחבר לדברי רוח ושקר (מרמ"י): ורדף קדם, יהוא כי רוח קדים מזיק מאד, כן לנביחות כן לעבודי חלמה, כמדינות קדם

יִכְרְתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃
(ג) וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד
עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב
לוֹ׃ (ד) בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו
וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃
(ה) וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיּוּכָל בָּכָה
וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֵנוּ וְשָׁם
יְדַבֵּר עִמָּנוּ׃ (ו) וַיהוָה אֱלֹהֵי
הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ׃ (ז) וְאַתָּה
בֵּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד׃
(ח) כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה׃

אשור, אונד פֿערשענקטע אהל
נאַך מצרים הין. (ג) דאך
איטציט פֿיה־ט דער עוויגע איך
ווידער יהודה קלאַגע, ווירד
יעקב'ס האַנדלונגען אַהנדען,
נאַך זיינעם טהון איהם פֿער־
געלטען. — (ד) אַלס אים מוט־
טערלייבע שאָן ער זיינען ברו־
דער בייא דער פֿערזע היעלט,
מיט איינעם געטטליכֿען וועזען
איינסט מעכֿטיג קעמפֿכֿטע,
(ה) מיט ענגעל אום דען פֿאַר־
צוג שט־יטט, אונד זיענטע—
ווייגענד דיעזער פֿאַר איהם
פֿלעהעטע, אין בית אל ער
איהן וויעדער פֿינדען, טרויל־ך
דאַרט מיט איהם רעדען וואַלל־
טע, (ו) זאָ וואַרם יאַ דער עוויי־
גע, דער גאָטטע צבאות! ער,
דעסטען דענקשפרוך איזט:
עוויגער! (ז) זאָ קעהרע דען

לעשק

אויך דוא צו דיינעם גאָטטע צוריק, איבע טרייע אונד גערעכֿטיגקייט אוים, טרויע
שטעטם אויף איהן, דיינען גאָטטע! (ח) אָ דער כנעניטער! דיא טרוגוואַגע אין דער
האַנד

ר ש "י

ומן שלהם למצרים מוכיליס לתת שוחד למלכי מצרים לעזור להם: (ג) וריב לה' עם יהודה. שליהם
הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו לחזיקם בית ישראל ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו:
(ד) בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו לחזו בעקבו שימן שהוא יהיה לו לגביר: (ה) ובכה.
המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא תאמר כי לא ברכתני (בראשית ל"ב) והמלאך היה מנקש
אמ: הגח לי עכשיו סודו שהקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם תמלאנו ושם ידבר עמנו והוא
ולכי נסכים לך על הברכות שברכך יעקב ולהם מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות:
(ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כשאר הייתי אתך כן לכי עתה ולא הייתם הולכים עמי בתמימות
ויעקב לכיכם הייתי וזהו עמכם כשאר והגתי עמו: (ז) ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו
שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשיב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות ליעשו
תמיד: (ח) כנען בידו מאזני מרמה. אתם סומכים על בלעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל

באור

קס; לכן אמר כי אפרים ירדוף אחרי אלהי נכר המזיקים לו ברוח קדים: (ג) וריב לה' וגו',
עניינו אך עתה גם עם יהודה יריב ה', כי גם המה יריבו בעת מעלליהם: (ד) בבטן עקב,
יוכיחם הנביא לאמר: הלא ה' לכם ללמוד מיעקב לאביכם, עוד בבטן אמו ידו אוחזת בעקב
אחיו, סימן שיהי' גביר לו, ובהיותו לאיש שר עם מלאך אלהים ויכול לו, עד כי בכי התחנן
לפניו לאמר: שלחני כי עלה השחר: (ה) ביה אל ימצאנו, הכנוי שב על יעקב, כי שם
נראה לו: ושם ידבר עמנו, כמו עמו (בן מלך): (ו) וה' אלהי הצבאות, כלומר ממי הי'
לו כל אלה, הלא מה' אלהי הצבאות, אשר זה השם זכרו לדור דור: (ז) ואתה, לכן גם
אתה רחוי לך לעשות כה' אלהיך ולא לבטוח בשקר ומרמים, ולשמור חסד ומשפט ולקוות אל אלהיך
תמיד: (ח) כנען, לשעתי הוא יחס הקריאה, ושב על אפרי' אשר יבגה בשם בנען הכולל כ'

לַעֲשֹׁק אָהֵב: (ט) וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם
אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־
יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר־
חֵטְא: (י) וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַד אוֹשִׁיבְךָ
בָּאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: (יא) וְדִבַּרְתִּי
על

תרגום אשכנזי

האַנד, זעהנט ער נאַך אונ־
רעכטעם גוטע זיך! (ט) אונד
דאָך שפריכט אפרים: איך בין
ריך, האַבע פֿערמעגען מיר
ערוואָרבען, עס איזט מיינעם
פֿלייסעם לאָהן; מאַן צייהעט
קיינעם אונרעכטעם, קיינער
זינדע מיך. (י) ווען אויך נור איך
עם ווּאַר, איך דער עווינע דיין
נאָטט פֿאָן מצרים הער, איך
קאַן דיך יאַ ווידער אין לעערע היטטען זעטצען, ווי׳א אין פֿאָריגען צייטען, (יא) איך, דער
איך

ר ש י

עוזריכם אתם לומרים לך עזרתי ולמה לענוד לת הקב"ה: (ט) מצאתי און לי. און כח. ומדרש אגדה היה דוכם רבי שמעון ז"ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אתיו ויפלו וגו' הגמו לך לעבדים (שם כ') און לי דיני שטר כמו כותבין עליו לוגו וכמו בלוני אחד ובטימי אחת בנ"ר וזה פירושו ויאמר לשרים לך עזרתי מצאתי און לי שטר אחד ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתגאר בעצמו ואומר לך עזרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי אחני קנה אותם לכתיב וילכו גם אתיו ויפלו לפניו ויאמרו הגמו לך לעבדי' ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים גדולה הבאה לאניך במצרים מאתי היתה אמר הקב"ה הגמו לך לעבדים לא שכחת אשר עשיתי לך אלא אנכי ה' אלהיך שנאמר בי' הדברות (שמות כ') שכחת שהעמדת שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן. ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי ע"י עושק מאזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הבאתי בין עשה של נשור לעשה שאינה של נשור לף לכי היודע ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן מאבלותיו במלא כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי. טוב לך אם לא תמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו סיפק לכפר על עוני אשר חטאתי בן ת"י נכייח אומר להון כל עותריכון לא יתקייס לכון ביום תובלמת חיבבון: לא ימצאו. לא יסופקו כמו (במדבר י"ח) ומצח להם ולא יתבן לפרש כל יגיעי כל היגיעים לבקש עוני ולא ימצאו לי עון אל"כ היה רשוי לכתוב כל יגיעי בלא יו"ד ולנקד בגיר"י אבל עתה לי' יגע אלא לשון יגיעה: (י) עוד אומיך בהלים. אכרית מתוכך אוהבי מרמה ואושיבך בהלים לעמיד מתיכך תלמידים עוסקים בתורה: כימי מועד. כימי מועד הראשון שהי' יעקב אים תם יושב אוהלים: (יא) ודברתי על הנביאים. להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב:

ודיד

ב א ו ר

ענינו, לומה כנענית, וענין סוחר, על כי הכנענים ובשרט אנשי צור וצידון היו מפורסים מאד לאנשי סומרים גדולים, ולכן אמר אתה כנעני אשר בידך מאזני מרמה, ותאהב תמיד לעשוק ענייס ומרודי: (ט) ויאמר אפרים, מוסב על הקודם, כלומר בכל עשקך תאמר תמיד אך עשרתי, מעצמי אלאתי לי כל העושר: מצאתי און לי, בכחי ועוצם ידי הספתי הון וכבוד: און, אלה משתמעת לתרי לתי, לשון כח ולשון הון: כל יגיעי, כל זה הון יגיע כפי, ולא ע"י עון ומטח בח לידי: אשר חטא, כמו ומטח, וכן טוב אשר יפה (קהלת ח' י"ז), או פירושו לא ימצאו לי עון, גם לא דבר אשר בו חטא לי (רד"ק): (י) ואנכי, כלומר בזאת לא כן הוא אשר אמרתי, כי"ת אנכי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, אנכי ה' אלהיך מארץ מצרים: עד אושיבך באהלים, כעמו לדעתי, כאו אזאנכי הרביתי לך כסף והבב וסגולות מלכים, כן ביכלתי להושיב אותך באהלים ריק ונעדר מכל, כימי מועד כאשר מארץ מצרים: (יא) ודברתי וגו' מים' למעלה, אני ה' אלהיך אשר אמשיע תמיד על הנביאים רוח קדשי לדבר גם להחזירכם

למוטב

עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי
וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה: (יג) אִם־
גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל
שֻׁרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים
עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: (יג) וַיִּבְרַח יַעֲקֹב
שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה
וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: (יד) וּבְנָבִיא הֶעֱלָה
יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וּבְנָבִיא נִשְׁמָר: (טו) הִכְעִיס אֶפְרַיִם

תמרורים

וויב; (יד) אינד דאך ליעס גאטט איהן אוים מצרים דורך פראפעטען פיהרען, דורך פראפעטען איהן בעוואהרן; (טו) אפרים אבער ענטרישטעט איהן דורך בי־טע־

איך שטעטס דורך פראפעטען מיט דיר רעדע, גענטליעך ערשיינונגען חייפע, דורך פראפעטישע בילדערשפראך דיר פערקינדיגן לאסס. — (יג) ווען גלעד פרעפעלט, דיעזער וואר איממער פאללער טרוג, מוסטע מען אבער אויך אין גלגל פאררען אפפערן? מוסטען אויך איהרע אלטארע ווי פיעל זיין, אלס שטיינהויפען אויף אקקערפורכען? — (יג) יעקב פלאה נאך ארם'ס געפילדע, ישראל מוסטע דיענען אום איין וויב, הירט זיין אום איין

ר ש "י

וביד הנביאים אדמה. נראיתי להם בכמה דומיות. ל"ל אדמה להם דברי ע"י משלים כדי לייסרם על עוונותיהם: (יב) אם גלעד און. אם כח להם שבר וחורבן הם גרמו לעצמם כי לך שוא היו וכגלגל שוורים זבחו לע"ז: גם מזבחותם. רבים כגלים שעל תלמי שדי. תלמי שדה היא מעני' התזריעה קרויה חלם: (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגומר. כתרגומו' שדברנו למעלה ויבר אל המלך ועוד זאת עשיתי לו הולרך לגרות שדה ארם ידעת' לך שמרתיו: ובאשה שמר. את הצאן: (יד) ובנביא העלה ה' וגו'. ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו': (טו) הכעיס אפרי'. לגורל לגזות את

נביאיו

באור

למעט: וביד הנביאים אדמה, דברי משלים ודמיונות, כדי לייסרם על עוונותיהם (רש"י): (יב) אם גלעד און, הנכון כמו שכתב הרד"ק, כי בני הגלגל היו שכנים לארץ הגלעד רק הירדן היו ניניהם ולמדו ממעשיהם. ולכן אמר אם גלעד — שהיו בחלק בני יוסף — החלו לעשות און, לך שוא היו, זהו תשובת התנחי, כלומר הייתי סובל רעתם כי המה מלד עכשיו שוא והבל כל מגמתם: בגלגל וגו', לך בגלגל — שהיו בחלק בני יהודה — מה היו כורך להם לזכות שוורים ולהרבות מזבחות בגלי אבן על תלמי שדה? — (יג) ויברח יעקב, חוזר לענין הרחמן להתרעם עליהם על שהם בפרוי טובה, כלו' הלא תזכרו לרך יעקב אביכם ברח מארץ חנוותיו לשדה ארם, והוכרח לעבוד שם בחצה ולשמור לרך לבן: (יד) ובנביא העלה, ובכל זאת העלה ה' את בניו ע"י נביא ממצרים, כל כך העלהו על מדרגה עליונה, ותחת אשר בניו ברוך מלרך מולדתו לשדה ארם, והוכרח לשנור שם לעבד, בניו אשר היו לעבדים בארץ לא להם, עלו משם ביד רמה: ובנביא נשמר, ותחת אשר הולרך בניו לשמור צאן בחצה, והי' בדומה תחתונה, לא כדרך כל הארץ כ"א במדרגת עבד עבדים, בניו נשמרו ע"י נביא ועלו למעלה עליונה לחיות לעם סגולה: (טו) הכעיס אפרים תמרורים, מצתה לומר: מכל מלה תרתו, לרך

תמרורים

תרגום אשכנזי

הושע יב

תַּמְרוּרִים דָּמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ
וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃

יג (ז) כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא
הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל
וַיָּמֹת׃ (ח) וְעַתָּה ו יוֹסִפוּ לַחֲטֹא
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם
כְּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים
כלה

טערעם טראָטצען ; ראַז זאָלל
ער נון מיט זיינעם בלוטע בי־
סעו, זיינע שאַנדטהאַטען ווירד
דער הערר אויף איהן צוריק
פֿאַללען לאַססען.

יג (ז) זאַנסט ווען אפרים
שפּראַך, בעטע אַל־
לעס, דען נראָס ווער ער אין
ישראל ; ער זינדיגטע דורך
בעל, אונד זאַנק דאַהין. (ח) אים־
מער נאָך הייפֿען זיא דער זינ־
דען צאַהל, מאַכען עהערנע
בילדער זיך, גענצען פֿאָן זיל־
בער, נאַך איהרער אייגנבילדונג געפֿאָרמט, לויטער פֿיינע קינסטלער־אַרבייט. מיט
רעכט

ר ש ״ י

נביאיו ולנגוד בו: תמרורי. הס לו כי דמיו לחזר שפך בהחטיאו את ישראל להעמיד לע״ז מכוכנים ומזלות והמחטיאו לחטא קשה לו מן ההורגו כלחזר תמו למדין מעמין ומוחב שהטעו את ישראל להעמד לבעל פעור ועבדן הכתוב יותר ממנרי ולדומי שהב ום בנהר וילקו בחרב לקרלתם: עליו יטוש. עליו יטיל הקב״ה: וחרפתו. שזיקף את שלמ׳ כענין שנ׳ (מלכי׳ ח׳ י״ח) וירם יד נמלך שהוכיחו נרבי׳ על לחזר בנה שלמה את המלוח כדמפרש בחלק: יניב לו אדניו. הקב״ה שהרי הוח הרע לעשות יותר ממנו:

יג (א) כדבר אפרים רתת. כשקינח יהבעם למקוש ודבר בנגד שלמה דברים קשים ונרעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשח הוח בישראל. משם זכה להנשח להיות מלך ישראל: ויאשם בבעל. כיון שעלה לגדולה ויחשם בע״ז: וימת. נכרת בית יהבעם וכן בית לחחב. ויוסיפו תרגום כל ממלל חד מדבית לאפרים רתיתת לחיל להון לעממיה מתרברבין הוו בישראל וכדו לאמרו בפולמן טובות׳ מתקטלון: (ב) ועתה. בית יהוח שרלו כל זלת יוסיפו לחטוח: כתבונם. כתבניתם

ב א ו ר

לאפרים הנעים לאלהיו במרר: ודמיו עליו יטוש, ענין התפשטות, כלומר ישפך דמיו: אדניו, הוח ה׳ יתנרך לחזר לח תכיר נטובתו, יניב לך גמולך נראשך:

יג (א) כדבר אפרים רתת, לשעת קלת שעור הכתוב: כדבר לאפרי׳ נשח הוח רתת בישראל, כלומר כל ישראל יחילו מפני לאפרי׳, ומוסב על ירבעם, וכן תרגם הפולגלאטי. ולזה תרגומו בל״ח (זאָנסט ווען אפרים רעדעטע, זיך ערשרעקטע פר חיין ליטטערן מוכטער ישראל). לכן לשעת בעל הטעמים שהפסיק במלת רתת שעורו כמ״ש הרד״ק: מתחלה קודם שחטח ה׳ מורלו על העמים סניבותיהם, כי כשדרו ה׳ לוחז רתת ורעדה כל השומע לותו, כי ה׳ גדול בשכטי ישראל; לך לחזר לחשם בבעל וימות. כלומר נגף לפני לויביו, וכן ת״י ועל פי זה היח מתורגם. ויש לכוון כוונת המקרל נחופן זה: כי מלת רתת הוח תחר הפעל כדבר, וענינו כך: כל עוד שלפרים דבר ברתת ורעדה מפני ה׳, נשח הוח בישראל, ומיד שחטח בבעל ויעש לאלהי עשהו וימות, ותרגומו בל״ח (דאָ אפרים נאָך מיט ליטטערן רעדעטע, וואָרד ער גרוים חין ישראל חו׳ ז. ו״: (ב) ועתה, כלומר עוד עתה יוסיפו לחטוח: כתבונם עצבים, כלומר כמו שהתבונו בדבר ליזה לורה, לפי מחשבתם ודמיונם, ומלת כתבונם על משקל זכר מן תבונה, וכן ולורם לכללות שלוח שהוח כיוו ולורתם (מרד״ק): מעשה חרשים כלה, דרך התול, כלומר המפסל דבר הבטוי לתכלית יפיו ותפלרתו בדבר לחזר שלח כוון בו עושהו, כן לומר:

כְּלֹה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם
עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: (ג) לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן
בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ
יִסַּעַר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה:
(ד) וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע
וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בַּלְתִּי: (ה) אֲנִי יְדַעְתִּיךָ
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאוּבוֹת:
(ו) כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבְּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם
לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי: (ז) וָאֱהִי
לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ

קמץ נז"ק — אשור

רעכט הייסט עס פֿאָן איהנען:
זיא אָפּפֿערן מענשען אונד קים=
סען קעלבער! (ג) דאַרום זאָל=
לען זיא דער מאָרגען = וואָלקע
גלייכען, דעם טהויא, דער
דעם מאָרגענס שאָן פֿערשווינ=
דעט, וויא שפרייא אוים דער
טענענ פֿערשטיבט, וויא אוים
דער לוקקע וואַללענדער רויך.
(ד) וואַר זי־ט ענגיפטען = לאַנדע
הער איך ניכט שאָן דער עווינע
דיין גאָטט? דיא זאָללטעסט
אויסער מיר קיינען גאָטט ער=
קעננען, דאַ ניעמאַנד הילפֿט
אויסער מיר. (ה) אין דער וויי=
סטע האַב'איך דיך פֿערזאָרגט,
אין יענעם דיררען לאַנדע;
(ו) אַללין זיא פֿפֿלעגטען זיך

אויף פֿייסטער וויידע, וואורדען איבערזאַטט; דאַרורך עמפֿערטע זיך איהר הערץ, אונד
זיא פֿערגאַסען מיין. (ז) דאַרום ווילל איך איהנען זיין וויא יונגער לייא, וויא לויערנדער
טיע=

ר ש"י

נתבניתם: זכות מלת עגלי' יצקון. כומרי המולך לומרי' ליזרעאל מי שזובח בנו לעבודת אלילים כדי הוא להיו' נוטק עגל שהרי דורון מניח הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיושב הוא על ל' המקר' יותר מתרגום של יונתן: (ג) וכטל משכי' הלך. וכטלת למוהי פסוק: כמן יסער מגרן. כמוכח דנשבח רוחא מחידר'. יסוער מלשר סערה תשלחנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך. ולא היה לך למרוד בי: (ה) אני ידעתיך. נתתי לב לדעת לרכך וספקתיך: תלאובת. לשון דמיון ופתרונו לפי עניינו תל שצובין בו כל טוב' ואין מולקין: (ו) כמרעיתם. כשהיו בארץ מרעית' והיו שביעי': וירם לבם. כמו וירם בגטה (שמות ז') לשון מריס. דבר אחר וירם נבהן ויגבה הוא עלמו: (ז) על דרך אשור. כל לשון שבמקרא דגש וזה רפי שחינו שם מקום אלא

ב א ו ר

האלילי' האלה המה בלא מלאכת חרש וחושב מעשה ידי אמן, ובזה יתגלל מהם תגלית עובדיהם: להם הם אומרים, לדעת רש"י פתרונו הכומרים לומרים ליזרעאל, מי שזובח בנו בדי הוא שיצק העגל, כי מנחה מביאה הקריב, והוא מגמ' דסנהדרין (דף ס"ג ע"ב) לומד לה מלאתו בכל המקרא שעבודת העגלי' היתה זבילת בני אדם, לכן הנכון לפי הפשט דעת הרא"ב"ע, להם אומרים בני אדם להתל מהם ולאמר: מנשקים לעגלים וזובחים בני אדם הפך דרך השולם, שהאדם מנשק לרעהו וזובח עגלים למאכלו: (ג) לכן, קל מהרה יהיו לאבדון כענן נקר: יסער, בלילי תחת הפתח והוא מבנין שלח נזכר שם פועלו מהדגוש (רד"ק ורא"ב"ע): (ד) ואנכי ה' אלהיך, לא היו לך למרוד בי (רש"י): ואלהי' זולתי לא תדע, לא היו לך לדעת ולעבוד אלהים אחרים זולתי כי תראו כי אין מושיע בלתי (רד"ק): (ה) ידעתיך, ספקתי לרכיך ע"ד יודע לדיק (משלי י"ב י'): בארץ תלאובה, בארץ ליה ושממה וככה בלשון ישמעאל (רא"ב וריק"ס): (ו) כמרעיתם וישבעו, הטובה בעלמה היתה רעתם, כי ישמן ישורון ויבעט: (ז) ואהי להם, כמו שעכשו הם אומי', כן גם אני זנחתי' ונתתים ביד העמי', והייתי להם

כמו

אַשּׁוּר: (ח) אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם: (ט) שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְּעֶזְרֶךָ: (י) אֵהִי מַלְכְּךָ אֲפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים: (יא) אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי: (יב) צָרוּר עֲוֹן אֶפְרַיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ: (יג) חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד

קמץ בז"ק במשנה

טיגער אַם וועג; (ח) ווילל אנפַאללען זיא וויא וויטהענ= דער בּאָר, אויפַּרייסען איהר פַּערשטאָקטעס הערץ, וויא לעאָפּאַרד זיא פַּערצעהרען, וויא ווילדעס טהיער צער= פַּלוישט. (ט) עס וואַר דיין פַּער= דערבען ישראל, דַּא דוא אי= סער מיר הילפַּע נאָך זוֹ= טעסט. (י) וואָ איזט דיין קע= ניג נון, דַּאס ער דיר אין אַל= לען דיינען שטעדטען העלפַּע? וואָ דיינע ריכַּטער? דוא שפּראַכַּעסט יַא איינסט: גיב קעניג מיר אונד פַּירשטען! (יא) יַא מיט ווידערווילליגען גאַב איך דען קעניג דיר, אונד מיט צאָרן נעהמע איך איהן וויע= דער. (יב) דיינע לַאסטער, אפרים! זינד געזַאמעלט, דיינע זינדען אַללע אויפַּבע= ווַאהרט. (יג) שאָן איבערפַּעללט איהן דיא אַנגסט, אַיינער געבַּאהרערין גלייך. אָ דעם אונווייזען זאָהנעס! דיא צייט איזט דַּא; ער איבערשטעהט ניכַּט דיא געבורט.

וויר=

ר ש "י

חלק תחרוב ותשקוד כמו תשורנו ולח קרוב (במדבר כ"ד): (ח) כדב שכול. כמו שוכל בחגר תחמר חנון ורחום כך שכול כלומר כלו לבנים שכילי ומוכן לשכל תגשים: ואקרע סגור לבם. כדרך הדוב לוחז לפרניו במזה וקורע עד הלב. ל"ח סגור לבם חת לבם הסגור מלהבין לשוב לקי: (ט) שחתך ישראל. תחלת עלמך ישראל כי בי פעלת מרדת בעזרך ומקרח קלר הוח זה והמבין בלשון המקרח מיושב הוח על הלב: כי בי. כי בי הי' המרד חשר מרדת ואם תחמר מה ליכפת לך בעזרך מרדת כשמרדת בי: (י) אהי מלכך חיפוך. יונתן תרגום חיה מלכך ואני חומר חיני לריך לעקרו ממשמעות אהי עומד מנגד לרחות חיפך מלכך שלעזה עלמי רוחה מה לחריחך לישך מושיעך: (יב) לרור עון חפרים. לח ויתרתי עליו לפון הוח לחתי: (יג) כי עת

לרה

ב א ו ר

כמו שחל לה כמו ומר עלי דרך שהוח נכון לטרוף כל עובר: אשור, ענין הבטה והוח תחר לנמר הסוקד ומחרב בדרך: (ח) סגור לבם, חת לבם הסגור והסתום מהבין: (ט) שהחך ישראל, ע"ל שחת לו, כלומר תחלת בעלמך ישראל ע"י המרד והפשע חשר מרדת בי, וזה שחמר כי בי בעזרך, ועינינו כי בי מרדת בעזרך חשר שחלת מתחלה לחת לך מלך לעזרך והוח מקרח קלר: (י) אהי מלכך, כת"י אן מלכך: (יא) אתן לך מלך, נתתי לך מלך בחפי, וכמו כן לקח לותו ממך בעברתי: (יב) צרור, צמור הוח לפני כדבר הטמור בתוך הלרור: (יג) הוא בן לא חכם, לפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה חמר כי תולדותיו לח יחכמו כלומר הדורות שרחו לבותיהם נלרה בכל זחת לח התבוננו, כי לבותם בעונם יסקו ולח שבו ממעל לבותם (רד"ק): כי עת, כלומר בח עת הפקודה: לא יעמד, נסבנה זחת כ"ח יחבד, וכמו

שלומרים

בְּמִשְׁבַּר בָּנִים: (יד) מִיַּד שְׁאוֹל
אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ
מָוֶת אֱהִי קָטָבֶךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר
מֵעֵינָי: (טו) כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא
יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר
עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ
הוּא יְשִׁסֶּה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה:

תרגום אשכנזי נב

(יד) וועדע איך פֿאָן דער העל־
לען נרופֿט זיא בעפֿרייען? פֿאָם
טאָדע זיא ערלאָזען? (ניין!
וואָ איזט דיינע פעסט? טאָד!
וואָ דיינע זיגען אַללע? אָ
העללע! וועג יעדעם ערבאַר־
מען פֿאָן מיינעם אַנגעזיכטע.
(טו) אונד זאללטע ער אייפֿ
וואַסערריגען וויעזען נרינען,
זאָ וועט שרעקליך הייסער
אָסטווינד אויפֿשטייגען פֿאָן
דער וויסטע הער, זיינען קוועלל

תאשם

פֿערטראָקנען, זיינען ברוננען פֿערזיגען מאַגען, אונד זאָ דען שאַטץ זיינער לעטצטען קאָסטבארקייטען איהם רויבען.

זאָ

ר ש ״ י

נרס נחה לו לחכר לח יוכל לעמוד ולהתקיים: נמשבר בני׳. שהיולדו׳ יושבות עליו לילד. ונלע״ז קורין למשבר ז׳׳לח. נמשבר בניס נמשבר העשוי ללידת בניס: (ד) מיד שחול חפדם. לחני הוח שהייתי פודם מיד שחול וגוחלם ממות לכל עתה לחי דנרך מות לחניס עלמי לדנר עליך דנרי מות: לחי. קוטב עליך גזרת שחול: נחם יסתר מעיני. לח לחניח על הרעה הזחת. נחם ל׳ ניחו׳ והמ״ס משורש התיב׳ כמו מ״ס של נועס שהרי הטע׳ למעלה והחי״ת נקוד פתח וחס היה ל׳ נח והמ״ס משמש נו ל׳ רניס היה טעמו תחת החי״ת ונקוד׳ קמץ נוחס רוחס: (טו) כי הוח בין חחי׳ יפריח. ת״י חרי לינון מתקריין בנין ועובדין מתקלקלין לסגיחו. לחי׳ ל׳ דנר רע כמו (יחזקחל כ״ח) לח עשוייה לנרך ולחמר לח לל כל תועבות (שם ו׳): יפרי׳ ל׳ פורה רחש ולענה (דנרי׳ כ״ט). ולעני לומ׳ לחיים ל׳ ותרענה נחמו (נרחשי׳ מ״ח) בין לחי׳ יפרי׳ מפריח וכומח נחמו בין לחיים בין הגדל נפלגי מים לחנר תמיד יפריח ולפי שדימהו לחמו הוח לומ׳ יבח קדים ויבוח מקורו. ד״ח כי הוח בין לחיים יפרי׳ ירבעם היח בן שהפריח לחוחן של ישרחל על ידו ומלקו לנ׳ ממלנות. יפריח ל׳ פרח לדס: יבוח קדים. מלך תקיף נרוח קידומ׳ נמימר׳ דר״י מקורח מדנר׳ יסק: הוח יסבה. לומו המלך יסבה לולרות כל כלי חמדתו:

תאשם

ב א ו ר

שלומריס (חיבערטטעהען נל״ח) (ד׳ המ״הפ): במשבר בנים, שהיולדות יושבות עליו לילד ונלע״ז קורין למשבר זילח (Sella בלאטין בל״ח טטוהו) (מרז״י). ואמר משבר בעבור שזכר חבלי יולדה: (יד) מיד שאול אפדם, דרך חמיה, לחר שחמר לח יעמוד במשבר בנים הוסיף לחמר, למה לח יעמוד, כי האם לגבי לחלם ממות לחר שעשו כל חלה (ד׳ המ״הפ): אהי דבריך מות, החנונן קורח משביל, נועם המליצה ויופיה! הנביח ידמה המות והשחול לגופים נלבים ממולו, שליהם הוח קורח נבח אמין: איה דבר שלך מות! לין קטב שלך שחול! יבוחו חבלי מות ונאלי בליעל ויבלם כרגע, כי כל נוחם יסתר מעיני! — קטבך, בקמץ הקו״ף שלח נמנהג בן קטני עבה (מלכים ח׳ י״ב): נחם, שם מענין נבמרו נחומי לעיל: (טו) כי הוא בין אחים, כלומר גם חם הוח בהבלחה נדולה מחד כ״ז ללח יועיל (ד׳ המ״הפ): אחים, מגזרת ותרעינה נחמו: יפריא, כמו יפרה ובן רניס (רמ״י ורחנ״ע): יבוא קדים, עיין בנחומי לעיל (י״ג ח׳): רוח ה׳, כלומר רוח נדולה וחזק מחד, כמו כהרי חל שלהנחיה (מרד״ק): ויבוש, מגזרת פעול ויו״ד החית״ן נלירי על משקל יחות מן יחת (בן מלך):

תאשם

יד (ט) תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה
בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ
עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיוֹתֵיו יְבֻקָּעוּ׃
(ג) שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ׃ (ג) קְחוּ
עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה
אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־
טוב

יד (ט) זאָ ווירד שומרון פֿאר־
העערט, ווייל עס זיי־
נען גאָטטע טראָטצטע, זיא
פֿאַללען דורכֿן שווערדט, דיא
זייגלינגע צערשמעטטערט, דיא
שוואַנגערן אויפֿגעשליטצט. —
(ב) אָ ישראל! קעהרע צוריק
צו דיינעם גאָטטע, דעם העררן!
דען דוא ביזט דורך דיינע זינדע
געזונקען. (ג) ברינגט נור גע־
בעטע מיט, אונד ווענדעט אייך
צום העררן! שפרעכֿעט: „דוא!
„דער דוא אַללער זינדען פֿערגיבסט, נים אויך אונזערע בעסערונג אָן ווער וואָללען
שטאַטט

ר ש י

יד (א) תאשם שמרון. מעתה תגלה משמתה: והריותיו. נזכיס מעוברות שבתוכה: (ב) שובה ישראל. שנאמרו יהודה פן יקרה לחטכם כשומרון לכך נסמכו העניינים משל למלך שמרד עליו מדינ' שלח המלך פולימרכוס ואמר להקריבה לו' לות' פולמרכו' בקי ומיובש אמר להם מלו לכם ימים ואם לאו הני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחנכותיה ולאפריכי פלוני ולחנכותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומ' שובה ישראל עד ה' אלהיך כלומ' שובו מספרי גם' ויבא ישראל בשטים: עד ה' אלהיך. תני בשם ר' מאיר שובה ישראל בשוב שהוא ה' בזדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד שלא יתעניד סניגוריס קטיגוריס: כי כשלת. נאה לך מכשולים בעד עוניך: (ג) כל תשא עון. כל עונותינו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. ד"א מעט מעצי' שבידינו קח בידך ושפטנו לאריה' וכן דוד אומ' מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרי' (תהלי' י"ז). ל"א וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שנ' טוב להודות לה' (שם צ"ב): וכשלמה

ב א ו ר

יד (א) תאשם שמרון, ענין שממה וכן ויאשמו יושבי גם (יחזי' כ"ב ו'): כי מרתה באלהיה, כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אם היו מלכיה טובים היו מקזירים ישראל למוטב, מרד"ק. ובמסכת סופרים (פ"ד) למדו כי מרתה באלהיה הוא שם קדש: והריוניו, תואר לרבות נהרגות למ"ד הפעל מענין הריון האחד ממיני הרית כמו מן זרית זיות וכן מן לדית דליותיו (בן מלך) ואע"פ שלא תשב לומר יביקעו, כדרך שם תעירו ואם תעוררו (שה"ש): (ב) שובה ישראל, סמיכות הענינים הללו קשה מאד בעיני המפרשים (ועיין מה שדרשו בזה בספרי דבי רב פ' ויבא ישראל בשטים); למנם כפר הערנו לפעמים, כי מטבע נפש הלדיק להולך בה קשה וחניכה לאחרי רעותה בלה ונחרפה על פני לרן. ולזה היא ממדותיו (המסכימות עם סגולת המלין) לדבר רכות ודברים המקנלים אל הלב, לאחרי דברי רינות וקנטורין לעם המורדים. לכן גם פה הדביק הנביא השלם הזה רפואה על מכתם אשר הכם נשבע פיו: כי נאמת זה הי' תכלית כוונתו בכל נבואותיו הקודמות המתחלפות בעניניהם, כי ישובו אל ה' נאמת ובתמים ואז ירוממו. וזה מה שאמרו ז"ל בפסיקתא רבתי על פסוק ויבא רחבעם וגו' אמר לו הקב"ה לאחם פתחת בתשובה תחלה, חייך שבן בנך פותח בתשובה תחלה שנאמר שובה ישראל וגו', והמשכיל יבין: כי כשלת, כי רוחה לאחה שעוונותיך המה הכשילוך והורידוך: עד ה', כמו אל ה' והעד שובה עדי: (ג) קחו עמכם דברים, לא נזבחים ועולות יחפוץ ה' כ"א דברי רלוי ותחנונים: ושובו אל ה', תשובתכם תהי' אל ה', כלומר בדעה נכונה וכוונת הלב, לא כדבר שפתים לבד: כל תשא עון, הסוך כל עון תשא, ועינינו לאחה הנושא עון כל א' מחשבים אליך

טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ (ד) אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס
לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ
לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם
יָתוֹם׃ (ה) א�ֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם
נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ (ו) אֶהְיֶה
כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה
וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ (ז) יֵלְכוּ
יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ
לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ (ח) יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ

קמץ כ"ק יחיו

תרגום אשכנזי נג

„שטאַטט דער פֿאַרלאַנק
„דיר אָפּפֿערן׃ (ד) אשור זאָל
„אונזערע צופֿלוכט ניכט
„מעהר זיין, זיינע ראָססע
„וואָללען וויר ניכט בעשטיי=
„גען, איינעמעס הענדעווערק
„ניכט מעהר אונזערע גאָט=
„טער נעננען׃ דען נור בייא
„דיר פֿינדעט דאַז פֿערוואַיזטע
„פֿאָלק ערבאַרמען.״ (ה) דאַן
(שפּריכט גאָטט) ווערדע איך
פֿאָן איהרען אוימשוויפֿונגען
זיא היילען, זיא הולדריך ליע=
בען, ווען מיין צאָרן בעזענפֿטי=
געט איזט. (ו) ווי׳א טהויא ווער=
דע איך ישראל זיין, עס ווירד
ווי׳א ראָזע בליהען, ווי׳אורצעלן
שלאַגען ווי׳א לבנון׳ס וואַלד.

(ז) זיינע שפּרעסלינגע בריייטען זיך אוים, פּראַכטפֿאָלל ווי׳א דער אֶהלבוים, ווי׳א לבנון דופֿ=
טענד. (ח) אללע קאָממען זיא צוריק, דיא עהרעם אין זיינעם שאַטטען לאַגערטען, לע=

בען

ר ש " י

ונשלמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך נשלם לותם נריצוי דנרי שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא ננקם עוד עזרת אדם לא אחזור ולא ממלרים: על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מלרים שהיו עולים להם סוסים כמו שאמרו ליעשיה לא כי על סוס נוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד למעשי ידינו. שהם אלהינו: אשר בך. לבדך תהי' תקיותינו המרחם יתומים: (ה) ארפא משובתם. אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש אחר שיאמרו לפני כן תרפא משובתם ואוהבם נדבת רומי אע"פ שהיו ראויין להחנה לתנדב להתנתם כי שב אפי ממנו: (ו) ויך. הטל את שרשיו ויצליחם כלבנון כשרשי ארזי הלבנון שהם גדולים: (ז) ילכו יונקותיו. יסגון בנין ובנן ויהי כזי' מנוחת הקודש זיתים וריחהון כריח קטרת נוסמיא: כלבנון. כנית מקדשך: (ח) ישבו יושבי בלו. לותן שהיו כשר יושבים בלל הלבנון

באור

לנוך: וקח טוב, קח גם הסכמתנו להשיב מעשינו מאז והלאה: ונשלמה, תחת פרי קרבנות, ודוי שפתינו: (ד) על סוס לא נרכב, זהו עזרת מלרים ואשור שהיו עולים סוסים, כמו שאמרו ליעשי' לא כי על סוס נוס (מרמ"י): אשר בך, יש לאחר במקום כי, ועניכו כי בך לבד ירוחם יתום ולא בלאחר. ועשה יתו' דרך כלל על כל הלריך לעזרה: (ה) ארפא משובתם, אם תעשו כן ה' יענכם לאמר תרפא משובת' ע"ד שאמרו ז"ל הבא לטהר מסייעין לו: אהבם נדבה, לאהבת נדבה, מלא טוב: כי שב אפי ממנו, על כל פרט מן הכלל כלו: (ו) אהיה כטל, בעת בעסו המשיל ה' יתברך כמו שאל ואחי, העז שבטבע, ובעת רלוי דמה אותו לטל, דבר המביי ברכה לעולם. יפרח כשושנה, הפורחת והמזהרת, ובעבור שהשושנה אין לה רק שורש אחד, לכן אמר ושרשיו יך כלבנון: יך, אגוז ואלה בלורך וברוחב (מרד"ק): (ז) ילכו יונקותיו, יתפשטו הנה והנה: כזית הודו, יופי מראהו ותארו: וריח לו כלבנון, כלבנון יש מיניס רבים מעלים ועשנים נותני ריח טוב, וענין המשל כי יהיה שמם למרחוק: (ח) ישבו,

יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין
לבנון: (ט) אפרים מה־לי עוד
לעצבים אני עניתי ואשורנו אני
כברוש רענן ממני פריך נמצא:
(י) מי חכם ויבן אלה נבון ויודעם
כי־ישרים דרכי יהוה וצדקים
ילכו בם ופשעים יכשלו בם:

תרגום אשכנזי

בזו אויף וויא נרינעם קאָרן, בליהען וויא ווינשטאָק, וויא לבנון'ס וויין האַבען יהמט. (ט) אפרים! בעראַפֿם נעבען מיר דער געטצען נאָך? איך אַל־ליין ערהאָרע, בעווּאַהרע דיך, כין דיר אין שאַטטענרייַער בוים, אונד טראָגע פֿריכטע דיר. (י) ווער וויזע איזט, דער מערקט עם וואָהל, ווער פֿער־נונפֿט האַט, דער זיעהט איין, וויא נערעכט דעם העררן וועגע זינד. געטראָסט וואַנדעלן פֿראָמטע דאַרויף איינהער, נור פֿרעפֿלער פֿינדען אַנשטאָם דאָרט.

ר ש י

שדימה נו ישראל ובית המקדש ועכשיו כלו מעמו ישובו אליו: זכרו כיין לבנון. כדוכרן יינות מלוכרתן דעל חמר עתיק דמיתנסיך נבית מקדש שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכי' כשהליים לומרים בשיר: (ט) לפרים. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העובדים ושוב מע"ז מכוונים ומזלות ואני אענהו מלכתו: ואשורנו. אראה בעניו: אני כברוש רענן. אני לו נכסף להיות לוחץ ידו כברוש רענן הנכסף לאדם לוחץ בשדה בעפיו כלומר להיה מצוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה: (י) מי חכם ויבן אלה. מי חכם ובינה ויחבונן לתת לב לכל אלה ושוב אלי: ופשעים יכשלו בם. בשבילם על שלא הלכו בהן כן תרגום יונתן:

ב א ו ר

אליו היושבים לפניה בצל הלבנון הזה: יחיו, נפיעל כמו ונפשו לא חיה, על החיים המלוכרים המשיבים את הנפש: דגן, כדגן הנומח למעלה: זכרו כיין לבנון, כותבי מסעות (ובספרט החכם דאפפער) יגידו שיין לבנון מפורסם מאד בחלוקות הקדם, ובזכרם לותו יחיה רוחם וזה טעם זכרו, כלומר זכר שמו וחפארתו, כיין לבנון: (ט) אפרים מה לי עוד לעצבי, הכי אני לריך לעזרת עלבי' נרלותי להטיב או להרע לך? אני עניתי, אוכי לענך ניוס לרה: ואשורנו, אנני לחזיק עיני בך לטובה: אני כברוש רענן, לגוותך תחת כל בנפי: ממני פריך, גם אנני לחזיעך מפריך הנלרנות לך, ממני כל טובתך, כי אתי לא יגור רע: (י) מי חכם ויבן אלה, כי יזדיק דרכי ד' וכל דרכיו משפט: וצדיקים ילכו, לנטת בדרכי אלה, כי לצדיק גמור אין רע, יען כי ד' מעוזו לוף ניוס לרה, ופושעים יכשלו בם, המה יראו לדיק וטוב לו ולדיק ורע לו, לכן יאמרו: עזב ה' האדץ, אין מסדר ומנהיג. לך בחמת אין רע נמלא בהאלט, כי מדומה הוא, והמדומה זה בעצמו טובה היא לעולם לפרט, כי העונש תרופה ותעלה לחוטא כמ"ש החכם בלוב אל בן יראה, גם לכלל, כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה:

ספר יואל

מתורגם ומבואר

מאת

משה בן כ"ה אורי פייבש ארנסוואלד וצ"ל

מיושבי דעסויא.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

JOEL.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

א (א) דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל: (ב) שִׁמְעוּ־
זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ הֲהָיְתָה זֹאת בִּימֵיכֶם וְאִם
בִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם: (ג) עַלְיָה לִבְנֵיכֶם
סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם לִבְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם
לְדוֹר אַחֵר: (ד) יֶתֶר הַגָּזָם אָכַל

א (א) דעם עוויגען וואָרט,
וועלכעם דעם יואל פתוא"ס
זאָהן וואַרד. (ב) פֿערנעהמעט
דיעס איהר גרייזע! מערקט
אויף, איהר זעממטליכען בע־
וואָהנער! געשאַה דיעס וואָהל
צו אייערער צייט? אי"ס יע
אין אייערער אַהנען צייט גע־
וועזען? (ג) דאַראָב מאַכט עס
אייערן קינדערן קינד, פֿאָן
דיעזען מאַג דיא נאַכריכט
אויף דיא ענקעל, פֿאָן ענקעלן

הארבה

אויף דיא נאַכוועלט קאָממען: (ד) ,,אַך, וואַס דער קאָ֫ער איבריג ליעס, וואַרד פֿאָן

דער

ר ש "י

א (א) **אל** יואל בן פתואל. בן שמואל הנביא שפתה לאל בתפלתו. יש לומרים שנבואה זו נאמרה בתוקף שבע שנים שאחר מלכות שבע (מלכים ב' ח') כי קרוב ה' לרעב וגומר וביומי יהורם בן אחאב היו. ובאלמות גדולות כמלך יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה: (ב) ההיתה זאת. התמורה למטה: (ד) יתר הגזם וגו'. גזם מרבה ילק מסיל מיני גונבי הס

באור

א (א) יואל בן פתואל, לדעת קלת הי' הנביא הזה בימי יהורם בן אחאב, כי מלשונו שאמר מלכות ג"כ כי קרוב ה' לרעב. ונס"ע יואל נחום חבקוק בימי מנשה נתנבאו. ועל דרך מ"ל בן פתואל בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפלתו, עיין הקדמה. והנה נבואת יואל לחת היא בכללה, מתחלת בלרה ומסיימת בנחמה. לחרי הריקי כום היגונות, להגיד חרבן המדינה וממותה ע"י החרבה, יען כום ישועות מהול בעסים תנחומים. והיא נפרדת בפרטיותיה לג' מחלקות. בפרשה הא' יספר מקרה רע אשר יקרה לארץ בעלות החרבה עליה כחויב וכר, המסבב חרבן כללי, עד כי נכרת כל חוכל והשמחה תשחר שמחה, לבריס ובורמים יהלילו, כהגי עליון ירימו קול ענות, עדרי לאן ובקר יבהו נהי מאין מרעה. — לאחרי כלות הליור הנורא הזה בכלל, להחריד נפש השומע, עוד יסוב (בפרשה ב') להרגיז יושבי החרן בקול תרועת מלחמה ולהייר בפרט תחרי החרבה העלום וסגולותיו הנוראות, ידמהו לחיל עלום ונורא הנופל בנח וגנורה על הארן לשחתה ולערות עד היסוד בה, ינסה להמליץ דמיונות נפלאות ולהעריך עולם יום בחו, עד כי רחה כי הוא נורא מאד מלמלוח לו ערך ודמיון בטבע, ולבן סיים וקרא בהתפעליות נפשו: ומי יכילנו! — עד פה החלק הראשון. בחלק הב' (מן פסוק י"ג עד תום פרשה ג') יתחיל לעורר יושבי הארן כלם למקטנם ועד גדולם לתשובה נכונה בלב נשבר ונדכה, בן ישוב ה' ונחם על הרעה, ומעתה קול נחמה נשמע מפי עליון, החויב יוכ, הגונות ימלאו בר, ותירוש היקבים יפרולו, ורוח ה' לנשה את כל בשר מן זקני העם וזרילו עד נטור השפחה, כלם ידעו את ה' וגדולתו. — הרעיון הנסגר הזה ילהב בנפש הנביא לספר בחלק הג' (מן תחלת פרשה ד' עד תום הספר) את התשועה הגדולה אשר יעשה ה' לעמו באחרית הימים, עת וקם יסוב לבריו ויסוב שבינתו לציון: (ב) הזקנים, כי המה רלו יותר במה שעבר בימיהם: ההיהה, ה"ק השאלה. ואת, התמורה למטה (רש"י): (ג) עליה, על התהות המקרה ההיה תוכלו לספר מאב לבן עד הדור האחרון: (ד) יתר, הם המה הדברים שיספרו לדור האחרון: גזם, ילמר יפת שהוא כמו גזז, ע"ש שגוזז התבואה, והמ"ס כמו במלות מנס ריקס כ"כ, ויתבן שנקרא כן בעבור הרבוי שבמין הזה מלשון גוזמא בלאז"ל. והנה גם חרבה לדעתי הוא שם סוגי כללי, כהורלת המלה, שהרבה מינים נכללים בו, והוא ג"כ שם

מרבי

הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל הַיֶּלֶק
וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל׃
(ה) הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים וּבְכוּ וְהֵילִילוּ
כָּל־שֹׁתֵי יַיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת
מִפִּיכֶם׃ (ו) כִּי־גוֹי עָלָה עַל־אַרְצִי
עָצוּם וְאֵין מִסְפָּר שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה
וּמְתַלְעוֹת לָבִיא לוֹ׃ (ז) שָׂם גַּפְנִי
לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי לְקֻצָּפָה הַשֵּׁף
חַשְׂפָהּ וְהַשְׁלֵךְ הִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ׃
(ח) אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֹרַת־שַׂק עַל־

„דער היישרעקקע אויפֿנערי=
„בען ; וואַס ריעזע נאָך פֿער=
„שאָנט, פֿערצעהרט דער
„ערדקרעבס, דען איבער=
„רעסט פֿערדאַרב דיא נריל=
„לע.“ — (ה) ערוואַכט איהר
טרונקענען! ערוואַכט צור לוי=
טען קלאַגע! איהר ווײַנבע=
צעטטען! יאַמערט אים דען
רעבענוואַסט, דען ער איזט
פֿיר אייערן מונד דאַהין.
(ו) דען אַך, אין פֿאָלק איבער=
שוועמט מיין לאַנד, מעכטיג
אונד צאַהללאָז ; מיט לעווען=
צאַהן, מיט לעאָפּאַרדען = גע=
כים פֿערזעהען. (ז) אין דיר=
רען בוים פֿערוואַנדעלט עם
דען ווײַנשטאָק, דען פֿייגענבוים אין קאַהלען שטאַם ; ענטבלאָטטערט שטעהט ער
דאַ, מיט פֿאַלבען אָסטען. — (ח) אָ, קלאַגע אײַנעם מעדכען גלייך, דאַז זיינען יונענד=
בעל פֿרײַנד

ר ש " י

הס ונתנצח עליהס שיכלו וכלו נשותן הימים וכלו כל פרי העץ וירק העזה: (ה) עסיס. יין המוב: (ו) גוי עלה על ארצי. הנוכרי הזה כינהו כלבן גוים: ומתלעות. הן השנים הגסין שלועס בהן: (ז) לקצפה. לאשר נכפו: חשף חשפה והשליך. קלוף קליפת העץ והשליכו על הלבינו זמורות הגפן: (ח) חלי. קינה מתרגמינן חליח:

באור

פרטי למין מיוחד שנסוג. לכן החרגה שאמנת מלרים הוח שם סוגי, והעד ויתן לחסיל יגולם (תהלים ע"ד מ"ו) וילק וחין מספר (שם ק"ה ל"ל) והמזכר פה וכפ' שמיני הוח שם מיני, וכל"ח ג"כ הוח בחופן הזה, שם (חיישרעקקע) הוח שם כולל למינים שונים, עד שנם המינים (גרילוש, עדדקרעבס) כלולים ג"כ תחת הסוג, וככל זחת שם זה (עם התלות בנוי מיוחד ע"ם סגוליות מיוחדות) נופל ג"כ על מינים פרטים, כמו (זעבעל = טנחדד - לוג היישרעקקע) כנוסף לקורח בספורי המבע, ועי"ז יונן תרגומי: ילק, על שהוח לוקק ולוחך כעצב. החסיל על שהוח כורת חת הכל מן יחסלנו החרבה (מרד"ק): (ה) הקיצו, פועל עומד, ולח ימלח זה הבגס יולח (רחב"ע) עיין מה שכתב הרד"ק במכללו (ד' כ"ד) על שורש הזה: עסיס, היין נקרח עסיס וכן כל משקה היולח ע"י כתיתה מן ועסותם רבעים (מלחכי ג' כ"ח) (מרד"ק). ומזה הטעם עיסה בדחז"ל ע"ש הבעיטה. (עיין מנחות ע"ו ופסחי ל"ז בבא"י): (ו) כי גוי, כל קבון מן חי יקרח גוי, (צד"מ ודמיון), וכן הנמלים עם לח עז (מרד"ק): ומהלעות, הם השנים הגסות הקדומות (פֿאָרדערצעהנע) ותקרחנה ג"כ מלתעות (תהלים כ"ח): (ז) לקצפה, י"ת למפחת נפש, וי"מ ל קליפה (רד"ק) כמו שחמר חשף חשפ' (בן מלך) וכן תרגמתי. וחולי נקרחת הקליפה קצפה, על שהעץ נקלף מרוב היובש הבח מגודל הרתיחה שבו (עיין בחור הושע סי' יו"ד, ז'): חשפה והשליך, הסיר קליפתה והשליך חותה לחרץ. ותרגומי לפי הכונה: הלבינו, עומד, וכן בשלג ילבינו, והטעם חחר שימון הלחות נשחרו הבריגים יבישים ולבנים (מרד"ק): (ח) אלי, יפת תמר הח"לף תחת הס"ח כמו הליל, וי"מ הח"לף תזת היו"ד כמו יללה, וקנת פתרו מלשון חרמית, כי תרגום ויקונן ויחלץ, ולדעת כולם הוח לשון קונה וכן תרגמתי. וחפשר הוח ממלת חולי. כמו ממלת פן יעשה הענבי לפסוקה, כן יעשה ממלת

בַּעַל נְעוּרֶיהָ: (ט) הָכְרַת מִנְחָה
וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים
מְשָׁרְתֵי יְהוָה: (י) שֻׁדַּד שָׂדֶה
אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד דָּגָן הוֹבִישׁ
תִּירוֹשׁ אָמְלַל יִצְהָר: (יא) הָבִישׁוּ
אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה
וְעַל־שְׂעוֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה:
(יב) הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה
אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־תָּמָר וְתַפּוּחַ
כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבְשׁוּ כִּי־הֹבִישׁ
שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם: (יג) חִגְרוּ
וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי

מובח

פֿרויינד, אין טרויער געהיללט,
בעוויינט. (ט) דאהין איזט
טראַנק־אונד שפייזעאָפּפֿער,
אוים דעם עוויגען טעמפּעל!
עס טרויערן דיא פּריעסטער,
דיא דיענער גאָטטעס. (י) פֿער־
אָדעט ליעגט דאַז פֿעלד, דיא
פֿלור אין טרויער פֿערזענקט.
שאָן איזט דאַז קאָרנגעוואַכס
פֿערדאָררט, דער מאָסט פֿער־
זיעגט, דאַז אֶל פֿערטראָקנעט.
(יא) דער לאַנדמאַן היללע זיך
אין שמאַך, דער ווינצער יאַמ־
מערע! דען וואַיצען, גערסטע
אונד יעדעס פֿעלדגעוועכס,
אַך, אַללעס איזט פֿערניכטעט!
(יב) פֿערבליהעט שטעהעט
דער ווייַנשטאָק דאַ, דער פֿיי־
גענבוים איזט אַבגעשטאָרבען;

נראַנאַט אונד פּאַלם אונד אַפּפֿעלבוים זאַמטט אַללען בייַמען אויף דעם פֿעלדע זינד פֿערשמאַכטעט: אַך יערע וואָננע איזט ענטשוואונדען, אונטער מענשענקינדערן. — (יג) איהר פּריעסטער! היללעט אייך אין טרויערגעוואַנד, לויט קלאַגט איהר דיענער

דעם

ר ש "י

(ט) הכרת · כמו נכרת ה"ק הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו וחיות השדה תגלמה לך (לעיל ה'): (יא) הובישו. הכלמו: אכרים. מנהיגי המחרישה: על חטה ועל שעורה. מיסב על אכרים. ועל הכורמים לומר: (יב) הגפן הובישה והתאנה אמללה. נכרתה פסק פריה: הניב.

כמו

באור

לולי האורה ג"כ על הספק, פעל אלי (פֿעלזוויפֿען), וכנוי הנקיבה על שהוא מדבר נגד המדינה. כבהולה, מילת בחנורת שק על אבדון בעל נעוריה: חגורה שק, נשתמש בפעל זה בפעל ונפעול, כמו לובש ולבוש חוגר וחגור (רד"ק): הברת, בנין הפעל, כי הפה הוא המכרית ע"י הזרקה הנורת: (י) שדד שדה וגו'. כי שדד דגן, להעתי שדד לשון מטעם שלל, כמו גלגל שדד ער (יעשי' ט"ו ח'), ושדד בני הוא מטעם ושוד מלכים תינקו, לשון ליחות. והטעם נפסק הלשות מהדגן, כידוע מהורשת הבנין הנכד לפעמים על הפך הפעולה. ומה נעמה זה מלית המשורר בפעלים המשתתפי' שדד שדה כי שדד דגן: הובישׁ תירוש, שרשו יבש והוא פועל עומד. אמלל, עיין בחור הוצע (ד' ג'): (יא) הבישו, לימו מוכרע מבנינו שרשו יבש, כי גם משורש בוש נמצא הקל בלירי בכנעני פ"ל יו"ד, כמו ותלע כי לח לבוש (יעשי' נ' ז') ל"ב גם בהפעיל יתכן שהוא מענין בושה וכלימה, וכן תרגמתי. לו יתכן שרשו בוש ויבש לחד הוא בענין כמו יען ועונו לכם עלה: על חטה, נגד האכרים: (יב) הגפן הובישה. נגד הכורמים: כי הביש ששון, הסרי המשמח לבב לגוע בספק בעל:

לינו

מִנְחָה וְנֶסֶךְ׃ (יד) קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃ (טו) אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ (טז) הֲלֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃ (יז) עָבְשׁוּ פְרָדוֹת תַּחַת מִגְרְפֹתֵיהֶם נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְגֵרוֹת כִּי הֹבִישׁ דָּגָן׃ (יח) מַה־נֶּאֶנְחָה

בהמה

דעם אַלטאַרס! געהעט, לאַ־גערט אײַך אויף זאַקקע, איהר מיינעס נאָטטעס דיענער! דען אייערעם גאָטטעסטעמפעל מאַנגעלטס נון אַן טראַנק־אינד שפּייזאָפּפֿער־! (יד) שטעללט פֿאַסטטאַגע אַן, ענטהאַלטונג רופֿט אויס, לאַסט גרייז זיך פֿערזאַממעלן, נעבסט דען זאַממטליכען בזו אָהנערן; אין אייערעס גאָטטעס טעמפּעל בעטעט לויט נום עווינעז.— (טו) אַה וועלך איין טאָג! וויא גרויזאַם נאַהט ער זיך, דער טאָג דעס עווינעז! בריכט וויא פֿערהעערונג, פֿאַם אַללמאַכטיגען לאָז. (טז) פֿערניכטעט איזט דער פֿאַראַטה, פֿאָר אונזערן אויגען, ענטוויכען פֿרייד אונד וואַננע, אוים אונזערס גאָטטעס טעמפּעל. (יז) פֿערוועזונג דינסטעט אוים דען לעערען טאָגנען, אַן דען שפּונדען; פֿעראַדעט זינד דיא פֿאַראַטהסקאַממערן, דיא שפּייכער גאַנץ צערשטאָרט, דאַז געטראַידע פֿערדאָרבט! (יח) וויא זייפֿצט דאַז טהיער,

וויא

ר ש ״ י

כמו יבש: (יד) קדשו לוס. הזמינו לוס: עצרה. לקיבוץ: (טו) להה. לשון צניחה וילללה: וכשד. וכצניח שודדים: יבוש. מלת המקום: (טז) נגד עינינו. לנו רואים: (יז) עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלע״ז מוי״סר: פרדות תרגום יונתן גרבי חמר׳: מגרפתיהם. תרגום יונתן מגופתהן מגופת כסוי החביות: נשמו אוצרות. של יין ושל שמן: ממגרות. מגורות של תבן:

באור

(יג) לינו בשקים, כלומר תמיד תהיו מגורים בשקים, כי סורס לון אם לינתו מחובר עם מלת לילה לון עגינו לינת לילה, כ״ת התמדה. (יד) קדשו צום, עתה כי נמנע מעמכם כל זבח ולון נמה להתרצות פני ה׳, לכן הכינו לוס וקראו עצרה בכל גבולי ישראל, להנזיר ממלכל ומזתה, ומכל שמחה, גם כל יושבי הארץ יאספו בית ה׳ להתחנן על נפשם: (טו) אהה ליום, המיועד הזה. וכשוד משדי, לשון נופל על לשון, ועניגו כניזת הסיוד לקבר פתוח יבא, כן היום הזה יבא בפתע פתוח מאתי: (טו) הלא נגד עינינו וגו׳, יבאר עוד מקרה הפתאומית, שהתנוחה ממונעלת והיא כי נגד עינינו, ומי יאמין כי עוד יבא בעיון, יבא הארבה ויכרות האוכל: (יז) עבשו, העלו חלודה ועפוש בלע״ז מוייס״יר (פ״ל מאזיר, טיימעון בל״ק): פרדות, גרגירי זרע הנסורים בתוך יתעפנו ולא יצמחו: תחת מגרפותיהם, המה גושי עפר, כמו בתוך או בתגרוף לדעת קלת; למנס לדעת רס״י ויונתן בתוך פרודות גרבי חמרא, בתוך מגרפותיהם, מגופתיהן מגופת כסוי החביות וכן תרגמתי: נשמו אוצרות, לשרות התבואה נשמו, כי אין דבר להכניס נהם (רד״ק): ממגרות, גם המה בתי תבואה, כמו העוד הזרע במגורה (חגי ב׳ כ׳) מענין גור יגור לשון לקיבה והמ״ם נוספת כמו ויצב ממזר (זכרי׳ ט׳ ו׳): (יח) מה

נאנחה

בְּהֵמָה נָבְכוּ עֲדָרֵי בָקָר כִּי אֵין
מִרְעֶה לָהֶם גַּם־עֶדְרֵי הַצֹּאן
נֶאְשָׁמוּ: (יט) אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא
כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר
וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה:
(כ) גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ
כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה
נְאוֹת הַמִּדְבָּר:
ב (א) תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ
בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי קָרוֹב:
(ב) יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן

ווי איררט דיא רינדערהעער־
דע אומהער! דען ק׳ינע ווידע
איזט צו פֿינדען; פֿערשמאַ־
טען מום נון שאַפֿ = אונד ציע־
גענהעערדע. (יט) צו דיר, אָ
עווינגער, ערהעבט זיך מיינע
שטימע: זיהע, וויא דיא
פֿלאַממע דיא פֿלור אומלאָ־
דערט, דיא גלוטה דעם פֿעל־
דעם ביימע ענטצינדעט. (כ) אַך
שמאַטענד בליקט דאַז פֿיהע
עמפֿאָר; דען יערע קוועלען
איזט פֿערזיגט, דיא פֿלור
פֿאָם פֿייער פֿערצעהרט. —

ב (א) אין ציון לאַסט דיא פֿאָ־
זוינע ערשאַללען, טראָמ־
פעטען = רוף אויף מיינעם הייי־
ליגען בערגע; דאַם וויא ער־
ציטטערן דיא דאַז לאַנד בע־

וערפל

וואָהנען אַללע, דער טאָג דעם עוויגען נאָהט העראַן, איזט ניכט מעהר פֿערן. (ב) איין טאָג דעם גרויזענם אונד דער דונקעלהייט, איין טאָג דעם נעבליכטען. געוואָלקם; וויא

מאָר־

ר ש " י

(יח) נבכו. נתערבבו ונסגרו ותעו ניערים ובמדברות: נאשמו. נתקלקלו בחשמתן: (יט) נאות מדבר. לשון נוה: (כ) תערוג. תלטק כאחר פתר דוגם ערג לחילים נהם לשחלים וגעה לעגלים ולהל לסוסים ונפלוף לעופות ונגח לכלנים:

ב (א) תקעו שופר. להשמיעם שיזובו בתשובה בטרם תנוחתם הרעה הזאת. יוס ה'. מה שאמרנו

ב א ו ר

נאנחה בהמה וגו', ע"ד כלל ופרט: נבכו, נבוכים הם בחרן לנקח מרעה להם, ואין: נאשמו, ענין שממה, וכן תאשם שומרון: (יט) אליך ה' אקרא, עתה יעמיד הנביא לעין העם הרעה היותר גדולה, כי אין לך דבר עומד בפני האמת. וידוע מסגולת החרן המזרח כי הרוח המניח את החרבה, הוא מזיק מאד, בו יחרב ויבוש כל מקור, כאלו גם אכלה סניב. לכן קרא הנביא, עתה כל אחד ואחד מלהתפלל: נאות מדבר, לחלי רועים יקראו נאות, והוא בחלוף ו"ו בחל"ף מן נוה (רד"ק): (כ) תערוג, יפה כתב החכם ר' יואל בר"י ל"ע (תהלים מ"ב) שערג ערג מורה בלשון ישמעאל על התאוה והתשוקה לדבר מה, לא כדברי המפרשי' שהוא לשון לעקה, וכן תרגמתי: אפיקי מים, תוגלות מים, שרשו פיק, ובדקד"ל כוק חזי מה עמק דבר: ב (א) תקעו, לחרי הפסיק הנביא בפרשה קדומה בספור השממון היותר גדול. והרגיע מעט את רוחו יוסיף לעורר את לב שומעיו בספוריו המורעות מתחרי החרבה, והבונה כלה לעורר לתשובה. ואמר כי יתקעו בשופר כמנהג, עת בא לכר ותויב על החרן להשמיע ליושביה כי יקבצו יחד לעמוד על נפשם: יום ה', יום המיועד מאת ה', או יום לחדיר ומרע כדרך הלשון לתאר דבר מזק בשם אחד: (ב) יום חשך, ע"ם הלרה המתוארת בחשך, או

TRE ASSAR.

תרגום אשכנזי

יואל ב

וַעֲרַפֶּל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסִף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר: (ג) לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֶטֶת לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לוֹ: (ד) כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן: (ה) כְּקוֹל

מרכבות

מאָרגענדאָממערונג גרויעט אויף דען בערגען. איין מאָס־טיג פֿאָלק, זאָנדער צאָהל, דעסגלייכען ניע ערשיען, נאָך יע זיין ווירד ביז אין דער נאָכ־וועלט צייט. (ג) פֿאָראַן ציעהט פֿלאַממע, דיא דאָ צעהרט, גלוטה לאָדערט הינטער איהם; דאָ לאַנד דאָ פֿאָר איהם איי־נעם ערן גליך, לעסט עם אַלס וויסטענייא צוריק: אַך ניכטס ענטקאָממט זיינער וואוטה! (ד) זיין אַנבליק גלייכט דער ראָססע בליק, זיין רעננען דעם דער רייטערייא; (ה) זיין טראַ־בען

ר ש "י

שחמרנו למעלה: (ב) כשחר פרש על ההרים. החרבה והגזם נפרשים על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם: כמהו לא נהיה מן העולם. לגוג כל המינים הללו זה אחר זה מכל מין תרבה לבדו לא היו כמו לותו של מלרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י'): (ג) לפניו אכלה אש. משחיתים את הכל כאלו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת לאחריהם: כגן עדן. היתה הארץ לפני גוג ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה: (ד) כמראה סוסים מראהו. כמרוכתם

באור

חצך ממש מרוב החרבה (מרד"ק): כשחר פרש וגו', שעור המקרא לדעת רש"י כשחר פרוש בכל העולם, כן החרבה פרוש על ההרים. ולדעת הרד"ק כשחר פרוש על ההרים (כרגע), כן החרבה פרוש על הארץ כרגע, הנה לדעת שניהם חסר מלת החרבה. ולדעתי יתכן לומר כי הענין כך, בשנור שחמר יום חצך וחפלה וגו', לחמר כי מהות היום הזה כמו שחר פרוש על ההרים, והוא גחף נקר קודם עלות השמש שעודנו בחיכות הקדרות. עם רב ועצום, מבחר והולך ע"י מה היום חצך, ולחמר ע"י עם רב ועלום המחציך הארץ. כמהו לא נהיה, כ' הרד"ק (ד' כ"ה ע"ב) הנה נהיה כמו היה, חלח שכנהיה נרחה בו הפועל. כוונתו שבמלת היה הדבור על המליחות גרידח (דחז זיין חויינער זאַכע) מבלי התיחסות הדבר המהוה לותו; ובמלת נהיה הכוונה על היות דבר (דחז ווערדען חויינער זאַכע) ע"י פועל המניחו חל גדר המליחות. וזה ההבדל בלשון בין לח היו בן ולחריו לח יהי' כן דמשה, ובין לח נהי' דפה, והענין לחד בשניהם. ועל שחלת המפרשים תמה לחי לקרח, ח', חיך לח עלתה על דעתם כי שם דבר מחרן מלרים ופה מח"י. ג', לח נזכר בפסוק זה שם החרבה, כ"ח עם עלום ורב, כדרך המלין להדמות דבר בדבר, ועליו לחמר כמהו לח נהי', ולחריו לח יוסיף, כ"ל חיל זה לח נרחה עוד בכמות. ולפי"כ מוסב ההפלגה על המשל לח על הנמשל: (ג) לפניו אכלה אש, ע"ל הדמיון במקום תחנותו נרחה כחלו לפניו ולחריו חכלה חש ולהטה כל נומח (רד"ק). הארץ לפניו, הארץ שהיתה לפני גוג כנ"ע, לחריו מדבר ליה תהי'. וגם פליטה לא היתה לו, שלח יעמד מקומה: (ד) כמראה סוסים, כוון הנביח על מיני החרבה ידועים (הייאפֿערדע) דומו ממש במרחיהי למרחה הסוס. כן ירוצון, החרבה קל המרון מחד, ונפרט המין הנקרח (נוג הייטערק) ירון בעת יוס כמו ה' פרשות בנודע מספורי הטבע: (ה) כקול מרכבות, בעת הליכתם במרולה. על ראשי ההרים ירקדון, כן קול הרקוד של החרבה על ראשי ההרים. כקול

מַרְכְּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קַשׁ כְּעַם עָצוּם עֲרוּךְ מִלְחָמָה׃ (ו) מִפָּנָיו יָחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָּאֳרוּר׃ (ז) כְּגִבּוֹרִים יְרוּצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא יְעַבְּטוּן אֹרְחוֹתָם׃ (ח) וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן גֶּבֶר בִּמְסִלָּתוֹ יֵלֵכוּן וּבְעַד הַשֶּׁלַח יִפֹּלוּ לֹא־יִבְצָעוּ׃ (ט) בָּעִיר יָשֹׁקּוּ בַּחוֹמָה יָרֻצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ

בעד

בען אויף דער בערגע גיפֿעל
וויא דעם וואַגענם ראַסטעלן;
וויא דיררע שטאָפּפעלן אין
דער פֿלאַממע קניסטערן: וויא
מעכטיגעם קריענסהעער, צום
קאַמפֿף גערוסטעט. (ו) זיין
בליק מאַכט פֿאָלקער בעבען,
אונד לעסט דיא וואַנגע אויף
יעדעם אַנטליץ בלייכען. (ז) עס
רעננט דאַהער, וויא קריעגם-
העלדן, בעשטיגט דיא מויער,
וויא וואַפֿפענברידער; האָלט
גליכען שריטט, יע מאַן פֿיר
מאַן, קיינער וויכט פֿאָן זיי-
נער באַהן; (ח) ניכט איינער
פֿערענגט דען וועג דעם ברו-
דער. זאָ שרייטעט יעדער
אויפֿהער, אין רייהע אונד
גליעד, שטירמט אין אויף
דאָו גענשיטץ. בליבט אונפֿער-

לעצט; (ט) עס לערמט אין דער שטאַדט, טאָבט אויף דער מויער, שטיגט אין דיא

היי-

ר ש " י

נמרולתם: (ה) כקול להב. המולת קל משמעת קול: ערוך מלחמה. לפי שהוא דבוק נקוד תטף סגול: (ו) קבצו פארור. שחרות כקדירה כמו דלת לחמר ובצלו בפרור (במדבר י"ח) ולל"ף הנת בה יתירה היא ולשון נקראת: (ז) ולא יעבטון. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא יעקלון: (ח) ובעד השלח. כמו בעד החלונים בן על פני כלי זיין יפלו ויאמר: ולא יבלעו. ולא יקבלון ממון. ויונתן פתר בו ל' שליחות בשביל שליחות של הקב"ה מפילין עלמן ובלע נסף לא לקחו: (ט) בעיר ישקו. ל' השמעת קול כמו במשך גבים (ישעיה ל"ג) דוב שוקק מצלי

באור

כקול להב אש אכלה קש, יבא המשמיעה קול. כעם עצום ערוך מלחמה, כלומר כחיל עלום היולא למערכת מלחמה ומשמיע קול נורא. הרבה הגניח להוסיף משל על משל, להגדיל הדבר: (ו) קבצו פארור, לדעתי מקור המלה הזאת ערבית, כי לבע התרגמן (פולפור) יקרא בלשון ערבית (פחרוחר). וטעם המקרא, כי חיל ורעדה יתחזון כל כך עד כי כל פנים לדמימות שלהם המפוזר, יקבצו יחד, וע"י כך הלובן נכר עליהם, כמחמרים ז"ל לחל סוקמת ותתי קיורי וע"פ זה תרגמתי: (ז) בדרכיו ילכון, לא ילכו בערבוב כעם פרוע כ"א כעם מלומדי מלחמה, ואין א' מהם מרחיב גבול לעדיו יותר מחבירו. ולא יעבטון, יעותון בחלוף התיבות שהם ממולא אחד: (ח) לא ידחקון, לא ילחצו זה את זה, כי בשורה לחת מחוברת יחד יהלכון, נחופן שכלם בגבר א' במסלתו ילכון. ובעד השלח, כלי זיין. וטעם המאמר, בהתאחדות כזו יפלו על כלי המשלחת, במהירות ובקלות, עד כי לא יגיע להם נזק ע"י כלי זיין. וזה טעם לא יבלעו כמו לא יפלטו: (ט) בעיר ישקו, לשון השמעת קול (בהליכה מתמדת) כמו במשך גבים. י"ת לשון נשק מזדינין (מרע"י). בבתים יעלו, אם יסתרו יושבי העיר בבתים הגבוהים,

תרגום אשכנזי

יואל ב

בְּעַד הַחֲלוֹנִים יָבֹאוּ כַּגָּנָב׃
(י) לִפְנָיו רָגְזָה אֶרֶץ רָעֲשׁוּ שָׁמָיִם
שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ
נָגְהָם׃ (יא) וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי
חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם
עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה
וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃ (יב) וְגַם־
עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שׁוּבוּ עָדַי בְּכָל־
לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃
(יג) וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם
וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן

ורחום

הייזער, כריכט ווי אין דיעב דירכ׳ם פענסטער. — (י) פאר איהם ערבעבט דיא ערדע, דיא הימעל טאבען לויט, דער זאנען שטראהל דעם מאנדעם ליכט פערדונקעלן, אונר א׳הרען גלאנץ פערהיל= לען דיא געשטירנע. (יא) דעס עוויגען דאננערשטימע ער= טאנט פאר זיינעם העער, ווי׳ צאהלרייך איזט דיא שאר, ווי׳ מאכטיג דיא פאללפיה= רער זיינעם וואר טעס! ווי׳ גראס דער טאג דעם עוויגען, ווי׳ פורכטבאר, ווער פער= מאג עס, איהן צו ערטראגען! (יב) דאך איצט נאך, שפריכט דער עוויגע, מאכט איהר צו מיר אייך וועגען, מיט גאנ= צעם הערצען, בייא פאסטען, וויינען אונד וועהקלאגען. (יג) דאס הערץ צעררייסט, ניכט דאס געוואנד, אונד קעהרט צו דעם עוויגען צוריק, צום עוויגען אייערעם גאטט; אללע

ר ש "י

(משלי כ"ח) ממשך חרול (לפניה ג'). וי"ת לשון נשק מזדיינין: (י) רעשו שמים. נזעזל פורענות הבאה על ישראל לרוגזים ולועזים: אספו נגהם. הכניסו לורן: (יא) וה' נתן. עליהם קולו במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה: כי רב מאד מחנהו. לשר שלח נכם לם לא תטיכון: (יג) ואל בגדיכם. כי אני אם לקרעת בגדיכם. ד"א קרעו לבבכם ואל

באור

לא יועיל להם, כי גם אם יעלו. בעד החלונים, כמו בתוך החלוני', וכן בעד השבכה נעל החלון. כלומר יותר קשים הם מהחוינים שיוכל להסגר השער לפניהם כי הם יכנסו ע"י החלונים כנגד: (י) לפניו רגזה ארץ, ע"ל הפלגה. שם עיניך קורח לחוב! נפסוקים החלה, גם תוכל לבחון חיבות התפעלות הנביא הזה וגודל כחו במליצה. בדמיונו יעורר הטבע כלו, מרעיש השמים ומרגיז האדן, מקדיר השמש וירח ומחשיך זהר הכוכבים נמסילותם. ישמיע קול ה' נכח לפני החיל הנורא הזה הרב נכמותו והעלום בחיבותו. וכל זאת לינינו שוה לו, עוד ישתדל לספר ערך ודמיון ליום הגדול והנורא הזה, עד כי קרא: ומי יכלכלהו! — וכל חלה יעשה הנביא הקדוש הזה לעורר קותם לתשובה שלמה. אפשו נגהם, חפשו לורם לתוכם שלא ינחה. וכן חפוף ידך (מרל"ק): (יא) ומי יכילנו, ומי יוכל לסבלו, וכן ומי יכלכל את יום בואו (מלאכי ג' ב'): (יב) וגם עתה, לחרי בחו, עוד עת רצון לבניו חם תשובו אל ה' בלב. וגם בנרחה ע"י נוס נכי ומספד. כי ענוי נפש לבד מבלי הכנעת הלב אין בו מועיל: (יג) וקרעו לבבכם, סגור לבכם לב החנן. ואל בגדיכם, קריעת הבגדים על הלרה, ואמר כי קריעת הלב הנפתר הוא

וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד
וְנִחָם עַל־הָרָעָה: (יד) מִי יוֹדֵעַ
יָשׁוּב וְנִחַם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה
מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
(טו) תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם
קִרְאוּ עֲצָרָה: (טז) אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ
קָהָל קִבְּצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים
וְיוֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ
וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ: (יז) בֵּין הָאוּלָם
וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי
יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־
עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה
לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ
בְּעַמִּים

תרגום אשכנזי נמ

אללגנאדיג, אללבארמהערציג איזט ער יא, לאנגמיטהיג אונד פאן אונענדליכער הולד: גיבט זיינען ראטהשלום נערנע אויף, וועלכע באזעם ער אונז צוגערעכט. (יד) וער ווייס, אב ער ניכט זיינען ראטהשלום אנדערט, אונד זענען אייך צוריק נאך בלייבט, דאס טראנק־אונד שפיזעאפפער ווירד דופטען, דעם עיינען אייערעם גאטטע. — (טו) בלאזט דיא פאזוינע אין ציון, זעצט פאסטטאג אן, רופט ענטהאלטונג אוים! (טז) לאסט דאז פאלק זיך פערזאמעלן, דיא נעמיינדע זיך פארבערייטען, בערופט גרייז, ברינגט קנאבען, טראגט זיינלינגע הערביא; דער בריטיגאם פערלאססע זיין פעסטליכעם צימער, דיא בריוט אויהר אכציייטליכעם

געמאך. (יז) צוישען דער האללע אונד דעם אלטאר לאסט דיא פריעסטער, דיענער דעם עוויגען, וויינען אונד בעטען: „אך עוויגער! שאנע דאך דיינעם פאלקעם, „גיב דיין ערבטהייל ניכט דער שאנדע פריז, דאס הוירען זיא בעהערשען. ווארום זאל

ר ש "י

וחל תלטרנו לקרוע בגדיכם מחמת אבל: ונחם על הרעה. והפך למחשבה לחרפת: (יד) מי יודע. שים בו עון ישוב ונחם: והשאיר. החסיל והגזם לאחריו ברכה ע"י התשובה תבא ברכה בפירות: (טו) קבצו זקנים. ממשקולת שלא קבוץ לי ל' רבי וקל: (יז) למחרפה. לגידופין: למשל

באור

הוא יותר מעולה מקריעת הבגדים הנגלית. ונחם על הרעה, והפך למחשבה לחרפת (רש"י). והוה ברוב ספרי' מדויקים שלפנינו כתב ונחם בקמלות החי"ת, וכן משמע מהרלב"ע שכתב וז"ל: ונחם שם תואר, ולולי לות הגרון הי' העי"ן דגושה להתבלע הנו"ן. ובעל מחבר מנחת שי מסופק לם הוא בכתב לו בקמץ, ע"ש שהאריך בזה: (יד) מי יודע, הטעם לולי השם יתוב ונחם, וישאיר לאחר התרבה ברכה שתעבו ממנה מנחה ונסך. וכתב הרד"ק וז"ל: לף כי ממדותיו הוא שינחם על הרעה ולין ספק בזה, לע"פי כן לם רבו העונות לף ינחם עד שיענים מעט לו רב. ונכון הוא מאד, כאשר כבר האריך בענין זה החכם השלם הרמב"ן זל"ל במקומות הרבה מספריו הנחמדים, ולין פה המקום להאריך בזה: (טו) תקעו, לאחר גילת התורה (רש"ע): (טו) קבצו, ממשקולת שלא קבוץ לי לעון רבי וקל (רש"י). אספו עוללים וגו', להגדיל הנבי והחגל. יצא החתן מחדרו וגו', אתן ובלה יעזבו אדר מופתם ויבלו גם המה לנבות תחת שמחתם, וכל אלה לעשר רחמים. (יז) בין האולם ולמזבח, מקום העבודה, שם יבכו עתה ויתחננו מלין זבח. לחרפה למשל בם גוים, כי הרעב

בָּעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ (יח) וַיְקַנֵּא
יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃
(יט) וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי
שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ
וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ (כ) וְאֶת־
הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהַדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה
אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ
אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ
והעל

„זאללען דיא פֿאלקער האה־
„נען: וואו איזט איהר גאטט?“
(יח) זעהט! דער עווינע ראכט
זיך זיינעם לאנדעם, ערבאר־
מעט זיך זיינעם פֿאלקעם וויע־
דער. (יט) איהר געבעטה ער־
האנענד, שפריכט דער עוויי־
גע צו זיינעם פֿאלק: „איך
„שיקקע אייך נון קארן אונד
„מאסט אונד וויעדער,
„דערען איהר אין דער פֿיללע
„גענוגסאם ווערדעט. נים
„מעהר ווערדע איך אייך צום
„שפאטט דער היידען ווערדען
„לאסטען. (כ) יענען נאך־
„דען צערשטאערער ענטפֿער־
„נע איך פֿאן אייך, פֿערווייזע איהן אין דירראם אדעם לאנד, זיינען פֿארטראב נאך
„דעם מעערע צו אסטען, זיינען נאכטראב נאך דעם מעערע צו ווענטען, דארט
שטיי־

ר ש "י

נס גויס. לשון משל ומנינה: (יח) ויקנא ה' לארצו. לשון המקוה אתה לי (נחמיה י"ח) ונכנסה בלבו לרחם וגלחם במלחמתה ונתעסק בצרכיה. רבותינו פירשו לשון התרגלה התרה בגונאי על עסקי ארצו: (יט) מרפה. גדוף שיקולו אתכם חסירי לחם: (כ) ואת הצפוני. ים לפותרו על חיל החרבה ועליו נופל ל' הדחתיו אל ארץ ציה וממה. ל"א העם הבא מצפון מלכי חצור. ורבותינו אומרים זה יבר הרע שלפון בלבו של אדם: הקדמני. המזרחי.

באור

הכריחם לנאת מארצם ולנור בארצות מנרים ופלשתים ומואבים בהם גויס: (יח) ויקנא ה' לארצו, התנצח לחרי שיעבו תשובה יקבל ה' תפלתם וחז יקנא לארצו ויחמול על עמו. ומדרך הנבואה לדבר על העתיד בלשון העבר, כידוע: (יט) ויען ה', אל הלוחצים, ע"י נביאיו. ושבעתם אתו, ממנו: (כ) ואת הצפוני, לשעת קלת מספרי הטבע, נסיעת החרבה היא תמיד מנגב לצפון, ובדרכו לא יימין לצד מזרח ולא ישמאיל לצד מערב, אמנם יצר הולך ועיניו נוכח לפון תניטבה (S. Hasselquist's Reise ꝛc. S. 252) וא"כ קילו הכתוב לפוני בעבור שכל מגמותיו ותלותיו נגד לפון הבה. ויתכן עוד שיקראהו החרבה לפוני מפני שרוב לרי ישראל ויהודה מארץ לפון היו, כאמור הכתוב מצפון תפתח הרעה וגו' הנני קורא לכל משפחות לפון' וגו', ואומר קרן מצפון בא וגו' לכן כל לויב רע עז ומהר בסס לפוני יבוא'. ח"ל לשם לדעת מספרי הטבע זמנינו לרן מולדת של לרב' המוסע (לוגהייטרעקע gr. Migratarius) — כי ממין הזה בוולתי לבר הכתוב, בעבור שזהו המכל' ביותר והוא הגורם בלרבו' הקל' — היא טאַלטאַ־ רייא הגדול' (S. Funke's Naturgesch. 1. B. S. 692.) והיא לכל לפון, לפונית מזרחית ל"י, וא"כ טעם הכתוב ואת הלפוני, הבא מכל לפון, וכמו כן כתב הרל"ק וכמו כן הוא מתורגם. והדחתיו אל ארץ ציה, ידוע מספורי טבע, שבני לויבים ים לחרבה, והמה הרוח והמים, הרוח ישאהו על לבורתו למדבר שרבה וממה, והמים, בעבור שיסעו תמיד עליהם ולא יוכלו לעוף תמיד לכן יפלו חמרים בתי היס. וגלגו מספרי הטבע לספר מריח רע העול' מצפריהם, עד כי לפעמים הדבר ממנו יבא לשוכני חיי היס, ועתה תבין טעם המקרא. הים הקדמני, יס המזרח והוא יס כנרת לו יס המלח שהמה למזרח ל"י, והיס האחרון הוא שקרא

וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃
(כא) אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וְשִׂמְחִי
כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ (כב) אַל־
תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדָי כִּי דָשְׁאוּ
נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ
תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃ (כג) וּבְנֵי
צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה
וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ
בָּרִאשׁוֹן׃ (כד) וּמָלְאוּ הַגָּרָנוֹת בָּר

והשיקו

„שטייגע זיין געשטאַנק עמ־
„פּאָר, פֿערבריטע פֿוילען
„דונסט אומהער. ער, דער
„גראָסליך געווי־טהעט. "
(כא) פֿירכטע ניכטם מעהר,
אָ פֿלור! זייא פֿראָהליך אונד
הייטער! ער האַט וואונדער
געטהאַן, דער עווינע!
(כב) פֿירכטע ניכטם מעהר,
ווירענדעם פֿיעה! שאָן גרי־
נען דיא אָרען אַנגער וויעדער,
דער בוים טרענט זיינע פֿרי־
טע, דער ווינשטאָק אונד פֿיי־
גענבוים ביעטהען איהרען
רייכטהום וויעדער דאַר.
(כג) אונד איהר, זאָהנע ציון'ס!

זייד פֿראָהליך אונד פֿראָה, דעם עווינען אייערעם גאָטטעם דער וואָהלטהעטינען רענען
אייך וויעדער פֿערלייהט; פֿריה = רענען אונד שפּעט = רענען שטראָמען אייך וויעדער
צו, יעדער צור רעכטען צייט. (כד) נון פֿילליען דיא שיינען זיך מיט געטרייד, דיא קעלטער

אי־

ר ש "י

ונכותינו שפירשו בילר הרע דרשו שני הימים הללו במקדש ראשון ובמקדש שני וכן פירשוהו על שם פניו במקדש ראשון ושני והחריבם. ולפי התרגום שפירשוהו על חיל מלך אשור כ"ל פניו של היס הקדמוני מקלת חילו שלא למזרח ומקלתו למערב: לחנתו. בחטו יורה עליו שהוא לשון זוהם וטינוף: כי הגדיל לעשות. רעה שפעט ידו בגדולים: (בא) אל תיראי אדמה. ארץ יסרחל (חס) תשובו בתשובה: (כג) את המורה. את נביאכם המורים לתכם לשוב אלי כדי לפדק לתכם: מורה ומלקוש. כמו יורה ומלקוש (דברים י"ח): בראשון. בניסן ואע"פ שהורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והוא במרחשון לותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה בחמד עשר יום:

והשיקו

באור

לותו בתורה יש הגדול שהוא למערב ח"י. ועשה פניו, רחשו, כ"ל היה גדול חיל החרבה שהי' מחזיק מיס המזרחי ליס המערבי (מרד"ק). והעל צחנתו, מלה תשורית (לחנה, מיבולע גערוך בל"ח) וענינו כמו בחטו והוא כפל ענין בם"ם. ועשה העליה שיעלה ריחס הרע לחפי העוברים. כי הגדיל לעשות, החרבה הגדיל לעשות רע בחרן (רש"י ורד"ק). (בא) אל תיראי אדמה, מאמר הנביא עד ושלמתי. כי הגדיל ה' לעשות, טוב בנגד מה שהגדיל החרבה לעשות רע (רחב"ע ורד"ק): (כב) אל תיראו בהמות שדי, כמו שדה וכן גם בהמות שדי תערוג אליך. כי דשאו נאות מדבר, שאמר עליהם שם אכלה נאות מהבר. כי עץ נשא פריו, הפך כל עלי השדה יבשו. תאנה וגפן נתנו חילם, הפך הגפן הוביבה והתאנה לומללה: (כג) ובני ציון גילו ושמחו, נגד מה שאמר תקעו שופר בציון. את המורה, כמו יורה ביו"ד. לצדקה, למ"ד הקנין, נשם של צדק' וברכה. ומלקוש בראשון, לפי פשוטו כמו שפי' הרד"ק ז"ל: הנשם הנקרא מורה הוריכו לכם בעתו שהוא במרחשון ומלקוש ג"כ בעתו בחדש הראשון

שהוא

וְהַשִּׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃
(כה) וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים
אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל
וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
בָּכֶם׃ (כו) וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ (כז) וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם׃

איבערשטראמען פֿאַן מאָסט אונד אֶל. (כה) „זאָ ערשטאַט־ „טע איך דיא מיס־ „יאַהרע וויערער, דאַ היי־ „שרעק אונד ערקרעבס „אונד גריללע אונד קאַפֿער „איך פֿערצעהרט; יענעס „שרעקליכֿע העער, וואָמיט „איך איך הימגעזוכֿט.“ (כו) דאַן פֿרייזעט איהר בייא פֿאַללעם גענוס דען עוויגען אייערן גאָטט, דער וואונ־ דערדינגע פֿיר אייך געטהאַן, דאַס ניע מיין פֿאָלק צו שאַנ־ דען ווירד. (כז) איהר זאָללט גון ערקענען, „דאַס איך אונ־ „טער ישראל טהראָנע, איך „דער עוויגע אייער גאָטט זייא „אונד קיינער מעהר. יאַ! ניא זאָלל מיין פֿאָלק וויערער צו שאַנדען ווערדען.“

וחיה

ר ש י

(כד) והשיקו. לשון השמעת קול כשהקלוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הנור שלפני הגת:

וחיה

באור

שהוא ניסן, וכן ת"י. ונתענית דרשו חז"ל מה שדרשו: (כד) והשיקו, כ' הרמב"ן כמו משיקות (יחזקאל ג' י"ג) ע"כ. ולפ שפס הוא מחסרי נו"ן נשיקה, לשון חבור, מ"מ נשק ושוק שוים בענין, וכן נכב ויכב. ומלינו דומיה בחז"ל (בילה י"ז ע"ב) ושוין שמשיקין המי' וכו', ופי' רש"י וברטנורה, מי שים לו מים יפין לשתות ונטמאו ממלא מהן כלי אחד שלשו מקבל טומאה ונותנן במקום מים מלוחים או עכורים עד שנושקים מים למים ונמלח אלו זרועים ומחוברים למי המקום ע"כ. ולדעת רש"י הוא לשון השמעת קול, כשהקלוח יורד מגת אל תוך היקב, כמו נעיר שוקו דלעיל (פ' ט'). וז"כ שוק ושקק ענין אחד. לשנס היותר נכון שהוא מענין הלפה, כמו פקדת ארץ ותשקקה (תהלים ס"ה י' לדעת ב"מ שפת חמת), ושעם הכתוב שיהיו היקבים מלאים יין ותירוש עד שיפרוצו וילופו על פניהם, וכן הוא מתורגם: (כה) ושלמתי לכם, עתה ישוב וידבר נשם ה', ומה טוב ומה נעים חילוף המדברים בין השם יתעלה ובין הנביא בענין נבואתו. — השנים, כי לא נאו כולם בשנה אחת כ"א בשנים רבופות: (כו) ואכלתם, מאמר הנביא וגם הוא קורא ישראל עמי, כדכתיב על שבר בת עמי: (כז) וידעתם, מאמר השם יתעלה, תשובו ותדעו אותי בהכרה שלימה כי משגיח בפרטים אני ושכנתי בתוככם: ולא יבשו עמי, מעמים אחרים, כי גם המה ירצו יבא אלהים וירצו אותי: —

וחיה

ג (ג) וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת־
רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ
בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם חֲלֹמוֹת
יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ:
(ד) וְגַם עַל־הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת
בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפֹּךְ אֶת־רוּחִי:
(ג) וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ
דם

תרגום אשכנזי סא

ג (ג) „נאַך דיעזער צייט
„ווערדע איך מיינען
„גייסט אויבער יעדען שטערב-
„ליכען ערגיעסען, וויסזאַגען
„זאָללען אייערע זעהנע אונד
„טעכטער; גרייזע ווערדען
„פראָפעטישע טרייסע, יינג-
„לינגע דייטונגסאָללע געזיכ-
„טע האָבען. (ג) זעלבסט אי-
„בער שקלאַף אונד שקלאַפין
„ווערדע איך מיינען גייסט
„אויסשטראָמען לאַססען צור
„זעלביגען צייט; (ג) פֿאָרבעדייטונגען ווערדע איך אַם הימעל אונד אויף ערדען
ענטי

ר ש " י

ג (א) והיה לאחרי כן. לעתיד לבא: על כל בשר. על מי שנעשה לנו רך כנשר דוגמת ונתתי לכם

באור

ג (א) והיה אחרי כן, כתב הרלב"ע ז"ל: לאמר כ' יהושע כל זאת היה לעתיד, וכ' משה הנהן לאמר ל"כ למה לאמר לאחרי כן רק והיה בלחרית הימים? לולי זה הנבואה היה נימי יהושפט ע"כ יזכור עמק יהושפט ע"כ, ולדעתי מוסב על שלפניה, שאמר וידעתם כי בקרב ישראל אני וגו' שיכירו כל העמים את ה' ע"י התשועה הגדולה אשר יעשה לעמו, לכן אמר עתה והיה לאחרי כן, כלומר לאחרי שתתראה הידיעה ההיא על פני כל הארץ אשפוך את רוחי רוח דעת וירלת ה' על כל בשר וגו'. ובענין הזמן מתי יהיה זה? לינו מוכרע מהלשון, כי הנבואה סתם דבריו. — או יתכן במליצת לאחרי כן, ע"פ מה שכתב הרמב"ם בשמה מקומות, שרק בהסרת המונעים והמעיקים התלויים יוכל האדם לבוא עדי תכלית שלמותו. וזה שאמר פה לאחרי שהשפעתי ברכה בתולדותיכם עד שלי די, לאשפיע גם כן משפע מרומים עלי רוחכם ותבינו לותי בהנהה שלימה. על כל בשר, לדעת רוב המפרשים מוסב רק על ישראל, ומלת כל רומז על המועט מהכלל, וכן כתב הרב בעל עקרים (פרשה כ' מאמר ב'). ובלשת ידענו כי הנבואים נבלו פה לאחד, כי יבוא עת, בו יהיה ה' לאחד ושמו לאחד (זכריה י"ד ט') כי מלאה הארץ דעה (ישעיה י"ל ט'), ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים (שם נ"ו ז') ודומיהם הרבה, ע"כ לדעתי גם פה דבר על כלל בני אדם, והוא כמו בכלל ופרט. ונבאו בניכם, ידוע ממה שכתב הרמב"ם (מ' פרקים פרק ז', מ"ב ח"ב ל"ב ל"ו) כי לא יתנבא האדם אלא לאחר שיהיו לו הכנות טבעיות ותקון המעלות השכליו' והמדותיות. וזה טעם הכתוב פה ונבאו בניכם, שלטביע אמו הכנה מוכנים להיות עלולים לקבל שפע הנבואה. וזקניכם, אשר נתישנו בשר במדותיהם ואינם מוכשרים לקבל נבואה שלמה. חלמות יחלמון, והוא מדרגה פחותה בנבואה כמו שאמר בחלום אדבר בו. בחוריכם, אף שאין להם מלך מזגיהם נזילרה הכנה טבעית להשגת הנבואה היותר שלמה, מ"מ חזיונות יראו, כידוע שמליצת חזיון תורה לכעמים על השגה בלתי שלמה (עיין מ"נ ח"ח ל' ה'). (ב) וגם על העבדים וגו', שלא היה להם התלמדות כלל, גם עליהם אשפוך את רוחי, רוח דעה והשכל, שיהיו להם דעות ישרות בחמונה האלהית: (ג) ונתתי מופתים, מדרכי הנבואה לדבר ע"ד משל ודמיון ממקרי הטבע המורגלים והזרים, על הגדלת מעשה נורא ונסגב אשר יפעל ה' בארץ, וזה טעם הכתוב פה ונתתי מופתים וגו' ר"ל מופתי הטבע יהיו בלחותו הזמן, כמו כדורי אש וקטורים העשנים המתהוים בלויר מהלידים העולים מן הארץ, והמה יהיו לאותות על הנורלות האלה אשר יעשה ה' לעמו, ואמר דם מל' לדמימו'

יואל ג

דָּם וְאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן: (ד) הַשֶּׁמֶשׁ
יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי
בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:
(ה) וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְהַר־צִיּוֹן
וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה
קֹרֵא:

ד (ו) כִּי הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת
הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּת
יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם: (ב) וְקִבַּצְתִּי אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק

אשיב קרי

יהושפט

תרגום אשכנזי

„ענטשטעהען לאַסטען: לופֿט=
„ערשיינונגען פֿאָן בלוט, פֿיי=
„ער אונד דאַמפֿפֿיגטען רויך.“
(ד) דונקעל ווירד דיא זאָננע,
בלוטרעטהע דען מאָנד אי=
בערציעהען, דיעס נאָך בע=
פֿאָר דער טאַג דעס עוויגען
ערשיינט, דער מעכטיגע,
פֿורכטבאַרע טאַג. — (ה) דאַן
ווירד נור דער ענטקאָממען,
דער אים נאַמען דעס עוויגען
פֿלעהט. יאַ אויף דעם בערגע
ציון, דאָרט אין ירושלים ווירד
רעטטונג זיין, ווי לענגסט
דער עוויגע פֿערהיעס, רעט=
טונג פֿיר דען איבערלעבסט,
דער דעם עוויגען נעווייהט זיין
ווירד.

ד (ו) „זיעהע! אַן יענען טאַ=
„גען, צור צייט נעהמ=
„ליך, דאַ איך דער פֿערשטאָ=
„סענען יהודה'ס אונד ירושלים'ס מיך ווייעדער אַננעהמע, (ב) ווערדע איך
„דיא פֿעלקער אַללע פֿערזאַממעלן, זיא הינאַב נאַך דעם טהאַלע יהושפט פֿיהרען,
דאָרט

ר ש "י

לכם לנ נצר (יחזקאל ל"ו): (ג) ותמרות עשן. זקיפות מעלה עשן בגובה: (ד) יהפך
לחשך. לבייש את המשתחוים לחמה: (ה) והיה כל אשר יקרא וגו' כאשר אמר. והיכן אמר
וזאת כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כ"ח): ובשרידים. בשארית אשר יותיר:
אשר ה' קרא. לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה:

ד (ב) אל עמק יהושפט. ארד עמם בעומק הדין. יהושפט משפטי יה:

ב א ו ר

כי לפעמים העגולים החזיים הנראים בחוץ, כדם יראימו: (ד) השמש יהפך לחשך וגו',
גם זה הוא ע"ד משל: (ה) והיה כל אשר יקרא וגו', רק כל מכבדי ה' ויריאיו ימלטו ויותרו.
כאשר אמר, כבר בתורתו וזאת כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כ"ח י') (מרש"י).
ובישרידים, והפלטה תהיה בשרידים אשר ה' קרא לותם לעבודתו, או קרא אל הזמנה כמו
קרואי העדה:

ד (א) כי הנה בימים ההמה, לדעת רבי משה הכהן שהבאתי לעיל (ג' ח'), גם פרשה זו
ושלאחריה נאמרה על ימי יהושפט, כי פחדו נפל על כל הגוים סביב לירושלים ויביאו
לו מנחות, וכימיו שבו רבים מהגולים בימי מנוחתם (ד"ה ב' כ"ט); לחנם לדעת רוב המפרשי'
כל העניינים האלה על העתיד נאמרו, והכתוב יכסה ומי יגלה? — אשוב, גם לפי הכתוב
שהמלה נקל, פועל יולא הוא כמו ושב ה' אלהיך את שבותך (דברים ל' ג'). וירושלם, זכר
ירושלים שהיא רצף הממלכה וזכר יהודה בעבור שהוא שבטו של מלקו: (ב) את כל הגוים, מלת כל

יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־
עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ
בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלָּקוּ: (ג) וְאֶל־
עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה
וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ: (ד) וְגַם
מָה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכֹל
גְּלִילוֹת פְּלֶשֶׁת הֲגְמוֹל אַתֶּם
מְשַׁלְּמִים עָלָי וְאִם־גְּמֹלִים אַתֶּם
עָלַי קַל מְהֵרָה אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם
בְּרֹאשְׁכֶם: (ה) אֲשֶׁר־כַּסְפִּי וְזְהָבִי
לְקַחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים הֲבֵאתֶם

„דאָרט מיין רעכט פאָן איה=
„נען פאָרדערן, מיינעם פאָלק=
„קעם ישראל, מיינעם איגענ=
„טהומם וועגען, דאַם זיא אונ=
„טער באַרבאַרען צערשטרוי=
„עט, אינדעם זיא זיך אין מיין
„לאַנד געטהיילט, (ג) גרוי=
„זאַם לאָזעטען אום מיין
„פאָלק, דען קנאַבען הינגאַ=
„בען פֿיר בוהלערין, דאַז מעד=
„כען פערטוישטען אום וויין,
„אונד פערצעכטען. (ד) וויא ?
„האַבט איהר עטוואַס געגען
„מיך, צור צידון אונד פלשת
„גאַנצער קריין ? איזט עס רא=
„כע, דיא איהר מיר פערגעל=
„טעט, אָדער איבט איהר
„נור מיטהווילליגן געגען מיך ?
להיכלכם

„וואָהלאָן! באַלד וועדע איך אייערער טהאַטען לאָהן איך פֿיהלען לאַסטען. (ה) איהר,
„דיא איהר מיין זילבער אונד גאָלד געוויבט, אונד מיינע קאָסטבאַרקייטען נאַך אוי=

ערן

ר ש " י

(ג) ידו גורל. כמו וידו לחן בי (לויכה ג') : (ד) הגמול לחם משלמים. זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך לור עשרים עיר (מלכים ח' ט') : קל מהרה. לשון זריזות :

באור

תורה לפעמים על חלק גדול מהכלל (עיין עקרים מאמר ד' כ'). עמק יהושפט, לדעת רבי משה הכהן הוא עמק הברכה הנזכר בד"ה, כי שם ברכו ה' על המכה אשר הכו בבני עמון, מואב ושעיר. ולדעת רס"י יהושפט על שם המשפט. ויתכן שכוונת הנביא על שניהם, כי נחר הנביא בעמק הזה למשל ולמופת על מעשה המשפט שיעשיה ה' עם הגוים. ונשפטתי, נתפעל כמו נשפטתי לחכם שם (יחזקאל כ') וטעמו כאלו אמר אל המשפט נעמדה יחד ונוכחה עם מי הדין: אשר פזרו בגוים, בגר בימי רחבעם בת שישק עם לובים סוכיים וכושיים וילכדו ערי המלודות ליהודה (ד"ה ב' י"ב), ואם על העתיד נאמרה, הלא טיטוס ומחנהו החריבו ת"י ופזרו יושביה בין הגוים: (ג) ואל עמי, כמו על עמי. ידו, שרשו ידה, בניינו פיעל ועניינו השלכה (עיין בחור עובדיה י"ח). הילד בזונה, ידוע שהיו להם שוקים שם מכרו זונות (עיין ע"ז ב' ע"ב), וע"ז אמר עשו חליפין ונתנו יפדי ישראל חלף זונה. וישתו, לשון לריק לאמר? לך טעמו בעבור שמכרו הילדה ביין היו נאלו שתו ובלעו הילדה עלמה וכן תרגמתי: (ד) וגם מה אתם לי, זה ענין המשפט והוכוח שזכר למעלה, כלומר מה לכם ולי ומה תוכלו להלחיק מעשיכם הרעים? וזכר לר ולידון וגלילות פלשת, על שהיו לפנים רחבי הגוים. הגמול וגו', יפה פירש הרד"ק ותוכן דבריו בקצור, מלת גמול בהתקשר עם שלום עניינו השבת גמול שם טוב שם רע, וגזולת קצור עניינו התחלת טובה או רעה. ולזה פירושו הגמול שתם משלמים לי, שם תחשבו להנקם ממני שהרעותי לכם, מתי הרעותי לכם? ושם גומלים שתם עלי, כלומר שם מעלמיכם התחילו לגמול עלי רעה, תדעו כי קל מהרה אשיב לכם גמולכם: (ה) כספי וזהבי, כי לי הכסף והזהב שלקחתם מישראל כי לחני נתתים להם (ר"ק). או פירושו ע"פ מה שכתוב בד"ה (ב' י"ב ט')

שלקחו

לְהֵיכְלֵיכֶם: (ו) וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי
יְרוּשָׁלַם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְוָנִים
לְמַעַן הַרְחִיקָם מֵעַל גְּבוּלָם:
(ז) הִנְנִי מְעִירָם מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
מְכַרְתֶּם אֹתָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִי
גְמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: (ח) וּמָכַרְתִּי
אֶת־בְּנֵיכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי
יְהוּדָה וּמָכְרוּם לִשְׁבָאִים אֶל־גּוֹי
רָחוֹק כִּי יְהוָה דִּבֵּר: *(ט) קִרְאוּ־
זֹאת בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ
הַגִּבּוֹרִים יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ כָּל אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה: (י) כְּתוּ אִתֵּיכֶם
לַחֲרָבוֹת וּמַזְמְרוֹתֵיכֶם לְרֹמָחִים

החל"ש

נקנת ספרים פם התחלת פרשה ה'

תרגום אשכנזי

„ערן טעמפעלן געפֿיהרט.
„(ו)איהר, דיא איהר יהודה'ס
„אונד ירושלים'ס זעהנע אַן
„דיא זעהנע דער יוונים פֿער=
„קויפֿט, אום זיא פֿאַן איה=
„רעם לאַנדע צו ענטפֿערנען.
„(ז) זעהט! אי'ך רעגע זיא אויף
„אַן יענעם אָרטע, וואָהין איהר
„זיא פֿערקויפֿט, אונד לאַס=
„סע איערע טהאַטן אויף אי=
„ער הויפט צוריקפֿאַללען,
„(ח) איבערליעפֿערע איערע
„זעהנע אונד טעכטער אין
„דיא העגדע דער זעהנע
„יהודה'ס, דיא זיא אַן איין
„ענטפֿערנטעם פֿאָלק, דען
„זאַבעערן פֿערקויפֿען. „דיעס
פֿערהיסט דער עוויג.
(ט) פֿערקינדיגעט פֿאָלגענדעס
אונטער דען פֿעלקערן: האַל=
טעט אייך בעריט צום קאַמ=
פֿפֿע! אויף, איהר העלדען! העראויא, איהר קריעגסטענגער אַללע! (י) לאַסט אייערע
זיכעלן אין שווערדטער, אייערע ווינמעסטער אין שפיעערע זיך פֿערוואַנדעלן; אויך
דער

ר ש "י

(ה) לשנאים וגומר לבני שנא: כי ה' דבר. והיכן דבר ענדיס יהיה לאחיו (בראשית ט') כן מפורש במכילתין: (ט) קדשו מלחמה. לפי תוכלון להלחם בגדי. (י) אתיכם. קלטר"ם בלע"ז: ומזמרותיכם, ערפ"ל בלע"ז:

באור

שלקחו לוקרות בית ה' גם מגיני זהב שעשה שלמה, ועל זה אמר ג"כ מחמדי הטובים הנחתם להיכלכם: (ו) מכרתם לבני היונים, לפירוש קלת יכיר יונים בשם בני ארץ רחוקה, למען מלטו (יחזקאל כ"ז ג') שעשו לור ולידון קנין ומסחר עם בני יון: (ז) הנני מעירם, לפי שרחוק הם ממרכם וכמעט יאמרו נגזרנו, לכני תעיר את רוחם לשוב לארץ מגוריהם: (ח) ומכרום לשבאים, הם בני שבא שוכני מזרחית, ודרומית לא"י ולעזר ולידון ופלשת, והמה רחוקים מאלה הארצות (רד"ק): (ט) קראו זאת בגוים, דבור התפעליות הנניח, כאלו כרוז יעבור עליהם לעוררם למלחמה על ירושלים שם יאמר ה' משפטו, והדוב עמים בהדוס בארץ, ע"ש קרא לעמק הזה עמק הארון: (י) כתו אתיכם, קלטר"ם בלע"ז (רש"י) כ"ל (קנטרע פֿלוג=
חייזען בל"ח). ומזמרותיכם, ערפ"ל בלע"ז (כ"ל זערפּעטע, ווייכאעסטער), והטעם שיהיו כל כלי נזרל לכלי המלחמה, כהפך מה שאמר ישעי' על עת השלום וכתתו חרבותם לאתים וגו'.

הַחָלָשׁ יֹאמַר גִּבּוֹר אָנִי: (יא) עֽוּשׁוּ
וּבֹאוּ כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב וְנִקָּבְצוּ
שָׁמָּה הַנְחֵת יְהוָה גִּבּוֹרֶיךָ:
(יב) יֵעֹרְרוּ וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־עֵמֶק
יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם אֵשֵׁב לִשְׁפֹּט
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב: (יג) שִׁלְחוּ
מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־
מָלְאָה גַּת הַיְשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה
רָעָתָם

דער נעשוועכטע שפרעכט מו־
טהיג: איך בין איין העלד!
(יא) אויף! ציעהעט הערבייא,
איהר פֿעלקער אַללע! טרע־
טעט צוזאַממען פֿאַן אַללען זיי־
טען אומהער — דאָרט הין, וואָ
דער עוויגע אייערן העלדען דען
שטורץ בעריטעט. (יב) „מאָ־
„גען זיא זיך אויפֿמאַכען, דיא
„פֿעלקער! אונד הינציהען
„נאַך דעם טהאַלע יהושפט,
„דאָרט וואָ איך אויף מיינעם
„ריכטערשטוהל זיטצע, אים
„מיט אַללען דען פֿעלקערן
„אומהער צו רעכטען". (יג) האַלטעט דיא זיכעל בעריט! עס איזט רייף צור ערנדטע; קאָמ־
מעט, ציעהעט הינונטער, דיא קעלטער איזט פֿאָלל, איבערשוועממט דיא גרובען — דען
איה־

ר ש " י

(יא) עושו. כמו חוזו כך חברו מנחם ויונתן תרגם תכנזון ואומר לחי שהוא לשון עשת ברזל המנוסם יחד מס"ח בלע"ז ולשון תי"ו בו יסוד: שמה הנחת ה' גבוריך. שם בקבילת עמק יהושפט יצבור גבורתיכם כן תרגם יונתן ולחיני יודע לפי ל' לחרמי הורדם לו לשון חתת (והנו"ן) בו נופל כמו (דניאל ג') הנעל לדניאל קדם מלכא שלין בו לות שורש פלח על: (יג) שלחו מגל וגומר. שלפו חרבות לותם ההולכים בשליחותי לחבל לת לויבי ה': כי בשל קציר. כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים לותו במגלות כשגמר ביעולו: בלו רדו כי מלאה גת. מן הענינים בלו וחרבו לותם כלומר נתמלא סאת עונם. רדו ל' כנישות וכרוי כמו ורדו בדגת הים (בראשית ט'): השיקו היקבים. קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע:

נעמק

באור

(יא) עושו, כתב רש"י ז"ל, כמו חוזו, כך חברו מנחם, וי"ת יתכנזון. ולומר לחי שהוא לשון ברזל עשת המנוסם יחד מס"ח בלע"ז (והוא משמש) עכ"ל. ולדעת הרל"ק והראב"ע הוא מגזרת עיט (לעיל ל"ח ל"ב) שהם ז' כוכבים שלח יתפרדו, והענין לחד שהוא גם כן מלשון התחברות. שמה הנחת, לדעת יפת ויונתן ענינו שבירה, והטעם שמה ישבר ה' גבוריכם, ול"ב שרשו חתת, והמו"ן יתירה כמו הנעל לדניאל (דניאל ג' כ"ז). ולדעת הרל"ק והראב"ע טעמו הורד ושעורו, הניח ידבר לשם. הורד גבוריך המה מלאכיו גבורי כח, ושם כן שרשו נחת כמו על עפר נחת (לעיל י"ז י"ו). ולדעתי שרשו כדעת הרל"ק וענינו כדעת יפת ות"י, והניח ידבר לל החויב בתוך התפעלויות לבבו, שמה במקום הקבון יוריד ה' גבוריך עדי עפר, והלווי מהפעיל במקום עתיד כמו שים קנך (עובדיה ד') במקום תשים: (יב) יעורו ויעלו וגו', יסוד הנניח לדבר בשם ה', יעורו ויעלו כלם כחות נפשם, כי שם אשב על כסא המשפט: (יג) שלחו מגל, הסיב הדבור מול יזרחאל, עתה הגיעו מגל הקציר, כי בשל קציר, ל"מ כמו תבואה שנאלה כל לורכה והגיע זמנה להקצר, כן הגוים האלה, הגיע תור הפורענות. באו רדו, לל תוך העמק, כי מלאה גת, כמו גת מלאה ענבי' מוכנת לדרוך, כן יזרחאל יראכוס בנף רגליהם. השיקו היקבים, מלשון הנפה, היקבים מלאים יין כל כך עד שילוף על פניהם, כך יגוף דמן נדומן על פני הגדה. כי רבה רעתם, גם סאתם מלאה.

המונים

רָעָתָם: (יד) הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק
הַחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק
הַחָרוּץ: (טו) שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ
וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם: (טז) וַיהוָה
מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ
וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה
לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
(יז) וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה
יְרוּשָׁלַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־
בָהּ עוֹד: (יח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יִטְּפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת
תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה

קמץ נרניע

ילכו

תרגום אשכנזי

איהרער באַהייט מאַם איזט איבערפֿאַלל. (יד) האַ, וועלך
געריישׂ! וועלכער טומולט אים טהאַלע הרוץ! — יאַ
דער טאָג דעס עוויגען נאַהעט הערבייא אים טהאַלע הרוץ.
(טו) זאָננע אונד מאָנד פֿערדונ=קעלן זיך, אונד איהר ליכט
פֿערהיללען דיא נעשטירנע. (טז) דעס עוויגען דאָננערשטים=
מע ערטאָנט פֿאָן ציון אוים, פֿאָן ירושלים לעסט ער מעלטיגע
שטימע ערשאַללען, דאַם המעל אונד ערדע ערבע=בען. — ער, דער עוויגע, דער
זיינעם פֿאָלקע שוטץ, פֿעסטע בורג דען קינדערן ישראל
איזט. — (יז) „אַלסדאַן ווער=„דעט איהר ערקעננען, דאַם „איך, דער עוויגע, אייער „גאָטט, אויף ציון, מיינעם „הייליגען בערגע טהראָנע, „דאַם ירושלים מיין הייליגטהום איזט. ניכט מעהר ווירד עס איין באַרבאַר וואַ=„גען, דאַהין צו ציעהען." (יח) צור זעלבינגען צייט ווירד איינע זיסע פֿליסונגקייט פֿאָן דען בערגען שטראָמען, דיא היגעל וועדען פֿאָן מילך איבערפֿליעסען, אַללע אורקווועל=לען

ר ש "י

(יד) בעמק החרון. שעם חרון שהמשפט לחת כן תרגם יונתן מיכר פילוג דינא: (טו) לחשפו נגהם. הכוכבים לורם: (טו) מציון ישאג. ממה שעשו לציון: ורעשו שמים וחרץ. יפרע מעריס של מעלה: מחסה. לעון כיסוי וכלע"ז לחריחי"ל: (יח) לפיקי. מקום מולח מים: והשקה לת נחל

באור

(יד) המונים המונים, הכפל להפלגה. יעלה בדמיון הנביא כאלו כנר קבלו המון עמים ונתן העת הגורל כי יחרץ ה' משפטו עליהם כי כלה ונחרלה: (טו) שמש וגו', פירשתי למעלה (ועיין מ"ש ח"ב פ' כ"ט): (טז) וה' מציון ישאג, ד"מ כאלו מציון שעם יבכון ה'. יתן קולו, עד שממנו ירעשו שמים וחרץ לך לעמו הוא מחסה ומעוז מחסה לחרי"חיל בלע"ז (רש"י) כ"ל (לחבריער, טוטץ בל"ח): (יז) וידעתם, לז כאשר תראו כי בתוך השלום והתמהון סכנתי ידי עליכם, תדעו כי אני אל שדי מצניח נפרעים. והיתה ירושלם קדש וגו', בקדם החסור לזרים (רל"ק): (יח) והיה ביום ההוא, לחרי כלות המורדים תרנה השפע ותגדל הטובה כל כך עד שכל אחד יציג לרגיו נקל מכלי עמל ויגיעה רבה, ולכן ידמה הענין הזה כאלו ההרים העזים יטפו עסיס, והגבעות בעלמן תזלנה חלב, וכל זה הוא ע"ד הפלגה, וכ"כ לחמרו חז"ל: עתידה ח"י להביא גלוסקאות וכו': וכל אפיקי יהודה וגומר, על שהמים יחסרו לזמנים בלרלות המוצע, לקח הנביא המשל הזה לרמוז על הכלחה יתירה שתהיה

וְלָכוּ מַיִם וּמַעְיַן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא
וְהִשְׁקָה אֶת־נַחַל הַשִּׁטִּים׃
(יט) מִצְרַיִם לְשְׁמָמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם
לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי
יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִי
בְּאַרְצָם׃ (כ) וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב
וִירוּשָׁלַם לְדֹר וָדֹר׃ (כא) וְנִקֵּיתִי
דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן׃

תרגום אשכנזי סד

לען יהודה'ס וועדען וואס־
סער געבען׃ אויך ווירד אויס
דעם טעמפעל דעם עוויגען איין
קוועלל הערפֿאָרשטראָמען,
דער דען גרונד שטים בעווע־
סערן ווירד. (יט) מצרים ווירד
איינע אֵדע זיין, אדום איינע
אֵדע וויסטענייא, דעם פֿרע־
פֿעלם וועגען, דען זיא אַן דען
זעהנען יהודה'ס פֿעראיבט אין
דעסטען לאַנדע זיא אונשולדי־
גע׳ם בלוט פֿערגאָסען. (כ) יהודה
אַבער ווירד נון אויף איממער
בעוואָהנט זיין, ירושלים אויף
עוויגע צייטען. (כא) „איך ראָכע נון דאָז נאָך אונגעראָכענע בלוט! איך, דער עוויגע, דער
„אין ציון טהראָנט."

ר ש "י

נחל השטים. כמשמעו ויקח לת מיצר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה י"ד):
(יט) מצרים וגו' ולדום, סמכן זה לזה לפורענות. לתה מוכח שלילולי מלרים לל היתה לדו'
שנאמר (מלכים ל' י"ל) כי עזה חדשים יאכל עד הכרית כל זכר בלדום וכתיב (שם) ויכרת
הדד הוא ולנשים לדומיים וימלך הדד תחן בעיני פרעה וגו' והדד שמע כי שכב דוד עם לבותיו
וגו' ובלחרונה ויהי לשלמה לומר הקב"ה לני לכלה זו וזו: מחמס בני יהודה. בשביל
חמס שעשו עכו"ם לבני יהודה לשר שפכו לת דמם: (כא) ונקיתי דמם לל נקיתי. ולף לם
לנקה לותם מעלר ענירות שבידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לל לנקם מהם לימתי
תהיה זלת בזמן שהקב"ה שוכן בליון:

ב א ו ר

שתהיה: נחל השטים, י"ת מיצר שיטין, ור' סעדיה פירש נחל שיטים, הירדן הקרוב לשיטי.
לומנס לדעת הירחניומ"ס הוא מיצור סמוך ליס המלח מעבר לירדן. והפלא הקורא החהוג!
לין הנביא יגביה עוף בלברת רוח נבואתו מבית ה' בירושלים עד מהלכה לירדן, לרמוז על
הפלגת ההלכה שתהיה בכל גבולות הלרץ מסביב? ולדעת האברבנאל הוא משל על הנבואה
החמתית, ובעין זה נאלו יחזקאל (מ"ז ל' י"ב) וזכריה (י"ד ח'): (יט) מצרים לשממה, זכר
פרטי החומות בשם העמים כלם. בארצם, הכנוי לו לנ"י לו למלרים ולדום (הרד"ק):
(כ) ויהודה, וי"ו המורה על ההיפוך: (כא) ונקיתי דמם, יסייס הנביא בדברי ה' המדבר
בעלמו לומר עתה לקה נקמתי מהדם הספוך לשר עד עתה לל נקיתי:

ספר עמוס

מתורגם ומבואר

מאת ישראל ניאמאן מבראדי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת תק"צ"ה לפ"ק.

AMOS.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

עמוס א

א (א) דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה
בַּנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר
חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־
יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרַעַשׁ:
(ב) וַיֹּאמַר | יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג
וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת

תרגום אשכנזי

א (א) רעדען דעם עמוס, איינעם הירטען־פֿאָר־ שטעהערס צו תקוע, דער אין דען טאַגען עוזיה'ס, קע־ נינג אין יהודה, צווייא יאַהרע פֿאָר דעם ערדבעבען, אונד אין דען טאַגען ירבעם'ס זאָהן יואש'ס, קעניגס אין ישראל, איבער ישראל פֿראָפּעצייהטע, (ב) זאָ שפּראַך ער: פֿאָן ציון אוים ערשאַללט דעם עווינגען פֿור־טבאַרע שטימע, פֿאָן ירושלים דאָננערט ויא איינהער, זאָ דאַס דער הירטען וואָהנונגען פֿערדאָרן, דער הרעים פֿלו־

ר ש " י

א (א) אשר היה בנקדים. ת"י דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג'): שנתים לפני הרעש. שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנשא יצויה שנאמר וינועו לחמות הספים (ישעיה ו') ואומר כחזר נסתם מפני הרעש וגו' (זכריה י"ד): (ב) מציון ישאג. מניח ק"ק הדיבור יוצא: ואבלו נאות הרועים. וילדון מדירי מלכיח ויחרב תקוע כרכיהון: על

באור

א (א) דברי עמוס, נכר הערנו בהקדמה על ענין הנבואה המתחלת בדברי ומיוחסת לענין עלמו, כמו כאן, וכן דברי ירמי', ואין לורך לשנות פה: בנוקדים, ת"י מרי גיתין, והוא תרגום של לשוני מקום, והפשוט בנוקדים בפתח מוכיח שהי' גדול בנוקדים: מחקוע, עיר קטנה לחזר בנה רחבעם (ד"ה ב' י"ח ו') במקום לא יכלה לתנועת שדה וכרם, על פני המדבר לחזר נגף ה' את עמון ומואב לפני יהושפט (ד"ה ב' כ' כ'), ע"כ נחרו לותו הרועי' למה לכן: על ישראל, לחרי שלח זכר ישראל עוד בכל הפרשה, כ"ל שנך ענינו: הוא עמוס לחזר חזה על ישראל בימי עזיה וירבעם והוא נבא עתה על לומות שלה. גם יתכן שטעם על נבואל, כלומ' שנבואתו על התומות היתה בשביל שהרעו לישראל: בימי עוזיה, הוא עזריה בן לחמיה המכיר מלכים (ב' ט"ו ח'), ונקרא ג"כ זכרי' לפעמים רמ"י (ד"ה ב' כ"ו ה'): שנתים לפני הרעש, הסכימו כל המפרשים שהוא הרעש המזכר בנבואת זכרי' שהי' בימי עוזיה. והנה תגיד לך קורת נעשים לת לחזר מלחתי ביוסיפון לרומיים נוסף על מה שמלחנו בד"ה (ב' כ"ו) וז"ל: ויוצף המלך ויחמר להמיתם, ויהי בזעפו עם הכהנים וירעש ה' בזמים, והלרן רעזה מתחת לו, ותנקע חומת ההיכל מלמעלה ועד השמש בגד נקיקי החומה בפני השלך, ויהי לבחין פורח. והנה עוד תרעש ותגעש הלרן ומוסדי הרים ירגזו, עד לחזר מם חלי ההר (הזתים) לפני שער העיר במקום הנקרא גיא הרים (בערגשפֿאַלטע) ימה ויתגלגל עד חלי ההר קדמה, ויטוסו גבי המלך, וגם החרקות כסו, עיין זכרי' (י"ד ה'). ות"כ לפי חשבון הזמנים שחמנה בהקדמה ולחזר העלינו שם שהרעש הי' זמן רב לחרי מות ירבעם ע"ש, בהכרח נחמר כי שיעור הכתוב פה, נבא בימי עוזיה מלך יהודה שנתים לפני הרעש וגם בימי ירבעם מלך ישראל שהי' לפניו וכן תרגמתי: (ב) ויאמר, המקרא הזה עומד בפ"ע, והוא כמו פתיחה לנבואות שלחריו, ויהי' ענינו ה' ישלח התוכחות החמורו' בענין. גם יתכן שמוסב על הקודם שלחר שנתים לפני הרעש, ולזה לחמר ה' ישלח ויתן קולו, שהוא נגוי לרעש ורעמי': מציון, מ"ס יחס המקום, כי ה' שוכן בציון: ואבלו, לדעתי מלת לחבל נגזר מן בל נגזר והסירה שלילה ותסרון, וגופל ג"כ על דבר שחין בו רוח חיים, כמו דכי ליון לחבלות מבלי בחי בועד, וכן מלת אֶבֶל המורה על לחמת הדבר, ענינו

הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל׃ (ג) כֹּה
אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ
עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרִצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־
הַגִּלְעָד׃ (ד) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית
חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדַד׃
(ה) וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי
יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתֹמֵךְ שֵׁבֶט

מביח

פֿלורען שענסטע פֿערדאָרט.
(ג) פֿאָלגענדעס שפּראַך דער
עוִיגע: דרייאַפֿאַך וואַר דער
פֿרעפֿעל דמשק׳ס — דאָך
דעז פֿיערטען לאַססע איך ניט
אונגעאַהנדעט: דאַס זיא נעהמ־
ליך דיא גלעד טן מיט צאַקקינ־
ט׳ן אייזען פֿיטשטעז׃ (ד) זאָ
לאַססע איך דעז אין חואל׳ס
הויז פֿייער אויפֿלאָדערן, דאַס
דיא פֿאַללעסטע בן הדד׳ס
פֿערצעהרט ווערדען. (ה) צער־
שמעטטרע דיא ריעגעל
דמשק׳ס, פֿערטילגע דיא איינ־
וואָהנער בקעה און׳ס דעז צעפּ־

ר ש ״ י

(ג) על שלשה פשעי וגו׳. דכתיב הן כל חלה יפעל לל פעמים שלש עם גבר (לעיל ל״ג) ולם יותר יותר ובלן כך הוה כגר נהגתי עמהם בחדותי לוותר להם על ג׳ פשעים ולם ים יותר כ״ם שים בכלל המרובה המועט: ועל לרבעה לל לחזינו. על פשע רביעי לין עלי עוד להשיבו ריקם מהזיב לו גמול וכ״ם שים לו פשעים הרבה עתה לת זה לפקוד עליהם לשר דשו יושבי גלעד הסמוכים להם: בחרלות הברזל. ת״י במוריגי דפרזלא והיל כעין סופיל״ן שקורין לימ״ן שעשוי חרולים חרולים ורודים בהם בני לדם בייסוריס ובהם מחתכין לת קצי התבואה לעשותן תבן: (ד) חזלל ובן הדד. מלכי לרם ורשע לרם דמשק: (ה) מבקעת לון. מקום יהוה בלרם: ותומך שבט. ועביד סולטן כמו לל יסור שבט (בראשית מ״ט) על שם שהמושל רודה לת העם

במקלות

ב א ו ר

עוינו שלילת הקודש: ויבש, ידוע כי לחר הרעב לת, וע״י חום השמש תיבש הלרן: ראש הכרמל, מיטב הכרמל, והכרמל היה תלר למקום מרעה דבן ובמן: (ג) על שלשה פשעי וגו׳, ידוע כי רגיל הי׳ בפי לנשי קדם לתפוס מספר שלשה על מספר בלתי ידוע, וכן הן כל חלה יפעל לל פעמים שלש עם גבר (לעיל ל״ג כ״ט). ושעם המקרל פה הנה דמשק, ר״ל לרם, כי רשע לרם דמשק, הרשתה לפשוע ועשה החלל, לכל זלת לל יחנה ה׳ סלוח לה שהתחזקו עם תושבי גלעד (עיין מלכים ב׳ י׳ ל״ב ל״ג, י״ג ז׳): בחרצות הברזל, כתב רש״י ז״ל הוה כעין סופיל״ן שקורין לימ״ן, (והוה סקלפי״ן בלעז רומי שקורין לימ״ן בלעז לרפתי) שהוה כלי העשוי כעין פלירה פיס לדוש לת התבואה ולחתך התבן למאכל בהמה (עיין שמואל ב׳ י״ב ל״ח): (ד) אש, כנוי לחויב: ארמנות בן הדד, הוה בן הדד השליני בנו של חזחל לשר לתן לת ישראל בגזבר במלכים (ב׳ י״ג ג׳ כ״ד) והוה מלך עם תביו ביחד. והרד״ק לומר שבן הדד בנה לרמנות דמשק, והוה מדברי יוסיפן. לבל זה הי׳ בן הדד הרלשון לשר הומת ביד חזחל, בפרשו על פניו מכבר טבול במים. שלמרו עליו כי הוה הי׳ מייפה לת העיר בבניני׳ נחים. והנה רלינו שיוחס הכה שלש פעמים לת בן הדד ויחלוש לת עמו לפי חרב, וכן היו נכושים לישראל כל ימי יהבעס, עד לשר מת יהבעס, ולין מלך ביישראל, ולז הרימו רחב, ולותו היוס כבר מת חזחל, וגס מבן הדד לל נמלל זכר בשוס ד״ם, ונמלל ודלי נלמרה נבואה זו לו בימי יהוה לשר בימיו הכה חזחל לת הגלעד (מלכים ב׳ י׳ ל״ב ל״ג) לו בתחלת מלכות יוחס ולף שלל נשבר לס נבח בימי המלכים הללה: (ה) בריח דמשק, כנוי לערי מבלר של לרם: מבקעת און, נחלקו דעות המפרשים בשמות בקעת לון ובית עדן קלתם לומרו שהמה כנויים לדמשק עלמו, וקלתם לומרו שהמה מקומות לחרו, (עיי׳ הקדמה): והומך שבט, הוה המושל המחזיק בידו מטה עוז שבט למשול בו. וידוע ממנהגם, כי ביד הנבחר לשר

הלבת

מִבֵּית עֵדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה
אָמַר יְהוָה: (ו) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת
שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם:
(ז) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ: (ח) וְהִכְרַתִּי
יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתֹמֵךְ שֵׁבֶט
מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־
עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים
מלעיל אמר

טערפּיהרער אוים דעם הויז
עדן, אונד טרייבע ארם׳ס בירג־
גער נאַך קיר הין; שפריכט
דער עווינע. (ו) פֿערנער שפּרא־
דער עווינע: עזה פֿרעפּלטע
דרייאפֿאַך — דאָך איהר פֿיער־
טעם פֿערברעכען קאַן איך
ניכט אונגעראָבען לאָססען;
דען אום אַן אדום איינע פֿעללי־
נע גענאַנגענשאַפֿט צו ליע־
פֿערן, טריעבען זיא אַללעם
צוואַממען. (ז) דאַהער לאַס־
סע איך פֿייערפֿלוטה אין
עזה׳ס מויערן ענטשטעהען
דאַס איהרע פּאַללעסטע פֿער־
צעהרט ווערדען. (ח) דיא
איינוואָהנער אשדוד׳ס, זאַממט דעם רעגענטען צו אשקלון ראָטטע איך אוים; שווינג
זאָדאַן מיינע גויסעל איבער עקרון, אויך דער איבערעסט דער פלשתים זאָלל דאַהין
שווינ־

ר ש׳ י

נמקלות: מבית עדן. מקום: קירה. מקום ושם הגלה סנחרב בימי לחז שנאמר ויבל למזק ויתפשה ויגלה את ארם קירה (מ״נ מ״ז) כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישראל לבית חרב על העכו״ם נביאים שהיו קודם סנחרב כגון ישעיה ועמוס ונבאו על סנחרב וירמיה ויחזקאל ונבאו על כ״נ: (ו) עזה. מפלשתים היתה: גלות שלימה. גלות ישראל שתהא הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופסין הנמלטים ומסגירין לותם וכן עשו לנבי לור וכן לר׳ רוחות בחורבן בית שני כמ״ש בלגדת החזינו עזה מן הדרום לור מן הלפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר (ישעיה כ״ל) משא בערב ביער בערב תלינו: (ח) לאשדוד לאשקלון ועקרון. שרני פלשתים הם: והשיבותי ידי. לכה ולשנה:

ולא

ב א ו ר

הלבוא הי׳ שבט, ובהעניבו חילו לפניו, מנה לותם בשבט, ולת העשירי נגע בו נרועה המעניר לאנו תחת שבטו: וגלו עם ארם קירה, כל העם ילכו בגולה לקיר, והוא שם מחוז ידוע יושבת על נהר Cyrrhus בארץ המדי. ונתקיימה נבואה זו ע״י תגלת פלאסר כנזכר מלכי׳ (ב׳ ט״ז ל׳): (ו) עזה, לפלשתים היתה: על הגלותם, הנכון שהי׳ זלת נעת לאר פצע לדום ביהודס ובעת ההיא העיר ה׳ גם לת רוח פלשתים (ד״ה ב׳ כ״ל י״), ובוודאי עזרו פלשתים ליהודס ולהסגיר לת הנמלט דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא לארץ ישראל: גלות שלמה, כלומ׳ עד לאד לא נעדר, וזה עון גדול להסגיר עבד לל לאדוניו, וכן הוכיח ישעי׳ לת מואב בזה (ישעי׳ ט״ז ד׳): (ז) ושלחתי אש בחומת עזה, יתכן שרמז על חזקיהו לאר הכה לת עזה (מלכים ב׳ י״ח ח׳): (ח) יושב מאשדוד, נבואה זאת נתקיימה בעת בא תרתן לאשדוד (ישעי׳ כ׳ ל׳): והשיבותי ידי, לאחרי זאת יוסיף ה׳ שנית ידו וגם עקרון תעקר: שאריח פלשתים, היה נמה שלא זכר הנביא גם לת החסונה שנעשו פלשתים, דעת הרד״ק היא לפי שהיתה למלכי ישראל, כמ״ש (ב״ה ב׳ כ״ו ו׳) שעזיה לקח לת גת מיד פלשתים. לך במחילת כבודו לא נאמרה נבואה זו לאחרי שגבר עזיהו על פלשתים, מדוע אשב לאשדוד, הלא נאמר שם, כי גם תומת לאשדוד

פרן

אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה׃ (ט) כֹּה אָמַר
יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם
גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ
בְּרִית אַחִים׃ (י) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ
בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ׃
(יא) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה
פִּשְׁעֵי אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא
אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־רָדְפּוֹ בַחֶרֶב אָחִיו
וְשִׁחֵת רַחֲמָיו וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ
וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח׃ (יב) וְשִׁלַּחְתִּי

אש

שווינדען; שפּריכט דער עוויגע. (ט) פֿערנער שפּראַך דער עוויגע: קאָננטע איך אויך דען דריאַפֿאַכען פֿרעפֿעל צור'ס אונגעשטראַפט לאַסטען, זאָ ווירדע איך'ס אוים דעם פֿיערטען ווילען ניכט טהון: אויך זיא פֿיהרטען אדום אינע פֿעלליגע נעפֿאַנגענשאַפֿט עוו, אונאייננערענק יענעם פֿרייגד־שאַפֿטסבונדעס. (י) צעהרענדע פֿלאַממע לאַסטע איך נון אוף צור'ס מויערן הינאַב, דיעוער זאָללען איהרע פּאַלאַסטע צום רויבע ווערדען, (יא) קאַן איך וואָהל, שפּריכט דער עוויגע, דען דריא אונד פֿיערפֿאַכען פֿרעפֿעל אדום'ס אונפֿערגאָלטען לאַסטען? מיט דעם שווערדטע פֿערפֿאָלגטע ער יאַ זיינען ברודער, צערניכטעטע זיינע בלוטספֿערוואַנדטען, ליעס זיינען צאָרן אונאויפֿהאַלטזאַם וויטהען, זיינע ראַכגיער איממער פֿאָרט וואַלטען.

(יב) זאָ

ר ש י

(ט) ולא זכרו ברית אחים. אחר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מ"א ה') והיו קורין זה לזה אחי שנאמר (שם ט') מה הערים אחר נתת לי אחי: (יא) על רדפו בחרב אחיו. שנאמר (במדבר כ') בן בחרב תחיה לקרחתך וגם עודנו טורף אפו ועברתו לא חזל בו: ויטרף לעד אפו. החזיק בה ולא הניחה:

תרמנות

באור

פרן? אחי ודאי נאמרה נבואה זו קודם. ולכן נ"ל שהנביא רמז על גזרת שחרית, כי היא היתה שחריתם ובטחונם של פלשתים (עיין מיכה ד' ז'). (ט) על הסגירם, מלשון לא תסגיר ענד. ודע כי גם מזה לא מלאו בשום ד"ה, ורז"י ז"ל כתב שמסרו את ישראל לטיטוס בחורבן בית שני, (ואחריו הלך הרד"ק). ונמחילת כבודו שכח מה שאמר בפסוק הקודם שעמום נגח על מרב סנחרב שנקום בחומות שהרעו ליהודה. וכי יעלה על הדעת שסנחרב ינקום בפלשתים נימי ט־טום? — לכן נ"ל שרמז על המלחמה שהיתה בימי יהושפט (ד"ה ב' כ') כי אנשי לוד היו עמם בעלה (עיין תהלים פ"ג ח'): ברית אחים, ברית קורבה שהי' בין לוד ושלמה בנו ובין חירום מלך צור, גם לאחאב הי' ברית עם אנשי צור ולידון, כי אשתו היתה בת אתבעל מלך לידון (מלכים א' י"ו ל"א): (יא) על רדפו בחרב אחיו, יתכן שרמז על יציאת אדום בחרב לקראת ישראל, בעברם דרך ארצו (במדב' כ' כ"ו): רחמיו, חומניו כמו ורחמי רשעי אזכרי: ויטרף לעד אפו, אפו הוא הטורף, וטע' טורף הוא הלקיחה בחטיפה: ועברתו, היינה, שמר לנצח, והה"א של שמרה נוספת, לכן המלה מלעיל: (יב) ושלחתי אש בתימן,

לדעת

אֵשׁ בְּתֵימָן וְאֹכְלָה אַרְמְנוֹת
בָּצְרָה: (ג) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בְּקָעָם
הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב אֶת־
גְּבוּלָם: (ד) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת
רַבָּה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה
בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה:
(ה) וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו
יַחְדָּו אָמַר יְהוָה:
ב (ו) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה
פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה
לא

(יב) זָא זָאלל דען מיין פַּייער אין תימן ווירד הען, אונד בצרה'ס פאלעסטע נעמנצליך אויפֿרייבען. (יג) פאלגענדער־מאסען שפּראך דער עווינע: פאן דען קינדערן עמון'ס: איהר דרייאפאכער פֿרעפּעל בליעב אונגעראכטן, דאך נ'כט דער פּיערטע; דאס זיא נעמליך גלעד'ס פעסטען צערטרימטערטען, אום איהר גרענצען אויסצודעהנען. (יד) דורך מיך זאלל פּייער אין רבה'ס מויערן איסברעכען, אונד איהרע פאלעסטע אויפֿצעהרען בייס פאזוינעלערם; מיטטען אים שלאכטגעטימל, בייא טאבענדעם אונגעוויטטער דעם שטורמפּאלען. (טו) דאן וואנדרע איהר קעניג אין געפאנגנשאפט, ער זאממט זיינען פּירסטען; דיעם שפּראך דער עווינע.

ב (ו) זא שפּראך דער עווינע: מואב'ס פֿרעפּעל ווער דרייאפּאך — אבער דען פּיערטען

ר ש " י

(יב) תרמנות בצרה. בין מואב ובין אדום היו מחרין ומחרין מואב ונמצאת אחר אדום והיו העמידה לו מלך במות מלך הרחמן שנאמר יוצב בן זרח מבצרה (נרחצות ל"ז): (יג) נקעם הרות הגלעד. השחיתו אותה וגם הרותיהם בקעו שלא יצאו יורש שיערער על הנחלה וכן הוא אומר (בירמיה מ"ט) לבני עמון כה אמר ה' הבניס אין ליזראל אם יורש אין לו מדוע ירשו מלכם: על

ב א ו ר

לדעת יונתן ורש"י ורד"ק (ירמי' מ"ט ז') תימן הוא תואר לכל ארץ אדום שהיתה בדרומה לא"י. ולדעת אחרים הוא שם עיר ידועה בארץ אדום, וכן אלקו המפרשים בבצרה, אם היא למואב או לאדום. ואין המקום פה להאריך (עיין בהקדמה): (יג) הרות הגלעד, הקנין מן הר, ותואר הוא לכל ערי מבצר ומגדלים גבוהים כהרים. ועניני אחת שחתם את מבצרי גלעד למען הרחיב את גבולכם, לכן אני אכלית אף אתם חומתכם ואכלה את גבולכם, עיין ירמי' (מ"ט ח'). ולדעת אחרים הרות תאר לגזיס ההרות אשר בקעו ולא חסה עינם. והנה מהמעשה הזה לא מצינו שום זכר, ואולי נהיתה במלחמת יהושפט (המזכרת לעיל ט'). ומלאנו כי לקחו מנת כוסם ע"י יותם בן עזיהו (ד"ה ב' כ"ז ה'): (יד) בחומת רבה, עיר מלוכת בני עמון (עיין הקדמה): בסער ביום סופה, ידמה הנכיא כאן בתאומית לסער וסופה: (טו) והלך מלכם בגולה, לפי פשוטו הוא מלך מואב, ומנבואת ירמי' (מ"ט ג') שמאר שם כהניו ושריו יחדו, משמע שהוא מלכם שקוץ בני עמון. וכן נראה מהעתקת ע' זקנים שקראו ג"כ במקרא שלפנינו הוא וכהניו, ולא שריו: על

לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׁרְפּוֹ עַצְמוֹת
מֶלֶךְ־אֱדוֹם לַשִּׂיד: (ג) וְשִׁלַּחְתִּי־
אֵשׁ בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת
הַקְּרִיּוֹת וּמֵת בְּשָׁאוֹן מוֹאָב
בְּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר: (ג) וְהִכְרַתִּי
שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ אַהֲרֹג
עִמּוֹ אָמַר יְהוָה: (ד) כֹּה אָמַר
יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה
וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא־אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
מָאָסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו
לֹא שָׁמָרוּ וַיַּתְעוּם כִּזְבֵיהֶם אֲשֶׁר־
הָלְכוּ אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם:

ושלחתי

טען קאַן איך ניכט אונגערע־
כטן לאַססען, דאַס ער נעהמ־
ליך דיא געבייניע דעס קעניגס
פֿאָן אדום צו קאַלקשטויב
בראַננטע. (ג) לאַססע איך נון
פֿייערסגלוטה אויף מואב הינ־
אַב, זאָ ווערדען דיא פאַללע־
סטע אין קריות הינגעראַפֿפֿט,
מואב פֿעללט אום קריעגסגע־
טיממעל, אונטערם לערם דער
פֿאָזוינען; (ג) אויסראָטטען ווּ לל
איך דען בעהערשער אוים
איהרער מיטטע, זיינע פֿיר־
שטען זאָללען מיט איהם פֿאַל־
לען. דיעס איזט דער אוים־
שפרוך דעס עוויגען. (ד) פֿער־
נער שפראַך דער עווינגע; קאַן
איך יהודה'ס פֿרעפֿעל, דען
דריא־ אונד פֿיערפֿאַכען, אונ־
געאַהנדעט לאַססען? דאַ זיא

דיא לעהרע דעס עוויגען פֿערוואַרפֿען, דיינע געזעטצע ניכט בעאָבאַכטעטען, אונד זיך
פֿאָן דעם אונזיננע בעטהאָרען ליעסען, דעם איהרע פֿאָרפֿאַהרען געפֿאָלגט זינד;

פֿייער

ר ש י

ב (א) על שרפו עצמות וגו'. פ"ח נפל מלך לאדום ניד מלך מואב ושרפו עצמותיו ושתי' נקירות הגית ותבע הקנ"ה לונאת המלך שנהגו בו נזיון: (ב) הקריות. שם מקים כד"ת (ירמי' מ"ח) על ק־יות ועל נכרה: נשחון. קול המון מלחמה:

על

ב א ו ר

ב (א) על שרפו, לויזה היוס נפל מלך לאדום ניד מואב, ולויזה הזמן שורף, לת נמלח נשום ד"ה. והרד"ק אמר שרמז על המעשה הנזכר במלכים (ב' ג' כ"ז). אבל לין דעתי נוחה נזה, מדת דהתם בן מלך והכת מלך כתיב, ועוד מלחמו נקורות העתים, כי בעת שהיו בנכרה גדולה שרפו לת בנס הנחמד, וכן כתב רש"י (שם). לכן נ"ל שהוא רק להפלגה ולמשל, כמו והיו עמים משרפות שיד, שענינו מנה גדולה עד מאד, וכן ותשחקם כעפר, ודומיהם רבים. ובאמת מלחמו שעמד מואב על לאדום להשמיד ולהחריס לת כל (ד"ה ב' כ'): לשיד, לעבר דק כסיד. (ב) הקריות, עיר גדולה בארץ מואב (ירמי' מ"ח כ"ד), וי"ת בנרתא, ולפי זה הוא שם כולל לכל עיר גדולה. ויתכן שעיר מלוכה נקראת קריות, בעין שקראו היונים למטרפולין שלהם הנקראת חמהען אסט"ו סתם, והוא ג"כ שם כולל לכל עיר ועיר: בישאון, קול המון מלחמה, ויגיד עליו רעו, בתרועה בקול שופר. וידוע כי בני הקדם הלכו במלחמה בנרעם גדול, וכן עוד היום בבני תורמה. (ג) מקרבה, מקרב העיר: עמו, עם השופט: (ד) ויהעום, לשון תועה נאמר על הנד ממקום למקום, כמו תעו במדב', והושלל על לדם תועה מדרך השכל, והוא לאד עם טעה בדק"ל: כזביהם, הלו בניאי הבעל ומורי שקר לאשר מזו להם משלות שוא

ומדותיס

(ה) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בִּיהוּדָה וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם: (ו) כֹּה אָמַר
יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל
וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר
נַעֲלָיִם: (ז) הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־
אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים
יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה
לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: (ח) וְעַל־
בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ

(ה) פֿייער פֿאַל׳ איך אין יהודה׳ס
מויערן אַן, דאַז דיא פֿאַלעסטע
ירושלים׳ס אויפֿצעהרען זאָלל.
(ו) זאָלל איך ישראל ניכט פֿער־
געלטען דען דרייא־אונד פֿיער־
פֿאַכען פֿרעפֿל ? שפּריכט דער
עווינע; זיא פֿערקויפֿען דען
אונשולדיגען אום געלד, דען
דירפֿטיגען פֿיר איין פֿאַר שו־
העז; (ז) גיעריג נאַך דעם עלענ־
דען אַקקער, טראַכטען זיא
דעם ארמען נאַך דעם לעבען,
בייגען דאַז רעכט דער בע־
דרענגטען, אונד בוהלען זאָהן
אונד פֿאַטער בייא איינער דיר־
נע, מיינען הייליגען נאַמען צו
ענטווייהען; (ח) לאַגערן זיך אויף פֿערפֿענדעטען טעפּפּיכען, נעבען איהרע אלטאַרע
ויין
אונד

ד ש " י

(ו) על מכרם בכסף לדיק. הדיינין היו מוכרים את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיה מקבלים מיד בעל דינו: ואביון בעבור נעלים. ת"י בגזי מקומות בדיל דיסנון. ואומר לכי שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שילטרך למכור שלהו שהיה לו דין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ונושלה בדמים קלים כדי לגדור ולגעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם: (ז) השואפים על עפר ארץ. על עפר הארץ שהם הולכים עליהם כל שאפם וכל מחשבותם נרחב לבים הוא לוך יגזלו לותם ויטלו את שלהם. שאיפה גולש"ר בלע"ז: ודרך ענוים יטו וגו'. החלשים נוטים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני ירחתם כמה דאת אמר (לויב מ"ד) לחניונים מדרך יטו: אל הנערה. המחוסרה: (ח) ועל בגדים חבלים יטו. ת"י על מטות שוין דמשכן מסתחרים וזקיפין מלוה על העניים וממשכני לותם ועושים בגדיהם מלעות ומסוכין עליהם בהטייה בעת קשודתם. יטו לשון מסיבה שכל

מסיבה

ב א ו ר

ומדומים: (ו) על שלשה פשעי ישראל, הוחיל ועיקר נבואתו הי' על ישראל לכן פרט בהם הכתוב החטאים החלה, והן ג"ע ד"ת ועכו"ם כלל נחתם גזר דינם אלא על הגזל, כי חמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו: על מכרם בכסף צדיק, את הלדיק ונקי מכרו ליד המוכן בעבור כסף השוחד שלקחו: בעבור נעלים, תאר הוא לדבר מוצע, כמו מחוט ועד שרוך נעל: (ז) השואפי' וגו', שעורו השוחפים לחר רחב דלים למען יוכלו לקחת עפר מרמס. וכמוהו הוכיחם יחזקאל (כ"ב כ"ז) לשפוך דם למען בלוע בלע, ומעשה לישראל יוכיח, שהרגה לנבות למען קחת כרמו; וזכר בזה עון שפיכת דמים: ודרך ענוים יטו, ת"י ודין מזיקין מסטין ועל פיו תרגמתי: ואיש ואביו ילכו אל הנערה, המליגו בזנות ללכת יחד האב והבן אל זונה אחת, ולא יתבוששו; וזה גלוי ערוות: (ח) ועל בגדים חבלים, כל דבר המכסה את הגוף יקרא בגד. וכן הי' לבני קדם בגד רחב וגדול בעל תרבע בגפות (החיק בערבי) אשר בו יתעטפו העניים והולכי על דרך בלילה בעת הזנה, וזה שאמרה תורה במה יישכב, וכן ת"י מלת בגדים שויין, וזה תרגם על ילועי (ברחשית מ"ט ד'). וענין הכתוב מה שזכנו בבגדים חבולים אשר מזבחי הבעל להטות אזן לקריאת נחשים ומענה החליל, כי כן הי' המנהג בהחלילי ליתן בבגדי

וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם׃
(ט) וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי
מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהֹו
וְחָסֹן הוּא כָּאַלֹּונִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיֹו
מִמַּעַל וְשָׁרְשָׁיו מִתָּחַת׃ (י) וְאָנֹכִי
הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וְאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃
(יא) וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים
וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־
זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃
(יב) וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־
הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא

אונד ווען מען אין גטצען=טעמ=
פעלן פֿאם ווינע דער אונשול=
דיג ב׳סענדען. (ט) דען אמורי
האבע איך פֿאר איהנען אוים=
גערֹאטטעט, דעסטען גרעסע
דער האהען צעדער גליך, דער
שטארק וואר וויא דיא אייפֿע,
אונד איך פֿערטילגטע זיינע
פֿרוכט אין דער האהע אונד
זיינע וואורצעל אין דער טיע=
פֿע. (י) אוים דעם לאנדע
מצרים האבע איך אייך הערוים
געפֿיהרט, פֿיערציג יאהרע
אייך אין דער ווימטע געלי=
טעט, דאמיט איהר דאן דאז
לאנד דעם אמורי אין בעזיטץ
נעהמען זאללעט, (יא) האבע
אוים אייערן קינדערן פראפֿע=
טען אויפֿגעשטעללט, אוים אי=
ערן יינגלינגען גאטט געווייה=
טע. איזט דיעם עטוואס ניכט,

תנבאו

איהר קינדער ישראל׳ם? שפריכט דער עווינע. (יב) איהר אבער ליעסעט ווין טרינקען דיא
געווייהטען, אונד בעפֿאהלעט דען פראפֿהעצייעט ניכט!

זא

ר ש ״ י

מסיבה סעודה נהטייה היא שהוא נסמך על שמלו: ויין ענושים. שענשים לותם ממון ונותים יין: בית אלהיהם. נבית ע״ז שהיתה להם לגל מזבח: (ט) כאלונים. קייצנ״ם בלע״ז: ואשמיד פריו ממעל. שרים העליונים: ושרשיו מתחת. שריהם התחתונים. ל״ל הלוא היתה מסמך עיניהם מלמעלה ומסרסן מלמטן: (יא) לנזרים. ת״י למלפין שהיו פרוזין מדרכי ע״ה ועושקין בתורה. הין נזירה בנ״מ חלק ל׳ פרישה: הלף זאת. נתמיה כלומר כלום לתם יכולים להכחיש לת זאת: (יב) ותשקו לת הנזירים יין. שלל יורו לתכם שהזיכור לסור להורות. ותשקו לת הנזירים יין ת״י ולטעיתון לת מלפיכון נחמרת: לל תנבאו. לעמוס לוה

כן

ב א ו ר

נגנדי נהוגה כל הלילה, ולל די שלל הזיגו הנגדים החבולי׳ נבל הזמר, לף גם הזלמגו נהם נבית החלילים; וזכר בזה עבודת לליליס: ויין ענושים, ת״י ממרח לנסין, שיענגו מי שלין עליו עונם והם שותים. (ט) את האמרי, החזק שבשבע לומות הזמלתי למען לל יחזו המה בדרכם ובעלילותם: כאלוני׳, נתב רס״י קיי״שנם נלע״ז (נ״ל קלמע שענים, ווו מויכען נל״ח): פריו ממעל, לחרו דמה לותם לעלי הזדה, המזיל פרעניותם לקללת עץ: (י) לרשת, מוסב על העליתי, כלומר העליתי לתכם ממלרים למען תירשו לת הלמורי: (יא) לנזרים, ת״י מלפיהן, והמה נזירי חלהים המורים בגיס (עיין נחום ג׳ י״ז): הלף זאת, עניגו הלף גם זאת תוכלו להכחיש ולומר כי ה׳ לל עזבה: (יב) ותשקו לת הנזרים יין, הלף מה שלמרה תורה, מיין ושכר יזיר: ועל הנביאים וגו׳, לל די שלל תניתם

לעמוע

תִּנָּבְאוּ׃ (יג) הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק
תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה
הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר׃ (יד) וְאָבַד
מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ
וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ (טו) וְתֹפֵשׂ
הַקָּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא
יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט
נַפְשׁוֹ׃ (טז) וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים
עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה׃

ג (א) שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר
הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃

רק

תרגום אשכנזי

(יג) זאָ ווילל איך איך דען צו־
זאַממען דרעננען, וויא דער בע־
לאַסטעטע וואַגען דיא גאַר־
בענהויפֿען׃ (יד) דאַס דער
פֿליכטינע קיינע צופֿלוכט פֿינ־
דען, דער טאַפֿערע זיינע
קראַפֿט ניכט ברויכען, אונד
דער העלד זיין לעבען ניכט ער־
האַלטען קאַננען. (טו) ניכט
בעשטעהען ווירד דער באָגען־
שיטצע, ניכט ענטפֿליהען
רער שנעללפֿיססיגע, ניכט
דאַז לעבען רעטטען רער ראָס־
בעשטייגער, (טז) אונד דער
מוטהפֿאָללסטע אונטער דען
העלדען וועהרלאָז דאַפֿאָן אוי־
לען אַן דיעזעם טאַגע, שפריכט
דער עוויגע.

ג (א) הערט עם, וואַס דער
עוויגע פֿערקינדעט,
איבער אייך איהר קינדער
ישראל׳ס, דאַז זעטמטליכע גע־
שלעכט, דאַז איך אוים מצרים
הערוים געפֿיהרט האַבע.

ר ש " י

כן למליה כהן בית לל מוזה נרח לך לל ארץ יהודה (לקמן ז׳): (יג) מעיק. תרגוס לל מליק: תחתיכם. לת מנייתכס: תעיק העגלה. מכונד מסח לעליה: (טו) וקל ברגליו לח ימלט, לת נפשו: (טו) ערוס ינוס וגומר. ערטילח בלח כלי זיין:

רק

באור

לשמוע בקולם, לף גס לויתס עליהס שלח ינבחו: (יג) מעיק, זה תרגוס של מליק, והוח לפעמים יולח ולפעמים עומד, ופה הוח יולח: תחתיכם, כתרגומו בחתריכון, וענינו שחני מילר לכס שלח תוכלו המלט: העגלה המלאה לה עמיר, ידוע כי מדרך מנהגי הקדס לדוש לת התבואה לו ע"י בהמות להדיק לוחה בפרסותי׳, (וזה שחמרה תורה לח תחסום שור בדישו), לו שהעבירו עליה עגלה בחופן מלופה ברזל (עיין יבמיה כ"ח כ"ז), וזה כוונת הכתוב כחשר תעיק העגלה המלאה לת העמיר כן לעיק לחכס: (יד) וחוק לא יאמץ כחו, לעמוד על נפשו מפחד ומורך לבב, והגבור בגבורתו לח לעזר מלריו תהי׳: (טז) ערום, ת"י ערטילחי בלח זינוי, כלומר גס הגדול שבגבורים לחר מדרכו לנטוח בחרבו ובקשתו, יעליך מחתו לת כליו, למען יקיל לו להנים, וכן תרגמתי:

(א) על כל המשפחה, הגוי כלו נקרח משפחה, על שהס דומים זה לזה במנהגיהס ומדותיהס:

(ג) רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל
מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד
עֲלֵיכֶם אֶת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם׃
(ג) הֵיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־
נוֹעָדוּ׃ (ד) הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר
וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ
מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד׃
(ה) הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ
וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־
הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכֹּד׃ (ו) אִם־

יתקע

תרגום אשכנזי ע

(ג) אוים אַללען גענשלעכטערן דער ערדע האָבע איך נור אייך מיר ערקאָהרען; דעסהאַלב וועלן איך אויך אייערע לאַסטער אַללע אַהנדען. —
(ג) גענען וואָהל צוויי אייניעם וועגעם צוזאַמכעהן, אָהנע זיך פֿאַרהער בעשטיממט צו האַבען? (ד) ברילט דער לעווע אים וואַלדע, וועהן קיינען רויב ער האָט? ערהעבט איין יונגער לייא אוים דער האָהלע זיינע שטיממע, וועהן ער קיינע בייטע ערהאַשטע? (ה) פֿעללט אויף פֿאָגעל געפֿאַנגען צור ערדע, וואָ קיינע שלינגע איזט? ערהעבט פֿאָם באָדען זיך דיא שלינגע, וועהקיין פֿאַנג געשע=

רש"י

ג (ב) רק אתכם ידעתי. להבתי ואתם פשעתם בי: על כן וגו'. ורבותינו דרשוהו לכל לאחר
נמסכת ע"ז: (ג) הילכו שנים יחדו. שאתם חומרים לנביאים לא תנבאו כלום הנביאי'
מתנבאים מלבם חלא ח"כ נלטוו כלום דברים נעשים חלא ע"פ דרכם: בלתי אם נועדו. אף
ח"כ קנעו מועד ללכת יחדו למקום פלוני: (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו. כשאריה
לוחז טרף דרכו לשחוג ואינו שוחג חלא ח"כ לכך וכה"ח (ישעיה ה') ישאג כנפירים וינהוס ויאחז
טרף וכן (שם ל"ח) כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו. הישאג אריה הוא נ"נ. ד"א הנביאים
מדמין את ר"הק הבא עליהם לשחגת אריה כמ"ש למטה אריה שאג מי לא ייראי ואלן זה פי'
הדוגמא שהנביא ר"הק בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה חלא ח"כ הפורענות נגזר
מלפניו זהו הטרף היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם לכך לאחכם נמוקם עון: (ה) התפול
ציפור על פח הארץ ומוקש אין לה. בפח שנפלה עליו ומוקש אין לה: היעלה פח מן האדמה.
ממקים שהוט' שם חלא ח"כ נאחז בו העוף כשהוא רולה לברוח עוקם את הפח ומעלהו ממקומו
מעט ואותה שעה כגר נלכד: התפול ציפור על פח. ואין הפח מכזילה כלומר וכי אפשר שאתם
עוברים עבירה ולא יהיה לכם למוקש: היעלה פח וגומר. כך היעלה עונותיכם למעלה ולא

באור

(ב) ידעתי, מענין וידע אלהים, לשון בחירה ואהבה: על כן אפקוד וגו', ע"כ את
אשר יאהב ה' יוכיח: (ג) הילכו שנים, מתוכן הנבואה נראה, שהוכיח את העם על שני
דברים, הא' כמה שאמרו, הנביאים נבאו מלבם ולא ה' שלחם, והב' גם כשהיתה רעה בעיר
אמרו מקרה הוא ומפי עליון לא יצאה, על כן הוכיחם על פניהם להורות להם כי אין דבר בעולם מבלי
התיעדות, ואין בעולה בלתי סבה. ומתחלה נשא משלו מדבר בחירי ואמר הילכו שנים יחדו בדרך אחד
אם לא שנועדו ונדברו יחד מ"ם אל רעהו, כן אם תראו שדברי הנביא באו ונגזו יחד עם רוח ה' אשר
דבר בו, דעו וראו כי מאת ה' היתה זאת: (ד) הישאג אריה, משל מדבר טבעי, וידוע שב'
שחגות שונות לאריה, אם בשובלת לטרוף טרף אז ישאג בקול להרעיד את החיות עד אשר לא יוכלו
לעמוד על נפשם מפחד ומורך לבב, וזה שאמר הישאג כנפיר וינהס ויאחז טרף; אם בעת אשר
לכד טרפו, יהגה בקול רנה. וזה שאמר הנביא הישאג אריה לריק ולא יאחז טרף? כן דבר ה'
לא יסוג ריקם: היתן כפיר קולו, נראה בלתי אם לכך, כן הנביא לא ישא את קולו בלתי רוח
ה' דבר בו: (ה) התפול צפור, עוד משל אחר מדבר מקריי כמו שלפור שמים לא תפול לארץ

תרגום אשכנזי

עמוס ג

יִתָּקַע שׁוֹפָר בָּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ
אִם־תִּהְיֶה רָעָה בָּעִיר וַיהוָה לֹא
עָשָׂה: (ז) כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה
דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו
הַנְּבִיאִים: (ח) אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא
יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא
יִנָּבֵא: (ט) הַשְׁמִיעוּ עַל־אַרְמְנוֹת
בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ עַל־הָרֵי
שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת רַבּוֹת
בְּתוֹכָהּ וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ:

קמץ בלא חסיף ולא

העז? (ו) ערטאָנטע אין דער שטאַדט דיא פאָווינע, אונד דאַז פאָלק אויסטע ניכט בעי שטירצט הערבייא? — נון זאָ ווירד אויך ניע איין אונגליק אין דער שטאַדט ענטשטעהען, דאַז ניכט דער עווינע הערבייא געפיהרט. (ז) דען ווירדע וואָהל דער עווינע איינע זאַכע פאָללפיהרען, וועז ער ניכט צופאָר דען ראַטהשלוס זיינען דיענערן, דען פראָפהעטען אָפפענבאַרט העטטע? (ח) ווער קאַן בייא דעם לעווען גערייל= לע פורכטלאָז בלייבען? ווער וואָללטע ניכט פראָפהעציין, וען גאָטט דער הערר שפריכט? — (ט) זאָ פערקינדעט עם דען אין אשדוד'ס פאַללעסטען; לאַסט אין עניפטענס טעמפעלן עם לויט ווערדען! רופט איהנען צו: מאַן פערזאַממלע זיך אויף שומרון'ס גע= בירגע; בעמערקע איהרער צערריטטונגען מענגע, דיא גע(וואַלטטהאַטען דאַרין.

ר ש "י

ילבדו לתכס: (ו) אם יתקע שופר. שהנופה רואה גייסות נחים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון: אם יתקע שופר בעיר. כך היה לכם היותכ' חרדי' על דברי הנביאים שהם נופים לכם למלט לתכס מן הרעה אלא תנח ובטחנח לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על אלא נזהרתם בנביאיו: (ז) כי לא יעשה אדני יהוה דבר. אלא ח"כ גלה סודו לאותו סוד אל עבדיו הנביאים: (ח) אריה שאג מי לא ירא. כך הקב"ה דבר אל הנביאים להנבא מי לא ינבא: (ט) השמיעו. אתם בני פלשתים ובני מצרים והכריזו

באור

מבלי שים לה מוקש, ולא יעלה פח מן האדמה, אם לא לכד, כן לא תמים הרעה מבלי שתכלה לתכס: (ו) אם יתקע, ידבר עתה מדבר ההוה בתוכה ובהסכמה, כיוצא ממנהגם בימי קדם להקהל את העם מהר ע"י תקיעת שופר למען יועדו ויחדו לשמוע מה ידובר גם, ולכן אמר אם יתקע בשופר מבלי שיחרדו העם לנוח: אם תהי' רעה, לחרי שהרואה להם כי אין כל דבר תחת השמש במקרה, אם טבעי, אם בחירי, אם מקרי, אם הסבמי, ואין סבה בלי מסובב, עתה אתם דבריו לבא אל המנוקש ולאמר כמו שהדברים החלה בלם נועדים ומתפעלי' ע"י המסבב לותם, כן לא תהי' רעה בעיר מבלי רצון אל, הפך מה שאמרו כי מקרה קרה ולא ה' יעלו: (ז) כי לא יעשה, זכר עוד סבה אחרת, שלא יעשה ה' דבר מבלי שיגלה תחלה סודו ועלתו אל עבדיו הנביאים. ועתה במה שתרתו כי המעשה מסבים עם מה שיעד הנביא מקודם, למה תקצו ערפכם להכחיש בדבריו: (ח) אריה שאג, עוד יוכיחם על שהעיזו פניה' לנוות על הנביא שלא יתנבא, לחרי שהוא מוכרח בנבואתו, כי כמו שהוא דבר נמנע מלגרם המורח מלב בעת יצחר החרי, כן נמנע מעלור במלים ומלהחרים בדברי הנבואה, בעת יחבר ה' אלהים ידבר ויפציע רוח קדשו על הנביא: (ט) השמיעו, מעתה בתשדוד ובמצרי' את הרעה המצוותת לבא עליכם, הפך מה שאמר דוד אל תגידו בגת וג', כן תשמיעה בנות הפלשתים: ואמרו, מעל ההרים בתוך העיר את דרכם הרע, למען תדעו כי ברשעתם הם נענשים:

(י) וְלֹא־יָדְעוּ נְכֹחָה נְאֻם־
יְהוָה הָאֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד
בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם: (יא) לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה צַר וְסָבִיב
הָאָרֶץ וְהוֹרִיד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבְזּוּ
אַרְמְנוֹתָיִךְ: (יב) כֹּה אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאַרְיֵ
שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן
יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים
בְּשֹׁמְרוֹן בְּפְאַת מִטָּה וּבְדִמֶּשֶׂק
ערש

תרגום אשכנזי עא

(י) וויא זיא ניכט ערקענען
וואללען רעדליכקייט צו איבען
שפריכט דער עוויגע: וויא זיא
איהרע פאללעסטע נור מיט
רויב אונד ערפרעסטעם גוט
אנפיללען. (יא) וואהרליך,
שפריכט דער עוויגע, זיעהע
דען פיינד! נאהע איזט ער שאן
דעם לאנדע! ער ענטרייסט
דיר דיינע געוואלט; דיינע
פאללעסטע ווערדען איהם צור
בייטע. (יב) נאך שפראך דער
עוויגע: זא וויא איין הירט דעם
ראבען דעם לעווען נור עטוא
איין קניעפאר אדער איין
אהרקנארפעל ענטרייסט, זא

ווערדען פאן דען קינדערן ישראל'ס נור דיא עררעטטעט ווערדען, וועלכע צו שומרון אים ווינקעל דעם זאפא'סאונד אין דאמאסטענען רוהעבעטטען שמאטטען.—

פער=

ר ש "י

זאת וחמרו בארמנותיכם זיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את דרכם הרעה: (י) נכוחה. ישרה: חמס ושד. ממון של גזל: (יא) לר וסביב הארץ. הלר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא: (יב) כאשר יציל הרועה. דבר מועט: בדל אוזן. מקצוע דאוזן: כן ינצלו בני ישראל. מתי מעט: בפאת מטה ובדמשק ערש. ת"י בתקוף שולטן ועל דמשק רחילין. ואומר לחי שפתרון התרגום לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתיב (מלכים ב' י"ג) כי חנאל' מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במלכת שנאמר (שם י"ד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגו' הוא הציל את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבית היא מזקו של בית לבן תרגם לתקוף שולטן של ירבעם ועמום נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא עסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחם תהי על דמשק. ורבותינו אמרו בסדר עולם ר' נהוראי אומר משום ר' יהושע אלו י' השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ובלטו עמהם: בפאת מטה. מלמד שלא נתחייר מהם אלא ח' משמונה שנהם ושאר ערש היכן

באור

מהומה, שרשו המס וענינו ערבוב המעשים: (יא) לכן, נחינת טעם אל הקודם; לחרי שאתם מלאתם אוצרותיכם חמס ושוד, לכן יחמוס האויב את כלו: צר, חסר מלת יבא והוא בכח הפעל, כמו חרב על כשדים (ירמי' כ' ל"ה): (יב) כאשר יציל, כמו שהרועה לא יוכל להציל מפי הארי הטורף העדר כ"ח שתי כרעים או בדל אזן ר"ל דבר מועט, כן לא ינצלו מבני ישראל רק היושבים בפאת מטה, והמה החולים החנוטים אצר לא יוכלו להאת למלחמה: בדל אזן, הוא תנוך האזן, ונקרא בדל על שהוא נבדל מהראש: בפאת מטה, נלאו המפרשים למלוא בזאת נכון על המלות החלה. כי לדעת קלתם טעמו במטה שהוא עומד בפנות הבית, ולדעת אחרים ענינו, כי החולה השוכב במטה ידחק עצמו בתחת מפתות המטה כדי שלא ירגישו האויב בבאו. ולדעתי מטה הוא הרסן הגדול הנהוג בתרגלות הקדש (זְמָם) אשר לו שתי פתות לשתי לעזותיו, ומתוקן בכריס וכסתות להשען עליו ולשבוב פרקדן על גבו, וזה שאמר היושבים בפאת מטה כדרך החולים הנשענים על ערש דוי: ובדמשק ערש, נרמזין דברי ר"ש בן מלך

עָרֶשׁ: (ג) שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית
יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה אֱלֹהֵי
הַצְּבָאוֹת: (ד) כִּי בְיוֹם פָּקְדִי פִּשְׁעֵי־
יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־
מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ: (ה) וְהִכֵּיתִי
בֵּית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ וְאָבְדוּ
בָּתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים נְאֻם־
יְהוָה:

ד (ו) שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת
הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן
הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים
הָאֹמְרוֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה

ונשתה

תרגום אשכנזי

(יג) פֿערנעהמט אונד צייגעט עם דעם הויז יעקב'ס, שפריכֿט דער עווינע, דער הערר צבאות: (יד) אַן דעם אהנדזונגסטאַגע דער פֿרעפֿעל ישראל'ס ווערדע איך דיא אַלטאַרע צו בית אל היימזוכֿען, דערען האָרנער אַבשטומפֿען אונד זיא צו באָדען שטירצען; (טו) זאָממער אינד ווינטער־ווָאהנונג צערשלאַגען, יערען עלפֿענבייגערנען פֿאַללאַסט צערניכֿטען, אונד דער הייזער מענגע צערשטאָרען: שפריכֿט דער עווינע:

ד (א) האָרעט איהר פֿייסטען קיהע בשן'ס אויף שומרון'ס געבירגע! (איהר וויבער) דיא איהר דיא אַרמען קווָאלט, דיא דירפֿטיגען דריקט, אונד צו אירען מענערן שפרעכֿט: „שאַפֿפֿט

הער־

ר ש "י

הוא נדמשק לקייס מ"ג (לקמן ה') והגליתי אתכם מהלאה לדמשק. ונמצתי מצמו של ר' מנחם ז"ל שהיה מפרש זה ת' מ' שלח נאמר פלח חלק בפלח מטה במקלתם בחת מני רוחות של פלה והיה שמיני' של מטה שהרי ד' פלות ים וג' רוחות לפלה. ד"ח מלאתי בדברי רבי מליר ז"ל בפלת מטה בעון לחזיה בן לחזק שעלה לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון ולחזיה מחלי זה (מ"ב ל') ובדמשק ערב בן הדד מלך ארם שלח לדרוש באלהי ישראל (שם ח') : (טו) בית החורף על בית הקיץ. מתוך שהיו מעוננים היו בונים להם העזירים ב' בתים אחד לחורף ואי לקיץ: בתי השן: בתי השנן. דמכנאין בשן דפילח:

ד (א) פרות הבשן. בשי הזנים מרעה שמן, והפרות הרועות שמה בריאות וטובות הנה, וידמה הנביא הנשים הקלימות העושקות דלים למלות נפשם לפרות הבשן, ואם בפיהו לא יאות המשל הזה, מה נאות הוא בפי הנוקד לאבר כל מגמת פניו לאתו ונקרו, ובפרות סורות ארות ישראל בעיניו נחשבות: בהר שמרון, אשר ישראל שמרון, והיא היתה בנויה על ההר שמר: הרצצות, שרצו רשן ונתן ע"ד השלמים, ועניני השביה לרמיסים: לאדניהם,

באור

שדמשק תאר לערב והרלוי ונערב דמשק, ונא הפוך כמו ותשם נפוך עיניה. והוא מטה מולעת בנגדיים נאים הנאים מדמשק: ונערבי יקרלו מולעות מני בשם דמשק: (יג) שמעו והעידו, מוסב לאקרא שלאחריו כי יעידו את העונש הבא עליהם בבית יעקב: (יד) על מזבחות בית אל, מקום פשעם ואטאתם: ונגדעו הקרנות, שעליהם היו זורקים דם קרבנותיהם: (טו) בית החרף, מנהג הגדולים לשכר בחדר הקדם לעשות להם בתים לחרף לבד ולקין לבד, (עיין ירמיה ל"ו כ"ב): בתי השן, נותני בתיהם היו מנופים בשן הפיל: בתים רבים, גם שאר בתי העיר הרבים במספר:

ד (א) פרות הבשן, בשן הוא מקום מרעה שמן, והפרות הרועות שמה בריאות וטובות הנה, וידמה הנביא הנשים הקלימות העושקות דלים למלות נפשם לפרות הבשן, ואם בפיהו לא יאות המשל הזה, מה נאות הוא בפי הנוקד לאבר כל מגמת פניו לאתו ונקרו, ובפרות סורות ארות ישראל בעיניו נחשבות: בהר שמרון, אשר ישראל שמרון, והיא היתה בנויה על ההר שמר: הרצצות, שרצו רשן ונתן ע"ד השלמים, ועניני השביה לרמיסים: לאדניהם,

וְנִשְׁתֶּרֶה: (ג) נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה
בְּקָדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים
עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת
וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה:
(ג) וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ
וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמֹנָה נְאֻם־
יהוה

„הערביא! ווער פֿערפראַם־
„סען." (ג) בייא זיינער הייר־
ליגקייט שוואָרט גאָטט דער
עווּיג: עס ווירד איינע צייט
קאָממען, דאַ מאַן אייך אין
רויבשיפֿען, אייערע נאַקאָמ־
מען אין פֿישער־נאַכען פֿאָרט־
שלעפּפען ווירד. (ג) יאַ דורך
דיא הייפֿיג אויפֿגעשפּרענגטען
מויער־ריסען ווערדען מאַנכע
פֿאָן אייך ענטפֿליהען, אונד אַנדערע זיך מוטהלאָז אינו האַרעם ווערפֿען! שפּריכט

דער

ר ש " י

(ב) ונגע לחכם בלנות. ויטלון יתכון עממיך על תריסהון: ואחריתכן בסירות דוגה. ונניתכון בדוגית ליידין היא ספינה קטנה של ליידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בל' מזנה דוגית בנ"כ. ואחריתכן פי' דונג בן לבוא מלינו זרעו של אדם נקראים אחריתן כמו (דניאל י"ח) ובעמדו' תזכר מלכותו ותחן לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יניח מלכותו לבנו: (ג) ופרצי' תלאנה. ונפרצי החומה תלאנה לנוס: אשה נגדה. נפרצה אחת נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו') שירבו פרצות בחומה ולא יהיו לריכות לנקב פתחים: והשלכתנה ההרמונה. והשלכתן מעליכן הגלות והשררה שנטלתן ולי' לרמי הוא בתלמו' הורמנת דמלכא הוא ליווי המלך.

ו"ת

ב א ו ר

מלאנו כי בעל החזה יקרא אדון, והעד ואדוני זקן: ונשתה, יש בכלל אתיה, גם ל' זוללות כמו בגבורה ולא בשתי. גם יתכן, לאחרי שהיה המנהג בחרלות הקדם, שהנשים תלכנה לשתות מים, לזה הנביא כי נגד שומרון מתגאות ואומרות לבעליהן הביאה לתה ונשתה (עיין ברחשית כ"ד, שמואל ב' ט' י'): (ב) בקדשו, בקדושת עלמו, וחניכו לחת נשבעתי בקדשי (תהלים פ"ט ל"ו). ונשא, מנגין פיעל, והמנשא הוא החויב: בצנות, ספינות קטנות עשויות כמגן וגבה: ואחריתכן, אלו הבנים, כי שרש אחד הוא על כל דבר המתחלק לבר הקודם לו, בין במקום, בין בזמן, בין במעלה. בסירות דוגה, ג"כ ספינות קטנות עשויות בתבנית סיר, או יתכן שטעם לנות וסירות הוא קולים, ושעור הכתוב בדגים הנתחזים במלודה כן תתחזו ביל החויב (עיין מלכים ב' י"ט כ"ח): (ג) ופרצים, פרצי החומה, והרחוי ונפרצים לך נפל הבי"ת: אשה נגדה, טעמו כטע' ועלו העם איש נגדו, וענינו שתהיינה הפרלות מרובות ולא ילטרכו ללכת דרך השער: והשלכתנה, לא מלאנו על משקלו בעברית ובא ע"מ ערבי. ואחרים אמרו כי הרחוי והשלכתנה בהפעל: ההרמונה, הסכימו רוב המפרשים שהה"ח תמורת החל"ף *) וכך חלקו בנחור המלה, קלחם אמרו שהיא לרון לרם (אַרשענינען) וגם יונתן תרגם מהלחה לטורי הורמינח, ובן תרגם מלת מני (ירמי' כ"ח, מיכה ז') שהוא נוף בתרמיניען; וקלחם אמרו שהוא תרמון המלך שהיה מקיר העיר וחולה. ולפיהם תרגמתי לחי, וגם כללתי בו דעת רש"י שנאחו מלשון הרמנת נדחו"ל, והענין שתשליכו תפארתכם מעליכם ותתנאו בחרמון המלך מפני

חמת

*) ונחמת נקל הוא להחליף הה"ח בחל"ף בתבשת, עד שהני קטיעה ליתנת לא יוכלו לבשת בשפתים היטב הברית החל"ף ונשמע תמיד הברת הה"ח, כאשר יעיד הנסיון, ולזן פה המקום להחריך. ואברים לי"ה היטיב כאשר חזכה להוליח לאור ספר יסוד הלמוד, אשר יעד בכר חלופי ומיודעי השלם כ"ה אהרן דוד פרענקל בן הרבני המופלג מו"ה משה פרענקל יל"ו, ח' ממזגיתי חנוך נערים דפה, בספרו הנחמד המכונה: (נאַכריכט פֿון דער יידישען הויפּט־חונר פֿרייהיט שולע אין דעססויא), ועיין בנחורי לנחום ב' י"ד.

יְהוָה׃ (ד) בָּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ
הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לְפַשֵּׁעַ וְהָבִיאוּ
לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם׃ (ה) וְקַטֵּר מֻחְמֵץ
תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי
כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ (ו) וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נְקִיּוֹן
שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם
בְּכָל מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם
עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ (ז) וְגַם אָנֹכִי
מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד

דער עוויגע. (ד) וואַלעט אימער הין נאַך בית אל אונד פֿרעפֿעלט, נאַך גלגל, אום מיסטעטאַטן דאָרט צו הויפֿן! דאָרט קאָננט איהר דען פֿאָלגענדן מאָרגן אייערע אָפּפֿער בריינגען, אייערע מעהנטן נאַך דרייען טאַגען ערשט; (ה) פֿאָם געוויבטען גוטע אָפּפֿער שפענדען, אונד לויט דאַצו רופֿען: דיעס נעננט גאָטטגעפֿעלליגע גאַבען! דיעס וואָללעט איהר יאַ, איהר קינדער ישראל׳ם! שפריכט דער עוויגע. (ו) וואָהל ליעס איך הונגערסנאָטה אַן אַללען אָרטען, נאַהרוננמאַנגעל אַן אַללען פֿלעטצען ענטשטעהען; איהר אַבער וועלדעטט אייך ניכט צו מיר! שפריכט דער עוויגע. (ז) נאָך פֿערוויגערטע איך אייך דען רעגען דרייא

שלשה

מאָ׳

ר ש ״ י

ו״ת ויגלון יתאון להלאה מנטורי הרמני והס הרי חצך ל׳ חרס וחרבה: (ד) בתו בית אל וגו׳. כתדם האומר לבן בליעל עשה עשה עד שתתמלא סאתך: והביאו לבקר זבחיכם. זאת אומרת להם כומרי הבעל עכ״וס וותרנות היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה (שמות כ״ג) לא ילין לבקר לבל לעכ״וס והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם יאכל וממחרת (ויקרא י״ט) ובכ״וס לג׳ ימים מעבר בהמותיכם. תורה אמרה שאור לא תקטירו (שם ב׳) ועכ״וס (ה) וקטר מחמץ תודה. תורה אמרה לא תאחר לשלמו (דברים כ״ג) ועכ״וס וקראו נדבות השמיעו והזכירו כל מי שמתנדב ונכון יתן אל לבו ויזכור. ו״ת וקטר מחמץ מן לחנם כמו לחנו חמון (ישעיה ל׳) מכף מעול וחומץ (תהלים ע״ו): וקראו נדבות השמיעו. בקול זמר ותחרו שקרכן זה מרובה ומקובל בנדבה כן ת״י: (ו) נקיון שניס. לקהיות שניס. ד״ק נקיון שניס זהו מותר לכילת בשר שהוא נכנס בין השניים כמ״ש הבשר עודנו בין שניהם (במדבר י״ו): (ז) בעוד שלשה חדשים לקציר. כלומר ג׳ חדשים לפני הקציר:

ב א ו ר

חמת המליך: (ד) באו, לוי ע״ל גזוס והתול, כדרך שהתל אליהו וכדברי יהושע לכו ענדו את הבעל, ותרגו לאם יקומו ויעזרוכם עת יבאו ימי הרעה: בית אל, היא בית אל, אשר נגלו שם אלהים ליעקב ותא״ז היתה לבית און. ושם העמיד ירבעם אחד מהעגלים אשר עשה, וכל ישראל נגלגל היה (עיין הושע ד׳ ט״ו, י״ב י״ג): לבקר, אלף מה שאמרה תורה לא תותירו ממנו עד בקר: לשלשת ימים, והתורה אמרה בקדשי קלי׳ ביום השלישי באם תזבח: (ה) מחמץ, מלשון חמון חמון, וכן ת״י ומגבן מן לחמא, תחת כי חגי ה׳ שונא גזל בעולה: וקראו נדבות השמיעו, עניינו לדעתי השמיעו לזולת קרקו נדבות, וכמ יהלה הבעל: (ו) וגם אני, השבתי גמולכם נרחשכם, תחת אשר בשחר מזנחי נקי, לין זבח ולין עולה: נקיון שנים, עניינו חוסר לחם: (ז) בעוד שלשה חדשים, הוא השלקוט היורד בניסן שהוא במשלוש חדשים לקציר עד

כלות

שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי
עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר אַחַת לֹא
אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר
וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ
תִּיבָשׁ: (ח) וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים
אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־
יְהוָה: (ט) הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן
וּבִיֵּרְקוֹן הַרְבוֹת גַּנֹּתֵיכֶם
וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם
יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי
נְאֻם־יְהוָה: (י) שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר
בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב
בַּחוּרֵיכֶם עִם שִׁבְיַ סוּסֵיכֶם

מאנאטע פֿאר דער ערנדטע,
ליעס אויף איינע שטאָדט רעג=
נען, אויף איינע אַנדערע ניט=
דיעזען אַקקער בעפֿיטטעט
ווערדען, יענען אינבעפֿיטטעט
פֿערדאָרבען. (ח) אוים צוויי
דרייא שטערטען וואַנדערט
אַללעס נין נאַך יענער שטאַדט
הין, אום אוהרען דורשט צו
לעשען; אַבער אויך דאַ נעניגט
עם איהנען ניט — אונד נאָך
קאהרט איהר ניט צו מיר צו=
ריק! שפריכט דער עוויגע.
(ט) איך זוטטע אייך היים מיט
בראַנד אונד דיררע אין אייע=
רער נערטען אונד ווייטבערגע
מענגע, אַן פֿייגען= אונד אָהל=
בוים צעהרט דער קעפֿער —
אונד דעננאָך בליעבט איהר
אַבגעווענדעט פֿאָן מיר!
שפריכט דער עוויגע. (י) אויף
דער רייזע נאַך מצרים ליעס
איך דיא פעסט אונטער אייך

ואעלה

ווי׳טהען; דאַז שווערדט ראַפֿפֿטע אייערע יונגע מאַננשאַפֿט הין, אייערע ראָסטע ווא׳ורדען
פֿאָן

ר ש "י

חלקה. נקעה אחת קומפי"ח בלע"ז: תמטר. תהא מקוס מטר לשון מר מר שתיהן לקללה זו תרקב וזו תיבש: וחלקה אחר לא תמטיר עליה. לא תרוה נמטרת לה עלמה: (ט) הרבות גנותיכם. שהיה עוסקים להרבות גנותיכם: יקבל הגזם. לשון הגזם: (י) בדרך מצרים. כדרך שעלתה עליכם במדבר בלשון ממצרים: עם שבי סוסיכם. שיהרגו גם הסוסים:

ב א ו ר

גלות הקליר שזמנו הוא סוף ניסן, ואייר, ותחלת סיון, וכן ספרו לנו נוסעי הקדם, כי ידת הגשם בחצי ניסן, סימן טוב הוא לצנלים: והמטרתי על עיר אחת, על לשון לשון מקרה היא מפלת מערכת הטבע, לכן המטרתי על עיר אחת ועל אחרת לא המטרתי למען תראו עין בעין, כי לחצי המגזים והמעלה את הגשם: חלקה, נקעת שדה קמפנ"יא בלע"ז (רש"י) ובל"ח (וַאַנדטחַפֿט): (ח) שתים שלש, חסר ו"ו כמו שמע ירח (חבקוק ג' י"ח). ולא שבתם, נלמוד עוד לא תשובו אף לא רציתם כי על כל עונותיכם מלאכם הרעות האלה: (ט) בשדפון, קללה המלויה בדגן שהגרעינים נחנטים מרוח קדים: וביקון, ג"כ קללת דגן, שהגרעיני׳ לא יתיבשו לא יגאלים ירק: (י) בדרך מצרים, כהיותכם בדרך ללכת מלרים, כי מכאן שכרתו פעמים רבות ברית עם לגזי מלרים (מרד"ק), גם יתכן שמלת בדרך מוכב על דבר, שהדבר יהלוך ממלרים לבא עליכם, כי נבר העידו כותבי הקורות ומחקרי הטבע שמעולם לא בא דבר חלל מחרן מלרים, שגם הוא שכיח תמיד ומשם תלה הרעה לשאר ארלות: עם שבי סוסיכם,

עמוס ד

וְאַעֲלֶה בְּאֵשׁ מַחֲנֵיכֶם וּבְאַפְּכֶם
וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃
(יז) הָפַכְתִּי בָכֶם כְּמַהְפֵּכַת
אֱלֹהִים אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה
וַתִּהְיוּ כְּאוּד מֻצָּל מִשְּׂרֵפָה וְלֹא־
שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ (יג) לָכֵן
כֹּה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב כִּי־
זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הָכֵן לִקְרַאת־
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ (יג) כִּי הִנֵּה יוֹצֵר
הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם
מַה־שֵּׂחוֹ עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה וְדֹרֵךְ

תרגום אשכנזי

פֵּאן פֵּיינדען נעריבט, דער דונסט אייע־עם לייכענלאַ־ נעדם שטיעג האָך ביו אין איי־ ערע נאַוע — איממער נאָך קעהרטעט איהר ניכט צו מיר צוריק! שפריכט דער עוויגע. (יז) ענדליך ריכטעט איך איינע פֵּער־העדרונג אינטער אייך אַן, וויא אויפֿט סדום אונד עמורה פֵּאן מיר פֵּער־ העדרט, זאָ דאַם איהר נוך מעהר איינעם דעם פֵּייער ענט־ קאָממענען בראַנדע גליכט — אונד דעננאָך וועגדעט איהר אי־ך ניכט צו מיר! שפריכט דער עוויגע. (יכ) וואַהרליך! אויף דיעוע ארט וועדדע איך נאָך פֵּערנער מ־ט דיר פֵּער־ על נעהמען; פֵּאַהרען מיסטען ז — דאָך שטאַטט דיך דיעוע טרעפֵּע, שמיענע דיך ליעבער, אָ ישראל! פֵּאַר־ דיינעם נאָטטע! — (יג) זיעהע! ער איזט עס, דער בערגע הערפֵּארברינגט, ווינדע שאַפֵּטענער ענטרעטהוזלט דעם מענשען היימליכסטעם טיכטען, לעסט מאָר־ גענ־

ר ש "י.

ואעלה באש מחניכם. ריח פגריכ' מבאים ונאפנס העליתי לותו: (יא) כאוד. טיסו"ן בלע"ז כלומר שחורים חזוכים וקדרים: (יב) לכן. יען תאכר לא שבתם עדי: כה אעשה לך. ככל הרעות האלה: עקב. כי זאת אומע מפי נביאי תאכר זאת אעשה לך: הכון לקראת. לשוב מרשעתך: (יג) מה שזו. כל מעשיו פורטין לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר. לצדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נוהג של רשעים לחשך אלה כמו (ישעיה ח') והנה לרה וחשכה מעוף לוקה וכן (לעיל י') לרן עיפתה (שם י"ח) תעופה כנקר תהיה חשוך כנקר יהי מאיר: ודורך על במתי ארן. מגפיל גבוהים וגסי הרוח:

באור

שהרגו החויניס הנחורים רוכבי סוסים וזנו סוסיהם: ואעלה באש מחניכם, לאחת המגרים עלתה בחייר העליון וגם בת נאפנס: (יא) כאוד, טיסו"ן בלע"ז (רש"י) וכ"ל טיזאן (פייער־ ברטאנד בל"ת), וענינו שהערים הנשחרים מהשפנה, נשתנו מרחיהם לאודים העשנים הנכלים מאריפה: (יב) לכן, לשון שבועה לחזק הדבר, כלומר בחמת ככל הרעות האלה עוד חוסיף לעשות לכם על תאכר הלכתם עמי בקרי: עקב, מלה מורה יחס הסבה התכליתית: הכון, מקור תחת הצווי, וענינו הפעל והכנע את עלמך לפני אלהיך, כי כניעת הלב תרלה חמת גדר, ואף כי אל רחום ברוגזו: לקראת אלהיך ישראל, מלת לקראת היא יחס המקום ונופלת על התנועה אל הדבר המקרב לבא אליו. וכיון הנביא בזה שיכינו ת"ע בתשובה אל ה' המותן יד לבנים, ע"ד שאמרו ז"ל הבא לטהר מסייעין לו, וזה שאמר אלהיך ישראל: (יג) כי הנה יוצר הרים, כלומר כי לו יאות שיכנע החלש מפניו, שהוא תקיף ובעל יכולת: שחו, בלשון כמו בחירק, וענינו הגיון לב: שחר עיפה, מסר ו"ו, ולדעת המפרשים עיפה הוא חשך, ולדעתי היא העת אשר אין היא לא יום ולא לילה, והיא משתחיר השחר עד הבן החמה, ומבא השמש עד לאת הכוכבים, ויקרא עיפה, מל' עוף ע"ש עופפות החור הנה והנה. וחד מזנריא אמר שהיא מן המלות המתהפכות, והוא אחד עם יפעת, ונוכל על כת נסף ערב, כמו שחר

עַל־בָּמֳתֵי אֶרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי־
צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
ה (א) שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
אָנֹכִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ (ב) נָפְלָה לֹא־
תוֹסֵף קוּם בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל נִטְּשָׁה
עַל־אַדְמָתָהּ אֵין מְקִימָהּ׃ (ג) כִּי
כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הָעִיר הַיּוֹצֵאת
אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה
תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃
(ד) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל
דִּרְשׁוּנִי וְחְיוּ׃ (ה) וְאַל־תִּדְרְשׁוּ
בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תַעְבֹרוּ וּבְאֵר
שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי הַגִּלְגָּל גָּלֹה
יגלה

תרגום אשכנזי ער־

געגרעטהע אונד אבענדדעמ־
מערונג ענטשטעהען, אונר
ט־יטט איינהער אויף דיא הע־
העז דער ערדע. עוויגער, דעם
וועלטאללם הערר! איזט זיין
נאמע!——

ה (א) האֶרעט איהר פאם
הויזע ישראל דאז קלא־
געליער, דאז איך אויבער אייך
אנשטימם: (ב) נעזונקען איזט
דאז יונגפרייליכע ישראל, אונד
קאז זיך ניכט וויעדער ערהע־
בען; קראפטלאז צו בארען נע־
שטרעקט, ניעמאנד ריכטעט
עם אויף; (ג) דען פאם עווי־
גען גאטטע איזט עם פער־
הענגט, אין אייגער שטאדט,
דיא טויזענד הערפארב רא־
טע, וועדרען דעם הויזע ישרא
הונדערט נור, אין אייגער,
דיא הונדערט בראכטע, צעהן
נור בלייבען; (ד) דען ער
ליעם אפט דעם הויזע ישראל

זאגען: מיך פארשט, אונד גליקליך לעבט איהר דאן. (ה) שטרעבט אבער ניכט נאך בית אל, וואללעט ניכט נאך גלגל הין, ציעהעט ניכט הינבער נאך באר שבע; דען אוינשטורץ דרא־

ר ש "י

ה (ב) נתולת ישראל. מציגלו בימי הושע בן אלה (מלכים ב' ט"ז) לח יעמוד עוד מלך מעצרת הנביאים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומוטל ונפוץ על הפנים קורסו נטישה: (ג) היולאת אלף. המולידה אלף איש: (ד) דרשוני וחיו. אלו לגלגל נלמד נדריכם בירושלים: (ה) ואל תדרשו בית אל וגו' ובאר שבע לח תעברו. לח נאמר כאן אל תנוחו ואל

באור

שהוא את נפש בקר. ודורך על במתי ארץ, משל על גסי הרוח אשר יעלו לשמים שיפס, וה' דורך עליהם ומשפילם: אלהי צבאות שמו, שהוא מושל בכל, ויכול לעשות בהם כרצונו, לכן טוב לך שתכון לקראתו במעשים טובים, ויסמוך בימות עגם תותך:

ה (א) נשא עליכם קינה, ענינו הפוך הקינה אשר אנכי נושא עליכם: (ב) לא תוסף קום, ר"ל לזמן מרוך, ומרעהו ולא יספו גדודי חרס לבא, שענינו ג"כ לזמן מרוך שהרי כתיב אחריו, ויקנין בן הדד את כל מאנהו. ורז"ל אמרו לא תוסיף לקום מבלמה, אבל הקב"ה יקימנה בהקימו סכת דוד הנופלת, וכעין זה תרגמתי: נטשה, דבר המושלך ונפון ע"פ כל האדץ קרוב ורחוק (רמ"י), ואחד היא בבחינה הזאת עם רטש, בחילוף דטלנר"ת: (ג) היוצאת, כמו המוכיח' (רמ"י): (ה) בית אל, ענינו אלילי בית אל: ובאר שבע לא תעברו, באר שבע הי' בארץ יהודה, ואין לגבול עשרת הנביאים (מלכי' ח' י"ט ג'), ע"כ אמר לא תעבורו אותן לגבולכם: הגלגל גלה יגלה, לשון נופל על הלשון, ואף שהוא מענין גלות, יש"ו ג"כ מצינו

תרגום אשכנזי

דראהעט גלגל, פֿערניכטונג איזט ב"ח אל"ם לאאז. (ו) דען עוויגען וואָט, דאַן ווירד גליק־ליכֿעם לעבען א יער אַנטהייל זיין; ואָנסט בריכֿטם וויא פֿיי־ערסגלוטה אים הויז יוסף'ס אוים, לאָדערט אויף צו בית אל, ווָאָ ניעמאַנד לעשען קאַן. (ז) איהר! דיא איהר זאַנפֿטען ריכֿטערשפרוך אין ווערמוטה אומשאַפֿט, אונד טוגענד אין דען שטויב וועלצט. (ח) ער, דער דאַז זיעבענגעשטירן אונד דען אָריאָן שוף, גראַבעסנאַכט אין

עמוס ה

יִגְלֶה וּבֵית־אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃ (ו) דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְחִיּוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃ (ז) הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ׃ (ח) עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר

צלמות

ר ש"י

תדרשו חלק אל תעבורו למדנו שלא היתה שם ע"ז אלא כל זמן שהיה ארי' מבני עזרת הנשים יולא לדרוס ולא עבר את בחר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלים ומשעבר את בחר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שכדן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח') מי אלהיך דן וחי וגו' ותדע שגזר הכתוב גזירת פרעות על גלגל ובית אל ולא גזר על בחר שבע: הגלגל גלה יגלה. לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר שסמוכה לו שמה בית און בספר (יהושע ז'): יהיה לאון. יהון ללמה והוא תרגום של הבל וזה דוגמת לאם גלעד און אך היו (הושע י"ב): (ו) בית יוסף. כמו לבית יוסף: פן יצלח כאש. פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף: (ז) ההפכים ללענה משפט. וחינם זוכרין הפיכותי שחני הופך לבקר צלמות יש שרויין עתה

באור

גלגול שנים, כדרך שחי הלמ"ד וכפילים הקרובים במוצא: לאון, ת"י ללמש, וכן תרגם מלת הבל ומלת הוי"ו במקום יו"ד, והרחוי' לאין: (ו) יצלח, עניינו הבערה ללהב בלשון מעלה, כהורלה הרחבונה של המלה זאת על לשון מלילת בכל אשר הוא עושה, ולא ימנע ממנו מחומה: בית יוסף, הרחוי בבית יוסף, וכאלו היא למלכות לפריס לאשר ממעי יוסף יצא. וכן מלחמו שנקראו כל ישראל בשם יוסף (תהלי' ע"ז ט"ז, פ' ח'): לבית אל, הנכון שנקט הנביא בית אל ולא גלגל ובאשר שבע שזכר לפניו, על כי היתה מקדש מלך ועיר מלוכה, והנביא עמד בתוכה ונבא, ורצה בדבריו את כל התועבות שנעשו בה; ויתכן ג"כ להיות שכונה הנביא בני ישראל, בשם בני אל אי, בית אל. וכן נרמזה בעת הע' זקנים שתרגמו ג"כ בחלו בתוך וחין מכנה לבית ישראל; ויתכן בזה להמשך המקראות וחין מכנה לבית ישראל ההופכים ללענה וגו': (ז) ללענה, שם עשב ידוע, והוא מר, והעד מרה כלענה, ועניינו תחת אשר הי' להם להמתיק את דין עני מרדו את חייו, והי' מעשה הצדקה מובלעים מרמה בתוך מדין עליה: (ח) עשה כימה וכסיל, ת"י שנקרו למחלל מן קדש דעניך כימה, וח"כ נרמזה שקרא מלת הניחו, לשעלה ולמטה, וכן תרגם החרמי שנקרו למטן דעבור כימה, וקרא ג"כ מלת הניחו למטה. ויתכן שמוסב על דרשו ה' החמו' נפ' הקוד', כלומ' דרשו ה' הבורא את כל. והוא נאחר לפ' עוד שמות כימה וכסיל: ודע כי כימה, הוא הנקרא בדומי וועריליאם, ובל"ח (גלוקהענע, זיבענגעשטירן), והמה על גב השור, לך שמה מהם נכרות ונרמזות היטב, ודמות מרחיהן בזה: X, וכסיל הוא הכוכב הנקרא בלע"ז (orion), והוא היפה בכל כוכבי השמים, ומקום מושבו הוא מתחת לתחומים לפני מלח השור, ושמה ושלשה כוכבים קטנים יבדלו בגודלם, יש לכורת הכוכב הזאת כידוע ליודעי לבת הכוכבים, ויש לו ט"ו שמות ובתוכם שם בכסיל הנזכר פה: והפך לבקר צלמות, הרמון בזה, לאם העיתם דין בדיק וחור לבם וחושך לבדיקים, והקב"ה יהפוך

קורבם

צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ
הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־
פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ: (ט) הַמַּבְלִיג
שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא:
(י) שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר
תָּמִים יְתָעֵבוּ: (יא) לָכֵן יַעַן
בּוֹשַׁסְכֶם עַל־דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר
תִּקָּחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי גָזִית בְּנִיתֶם
וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָּם כַּרְמֵי־חֶמֶד
נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם:
(יג) כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם

אין מאָרגענראָטה פֿערוואַנדעלט, העללען טאָג אין דיסטערע נאַכט אומשאַפֿט, דער דען געוועסערן דעם מעערעס געביט, אונד זיא הינשיטטעט אויף דיא ערדענפֿלעצע, עוויגער איוט זיין נאַמע! (ט) ער איוטס, דער דעם זיענער אויף דער פֿעסטע קראַפֿט פֿערליהעט, דורך איהן נור דרינגט דער העלד אין דיא אינאיבערוויגדליכע בורג. (י) אַבער מאַן האַסט דען צורעכטוויזער אַם ריכטיגפלאַצע, פֿעראַבשיעטע דען רעדליך וואַנדעלנדען. (יא) וואַהרליך! וויל איהר דיא אַרמען צערמאַלמעט, איהרעם

ועצמים

מיהזאַם געשפּאַרטען קאָרנפֿאָרראַטהם זיא בעריובעט, זָא זאָללט איהר מאַרמאָרפֿאַללעסטע פֿאָן אייך ערבויעט, ניכט בעוואָהנען, אין פּראַכטוויינבערגען, פֿאָן אייך אַנגענעלעגט, דען ווין ניכט געניעסען. (יב) בעקאַננט זינד מיר אייערער פֿרעפֿעל מעננע, אייערע

ערע

ר ש "י

עתה נחשך ואני מאיר להם: (ח) ויוסיף לילה החשיך. ויש שעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו לגילה: הקורא למי הים. יונתן תרגם דאמר לכנסת מצריין סגיאין כמי ימא ומנדר להון על אפי ארעא. ורבותינו פירשו על דור המבול שהביא עליהם את מי המבול: ה' שמו. לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר לתנם על שונאיכם: (ט) המבליג. המגביר כמו והבליג' מעט (לעיל י') מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח'): ושד. לשון שדוד ושלם המגבר שלטין על תקיפין משליט ומזוזין על כרכי תקיפין משליט: (י) שנאו בשער מוכיח. לאחר לא ירצה' מפניו ומפני נגיעיו ומנחתם את המוכיחים לאחכם בשערי נתי דינא: (יא) בושסכם. כמו בוסס בכם על דל שאתם רומסי' ורופסים על רשעו כמו בוססו את נחלתי (עס י"ב): ומשאת בר תקחו. זקיפת מלעות שהפקעתם עליהם השערים למכור להם תבואה ברעבון כדי ליטול נחלת' מהם לפיכך נתים וכרמים לאשר נטיתם ונטעתם על לותן הנחלות לא יתקיימו בידכם. ומשאת לשון משא שמכבידין עליהם: כרמי חמד. כרמי חמדה:

לרבי

ב א ו ר

חורכם לחושך ואפילת הכדיקים לאור נוגה: ויום לילה החשיך, הרשוי כלילה: הקורא למי הים, ח"ל דרשוהו על דור המבול שהביא עליהם את מי הים, ולפי פשוטו הוא שהגביה משב כאן תארי ה' ואומר שהוא הכל יכול: (ט) המבליג, כמו והבליגה מעט, חלק שזה עומד וזה יולא, ועעמו המגביר (רמ"י): ושד, תואר לשודד בפלם חוס, תוס דרך (רד"ק). וענין הכתוב וכי תאמרו שמנו מבלר בחלנו, הלא אך לה' התשובה ובעזרתו יבא הלר בערי המבלר: (י) בשער, מקום המשפט כי שמה ישבו כסאות למשפט: (יא) בושסכם, מקור פיעל, בפלם כונכם והבי"ן מקום סמ"ך, ועניכו בועטים לעפר את רחם דלים: ומשאת בר, עניכו

מעט

וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם צֹרְרֵי צַדִּיק
לֹקְחֵי כֹפֶר וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ׃
(יג) לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא
יִדֹּם כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ (יד) דִּרְשׁוּ־
טוֹב וְאַל־רָע לְמַעַן תִּחְיוּ וְיִהְיֶה־
כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת אִתְּכֶם
כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם׃ (טו) שִׂנְאוּ־רָע
וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט
אוּלַי יְחָנֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת
שְׁאֵרִית יוֹסֵף׃ (טז) לָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי בְּכָל־
רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת
יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־
אבל

ערע צאהללאָזען זינדען, איהר
נעהמעט בעשטעכונג, דען
פֿרָאממען צו אונטערדריקקען,
דעם דירפֿט־נען רעכט אם ר״פ־
טערפלאטצע צו בייגען. (יג)א־
בער עס האַרעט נור שטילל־
שווייגענד דער וויזע, האַרעט
דער אונגליקסשוואַנגערען צייט
ענטגעגען. (יד) שטרעבעט
נאַך דעם גוטען אונד ניכט נאַך
דעם באָזען, דאַן לעבעט איהר
גליקליך, דאַן מאַג דער עווי־
גע אייך בייאשטעהען, וויא
איהר וועהנטעט. (טו) האס־
סעט דאַס באָזע, ליעבט דאַס גו־
טע, זעטצעט רעכטספֿלעגע
וויעדער אויף דען ריכטער־
שטוהל, פֿיעללייכט ערבאַר־
מעט גאָטט דער הערר צבאות
דעם יספֿליינם יוסף׳ס זיך.
(טז) וואַהרליך זאָ שפּריכט
דער עווינע גאָטט, דעם וועלטאַללם הערר: קלאַגעגעשרייא ערטענט אין אַללען שט־אַס־
סען, יאַממערטאָגע ערשאַללען אין אַללען גאַססען; צור אַללגעמיינען טרויער ווירד
אויך

ר ש י

(יב) צרדי צדיק. מציקין לה לזכאה: נשער הטו. נשערי בתי דיניכם הטו משפט לחייבים:
(יג) המשכיל. מי שהוא חכם ידום בעת הרעה ולא יהרהר לחר מדת הדין שהרי כל מלה שהו:
כי עת רעה. עת המזומנת לקבל רעתם: (יד) וייהי כן וגו׳. לפי שאת תעשו לו יהי המקום
עמכם כאשר חמרתם בלבבכם שתתקיים לכם גדולתכם: (טו) שארית יוסף. כל ישראל נקראין
על שמו לפי שכלכל לותם: (טז) הו הו. לי לעקה: וקראו אכר אל אבל. יפגעו מיודות הלוכרים
המורעים

ב א ו ר

מעט עמרים לחזר קנין ניגיעה הנם: (יב) צרדי צדיק לקחי כפר, ענינו לוקחים כפר לנזור
את הכדיק, ולהטות משפט לחניון נריגו: (יג) המשכיל ידום, ענינו המשכיל לחזר ירחה נרעתם
ידום ויתחולל לה״ן כי לו נקם ושלם, וכעל גמולם יחוב להם: (יד) דרשו טוב, הנניח נרוב
רחמיו יחוב כל פעם ופעם שנתן להם פורענות לעוררם לתשובה, ומוזר להוכיחם לדרוש
את ה׳ בהמלחו: כאשר אמרתם, בלבבכם כי לח ינולו עליכם ימי הרעה: (טו) אולי יחנו,
ענינו כמר יכח הקלף מלפני ה׳, חך תשובה מכפרת: שארית יוסף, לחמר הרד״ק, לכן נקרחו
שחרית על כי רובם גלו קודם יובח יכניה בן יוחז (ציין מלכים ב׳ י״ז): (טו) יאמרו הו הו,
קול הקור׳ מלגר ויגון לנפ,(ציין בחורי לנחום ב׳ י״ל): וקראו אכר אל אבל,הנדה יקרח כך,והעובד
חותו יקרח חכר, וקרחו חותו הסופדים הסובנים נחוק לספוד עמהם, כי לבוח תהי׳ יגיעתו,
והזורעים

אֲבֶל וּמִסְפֵּד אֶל־כָּל־רְחֹבוֹת נְהִי: (יז) וּבְכָל־כְּרָמִים מִסְפֵּד כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבֶּךָ אָמַר יְהוָה: (יח) הַוֹּי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר: (יט) כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ: (כ) הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ: (כא) שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בַּעֲצָרֹתֵיכֶם: (כב) כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עוֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט:

הסר

אויך דער לאַנדמאַן איינגעלאַדען, צום וועהעקלאַגען דער טרויער זענגער. (יז) פֿאָן אַלעז וויינבערגען וויעדערהאַלעט באַנגעס שטעהנען, וועז מיינע גייסל אומהער פֿעהרט, שפּריכט דער עווינע. (יח) וועהע דענען, דיא נאַך דעם פֿאָן גאָטט פֿערהענגטעם טאַגע זיך זעהנען, וואָצו אייך דיעזער פֿערגעלטונגסטאַג, דער איז בעראַלל דיסטער נירגענדס העללע איזט? (יט) וויא מאַן אייגען לעווען פֿליעהט, אונד אויף אייגען באָדען שטעסט, אינז הויז פֿל פֿטעט, אונד אַן דער וואַנד גענשטיטצט, פֿאָן אייגער שלאַנגע פֿערלעטצט ווירד. (כ) דונקעל איזט דיעזער פֿאָן גאָטט פֿערהענגטע טאַג, קיין ליכטשטראַהל, פֿינסטער, אויך קיין שימער איזט דאַ. (כא) פֿערהאַסט זינד מיר אייערע פֿייער, איך האַבע קיי=

נען גענאַללען אַן אייערן פֿערזאַמלונגען. (כב) בראָנטעט איהר מיר נאָך זאָ פֿיעל גאַנץ=אונד שפּייזאָפּפֿער, איך מאַג זיא ניכט, שויע ניכט הין נאַך אייערן גענאָסטעטען פֿרייד=ענאָפּפֿערן

רש"י

החומרים בשדו' בקול מספד החללים הלועקים בחוצות: ומספד אל יודעי נהי. ועניך מספדת יערע בדעניך לילית וחינו חלח ל' נפול כמו מספדי ודיני (תהלים ע'): (יד) הוי המתאוים וגו'. החומרים יהסר יחיסה מעשהו (ישעיה ה'): למה זה לכם וגו'. משל לתרנגול ושטלף שהיו מלפין לתורה כדחיתא בחלק: (כא) בעלרתיכם. קורבן בשחתון בשאתם קורחים עלרת: (כב) ושלם מריאיכם. ושלמי

באור

והזורעים בדמעה יקצורו: ומספד אל יודעי נהי, ענינו הפוך אל מספד יודעי נהי כלומר היודע לנגות נמר נפש ולעורר את לב השומעים, כי היה להם לנשים ונשים מיוחדות לקונן (עיין ירמי' ט' י"ז, קהלת י"ב ה'): (יז) ובכל כרמים, ענינו בקיום השמן שמה החסון, כי דרכם הי' להתרועע ולרון בגרמים (עיין ישעי' י"ו י'): כי אעבור, לענוש לותך, ומרעהו ועברתי בתרן מלרים (מרל"ק): (יח) המתאוים. כעין שאמר ישעי' הוי החומרים יהסר יחיסה מעשהו: חשך, כנוי לנזה, והנכפל בס"ם הוא לחזק: (יט) כאשר ינוס, ענינו מרעה אל רעה תלחו: (כ) ולא נגה, שביני אור הנזרקים מגשם זך יקרחו נגה: (כא) שנאתי מאסתי, הנכפל לחזק, ועניני כי תאמרו נחמד ונשוב ונניח קרבן, לכן אמר הניח אין חפץ לה' נעולה, וזבח רשעים תועבה: ולא אריח בעצרתיכם, אין לי נחת רוח בעבודתיכם, כי אין ועלרה לא תוכל: (כב) ושלם מריאיכם, הנפרד מן שלמים, ושעם מריאים הוא שלים בגופים וטובים:

(כג) הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא אֶשְׁמָע: (כד) וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן: (כה) הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל: (כו) וּנְשָׂאתֶם אֶת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֶת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם: (כז) וְהִגְלֵיתִי

אתכם

פּֿערן. (כג) ענטפֿערנע פֿאָן מיר דיין ליסטנגעבריללע, איך מאַג נ־ט האָרן דיין האַר־ פֿענגעקלימפֿער. (כד) לאַס־ סעט דאַפֿיר געריעטיגקייט דעם באַטע גליך ריעזעלן, דיא טונענד, מעטיגעם שטראָ־ מע גליך, אונאויפֿהאַלטזאַם פֿליעסען. (כה) בראַטעט איהר מיר דען אין דער ווייסטע פֿיער־ ציג יאַהרע לאַנג שלאַטט אונד מעהלאָפֿפֿער? אָ ישראל! — (כו) זאָ טראַגעט נון דיא צעל־ טע אייערעם מאָלאָך'ס, אייער שאַטטענבילד כיון, וויא

אויך אייערן געטצען כוכב, דען איהר אייך בעריטעט האַבעט: (כז) אונד זאָ ווערדע

אין

ר ש "י

ושלמו פטומיכון נהמות מפוטמות: (כג) הסר מעלי המון שיריך. שהלויס משוררים על הדוכן לחרי שחתם חסניס ומעותי משפט: (כד) ויגל כמים משפט. ושלח תעשו ותרלה לכם המשפט לשר בשחתם והסחרת' יגול ויסטוף ביניכם כמים נובעים: וצדקה. תגלה כנחל איתן: (כה) הזבחי' ומנחה. וכי לזבחים ומנחות רלוני והלא במדבר לח הבאתי לח לבהמתיכם להקריב לי זבחים לחי לחרתי לחם כי יקריב (ויקרל ל') בשירלה ולומר ויעשו בני ישרחל לת הפסח במועדו (במדבר ט') מגיד שלח עשו ישרחל במדבר ללח לותו פסח לבדו: (כו) ונשחתם לת סכות מלככם. מוזר לעניין הפורענות שלמעלה חצך לכם ה' יום ולח לור ונשחתם בגולה עמכם לת גילוליכ' וירכיב' החויבים על לוחרכם לשחת עמכם בגולה: סכות כיון כוכב. שמות ע"ח הן: (כז) והגליתי

לחכם

ב א ו ר

(כג) המון שריך, מלשון הומיה: (כד) ויגל, פתח הגימ"ל יורה שהוח משרש גלל, וטעמו מלשון גלית מים (עיין בלוחו לנחום ג' ח'), וענין הכתוב לו חז לעתר לכם בשפטיכם משפט כדק: איתן, לשון חוזק: (כה) הזבחים, הה"ח לשחלה, ועניני כחשר הולכתי לחתכם במדבר לרבעים שנה לח הבשתם לי זבח ומנחה, וגם לח ציותי לחתכם כ"ח לעשות משפט; וכן בירמי' הוח לומר, כי לח דברתי לח לבותיכם ולח ציותים על דברי עלה וזבח (רלח"ע): (כו) ונשאתם, עמכם בגולה: סכות מלככם, הנכון שהוח מלשון סנה ושהל, ומלככם הוח המולך שקוץ בני עמון (הנקרח כיון בערבי), והעמיס לשר נשו מחתיהם בגדוהו תחת שם לשר ויקרלו לותו סלטורנוס. והנה מלשנו כי הקימו לשליל זה הילולות רבות, ובתוך החשוב שנהם שמו דגליהם ולוכרות המלך, וגם ספרי מקיהם. ולולי נקרח מטעם זה סכות מלשון כוכן, ומענין קבלה מלשון הכבת: כיון, דע כי מולח המלה הזחת בלשון מכרי, וטעמו: מלך השמים, (ובלשון ישמעלל ופרס יקרח כוון בוי"ו נעה) והיוניס העתיקוהו במלת (דעווחן). ולולי לחד הוח עם רמון הנזכר (מלכים ג' ה' י"ט) והוח הנקרח ג"כ סלטורנוס, לך דע כי שני חלילים נקרלו בשם זה, לחחד הי' בלם מלך ידוע לשר חמרו עליו המושלים, שתחת ממשלתו היו ימי הזהב (דחז גאָלדענע צייטאַלטער), והוח הנקרח (דער מירדיטש סאַטורנוס), ויקרח לדעת קלת מטעם זה בשם כוון על כי נטוגה המלכות בידו; והשני הוח דמות כוכב שנתלי הנקרח סאַטורנוס השמימי, והוח לפי הרשות הקטן בכל כוכבי לכת (לגודל מרחקו), וקרוב לם' שנה הוח סובב לת הרקיע פעם לחת, וישתנה שמו לפי שנויי תנגיתו לשר יתרלה ע"י נלי מחזה, כי לפעמים ירלה בשתי

זרועות

אֶחְכֶם מֵהֲלָאָה לְדַמֶּשֶׂק אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃
ו (א) הַוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן
וְהַבְּטֻחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי
רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ (ב) עִבְרוּ כַלְנֵה וּרְאוּ
וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה וְרִדוּ גַּת־
פְּלִשְׁתִּים הַטּוֹבִים מִן־הַמַּמְלָכוֹת
הָאֵלֶּה אִם־רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם׃

המנדים

תרגום אשכנזי עז

אידאיך יענזייטס פֿאן דמשק
אין געפֿאנגנשאפֿט וואנדערן
לאסטען! שפריכט דער עווי־
גע, דעסטען נאמע, דער הערר
צבאות איזט.

ו (א) וועהע דען פֿרידעדליך
רוהענדען צו ציון, דענען,
דיא זיך זיכער וועהנען אויף
שומרון'ס געבירגע; דעם פֿאל־
קעם הויפט גענאננט, אויף דיא
ישראל'ס הויז זיך שטיצט:
(ב) גועהעט הינאיבער נאך
כלנה; זיעהעט פֿאן דאנן
נאך דעם גראסען חמת, רוי־
זעט הינאב נאך דעם גת דער
פלשתים, אונד שויעט; זינד

עטוואס דיעזע רייכע ערגיביגער אלס אירע? איזט אידר בעזירק גראסער אלס דער איי־
רי־

ר ש ' י

לחכם מהלאה לדמשק. כלומר לך לצבאותיכם תגלו כאשר עד הנה שמסרתם ביד מלכי לארי' ולא היה שונים לחכם ממקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב לממשר לחכם והוא יגלה לחכם למרחוק:

ו (א) נקבי ראשית הגוים. לכם היו קוראים גוי המשונח שבגוים: ובאו להם בית ישראל. הם נחרו במשפטיהם ובאו לכללם: (ב) עברו כלנה וראו. למה מחסרם נחורתי לדבק נחוקות מעובדי כוכבים ומזלות עברו וראו בעובדי כוכבים ומזלות החשובות לא טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושנירושלים. כלנה בבל חמת לוטוביח: גת פלשתים. חשובה שבחמש סרניהם שהוא קרויה מתג האמה (שמואל כ"ח) על שם שרודה את כולם והיא לא המלכות: לא רב גבולם מגבלכם. ומה מלאתם בי עול:

באור

זרועות ופעמים בשתי ידות (הענקעו) ולפעמים טבעת עגיל סביב לו, ודומיהם הינה. והחכמים החזרונים הטיבו לרחות לחותו ע"י כלי מחזה ומלאו כי עוד גשם לחר עבור עומד למולו, והוא סנה לתמונותיו השונות, ועליו עומדים חמשה כוכבים בסיליו (טרַאבַאנטען גלע"ז) לחר יסובבו עליו ועמו סביב השמש יהלכון: (בז) מהלאה לדמשק, רחוק מדמשק, והוא לחלח וחבור שגלו שם י' שבטים, כי הנוסע מח"י לחרן לחור, עובר דרך דמשק:

ו (א) השאננים בציון וגו', ציון הוא רחב יהודה, ורחב ישראל שומרון, ואמר הנביח לוי להם לקליני בית יהודה וישראל, השוכנים שלו ובלחכן, ואין חולה מהם על שבר יוסף: נקבי ראשית הגוים, לחרי שמלאנו כי לים לחד נקרא נשם גוי, כמו הגוי גם לדיק תהרוג, לכן יתכן לקרות עם רב נשם גויים, וגויים תואר לישראל, ובאור הכתוב, לחם יושבי ציון ושומרון, הנקובים רחשי בית ישראל: ובאו, מלאנו רבות כי תשמש הוי"ו במקום חשר, ועניני חשר נתו וסמכו עליהם בית ישראל, ודומה לזה ת"י: (ב) עברו כלנה, שמות הערים נלשון העמים ומקומות מושנותיהם תמלח בהקדמה, ובפי' הכתוב נראה מן ההמשך שהנביח הוכיחם על שחפס תמיד לחרי תענוגי העולם ועל הליכתם בחוקות העמים לחר סבינם. ועינינו הרואות כי ההולך בשרירות לבו, חין נכון לבו בחלקו ונותן עיניו תמיד בשל חביהו, לכן לחמר הנביח,

ריגע? (ג) דיא אי־הר דעם אונ־
גליקספֿאַללען טאַגעם שפּאָט־
טעט, אונד אַללפֿערהעערענ־
דע געוואַלטהאַט הייפֿט! —
(ד) זיא, דיא אויף עלפֿענ־
בוינענען טעפּפּיכפֿען רוהען,
אויף פּראַכטבעטטען זיך דעה־
נען, דיא פֿייסטען לאָממער
דער העערדע, דיא קאָלבער
אוים דעם מאַסטע פֿערצעה־
רען. (ה) זיא דיא אי־נבאָניג
נאַך דער האַרפֿע זינגען, דעם
דוד גלייך זיך מיט איהרעם זאַיטענשפּיעל ווועהנען; (ו) זיא, דיא נור פּאָקאַלע לעערען, מיט
קעסט־

וראשית

(ג) הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע וַתַּגִּשׁוּן
שֶׁבֶת חָמָס: (ד) הַשֹּׁכְבִים עַל־
מִטּוֹת שֵׁן וּסְרוּחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם
וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים
מִתּוֹךְ מַרְבֵּק: (ה) הַפְּרְטִים עַל־
פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־
שִׁיר: (ו) הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן

ר ש ״ י

(ג) המנדים ליום רע. לתת מנידים עלמיכ' ליום רע: וחגיזן. עלמיכם לשבת בגלות עכו לתך לשר חומס לתכם שנאמר בו מחמס לחיך יעקב (עובדיה ח') זה מדרשו של ר' שמעון זל"ל. ד"ח המ:דים ליום רע המגיס על נגיעת ימי רע שהנביאים מתנבאים להם: ותגיזון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בגית ותגיזון שבת בתוכם זו לגל זו על ידי חמס: (ד) וסרוחים על ערשותם. משתחים ומחרינין עלמם על ערסותם. ורבותינו פי' מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערסותיהן בשכב' זרע שחינה שלהם: כרים. כבשים: מרבק. מקום כנוס העגלים ובלע"ז קיפל"ח: (ה) הפורטים על פי הנבל. מנחס תנרו עם ובית כרמך (ויקרא ט') ורוחה לכי לת דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחבר לת הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגניה ולהנמיך: כדויד חשבו להם וגו'. חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דויד שהם לשמים ואלו להתענג: (ו) השתים במזרקי יין. יש מרבותינו שלומרים במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"מ על שם כלי שהיה לו שתי פיות והוא זורק ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק

מפ ו

ב א ו ר

רלו בגויים והביטו לם טובים מלכותם ממלכותכם ולם רב גבולם מגבולכם: (ג) המנדים, ענינו לדעתי לעג וקלס, מלשון היתה ירושלים לנדה, ונלוור הכתוב הוא, המלעיגים בדברי הנביא ואומרים יקרב נא יום ה' ונראה עלת מי יקום (עיין ישעי' ח' י"ט): שבת חמס, לדעתי הוא מלשון השנתה, וכן הוא לשת ר' יונה, וענין הכתוב מגיעים ומרגיש חמס גדול המשבית ומכלה לת כל: (ד) השכבים, לין שכיבה ממש, רק ישיבה כעין שכיבה, כי מדרך בני הקדם להטות על לדיהם בעת התכילה: וסרוחים, משתחוים, מלשון סרת העודף: כרים, כבשים שמנים: מרבק, שרשו רבק, והוא מלשון נקר ע"ל ההכוך. ותחר הוא למקום פטום הנקר: (ה) השורטים, לין נמלאת המלה הזאת לך שתים בשקרא, והוא ופרט כרמך (ויקרא י"ט י') וגם ת"י ותוקלם ונתרא, מלשון פירות הנוזרים לחד לחד, בעת הבליר, ולחד הוא בבחינה הזאת עם פרד בדלי"ת. והנה כפי מה שספרו לנו מוסרי לרץ הקדם, כלי זמר שלהם לין יתנו יחד קול בעים (האַרמאָניע), כ"ת יזמרו כלם בשוה כלי השתנות הקולות, ולזה לין יולידו בעימות לחזן השומע, כידוע שערינות הזמר והבגון תסתעף מהתקבלות קולות מתחלפות. ויהי' לפ"ז בחור הבחוב, המה ישירו בלין ערינות ובעימות ותעפ"כ יחשבו בלבבם להדמות לשירי דוד הבלהבים והבעימים: (ו) במזרקי יין, י"ת דשתן בפלוון די כסף חמר, כלומר השותים יין במזרקי בסף, ואין לורך לזה, כי מלחנו פעמים רבות הנסמך תחת הנפרד:

שבר

וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ
עַל־שֶׁבֶר יוֹסֵף: (ז) לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ
בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים:
(ח) נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־
יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי
אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי
וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלֹאָהּ: (ט) וְהָיָה
אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבַיִת
אֶחָד וָמֵתוּ: (י) וְנָשָׂא דֹדוֹ
וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־
הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי ב
הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס
ואמר

קעסטל־פֿעם אֶלע זיך זאַלבעו,
א־נגעקרעפֿט אָב יוסף'ס
שטורץ. (ז) דאַרום זאָללען
זיא אַן דער שפּיטצע דער גע־
פֿאַנגענע וואַנדערן; שווינדען
זאָלל דאַז געלאַג דער שווע־
גער. (ח) בייא זיך זעלבסט
שווערט דאַז עוויגע וועזען
גאָטט, איך, דעם וועלטאַללס
הערר, שפּריכט ער, פֿער־
אַבשייע יעקב'ס שטאָלץ, פֿער־
האַסט זינד מיר זיינע פּאַללעס־
טע, דיא שטאַדט אונד בע־
וואָהנער גאַבע איך פּרייז.
(ט) בלייבען נאָך צעהן פּער־
זאָנען אין איינעם הויז זאָ זאָל־
לען אויך דיעזע פֿאַם טאָדע
הינגעראַפֿפֿט ווערדען. (י) ווען

דאַן איין פֿרייַנד אָדער איין בעערדיגער הינצו טריטט, דיא גאַבייַנע אויס דעם הויזע צו שאַפֿען, זאָ ווירד ער דען אים ווינקעל דעם הויזעם שמאַטענדען פֿראַגען: איזט

נאָך

ר ש י

מפיו אל פיו: ורחצית שמנים. מובחר שבשמנים והוא לפרסמון: ולא נחלו. לשון חולי: על שבר יוסף. שמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם: (ז) וסר מרזח סרוחים. וינטלון מזחוחות המגודלים וגסי הרוח. מרזחות לשון מזחות בספרי נפרשת ויצא ישראל בשטים מלאתי וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קורחים להם ואוכלים: (ח) נשבע. מדעת וכונה: מתאב. כמו מתעב. וכן תירגם יונתן מנגל לחץ ית בית מקדשך דניתיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם (יחזקאל כ"ד): עיר ומלאה. ירושלים ויושביה: (ט) אם יותרו. מן הדבר והחרב: ומתו. שישרפו האויבים את הבית עליהם בלבד, את העיר: (י) ונשאו דודו ומסרפו. קרובו ואוהבו המגיל את עצמותיו מן השריפה כן תרגם יונתן ויטליניה קריביה מיקידא כ"ל: ואמר. המוליך מן השרפה: לאשר בירכתי הבית. לחבירו שהלך לבדוק בתוך הבית: העוד עמך. אדם אי זולתך שימלט מן החבואים: ואמר

ב א ו ר

שבר יוסף, עשרת השבטים אשר נגלו כבר לפני מלוך ירבעם (רל"ק): (ז) בראש גולים, הם נקצו ראשית לכן יגלו ברחש: וסר, ת"י ויעדי, והוא מלשון בטול והסרה: מרזח, שם של משקל מזגח, ועניינו לעקה ותרועה מרוב התפעלות בין לשחוק בין לצער. ולזה מלחנוהו גם על חגל, כמו אל תגל בית מרזח (ירמיה י"ו ה'): סרוחים, בעלי התענוג הסרוחים על ערוגותם: (ח) בנפשו, בעלמו, ע"ד בי נשבעתי: מתאב, כמו מתעב בעי"ן: גאון יעקב, גאותו וגדולתו: (ט) עשרה אנשים, מוסב למעלה על מה שאמר היולדת מאה, תשחיר עשרה: (י) ונשאו, כנוי הנסתר על כל אי מהמתים: ומסרפו, הוא מלשון שרף הנוטף בדמ"ל, ועצמו המונח את המתים, כאנהג בני הקדם. והמשך הכתוב לדעתי הוא, בעבור שהכאיבו בהשנאת

הבורא

תרגום אשכנזי

עמוס ו

וְאָמַר הָם כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה: (יח) כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקָעִים: (יט) הֲיִרְצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ בַּבָּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה: (יג) הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם: (יד) כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת

קמץ בו"ק

גוי

נאך יעמאַנד בי"א דיר ?„ניע" כ'איז" ווירד דיא אַנט־ווֹארט זיין. „נון זאָ ש'ווייגע"! ווירד יעזער ערוויעדערן, „מאַן אַכ־ טעטע יאַ ניכט דען נאַמען דעם עווינען צו ערווינהנען." (יח) יאַ איך דעם עווינע: געהיים, צערפֿעללט דאַז מעכטיגע הויז אין טריממער, אין שפּל־ טער דיא קליינען געבידע. (יט) וויא ? קעננען ראָססע אין בער שראָפּפּע פֿעלזען אין־לען? פֿפֿליגעט מאַן מיט רינדערן דאַ? זאָ וואַנדעלט איהר אין גאַללע דאַז רעכט, טוגענד־ פֿרוכט אין ווערמוטה, (יג) פֿרייע עט אייך איינעם אונדינגם אונד שפּרעכט: האַבען וויר ניכט אוים אייגענער מאַכט אונז דיא געוואַלט ערוואָרבען ? (יד) איך ברינגע איין פֿאָלק ווידער דיך, הויז ישראל, שפּריכט דער עווינע, הערר צבאות, דאַז

אייך

ר ש "י

לחם. לון מי חלח מתים ואמר זה אליו הס את המגרים: ואמר הס. השלך והסלק הכל כי זאת להס על לשון לא נזכר לה רצו להזכיר בשם ה' כן ת"י: (יא) רסיסים. ש"ת מרוסס לנקעיות דקות: נקעים. גדולים מרסיסים לפי חזיונותו תהי מכתו כן ת"י וימחי מלכו רבת מחת תקים' ומלכי זעירת מחת חלשת: (יב) הירלון בסלע סוסים. כלו' יעמדו נמרולתם בזנותם סידורו של עולם: לחם יחרוש. לחם: בבקרים. בסלע שלחם סנורים לזנות דרך הטבע ותתקיימו ותצליחו: (יג) ללח דבר. על גדולתם ועוזרם שלימו כלו' שלח יתקיים: קרנים. תוקף וגבורה

לנגח

באור

הנורח ית' ואמרו ליכה ידע לל מה שנעשה תחת השמש, לכן לומר כאשר יבלו ימי הרעה, ויבח הדוד לו המסרף להוליח עלמים מן הבית למען לח תעלה מחנתם ותזיק לחזרים, וישלל לת החולה השוכב בירכתי הבית על ערש דוי העוד נשאר לים לאשר רוח חייס בו והלה לומר לין לים מחנשי הבית מולל זולתי, לז יענה הדוד ויאמר: הס ושתוק ואל תקונן, כי זאת נאה להם על שלח הזכירו בשם ה', כלומר לח החמינו להזכיר, לו לז יכנע לבנס הערל וידעו כי ים אלהים שופטים בארץ: (יא) רסיסים, שרשו רסס, והוא אחד עם רכך, כי עניני חלקים קטנים, ולכן נקראו חנלי טל רסיסים כי יפלו מעב קל מרנה: (יב) הירצון וגו', הזה דרך העולם שירולו הסוסים בסלע, לו היחרוש אדם בבקרים בסלע, כן אתם הפכתם ייאב העולם ומעמדו (מרד"ק): (יג) השמחים ללא דבר, על דבר ריק והבל: הלא בחזקנו, ועולם כחנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם עניי ארץ: (יד) מקים עליכם וגו' גוי, שילחן אתכם בגל גבולכם, שהוא מלכות אשור עד ים הערבה (עיין מלכים ב' י"ד כ"ה, ועיין בהקדמה):

כה

גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת
עַד־נַחַל הָעֲרָבָה׃
ז (ז) כֹּה הֶרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה
יוֹצֵר גֹּבַי בְּתָחִלַּת עֲלוֹת הַלָּקֶשׁ
וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ׃
(ב) וְהָיָה אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־
עֶשֶׂב הָאָרֶץ וְאָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
סְלַח־נָא מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן
הוּא׃ (ג) נִחַם יְהוָה עַל־זֹאת לֹא

אייך דרענגען ווירד פֿאָן דער
געגענד אום חמת ביז אַן בּאַך
דער עבנע.
ז (ז) פֿאָלגענדעס ליעס מיך
דאָז עווינג וועזען גאָטט
ווּאַהרנעהמען: עס ווּאַר אַלס
שאָפֿע ער איינען שווּאַרם
יונגער הייערעקקען ברוטה,
איבער דען אויפֿקוימענדען
נאָכווּאַכס דער קעניגס־ערנד־
טע, הערבייא. (ב) ווירד דיא־
זער נון אַללעם קרויט דעם
פֿעלדעם פֿערצעהרען? שריע
איך, פֿערגיב אָ גיטיגער גאָטט!
ווּיא קאָננטע דאָן יעקב בע־

החיה

שטעהען, דער זאָ קראַפֿטלאָז איזט? (ג) אונד דער עווינג אָנדערטע זיינען ראַטהשלום,

עם

ר ש "י

לגגח בקרנים עניים וחביונים: (יד) מלנוח חמת. שהוא במקלוט לפונית מערבית של ארץ ישראל:
עד נחל הערבה. נחל מלרים שהוא במקלוט דרומית מערבית:
ז (א) כה הראני. כורענות שהיה רולה להביא גוגתי: בתחלת עלות הלקש. לעון מלקוש
שהתנוחה עולה בקנה שלה: והנה לקש. היה לימת לחרי גיזי המלך לחר שגזזו תבואת
המלך עד שלח עלתה בקנה היו גוזזין לותה שאת להאכיל לבהמות וכן ת"י דלקיתגזיז שיתת
דמלכא ולעון מצנה היא קולר לעשת ומאכל לבהמה: (ב) והיה אם כלה. נאשר כלה לאכול:
את עשב האדץ. נאותה שדה: ואמר אדני ה' סלח נא. ואל תשאת האדץ: מי יקום יעקב.
מלן יקוס ויבעי על מטאיהון: כי קטן. לרי מטלטלין: (ג) נחם ה' על זאת. נתרלה
נתפללתי

באור

ז (א) כה הראני ה', כבר הערנו על ענין מראות הנבואה והתחפם הרעיונות במשל ומידה,
ואין לורך לחזור ולהכפיל הדברים: והנה יוצר, נחלקו בו דעות המפרשים, לדעת
קלת הוא בינוני על משקלו, ולדעת קלתם הוא שם נפעם ואת היותר החרמנו (שמואל ח'
ע"ו ט') - ואנכי כללתי שתי כוונות אלה יחד, לחרי שמלאנו לרוב שהפעל נכח השם. לחמש לח
תרגמתי את המלה בלעון ילירה ממש (בילדען בל"ח) כ"א בלעון לסיפה (הערבייא טאַפֿפֿען)
שם ג"כ בלעון ילירה: גבי, בא בא' מסמני הרבוי, והראוי גובים, ונאורו לעירי החרגה
היוצאים מן הרקק וגובי מלעון גבהות, כמו רמה מלעון התרוממת. וכן טעם מלת גובי
בלעון ערבי רחיסה מן הארץ. והנה לקש, תבואה היולאת בתחרונה (עיין נחום ח' ו'): אחר
גזי המלך, העשב שעלה אחרי שקלרו לעשת להמת המלך. וגזי שרשו גזז וגופל על כל דבר
הנחלם וגזוז במדה ובעור, כמו גזת למר, שער, ולחבי בגין: (ב) והיה אם כלה לאכול,
לדעתי הוא ע"ד שאלה, והוא מאמר הנביא לה' לבקש רחמים על עמו לאמר לאחרי שבר
יכלה את כל עשב האדץ: מי יקום יעקב, מלת מי תורה ג"כ על השלילה והוא במקום לית, כלומר
לית תהי' תקומה לי. קב: (ג) נחם, פתחות החי"ת תורה שהוא מבנין נפעל, וענינו תנודת
המחשבה אשר חשב ה' לעשות לעמו רעה. והנה לא ידענו על מה רמז הנביא בנבואתו זאת,
אם על מרבה ממש, אם על האון זרים אשר יאכלו את חלק יעקב, לאחרי אלא נעשתה הרעה
הזאת

תִּהְיֶה אָמַר יְהוָה׃ (ד) כֹּה הֶרְאַנִי
אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה קֹרֵא לָרִב בָּאֵשׁ
אֲדֹנָי יֱהוִה וַתֹּאכַל אֶת־תְּהוֹם
רַבָּה וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק׃ (ה) וָאֹמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה חֲדַל־נָא מִי יָקוּם
יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ (ו) נִחַם יְהוָה
עַל־זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה׃ (ז) כֹּה הֶרְאַנִי וְהִנֵּה
אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ
אֲנָךְ׃ (ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מָה־
אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ׃

ויאמר

תרגום אשכנזי

עם ערפֿאלגע ניט, שפּראַך דער עוויגע. (ד) פֿערנער ליעם דער עוויגע מיך איננע ווער דען: אַלס דראָהעטע ער מט איינער פֿייערס פֿערהעערונג; שאָן טראָקנעטע זיא דעם מעע רעם אַבגרונד אויף, ווי טהע טע אין דען אֶקקערן אומהער. (ה) איך ריף אַבערמאַלס: האַלט אין, אָ גיט גער גאָטט! ויא ווירד יעקב, דער זאָ אָהנ מעכטיג איוט בעשטעהען? — (ו) נאָכמאַלס ענדערטע דער עוויגע זיינען ראַטהשלוס; אויך דיעם ערפֿאָלגע ניט, שפּראַך דער אַללכאַרמהערציגע. (ז) ענדל ך ווארד איך דיא ער שיינונג דעם גענטליכען ווע זענס אַן איינער נאַך דעם זענקבלייא אויפֿגעריכטעטען מויער געוואַהר, כיט דעם זענקבלייא אין דער האַנד. (ח) דער עוויגע שפּראַך צו מיר: וואַס זיעהעסט דוא, עמוס? איינע

מעסס

ר ש "י

בתפלתי ונעתר לי: (ד) הרחני. עוד פורענות להניח עליכם: והנה קרא. את ממליח שלו: לרב. לתכס בפורענות דליקת אש: החלק. חלקת השדה: (ז) על חומת אנך. על חומת אבן דתיכת ובן פתר דונג. אנך לי ערבי מוט קו המשקולת העופרת אשר בה יביט בונה החומה לייאר

באור

הזאת, כי שמע ה' אל תפלת הנביא ויעתר לו. והנראה שדעת הנביא בזה, שבגר העיד הקב"ה והתרה בישראל, והמה לא הטו אזן ולא אבו שמוע ע"כ בחה עליהם הגזרה הזאת החמורה בלחרונה אשר רחה במראה השלישית: (ד) קרא לרב באש, גזרה יחה מלפני השליח להשפט בחש, וטרם יקרח ותלח חש מלפני ה' ותאכל את כל סביביו: ואאכל את החום רבה, ע"ד הפלגה, שחש אכלה את המים, כי מדרך המים לכבות את החש. גם יתכן שרמז על הרעב ורעידת האדמה, שמתולדתם להפיך המים אשר בים ליבשה. ויותר נראה שחש הוא כמו לאויב אשר יבח מעבר לים. ואף שלא ידענו על איזה אויב רמז הנביא בזה, הנה ידענו שדבר ה' אמת ולא יאוב ריקם: החלק, הוא גם המין, כמו לאן ועבד ושפחה, וטעמו שדה הזרע: (ה) חדל נא, מהשחית את כל: (ז) חומת אנך, לא מלאכו המלה הזאת בתקוס אשר בתנ"ך, ע"כ לא נוכל לעמוד על מקורו בעברי, ובערבי טעמו עופרת, גם קו הבונים העשוי מעופרת. וטעם הכתוב, חומה בנויה בקו המשקולת. והע' זקניס העתיקוהו (אדמעם) והוא אבן טוב הנקרא (דיאמנט בל"ח): (ח) מה אתה רואה, על שאלת ה' את הנביא בזה ובדומה לו כבר הערנו בהקדמה. והנה בחזר בחה עמוס והבין שיעבוד ה' במיבור ובקו המשפט, לא בקש עוד רחמים. וכן ראינו במשה אדון הנביאים, כי בחזר אמר לו ה' ואכלה אותם כרגע בכמרו רחמיו להתפלל עליהם, אך בחזר אמר לו ה' וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, אזל

מהתפלל

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִנְנִי שָׁם אָנֹךְ בְּקֶרֶב
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר
לוֹ: (ט) וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק
וּמִקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וַקַמְתִּי
עַל־בֵּית יָרָבְעָם בֶּחָרֶב: (י) וַיִּשְׁלַח
אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־יָרָבְעָם
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשַׁר עָלֶיךָ
עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־
תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־
דְּבָרָיו: (יא) כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס
בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה
יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ: (יב) וַיֹּאמֶר
אֲמַצְיָה אֶל־עָמוֹס חוֹזֶה לֵךְ בְּרַח־

לך

מעסס שנור, ערווירערטע איך.
דער עוויגע פֿערזעצטע: זיע
הע! איך זענקע דאַז בליא
לאָטה מיטטען אונטער מיין
פֿאָלק ישראל; ניט מעהר
ווילל איך איהם נאַכזיט ג זיין.
(ט) פֿערהאדעט וועררדען יצחק'ס
אַנהעהען, צערטרימערט דיא
טעמפעל ישראל'ס; וידער
ירבעם'ס הויז וועררדע איך
זעלבסט, מיט געציקטעם
שוועררדטע איינהערגעהען.
(י) היערויף ליעם אמציה,
אָבערפֿריעסטער צו בית אל
דעם ירבעם קאָניג אין ישראל
פֿאָלגענדעם קונד טהון: עמוס
האַט איינע פֿערשווערונג ווי
דער דיך אים הויזע ישראל'ס
אַנגעצעטעלט; דאַז לאַנד
ווירד דיא שטראַפֿפֿערקינדונ
גען אַללע ניט ערטראַגען
קעננען, (יא) דיא ער אין פֿאָל
גענדען וואָרטען פֿערהיעס: דורך'ס שוועררדט זאָללטע ירבעם פֿאַללען, ישראל געפֿאַנגען אוים
זיינעם רייַע וואַנדערן. (יב) צו עמוס זעלבסט אַבער שפּראַך אמציה: זעהער! פֿלייך הין

ר ש "י

לייצר הדימום לף כאן הוא לצון קו מצקול' מצפט: (ח) הנני שם אנך. הנני שופט אותם נקו שורת הדין: עבור לו. להמתין להם על פשעיהם: (ט) ומקדשי ישראל. הוא בית אל שנאמר כי מקדש מלך הוא: על בית ירבעם. בן יואש: (י) כהן בית אל. כומר לע"ז שלו: (יא) בחרב ימות ירבעם. והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהיגו שלש בן יגש (מלכים ב' ט"ו): (יב) חוזה. אתה שמתנבא עתידות: לך ברח לך אל ארץ יהודה.

ב א ו ר

מהתפלל עוד, כי פרי מעלליו יאכל לויג וגמול ידי אדם ישולם לו: הנני שם אנך, ענין המשל, שאנים משפט לקו ומשפטם על פי קו שורת הדין: עבור לו, על פשע: (ט) ישחק, במקום ינחק להורות על לצון שחוק, כי ללעג וקלס נמותיהם: וקמתי על בית ירבעם בחרב, רמז על זכרי' בנו שנהרג בחרב שלוש (מלכים ב' ט"ו ו'): (י) כהן בית אל, ת"י רבת בית אל, ונאמת הכהנים היו קרובי מלכות נימים הקדמונים: קשר עליך עמוס, לצון מדידה וכן קצר קצר דבריהו: לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו, לסבול דברי תוכחתו ויעוד פרעונות שנאת: (יא) בחרב ימות ירבעם, שנה מדברי הנביא להגדיל פשעו, כי נאמת לא אמר הנביא רק על בית ירבעם שתפול בחרב. והנה לא נמלא במקרא מה ענה אותו ירבעם, ובפסיקתא שניו שענהו: ח"ו שיאמר אותו לדיק כך, ואם אמר, מה תעשה, שבינה אומרת לו. וכן נראה שלא קבל ירבעם עליו ל"ה, כי אזרי שראה אמלי' שלא דבר ירבעם לעמוס מאומה, רק אתו נעשמו לברוח לו לארץ יהודה: (יב) חוזה, הטעם יורה שהוא מלת הקריאה (פֿאָקאַטיף):

לְךָ אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה וְאָכַל־שָׁם
לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא: (יג) וּבֵית אֵל
לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי
מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה
הוּא: (יד) וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־
אֲמַצְיָה לֹא־נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־
נָבִיא אָנֹכִי כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס
שִׁקְמִים: (טו) וַיִּקָּחֵנִי יְהוָה מֵאַחֲרֵי
הַצֹּאן וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה לֵךְ הִנָּבֵא
אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (טז) וְעַתָּה שְׁמַע
דְּבַר־יְהוָה אַתָּה אֹמֵר לֹא תִנָּבֵא

על

נאך דעם לאַנדע יהודה; דאָרט
געניסעסט דוא דעם בראָדעם
זאַטט, דאָרט מאַגסט דוא זאָ
פּראָפֿעצייהען: (יג) צו בית אל
הינגעגען פּראָפֿעצייהע ניט
פֿיַרנר; דען הייַר איזט קעניגס
טעמפּל אונד קעניגליכע רעזי=
דענץ. (יד) עמוס ערוויעדער=
טע היערויף, איך צעהלע מיך
וועדער צו דען פּראָפֿעטען
ואך צו דען פּראָפֿעטען=שי=
לערן; איך בין איין העירדע=
פֿיַרפֿאַל עגער אונד זאָקאָמא=
רים=אונטערזוכער. (טו) אַלליין
דער עוויגע בעריעף מיך פֿאָן
דער העירדע הינוועג, בע=
פֿאַהל מיר: גיהע הין אינד
פֿערקינדע מיינעם פֿאָלקע
ישראל. (טז) זאָ פֿערנים דעם עוויגען פֿערהייסונג: דוא, דער דוא מיר דאַז פּראָפֿעצייהען ווי=

דער

ר ש"י

עמס מקדמו של הקב"ה אחתה מתנבא בעמו: ואכל שם לחם. לעזן בזיון אמר לו שם יתנו לך פרנסתך לחם בשכר שתתנבא להם: (יג) ובית אל לא תוסיף עוד להתנבא. שאין מזכירין כאן אלא שם ע"ז: (יד) לא נביא אנכי. לימי מנביאי אקר אלמא הנושלים אברם להתנבא חיני לריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני אחני עשיר ובעל מקנה ובכתים כמו את"י אחי מרי גיתי לחנך ובקמין לית לי בעבלתא: בוקר אנכי. רועה בקר: ובולס שקמים. מחתך בשקמים לריאות חיזה עתו לקין כדי להוסיף ענפים ולזיזה ראו לקורת אכן דרך שקולכין בתולת השקמה: ובולס, כמו ובולע אלא שעמוס מגמגם בלשונו אבל אמרו לשם נקרא שמו עמוס שהיה עמום בלשונו ויזרחל

ב א ו ר

ואכל שם לחם ושם תנבא, כלומר אמה תמלא דיו מחיתך אם תטיף רעה על בית ירבעם, כי גני יהודה אנושי נפש ירבעם המה: (יג) כי מקדש מלך הוא, ואיך תקנה ערפך לנבואות למלך פרענותו בניתו: (יד) לא נביא אנכי, ר"ל מימי לא חזנתי את עלמי לא בנביאי' ולא בתלמידי הנביאי' הנקראי' בני הנביאים: בוקר אנכי, פירש"י ז"ל רועה בקר. ובמחילת כבודו הלא נאמר להלן ויקחני מאחרי הצאן, וידענו מספרי נושעי הקדש, כי מי שרעה צאן לא רעה בקר. לכן נ"ל שטעם בוקר הוא מלשון בקור, ע"ש שהרעה מנקר ודורש אחרי לרכי הצאן, ומזה הטעם כנקרת רעה עדרו להלס על מי מנוחות ולהרגיסם בנאות דשא: ובולס, אחד הוא עם בלע בדמו"ל, שהוא לשון חפוש: שקמים, עץ ידוע יקרא ג"כ בלע"ז סיקאמאר, ובל"ח (מויבערי=פייג ענבוים) מן סיק"ע, תאנים בלשון יון, ומן מארע"ם נבחים, עליו דומים לעלי תאנים, ונמלא לרוב בארן מצרים וגם בארן פלשתים ובארן יהודה, ונאמר למאד בעבור עלו אשר לא יוקב, וגם' אין בין המודר דרשו חז"ל מפסוק זה שעמוס עשיר היי ובאמת כך ספרו לנו נושעי הקדש, שהתאנים הללו אינם עולים רק על שולחנות העשירים: (טו) לך הנבא, כלומר לא מלבי נדיתי לך

עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא תַסְפִּיק עַל־בֵּית
יִשְׂחָק: (יז) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזְנֶה וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל
תֵּחָלֵק וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה
תָּמוּת וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל
אַדְמָתוֹ:

ח (א) כֹּה הֶרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהוִה וְהִנֵּה
כְּלוּב קָיִץ: (ב) וַיֹּאמֶר מָה־אַתָּה
רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר כְּלוּב קָיִץ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבֹר
לוֹ: (ג) וְהֵילִילוּ שִׁירוֹת הֵיכָל בַּיּוֹם

ההוא

תרגום אשכנזי פא

דער ישראל, דאַז ווייזאַגען
איבער יצחק'ס הויז אונטער,
זאַגסט. (יז) וואַהרלידְ, דיעס
פֿערהענגט דער עוויגע איבער
דיר: געשענדעט פֿאָם פֿיינדע
ווירד דיין ווייב, דיינע זאהנע
אונד טעכטער ווערדען דורכ'ס
שוואַרדט פֿאַללען; דיין ערד,
רייך טהיילט מאַן מיט דער
מעסשנור, דוא זעלבסט אַ=
בער שטירבסט אויף ענטווי,
העטעם באָדען, אונד ישראל
ווירד געפֿאַנגען אוים זיינעם
לאַנדע געפֿיהרט.

ח (א) פֿערנער ליעס מיך דער
עווינע איינען קאָרב מיט
געטראָקנעטען פֿיגען וואַהר=
נעהמען. (ב) וואַס זיעהסט
דוא? פֿראַגטע ער מיך. אוי=
נען קאָרב מיט איבערריפֿען
פֿריכטען, ערווידערטע איך.

ער פֿערוועטצטע: איבערריף אויז דאַז שטראַפֿגעריכט פֿיר מיין פֿאָלק ישראל, נידט מעהר
קאַן איך איהם פֿערבערגען איבערזעהען. (ג) באַלד ווערדען דיא קאָהרגעזעזענגע דער
האַללע

ר ש "י

ויצרעל קורצים לותו פסילום כדאיתא בפסיקתא: (טו) ולא תטיף. לשון נבואה הוא והרבה
ים במקרא הטף על דרוס (יחזקאל כ"ח):
ח (א) כלוב קיץ סל מלא פירות תאנים שאינם טובות: (ג) שירות היכל. שהם מזוררים בתוך
היכליהם

באור

רות ה' דבר בי: (טו) ולא תטיף, על הלומד לשונו לנאום נאום, יאמר לשון נטף: (יז) כה
אמר ה', לדעתי נבואה זו הוא פתרון המראה הבאיות בחומת אנך, כמה שאמר ונשמו במות
יצחק ר"ל שיכנעו הזדים וגסי הרוח, ותאנך הרבה והענוגה יענה החויב. וטעם בעיר ע"י
שונא כמו ויהי ערין; ומה שאמר ומקדשי ישראל יחרבו, נאר ומר נחלתך לזרים תפול ובחבל
יחלקוה; ומה שאמר וקמתי על בית ירבעם, רמז לו שבניו ובנותיו יפלו בחרב והוא ימות על
אדמה טמאה; ולבסוף אמר, מה שאמרת בשמי ויצרעל גלה יגלה וגו' כן מצפוך אתה תרגת:

ח (א) כלוב, כלי העשוי למלאות בו דבר, כמו פירות ושופות וכיוצא בו: קיץ, פירות
הנשארים על העץ עד סוף קיץ ומהם יבשות: (ב) בא הקץ, לשון נופל על לשון,
לרמז לו כי פורענות ישראל בחה ג"כ עד סופה ונתמלאה סאתם: עבור לו, על פשעו וחטאתו:
(ג) והילילו שירות היכל, שם שחסר הפעל, והרחוי שורכי שירות, לו שמוסב על השירות
בעלמם

תרגום אשכנזי

עמוס ח

הַהוֹא נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה רַב הַפֶּגֶר
בְּכָל־מָקוֹם הִשְׁלִיךְ הָס: (ד) שִׁמְעוּ־
זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית
עֲנִיֵּי־אָרֶץ: (ה) לֵאמֹר מָתַי יַעֲבֹר
הַחֹדֶשׁ וְנַשְׁבִּירָה שֶׁבֶר וְהַשַּׁבָּת
וְנִפְתְּחָה־בָּר לְהַקְטִין אֵיפָה
וְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וְלְעַוֵּת מֹאזְנֵי
מִרְמָה: (ו) לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים
וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם וּמַפַּל בַּר
נַשְׁבִּיר: (ז) נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן

עניי קרי

יעקב

דאַללע אין טרויערליעד זיך
אומיואַנדעלן, שפריכט דאָז
עוויגע וועזן גאָטט, דער ליי־
כען מענגע פֿערברייטעט טאָ־
דעסשטיללע אינעראַלל! —
(ד) פֿערנעהמט דיעם, איהר
ארמענשענדער! דיא איהר
אויף דיא צערניכטונג דער
דירפֿטיגען טראַכטעט! (ה) אונד
שפּרעכט: „ווען פֿערשטרייכט
דער נייאמאָנד, דאַם ווייר גע־
טרייד פֿייל האַבען? דער
שבת, דאַם ווייר אינזערע שפּיי־
כער־עפֿענען? „(אינדעם פֿער־
רינגערט איהר דען שעפֿעל,
ערהעהעט דען פּרייז, אונד בע־
טרוגט מיט פֿאַלשער וואַאגע;

(ו) קויפֿט דען ארמען אום געלד, דען דירפֿטיגען פֿיר איין פּאַאר שוהע) „זעלבסט דען
אויסוואורף דעם געטרידעם וועירדען ווייר פֿערקויפֿען." (ז) בייא יעקב'ס הערליכקייט
שוואָרט

ר ש"י

היכליהם נמצתלותיהם: רב הפגר. סגי פגרי קטילין: בכל מקום השליך הס. בכל לתר
ימר רמי וסליק הצליכו מכאן הסירי מכאן הפגרים החלה: (ד) השאפים. הבולעים לגיון:
ולשבית. כמו ולהשבית ודוגמת לשמיד מעוזיה (יחזקיה כ"ג) ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב' ט'):
(ה) מתי יעבר החדש. זו היא השאיפה מכפים את תיקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויטלו
שדיהם. יעבר החדש ת"י מתי תתעבר הזוה ויבא מדם העיבור ולי העברה היא כמו (ירמי'
מ"ו) העביר המועד ולבי שדוך לת הקרבת העיבור והשנה נמוכת ויקן מתיקר: והשבת ונפתח
בר. מתי תבא השמיטה ותיקר התבואה ונפתח לוכות בר אלנו: להקטין איפה. למכור
באיפה קטנה ולת כספינו נקבל בשקל גדול: (ו) כבגבור נעלים. נדיל לימסינון: ומפל בר
נשביר. ומהממות עינוך גוזין לת הפסולת שנפל מן החטים ונפה נמכור ביוקר לעניים:

באור

בעלמם שילילו, ויהפכו ליגון: רב הפגר בכל מקום, עינינו מרוב פגרים מתים הנשלכים בכל
מקום ע"כ תיללנה הזיות. והע' זקניס היה לזה הקריאה זועות, ר"ל כותלי הבית יקוננו
עמהם: השליך הס, עינינו לממת מות, כנמקום גיא ההריגה תהיה שם: (ד) השאפים וגו'
שנור המקרא כך הוא, השואפים — — מכיון
ו — — לשנית עניי ארץ.
(ה) לאמר, עניני ע"י לאמרם מתי יעבור הזדש, ומדש הוא יום ראש חדש, כמו עולת חדש,
מאר חדש, וידוע כי מדי חדש בחדשו יבא כל בשר להשתחות לה' ולשמוע תוכחת מוסר מפי
הנביאים, כמאחר השונאי לאזשו מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת, וכן לאמר יעבי'
חדש ושבת קרוא מקרא, ונוודאי יום זה לא היו עוסקים במ"ום, ע"כ שאלו החנפים החטאים
האלה על עבור יום חדש והשבת, לשבר אז הונו את העם: ונפתחה בר, תוכלות בר: ולעות,
הקונים במאזני מרמה: (ו) לקנות בכסף דלים, המוכרים עלמם מפני דוחקם: ומפל בר,
שם נפלם מקל ושעמו הפסולת שנופל' מהלה כאשר תנוע התבואה בכברה: נשביר, אז שם
נייקר השער: (ז) בגאון יעקב, לאמר הרל"ק והרלב"ע שהוא שלא להקנ"ה, לאמנם תמה אני

יַעֲקֹב אִם־אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־
מַעֲשֵׂיהֶם: (ח) הַעַל זֹאת לֹא־תִרְגַּז
הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ וְעָלְתָה
כָאֹר כֻּלָּהּ וְנִגְרְשָׁה וְנִשְׁקְעָה כִּיאוֹר
מִצְרָיִם: (ט) וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ
בַּצָּהֳרָיִם וְהַחְשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בְּיוֹם
אוֹר: (י) וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל
וְכָל־שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי

ונשקעה קרי על

תרגום אשכנזי פב

שוואַרט דער אונענדליכע:
ניע פֿערגעסטע איך איהרער
טהאַטען. (ח) וויא! זאָלל
דאַראָב דאָז לאַנד ניכט ערבע
בען? אין טרויער זיך ניכט הילן
לען זיינע בעוואָהנער אַללע? —
יאַ איינעם לויכטען דונסטע
גלייכשטייגע עם עמפאָר, וועד
דע אומהער גענטריעבען, דאַן
ניעדערגעזענקט, וויא ענים
טענם פֿלום. (ט) אַלסדאַן,
שפריכט דער עווינע, לאַסטע
איך דיא זאָננע אַם מיטטאַג
פֿערדונקעלט וועדדן, אי
בערציהע דיא ערדע מיט פֿינ
סטערנים אַם העללען טאַגע,

(י) וואַנדלע אין טרויער אייערע פֿעסטטאַגע, אייערע פֿרייד־ענגעזענגע אין יאַממערליעדער

ר ש " י

(ח) העל זאת לא תרגז הארץ. וכי לזה עון זה כדי שתחרב עליו הארץ: ועלתה כאר כלה. וכשקיס לאחר הוא לומר ועלתה כיאור כלה (לקמן ט'). וי"ת שניהם נשוה ויסק עלה מלך נמצריתיה דסגיאין כמי נהרא ויחפיון כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרשו כמו (חיוב ל"ז) יפך ענן אורו (ושם ל"ו) על כמיס כשה אור ועלתה כענן גשם כולה לתפילה ותשיכה: וגרשה ונשקה כיאור מצרים. נילוס עולה לאחת למ' שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלי רפז וטיט על שפתו וכשחוזר מהשקות מוזר על גדותיו ומימיו מלטלטלין והוא קרוי שיקוע שהטיט העובר את מימיו נשקע ונגרם כמו (ישעיה כ"ז) ויגרשו מימיו רפז וטיט לף הארץ תקיף רשעים שנתובה ולאחר כך תנוח: (ט) והבאתי השמש בצהרים. כשיהא להם שלוס גדול תבא מכלה פתאום ולאחרו רבותינו זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלוס כמו שאמרו רבותינו לון לך חרב של שלוס יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיה (ל"ה ג' ל"ה) מה לי ולך לא עליך עתה היום לא עליך־אני בא היום כי יש לעבור דרך לרלך אל בית מלחמתי וגומר: השמש. מלכות בית דוד ומשלה נשמש שנאמר (תהלים פ"ט) וכשלו כשמש נגדי: (י) והפכתי חגיכם לאבל. כענין שנאמר (ד"ה ג' ל"ה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו: וכל שיריכם לקינה.

באור

לך יכנה הנביא פה את ה' נכה, ולמעלה אמר מתאב לאבי את גאון יעקב? לכן נ"ל שהוא כנוי לירושלים שהיא גאון יעקב וגדולתו (עיין תהלי' מ"ז ה'): לנצח, כתרגומו לעלמין: (ח) העל זאת, דרך תימה, כלומר אם על כל הרעה הגדולה הזאת לא תתנקם נפשי שתרגז הארץ ממקומה: ועלתה כאר, כל גשם שפוגי יקרא אור בל"ע. וטעם המקרא כאד העולה מן הארץ כן תעלה הארץ כלה ממקומה ונגרשה לגה ולגה, עד אשר תשקע ותרד מטה מטה: כיאור מצרים, הוא הנילוס העולה ממקומו ויגרשו מימיו רפז וטיט, ולבסוף יסוב לאחור ויבקע בארץ: (ט) והבאתי השמש בצהרים, יתוא כי ביאת השמש בצהריים מצל נפי הנביאים לגרות רבות (עיין ירמיה ט"ו ט'). והנה לאחרי שכן נמצא וכן היה לקוי חמה גדולה בשנת מות המלך יהושפט בן יהוא בימי חג העבורות, ע"כ רלו קלת לפרש טעם הכתוב שהנביא נבא על מקרה זה טרם בואו. לך לא נאמת נודע כי ידע הנביא זאת ע"י מראה הנבואה, מ"מ מה ענינו לכאן, הלא נאמר שיהיה הנביא, כי יאתו מלחמות השמים על כי יאתו הגוים מהמה? — ע"כ נראה שהוא רק למשל כמו שנאמרו: (י) והעליתי וגו', העלות שק על מתנים וקרחת הראש השה סימן לאבל כידוע:

עמוס ח

עַל־כָּל־מָתְנַיִם שָׂק וְעַל־כָּל־רֹאשׁ
קָרְחָה וְשַׂמְתִּיהָ כְּאֵבֶל יָחִיד
וְאַחֲרִיתָהּ כְּיוֹם מָר: (יא) הִנֵּה
יָמִים בָּאִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא־רָעָב
לַלֶּחֶם וְלֹא־צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם־
לִשְׁמֹעַ אֶת־דִּבְרֵי יְהוָה: (יב) וְנָעוּ
מַיִם עַד־יָם וּמִצָּפוֹן וְעַד־מִזְרָח
יְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־דְּבַר־יְהוָה
וְלֹא יִמְצָאוּ: (יג) בַּיּוֹם הַהוּא
תִּתְעַלַּפְנָה הַבְּתוּלוֹת הַיָּפוֹת
וְהַבַּחוּרִים בַּצָּמָא: (יד) הַנִּשְׁבָּעִים
בְּאַשְׁמַת שֹׁמְרוֹן וְאָמְרוּ חַי אֱלֹהֶיךָ

דן

תרגום אשכנזי

דאָס אַללע לענדען זיך אין זעקקע הילדען, אַללע קעפּפֿע קאָהל ווערדען; דיא טרויער גליכט דער אום איהנען אינצינגען זאָהן; איהר ענדע שרעקליך, וויא דיא צייט דעס טריבזאַלס. (יא) זיעהע! עס איילען טאָגע הערבייא, שפריכט דער עויגע, וואָ הונגערסנאָטה אים לאַנדע ווהטעט; ניכט וואָ מאַן נאַך טראַנק אינד שפייזע שמאַכטעט, זאָנדערן דאַז וואָרט גאָטטעס צו פֿערנעהמען. (יב) מאַן שטרייפֿט דאַן אום הער, פֿאָם זידמעער ביז צום וועסטמעערע, פֿאָן נאָרדען ביז נאַך אָסטען, איררעט הין אונד וויערער, דעם עוויגען וואָרט צו פֿערנעהמען! אומזאָנסט, מאַן ערלאַנגט עס ניכט. (יג) צור זעלביגען צייט וועדען דיא צאַרטען יונגפֿרויען אונד דיא יינגלינגע אוים דורשט פֿערשמאַכטען. (יד) זיא, דיא בייא דען געטצען צו שומרון שוואָרען, בייא לעבען דער געטצען דן'ס, בייא דער

ר ש"י

כענין שנאמר שם ויאמרו כל הצרים והצרות נקימותיהם: כאבל יחיד. כאב שמתאבל על בן יחיד: (יא) כי אם לשמוע. שתפסוק מכם רוח הקדש: (יג) תתעלפנה. תפרח רוחם כמו ויתעלף (דניאל ד') וכן עלי הצדה עולפות (יחזקאל ל"ו) וכן בל' משנה יתעלפה פשמיי"ר בלע"ז: (יד) חי אלהיך דן. לאחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן:

באור

באבל יחיד, ענינו לאבל ומספד כבד כאב המתאבל על בנו יחידו: כיום מר, תאר לעת רעה וצרה גדולה: (יא) לא רעב ללחם וגו', לא שיצלול הרעב והצמא, כי במקרא הסמוך יאמר תתעלפנה בצמא כ"ו ירצה בזה להגדיל עונשם, שהרעב לא יהיה רעב גופני כ"א רעב נפשי, ר"ל שלא ידעו ויכירו מחסורם ויבקשו לשמוע את דבר ה' לאשר בזו עד הנה, לשנס לריק תהי' תלותם, כי לא ימצאו עוד חזון מה': (יב) מים עד ים, ממה שאמר הנביא מצפון ועד מזרח, נראה שבא לחשוב ד' רוחות ח"י, ולכן נראה שהעם מים עד ים הוא מן ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית (עיין יחזקאל מ"ז י"ח בדפ"י) עד היס האחרון שהוא ים התיכוני במערב ח"י (במדבר ל"ד י"ב), וגמלא שבא פאת תימנה וימה, ולכן הוסיף לאמר מצפון ועד מזרח, ואחר בזה תרבעה גבולות הארץ: ישוטטו, פעל מרובע מן שרש שוט, וטעמו הליכה לחקור ולתור לאחר דבר מה: (יג) תתעלפנה, כתב רש"י ז"ל תפרח רוחם פשמיי"ר בלע"ז (הוא פאמע"ר, פֿהגמאכטיג ווערדען בל"ח): (יד) באשמת שמרון, ענינו תלילים העומדים בשמרון לאבר יאשמו גם בני ישראל, וכה"ח מי פעע יעקב הלא שמרון (עיין הוספ ח' ד'): ואמרו חי אלהיך דן,

דָּן וְחֵי דֶּרֶךְ בְּאֵר־שָׁבַע וְנָפְלוּ
וְלֹא־יָקוּמוּ עוֹד:
ט (ח) רָאִיתִי אֶת־אֲדֹנָי נִצָּב עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמֶר הַךְ הַכַּפְתּוֹר
וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים וּבְצַעֵם בְּרֹאשׁ
כֻּלָּם וְאַחֲרִיתָם בַּחֶרֶב אֶהֱרֹג לֹא־
יָנוּס לָהֶם נָס וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם
פָּלִיט: (ט) אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל
מִשָּׁם יָדִי תִקָּחֵם וְאִם־יַעֲלוּ
הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֵם: (י) וְאִם־

יחבאו

תרגום אשכנזי עג

דער וואַלל־פֿאַהרט נאַך באר שבע בעטהויערן; זיא ווערדן שטירצען, אונד ניע וויעדער זיך ערהעבן.

ט (ח) איך ערבליקקע דען עווּיגען, אַם אַלטאַר שטעהענד, ער בעפֿאַהל: שלאַגעדען גיעבעל, דאַס דיא פּפֿאָסטען ערבעבן, אונד צערשמעטטערע איהר הויפּט, דען איבערעסט אַבער פֿאַללע איך דורכּם שווערדט; ניכּט אייניער זאָלל ענטקאָממען, קיין פֿליכּטלינג ווערדע גערעטטעט. (ט) בערגען זיא זיך אויך אין גריפֿטען, אויך דאַ טריפֿפֿט זיא מיינע גענוואַלטע; שטייגען זיא היממעלאַן, זאָ שטירצע איך זיא אויך פֿאָן דאַ הינאַב; (י) פֿער־

שטעק־

ר ש ״ י

ט (א) נצב על המזבח. מסתלק מנהגה למדבקה דרך ילילת חון על המזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעבר מסעות שנסעה שכינה: הך הכפתור. שהוא נרי"ם הגג: וירעשו הספים. לסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך וירעדו הספים: ובצעם בראש כלם. כמו ופלעם ו"ת נפתור המנורה טפי מנרתא יתקטל מלכא יתגיהו וירעשו הספים ויחריב ביתא ויתפגרון עזרתא: ונלעם בראש כולם. ומלכי בית מקדשא בזמנא יהכון כמו ובלעם ממונם יגלה בראש כולם: (ב) אם יחתרו בשאול. אם ידמון לחיטמרא בשאול: ידי תקחם. במימרי ידבדינון שלוחין: ואם יעלו השמים. ואם יסקון בטורין דרמין עד לית שמיא מתמן במימרי יתמונון:

בראש

ב א ו ר

אותם הנשבעים בחלילי דן, כי לא עבדו כלם לחליל אחד (כי בני הנגב עבדו לחליל בית אל יושבי לפון עבדו לחליל דן): וחי דרך באר שבע, ת"י וקימין בימוסי באר שבע, ותרגם מלת דרך, מנהג ועסק (עיין לעיל ב' ז'), לפי שהר נראה ממה שהוכיחם הנביא ובאר שבע לא תעברו (ילפ לפר לא תעבדו) שהוכיחם גם על ההליכה לבד, וכן נמצאים גם היום אנשים הולכים למדינות רחוקות אל מקום קדוש יאמר לו לכפרת עון ולהתם פשע, ומסעות נחלה קראו (וואַלפֿאַהרטען בל"ק), ובעבור שההליכה הזו בעצמה לבדה קדוש יאבד להם, לכן נשבעו בה, וכן תרגמתי: ונפלו, נדרך ההיא:

ט (א) נצב על המזבח, רבותינו ז"ל דרשו על עבר מסעות שנסעה שכינה. ואנו אין לנו כ"א לבאר הכתובים ע"פ פשוטם, ואחרי שראינו כי בהקודם הוכיחם על מזבחותיהם ומותיהם, לכן אמר שראה ה' את נצב על המזבח מקום אחמתם לדון אותם: ויאמר הך, דעת המפרשים שאמר למלאך הך: הכפתור, החסקופה העליונה הנתונה על שתי הספים: וירעשו הספים, מכח ההכאה: ובצעם בראש כלם, לדעתי הוא כמו ופלעם בם"ק, ומוסב על הכפתור שיכלע את הספים על ראש העומדים תחת המזבח, והמה הכהנים משרתי המזבח: ואחריתם, ר"ל הנשארים: לא ינוס להם נס וגו', כלומר גם אחד לא יוכל: (ב) אם יחתרו בשאול, לנקב שם מנוס: משם ידי תקחם, על דרך שאמר דוד המלך ע"ה ותניע שאול הנך

תהלים

יְחֻבָּאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וְלָקַחְתִּים וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ וְנִשָּׁכָם: (ד) וְאִם־יֵלְכוּ בַשִּׁבְי לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב וְהָרָגָתַם וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה: (ה) וַאדֹנָי יְהוִה הַצְּבָאוֹת הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וָתָמוֹג וְאָבְלוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְעָלְתָה כַיְאֹר כֻּלָּהּ וְשֻׁקְעָה כִּיְאֹר מִצְרָיִם: (ו) הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־

שטעקקען זיא זיך אויף אויף כרמל׳ס האהען גיפֿעלן, אויך דאָרט זוכע איך זיא אויף, אונד פֿיהרע זיא הערבייא; ועלבטט אויף דעם באָדען דעם מעע־ רעם, וואָ זיא מיינען אויגען זו ענטגעהען גלויבען, געביעטהע זיך דען מעערעם, אונגעהיי־ ערן/דאַס זיא זיא פֿערלעטצען, (ד) אונד טרייבט זיא ענדליך דער פֿיינד געפֿאַנגען פֿאָר זיך הער; זאָ ווירד אויף מיין גע־ היים דאַז שווערדט זיא הי־ראַפֿפֿען, זאָ ריכטע איך מיין אויגענמערק אויף זיא, נור צום באָזען, נילט צום גוטען. — (ה) דער עוויגע איזט יַא דעם וועלטאַללם הערר, ער בע־ ריהרט דיא ערדע, אונד זיא צערפֿליעסט! דאַהין זינד דאַן מעלוחיו קרי ארץ איהרע בעוואָהנער אַללע, איינעם שטראָמע גלייך שטיגט זיא עמפּאָר, זינקט צוריק, וויא עניפּטענם פֿלוס. — (ו) ער, דער אים היממעל זיך זיינע זאָללער ערבויעט, דיא ערדע צום אונ־

ר ש"י

(ג) מרחק הכרמל. נריסי מנדלי כרכיה וגו': משם אחפש. לקמן אפקיד נלוסין ויכלטונן: נקיקי הים. נניסי ימא לוי היס: אצוה את הנחש. י"ת עממיא דתקיפין כחויא: (ה) הנוגע בארץ ותמוג. דנזיף נאריעא וזיעא. ותמוג לשון נוע וה' הוא הנוגע נארץ ותמוג כלומר נזירה זאת מלתי יגלה: (ו) ואגודתו. קבולת נריותיו. ל"א קבולת הכדיקים היא היתה יסוד הארץ לתקנת

באור

(חכלים קל"ט ח'): (ג) בראש הכרמל, כרמל נים נירמיה (מ"ו י"ח) הוא הר גבוה מכוסה נחרבי מכל, עד שהעומד במרחק עשר פסיעות לא יוכל להרואות מחבירו, וגם יש בו מערות גדולות ועמוקות להחנות נהן, ולכן אמר גם אם יחנאו שם עד אשר לא יוכל לים למנוע אותם משם לאפשם: ואם יסתרו מנגד עיני, דרך הפלגה כלומר אם ירמו להסתר מנגד עיני נקרקעי' היס, הוא עומק התהום, משם אצוה את־הנחש, הוא התנין אשר נים לשוך אותם: (ד) ואם ילכו בשבי, כעין שאמר ירמיה (ט' ט"ו) והפילותים נגויש וגו' ואלחתי אחריהם את החרב: (ה) ואדני יהוה הצבאות, מסר דנור המליצות, ועניינו רצו מי הוא המיעד עליכם, הנה ה' הוא אשר הוא אלהי הנבאות: וחמוג, ל' נמיסה: ואבלו, עיין לעיל (ח' נ'): כיאור מצרים, כנוהר למעלה (ח' ח'): (ו) הבונה בשמים מעלותיו, אמר הרד"ק כתוב בלח יו"ד ונקרא ניו"ד ולזה הוא העליה אשר על הבית: ואגדתו, מן הנראה שהמאמר ואגודתו על וגו' מקביל למאמר שלפניו, ולכן נראה שטעם אגודה הוא החלק התחתון מן הבית. ודע כי כן יקרא החלק התחתון מהבית נערבי נשם אגו"דון (געוועלבע), כי נאחן הקלס דיבות התחתונות המה נגוייס כמין

אֶרֶץ יְסָדָהּ הַקֹּרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ: (ז) הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר: (ח) הִנֵּה עֵינֵי אֲדֹנָי יְהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי

אונטערסטען שטאָקווערקען זיך ערקאָהרען; ער דראָהעט דעם מעערע, דאַס עס זיין געווענ־ סער איף דער ערדען פֿלעצ ערגיעסט; אונענדלי־כער א זאַ זיין נאַמע! — (ז) וואַהרליך! א־הר זייד מיר וויא ד א קינ־ער כושיים, ישראל! שפּרי־כט דער עוויגע. ברא־כטע איך ישראל אוים מצרים הערויף — נון זאָ ברא־כטע איך יאַ אויך ד־א פלשתּ ם אוים כפתור, אונד ארם אויס קיר. (ח) זיהע! דאַז שטרא־פענדע אויגע דעם האדמה

עוויגען שויעט אויף יעדע פֿערבר־ע־רישע רעגיערונג, איך פֿערני־כטע זיא פֿאָן דיעזעם ערדע

ר ש י

לתקנת העמים שנצנילם הכל קייס: הקרוי למי הים. לומר לכנסת מצריין דסגיאין כמי ימא: (ז) הלוא כבני כושיים אתם לי. למה לממע מלהפרע מכם לאחרי אשר לינוסם שנים אלי הלא מן בני נח נאתם כשאר לומות נכושים אשר נדמיתם להם בענין שנאמר (ירמיה י"ג) היהפוך כושי עורו וך אתם תוכלו להטיב: הלוא וגו'. בעונתי תחלת נוחרי בנם היא הוכלה שהולאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בנך לף פלשתים כך הולאתי מכפתור בשנאו כפתורים על העוים בענין שנאמר (דברים ב') והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו' בכשו גם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והולאתים מידם ואעפ"כ לא עשיתים לי לעם: וארם מקיר. ומן לאני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקן הימים כשתבטל מלכות אשור יגלו: (ח) והשמדתי

ב א ו ר

נפה ונגמון. ולזה יהי' המשך המקרא בלופן זה, הנה מדיך בני הקדם שהאדון יזור בעליה, והעבדים ושאר בני הבית יעבו בלגודה, כי קרפה הוא להם שהעבד יזור ממעל לאדון, ולכן אמר ע"ד משל, ה' הוא אלהי הלבלות, נאר לו העמים למשכנו, והארץ נתן לבני אדם עבדיו: (ז) הלוא כבני כושיים, גלגו המפרשים למלות פעם הכתוב, ועדם לשוה דעתי בזה, רציתי להקדים ולבאר מי המה העמים האלה הנזכרים פה, הכוונים המה האומות הנקראים (עטהי׳ שפיער לו חביסיניער), יעבו לפנים בארץ ערבי המלוכה (גלויכ־ע חרחביען) מצם נפעו ימה וינגו את בבל, ויעברו את מי יס סוף ויבלו אל ארץ שפריקח ויעבו במדינות שבעסיניען, ויקראו בשמותם (עברי ים). ונמלא יתבן להמשך המקראות על לופן זה, אתם בני ישראל אלא תוכלו להיעד ככושי הזה אלא יהפוך עורו, למה תחגלו לאמר רק אתכם ידעתי מכל העמים בהולציתי אתכם מארץ מצרים והעברתי אתכם על יס סוף, אשר לזה תבטחו בהבתי ותמרדו בי, הלא גם בני כושיים העברתי על יס סוף, ובמו שהעליתי אתכם מארץ מצרים, כן העליתי פלשתים מכפתור, כי כן מצאנו בד"הי של העמים, שהגודה אחת (קאָלאָניע) מבני מצרים יעבו לפנים בתי כפתור, וקלסם יצאו משם וילבו לגור על חוף הדומי של ארץ ישראל (מן דען זידוי־בען קיסטען פֿאָלעסטינאָם) ויקראו בשמם פלשתים, וזה שאמר ירמיה עובד ה' את פלשתים שארית אי כפתור: וארם מקיר, החרמים יעבו מקדם ימה לנהר קיר, ואח"כ נסעו הנגבה אל ארץ מרס (חראָניען). (מפי יחיד ונפוי השלם כה' אהרן דוד נהרגני מו"ה משה פֿרענקעל נ"י): (ח) הנה עיני ה', לדעתי המשך המקרא עם מה שלפניו הוא שלופן זה, לאחרי שזכר כי נדמו

ישראל

הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמִיד
אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־
יְהוָה: (ט) כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה
וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־
יִפֹּל צְרוֹר אָרְץ: (י) בַּחֶרֶב יָמוּתוּ
כָּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־
תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה:
(יא) בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת
דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן
וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי
עוֹלָם: (יב) לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־
שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־

נקרא

ערדרייַע הינוועג; יעדאך דאַז
הויז יעקב ווערדע איך נישט
גענצליך פֿערניכטען! שפּריכט
דער עויגע. (ט) יאַ עס איזט
בעשלאָסען: איך ווילל דאַז
הויז ישראל אונשטעט מאַכען
אונטער אַללען פֿעלקערן, זאָ
וויא מאַן אין איינעם זיעב עט־
וואַס העפֿטיג ריטטעלט, דאס
נישט אויף דיא ערדע פֿאַללט;
(י) נור דיא זעמטליכען פֿער־
ברעכער מיינעם פֿאָלקעם זאָל־
לען דורכם שווערדט אומקאָמ־
מען, זיא, דיא דאַז שפּרעכען:
דאַז אונגליק טריפֿפֿט אונד ער־
אייליט אונז נישט. (יא) איינכט
אַבער וועדע איך דיא פֿער־
פֿאַללענע היטטע דוד'ס אויפ־
ריכטען, איהרע ריסען פֿער־
צוינען, דאַז אייניגעשטירצטע
וויעדער אויפֿשטעללען, אונד
וועדע זיא וויעדער ערבויען
וויא פֿאַרמאַלס; (יג) דאַמיט
זיא דען אבערעסט פֿאָן אדום, וויא אויך דיא איבריגען פֿעלקער בעערבען, וויל

זיא

ר ש"י

לחתה. הממלכה הס בית יהוה לבל בית יעקב לא לחשמיד: (ט) כי הנה לנכי מלוה. להגליות' ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שכונרין בנפר' לאחר שנפלו ממנו סודין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לנפת ואז המנפה מנענע בכל כחו: ינוע. על ידי לאחר ולא יאבן לקרות ינוע שהיה דבר הנע מאליו: (י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה. בשביל עוונינו לא תמהר הרעה לבוא ולבא: (יא) ביום ההוא. לאחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המאבן לגאולה וכו לקיים סכת דוד הנופלת ית מלכותא דבית דוד: (יב) למען ירשו. ישראל

את

באור

ישראל בעיניו כשאר לומות, חזר לנחם לומם ולאמר הנה אם בחמת עיני השגחתי על כל ממלכה חטאה, להשמיד לומה מעל פני האדמה, אך בית יעקב לא אכחידם מגוי, כ"א לחנם בכל הגוים: (ט) כאשר ינוע, כלומר כמו שהאדם מנענע דבר מה בכברה בחוזק ובמהירות, שע"י מהירות התנועה לא יפול גם גרור ארץ, כן בית ישראל יתנועעו מגוי לגוי וממלכה אל עם אחר, אך בלה לא יעשה גם: (י) בחרב ימותו כל חטאי עמי, כלומר אך החוטאים לבד ימותו בחרב, וחטאי כמו חוטאי: (יא) את סכת דוד, מלכות בית דוד תקום, וקרא לומה סוכה על ד"מ, כי היא סוככת על העם. ורמז על חזקיהו הנמלט מיד סנחרב ויצא שמו בארץ, או על ימי יוחנן (הורקנס) כהן גדול: את פרצינהן, לדעתי מוסב על ערי ישראל, וזה נגוי הנקבה, כי עיר ל' נקבה: והרסתיו, מוסב על כלל הלומה: ובניתיה, על הסוכה: (יב) למען ירשו וגו', פסוק זה הפוך הוא, ופעורו למען ירשו אשר נקרא שמי עליהם את שארית אדום

נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה
עֹשֶׂה זֹּאת: (יג) הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ
בַּקּוֹצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ
הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס
וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה: (יד) וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ
כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ
גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פִּרְיהֶם: (טו) וְנָטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא
יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־
נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

זיא נאך מיינעם נאמען גע־
נאננט ווערדען. זאָ שפריכט
דער עוויגע, דער דיעזעם
פאללפיהרען ווירד. (יג) עס
ווערדען צייטען קאממען,
שפריכט דער עוויגע, ווען דער
שניטטער אויף דען פליגער,
דער טרויבענטרעטער (ווינ־
צער) אויף דען זאעמאן שטא־
סען ווירד; פאן דען בערגען
ווירד זיסעם טריפלען, אונד
דיא היגעל ווערדען צו צער־
פליעסען שיינען; (יד) אך
ווערדע אלסדאן מיין פאלק
אויס דעם עלענדע פיהרען,
זיא ווערדען דיא פערוואדעטען
שטעדטע ווידער אויפבויען,
אונד זיא בעוואהנען, ווינבער־
גע פפלאנצען, אונד איהרען
ווייז טרינקען, גערטען אנלע־
גען, אונד איהרע פריכטע גע־
נייסען; (טו) אך ווערדע זיא
אויף אירהרעם ערדבאדען איינ־
פפלאנצען, דאס זי נים ווידע־
דער אויס דעם לאנדע, דאז איך
איהנען איינגעגעבען, פערשטאכען ווערדען זאללען, שפריכט דער עוויגע, דיין גאטט.

ר ש "י

את שארית לדוש ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם: לשר. כמו כי: (יג) ונגש חורש בקוצר. והשיג דים את נגיר וכניר ישיג את זרע (ויקרא כ"ו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא את הזרע: תתמוגגנה. תירגום יונתן יתפלחן קרקע עבודה מתמוגג׳ נבא גשמים: עסיס. יין טוב ומתוק:

באור

וכל הגוים: וכל הגוים, ר"ל עמים רבים, כהורחת מלת כל לפעמים על הרוב (עיין עקריס מאמר ג׳ פרשה כ׳); ואמר שארית לדוש, כי עשרת אלפים איש הכה אמציה (מלכים ב׳ י"ד ז׳), ויחכן שרמז גם בזה על ימי יוחנן כ"ה, כי הוא נכנע במלחמה אחת את כל ארץ לדוש ויכניעם תחת ידו, כנזכר בספר יוסיפון לענייני: (יג) ונגש חורש בקוצר, דע כי זמן החרישה בחרלות הקדש הוא סוף תשרי ותחלת טבת, וזמן הקצירה הוא סוף ניסן ואייר ותחלת סיון, ובשר להם הנביא שתהא השנה מבורכת כל כך והתבואה מרובה עד שיעסקו בקצירה ודישה עד זמן החרישה. והיא ברכה יתירה מנרכת משה שאמר, והשיג לכם דיש את בציר, כי מתחלת הדיש עד תחלת הבציר הוא רק כחדשה חדשים, אך מתחלת הקצירה עד תחלת החרישה הוא כשבעה חדשים: ודרך ענבים במשך הידע, ע"ד שאמר משה ובציר ישיג את זרע (ויקרא כ"ה ה׳): והטיפו ההרים, מרוב היין הגדל בהרים יטוף העסיס מהם, ועסיס שם נולל לכל משקה הנמשך מפירות הנסחטים: הגבעות התמוגגנה, מרוב חלב הצאן הרועות שמה יתילו הגבעות כאלו נמוגים המה: (יד) ושבתי את שבות עמי וגו׳ ובנו, כלומר כאשר תשוב לא יבנו הערי הנשמות וישבו גם לנטע, אלף אשר אשר להם הנביא בהיותם פוצעים נה׳, נתי גזית בניתם ולא תשבו גם וגו׳: (טו) ונטעתים על אדמתם, כיתד הנטוע במקום נאמן אשר לא ימוט. והנה כנר הערנו במקום אחר כי דברי הנבואה לרוב על תנאי נאמרו, אם לא ישובו למעלליהם הרעי׳. ולדעת קלת רמז על הגאולה העתידה, ואשרי המחכה ויגיע לקץ. —

ספר עובדיה

מתורגם ומבואר

מאת וואלף במוה"ר יוסף זצ"ל מדעסוי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

OBADJA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

עובדיה א

א (א) חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ
מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ
וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: (ג) הִנֵּה
קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה
מְאֹד: (ג) זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי
בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר

קמץ נז"ק

בלבו

תרגום אשכנזי

א (א) פראָפֿעצייהונג
עובדיה'ס.
זאָ שפראַך גאָטט דער עוויגע,
פֿאָן אדום: (פֿאָם עוויגען הער־
טען ווער דיא נאַכריכט, איין
העראָלד ערשיינט דען פֿעל־
קערן: „אויף! ווער ריסטען
אונז צום קאַמפֿפֿ ווידער
איהן.“) (ב) זיהע, צור גע־
רינגסטען דער נאַציאָנען זעט־
צע איך דיך אין, זעהר גרינג־
געשעצט ווארסט דוא; (ג) דאָך
בריסטעסט דוא דיך מיט פֿרע־
פֿעם שטאָלצ, וואָהנסט אויף פֿעלזיכטען אַנהעהען, אויף ערהאַבענעם זיטצ; ווער זאָגט
אים

רש"י

א (א) חזון עבדיה, מלי דנח עובדיה לאדום ולח ניבח נבואה לאחרת לאמרו מכמי' עובדיה
גר לאדומי היה לאמר הקנ"ה מהם ונהם לאיש עליהם יבח עובדיה שדר בין שני רשעים
לאחאב ולאיזבל ולח למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני לדיקים ליחק ורבקה ולח למד
ממעשיהם: (ב) הנה קטן נתתיך. כלפי שקראוהו לאניו גדו הגדול ואמו בנה הגדול לאמר הקנ"ה
לפני קטן הוח. רבותינו דרשו קטן שלח היה לה' לח נתב ולח לטון: בזוי. שלח היו מעמידי'
מלך בן מלך: (ג) שכני בחגוי סלע. סומך על מצעת לאוחיו לאברהם ויליחק והם לח יועילו
לו. חגוי כמו (ישעי' י"ט) והית' לאדמת יהוד' למצרי' לחגת בדייט:"ח בלע"ז ואל תתמה על
וי"ו של חגוי שהיח כוי"ו של קלוי (תהלים ס"ה) וכוי"ו של מטחוי (בראשית כ"ח) שחין יסוד
נתיבה

באור

א (א) חזון, הוח ל' ממליצת הנבואה המצוחרת היטב בהקדמה: עבדיה, דורו לח ידעינו
בבירור. ודעת חז"ל (פ' לאחד דיני ממונות) כי הוח הנזכר בס' מלכים (ל' י"ח ג'). ואולת
הרלב"ע לאיך יקרלאנו הכתוב שם ירח ה' ולח יקרלאנו נביח, בבר התיר הרדי"ל ז"ל שהרי הכתוב
בעלמו העיד שהיה מבני הנביאים. ותוכן כללות הנבואה הוח להגיד תורבן לאדום על שהרגו
ליזרלאל לאחיהם, הן בהיותם יושבים על לאדמתם, הן בזמן החרבן ע"י נבוכדנלאצר ובזמנים רבים
לאחריהם. ויודיע הנביח מפלתם, לאם שתהיה ע"י נ"ל לאחר גלות ירושלים כדעת הרלב"ע,
לאם ע"י הורקנוס המלך בימי החשמונאים לדעת קלת, לאם בזמן הגאולה העתידה כדעת הרל"ק
והרדי"ל. ואין לנו להכריע בין הדעות האלה, רק תרגמנו בלשון שיהיה התרגום סובל הדעות
כלם והבאור יבחר: לאדום, בשביל לאדום, כמו לאמרי לי לאחי הוח (רל"ק): שמועה שמענו
וגו', לדעתי המלאמר הזה הוח דברי הנביח בעלמו שהקדים לנבואתו כמלאמר כללי, ועינינו
שמע השמועה מלאת ה', כי לבר בגויים שולח לאמר להם שיקומו ויבינו ח"ע למלאמה על לאדום,
וכנוי הרבים נמלאת שמעני, על שהנביח כלל עלמו תוך שאר הנביאים שהתנבאו ג"כ על לאדום,
והמה יעציה עמום יחזקאל, וירמיה נבח ממש בלשונו סגנון שבח עובדי' (עיין ירמי' מ"ט
י"ד): (ב) הנה קטן נתתיך בגוים, שעודו קטן בגויים נתתיך, כלומר הפחות והבזוי שבגויים:
(ג) זדון לבך השיאך, וכבל זאת הטעך גאון לבך וזדונך להגדיל פה ולבעט: שכני בחגוי
סלע, כי בטחת בליתן מושבך, שחשבון בהר שעיר ותחשוב להיות בטוח בו: שבני, כמו שכן
והיו"ד נוספת כמו היושבי בשמים (רל"ק): בחגוי, כמו והיתה לאדמת יהודה למצרים לחגת בדייטי"ח
בלע"ז (צ"ל בדעיעט, טפאַטט בל"ח) (רש"י) ולדעת רל"ק הוח כמו חוג האהן ועינינו רחת
הסלע

בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ׃ (ז) אִם־
תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים
שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־
יְהוָה׃ (ה) אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לָךְ
אִם־שֹׁדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה
הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ
לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלְלוֹת׃ (ו) אֵיךְ
נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו׃ (ז) עַד־
הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ
הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ
לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין

תבונה

תרגום אשכנזי פן

אים הערצען: ניעמאַנד פֿער־
מאַג מיך הינאַב צור ערדע צו
שטירצען! (ד) שווינגטעסט
דוא דיך אויך עמפּאָר, גלייך
אַדלער, ניסטעטעסט דיך ביא
דען שטערנען; אויך פֿאָן דאַ
שטירצטע איך דיך העראַב.—
(ה) „ווא? ווארסט פֿאָן דיר־
בען דוא איבערפֿאַללען, פֿאָן
נעכטליכער באַנדע; ווארום
ביזט דוא דען זוֹ גאַנץ צערנירט
טעט? זיא ווירדען יאַ נור אי־
רע רויבבעגירדע געזעטטיגט
האַבען. זינד'ס ווינצער, דיא
דיך איבערפֿיעלען? דיעזע
פּפֿלעגען יאַ דער טרייבליין צו
שאַנען. (ו) וויא ווארדעסט
דוא, עשו! דאָך זוֹ גאַנץ ענט־
בלעסט, וויא יערער געהיימע ווינקעל דורכשפּעהט! — (ז) (ניין) פֿאָן אייגנען בונדעס־
גענאָסען ווארדסט דוא הין אַן יענע גרענצע צערשטרייעט, פֿאָן טרויטען פֿרײַנדען געלאָקט
אונד איבערליסטעט, פֿאָן פֿאַלשען פּפֿלעגענאָסען שמערצהאַפֿט פֿערוואונדעט.

א

ר ש " י

בתיבה חלח טי"ת וחי"ת: (ה) נחו לך. עליך: לוך נדמיתה. למה נדמית דומס עד שגנבו
כל רלוגס: הלוח יחחירו עללות. הבולרי' וחלה לח יחחירו לך כלוס כי יחפחו ויגלו וילרחו
פּלפוניך: (ו) נבעו. תרגס יונתן לוחגליון. ולטון חרמית נבעו נתבקחו וכן לס תבעיון בעיו
(יחעיה כ"ח): (ז) עד הגבול שלחוך. לוחס שהבטיחוך לעזרה בחו עמך וליוך עד גבול חרלך
עד הספר שגס נחו עליך למלחמ' וגזות השיחוך והכליחו: יכלו לך. לפתותך ללחת ושבו
מחחריך: לחמך ישימו מזור תחתיך. לף מלכלך גס לך לחיך יעקב למזור שנתן לך לחס וגזיל

עבדיס

ב א ו ר

הסלע. וכן תרגמתי: (ד) אם תגביה, שבתך כנשר המגביה עוף: ואם בין כוכבים, ע"ל
הפלגה: שים, כמו תשים וכן עלה ומות בהר כמו תמות: (ה) אם גנבים, הנכון כדעת
הרד"ק שהגניבה יספר דברי הרוחי' חרבן לדום ויחמרו דרך תימה לך הי' זה חס ע"י גנבים
שודדי לילה, זה לי לספר, כי ק"כ לך נדמית כלומר נכרת, לרעות לספס: הלוא יגנבו דים,
כי דרך הגנבים לגנוב דים ויניחו השחר: אם בצרים באו לך, .זה ג"כ נמנע, כי הלח ישחירו
עוללות שהן נסתרות תחת עלי גפן: (ו) איך נחפשו, וח"כ לוך נתגלו מטמוני מסתרים:
נחפשו עשו, חסר מלפוני, וסומך על הקרוב לו: נבעו, מלה חרמית והוח ענין בקשה
ודריסה, וכן עס תבעיון בביו (יחעי' כ"ח י"ב): (ז) עד הגבול שלחוך, לין זה כ"ח שחבטי
בריתך שהבטחת נמו, המה שלחוך וגרשוך עד הגבול מקו' המלחמה: לחמך, כמו חוכלי לחמך:
ישימו מזור תחתיך, פי' חולי ומבה: אין תבונה בו, בעבו שלח הבין מס שהיו עושים לו חבצי

בריתו

תְּבוּנָה בּוֹ׃ (ח) הֲלוֹא בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ (ט) וְחַתּוּ גִבּוֹרַיִךְ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ (י) מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ (יא) בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו וְעַל־יְרוּשָׁלַם יַדּוּ גוֹרָל

שעריו קרי גם

א, וועלכע אונפֿערנונפֿט! —״ (ח) יא וואהל שפריכט דער ע״ווינגע, אן דיעזעם טאגע ראטע טע איך קריעגם־פֿערשטענדי׳גע אוים אדום, וויזען ראטה פֿאם געבירגע עשו׳ס אוים. (ט) אויך דיינער טאפֿערן מוטה, א, תימן! זאלל זינקען; אויף דאס ניכט איין מאן ענטקאמע, ביים געמעטצעל אויף דעם געבירגע עשו׳ס. —(י) אב דער פֿרעפֿעלטהאט, אן דיינעם ברודער יעקב פֿעראיבט, זאללטע שאם דיין אנגעזיכט דעקקען: דארום ווירסט דוא אויסגעראטטעט ווערדען, אויף איממערדאר. (יא) צו יענער צייט, דא אין דער פֿערנע דוא שטאנדעסט, אינדעם בארבארען זיינע גיטער רויבטען, ווי׳טהריכע אין זיינע פֿאָרטען דראנגען אונד אום ירושלים לאָזטען—אויך דוא

ביזט

ר ש ״ י

עדמים ועל ידו בזית הנכורה: מזיר. חולי: (ט) וחתו גבוריך תימן. יחתו ויפחדו לנוס אל תרן ישמעאל. וי״ת ויתנדרון גיבוריך יתנו לרעת דרומא: למען יכרת. כל איש גבור: מהר עשו מקטל. מרוב הרג שיבח עליכם: (י) מחמס אחיך יעקב. בשביל חמס שעשית ליעקב: (יא) ביום עמדך מנגד. שלא בחת לעזור לו: גם אתה כאחד מהם. מעלה הוי עליך כאילו אתה

מן

ב א ו ר

בריתו (רל״ק). עד הנה דברי הרואים: (ח) הלוא, מעתה חוזר הנביא לדברי ה׳ לאמר הלא באמת יסבב ה׳ ביום ההוא כי תאבד חכמה מאדום: (ט) וחתו גבוריך תימן, גבוריך שהם מתימן כי הוא מבני אדום (הרא״ע): למען יכרת איש, חתת אלהים תהיה בגבורי החיל, למען יכרת כל איש מהר עשו: מקטל, מהרג רב שיהיה בהם. קטל, מלה לועזית, וכן הן יקטלני לו אחיל (איוב י״ג ט״ו): (י) מחמס, יזכור הנביא סבת עונשם על שהתאכזרו נגד בני יעקב אחיהם, ועשם הכתוב מהחמס הנעשה לאחיך יעקב ע״י אחר הגוים שהרעו להם, היה לך להתכסות בושה וכלימה, כדרך האח היושב המרחם על כרת אחיו ומתביש ומלטער במפלתו, ואתה לא כן עשית, כ״א לרדיפת היית עוזר לרעתו: תכסך, מבנין התפעל (קאָנטי יוגקטיון): ונכרת לעולם, לכן יהיה עונשך שיכרת שמך וזכרך לעולם: (יא) ביום עמדך מנגד, ביאר ענין התאכזרו, ביום שהיית עומד מנגד ולא בחת לעזור לו ע״ד לא תעמוד על דם רעך: ביום שבות זרים, המה אם חיל בבל שהחריבו ירושלים בחרבן הראשון, כדעת הרא״ב, וכמו שאמר המקונן זכור ה׳ לבני אדו׳ האומרי׳ ערו ערו עד היסוד בה (תהלי קל״ז ז׳), אם חיל הרומיים שהחריבו בית שני לדעת הרד״ק ושאר המפרשי׳. ובכר הערנו לעיל (ח׳) שאין בידינו להכריע בין דעות מי שקדמו לנו, וחולי כוונת הנביא על שני הזמנים יחד: שבות, מקור מן הקל, שבו שבה, ועניינו ביום שבני זרים חילו ונכסיו (מרד״ק): ידו גורל, מטעם הפלה, כמו לידות את קרנות הגוים (זכרי׳ א׳ כ״א), וכתב הרד״ק וז״ל לפעמים שברצו יפיל בשקל רבו מלכבה לו ברצו ילה מן לידות וגו׳ ומשמעו יידו בשני יודי״ן והוא תית״ן

מן

גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם: (יג) וְאַל־
תֶּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־
תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם
וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה:
(ג) אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם
אֵידָם אַל־תֶּרֶא גַם־אַתָּה בְרָעָתוֹ
בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ
בְּיוֹם אֵידוֹ: (יד) וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־
הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־
תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: (טו) כִּי־
קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָךְ גְּמֻלְךָ
ישוב

בוזט דאַ דער ט׳ראַנענען איי־
נער. (יג) ניכט זאָללטע דיין
בליקק זיך ווײדען אַן דעם אונ־
גליקע דיינעם ברודערס אַם
טאָגע זיינער פֿערבאַננונג, ניכט
פֿראָהלאָקען איבער יהודה׳ס
זאָהנע אַם טאָגע איהרעס
שטורצעס, ניכט גראָסשפרע־
כען אַם אונגליקסטאָגע; (יג) אין
מיינעם פֿאָלקעס שטאָדט ניכט
איינדרינגען, אַם טאָגע זיינעם
אונפֿאַללס, זיין מיסגעשיק
ניכט שאַרענפֿראָה אַנזעהען
אַם אונהיילשוואַנגערן טאָגע,
ניכט זעלבסט האַנד אַנלעגען
אַן זיין גוט, אין דער לייד־
פֿאָללען צייט; (יד) ניכט אַם
שיידעוועגע האַררען, זיינע
פֿליכטלינגע נידערצוהויען,
ניכט זיינע גערעטטעטען אויסליעפֿערן, אַם טאָגע דער נאָטה. — (טו) נאָהעט נון דער
רַאַך־טאָג דעם עווי־גען פֿיר אַללע נאַציאָנען, זאָ גענשיהט אויך דיר, וויא דוא גענהאַן,

נאַך

ר ש ״ י

מן הנלחים עליהם: (יב) ואל תרח ביום אחיך. לא הי׳ לך להניח ולעמוד מנגדו: ביום נכרו. ביום הסגרו ביד לויב וכן הוא אומר בשאול (שמואל א׳ כ״ג) נכר אותו אלהים בידי הסגירו אותו בידי: (יג) ואל תשלחנה בחילו. אל תשלח יד בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קלר הוא ולריך להוסיף עליו יד: (יד) ואל תעמד על הפרק. מקום שהגורלים יולאים דרך שם ליפלט ונלכדין

ב א ו ר

מן הדגוש וכשהפילו יו״ד השורש מפני כובד קריאת שני יודי״ן הטילו תנועת יו״ד השורש שהוא פתח ניו״ד האית״ן להורות עליה ע״כ: גם אתה, עמו, כאחד מהם להפיל גורלך בתוכם: (יב) ואל הרא, מבנין התגלי והמסופק (קאָניוגקטיו) וכן כל הפעלי׳ נכפולים הבלה עד כסוק ט״ו. ועניגו שהגניח יוכיח לותו בשבט מיסור לאמר לא הי׳ לך לרחות ולשמוח ביום אחיך בעת שהתנכרו האויבים אליו. וזהו ביום נכרו, ר״ל ביום שהתנכר מאליו: ואל תשמח וגו׳, לא הי׳ רלוי לך לשמוח על חגדון בני יהודה ולהגדיל פיך עליהם: (יג) ואל תשלחנה, ידיך, בחילו: (יד) ואל העמד על הפרק, מקו׳ שהגורלים יולאים דרך שם להמלט, ובלע״ז קורלים לותו מרוג (והוא טרוח, וזה, עפֿגונג בל״ה) (רש״י). ונקרא בל״ע פרק, שהוא מקום שמתפרקי׳ הדרכים שם מלוין ופרסיהן יפרק (זכרי׳ י״ח י״ג) שהוא ענין חליק ופילוד: ואל תסגר שרידיו, עיין עמוס (ט׳ ו׳): (טו) כי קרוב יום ה׳, לע״פ שהיה רחוק מיום הנבואה, כתב הרד״ק, נגד הלל ית׳ המדבר הוא קרוב. ויתכן עוד ענינו בעת שיקרב יום ה׳ על כל הגויס, בחיזה זמן שיהיה, לו יעשה גס לך כחשר עשית, וכן תרגמת:

כי

ַנאַך אייגנעם טהון ווירד דיר
פֿערגאָלטען. (טז) יַאַ וויא איהר
דען וואָללוסטבעגַער לעער־
טעט אויף מיינעם הייליגען
בערגע, זאָ לעערען נון דען
טויבעלקעלך אַללע דיעוע
נאַציאָנען איממערוועהרענד,
שליר֗פֿען איהן אויס, טוימעלן
הין אונד ווערדען אַכ ווארען
זיא ניט געווועזען. (יז) דאָך
אויף דעם בערגע ציון הערשט
רעטטונג, דאָרט וואָ מיין הייר
ליגטהום זיין ווירד; דאַן ווער־
דען דיא אויס יעקב'ס הויז
אהרע פֿאָריגען בעזיטצונגען
וויעדער עראָבערן. (יח) יַאַ
פֿייערסגלוטה איזט דאַז הויז
יעקב'ס, העללע פֿלאַממע הויז
יוסף'ס, הויז עשו'ס — דירערע שטאָפּפעלן, פֿאָן יענען אומלאָדערט אונד פֿערצעהרט;
ניכט אייניער בלייבט איבריג פֿאַם הויזע עשו'ס. דיעס איזט דעם עוויגען אויסשפרוך.
(יט) בעזיטצען ווערדען דאַן דיא זידל־פֿען בעוואָהנער (ישראל) דאַז גע־
בירגע עשו'ס, דיא בעוואָהנער דעם נידערלאַנדעס, דאַז לאַנד דער פלשתים, זאַמט אפרים'ס
אונד

ואת

רש"י

ובלעז לע"ז קוריס לאותו טרו"ג: (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי. כמה דחזיתון על מחת טורח דקודשי: ולעו. כתרגומו ויסתלעמון ל' מהומ' וממון וטירוף דעת לישטורדיש"ן בלע"ז: (יז) לת מורשיהם. נכסי עממיה דהוו מסנין להון: (יח) כי ה' דבר. והיכן דבר (במדבר כ"ד) וירד מיעקב והאניד שריד וגו': (יט) וירשו הנגב. ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ

באור

(טז) כי כאשר שתיתם, אתה עשו וכל הגוים סביבי קדשי שעשיתם משתה ושמחה על חרבנו כן יעשו אז כל הגויים הללה כוס פורענות תמיד, כלומר בלי הפסק עד שיכלו הרעים שבהם: ולעו, כת"י ויסתלעמון, לשון מהומה וטירוף הדעת לישטורדישאון בלע"ז (כ"ל עטורדיסאנט, בעטיבונג בל"ה) (רש"י): (יז) ובהר ציון תהי' פליטה, וי"ו מעורר ההפך, ר"ל כל הגויס יהיו כלה היו אבל בהר ציון תהיה פליטה לשארית ישראל הנשארים בגלותם: והיה קדש, ההר הזה יהיה קדוש יאמר לו: וירשו את מורשיהם, מה שירשו מקודם גלותם. והנפרד מורשה והרחוי מורשהיהם וכפלה הה"א ונכלבת בכירי הפי"ן: (יח) והיה בית יעקב, כאש לוכלת, ובית יוסף כלהבה כפל הענין במ"ש: ובית עשו, ידמה לקש הנאכל מלקת האש של יעקב ויוסף עד שלא יהיה שריד ולא יהיה נשאר גם מ' מהם: (יט) וירשו, יושבי הנגב, ר"ל ישראל שהיו יושבים בדרומה של ארץ ירשו את הר עשו שהוא במלכ דרוס, ויושבי השפלה את ארץ פלשתים הסמוכה להם: וירשו, ג"כ את שדה אפרים ושדה שמרון. ובנימין שהיה גבולו בירקן, יירש

וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־
הַגִּלְעָד: (כ) וְגָלַת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת
וְגָלַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ
אֶת־עָרֵי הַנֶּגֶב: (כא) וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו
וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

אונד שומרון׳ס גע֗ילדע; זֹא
וויא דיא פֹּאם שטאַממע בנימין
גלעד׳ס געביטה. (כ) יענעם
אויסגעוואַנדערטע העער דער
איבריגען קינדער ישראל׳ס אַ֗
בער ווירד דאַז, וואַם צום
כנעניטער לאַנדע געהערט,
ביז הין נאַך צרפת, זֹא
וויא דיא אויסגעוואַנדערטען
ירושלים׳ס דיא אין ספרד צער֗
שטרייעט וינד, דיא זֹדל בֹען
שטעדטע בעזיטצען. (כא) ערריעטטער וועדען דאַן הינויף וואַללען דען בערג ציון, אום דאַז
געבירגע עשו׳ס צו ריכֹטען; אַלסדאַן ווירד דיא רעגיערונג וויעדער דעם עוויגען זיין. —

ר ש "י

יזרחל ירשו את הר עשו שהוא במלר דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים
ואת הר שומרון: ובנימין את הגלעד. ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם יפשטו להם מהלאה
לגבולותיה של ארץ ישראל במזרח: (כ) וגלת החל הזה. תירגם יונתן עמח הדין: החל. לשון
חיל כמו (ישעיה ל"ו) ויכח ירושלימה בחיל כבד רבשקה אלא שזה חסר ו"ד. ויש עוד לפרש החל
הזה גלות הגיח הזה: לבני ישראל אשר כנענים עד לרפת. גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו
מי׳ השבטים לארץ כנענים עד לרפת: וגלת ירושלים אשר בספרד. שהם מבני יהודה אשר גלו
לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל. ואומרים הפותרים לרפת הוא המלכות
שקורין פרנ"ך בלע"ז. ספרד תרגם יונתן אספמיא: (כא) ועלו. שרי ישראל: מושיעים בהר
ציון לשפט את הר עשו. ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל: לשפוט. יושטי"ייר בלע"ז: הר
עשו. ית כרכא רבא דעשו: והיתה לה׳ המלוכה. לימלך אחין מלכותו שלימה עד שיפרע מחויביו:

באור

אז את הגלעד שהיה מקדם לבני מנשה בארץ המיסור שהוא מעבר לירדן, כי מנשה יתפשט
גבולו מצד והלאה, (מדברי המפרשים): (ב) וגלת החל, חסר יו"ד והוא כמו החיל, וענינו
חיל אחר בני ישראל אשר המה בגלות הזה לאחלם: אשר בכנענים עד צרפת, לדעת המפרשים
הוא לתוספת באור, כלומר אשר גלו לארץ הכנענים עד לרפת, והוא המלכות שקורין פרנ"ך
(פֿראַנקרייך). ולדעתי יותר יתכן לאמר כי מלת ירשו שבסוף המקרא מוסב למעלה וטעם
הכתוב שהגבי הגולה של אחר ב"י ירשו הארץ אשר בכנעניים תחצב עד לרפת והוא עיר גבולית
של ח"י בקצה ארץ לבון והיא הנזכרת במלכים (כ"ד ז'): וגלת ירושלים אשר בספרד, ת"י
דבספמיא, והוא (שפאניען בל"ו), ר"ל בני ירושלים שגלו לארץ ספרד ומצד נתפרדו
לשאר ארצות בגודע, ירשו את ערי הנגב של ח"י, כן הוא דעת המפרשים. ואם כוונת הנביא
על ממלכת החשמונאים בימי הורקנוס, וכבל לכוון המלה על שם עיר סאפארים במדינת גליל
(גאַלילעאַ) אשר שמה בערבית ספרד, כי בארץ ההיא הרבו החשמונאים לגלח את לוביהם
בזכר בספר יוסיפון, ולזה יהיה טעם ירשו את ערי הנגב, על ערי ארץ ערב (אַראַביען) אשר
המה מפלת נגבה של ח"י: (כא) ועלו מושיעים, המה גדולי ישראל ושריו: לשפוט את
הר עשו, לקחת משפט מאת יושבי על כל אשר הרעו להם: והיתה לה׳ המלוכה, וא תהיה
המלוכה לה׳ לבדו, כי כל הגוים יודו במלכותו (רד"ק). וכבר הערנו פעמים הרבה, כי הנביאים
ע"ה היה רגיל בפיהם לדבר תמיד לאחרי יעוד החרבן והמפלה של החומות, מן התכלית הרחוק
המוגג ע"י זה, שהוא התפשטות הכרת האמת וענודת האל ית' האמתית על כל הארץ:

ספר יונה

מתורגם ומבואר

מאת החכם ר' יואל ברי"ל נ"ע.

******

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

JONA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

תרגום אשכנזי

יונה א

א (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶּן־אֲמִתַּי לֵאמֹר: (ב) קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי: (ג) וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֳנִיָּה וּבָאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה: (ד) וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי

א (א) דעם יונה זָהן דעם אמיתי, ווארד דאז וואָרט דעם עוויגען אַלזוֹ:

(ב) אויף! געהע נאַך נינוה, יענער גראָסען שטאַדט, אונד רופּע איבער זיא אויס (דען אונטערגאַנג), דען אירער באָזהייט איזט פַּאָר מיך גע־קאָממען. (ג) דאָך יונה מאַכטע זיך אויף נאַך תרשיש צו ענטפליהען פַּאָר דער ערשיינונג דעם עוויגען, אונד רייזטע נאַך יפו. דאָרט פַּאַנד ער איין שיף, דאַז עבען נאַך תרשיש אַבגעהען וואָללטע, בעצאַהלטע דען מיטהסלאָהן, אונד שטיעג היניין, אום מיט איהנען נאַך תרשיש צו רייזען, אונד זָא דער פַּערנערן ערשיינונג דעם עוויגען צו ענטגעהען: (ד) אַבער דער עוויגע ערר־עגטע איינען העפטיגען ווינד גענגען ריא זעע הין, דאַז

סער

מעער

ר ש י

א (ב) **וקרא** עליה. לית קריאתי: (ג) לברח תרשיזה. יש שמה תרשיש והוא בחולה לארץ לחר לברח לי היס שתין השכינה שורה נח"ל לחר לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים ניולח נך לשלוח לחריך ולהניחך משס משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לנית הקברות לחר לו רבו יש לי עבדים ניולח נך לשלוח לחריך ולהניחך משס ומה רחה יונה שלח רלה לילך לל נינוה לחר העמיס קרובי תשובה הס לס לומ' להס ויעשו תשובה נמלחתי מחייב לת ישרחל שתין שומעים לדברי הנביחים: ויתן שכרה. הקדיס לתת שכרה ותין דרך יורדי היס לתת שכר הספינה עד שעת הילילה והוח הקדיס ולח עוד חלח שנתן שכר כולה:

ב א ו ר

א (א) [דבר ה', מנוחר בהקדמתינו]: (ב) נינוה, [עיין בהקדמה ובס' נחיס]: וקרא עליה, לית קריאתי (רש"י), והרד"ק לחמר ולח כתב מה יקרח עליה, חלח ממה שקרח עליה בסיף ונינוה בהפכת, למדנו כי זחת הקריחה לחמר לו שיקרח עליה ע"כ. ולדעת הרחב"ע הטעם שיקרח עליה כי עלתה, כלומר שעלתה רעתם לפני, ולח יתכן זה, כי לז היה לומר, וקרח סס, חו נחזניהם חו חליהם, עתה שחמר עליה, הטעם בהכרח על מה שנגזר עליה, וכי עלתה הוח מחמר הסס ב"ה חל יונה למה יקרח עליה הגזירה הזחת: (ג) חרשישה, [עיין בהקדמה]: מלפני ה', מפני ה' לח נחמר, כי חיך יחשוב הנביח לברוח מכחני ה' חשר חלח כל החרן כנודו, וכתיב הנה מפניך חברח, חלח מלפני ה', כלומר מהמקוס המכונה לפני ה', זה חרן ישרחל חשר נחמר עליו עיני ה' חלהיך בורס חותה תמיד, והיה רולה ללכת לחולה לחרן, כדי שלח תשרה עליו עוד רוח נבוחה, ויהיה מוכרח ללכת חל נינוה, מטעם החזר בהקדמה: יפו, [מנוחר בהקדמה]: באה הרשיש, טעמו מלרע, ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולנח תרשיזה (רד"ק): ויתן שכרה, לח כל שכרה, רק מה שהוח חייב ליתן בחלקו (הרחב"ע): (ד) הטיל השליך, כמו שלח תנני נוטל עליך, והוח דרך משל כחלו פתח בניכול נחדי הרוחות חשר הס נרוחים בתוכס, ושפך רוח גדולה חל היס, ושרשי נטל ויטל דומים בענייניהס כשרשי נלע ויגע: חל הים, שנשב הרוח מן היבשה חל היס, ועל כן לח יכלו ח"כ להשיב חל היבשה,

ולשי

סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשָּׁבָה
לְהִשָּׁבֵר: (ה) וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים
וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ
אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם
לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְיוֹנָה יָרַד אֶל־
יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדָם:

ויקרב

מעער ווינד זעהר שטירמיש, אונד דאז שיף דראָהעטע צו שיטערן. (ה) דאַ־בער גע־ריטהען דיא שיפֿסלייטע אין פֿורכט, בעטעטען יעדער צו זיינעם גאָטטע, אונד ווארֿ־פֿען דיא גערעטהע דיא אים שיפֿפֿע ווארען אין דיא זעע, אום עס זיך צו ערלייכטערן. יונה אבער ווארֿ אין דען רוים הינאב גע־שטיעגען, אונד לאג

וויא

ר ש "י

(ד) חזנה להשבר. נדמ' כחלו היה נשבר: (ה) המלחים. בני לדם המנהיגים את הספינה: איש אל אלהיו. מן כל לאומות שלו עכו"ם היו שם:

רכ

באור

ולפי שהיה ממערב לארץ ישראל היתה ח"נ הרוח רוח קדים לפיכך לעולם על הספינות העוברות בזה הים ממערב למזרח, ולפיכך נאמר עליו ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: והאניה חשבה להשבר, פירוש לפני החניה חשבו שתשבר החניה (רד"ק) וכן הוא גם כן דרך ל"ח לתלות בניזוק זה פעולה רעוית בדבר שאין בו ראיון כלל, ולפיכך (דאַ טיך ווחלוטע לעבערעכען), והרא"ע מדמה המאמר הזה לארץ כי תחטא לי, ור"ב בן מלך למאמר וכל הארץ נאו, והדברים לינם דומים נאמת, כי החנשים יחטאו גם יבואו לכל לפ שישרו לעולם ניס: (ה) המלחים, תופשי המשוטים (רד"ק), והוא מענין ממולא טהור קדם שפירושו מעורב לפי שמהפכים את המים במשוטות בשנהיגים את הספינה כשהם יושבים בלדם המהפך בנף נלים לערבן במים וכל דבר שלדם רולה לערב יפה יפה מהפכו בחלבע לו בנדך (ר"ב בן מלך): ויונה ירד, וי"ו מורה על הפוך הענין הקודם, כי הוא לא לעק לל ה', גם לא עזה מה שביכלתו להליל החניה בהטלת כלים וכיולא בזה, כי בבר אמר לו לנו ורוחי שמחת ה' נסנה זאת בעבור בריחתו מלפניו, והתחיל לדחוק שמא יחשוב לו ה' עון, על שמנע מלעשות רלונו, ועי"ז נפלה עליו לימת תרדמה. וענין תרדמה בהלת הרעיון המבטלת לפי שעה פעולת החושים וכלי המעשה שנלדם, כמה שמצינו בל"ח (חייע בעטייבונג): ירכתי הספינה, לל לחת מירכתי הספינה כמו ויקבר בערי הגלעד (הרא"ע ורד"ק). לפל הני שבחו לירכתים יתה (שמות כ"ו) שתי לפעד לפרש בהכרח כי חס על בלע לחת. והעקר שים הבדל בין ירך לירכתים, לפעד הוא חס רבוי כולל, כשם מספריים מלקחיים והדומה (עיין המלסף לחדש בסלו תקמ"ה), ולפן הנחתו רלשונה על כל זויית (חיין ווינקעל), להיותו מוגבל תמיד מזני ירכים, ולפי שהזויות הוא בקלה האחרון של ללו הפלות, הונח לח"ב השם הזה על כל פלה לחרונית שבמקום מוגבל, מזה הטעם ולירכתי המערב ימה (שמות כ"ו), ופירשו רש"י לפון סוף כתרגומו ולסיפי, וכתרגום הרמב"ן שם (דיא היינטערווארט), ומזה הונח על הקלה האחרון שבכל גבול (דיא מיטערשטע גרענצע), מזה מרוס הריס ירכתי לבנון (מ"ב י"ט) על הקלה האחרון שבהר הלבנון, ולהיפך תורד על ירכתי הבור (יחזקאל י"ד) על הקלה העמוקה שבבור, וכן (ש"ח כ"ד) בירכתי המערה (אין דעם הינטערשטען ווינקעל דער השהלע) וגם (ירמיה ל"ח) וקבלתים מירכתי הרץ (פֿון דען מיטערשטען ווינקעלן דער עדדע), וגם (יחזקאל ל"ח) ירכתי לפון (דאַ מיטערשטע נאָרדען), וכן הענין כאן על המקום התחתון שבספינה המכונה בל"ח (דער טיפֿסטע), הוא מקום המזונות והסחורות ודירת העוברים ובעלי הספינה כשהם נוחים ממילכתם, וכשהם עוסקים במלאכתם הם על פני הספינה המכונה בל"ח (דאַ פֿערדעק),

חכ

תרגום אשכנזי

יונה א

(ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד: (ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ

וויא זיננלאָז דאַ. (ו) דאַ טראַט דער שיפֿהויפּטמאַן צו אים הין, אונד רעדעטע אים אַן: ווארום ליגסט דוא זאָ זיננלאָז דאַ? אויף! רופֿע דיינען גאָטט אַן, פֿיעללייכט ניממט דיע זער גאָטט זיך אונזערער אַן, דאַס וויר ניכט אונטערגעהען. (ז) אינדעם האַטטען דיא שיפֿסלייטע אייגער צום אַנדערן געשפּראָכען: קאָממט לאַסט אונז לאָאזען, אונד דאַס דורך ערפֿאַהרען, וועם אונטער אונז ווער דיעזעם אונגעמאַך צו צו מעסטען האַבען.

וויפילו

ר ש "י

זיא

(ו) רב החבל. שר המלחים שלפי הס נקראים חובלי הים ובלע"ז גוברניי"ל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם: יתעשת ל' מחשבה וכן (תהלים קמ"ו) עשתונותיו וכן ומלכת עשית (דניאל ו'): (ז) לכו ונפילה גורלות. רואים היו אחר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת לומרו בשביל אחד ממנו הוא. וכן מצינו בפרקי דר' אליעזר: בשלמי.

ב א ו ר

וזה טעם ויונה ירד, וכן תרגם התרגומי נחית לתרעית ספינה דשלפא: (ו) רב החבל, הגדול שבספנים כי הספנים נקראים חובלים לפי שמושבים ומתירים חבלי הספנים כפי חכמתם, וכן ת"י רב ספניא: מה לך נרדם, ע"ד שאחר הרב"הוו נ"ע במקום אחר, אין רצוי לאדם שיהא כל כך נכפתו ויאחז כל תקוה עד שתשיגהו תרדמה, אבל רצוי לו שיתחזק ויבקש לו הצלה ועזר, הנה כמונו כמוך בצרה זו ואנחנו מתחזקים ומושכים שיחה לפני האלהים שושיענו, גם עשינו בהעלת הגלים מה שבידינו לעשות, קום גם אתה ועשה את שלך: קרא אל אלהיך, כי לדעת העכ"ום בימים ההם, משל האחד מהאלהים הרבים אשר להם על מדינה זו ואלוה אחר על מדינה אחרת, ולפי שהיה המעשה סמוך לארץ ישראל, לפשר שחשב האיש הזה שעתה בידי אלהי ישראל לעזור, ואולי זה טעם האלהים בה"א: יתעשת, לשון מחשבה וכן עשתונותיו וכן ומלכת עשית דדניאל (דנ"י), ויפה אמר הראב"ע שהוא כמו אולוני יחשוב לי (תהלים מ'), שפירושו יתנון לי ויחשוב מחשבות לעזרני, וכן הענין כאן: (ז) לכו ונפילה גורלות, וכי כל האניות שים להם סער בים מפילים לנחש גורלות בשלמי הרעה? אלא רואים היו אחר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם משתברת לומרו בשביל אחד ממנו הוא, כן מצינו בפרקי דרבי אליעזר (רנ"י ורלב"ע ורד"ק). ונפי אחר ספרו לנו רושמי הקורות כן היתה מחשבת העכ"ום בימים ההם, וכאחר נח סער על עובדי ימים תלוהו תמיד בנעם אליליהם על אחד מחבורתם: בשלמי, טעם הבי"ת בטעם בעבור, וענין בעבור אל מי בענין בעבור מי, כי אל (מלה מורכבת מן אשר אל) הוא סימן יפה ההלטרפות (בעניטיף) והוא יסוד כל היחוסים, לפי שאין יחוס בלי לרוף ב' דברים, וכן כאן מחובר יחס הסבה עם מי שהוא מיוחס אליו ביחס ההלטרפות, וכן הענין בכל מלות היחס, ושמר לך כי זה כלל גדול בדקדוק, ונמ"ח נרחיב הדבור ה"ה בזה הענין [עיין עמודי לשון]: הרעה הזאת לנו, כפי משמעות הענין יחוברו אלו המלות בהטעמים, ויעומד מלת בשלמי במפסיק יותר גדול כמלת הזאת, ובעל הטעמים לא כן עשה, כי חס חבר מלות הרעה הזאת יותר למלת בשלמי, לכן נראה שדייק במלת לנו על מה שהוצרך לעיל בסוף פרקי דר' אליעזר, כזה: נפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת, אשר היה לנו לבד ולא לאניות אחרות העוברות בים, בדעת הר"י אבן דונש. או נאמר שטעם לנו בטעם הלנו אתה חס לגרינו (פֿון דען זוגזריגען), ויהיה הטעור בשלמי לנו (כלומ' ממנו) הרעה הזאת, ובשביל זה יופסק הרעה הזאת ממלת לנו: ויפילו גרלות, [כנוי הרבי'] כי בנחינת הפעולה שהיא אחת יאמר בלשון יחיד אך בגורל יאמר בלשון והדומה, ובנחינת הפתקין אשר יפילו בהם שהם רבים ובפי מספר החבשים אשר להם חלק בגורל יאמר בלשון רבים ויפילו גורלות

וַיִּפְּלוּ גוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־
יוֹנָה: (ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶלְיוֹ הַגִּידָה־
נָּא לָנוּ בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת
לָנוּ מַה־מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא
מָה אַרְצֶךָ וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה:
(ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עִבְרִי אָנֹכִי
וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא
אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־
הַיַּבָּשָׁה: (י) וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה
גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־
מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד
להם

תרגום אשכנזי צב

זיא לָאזטען, אונד דַאז לָאז
פֿיעל אויף יונה. (ז) דַא שפּרַא־
כען זיא צו איהם: זַאגע אונז
דָאך, דוא אום דעסטענטוויל־
לען אונז דיעזעם אונגליק אי־
בערקעממט, וואס איזט דיין
אונטערנעהמען? וואָ קָאממסט
דוא הער? וועלכעם איזט דיין
פַאטערלַאנד? אונד פַאן וועל־
כעם פָאלקע ביזט דוא? (ט) ער
ערווידערטע איהנען: איך
בין איין עברי, אונד בעטהע
דען עווִיגען, דען גָאטט דעם
הימעלעם אַן, דער דַאז מיער
אונד דַאז טראקענע לַאנד ער־
שַאפֿען הַאט. (י) דראָב
פֿירכטעטען זיך דיא מענשען
זעהר, אונד פַראגטען איהן
וואס הַאסט דוא דען געטהַאן?
אַלס זיא נון ערפֿוהרען, דַאס

ער פָאר דער ערשיינונג דעם עווִיגען ענטפַליהע, וויא ער איהנען געשטַאנדען הַאטטע:

ר ש "י

זַאג־

נמעציו של מי ממנו: (ח) הגידה נא לנו בחבר למי. למי מטלת לחבר בשביל כן הרעה הזאת לנו: מה מלאכתך. שמא פשע בחמונתיך: ומאין תבוא. שמא על לנצי לותו מקום נגזרה לפי' אין לחתה בה: ולי מזה עם אתה, שמא עמך מטלו: (י) מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מן מוצל כזה:

ב א ו ר

ועל יונה לא נפל כי אם גורל אחד, דהיינו האחד מן הפתקין שכתוב שמו עליו [וזה שאמר ויפל הגורל על יונה. וענין הגורל הזה היה ממנהגי העכ"ום בעת ההיא (עיין הוצב ד')] אלא שבנדון שלפנינו שבב השם ב"ה עצמו שיפול הגורל על יונה כדי שיוטל אל הים, וכמו שמלינו שהשרה רוחו על בלעם הרשע כדי לברך את ישראל: (ח) באשר למי, היותר נכון הוא דעת הרד"ק הגידה נא לנו אתה בחבר למי הרעה הזאת לנו מה מלאכתך וגו', וכן הוא מתורגם: מה מלאכתך, שאתה רוצה לעסוק בזה הדרך אשר אתה הולך עליו ואשר על כן הוא שנוח לפני אלהיך: ומאין תבוא, כן הוא דרך נ"ל להרבות בשאלות' אם כבר הודילו לשאול או אולי תשבו לעמוד ע"י שאלות רבות על האמת אם לא יגידה ברצונו: ואי מזה עם אתה, מ"ם השמוש כמו הפוך, ומאי זה עם אתה, או יתפרש בלי הפוך, זה העם אשר אתה ממנו אי זה הוא (הרד"ק), וגם זה נראה עוד מאמר הפוך, ואי עם מזה אתה, לפל כוונתו לומר כזה, אי אשר יאמרו עליו מזה עם אתה, ויהיה לפ"ז מזה עם אתה מאמר הנעשה לשם, אשר כבר הערנו כמה פעמים על זה הדרך בלשון עברי: (ט) ויאמר וגו', גב' דברים השיב להם תשובה על שאלתם, כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו, וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב להם על שאלתם מה מלאכתך, כי אין מלאכתו מרמה אבל הוא ירא את ה', ולא עוזה כל עול (הרד"ק): ואת ה' אני ירא, כבר העיר הרנה"ו נ"ע שבל ירצה שאמריה מלת את לומר כי אם ירצת רוממות ולא ירצת עונג, וכן הטעם כאן, שהוא עובד לותו: (י) ויראו האנשים יראה גדולה, כבר מבואר במ"ח שאע"פ שלדעת עובדי אלילים יש אלהות רבות ממדרגות שונות אשר אינה מהם יאמינו על מדינה זו ואינה מהם על מדינה אחרת, אלו בים ואלו ביבשה, אלה ברוח ואלה באש, אלה בהרים ואלה בעצים, מ"מ הכירו שבא עליונה המנוה על כל, אשר קראו בשם אלהי האלהים ואמרו שהוא עושה בשמים, וכדכתיב ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה', ולכן כאשר אמר יונה לאנשי הספינה שאת ה' אלהי השמים הוא ירא אשר עשה

לָהֶם: (יא) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה
לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם
הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: (יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק
הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי
בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:
(יג) וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־
הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ
וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם: (יד) וַיִּקְרְאוּ אֶל־
יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא
נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־
תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי כִּי־אַתָּה
יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ:
(טו) וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־

(יא) זאגטען זיא צו אים: וואס
זאללען וויר דיר טהון, דאמיט
דאז מעער אום אונז הער רוהיג
ווערדע? דען דיא זעע גהטט
איממער העהער אונד שטיר-
מישער, (יב) ער אנטוואָרטע-
טע איהנען: נעהמט מיך אונד
ווערפט מיך אין דאז מעער,
זאָ ווירד עס רוהיג ווערדען
אום אייך הער; דען איך ווייס
גאר וואהל דאס נור מיינעט-
ווענען אייך דיעזעס אונגליק
קאמט. (יג) דיא מענער
שטרעבטען איממער נאך אנס
לאנד צוריק צו שטייערן, קאנן-
טען אבער ניכט, אינדעם דיא
זעע איהנען זהר העפטיג ענט-
געגען שטירמטע. (יד) דאס
ריעפען זיא ענדליך צום עווי-
גען אונד שפראכען: אָ גאטט!
לאס אונז ניכט דיעזעס מאן-
נעס ווענען, צו גרונדע גהען,
אונד רעכנע עס אונז ניכט אלס
יתיר א'
הים
אונשולדיג פערגאסעען בלוט צו. דען דוא גאטט! ביזט עס יא; דוא טהוסט ווייא דיר גע-
פעלליג איזט. (טו) דאראוף ערגריפפען זיא דען יונה, אונד ווארפען איהן אין דאז מעער:

ר ש "י

ראז
(יג) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו בחותר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו,

---

באור

לת הים וזלת הינצה ירלו האנשים ירלה גדולה לחרי שתלו הבעם בהלל התקיף הזה: מה
זאת עשית, לס כן הדבר לחבר לומרת שלתה ירלת ה', מם זלת לילפה עבירת לחבר בעבורו
הוא כועס עליך, ולחרי כי ידעו האנשים כי מלפני ה' הוא בורח, כי הגיד להם זלת על
שלתם מה זלת עבית, ויאמרו אליו מה נעשה לך וגו', כן נראה לי שעור הכתוב, וכן תרגמתי:
(יא) וישתק הים, מקול שאון גליו, וכן (תהלים ק"ז) וישתקו כי יחתיקו (הרד"ק): כי הים
הלך וסער, כי אין לנו תוחלת שישתוק הים, כי הנה הולך וסוער יותר (הכ"ל): (יב) כי
יודע אני וגו', ולכן מוטב שאמות אני לבדי משתמותו לתם הנקיים בלבם עמדי: בשלי,
בעבורי כלו' בחטא לחבר לי (הכ"ל) ואינו מוכרח לזה כדמנותר לעיל (פ' ז'): (יג) ויחתרו,
החזיקו במשוטות להשיב לת הספינה אל היבשה, כי תופס המשוט ומוליכו בים הוא נחותר
בים (רד"ק ורלב"ע), ובשרשים לו ויחתרו במשבתם, כלומר חקרו וחפשו עלות ותחבולות
שיוכלו להמליך הספינה אל היבשה ע"כ, ודומה לזה לתר רש"י ז"ל יגעו ועסקו בחותר במחתרת,
זש"ת כמו הרכבתי ללו העניניס יחד. והנה מחסידות לנשי הספינה, שלע"פ שהרשה להם להטילו
בים לל יהנו שמוע לליו לשלות בו יד, לולי יוכלו להמילו בהשיבם הספינה אל היבשה, וגם
לחרי כן כשרלו שלי לחבר בלי זה התפללו מתחלה לה' ורחלו ידיהם נקיון: (יד) בנפש האיש
הזה, בעון שנשלח יד בנפשו (רש"י): נקיא, בחל"ף על דרך בעלי החל"ף כמו נביל נזיל
(רד"ק): כי אתה ה', הסכמת לזה ובחבר חפלת עבית לין זה כי לם מה שעלה על רלונך

הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ: (טז) וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה
וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:

ב (א) וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלַע
אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי
הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת:
(ב) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
מִמְּעֵי הַדָּגָה: (ג) וַיֹּאמֶר קָרָאתִי ׀

מצרה

דאז אלסבאלד אויפהערטע
צו שטירמען; (טז) דיא כיעט
נער בעציגטען גראָבע עהר
פֿורכט פֿאָר דעם עוויגען,
בראַכטען איהם דאנקאָפּפֿער
אונד טהאָטען איהם נעליבדע.

ב (א) דער עוויגע אַבער שיק
טע איין גראָסעם מעער
אונגעהיער דען יונה צו פֿער
שלינגען, אונד יונה וואַר אין
דעם לייבע דיעזעם אונגעהיי
עָרם דרייא טאָגע אונד דרייא
נעכטע. (ב) יונה בעטעטע
צו דעם עוויגען, זיינעם גאָטטע,

אוים דעם לייבע דיעזעם אונגעהייערס, (ג) אונד שפראַך: אין מיינער נאָטה רוף איך דען
עווי׳

ר ש ״ י

(טז) וידרו נדרים. שיתגיירו:

ב (א) דג גדול, זכר היה והיה עומד בניוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקדוש ברוך הוא לדג והקיאו לתוך פיו של נקבה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק ויתפלל

שם

באור

להעצות: (טז) ויזבחו זבח, לפי שזבחו בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבחא, וטעם וידרו נדרים, שאר נדרים שולתי זבח כמו לתת לדקה לעניים (רד״ק), ורחב״ע אמר ויזבחו לאחרי שתם. וברשומי הקורות נמלא כמה פעמים שזבחו העכ״ום לאלהיהם בספינה, כי בחיתן הספינות ההולכות על הים יש מקום לחפות ולבשל ולאכל וגם לזבוח זבח. ולזה יתכן גם כאן העשם כשמעו ויזבחו זבח בספינה, וידרו נדרים להביא עוד קרבנות כשיהיו על היבשה. או שולי נדרו שיזבחו עוד לתקופת השנה, או בכל שנה ושנה לזכרון זה היום:

ב (א) ויומן, זימן שהי׳ שם בחותו מקום שהטילו יונה אל הים: ויהי וגו׳. לפי כח בחדש לחיות במעי הדגה כפי שעה ולפ כי זה המספר רק במעשה נס (רחב״ע), ועוד נס אחר שלא נדהם שלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל (רד״ק): (ב) ויתפלל יונה, בשתבונן במאמרי התפלה הזאת נראה בעניני יותר מדרך התודה כמדרך התחינה, והטעם כי כאשר היה שלשה ימים במעי הדג והרגיש בעצמו שהוא חי ושלם בגופו, הבין שלפי זה כי לא דרך פלא מאת ה׳ שלהיו, והיה בטוח בעזרתו ושיוציאו לגמרי מן הצרה הזאת, וע״י ההתפעלות הזאת, קליה שמחה וחביה תקוה, רחב לבו לשפוך השיחה הזאת לפני שלו, והכלל כי לפי טעם תפלה לפון לעקה דוקא, כי לא יונח השם הזה על כל שיחה שישפוך לפי לפני שלו מרוב התפעלות לבו, מזה ותתפלל חנה ותאמר עלן לבי בה׳ שבלה תפלת תודה, וכן כלו תפלת דוד בן יצי, וניהם שירי תודה והלל, והעקר שהוא מענין רחה פניך לא פלאתי, לשון עיון ומחשבה, וכן יאמר גם בל״ח (חיין גערוכט) שהוא שם נגזר מפעל (דענקען). ממעי הדגה, ממקום שהיה שם, וכן ממעמקים קראתיך: הדגה, יתכן שהיתה דגה נקבה, ומה שאמר דג גדול הוא בהיותו שם המין הכולל זכרים ונקבות, כמו ויהי לי שור וחמור, אף שהיה לו ג״כ פרות וחתונות בזכר שם בכתוב, אבל לפי הענין הזה דומה ליהדגה לשאר ביאור (בדעת הרד״ק), כי שם הוא שם הכולל המופשט על כל הזכרים שביאור, ולא על דגה אחת פרטית כמו כאן: (ג) קראתי, וכן כל העברי׳ שבתפלה הזאת בלשון הוה הם, או בלשון המדקדקים שבר

בלתי

תרגום אשכנזי

יונה ב

מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי:
(ד) וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ
עָלַי עָבָרוּ: (ה) וַאֲנִי אָמַרְתִּי
נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף
לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ:
(ו) אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נָפֶשׁ תְּהוֹם
יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי:

לקצבי

עוויגען אַן, אונד ער ערהערט
מיך, פֿלעהע אוים דער העל־
לע ט׳יעפֿטען שלונד — דוא
הערכט זיא דעננאָך מיינע
שטיבימע. (ד) אונד ווירפֿסט
דוא שאָן אין מעערעם־פֿלוטען
מיך, דאַס רייסענדער שטראָם
מיך אומגיבט, דיינע וועללען,
דיינע וואָגען אַללע, הינשטיר־
צען איבער מיך׃ (ה) אַם פֿער־
צאַגט איך וועהנען קענטע:
פֿערוואָרפֿען בין איך וועג פֿאָן
דיינען אויגען — איך וועדע
דעננאָך ווידער זעהען דיינעם
טעמפּעלם הייליגטהום. (ו) מיט־
גען וואַססער מיר אַנם לעבען
דרינגען, דעם אַבגרונדם טיעפֿען מיך אומפֿאַנגען, אונד מעערעסגראָז מיין הויפּט אום־
ווינ־

ר ש ״ י

שם שנאמר ממעי הדגה: (ג) מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: (ד) כל משבריך וגליך. כל נחשולותי דימה על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים: (ה) ואני אמרתי, כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. רחיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: (ו) סוף חבוש לראשי. ימלך דסוף תלי עיל מן ריסי שהרחיקוהו הקב״ה

באור

נלתי נשלם עדיין: מצרה לי, לזין זה מ״ש הגורמת מפני הצרה, כי לשם מ״ש הגדול, כלומר מתוך הצרה קראתי, והכפל לעד מבטן שאול שועתי, וחבירו (תהלים ק״ג) אל ה׳ בצרתה לי קראתי וגו׳: ני, גם שם הבי״ת ישם הגדול ולא ישם הסבה, וטעם מצרה לי כמו מצרה שלי, וכן מזמור לדוד על דוד, והיסוד בישם ההלטרפות ונכתב מצרתי: מבטן שאול, מקום עמוק היכך שמים שהוא מרום (רשב״ם), כלומר לע״פ שאני בתחתית העומק ואתה בשכלית הרום מ״מ הגיעה תליך קול תפלתי כי השגחתך עד לזין חקר: (ד) והשליכני מצולה, כלומר לע״פ שהשלכתני מצולה וגו׳ עד שאני אמרתי בחפזי נגרשתי וגו׳, מ״מ אוסיף להביט עוד אל היכל קדשך, ואם גם תפפוני וגו׳, אני לא אחוש לזה כי בטוח אני שאתה תעל משחת חיי, כן נראה לי המשך הכתובים: ונהר יסבבני, אמר הרשב״ם כי במקום התחנרות הים עם הנהר היה זה, והעקר שכל מחיזת מים יקרא נהר, וכן גם הדרך בל״ש לומר (דעם מעערעם טוטעמ). וטעם יסובבני, זמן מורכב מהוה ועתיד: כל משבריך וגו׳, מבירו גם׳ תהלים (מ״ב ח׳): (ה) ואני אמרתי וגו׳, מבירו ואני אמרתי בחפזי נגרזתי מנגד עיניך (תהלים ל״ח): נגרשתי מנגד עיניך, כלומר מהשגחתך עלי עד שחשבתי שהסתרת פניך ועיניך ממני, לך עתה שעשית עמי הנס הגדול הזה ועודני חי נמעי הדג, ידעתי שאוסיף עוד להביט אל היכל קדשך בנית המקדש ומקום הנבואה שם שאני נרחתי ממנו, ופי׳ להביט להתפלל נגד ההיכל (הרד״ק): (ו) אפפוני מים עד נפש, סבבוני מים עד שנמעט בהו לחוכי ויקמו נפשי ממני טרם שבלעני הדג, וחבירו (תהלים ס״ט) כי באו מים עד נפש: סוף חבוש לראשי, ים סוף הגדל נקרקע היס המכונה בלע״ז זחרגחסח ובל״ח (זעעגרחז), והוא דק וחרוך עד שנפים עליו המרונים על פני המים, והקנה שהם עולים בו הוא לפעמים ירוק ולפעמים חדום, כאותו המיז המצוי

לרוב

יונה ב

(ז) לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ
בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל
מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי: (ח) בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי
וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל
קָדְשֶׁךָ: (ט) מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא
חסדם

תרגום אשכנזי צד

ווינדען, (ז) מאַג בין אַן דער בערגע ואורצעל הינאַב איך פֿאַהרען, דיא אונטערוועלט מיט איהרען עוויגן ריעגעלן מיך אומשליעסען — דוא ציעהכט הערפֿאָר מיין לעבען אוים דער גרופּט, עוויגער! מיין גאָטט! (ח) אונד ווילל מיין גייסט אין מיר פֿערצאַגען, זאָ געדענקע איך דיינער, הערר! דאַם צו דיר עניפֿאָר שטיגט מיין גע־

בעטה אין דיינען הייליגען וואָהנזיץ; (ט) דיא אויף אייטעלן אַבערגלויבען האַלטען, ווער־

ר ש "י

הקנ"ה יס סוף ולית עברו ירחל נחומו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: לעני חמרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה ממני סגור ולא תוכל לעול': בעדי. כמו (מלכים ב' ד') וסגרת הדלת בעדך ובן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (לעיל ג') לבר כנגד לבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ולעני חמרתי נגרשתי. ולעני חמרתי הארץ בריחיה סגורי בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. לבל כבר רליתי כלן ניהנ"ם ומשם העליתני והגיני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלי' כענין שנאמר לך לוסיף להביט אל היכל קדשך ותביוא לליך תפלתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעטף. נלישתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (לילה ב'): (ט) משמרי' הבלי שוא. לוחן לומות העולם שעובדים ע"ז מכוכבים ומזלות: חסדם יעזבו. ירלת הקנ"ה שכל חסדם וטובתן מלתו יעזבו לבל לעני לעני כן חלה בקול תודה לזבחה לך כך תרגם יונתן.

ובפרקי

באור

לרוב ניס סוף, לשר על כן קרלו לו זה הים, ומלותו הטעם קרלו לו ג"כ יס החדום, מלבע החדום המתפשטת ע"י הסוף על פני כל המים, וטעם חנוק כרוך, והוא ל"מ שברחבו נחזקה לל התהום נתלם מהסוף הזה ונכרך ברחבו, לו טעם לרחבי כפי' הרד"ק על רחם הדג שבלעו כי הוא היה כמו רחבו כל זמן שהיה במעיו: (ז) לקצבי הרים ירדתי, לסוף ההרים לשר ניס, כלומר לעקריהם שהוא קרקע הים וקן וקלב לחד הוא, וכת"י לעקרי טוריל נחתית (הרד"ק): הארץ בריחיה בעדי לעולם, כלומ' שבשר סגרה הארץ בריחיה בעדי שהם בריחים לעולם, לשר כל הבחים שמה לא יפותן עוד לעולם, מ"מ בשר העלית משחת חיי, בשה שהזמנת דג לבלעני חי במעיו, ומזה לני לביר שאתה ה' ללהי המשגיח בי בפרט לף למעלה מדרך הטבע לו טעם ותעל לשון הוה בשאר הפעלים, כלומר הנה בטוח לני בך שאתה המעלה משחת חיי: (ח) בהתעטף עלי נפשי, נמעמדי עתה, בלין היותי עוד נמלט מלרה זלת מבל ובל, הנה לת ה' זכרתי, ידו הגדולה ורב טובו, ותתנוח תליו תפלתי לל היכל קדשו, כלשר נסיתי בשר נתשועת הדג, ולא טוב לי ויעמוד רוחה לנפשי, ומביאו לשפוך לפניו שיחי בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב), וכתב עוד ותתעטף עלי רוחי זכרתי ימים מקדם הגיתי בגל פעליך פרשתי ידי לליך (שם קמ"ג). ולשון בהתעטף לשר הרד"ק נוכל על רוב הלרה שתקלר נפש החדם בו, ועיין להלן (ד' ח'): אל היכל קדשך, הוא השמים, וכן נאמר בהיכל קדשו ה' בשמים הכין כסאו, ועל הדרך הזה נאמר ותנוח תפלתי למעון קדשו השמים (הרד"ק): (ט) משמרים הבלי שוא, לנשי הספינה שהיו עובדים לליליס, והם משמרי' הבלי שוא, ידעתי שלשר שנמלטו מן הלרה יעזבו חסדם, שירלו לת ה' וזעקו לליו ונדרו נדרים, לא יקיימו מה שנדרו ויעזבו לענוות לליהם, לבל לני לא בן בי בקול תודה

לזבחה

חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ (י) וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה
אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה
לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃
ג (א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה
שֵׁנִית לֵאמֹר׃ (ב) קוּם לֵךְ
אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא
אֵלֶיהָ אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי
דֹבֵר אֵלֶיךָ׃ (ג) וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ
אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה
הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים
מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ (ד) וַיָּחֶל יוֹנָה

וועדען איהרע פֿרעמיגקייט
באַלד פֿערלאַסען; (י) איך
אַבער אָפּפֿערע דיר אונטער
לויטען דאַנקגעזענגען, בעצאַה־
לע גערנע, וואַס איך אַנגע־
לאָבט.—הילפֿע שטעהט נור
בייא גאָטט! (יא) אונד דער
עוויגע בעפֿאַהל דעם אונגע־
הייער, אונד עס שפּיע דען
יונה וויעדערום אַנס לאַנד.
ג (א) אונד דאַז וואָרט גאָט־
טעס וואַרד דעם יונה
צום צווייטענמאַהל, וויא
פֿאָלגט: (ב) מאַך דיך אויף
אינד געהע נאַך נינוה, יענער
בעריהמטען שטאַדט, אונד
רופֿע אין איהר אויס דיא פֿער־
קינדיגונג, דיא איך דיר אייג־
געבע. (ג) אונד יונה מאַכטע
זיך אויף, אונד גינג נאַך נינוה,

לבוא

וויא איהם דער עוויגע בעפֿאָהלען האַטטע. נינוה אַבער וואַר אייגע גראָסע שטאַדט פֿאָר
גאָטט, דרייא טאַגערייזען גראָס. (ד) נון האַטטע יונה ערשט אייגע טאַגערייזע וויט

אץ

ר ש "י

ונפרקי דר' אליעזר דרשו כלפי המלחי' שעזנו חסדם שהיו מטיבים לע"ז מכוכבי' ומזלות ונתגיירו:
(י) ישועתה לה'. נדרי שלמים ותודה לשלם לשם ישוע' תאמר לה': לה'. ישועת' כמו לישועתה
וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מ"ד) לעזרה שלנו:

ב א ו ר

לזבחה לך, ומעט מזמרים היו פעל יולא שלא הוא כמו זומרים (הנ"ג), וחברו שנאתי
הזומרים הבלי שוא ואני שלי ה' בטחתי (תהלי' ל"א). (י) ואני אזבחה, כפל הכתוב להעיר
על הפך הקודם, וכדמתוקר: אשר נדרתי, עתה במעי הדג, כי כן אמר לזבחה לך, וחבירו
לך לזבח זבח תודה ונשם ה' לקראת לשלם (תהלים קי"ו): ישועתה לה', פי' ואומר
אז בקול תודה גדול כי הישועה לה' לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי (מדברי הרד"ק),
וחבירו להי' הישועה (תהלים ג'). ולדעת הרשב"ע הנה הוא לועק עתה במקום לעזר ישועתה
להי' לנקב, הוא יעשה את שלו ואני לעשה את שלי: (יא) ויאמר ה' לדג, העיר את רצונו
שיקיאנו על היבשה (רד"ק). זכן אמר הרשב"ע דרך משל שהכריחנו לעשות חפץ השם, ועין
מה שכתב הרמב"ם על זה בספרו המורה (חלק ג' פ' מ"ח):

ג (ב) אשר אנכי דובר אליך, שתהיה העיר נהפכת על ידיתם, ונפ' ד' הוא מפורש, ולא
כתבו כאן שלא להכפיל הענין: (ג) עיר גדולה לאלהים, כל דבר הרוצה להגדילו
סומך שמו לשל דבר הגדול', כמו כהררי אל, ארזי אל, שלהבת יה, מאפל יה (רד"ק). וממה
שאמר היתה עיר גדולה משמע שבזמן הכתוב כבר היתה נחרבה, ולפ"ז לא היו הנביא עלמו
בזמנ המעשה שלירע לו על ספר, ועיין בהקדמה: מהלך שלשת ימים, לאמרו מז"ל מהלך
אחד בימות ר' פרסאות ליום, והוא לערך ארבע מיל (פיזון), והיתה לפ"ז גדולה י"ב מיל, וכן
מצא בספורי העמות הקודמי' המדה הזאת להקיפה: (ד) ויחל יונה וגו', כל כך היו קרובי

תשובה

לָבוֹא בָּעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד
וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם
וְנִינְוֵה נֶהְפָּכַת: (ה) וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי
נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם
וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־
קְטַנָּם: (ו) וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ
נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ
מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר:
(ז) וַיְזַעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם
הַמֶּלֶךְ וּגְדָלָיו לֵאמֹר הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־
יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם
אל

אין דער שטאַדט צוריקגע־
לעגט, דאַזעלבסט אויסגערו־
פֿען אונד געשפּראָכען: נאָך
פֿיערציג טאָגע, אונד נינוה
געהט אונטער. (ה) דאָגלויב־
טען שאָן דיא שטאַדטלייטע צו
נינוה אַן דיעזע פֿערקינדיגונג
גאָטטעס, אונד ריעפֿען פֿאַסט־
טאָג אויס, אונד קלייד־עטען
זיך אין זעקקע, פֿאָן גראָס ביז
קליין. (ו) אונד אַלס דיעזע
זאָגע ענדליך אַן דען קעניג צו
נינוה געלאַנגט ווער, דאַ
שטאַנד אויך ער אויף פֿאָן זיי־
נעם טהראָנע, לעגטע זיינען
פֿורפֿור־מאַנטעל אַב, הילל־
טע זיך אין אייגען זאַק, אונד
זעטצטע זיך אין אַשע, (ז) אונד
ליעס אין נינוה עפֿפֿענטליך
אויסרופֿען: זאָ ווילל דער
קעניג אונד זיינע גראָסען:

מענש אונד פֿיעה זאָלל ניכטס גענייעסען, שאָאף אונד רינד ניכט וויידען נאָך וואַסער טרינ־

ר ש "י

ג (ד) נהפכת. נחרבת: (ו) למדרתו. לכוסי יקריה: (ז) ויזעק. לוה והכריז: מטעם המלך וגדליו. מעלת המלך וגדוליו לוו להכריז:

ב א ו ר

תמוה שטרם שבלה יונה ללכת כל העיר כבר האמינו בדברו וקראו לוס, וקלתם נתנו טעם נכבר הזה, שלגזי החגים היו בעיר והעידו עליו. לפנס מלבד הדרך הרב שמן יפו לנינוה, הנה אין כאן סבה כלל לביאתנו החגזים החלה לחקרי הסערה לת כוונתם ללכת תרשיזה, שהוא מחרן נינוה כרחוק מזרח ממערב: נהפכת, נחרבת (רס"י) ר"ל כמהפכת סדום ועמורה, כי מעשים היו במעשיהם (רד"ק): (ה) באלהים, שעורו בדבר אלהים, וכן ת"י בגימרת דה': (ו) ויגע הדבר, לשר דבר הנביא וקרא על העיר (רד"ק): אדרתו, הוא לחדרת המלוכה שעליו, ונקראת כן לגדולתה ולחשיבותה משרשו שהוא ענין חוזק וגדולה (ר"ס בן מלך), וי"ת לכוסי יקריה (זייגע עהרען־קוייעד), ושם לחדרת נופל בכלל על כל מלבושי כבוד, ובפרט על לותו הלבוש המיוחד לגדולים וגזירים שבעם, ובהיות שלבוש המלכות הוא על הרוב מלרגמן תכונה גם בל"ת (דער פורפור): (ז) ויזעק ויאמר, העביר כרוז בעיר על התשובה, ולע"ד שהעם היו נזהרים מלליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל (רד"ק). וטעם ענוי הבהמה כדי להרבות התעוררות והתפעלות בלב האנשים: מטעם המלך, ר"ל מעלתו ושכלו הוא וגדוליו בלם הסכימו בזה, וכן וטעם זקניס יקח, בשנותו לת טעמו (רד"ק): אל יטעמו מאומה, הנה הפעל הזה כולל בהוראתו גם השתיה, וכן בתוב לס יטעם עבדך לת לשר לוכל ולת לשר לשתה (ב"ב י"ט), שלל שהפעל הראשון בזה הכתוב מוסב על המאכל הראשון שבמאמר, והפעלים האחרונים על המשתים האחרים, ודומה לזאת החלוקה, לתני שהס ולבני מלוחי,

לאכול

אַל־יִשְׁתּוּ׃ (ח) וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־
אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ
מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר
בְּכַפֵּיהֶם׃ (ט) מִי־יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחַם
הָאֱלֹהִים וְשָׁב מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא
נֹאבֵד׃ (י) וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה
וַיִּנָּחֶם הָאֱלֹהִים עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר־
דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה׃

טרינקען, (ח) מענש אונד בַּיעה
אין טרויער־זעקקען גיהילט
זיין, אונד יעדער גאָטט אַנרו־
פֶּען אינברינסט־גליך, אונד
אַבלאַסען פַּאָן זיינעם באָזען
וואַנדעל, אונד־פַּאָן דעם אונ־
רעכט, דאַז אַן זיינען הענ־
דען קלעבט; (ט) ווער ווייס,
ערבאַרמט זיך דיעזער גאָטט
ניכט וויעדערום, אונד לעסט
אַב פַּאָן זיינעם ברעננענדען
צאָרן, אויף דאַס וויר ניכט
אינטערגעהן. (י) אַלס נון
גאָטט איהרע האַנדלונגען זאַה,
דאַס זיא פַּאָן איהרעם באָזען
וואַנדעל צוריקגעקעהרט וואַ־
רען, דאַ ענדערטע גאָטט זיי־
נען ראַטהשלום וועגען דעם איבעלם, וועלכעם ער איהנען גערַאָהט האַטטע, אונד
וירע
פַּאָללפֿיהרטע עם ניכט.

ר ש "י

(ח) ויקראו אל האלהים בחזקה. לפסרו למהות לבד והולדות לבד לאמרו לפניו רבש"ע אם אין אתה מרחם עלינו אין לנו מי מרחמים על אלו: (ט) מי יודע. עבירות שבידו יאוב: ונחם האלהים. נתעצב על הרעה לשוב ממנה:

באור

לשתות ולאכול: (ח) ויתכסו וגו', אין הבהמות מתנסות מעצמן, אלא הטעם יתכסו האדם את עצמם בשקים ויכסו גם את הבהמות בהם. וכלל ידוע בלשון שהפעל יבוא לעולם על סדר הנושא הסמוך לו, גם יתבן ענין הרבוי על שם האדם להיות שם לקבוץ רב בשם עם וכיוצא בו: ויקראו אל אלהים בחזקה, קראם הרמב"ן ויקראו האדם, כי בגוף פעל ויתכסו מוסב על האד' לבד וכמו שנאמרו, ופעל יאוכו כמוהם, ויבואו ח"כ נושאי הנסתרים שבכל אלו הפעלים על דרך אחד, כראוי לפי דרכי ההגיון, וטעם בחזקה, בכל מאמצי לבם: (ט) מי יודע, אולי יאוב אלהים ונחם בשינוי ממעשינו הרעים, וכן מי יודע יחנני ה' (ש"ב י"ב), אולי יחננו, ות"י מאן ידע דלית ביה חונין יתוב מנהון ויתרחם עלוהי מן קדם ה', וכן נראה דעת בעל הטעמים שהפסיק במלת יאוב במפסיק יותר גדול מבמלת ונחם: ונחם, נראה לי שהין זה לשון תרטה כי אם לשון רחמנות, והדומה לו לא יחום ולא ינחם, יחד נכמרו רחמי, וכן תרג' יונתן ויתרחם עלוהי: (י) וירא האלהים את מעשיהם, ראה שמעשיהם הוא לשובם, וכי שבו מחמת מדרכם הרעה, כי הלעקה והתענית בלי מעשים טובים אינם מאוסים כלום לפני הקב"ה, כמאמר הנביא (ישעי' נ"ח) הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו וגו', הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע וגו' הלא פרוס לרעב לחמך וגו'. ועל כן אמר הרמב"ן לותם שהחמינו בו, כוון לפרש הה"ת, ונחמת מלינו הפסוק לרוב על זה הדרך בכתובים: וינחם האלהים, כי כל דבריו שאמר להרע לבני אדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו יבלא וזו המדה היא ממדותיו יתברך כמו שאמר בתורה, וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו', וכן יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגו' (רד"ק). וטעם וינחם דברה תורה כלשון בני אדם (רשב"ע), ועיין מה שכתב תלונגו הרמב"ן ז"ל בספר ת"ם על מאמר ויתעצב אל לבו, דברים עתיקים ומתוקים, כמתת אלהים אזר נרגו ה', להוליך כל חכמה בשבלו הזך ובנועם מליו, יבוא שלום ינוח על משכבו:

ד (ו) וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה
וַיִּחַר לוֹ: (ג) וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר אָנָּה יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְבָרִי
עַד־הֱיוֹתִי עַל־אַדְמָתִי עַל־כֵּן
קִדַּמְתִּי לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה כִּי
יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֵל־חַנּוּן וְרַחוּם
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־
הָרָעָה: (ג) וְעַתָּה יְהוָה קַח־נָא
אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי
מֵחַיָּי: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה הַהֵיטֵב
חָרָה לָךְ: (ה) וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר

תרגום אשכנזי צו

ד (ו) ריעזעם מיס־ג׳יעל דעם יונה זעהר, אונד קרענק־טע איהן. (ג) אונד ער בעטע־טע צום עוויגען, אונד שפראך: אך, עוויגער! וואר דיעזעם ניכט מיין וואָרט, אלם איך נאך אין מיינעם פאטערלאנדע וואר? דארום וואלטע איך צו־פאר איהם קאמען, אונד נאך תרשיש פליהען; דען איך ווייס נאר וואהל, דאס דוא איין אללגנעדיגער אונד אלל־באַרמהערציגער, לאנגמיטהי־גער אונד הילדרייכער גאטט ביזט, דער אנגעדראהטען אי־בעלם וועגען דיינען ראטהשלום עגדערט. (ג) אונד נון, עוויגער! נים מיר דאס לעבען, דען דער טאד איזט מיר בעססער, אלס דאס לעבען. (ד) דארויף ערווי־ויש־ב

ערטע איהם דער עוויגע: קרענקט דיך דיעזעם דען מיט רעכט? (ה) יונה אבער האט־טע

ר ש "י

ד (א) וירע על יונה. לשון עצבון יאמרו הלומות שלחי נגיח שקר: (ב) הלוא זה דברי. יודע

באור

ד (א) וירע וגו', לאחר כלות הלרבעים יום, שראה לז שנחם ה' על הרעה, הרע לו הדבר הזה מאד, לדעת הרל"ק נעבור ישראל שיתשיבו על ידם, ולדעת רש"י, לשון עצבון יאמרו הלומות שלחי נגיח שקר, ועיין בהקדמה: (ב) ויתפלל, התפלל קח נא את נפשי ומשר נתחלת תפלתו לומה ה' הלוא זה דברי וגו' (רל"ק). רלונו שהלה הדברים הרשומים לימים דרך תמיה, כי לם דרך טענה וסנרת בלבד. לשון כפי מה שהערנו לעיל (ב' ב') לין לורך לזה. והטעם שפך שיחתו לפניו, ומוסב ל"ל על כל הדבור: הלוא זה דברי, מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי (הל"ל): עד היותי, כמו בעוד היותי, וכן עד זה מלבר (לחוב ל' י"ח), והעקר שכל עד הוא לשון עוד, כאשר יבין המשכיל, ולשון כאן המקום להרמיז הדבור הזה: קדמתי לברוח, מענין קדמה פניו (תהלים י"ז), כלומר חשבתי להקדי בריחתי לתרשיש לפני תשובתם כדי שלא יזובו. וטעם קדמתי מבנין התפעל (קאָנוויקטיוו), וכדמתורגם בל"ל: (ד) ההיטב חרה לך, נראה לי שטעם היטב כטעם היטיבו לאכר דברו, היטבת לעשות, שהוא ענין לדק ומשפט (רעכט טהון), כלומר הכי הטבת לעשות במה שחרה לך על הדבר הזה? איך ולמה לא לחסס על הרעה לאחרי שחזרו למוטב, ואם זה רע לישראל, יחזרו גם המה למוטב, לכל מה שעשיתי לחי טוב מאד, ולשון כי אם על פי לדק משפט ומישרים. ויתכן עוד שכוונה לומר לו ה' מאמר המשתמע לשתי לפי, הפ' הא כמו שבארנו (חיזט וואָהל רעכט גשטהאן האָס וגו'), והפן הב' הכי חרה לך מה שהטבתי לעשות נסליחתי (קרענקט דיך דען דאָז רעכט טהון). והנגיח לא הזיכו עוד על זה, לכל הכלם מפניו כי אין להזיב על הטענה הנכוחה הזאת (ועיין להלן פ' ס'): (ה) ויצא יונה, שב להזכיר דברי יונה ואשר קרהו לפני מלאות לרבעים יום כדרך ויפגע במקום, ויקח יוסף את שניהם (הרא"ש). וזה נכון מאד, כי מתחלה חשב מיד ענין התשובה והנחמה

ויֵּשֶׁב מִקֶּדֶם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שָׁם סֻכָּה וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה מַה־יִּהְיֶה בָּעִיר: (ו) וַיְמַן יְהוָה־אֱלֹהִים קִיקָיוֹן וַיַּעַל ו מֵעַל ה לְיוֹנָה לִהְיוֹת צֵל עַל־רֹאשׁוֹ לְהַצִּיל לוֹ מֵרָעָתוֹ וַיִּשְׂמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקָיוֹן שִׂמְחָה גְּדוֹלָה: (ז) וַיְמַן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת בַּעֲלוֹת הַשַּׁחַר לַמָּחֳרָת וַתַּךְ אֶת־הַקִּיקָיוֹן וַיִּיבָשׁ: (ח) וַיְהִי ו כְּזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ

על

טײַ גלייך אַנפֿענגליך דיא שטאַדט פֿערלאָסטען, אונד זיך אויסערהאַלב ציר מאָרגענ= זייטע דערזעלבען איינען זיטץ נע ועהלט, אונד איינע לויבע דאָרט ערריכטעט, אונטער דערען שאַטטען ער ווילטע, ביז דאַס ער זעהע, וואַס אין דער שטאַדט פֿאָרגעהט. (ו) נון האטטע גאָטט דער הערר דאַ= זעלבסט איין קיקיון בערייטעט; דאַז שאָס איטצט האָך עמ= פֿאָר איבער יונה, אויף דאַס עם אים צום שירם דיענע פֿיר זיין הויפט, אונד פֿאָן זיינעם אונמוטה איהן בעפֿרייע, אונד יונה האַטטע איינע גראָסע פֿרייד איבער דאַז קיקיון. (ז) גאָטט שיקטע אַבער גלייך דעם אַנדערן טאַגס, אַלס דער מאָרגען אַנבראַך, איינען וואורם, דיעוער צערנאַגטע דאַז קיקיוו, אונד עם ווילקטע אַב. (ח) אַלס נון דיא זאָננע שיען, אונד גאָטט צוגלייך איינען שטיללען הייסען אָסטווינד ענטשטעהן ליעס, דאַ שטאַך

דיא

ר ש " י

ידע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריבם ואהיה שקרן בעיניהם: (ו) וימן. ל' הזמנה: להציל לו מרעתו. מחוס השמש: הקיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיכל וכך שמו: (ז) ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיזמר לזכר ויך יזמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית.

תמרו

באור

והנחמה עם מה שלימד ליונה ע"ז, ועתה כשרולה לספר מעשה הקיקיון לריך לחזור לאחוריו ולזכור מקום מושבו שהי' מחון לעיר ונגד השמש, וכן מתורגם בל"ח: (ו) וימן, עתה לאחרי כלות הארבעים יום ואחרי אמרו ליונה ההיטב חרה לך, זימן את הקיקיון לו לאות שלימו מן הרחוי שיחרה לו על סליחתו לנינוה: קיקיון, הוא עשב שתארכים פארותיו ותגבהה ועושה כל (רל"ק), והוא עשב יפה מאד ועיין תולדתו בהקדמה: להיות צל על ראשו, לולי שכשר יבוא עלי הסכה, או שלא היה כל מספיק, כי החמימות רבה מאד בהארץ הזאת, ומלבד זה הי' עוד טעם לאחר להזמנת הקיקיון, והוא: להציל לו מרעתו, לאמרו המפרשים מרוב חום השמש, והיותר נכון שהוא מטעם ויראי לבל יונה רעה גדולה, כי אע"פ שראה שלקבל דברי ה' ודרכו, בכל זה לא יכבר העניו הזה מהרע לו מהטעמים הנזכרים, ואמתו הטעם נ"ה בהקיקיון, כי כן הוא מתולדות הנפש כשירואה אדם דבר נאה מאד, ומוסף עליו שהוא לתועלתו, יתקשר דעתו עליו, וטעם להציל לו במקו' להצילו, היפך היקרך דברי: (ז) למחרת, יום שאחרי בקיקיון (רלב"ע): ותך, תולעת לשון נקבה, וכן תאכלנו התולעת, והטעם שאחכו למטה ואחר שנפסק ממנו לחות הארץ ונאתך יבוא עליו שהיו לו לבל (רל"ק): (ח) רוח קדים חרישיח, אמרו רבותינו בשעה שמגבית משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד, וכן ת"י שתיקותא (רמ"י), כי רוח קדים חס וכש נשנעו, אך בשהוא רוח קדים עזה, יתמעט החמימות קלת ע"י

הנשיבה

עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל
אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי
מֵחַיָּי: (ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה
הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת:
(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־
הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא
גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבֶן־לַיְלָה

אבד

תרגום אשכנזי צו

דיא ואננע דעם יונה אויפֿם
הויפט, אונד ער פֿערשמאַ־
טעטע שיער. דאַ ווינשטע ער
זיך צו שטערבען, אונד שפראַך:
וואַהרליך! דער טאָד איזט
מיר בעסער אַלס דאַז לעבען.
(ט) אונד גאָטט זאַגטע צו יונה:
קרענקט עם דיך דען מיט
רעכט וועגען דעם קיקיון'ס?
אונד ער ערווידערטע: וואָהל
קרענקט עם מידמיט רעכט צום
שטערבען. (י) דאַ שפראַך דער
עוויגע: ווילסט דוא דעם
קיקיון'ס געשאָנט האַבען —
דאַז דאָך ניכט דורך דיינען

פֿליים גראָס געוואָרדען — דאַז בינען איינער נאַכט ווארד, אונד בינען איינער נאַכט

פֿער־

ר ש"י

לחמרו רבותינו בזעה שמנבת מזתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד. וכן ת"י שתיקותא: ויתעלף. פזמיי"ר בלע"ז: (י) לא עמלת בו. בחריזה וזריעה והזקות מים: שבן לילה. כמו בין לילה לא גדל לילה אחד:

תגר

באור

הגזבה, לכן כשתנוח חרבית היא חמה מאד מאד, וכמעט אין לחפשר לסובלה: ויתעלף, עיין עליף מזוטף לעיין עטוף, כלכתיב ותתכס בלעיף ותתעלף, וטעמו כאן בטעם העטופים ברעב, וכאלו תכוסה הנפש בחופל ע"י הלרה, הפך ותחורנה עיניו (ז"ח י"ד): (ט) היטב חרה לי, הטבתי לעשות במה שחרה לי על הקיקיון, והנה עתה הזיע מיד על השאלה הזאת לחזבו שוולתי הדין עמו מב' בחינות, (א) מפאת עלמו, למה יוקח ממנו הטובה הזאת על לא דבר, (ב) מפאת הקיקיון, למה יוכרת לבר נאה ויפה בזמן קלר כזה, וידמה בלבו א"י יתהב השם יתעלה להשאית בלי טעם וסבה, ועל ב' הטענות האלו השיבו השם ב"ה בבתובים הבאים: נגד הטענה הראשונה אמר אתה לא עמלת בו ולא גדלתו ולא עלה מעולם על דעתך לעשותו, כי אם אני עשיתיו, ומה לך להתרעם כשאבבע את שלי, אני נתתיו ואני לקחתיו ואתה אין לך בו אם זכות ומשפט ירושה; ונגד הטענה השני' אמר שבין לילה אבד, כלומר אחרי שמדרכו להתהוות בזמן קלר, אין ההיזק גדול כל כך אם יאבד כמו כן בזמן מועט, שבל יום ויום יתרחש אחר כמוהו; ואתה בבל זאת חסתה עליו ולא תרלה באבדן אחר ימלאנו, ואיך לא אחוס אני על נינוה העיר הגדולה שהיא מעשי, אחר לבבודי ברחתיה ולהשפיע עליה מטובי הגדול, זה בבחינה הראשונה; ונגד הבחינה השניה אמר אחר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם וגו', ואחר לריבי' כפי טבעם לתולדותם יותר מאלפים שנה להתרבות כמו אלה, ואיך אכלם ברגע אחד על לא חמס בנפש: עד מוה, עד שאשאל למות מחמת בעד החרי הגדול הזה: שבן לילה היה, אמרו המפרשים שהוא כמו בן נון, ושעורו בבן אחד בומ' והדומ', ואני לא ידעתי לכוון הטעם ע"פ הפירוש הזה, כי אם יהי' טעם היה שנתהוה, איך יתבן לומר שבבר היה בין לילה נרגע שנתהוה בו, ואם יהי' טעם היה על קיומו, איך יאמר שבן לילה אבד והוא היה בן שתי לילות כשאבד בעלות השחר למחרתו, ולבן נראה לי הטעם כמשמעו בין עתי הלילה, כלומר שנתוך הלילה נתהוה ובתוך הלילה אבד, כי גם לאחרי עלות השחר בל עוד שלא יבא השמש על

פני

תרגום אשכנזי

יונה ד

אָבָד: (יא)וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ
הַרְבֵּה מִשְּׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם
אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ
וּבְהֵמָה רַבָּה:

פֿערגינג. — (יא) אונד איך, איך זאָללטע דעם גראָסען וויטליפֿיגן נינוה'ס ניכט שאָנען? — אין דעם מעהר דען צוועלף מאַהל צעהנטויזענד מענשען זינד, דיא רעכטם פֿאָן לינקם צו אונטערשיידען, אַנאָך ניכט וויססען? — אונר טהיערע אָהנע צאַהל? —

רשי

(יא) אשר לא ידע וגו'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם:

באור

פני הארץ עוד לילה, וכת"י די בלילה הדין הוה ובלילה לאחרנא אבד, וחד מן חברייא אמר הטעם שבין לילה ולילה היה ואבד, שלא היה שמא בו ביום אחד: (יא) הרבה משתים עשרה רבוא, יותר מעשרים עשרה רבוא, ורבוא הוא עשרת אלפים (רד"ק): אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, הם הקטני' אשר לא חטאו כלל ולמה לא אחוס עליהם, אם גם שכפי דעתך לא אחוס לתשובת החנות ולא אסלח להם. ויודעי החשבונו' אמרו שכפי המספ' הזה מהילדי' יהי' סך יושבי העיר יותר מק' רבוא אים: ובהמה רבה, שאף ע"פ שאין בהם דעת מ"מ הם במדרגת החי, שהיא למעלה ממדרגת הצומח, ויש לחוס עליהם יותר מעל הקיקיון:

ספר מיכה

מתורגם ומבואר

מאת

וואלף בן מהור"ר יוסף זצ"ל

מיושבי דעסויא.

****

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

MICHA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

מיכה א

א (א) דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם
אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־
חָזָה עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם׃
(ב) שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי
אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יְהוִה
בָּכֶם לְעֵד אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ׃
(ג) כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ
וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמֳתֵי־אָרֶץ׃

יתיר ו׳
ונמסו

תרגום אשכנזי צמ

א (א) דעם עוויגען וואָרט,
וועלכעם דעם מורשטיער
מיכה וואַרד, אין דען רעגיע־
רונגסטאַגען דעם יותם, אחז,
יחזקיה, דער קעניגע איז יהודה;
איבער שמרון אונד ירושלים
צו פראָפעצייהען: (ב) הערט
איהר פֹּעלקער אַללע! ערדע
אונד בעוואָהנער, מערקט
אויף! גאָטט דער עוויגע, זייא
צייגע, גאָטט אין זיינעם הייליג־
טהומע! — (ג) דען זיהע! דיא
אַללגיטיגע גאָטטהייט, פֹּאָן
איהרעם האָהען שטאַנדפונק־
טע זיך ערהעבענד, פֹּעהרט
העראיידער, טריטט איינהער,
אויף דעם ערדבאַללס האָ־
הען

רש״י

א (א) דבר, המרגתי, מעיד מוריעה: (ב) ויהי אדני ה׳ בכם לעד. שנבחתי לכם בשמו והתריתי בכם: (ג) יצא ממקומו. מכסא הרחמים לכסא הדין: ודרך על במתי ארץ. על הרמים

באור

א (א) דבר ה׳, הענין אשר עליו תורה מליצת דבר ה׳ ומשה יגדל משאר תאורי הנבואה, זמן חיי הנביא, כותב הספר, ולפעמי מחלקותיו ושאר הענינים השייכים לדבר הזה, כל אלה ימלא הקורא בהקדמה הכוללת שנרשם הספר. גם הוכחנו שם ברחיות כי לזה זה מיכיהו בן ימלא הנזכר שם׳ מלכים (ו׳כ״ב ח׳), כ״ף הוא הנזכר שם׳ ירמי׳: המרשתי, ת״י דמן מרשה, והיא עיר מערבי יהודה (עיין בהקדמה): אשר חזה, נמשך לפניו על דבר ה׳, שהיי למיכה למען התנבאות על שמרון וירושלים, והנגינה תורה ע״ז: (ב) שמעו עמים כלם, שמעו לנכח וכלם שלא לנכח, כמו ותולם כלם תשובו (לעיל י״ז), וכן הקשיבי ארץ ומלאה. והנה לפעת רוב המפרשים אמר שמעו עמים נגד ישראל, וארץ ומלואה נגד ע״י. ולא ידעתי מי הכריחם לזה, כי יותר נכון לפרשו על העמים בכללם ועל הארץ בכללה, אף שלא היו מול פניו, ע״פ נועם הפלגת המליצה לקרוא לעד הדברים הקיימים והנשגבים לעורר שם השומע. ומי לא יכיר ויתומם על עוצם המליצה משר כוון הנביא מיד בפתיחת דבורו לעורר על ידו הנפש המתפעלת (כדרך המליצים המשובחים) ע״פ הרעיון הנשגב הזה שקרוב לכל הארץ ויושביה שישמעו תוכחתו, למען יהי׳ ה׳ עורך הארץ לעד עם, כי מכדו עשה את שלו להתרות בהם ולעוררם לתשובה. ומה ינעם לאזן השומע כפילת הנושא בסוף המקרא עם התואר הנוסף עליו, ה׳ מ ה י כ ל קדשו, שכל זה להוסיף לומן הכוונה, וע״פ זה תרגמתי: (ג) כי הנה ה׳ יוצא ממקומו, מכסא הרחמים לכסא הדין (רש״י). ויפה כי׳, כי ההעתקה הנפשית מתכונה לתכונה וממדה למדה (אויגע פֹּערענדערטע געמיטהס = בעוועגונג) תקרא בל״ע יכילה כמו העתקה מקומית (עיין בם׳ המורה בחלוק שם מקום). הרעיון הקודם הניחנו על זה, כי בענור שאמר ה׳ מהיכל קדשו, שמשם השגחתו יורדת על נבואיו, הוסיף להדמות הכורח כמלך אדיר יושב על כסאו, ומתרומם מעליו לרדת בכבודו ובעלמו אל ארץ ממשלתו, למען הענישׁ את המורדים נגדו. כוונתי ע״ז בפי׳ סתימת הכוונה שציינתי בתרגומי: יצא, כינוני פועל (פֹּארטיציפיום), יראה בזה להורות על פעולת הירידה שהיא כביכול יכילה ממדרגתו. ותבין מזה כוונת התרגום: וירד, כמו וירד ה׳ לראות (בראשית י״ח ה׳): על במתי ארץ, כוונת הנמשל על הבמות שהקימו

מיכה א

(ד) וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו
וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי
הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד:
(ה) בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב כָּל־זֹאת
וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע
יעקב

תרגום אשכנזי

(ד) אונטער איהר צער־
פֿליסט נעבירג, טיעפֿע טהאֵ־
לער שטירצען אין, וויא וואַכס
אַם פֿייער צער שמילצט, וויא
פֿלוטה דעם בערג ענט־
שטירצט. — (ה) דיעם וועגען
יעקב'ס פֿרעפֿעלס וועגן ישראל'ס
פֿערגעהונגען. — וואר איזט
דען

ר ש "י

הרמים וגבי הרוח: (ד) כדונג. שעוה: מגרים נמורד. דלאזילין נמודרן. מגרים ל' זיבת מים וכן (לויכה ג') שיני נגרה. נגרות ביוס לפו (לויב כ') פרץ נחל מעם גר (שם כ"ח) ויגר מזה

באור

שהקימו לע"ז: (ד) ונמסו וגו', משל על תורבן החרן (מדברי הרל"ק). והנה נאר נמשל הזה ר"ל נמיסת ההרי' ונקיעות הנקעות, שהמה דברים ההויס בטבע לפי רחות העין, כידוע מתכונת תרלות המזרח שההרים רובם מלבני סיד (גרלויט בל"ח), ולעת כי יריקו העכיס גשם שוטף על החרן יממ הסיד ויזול על פני כל ההר, ונדמה לעין כחלו ההר בעי"ו כאס הלך לו, ולפעמים יתבקעו לבני הסלעים וירדו למטה נעמק. וממקרה הטבע הזה לקח המשל, כי המלין יהיב להדמות דבר נדבר הנודע, לעורר ההתפעלות הנדלה: כדונג וגו', מקביל לתחלת המקרא שההרי' ימסו כדונג, והעמקים יתבקעו כמים מוגרים במורד כמו זרס מים בניריס היורדים במהירות ממדרון ההר. ולפון נתוח המחמר הוא כזה:

ונמסו ההרים תחתיו
והעמקים יתבקעו.
כדונג מפני האש
כמים מגרים במורד.

וזהו תפארת המליצה, שתהיינה הדלתות מקבילות מצלבות לזה בלחודה; כי נזה יוצלס המחמר על פי חלקיו ויהיו לחדים, הנקרא נפי חכמי המליצה (דיא רוגדונג): ורחה והנט עוד, הקורא הנעים! על יופי המחמר הזה ואין ערכי, כי בעבור שהמשל מרבן החרן נלוית לפיסת הסרים, שהמה הדוממים היותר נורחים ונשגבים בלתי עלולי להמס, ובכל זאת ימסו ויהיו לאין נגד ה' יח' בקומו לנפוע את החרן, לכן הוסיף להדמות המקרה הזה למקרה אחר יוצא בטבע, והוא נמיסת הדונג שהוא הדבר היות' רך וקל להמום בהריחו אש להורות על מהירות החפיסה, וכן בקיעת העמקים שהמה למטה בטבע ימה כמים, שמטבעם לרדת מטה וביותר ע"י הגרתם מלמעלה למורד ההר. והבן זה: (ה) בפשע יעקב, בי"ת יחס הסבה הגורמת (וועגען) כמו אים בחטאו ימותו (דברי' כ"ד). ובאור המקרא, כל זאת יסובב ע"י פשע יעקב וחטאת ישראל, ומבאר והולך כי פשע יעקב הוא שמרון, שמשם יצאה הרעה, כידוע ממעשה ירבעם ואחאב ודומיהו, וכחטאת ישראל זה יוכלים גם רבי' ממלכי יהודה הלבו לאחריהם, ולזה יכנס בשם חטאות, שהיו כמו עוגיים נגד אבני שמרון: מי פשע, לדעת קלת המפרשי' מי כמו מה, ולעת אחרים הוא מן המקראות המקבלי' בלשונם והחסרון יובן מענינם (עופפים), כי רצוי להיות מי הוא המסבב פשע יעקב. למוס אין צורך לבל זה, בבר הרמינו בהקדמה כי מדברי המליצה לדבר על דבר אחר בו רוח חיים כמו על דבר שים בו רוח חיים, ובקרא הדבר הזה נפי חכמי המליצה, ההגשמה (פערזאָניפֿילירען). והנה ידמה לעין הבניח בחלו הפשעים והחטאות המה גופים פועלים, ולבן חיבו מן הסומע שישמש גם על המופשטים ביחוסים ומלות המופלות על אדם, כמו זה ידעתי בי אלהיך הי (תהלים מ' י') שעורו זאת ידעתי. וגם זה מדרך המלין לשאול על דבר הנודע בבר בחלו לא נודע לו, במו מי זה הוא מלך

הבנוד

מיכה א

תרגום אשכנזי ק

יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת
יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלָם: (ו) וְשַׂמְתִּי
שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם
וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אַבְנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה:
(ז) וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־
אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ
אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה
קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ:
(ח) עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה

אילכה

דען יעקב'ס פֿרעפֿעל? — וועו אַנדערס אַלס שמרון! וואָ זינד דען יהודה'ס האֶהען? — וויָ זאָנסט אַלס אין ירושלם! — (ו) דאַרום וועלדע שמרון אין־נעם עדען נעמייער, איינעם וויינבערגע ווילד אומוואַכסען גלייך! הינאַב אינם טהאַל וועלדע איך שליידערן דיא מאָרשען שטיינע; דער פֿעסטע גרונד וועלדע איך ענטבלעסען! — (ז) צערשפליטטערט וועלדע איהרער בילדער מענגע! איהר בוהלערישער נעווין — דער פֿלאַממע רויב! צערניטטעט איהרע נעטיען אַללע! ערוואַרב זיא'ס ניטט פֿאַם הורען־לאָהן? זאָ קעהרע אַללעם דען צו דעם צוריק. — (ח) אַך, היראיבער קלאַגע איך,

שטים

ר ש ״ י

מזה: (ו) לעני השדה. ליגרי חקלין ל' גלים כמו יגר סהדותא: והגרתי לגי לבניה. והסחבתי כמו מוגרים במורד: (ז) כי מאתנן זונה קבצה. כל ההון הזה: ועד לתנן זונה ישובו. (גלטמ ון) כשאר לתנני זונה ישובו כל קבוליה. וי״ת ולבית פלחי טעותא יתמסרון כל קבוליה:

אילכה

באור

הנגוד, וכמוהו הרבה: ומי במות יהודה, נגד חטאות בית ישראל שזכר למעלה: (ו) ושמתי, מה נפלאה ההעברה הזאת הפתאומית שיסוד הנבואה פתאום לדבר בשם ה', ויורה זה כן על עומק התפעלות בנפש הנביא והתגברות רוח נבואתו, כי ע״י שהזכיר גודל חטאת היתה מדת הנעם הלדק שולטת בנפשו וגוברת על כל הרגשותיה, לבד רוח קנאה ועלה בדמיונו כאלו הזכירה מדברת מתוך גרונו; כן על תכלית המליצה הזאת נפה הנביא, שתחרד הנפש ע״ז ויתחקו העניינים יותר בלב השומע. ודבור התפילות הזה נמשך עד פסוק ח', שם התחיל הנביא לדבר בשם עלמו: שמרון, פתח בה, על שהתחילה בעבירה תחלה. וכן היה נאמת גלות שמרון וחרבנה קודם לגלות ירושלים: לעי השדה, לגלי תנים הנופלים בשדה מבית חר ג: למטעי כרם, לדעת המפרשי' לכרם נטוע בעלי גפן, לד זין זה מדרך המלין להדמות תחלה לשדה חרוב וחש״כ לכרם נטוע, לבן יותר נכון לפרשו לכרם שעלו בו נטעי קמשוני' וחרולים. והנה מלינו שיעשי' הנביא המשיל לומת ישראל בעת שלותה לכרם ה' לנטות, וכן מיכה בחר במשל ההוא, להמשיל הלומה הנשחתת במעשיה לכרם חרב ושמם: והגרתי, שחשיב לבני חרמנותיה לבני גיר מנופלות היורדות בשפל, וע״י זה יתגלו כל יסודי הבנינים החזקים: לגי, ידוע כי עיר שמרון היתה יושבת בהר (עיין בהקדמה), ע״כ יאמר שבעת תרבנה ירדו לבניה לגיא הסובב לותה: (ז) יכתו, שרבו כתת, מבנין שלא נזכר שם פועלו, וטעמו יפיבדו: אתננה, משורש תנה בתוספת אל״ף ונו״ן: אשים שממה, לשון נופל על לשון (פחרחמחזיח) כלומר לשמם לעין: כי מאתנן זונה, משל ע״ז בזונה ידוע מנהות הוטע, וטעם המקרא הוא כי מעובדי ע״ז קבלה כל לוכרותיה, ועד עובדי ע״ז ישוב הכל, כי סנחרב וחילו יקחו כל (מרד״ק): קבצה, חסר הפעול ונמשך למעלה על הפסילי' והעלנים שזכר. וקמן שתחת הני״ת להיותו נהפסק המאמר, ולכן מוטעם בטעם ז״ק שדינו בזה כדין אס״ף: (ח) על זאת,

התמר

שטיממע יאַממערטאָנע אַן׳ אירער ווילד אומהער, בע־ טייבט אונד נאַקט. קלאַגע, וויא דראַכאַן־ברוט; יאַממרע, וויא יונגער שטרויס; (ט) דען אונהיילבאַר איזט איהרער וואונדען יערע. ביז הין נאַך יהודה האַט דאַז איבעל זיך פֿערברייטעט, איזט איינגע־ דרונגען, ביז אינ׳ס איננערע

אֵילֶכָה שׁוֹלָל וְעָרֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת יַעֲנָה׃ (ט) כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־ יְרוּשָׁלִָם׃ (י) בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָכוֹ

שוללל קרי אל

דעם לאַנדעם: ביז הין נאַך ירושלים — (י) אָן ערצעהלט עס ניכט צו גת, לאַססעט אייער ווייי־

ר ש "י

(ח) לילכה שולל. משתגע כצוותה נתמהון לב כמו (תהלי׳ ע"ז) לשתוללו לחניני לב (ישעי׳ נ"ט) וסר מרע משתולל והתי"ו היא בחי בתיבה בל׳ מתפעל וכן הילוך תיבה שתחילת יסודה ה"ין לו סמ"ך כשבאה עליו תי"ו. בלשון מתפעל ומתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל לומר לחני שהוא מלשון שוגג כמו (מ"ב ד') לא תשלה לותי (ז"ב י') על הבל דיימר אלו: (ט) כי אנושה מכותיה. כי חולה היא במכותיה כמו ויחלם (דשמואל ב' י"ב): (י) בגת אל תגידו

ב א ו ר

הלמור במקרא שלאחריו. והנה לאחרי שסדך הנביא התפעלות נפשו בשתי מקראות שלפניו ע"י היעודי עונש שדבר ברוח קדשו משוממות עיר שמרון ואבדן כל אוצרות סגולותיה, שב רוחו אליו ויתחיל להתאונן ולקונן מהמית לבו על הכליון הזה, שעלה בדמיונו כאלו כבר החל הנוף, כדרך הנפש הנדיק המלטער על שממון ואפיסת הדברי', וביותר בהעלות על רעיונו כי עוון שבזנם שהתחיל להתגלות בשמרון גם התרחב עוד יותר ונפל עד יהודה וירושלים עיר הקדש. ובזה תנין העברת הרעיונו' והשתוותם מזה לזה (דער אויבערגאַנג) המוטבע בטבע הנפש וכחותיה (עיין בהקדמ'): אילכה, נכתב בו יו"ד פ"ל הפעל עם הכינוי שלא כמנהג. ולהעתי הורתו על ההתהלכות הנה והנה, כענין להתהלך בהתפעל, וכן תרגמתי (אירדע ווילד אומהער): שולל, תאר הפעל (אַדווערביום) בפלס עולל, וטעמו שולל מדעת, כלומ׳ משתגע הולך ערום יחף: כתנים, תרגמתי לפי דעת המפרשים שהוא מין נחש גדול הנקרא בפי הרומיים והיוניס (דראקאָ) בל"ל (דראַבא), לף שלא נודע ממנו שדרכו לספוד ולנהות. ובחכמת הטבע הזה על כל בריה משונה בטבע (אויסגעהייער בל"ל). וחולי כוונתו פה על התנין הגדול הרובץ בתוך יאור נילוס (קראָקאָדיל), שעליו ספרו חוקרי הטבע, כי מדרכו ליתן קולו בבכי ולבעוט כילד קטן. כבנות יענה, שם מין לפור (סטרויס בל"ל) שמטבעו לבעוט בקול מר לעת כי ילדיו ילקחו ממנו: (ט) כי אנושה מכותיה, עניינו כאב וחולי נמרץ שלא יוכל להרפא, כמו תנוש לשברך (ירמי' ל' י"ב) כלומ' כל מחת מכותיה היא תנושה: כי באה, המכה עד יהודה: נגע, הכאב: עד שער עמי, טעמו עד עיר הממלכה שהם עומדות רגלי העם העולים לרגל. ועל זה לבי דוי, שרעת שמרון תספטו ג"כ על יהודה וירושלים שנלכדו בפשעיה, כמאמר חז"ל חוי לרשע חוי לשכנו: (י) בגת אל תגידו וגו', נלקטו המפרשים בשור המקראות החלה והמשך ענייניהם, זה לומר בכה וזה בכה. והקורא הנעים ירשה כי לפי בחורי מתיבות המקראות על חופניהם היטב, והמשכיל יבין מהם סגולות המליצה לשער ידע הנביא להשתמש בהם לעורך ענינו ולתכלית המכוון. והנה לחרי שעלה על רוחו זכרון ח"י ויהודה בכלל, חזר לפרוט הסבות והפעולות שהתגלגלו ע"י זה לעריס מיוחדות, וליחס להן ענייניס הדומיס לו המתחלפים לפעולותיהם, כל אחת כפי תכונתה. ולכן נשתנו מלילותיו (כפי השתנות רעיוניו) לדבר פעם בלשון פעם בשבר, פעם יגיה על פעולה מה הקרובה בשמה לשם העיר שזכר, ר"ל בלשון מופל על לשון (פֿאַרטאָוישונג), פעם ידבר על התנגדות הפעולה למעזיה הרחשונים

מיכה א

תרגום אשכנזי קא

אַל־תִּבְכּוּ בְּבִית לְעַפְרָה עָפָר
הִתְפַּלָּשְׁתִּי׃(יא) עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת
שָׁפִיר עֲרִירָה־בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה
יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפַּד בֵּית הָאֵצֶל

התפלשי קרי יקח

ווײנען ניכט צו לויט וועו־
דען. — אין עפרה'ס איננערן
גענאָגערן נור שמיגע מאַנאים
שטויבע זיך. — (יא) וואַנדע־
רע נור הינוים, שענע בירגער־
שאַפט שפיר'ס! ענטבלעסט
איזט יאַ דיא שמאַך. — צאנן'ס
בעוואָהנערין האַט נאָך ניכט
דען אָרט געריימט; בית האצל
טרוי־

רשי

תגידו. פן יזמתו לנו פלשתים: נבית לעפרה. עופרת לבי העזרי: עפר התפלשתי. ל' נופל על הלי וכן יושבת שפיר ערית בשת וכן לא יצאה יושבת לאנן כולם לפי שם העיר ל' הקינה. התפלשתי התגלגלי כתרגומו לפי עניינו התעפרי: (יא) עברי לכם. התחיל בל' יחידות ונקבה כמדבר אל נכסיה העיר כמ"ש יושבת שפיר כולם בשם נכסיה לחת ואמר לכם כמדבר אל הרבי שהרי לרבים הוא לומר יושבת. שפיר שם עיר: ערית בשת. הגלויה בית הבושת כאשר נקרא שפיר שהוא שם נפל היופי מרחמה של אשה: לא יצאה יושבת לאנן. לא יפקון מזיקין יתבי לאנן: מספד בית האצל יקח מכם עמדתו. המספד שגרמת' לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו נדי להגיע בית נבית שדה בשדה זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבנויים שבניתם והעמדתם

באור

(אַנטיטהעזע), גם יעורר על סבה הגורמת כל אלה. וכל זה במאמרי' קלרים שויס במעט בנמותם, דוק ותשכח. וקודם לזה אמר בנת על תגידו, כי כמו שיקל לאדם מכאובו בהשתפך נפשו אל חיק קרוב נאמן, כי עי"ז יתעוררו רחמי האוהב לדבר על לבו דברי נחומים, כן להיפוך יבויד ויוכפל צערו על ידי מוכה ומעונה, ברואתו כי נודע הדבר לאויבו מבקש רעתו ושמח בפלתו. ועל הנסיון הזה מיוסד מליצת הכתוב כי בזכרו מקודם מפלת יהושלים, התגוללו רחמיו, לקינן עוד לאמר שאל יספרו מלרתם בנת עיר הפלשתי' השכנה לח"י, שלח יקצו נקמה: בבו אל חבבו, בפילת המקור על הפעל להורות החיזק והתמדה (פֿוּאַנחַאמוּם), וטעמו שאל ירבו בקול בכי, להשמיע קולם למרחוק כדרך המתאבלים, לבל יתעללו בם הערלים: בבית לעפרה וגו', עפרה שם עיר מערי ישראל (עיין בהקדמה), והלמ"ד יחס ההלטרפות (בעניטיו) כמו מזמור לדוד. והמשך המקרא עם מה שלפניו הוא, שרק בתוך בתי עפרה פנימה שמה יתפלצו בעפר להתאבל ולא מחוץ לעיר, לטעם הנ"ל. וזכר עפרה דוקא, להיותו לשון נופל על לשון: התפלשתי, לפי הקרי בלא תי"ו שניה הוא לשון לנקבה מענין התפעל מצורת פלג, ולפי הכתיב בתי"ו שנית יתכן שירמוז ג"כ על ענין הסתרת הדבר מפלשתים, כי המלה נגזרת מן פלגת, וטעמו הסתרי בעפר לבל ירחוק פלשתים ממולך. וכבר הערנו בהקדמה כי גם זה מצפט המליצה בל"ע לדבר במילי דמשתמעי לתרי לפי: (יא) עברי לכם, כל אחת מכם: יושבת שפיר, עיר לא נודע מקומה היו, ושמה מוכיח עליה שהיא עיר יפהפיה, לאשר יושביה לבבו גאון על יפיה ומעלתה, ואמר דרך גוזמא והפלגה (חירפֿניש), כי מנשיה יוכלו לעבור בנולה מבלי שילטרכו לבוש כדרך הגדולים שירדו מגדולתם, לאחרי שכבר נתגלה קלונם לעין כל, וזהו עריה בשת, ר"ל שבשתם נתגלה: לא יצאה יושבת צאנן, לשון נופל על לשון, גם כאן לא נודע לנו (עיין בהקדמה), ושעור הכתוב כי יושבי לאנן עוד לא עזבו מקומם: מספד בית האצל, כמו בבית האבל, כלומר גם בבית האבל יספדו רק בתוך בתים. ובית לבל הוא שם עיר בלתי ידועה (עיין בהקדמה): יקח מכם עמדתו, מענין עמידה, כלומר שעוד מעט וגם המה יעזבו בלם מקום עמידתם, וכאלו אמר יקח כל אחד מכם. ולדעת אחרים לבל הוא תאר לבית והוא יחס הקרוב והשכונה (בייא, נעבען), (וגם רמ"י ז"ל פי' כן, וז"ל לבל לשון"מנע בלע"ז וכ"ל (לויטאנט, היגלופֿיגענד בל"ח), וכך להרב ז"ל דרך לחזרת במקרא הזה). ועיינו לדעתם שהבית או העיר הקרובה לבית לאחן שבר, שם יספדו פנימה, ויתורגם לפ"ז בל"ע (אויך אין בענאַכבאַרטען שטעדטען טרויערט מען נאָך ז. ז. וו.). או יתכן לפרש כי לבל

הוא

יַקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ׃ (יג) כִּי־חָלָה
לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־יָרַד רָעָ
מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם׃
(יג) רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת
לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת הִיא לְבַת־
צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל׃
(יד) לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת
גת

טרויערט נאָך איננע־ האַלב
דער מויערן נור: אַבער אַך!
באַלד ווירד יעדעס זיינען זיטץ
־פֿערלאַסטן. (יב) אָ! וויא
אַנגסטאַלל א׳זט מרות׳ס בע־
וואָהנערין, דעס ענטבעהרטען
גוטעס וועגען העראַב פֿאָם ע־
וויגען שטירצט דאַז אונגליק;
הינאַב אויף ירושלים׳ס האָהע
פֿפֿאָרטען! — (יג) בירגערין
לכיש! שפֿאַננע דאָך דיא
לייַטען ראָסטע אַן דען ראָל־
לענדען וואָגען! — דיא וואַרסט עם יאַ, דיא ציון צוערסט דאַז לאַסטער לעהרטע; ישראל׳ס
פֿערברעכען ניסטעטען יאַ אין דיר! — (יד) דאַרום שפֿענדע נון דעם בעזיגטען גת דיינע רי־
טען

ר ש "י

והעמדתם על נחלתם. בית החלל לויטמנ"ט: (יב) כי חלה לטוב. כי קותה לטובה לוחר היושבת בחלוותה וממרה ע"פ הנביאים: כי ירד רע. הרי כי זה מצמצ בל' חלק היא חלה לטוב לחבל מפני מרותה ירד לה רע: (יג) רתם המרכבה לרכש. חסרו המרכבה לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ולמר דומה שהוא ל' ערבי: (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על לחר תתני שלוחים על מלכות דוד לחר הורים לחכם גת כענין שנאמר (ד"ה ח' י"ח) ויקח דוד לת גת מיד פלשתים ולחס מושלים בו כמו שנאמר (ישעיה ח') יען לחר מלח העם הזה לת מי השלוח וגומר לפיכך בתי לכזיב שהיתה מלרן יהודה ונמצלו לחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישראל שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו ובימי לחז

נתנאל

ב א ו ר

היא שם לים, והי' מספד ידוע בזמניהם לבכודו, ולמר כי מספד בית החלל יקח ממם עמדתי כ"ל שילמדו מכם לויכות המספד ותכונתו, ותרגומו בל"ל (דער טרויער וויב הויזע אצל"ם וועדעט מיהר לוף מוסטער דיענען). והרלבון יותר נכון לפי המבך המלמרים ונתוף ערבם: (יב) כי הלה לטוב, כי להורלת החזוק, וענינו שיושבת מרות תחיל ותרעד בעבור הטוב הנלבד ממנה: מרוח, שם עיר נעלמה מלתנו, וזכר לותה על שמה הרלוי לה, כמלמר נעמי קרלן לי מרה: (יג) רתם, לפי ענינו טעמו לסוף (רד"ק): לרכש, מין סוס קל המרוצה, רכב ולכיש קרובים בלשון. ושעור המקרל שיושבי לכיש היא עיר מערי יהודה, למדו תחלה עבודת הנעלים ומשם ילקה הרעה, ע"כ לומר דרך התול, שיעלו במרכבה וסוסים לנרוח ולגלות ממקומם, ונתן הסבה לזה, כי ראשית חטאת היא וגו', כלומר שהיא גרמה לבת ליון שתחטל גם היא בע"ח. והוסיף ולמר, כי בך נמלאו פשעי ישראל, ר"ל כי לת קנלת תחלה הפשעים מישראל. והתבונן כי בתחלה קרל חטאת נגד בת ליון שהיא כמו שוגגה בחטל זה, ולח"כ קרל לותו פשעי' נגד ישראל שהיו הרלשונים בפעולת ע"ז, ולומר שגם בך נמלאו הפשעים החלה, נגד יושבת לכיש שקבלה תחלה, כי כל פעולה המתנית מנוחת לנוחת תיותם יותר על תכונתה הרלשונה, כפי שהיא קרובה לל הסבה הרלשונה, ולזה תרגמתי נמלאו (גיפטעטען), כחלו לומר שגם הפשעי' מלאו קן להם להתרבות עוד יותר. (יד) לכן התני שלוחים, מנות כמו ויתנה שלוחים לבתו (מ"ל ט' ט"ז): על וגו', כמו לל, וכן וילך לל קנה הרמתה על ביתו: מורשת גת, גת היא שם עיר מערי פלשתים, לבדה דוד מיבס, ולח"כ ירבוה שנית, ע"כ קרלה מורשת (מדברי ר"ש בן מלך). וכוונת הכתוב שיהי' מכה על מכה, שלל לבד הולכתו להשיב לת העיר לחר לכדו מקדם לבעלה הרלשון, לף גם זלת יתנו

עוד

גַּת בְּתֵי אַכְזִיב לְאַכְזָב לַמְּלָכֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא
כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל: (טז) קָרְחִי וְגֹזִּי
עַל־בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ
כַּנָּשֶׁר כִּי־גָלוּ מִמֵּךְ:

חסר א׳ הוי

גַּת בְּתֵי אַכְזִיב לְאַכְזָב לַמְּלָכֵי
יִשְׂרָאֵל: (טו) עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא
כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל: (טז) קָרְחִי וְגֹזִּי
עַל־בְּנֵי תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ
כַּנָּשֶׁר כִּי־גָלוּ מִמֵּךְ:

לַעַן נעשענקע: טרייאלאָז זינד
יַא אכזיב'ס שטאָלצע הייזער
דען קעניגען ישראל'ס. — —
(טו) דיר בירגערין מרשה! פֿיהרע איך איינען נייען זיענער צו.
ביז פֿאָר עדולם הין ווירד ער
ציעהען, ביז פֿאָר ישראל'ס
פרונקשטאַדט! — (טז) צער־
רויסטען האָאר'ס בעטרויערע
נון דיא צאַרט ערצאָגנע יוגענד!
דעם קאַהלען הויפטעם פֿיעל,
וויא אונגעפֿידערטער אַדלער, בעוויינע זיא, דיא ווייט אין דיא פֿערנע הינגעפֿיהרט. —
ווהע

רש"י

נתנבאת נבואה זו. לכן תתני שלומים פי' לכן כמו על לאכזר כמו (שם י"ז) על כן תטעי נטעי נעמנים על לאכזר נטיעתיך נטעי נעמנים ותת נהפכת לזמורות זר: בתי לאכזיב לאכזב לי נופל על הלי מלגדת חלק למדתי מדרש זה: (טו) עד הירש אבי לך. לויניס שיורישו לותך את היושבת במרשה יורש למרשה לי נופל על הלשון: עד עדלם. שהוא לפניס מן הגדול יסוג לאחור ויבא כבוד לישראל שיכבשו העכו"ם מגבול' עד עדולם כן ת"י עד עדולם יכקון ויעלון נתנוס לרעית דישראל. ומ"ש שמעתי משמו של ר' מנחם עוד היורש לניח לך לחויים היו בני עילם לירש את ח"י שהוא היה נכור לבני שם ובשביל להנת לנותיכם הסנותיה לבני לרפכשד עתה לניח לת כשדים ותת בני עילם עליהם: (טו) קרחי. רחתך: וגזי. שערך כמו (לויב ח') ויגז את ראשו ל' תליית שער: כנשר. כתרגומו כנשרא דנתרו גדפוהי דרך הנשר למרט רוב כנפיו:

באור

עוד מתנות ומסים לאויב. והחלק הב' מהכתוב הוא כמו סנה, כלומר הלא בתי לאכזיב שהיא עיר מערי יהודה, היו לאכזב לשון בזב, ר"ל שערי יהודה נעלמס בל נאמנו עם מלניהם, ולכן על מה יסמוכו: בתי אכזיב, הנדולים שבהם: (טו) עד הירש אבי לך, חסר הלי"ף מהמכתב, כמו אל יני רחבי (תהלי' ק"מ), ושעורו שעוד יבוא הזמן שגם על יושבת מרשה ינוח היורש והוא האויב. יורש ומורשה קרובים בלשון: עד עדלם יבוא, היורש ההוא, והוא ג"כ עיר מערי יהודה: כבוד ישראל, לדעת הרד"ק והרלנ"ע היורש שזכר בתחלת המקרא עומד נמקום שנים, ונאמרו כי יורש כבוד ישראל יבוא עד עדולם, והוא רחוק. ואל מן מבריח אמר שנסביבות עדולם היו מערות גדולות שם נתנלו נפעם נפעם הנורחים מלויניהם כמו שמלינו בדוד שהלך לשם להסתתר מפני שאול (שמואל א' כ"ב א'), וע"ז אמר כה, כי כבוד ישראל ר"ל המנודדים שנעם ילכו עד עדולם לבקש שם מחסה ומסתור מפני חמת המליך, ויתורגם לפ"ז בל"ח (ישראל'ס עדלע וועדען נאָך עדולם זיך פֿליכטען). ולדעתי ייתר נכון לומר, כי מלת עד שזכר בדלת הקרובה מוצאת עלמה ואחרת עמה, ושעור הכתוב, כי היורש יבוא גם עד כבוד ישראל, ד"ל עד ירושלים עיר הנבחרה מכל שבטי ישראל. — סייס נמה שפתח, כי לרת ירושלים שזכר בפסוק ט', העירה לת רוחו והניאתהו על הרעיון לספר פרטי הדנרים שקרו לעיר ועיר, לאחרי שכלל לותם בתחלה בירושלים עיר המלוכה, ועתה שב על הרעיון הכולל שנעתק ממנו, כי מלד שזכר בילת האויב שתהיה עד עדולם, הניחוהו רעיונו על ירושלים, ואמר שיגבר האויב לבוא עוד יותר עד ירושלים הנירה שהיא כבוד ישראל, (והוא לפ"ז על דרך כלל פרט וכלל) — פה עמדה התפעלית נפשו לא הוסיפה ללדת עוד, כי לזה מקרה רע יאחע עוד יותר לאומה לם כבר נגעה הלרה עד לב המדינה, ועיר הממלכה הוסבל בנוגה לאחן, שעי"ז והיתה הלרה כללית — לנדון האחן וגלות יושביה בל יאחרו, — לכן הוסיף ואמר נגד כלל הנשיה: (טז) קרחי וגזי, והוא תליית השער לאבל, כמו גזי נזרך (ירמי' ז' כ"ט): על בני תענוגיך, המנודלים על נרכי התענוג והחמדה: הרחבי קרחתך, עשי לך קרחה גדולה. כנשר, כתרגומו כנשרא דמנדרין גדפוהי. ידוע כי העופות נוהנים להמרט

תרגום אשכנזי

מיכה ב

ב (ו) וועהע דענען, דיא אויף אונהייל זיננען, אַרגעם בעריי= טען אויף דען לאַגערשטעט= טען, אונד מיט טאַגסאַנברוך. עס אויסאיבען, ווען דיא מאַכט אין איהרען הענדען איזט.

(ג) זינד ליסטערן נאַך פֿרעמ= דעם פֿעלדע — בעמעכטיגען זיך

ב (ו) הַוֹי חֹשְׁבֵי־אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע
עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר
הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ כִּי יֶשׁ־לְאֵל יָדָם׃
(ג) וְחָמְדוּ שָׂדוֹת וְגָזָלוּ וּבָתִּים
ונשאו

רש"י

ב (א) ופעלי רע על מטכנותם. כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר: (ב) ובתי' ונשאו

באור

בנפיהם ולחנוך נולותיהם לעתים ידועים, ויקרא העת ההיא בל"ח (מויזערן), ובפרט יקרם המקרה הזה שהוא בעין חולי מה לעופות החומסים (רויבפֿעגעל). והנה הנשר זה דרכו לנשר נולותיו מדי שנה בשנה. (לולי שזה טעם שם נשר בל"ע, וכן יתחוה שמו בשאר לשונות מזרקיות בשמו מנטר קלת, כי הבשרי והחזורי יקראהו נְשָׁר והערבי נַסֶר) ולאחרי זמן מה יתחדשו לו נולותיו, יעלה לבבו יחליף כח בנעוריהם. (ומזה הטעם יובנו הכתובים תתחדש כנשר נעוריכי (תהלים ק"ג ה') וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים) — ויהי' זה כל ימי חייו שהוא כמו ק' שנה, ולא ימות קרח ורק מנולות, ולכן אמר הרחיבי קרחתך כנשר: — כי גלו ממך, הבנים שנשר. נשלמה הנבואה הראשונה שהיא תוכחת מגולה ויעוד העונש על עון ע"ח שנהגו בימיו. ועתה הקורא הנעים! נלבה ונתורה יחד בין בתרי הנבואה הזאת לאחר הראשה כי הנביא עושם כאן ורוב חילו: א' מצד המליצה, כי רוח ה' דבר בו וידיו רב לו לבאור במליצות היותר נבדות להלבים בהם את רעיוניו הנשגבות העולות על רוח קדשו. — בשעט כל סגולות המליצה העברית נאספו יחד בהנבואה הזאת — כולה תולדו' ההתפעלו' החמתי', על אדני החכמה מיוסדות, ובאחזי הלדק שקולות. — ב' מצד איכות הפעולה, כי יפעל הנביא כל כך בנפש דמיונו עד שנראה גוף המעשה בעיניו. בחלק הא' ראינו את ה' בהיכל קדשו שמשם יצא על כל יושבי הארץ, מתנשא מעל נשא כבודו — לרדת בעלמו על הארץ הרשעה ולעשות את יושביה המורדים בו — עומד על במתי ארץ, כמלך העומד על הבימה (רידטערביהנע) — ובקומו לערוך את הארץ ימסו ההרים מפניו והבקעות תתמוגגנה — עיר ראשית הממלכה היא שומרון, תשוס כרגע — כל פולהותיה ומשביות חמדותיה כלו בעשן כלי. — ובחלק הב' (מן פסוק ח' עד סוף הפרשה) ראינו כי כשה הנגע ונא עד יהודה וירושלים, כי גבר החויב — חרוב תחרב הארץ — בהלה וממון בכל עריה — חיל ורעד לחזו יושביה — לנל ומספד גורלם — עד שלנסוף נראה הרע היותר גדול שהוא הגלות והשבי. — ג' מצד כחובות הנבואה, כי החלק הא' יכונן חלקיו נגד שמרון — לאחר הבה בשבט פיו ושפך כחץ חמתו על רוב פשעיה. — כל מליצותיו המה נוטים אל ההרגזה והסתערות הנפש — רוח הנעם והרחמה נוסכה בם, — ירחה הנביא בחזיונו כאלו ה' בעלמו יורד לנלות ולהתם במורדי אור — שהוא הליור המורח מעונש נפי למעלה מן הטבע, על זדונם ורוע מעלליהם שהי' ג"כ חוץ לטבע. — לא כן החלק הב' המדבר על יהודה וירושלים, שהמה נלבדים בפח מוקשיה, יפנה מדברו הראשון שהיה ברוגז, ויטה אל החמלה והרכות — לאחר תיחמנה מזימותיו להתחזק ולקונן על אבדן ארץ מולדתו ועיר הממלכה ע"י התגברות החויב שהוא עונש טבעי וגמול מסובב מרוע הסדר והתמוטטו' הלדק והיושר — כי סר מהם השגחת ה' ית' ונעזבו למקריים. ה' יגן בעדנו! —

ב (א) הוי חשבי און, נבואה שנית על העושק והגזל הנראים בארץ: ופעלי רע, פעלי מחשבת רע. כפל ענין במלות שונות. גומרים בלבם על מטכנותם, איך יעשו הרע לבקר, ומיד כשהאיר הבקר ימהרו לעשותו, כל עוד שים לאל ידם למלאות תאותם הרעה, בטרם יקע הבוקר את רוע תרמיתם ולא יוכל להשמר מהם: (ב) וחמדו שדות וגזלו, מה מזר יגדל עון החמדה על שם סופה, בהיות שהחומד יתאוה תמיד לנקב סבות ודרכים שונים איך

יוכיח

וְנָשְׂאוּ וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ
וְנַחֲלָתוֹ׃ (ג) לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה
הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת
רָעָה אֲשֶׁר לֹא־תָמִישׁוּ מִשָּׁם

צוארוחיכם

תרגום אשכנזי קג

זיך דעסטען רייבערייש; נאך
אַנדערער הייזערן — ריים־ען
גרויזאַם זיא אַן זיך: איבען גע־
וואַלטטהאַט, באַלד אַן דיע־
זעם, באַלד אַן יענעם, אַן הויז
אונד גוט אונד ערבטהייל. —
(ג) דאַרום ווילל אויך איך —
זאָ שפריכט דער עוויגע—אונ־
ענטוויכען קעננע דער געבייג־

וויל פֿערהאָנגען, איבער דיעזע בעוע ראָטטע, דאַם ניכט
טע

ר ש י

ונשלו. מוסב על וחמדו מומדים בתים: ונשלו. כמו ולקחו:

ולח

באור

שלית הקניניס מילי חנכו ויביאס לידו, ולח ינוח על שיגמור מזימתו הרעה — ולח יחוש לח
מס הוח בדרך לח טובה: ונשאו, טעמו ולקחו בחזקה, כת"י ותנסין: ועשקו גבר וביתו וגו',
שעורו יחזיקו פעם בית זה פעם נחלת היש לחבר, וע"י זה יעשקו בעל הבית בעלמו, כי חליו
הוח נוחל לת נפשו: (ג) הנני חשב, נגד חושבי חון: על המשפחה, לגנלי: רעה, מוסב על תיבת
חושב, כלומר שחושב לעשות להס רעה: חשר לח תמישו משם, ממקום הרעה תשר תכניד עולה
עליכס, לח תוכלו להוליח לוחרותיכס הנכפפות תחתיה. וחולי טעם תיבת חושב מענין מעשה חשב
(וושבען בל"ח), כ"ל שחשרוג סביב להס רעה גדולה וחזק' כל כך, עד שלח יוכלו להסיר ממנה ליחריהס,
ויתורגם בל"ח (חיך וועדעד דיעזע בעוע ראָטטע זיך מיט מוכהיים בעטטריקקען, דאַם זיך ניכט זוקם וויכ־
דען קעננע דער חוושטלוכגעבע האַן). והענין ח', כי בחמת הונח פעל חשב כשהוח מחשב עם מלות
רע, חון ודומיהס, לח לבד על פעולת המחשבה גרידת, כ"ח גס על התחמצות המיומה שבלב
החושב רע, להמניח תחבולות ומרמה, לזך יחזיק ברעהו ויוליח מחשבתו הרעה לחבר חושב עליו
מן הכח לל הפועל; ולזה ילמה החושב הזה בפעלת מחשבתו לחת הנה ולחת הנה, לפעולת
לומן חושב וחורג בגדים המחזיק לותס ע"י מעשה שתי וערב. (ובדרך הללה יתבן לקרות גס
החושב רע בשם חורג בגדים לחבר ינגוד ברעהו). — ובל"ח יתורגס חושב רע, פעם (בעזעם
זיינען, דיכטען), מפלת התחמלות המחשבה לחבר בקרבו, ופעם (חַרגעם העבען, העקען)
מפלת הולדת מזימותיו הרעות בהולדת השרלים. — והנה בחשר יסופר מלים שיחושב רע
פרטי על רעהו, יתואר בשם חשב רע בקל, לומנס הלים המשתלל תמיד לחשוב מחשבות
רעות, וכל מזימותיו רק רע כל היום, ההוח לחבר יקרח בשם מחשב להרע בפיעל, כי
בנחינת הכח המחשבה לחבר בנפש החדם, נקרח מחשב סתם (חיין דענקער), ומי לחבר יכין
הכח היקר הזה להרע ולהזיק, נקרח מחשב להרע. ובלופן הזה יתבחר מלמר שלמה (משלי כ"ד
ח') מחשב להרע, לו בעל מזימות יקרלו, כלומר שזולים המכין ומרגיל בח מחשבתו רק להרע,
נקרח בעל מזימות, כ"ל שהמזימה והערמה נקניס לו בקנין עלמי, והוח לדון להס מרוב
הרגלו בהס. וכן בב"מ שהוזכר הפעל הזה בנגין פיעל, חס לטובה חס לרעה, הורחתו על
הנחת המחשבה והשתלשותה, כמו לב חדם יחשב דרכו (משלי ו' ט') כ"ל שבכח החדם להכין
מחשבת לבבו על דרכו ומה' יכין לעדו. מה תחשבון חל ה' (נחום ח' ט') ירלה למה תכינו
בח מחשבתכס לחשוב תועה על ה'. — והנה מלחנו במקרחי קדם עוד ד' פעלים מענין זה:
ח' הגה יחבל חון (תהלים ז' ט"ו) מלשון חבלה יולדתך (עיין בחור לס' זמירות ישרחל). ב'
חרש רע, שהוח חס מלשון חריסה, כמו בחשר רחיתי חרבי חון (חיוב ד' ח') שמותר וחופר
לחרי מחשבות חון כמי שחופר בקרקע; חס מלשון חרבי נרזל, כמחמר הלועז המשננזי
(פֿוֹחַנע, רעגקע טשיידען), כמו חל תחרוש על רעך רעה (משלי ג' כ"ט) כי זה הוח מלחכת
חרש וחושב רע על חביהו להתנכל עליו ולהוליד פעולות רבות חזקות כנרזל, שילבד בח
רעהו בנתוך זקים וחבלים ולח ימיש מהס. — וחס הוח נהפעיל, לזי הוח מענין שתיקה,

כמו

תרגום אשכנזי

מיכה ב

טע האַלו, אונר איהר ניכט
מעהר זאָ שטאָלץ איינהער גע=
הען מעגט; דען דיא צייט איזט
אונגליק'ס שוואַנגער! — —
(ד) דאַן ווירד מאַן טרויער=
שפריכט פאַן אייך דיכטען;
יאַממער־פאָללעם קלאַגנעטאַן
אויף אייך אַנשטיממען: „אַך
„פּאַללינ אויפּגענריעבען זינר
„ווינר נון! מיינעם פאָלקעם ער=
„בע איזט דעם פּיינרע צוגע=
„פּאַללען! קענגטע עם יַע מיר וויערער וועררען, וואַם דיא רייבער אונטער זיך נע=
טהיילט

לבן

רשי

(ג) ולא תלכו רומה. ולא תהכון בקומה זקופה: (ד) ונהה נהי נהיה. ונהה לי עתיד כמו ועצה ופיה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי לאחר נהיה: למר שדוד נשדנו. לויבינו שדדונו ולי נשדנו שכתב בו נו"ן בתחילה ולא כתב שדונו מפני שבח לשמש ג' לשונות לי נפעלנו. ולשון פעלנו. אלו כתב ושדנו היה הל' מוסב על הנשדדים ולא על השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב על השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם ניתנו ביד אחר שדונו ובלע"ז זומי"ר דנווסוטיל"ח נשו"ט. ד"ל נשדנו לחנחנו גרמנו לעצמינו שנשדונו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלף לעכ"ום. לויך ימיר לי לשובב שדינו יחלק. לויך יסור אלי עוד להשיב לנו שדותינו לאחר יחלק לותם העכ"ום הזה לו לויך לאחר לשובב עוד לי כל אלה לכרי המקונן ונותן המשל: לויך

ימיר

באור

כמו כי עליו שאול מחרים הרעה (שמואל א' כ"ג ט') שהי' עושה בחשאי ודממה, שלא ירגיש נו. ואחרי החקירה נהורלת התינות האלה נשוב לבאר הכתובים לאחר לפנינו, כי אמר שה' ית' ימדד נמדתם, כמו שהם השחיתו במשבותיהם הרעות לאחר יזמו על רעיהם היושבים לבטח לחם, כן יחשוב ה' רעה עליהם לאחר יסבבם מכל לד, עד לוחר יגיע, יכניד עולו עליהם, עד שלא יוכלו להמיש ממנו: ולא תלכו רומה, ת"י ולא תהכון בקומה זקופה: כי עת רעה היא, ואין מן הדרך ללכת בעת לרה בעיניים רמות וגרון נטויה: (ד) ישא, הנשא (ווערבונ חיאפערזאַנמלונ), וכן ונהה, למר, ימיר, ימיש, יחלק, כלם המה מיני פעלים שלא נזכר בהם מי הפועל: משל, ידמה לנביא כאלו שומע בחזיונו דברי מצל וחידה יוכחים מפי המקונן על שבר בת עמו: ונהה נהי נהיה, לשון מופל על לשון, הרחמן הוא פעל בפלם עשה ננה, יהשני הוא שם עלם, ענינו קינה, והנפרד נהי, ופה הוא סמוך למלת נהיה, שהיא שם הפועל, וענינה שבר, כמו נהייתי ונחליתי, והטעם שהמקונן יקונן קינה המשברת את הלב: אמר, ענר נמקום עתיד, לו שהוי"ו ההפוך על ונהה מוסב גם על למר: שדוד נשדנו, מלת נשדונו משמשת ג' לשונות, לשון נפעלנו ולשון פעלנו, ניתנו ביד אחר שדונו, ובלע"ז זומי"ר דנווסוטיל"ח נשו"ט לשון רש"י, נרחה שלו"ל (סומיח דעווחטעחטער ואו סחם). והנה לף שמלאנו לפעמים מלה מורכנת מכ' ענינים, כמו יַדְרֵךְ לויב נפשי (תהלים ז' ו') שהוא מורכב מקל ופיעל לשנה מה, ול־עתי להורות על תכונת הרדיפה ולחיותה, שהיא נהדרנה, תחלתה קלה וסופה נשחה), מורכב נזה לף מלאנו, ר"ל מלה שתהי' נופלת על ג' נופים מתחלפים גיף פיעל ונפעל ממנו. ויתכן שגם רש"י ז"ל הרגיש נזה, לכן כתב עוד וז"ל: ד"ל נשדנו לחנחנו גרמנו לעצמנו שדונו, להעיר על זה שתהי' המלה נופלת על גוף ח' שהוא סנה פועלת ומתפעלת יחד, ויהי' לפ"ז מעין הורלת ההתפעל. למנם גם זה דחוק מאד, לכן יותר נרחה כדעת הרד"ק, שהוא מבנין נפעל, כמו ונקלותי עוד מזאת (שמואל ב' ו' כ"ב) והעורק נמקום חולם: חלק עמי ימיר, נחלף להיות לחויב (רש"י): איך ימיש לי וגו', לויך יהי' זה שיסורו אלי עוד שדותינו לאחר

הת יניס

(ה) לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לָךְ מַשְׁלִיךְ חֶבֶל
בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה: (ו) אַל־תַּטִּפוּ
יַטִּיפוּן לֹא־יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא יִסַּג
כְּלִמּוֹת: (ז) הָאָמוּר בֵּית־יַעֲקֹב
הֲקֻצַּר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה
מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם
הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ: (ח) וְאֶתְמוֹל עַמִּי

לאויב

תרגום אשכנזי קך

„טהיילט ? — (ה) ניין, ניכט „מעהר ווירד דער נעמיינדע „גאטטעס איין פֿעלדמעסער „נאַך דעם לאָזע צו טהיילן !— " (ו) נאָך רופֿען זיא דעם פּרעדי= גער צו : „פּרעדיגע ניכט ! " וואַהרליך, מאַן מיעכטע איה= נען ניכט מעהר פּרעדיגען: דען שאַנדע איוט יאַ נור דער לאָהן. — (ז) דוא, הויז יעקב'ס איממער גענאַנגט ! אַכטעסט דוא זאָ דעם עוויגען גייסט פֿיר שוואַך ? זינד זיינע פֿערהענג= ניססע איממער זאָ? פֿערהיים' איך ניכט אויך גוטעס דעם רעדליך=וואַנדעלנדען ? — (ח) יינגסט נאָך מיין פֿאָלק עמ= פֿערסט

ר ש " י

ימים לי. קומ"ח דדיטורנג"ח לחמו"י כמו סורה חלי ויסור חליו: (ה) מטליך חבל. חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה: (ו) על תטיפו יטיפון. אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאי' לני לומר לשכר תטיפו תמיד. כל טיף לי' נבואה כמו (עמוס ז') ולא תטיף על בית יעקב (יחזקאל כ"א) והטף אל דרום: לא יסג כלימות. מן יסיגון לתכם כלימות מלתם כענין שנ' (משלי ט') אל תוכח לץ: (ז) האמור לחמרו בית יעקב כשומעין את הרעה לשכר נביאי' מתנבאים להם: הקצר רוח ה'. שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כשכר היתה נימים הראשונים: אם אלה מעלליו. כלום להרע: הלוא דברי ייטיבו עם היושר הלך. לני לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך את היושר הולך היטב ליטיב לו: (ח) ואתמול עמי לחויב יקומס. המקרא מחובר לשלמעלה הימנו לני

טוב

באור

החויבים נכר חלקו בניהם. — איך ימים לי, קומ"ח דדיטו"רנגח לחמו"י, כ"ל (קאס סע דעטורנערח ח מאה), כמו סורה חלי (רש"י), כוונתו בזה להעיר על פעל מוג שהתחברו עם יסד הנגזל שחליו (רַחַטיך) שענינו התנועה מזה לזה: (ה) לכן, גם זה מענין הקינה, שיוסיף המקונן לומר לכן שהיות שכבר נחלקו הארות ואין תקוה להשיבם, ע"כ לא יהיה עוד נקהל ה' איש היודע למדוד את הנחלות לחלקם בחבל ע"פ הגורל. זהו לדעתי שעור הכתובי' וחבורם: (ו) אל תטיפו יטיפון, הדבור הלא היולא מפי המדבר נקהל עם (פֿאָלקסערדנער) יבא לפעמים בל"ע בענין ההטפה, ע"ל ההשחלה, כמו ועלימו תטוף מלתי (לעיל כ"ט כ"ג), וכן יאמר החשבוני (חייגע פֿוליסענדע רעדע), ע"ם שספתותיו נוטפות מר, למרותיו נוזלות בטל. — והנה יאמר הנביא ברוח קדשו, שהמה ימאסו כל כך בדברי תוכחת הנביאים, עד שידברו אליהם לאמר: אל תטיפו עוד. ואמר יטיפון, על שנתן בפיהם גם הם לאות הלצון בענין ההטפה. והוסיף הנביא לאמר, אל יטיפו לאלה כלומר למת הדבר שכמעט לא יאמינו הנביאים להוכיחם עוד, לחרי רשותם כי כל תוכחתם לריק, ולא יגיעו כ"ח חרפה ובלימה: לא יטיפו, מנין התנאי (קאָנדיזונקטיוו): יסג, סמ"ך במקום ז"ן: (ז) האמור בית יעקב, ה"ח הקריאה, ובא נשגול מפני קמץ החל"ף להקל, וענינו אתה הנקרא מקדש בית יעקב, ע"ם לפיך הזקן שהיה חזק בנטחונו לאלהיו, ואיך נהפכת לי לחשוב על ה' שרה: הקצר רוח ה', היה ה' תקצר להשפיע גם דברים נחומי' וטובים אם תטיבו מעלליכם: אם אלה מעלליו, כלומר אם זה דרכו ליעד תמיד יעודים רעים בשכר חשבתם אתם? הלוא דברי ייטיבו, גם עם היושר הולך, כלומר עם אלה ההולך בדרך ישר: (ח) ואתמול, בשורק כמו נחולם, וכן כי ערוך מאתמול תפתה

יעני'

תרגום אשכנזי

מיכה ב

לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מְמוּל שַׁלְמָה אֶדֶר
תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים בֶּטַח שׁוּבֵי
מִלְחָמָה: (ט) נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן
מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תְּקַחוּ
הֲדָרִי לְעוֹלָם: (י) קוּמוּ וְלֵכוּ כִּי
לֹא־זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה
תְּחַבֵּל וְחֶבֶל נִמְרָץ: (יא) לוּ־אִישׁ

הלך

פערסט דוא איצט דיך וויא וויי= דערזאַלר. דעם האַלב בעקליי= דעטען רייסט דען מאַנטעל איהר פֿאָם לייבע; דעם זאָרג= לאָזען וואַנדערער, דעם צוי= ריקקעהרענדען אויס דעם קריעגע: (ט) פֿעריאַגעט מיי= נעם פֿאָלקעם פֿרויען אויס דען וואָללוסט=הייזערן, רויבט דען שמוק דער זיגלינגע אויף אימ= מערדאַר. — (י) אויף! הינ= ווע (אוים דיעזעם לאַנדע!) הויר איזט קיינע רוהע! עס איזט נעשענדעטי דאַרום פֿער= זעצט עס וואונדען, שמערץ ערריעגענדע וואונדען! — (יא) איזט וואָ איין מאַן, דער אייט=

ר ש "י

טוב ומטיב לני ואת הדבר תצר למולו ונענוהו עמי לותי יקומם לחויב לו: ממול שלמה תדר תפשטון. כנגד תצר תחם גוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך: מעברים בטח שובי מלחמה. ממה שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני לדם הבנים מן המלחמה חסורי בגדים ומזון שלקחו לויביהם מה שעליהם: שובי. כמו (ירמיה ג') סורי הגבן נכריה (לפניה ג') נוגי ממועד: (ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות לשמות לו לפי שאתם נוטלין את ממון בעליהם והם יושבים ומגירין ואין מזמחין את בנותיהן: תקחו הדרי. הדר הוד ושובר שנתתי להם: (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה. קומו וגלו מן הארץ כי לא בדרך זו נתתיה לכם למנוחה: בעבור טמאה תחבל. כי למען טמא לותה היא עושה חבורת חבלי רשעיכם. תחבל לי לגזרות כמו (ש"ב י') חבל נביאים (תהלים ק"ט) חבלי רשעים וכן ת"י מסייעין עלה לי סיעה: וחבל נמרץ. ובעת לגזרתם בכר מועלו ביניהם למה הם מתחברים: נמרץ. דבר מפורש בלר היטב כמו (לויב ו') מה נמרצו לומרי מה ימריכך (שם ט"ז) קללה נמרצת (מ"ש ב'): (יא) לו איש הלך רוח. לו מיים הלך רוח הולך רוח לים שקר מתנבא להם שיתכרו ויין ושכר הוא

באור

(ישעי לי ל"ג). ושעור המקרא, האם נכר שבאתם מה שהיה לתמול בעת שהייתם עוד עמי: לאויב יקומם, מוסב על עמי, שעתה יקומם נגדי לחויב, ע"י מעשיו המתועבים: ממול שלמה, מחים עני ואביון שאין לו כ"א שמלה לחת קטנה, ואליו הוא נושא את נפשו: אדר תפשטון, תסירו לדרתו מעליו: מעברים בטח, עוברי לרח ההולכים בטח מבלי פחד: שובי מלחמה, דרך השבים ממלחמה להניח עמהם בגדים וכלים אשר שללו מאויביהם, והיו לורגים להם להפשיטם מעליהם: (ט) מבית תענוגיה, שלכל אחת ואחת, אשר תשב שם לתענוג: תקחו הדרי, הדר היונקים והעוללים המה התענות והתמהות כי תפארת בנים לאותם, ויו"ד הכנוי כיו"ד הכנוי של עמי, כלומר ההדר שנתתי להם, תקחו לעולם ותרחקו מאתם שלא ישוב להם עוד: (י) קומו ולכו, מן הארץ הזאת, לוזי במקום עתיד: כי לא זאת המנוחה, והנחלה הרחוי לכם: בעבור טמאה, הארץ ע"י מעשיכם המקולקלים, ע"כ תחבל, מלשון לירים וחבלים, כלומר תשחית יושביה: וחבל נמרץ, כליון גמור: (יא) לו איש הלך רוח, לו ימלא איש אשר ירעה רוח ושקר כזב, מתנבא להם שיתכרו ויין ושכר, הוא יהי' נביא מקובל לעם הזה (רש"י). ויהי' לפ"ז לשון כמו יעיף בהתחלפות אהו"י. ולדעת הרד"ק פירושו ושקר כזב לאמר הנה לטיף לך ליין ולשכר, כלומר אם תשקני יין ושכר אתנבא לך

נבואות

הֹלֵךְ רוּחַ וְשֶׁקֶר כִּזֵּב אַטִּף לְךָ
לַיִן וְלַשֵּׁכָר וְהָיָה מַטִּיף הָעָם
הַזֶּה: (יב) אָסֹף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ
קַבֵּץ אַקַבֶּצְךָ שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד
אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן בָּצְרָה כְּעֶדֶר בְּתוֹךְ
הַדְּבִרוֹ תְּהִימֶנָּה מֵאָדָם: (יג) עָלָה
הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעַבְרוּ
שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם
לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם:

תרגום אשכנזי קה

אייטלע גערַאנקען העגטע, מיט
ליגענהאַפטען רעדען הייַעל=
טע, פַּאן ווין אונד זינגליַקייט
דיר פּרעדיגטע; וויט זאַנפּטער
פַּלאַסען זיינע וואָרטע דיעזעם
פַּאָלקע: (יב) „דיך יעקב! ווער=
„דע איך וויעדער גאַנץ צוזאַמ=
„מען ברינגען; דיך הייפּליין
„ישראל'ס! וויעדער פּערזאַמ=
„מלען: אַללעזאַמט בצרה'ס
„יונגעם פּיעהע גלייך, ווי א
„דיא העערדע נאַך דעשטעל=
„לען, זא ווירד פּאַם געוויהל
„דער מענשען אַללעם רוי=
„שען. — (יג) זיא אַנפּיהרען
„ווירד דער ערַאבערער; דור5=
ואמר
„בריעכען ווערדען זיא, אונד דור5ציעהען דורך דאַז טהאָר אויס דעם זיא געצאָגען; אונד
„איהר קענ‌ג עראַפּנעט דען צוג — דער עוויגע אַן איהרער שפיטצע! — "

איך

ר ש "י

הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה: (יב) אסף אאסף. עוד ימים נחים לקבץ לתכם: כאצן בצרה. כאצן רבה התונה במבצרי גדרות לאן: בתוך הדברו. ת"י וכעדרא בגו דירא מקום שהוא מתנהג שם וכן (ישעיה ה') ורעו כבשים כדברם: תהימנה מהמה. תהיה העריס הומיות מרוב אדם אשר בקרבם: (יג) עלה הפרץ. מוציא המורן גדרת סיריס ומסוכות חדקים ליצר לפניהם הדרך:

באור

נבואות טובות, הוא יהי' להם למטיף ולנביא ויתורגם לפ"ז בל"ז (פיר ווין מונד זינגליכען געטוס ווילן מיך דיר פרעפעלייהען!), לך לא יתכן זאת שיאמר הנביא שקר בעצמו דברים כאלה אשר יורו על שקרותו וחולתו, ע"כ תרגמתי לפי דעת רש"י: (יב) אסף אאסף וגו', היותר נכון בנאור הכתובים האלה הוא כמו שפי' הראב"ע ז"ל, שהמה דברי נביא שקר שהזכיר במקרא שלפניו. ומשורש שהנביא יוכיחם על שהמה מטיפים לזון לדברי נביא שקר שהתעם בחלקלקות לשונו להחניף להם לאמר שלום, ואין שלום. — ולכן אמר והי' מטיף העם הזה לאמר להם זה הלשון: אסף אאסף וגו', כלומר אף אם תרחו שנבר יגלה הרעה והחויב גבר להוליך הרבה מכם בגולה, עוד אשוב לקבץ אתכם ולאסוף שארית ישראל כרועה המקבץ עדרו: כצאן בצרה, עיר ממלכת אדום, כמו שמלאנו בנבואת ירמי' שנאם על אדום ואמר, לקללה תהיה בצרה וכל עריה תהייינה לחרבות עולם (ירמי' מ"ט י"ג) כדרך הנביא על הרוב לדבר על כאת הממלכה נעד כל הממלכה כולה. והמקום הזה היה מקום מקנה, כי מקרא מלא הוא (ישעי' ל"ד ו') הדשנה מחלב מדם כרים ועתודים (עיין בהקדמה): חדברו, מכלל הכאן, כמו ורעו כבשים כדברם (ישעי' ה' י"ז), וכאת בזתי הידיעות, כמו בתוך האהלי: ההמינה, העריס מרוב אדם, כהמית הכאן את שונא מן השדה לבוא לתוך המכלאות: (יג) עלה הפרץ, הוא שר בגאם המלוה לאנשי מלחמתו אשר תחת פקודתו לפרוץ בחומת העיר: פרצו, העם: ויעברו, אים נגדו: ויצאו בו, שעודו כי יצאו מן העיר אשר יבנו בה בגולה, בתוך השער, לבוא לארצם: ויעבר מלכם לפנ‌ם וגו', עד הנה דברי המטיף שזכר בפסוק י"ל, אשר שם הנביא בפיו דברי כזב לך דרכו להחניף לעם בשפת חלקות ולנחם להם יאושתם, למען הטות את לבבם אליו, ולהחזיקם בדעתם:

TRE ASSAR.

מיכה ג

תרגום אשכנזי

ג (א) וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב
וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא
לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט:
(ב) שֹׂנְאֵי טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּזְלֵי
עוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל
עַצְמוֹתָם: (ג) וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר
עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ
וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ

רע קרי כאשר

ר ש "י

ג (א) איך אַבער שפּרעכּע:
פֿערנעהמט דיעזעם איהר
אָבערן יעקב'ס! איהר אַננע-
זעהנען דעם הויזעם ישראל'ס!
שטעהעט עס ניכּט אייך צו,
דאַז רעכּט צו ערקעננען?
(ב) דעננאָך זייד איהר דעם גו-
טען אַבנעניגט, דעם בעזען צו-
געטהאַן! — ראַפּפּעט יענען
דיא הויט פֿאָם לייבע, רייסעט
פֿאָם געבּיין דאַז פֿלייש. (ג) נאך
מיינעם פֿאָלקעם פֿלייש עס-
רינ. שׁינדעט פֿאָם קערפּער
איהר דאַז פֿעלל, צערשמעט-
טערט איהנען דאַז געבּיין, צער-
ברעכּט

ג (ב) גזלי עורם. של בית ישראל שהם רחצים וקלינים עליהם כמו שאמר רחצי בית יעקב וקליני בית ישראל: (ג) שאר עמי. בשר עמי: ואת עצמותיהם פלחו. פתחו להוליך

באור

ג (א) ואמר, הוי"ו לעורר על ההיפוך, כי אין זאת נבואה לחברת, רק הנביא הולך ומדבר ברוח קדשו ומוכיח לתוכחתו שהפסיק ממנה ע"י דברי הנביא שקר, ומעתה יאמר. למיכה אנכי לא כן תאמה ולנבאי לך כן יאמר להחליק העם הזה בלשוני, כ"ח אנכי מוכיחם על פניהם להגיד להם פשעם וחטאתם. — ויתכן שמאספי הנבואות הסדירו הנבואה הזאת מהקודם וחלקוה לפרשה לחדת, להיותה כמו חלק ג' מהנבואה כוללת הסבות אשר מהם נתהוו החמס והגזל שזכר למעלה. והמה, ראשי העם וקציניו אשר הוקמו להעמיד המשפט על תלו ולהיות עיניהם פקוחות על כל דרכי האנשים, להגיל גזול מיד העושק המה בעלמם יגנבו העוג ויחטפו הרע — גזלת העני תחת ידם — לוקחי שחד להטדיק רשע ולהרשיע לדיק. — וכנביאים אשר עליהם להוכיחם על רוע מעלליהם, לדרכה יתנו יד לפושעים, יחזיקום ברשעתם, וקראו עליהם שלום — והכהנים אשר עליהם להורות משפטי אל ליעקב, רק בשחיר יורו לחים וחיים כרצונו, — — ומחלה הסבות נתפשט הרע בכל החרן ומלאה החרן חמס וגזל, — ולכן הסיב הכתוב בתחלה להרחבים לאחר: הלוא לכם לדעת את המשפט, יכלה אתם הרחבים בעם הרחוים לחהיב עשות משפט ולחמת ולאחר חמון ועשוק: לדעת, כמו כי ידעתיו (בראשית י"ח): (ב) שנאי וגו', ובכל זאת תאנתו הטוב ותלחבו הרע. טוב ורע שמות המקרה: גזלי עורם מעליהם, מעל בשרם: ושארם, ענינו בשר, וכן שאר עמי. משל על הגוזלים ממון העניים ולחם חקם, ויהיו כאלו יפשיטו עור הבשר ולוכלים הבשר מעל העצמות (מדברי הרד"ק), וכן דרך ל"ת לאמר: (רמז פעמ מיבער דיא אהרען ליעהען): (ג) ואשר אכלו שאר עמי וגו', שנור המקרח הזה, המתחויים לאכול הבשר, ולכן יפשיטו העור וישברו העלמות, כמעשה החיות הטורפות. וכ"ז משל על הפלגת הרע שעושים לעניים ולכיונים: פצחו, לדעתי הצדם הזה נדרף לשורש פתח בתי"ו לאך ההבדל ביניהם, כי פתח יפול על הדבר העשוי להפתח ולהסגר ע"י כלים והכנות אשר בקל יפתחו כמו דלת, כשוי התיבה, חלון הבית ודומיהם, עליו יפול לשון פתוח בקל כמו פתחו שערים, פתוח תפתח את ידך, ולכן גם מאמר חדיי פתוח ועמוק הנרחה בהשקפה רחשונה נחלו חין לו שחר, לך המשכיל היודע לדרוש לעמקו, יעביר סתומיו ויגלהו לעין, עליו יפול ג"כ פעל זה ע"ד ההשחלה, כמו לפתח בנמור חדתי (תהלים מ"ט ה'), ועל הדבר העשוי בכוונה להיות סתום וסגור, לא יפתח כ"ח בחוזק, יאמר עליו פֻּתַּח בכבד, כמו פתח חרלבות רשע (ישעי' נ"ח ו"ו) כי מעשה הרשע בהיתחזק יהמה לקבר חמין שלח יוכל חדם לפתחו כ"ח בטרח גדול, וכן פתח הסמדר (שיר השירים ז' י"ג), לך על

כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר בְּתוֹךְ
קַלְחַת: (ד) אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם
בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר הֵרֵעוּ
מַעַלְלֵיהֶם: (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי
הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם
וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ
עליו

תרגום אשכנזי קו

ברעכט עס, וויא אים זידען נעמען נעפֿעסע וויא אין דער פּפֿאַננע דאַז פֿלייש. — —
(ד) איינסט שרייען אויך זיא צו גאָטט עמפּאָר — אומזאָנסט, ער הערט זיא ניכט! וועגדעט זיין אַנטליטץ וועג פֿאָן אירנען, אָב איהרער פֿרעפֿעלטהאַטען.
(ה) פֿערנער שפּריכט דער ע־וויגע, פֿאָן יענען פּראָפֿהעטען דיא מיין פֿאָלק בעטהאָרען; פֿריעדען דענען פֿערקינדיגען, דיא מיט רויבצאַהן אום זיך בייסען, קריעג פֿערהיסען דעם, דער איהרעם לינגען־מויל ניכט פֿראָה־

ר ש "י

המוח כמו (ישעי' י"ד) פלחו רגה פתחו פה נרגה: ופרגו כאזר בסיר. ומצנרים החנרים כאזר יצנרו הנותנים נסיר לבשל. ופרגו ל' זנר כמו פרוס לרעב (שם נ"ח) ולח יפרגו לה (ירמיה ט"ו) פרגה ליון (איכה ח'): קלחת. קלדייר"ח בלע"ז: (ד) אז יזעקו אל ה'. אז נבח אותו העת החמור למעלה אסוף אחסוף יעקב אל ה' להטיב להם ברגון עמו ובזמחת גויו ולח יענה אותם: (ה) הנשכים בשניהם. ואוכלים בשר בהמות טמאות שמאכילים אותם עמי הטועים אחריהם: וקדשו עליו מלחמה. וכאשר יאכלו יקדשו ויתנבאו להם שלום: וקדשו עליו מלחמה. והזמינו עליו למלחמה:

מענה

ב א ו ר

הנה אשר אינני עתה מתאלה להיות פתוח, ואם ירצה איש לפתחו לא יוכל כ"א ע"י שבירה, אז יחול עליו שורש פצח, ומזה הטעם יתחמם נעל ל"ע בלשון הזה, על הרמת קול רנה המתפולן ומתחבר בחויר ע"י חזק ההבלה ותנועת ההרעדה (טשעטטערנדער בעווענג בל"ת), כמו פלחי רגה ובהלי (ישעי' נ"ד ח') ובזה יובן מלית הכתוב שלפנינו, כי אמר שמרוב תלותם לאכול הבשר יפצירו העור ויבשרו העלמות בנח: ופרשו, גם הוא מענין שבירה, כמו פרשה ליון בידיה (איכה ח' י"ז), וכן פרוס לרעב לחמך (ישעי' נ"ח ז'): כאשר בסיר וגו', הטעם כמו העלמות והבשר המבשרים והמתפולגים מחוס הבשול: סיר, קדרה: קלחת קלדייר"ח בלע"ז (רש"י), כ"ל (שלדיערע, גרעסטער קעסטעל בל"ת): (ד) אז יזעקו, הגוזלים והחומסים יצעקו גם המה אל ה' בנוח עליהם הלרה ולא יענה להם, כמו שהיו לועקים הללים אליהם ויסתימו אזנם משמוע: ויסתר פניו, ענינו הסרת ההשגחה: כאשר הרעו, כמו שהיו הם מסתירים פניהם מן העשוקים והנעלבים לבלתי רחם עליהם, כן יעניש ה' מדה כנגד מדה: (ה) כה אמר ה', לדעתי הוא חלק נפרד מהקודם, כי לחרי שזכר בהקודם הסבה הגורמת התגברות העושק והגזל במדינה, והיא רוע מעללי הרחצים לתעב המשפט ולעוות טוב, זכר עתה עוד סבה לחרת מחזקת את רחצי העם במעלליהם הרעים, והיא נטיות שקר לחצר בפי הנביאים להתעות את העם, כי המה עזרו לרעה ע"י שיקנו להם מזחות טוב ותכל: הנשכים בשניהם וגו', לו פירושו הנביאים הנושכים בשניהם לקחת בחמס מן הבחים אליהם לדרוש את פיהם, ואז יקראו לו שלום. לו בחורו, כי הנושכים בשניהם מוסב על עמי, ושעור הכתוב: הנשכים בשניהם (לאכול את עמי ולגזול ולחמוס את רעיהם) וקראו (עליהם) שלום, ואשר לא יתן על פיהם (המסים והתרומות אשר שמו הרחצים עליו שלא כמשפט) וקדשו

מיכה ג

עָלָיו מִלְחָמָה: (ו) לָכֵן לַיְלָה לָכֶם
מֵחָזוֹן וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסֹם וּבָאָה
הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר
עֲלֵיהֶם הַיּוֹם: (ז) וּבֹשׁוּ הַחֹזִים
וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים וְעָטוּ עַל־שָׂפָם
כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים:
(ח) וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ אֶת־
רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד
לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל חַטָּאתוֹ:
(ט) שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית

יעקב

תרגום אשכנזי

פֿראָהנען מאַג. (ו) דאַרום ווערדע נאַכט אויך אויס דעם געזיכטע, פֿינסטערנים אוים אייערן צויבערקינסטען, דיא זאָננע מענע אונטערגעהען אייערן פראָפֿעטען אונד דער טאָג זיך אהנען הללען אין נעכטליך דונקעל! — (ז) שמאַכאָללן ווערדען דיזע אייטעלן זעהער, דיעזע גוקלער מיט שאַמראָטה בעדעקט, אללעזאַמט אין טיעפֿער טרויער געהללט אייגהער גהען: דען וואַס זיא לעהטן וואַר ניכט דעם אַללמעכטיגען וואָרט! — (ח) איך הינגעגען בין פֿאָללד פֿאָן דעם עויגען בעגייסטערנדען קראַפֿט, דער גערעכטיגקייט, דעם טאַפֿערן מוטהעם פֿאָללד, צו פֿערקינדיגען יעקב זיין פֿערברעכען, ישראל'ס פֿערגעהונג אן צו צייגען. (ט) זאָ פֿערנעהמט דען איהר אָבערן דעם הויזעם

יעקב

ר ש " י

(ו) מאין אלהים. מענה נקוד קמן (ר"ל ניחי) לפי שהוא דבוק על השם:

עיין

באור

וקדשו עליו מלחמה ותרגומי מוסב לשני הפרושים: (ו) לכן, ענינו לחמת הדבר, בהוראתו על פי הרוב: לילה לכם וגו', דע כי הזדת הנבואה החמתית על הנביא תכונה בל"ג ע"ל ההשלה בשם חור, יום, שמ, בהיות שהנביא ידבר על העתיד בהודעה ודאית, כדבר הנראה בנכון היום (עיין בהקדמה שהארכנו שם בענין זה). ומעתה יעיד על נביאי השקר, כי תחת שהחמינו העם עד כה לדברי נביאיהם ופחזותם ושמעו לעצתם כאשר יחשך להם בדבר אלהים, יהי' מעתה להם לילה ומשך, בילת השמש וקדרות היום — כי ינוחו הנרות ויכבו לגריהם כי שקר לחם: וחשכה, ובאה וקדר, כלם כ"ע נמ"ם: מחזון, מ"ם השלילה, וכן מקסום: (ז) ובשו החזים וגו', כאשרו שלח נתקיימה נבואתם: ועטו על שפם, כדרך האבלים: כי אין מענה אלהים, טעמו, כי לו ירחה לבון כל, שלח ה' בפיהם מענה אלהים וכל דברי נבואותיהם היו רק הבל וריק אשר בדו מלבם הרע: (ח) ואלם אנכי, לא כן עמדי, כ"ל מלאתי, פעל עומד כמו מלא כל הארץ כבודו (ישעי' ו' ג'): כח את רוח ה' וגו', רוח מוסב על שלשתם, כאלו אמר רוח ה', רוח משפט רוח גבורה, וכח מוסב על כלם, ועניני שהנביא אמר לכי לומר כמו נביאי שקר שבדו מלבם דברי הבלי וכזב למען עשות העולתה, כ"ל לגבי מלא כח את רוח ה' אשר בלתה עלי — ואת רוח משפט וגבורה אשר הלבישני — לבלתי התירא מן הגדילים התוהגים רע, כי לישרים נרוח שפתי להגיד להם פשעם וחטאתם. והנה הפרדתי המקרא הזה מן הקודם, לחלקו עם הנתונים הבאים אחריו עד סוף הפרשה לחלק אחר, וזה לשתי סבות: ל' שהוא כמו הצבה מענין לענין שבנגדו, כי בו יורה הנביא התנגדות תכונתו לתכונת נביאי השקר. ב' כי מעתה יחזור לענין הכללי שפתח בו, והמה התנגדות העול והחמס, אשר בלל קותו במאמר מליצי קלר הכמות, בונה ציון בדמים וירושלים בעולה — וגם אבר עוד בקלור כמרן הסבית אשר הולידוהו, והעונש אשר יבא עליהם. — ובזה יושלם

הפתיחות

יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
הַמְתָעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֶת כָּל־
הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ: (י) בֹּנֶה צִיּוֹן
בְּדָמִים וִירוּשָׁלַם בְּעַוְלָה:
(יא) רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ
בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף
יְקָסֵמוּ וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר
הֲלֹוא יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא
עָלֵינוּ רָעָה: (יב) לָכֵן בִּגְלַלְכֶם
צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלַם עִיִּין
תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר:
ד (א) וְהָיָה וּבְאַחֲרִית הַיָּמִים יְהִיֶה

תרגום אשכנזי קז

יעקב! איהר אַנגעזעהענען אים
הויז ישׂ־אל ם! דיא איהר
רעכטספּלעגע פּעראַכשייעט
אינד יעדען גראַדען זין פּער־
דרעהעט! — (י) הויצין איוט
אויף בלוטשילד ערבויעט;
אויף פּרעכּעלטהאַט ירושלים!
(יא) בעשטעכונג היישט צים
אורטהיילם שפּריך דער ריכ־
טער; דער פּריסטער אונטער־
ריכטעט נור אום טהייערן
לאָהן; דעם פּראָפּהעטען צוי־
בערשפּריך ווירד נור מיט נעלד
ערקויפּט; אונד דאָך שפּרי־כט
מאַן אויף נאטט פּער־טרויענד:
„איז ניכט דער עוויגע אין
„אונזערער מיטטע? אונז קאַן
„קיין אונגלאַל נאַהען. — "
(יב) זאָ זאָלל דען אייערנטווע־
גען דיעם ערפּאָלגען: ציון ווער־
דע אייגם אַקקערפּעלדע גלייך,

ירושלם אייגעם עדען שטיינהויפּען; בושיכטען אַנהעהען גלייך דיא טעמפּעל־ בורג!
ד (א) אייגסט אין שפּעטער צוקונפּט ווירד דער טעמפּעל בערג דעם עוויגען — אונ־
ער־

ר ש י

(יב) עיין. דגורין:

ונהרו

באור

החלוקת הכללי, כיצד למצרף. (י) בנה ציון בדמים, כל אחד בונה עליותיו בדמים ובעולה, כי נאצר אחין הצר מצוית, על כן כל איש היצר בעיניו יעשה: (יא) ראשיה וגו', יחזור על ענין התוכחה אצר זכר אחת אחת ויכלול לותה, נאמרו אצל כת וכת מהצרים והרואים יעזרו לרעה, כי הרואים לוקחים אחד ומטים דין העניים והאנוים, והכהנים שהיה להם להורות משפט ודין, רק בשחיר יורו, והנביאים אצר עליהם להוכיח העם ולהלכם על הדרך הישרה, בכסף יקסומו, נגזרת קסם ושקר, ובכל זאת ישענו כלם על ה' לחשוב שה' ישגיח עליהם למען בית קדשו ותפארתו, כאצר אמרו היכל ה' היכל ה' המה. (יב) לכן, תהי' זאת, בגללכם, שלא יפנה אל כבוד ביתו, כ"א ליון שבניתם בדמים, שדה תחרש, כלומ' שתהי' כמו השדה הנחרש, וירושלים אצר בניתם בעולה, עיין תהיה, לגלי תנים (מדברי הרד"ק). עיין, גזו"ן כמו במ"ס, וכן לקן הימין: לבמות יער, כמו במות השדה שעלו כולם עלי יער וממה גלי סדרים, וכנוי הרגים הוא, בהיות שהר אחד מלא עלי יער נראה למרחוק כמו הריס רגים, מהסתבכות החילנות אצר לא יצמחו בגדלם וגובה קומתם:

ד (א) והיה באחרית הימים, נכוחה שלימית, בלה דברים טובים ונחומים אצר יגלו מפי הנביא בעת אצר סבבוס לרה ובוקה, רוח ה' לנשה לותו ולדבר על לבם, לבל יתיאשו מן התקוה חלילה. — הנכוחה ההיא מיועדת תשועה עלומה וגאולה עתידה אצר תהיה לעם ישראל בחברית הימים — מבשרת שלום ומנוחה שיהיו אז בכל הארץ — משמיעה התנחמות המשלה לבית ישראל במקדש והבטחת לויביהם תחתם — והגדולה שבכלם מגדת רב טוב,

שיתעלה

תרגום אשכנזי

מיכה ד

ערשיטערליך פּעסט — דער בערג גיפּפֿעל, דער היגעל העכסטער זיין: הינויף נאך איהם ווערדן נאציאנען שטרעמען! — (ב) דער פּעל־קער מענגע ווירד דאהין ואל־לען, שפּרעכענד: „ואהלאן! „לאסט אונז דעם עוו־גען בערג „בעשטייגען, וואללפּאהרען „צום טעמפּעל דעם גאטטעס „יעקב! דאָרט אונטערווייזט „אין זיינען וועגען מאן אונז, „אויף זיינען שטראסען לער־ „נען!עבענסוואנדעל וויר.—" דען ווייזער אינטערריכט גע־ העט פּאן ציון אוים; דעם עוו־גען וואָרט, קאממט אוים ירושלים! — (ג) דער פּעלקער רעכטע ווערדן אויסגעגליכען דאס; צורעכטווייזונג פּינדען דאָרט ענטפּערנטער רייכע מעכטיגע נאציאָנען. — שווערדטער ווערדן דאן צו זיכלען אבגעשטומפּפּט; לאנץ אונד

שפּעער

ר ש י

ד (א) ונהרו. ונקבלו סם יחד כנהרות ההולכים אל היס: (ג) ושפט. משפט זה ל' תוכחה הוא

באור

שיתעלה כבוד הבית ויתרומם לעיני הגויס, עד שכלס יכספו לעלות שמה לקבל החמונה האלהית החמתית ולקוח כלס בשם ה' לחד. — ובהיות שזה הענין החזרון, ר"ל השתלמות העמיס כללס ונוסף לידי הברת החמת, הוא העיקר ותכלית הכוונה, לכן פתח הנביא בו. — והנה בבר יעצי' הנביא רחה הגבואה הזאת בעיניו, ומיכה אחר נתגלה אליו ג"כ הענין העלוס הזה, ספר המרחה היה בתוחס הדברים (בשנוי לשון מעט) שהיו שגורים בפיו מדברי יעצי', וזה לעולס עיניהס ולחות מליהס (מדברי הרדי"ח). וטעס והיה, להתחלת הדבור, כמו והיה מדי חדש בחדשו (יעצי' ס"ו כ"ג) ודומיהס הרבה. לו יתבן שהוא עס מה שאחריו מאמר לעצמו, ושעורו והיה זה באחרית הימיס: בבון, תאר פעל יהיה, שרשו כון בפלס בבון, ועניבו חזק וחמין, דבר עומד על תלו, כמו לף תכון תבל בל תמוט (תהליס ל"ג ח'), ר"ל שהר הבית, תחת היותו עתה לבמות יער, יהיה אז עומד על פבו ובמתבונתו הראשונה: בראש ההרים וגו', הטעס שיהיה ג"כ עליון על ההריס פלס ויבשא על כל הבבעות. והוא משל על התרוממת הקדושה והבבוד, וכמו שבאר אח"ז: ונהרו, מבזרת נהר, ירולו שמה במרולת נהר, וכן דרך ל"ש לאמר על ענין זה: (היבטערהאען): (ב) ואמרו, זה לזה: לבו, אלת הקריאה (חינטער־יעקליכן), וכמו שתרבמתי (וואהולאן!) והעד ונעלה, כי אין האדם מלוה לעצמו: ונלבה באורחיו, דרך ואורח הנזברים פה ס"ל ההשלבה, כי אין הכוונה שילבו ברגלס שמה, כ"א שיקבלו דרבי אל והליבותיו, וינהגו ל"ע בארחות חייס: כי מציון וגו', הס דברי הנביא שבא לתת טעס וסבה על השתלחות העמיס להתהלך בבעגלות ההר, בהיות שמליון תלא תורה ודבר ה' מירושלים, ואמתת למודיה תהי' נודעת לז בבל הארן: (ג) ושפט, מוסב על דבר ה' שזבר, כי הוא יפסוק בין העמיס. וזה כוונת רש"י ז"ל שבתב משפט זה לשון תיבחה הוא דשרי"נמט בלע"ז, (פ"ל רעזולוירעמענט, פּערנוגפּטטוס בל"ח), ר"ל שהוא בפל ענין עס והוביח שבא אחריו, כי לא יבוחו הגויס שמה למשפט, כ"א שמתוך דבר ה' שיתרחב בקלוי ארץ ויבוחו העמיס לבלל הברת האמת, יבבות ריב ומדון מן האדץ, ולבן הוסיף ואמר: וכתתו וגו', כי לא יטתרבו

וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד
מִלְחָמָה: (ד) וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד
כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר: (ה) כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם
אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: (ו) בַּיּוֹם
ההוא

מוטהעם אין אונזערעם גאָטטעם, דעם עוויגען נאַמען,

ר ש ״ י

הוא דעריממ״ט נלע״ז: (ד) כי פי ה׳ לבחות דבר. והיכן דבר ונתתי שלום בארץ וגומר (ויקרא כ״ו): (ה) ילכו איש בשם אלהיו. ילכו לאבדון על שעבדו ע״ז כת״י:

באור

עוד לבלי מלחמה, כ״ל התרגות יהפכו לחתים והחניתות למזמרות. — והנה גם הקורא הנעים על יומי תפארת המליצה הזאת וחין ערכה, כי ענין המשל הוא, שתחת החמס והמריבה שהיו תמיד בין ב״ח להתגרות יחד ולחרחר ריב, לתת חרב איש בחיו ולהרגות מלליהם, ולעשות תמיד מלחמה, שהיא סבת כל נרות מדיניות כידוע; עתה יהיו שלום ואחוה, להבה וחיבה וריעות, שמתוך כך תהי׳ ברכה ושפע בכל הארץ, כמאמר חז״ל אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום. — והענין הנאמר הזה כלל הנביא בזה המאמר הקצר, לשר הליצ בה שני מיני כלים זה לעומת זה, כלי מחיית לחבל, וכלי מביח ברכה לעולם, ואמר שיהפכו אלה לאלה. — וחין לך עושה מליצה גדולה מזו, המורה יותר על אמתת הענין, ע״י פעולת ההגשמה (פערזאָכיפיקאַציאָן), שרחינו בעינינו בני אדם יעשו חרבותיהם וחניתותיהם לשר השתמשו בהן להשחית את ריעיהם, ויעשו מהם כלי עבודת האדמה להניח לנגש ולהצמיח ברכה: — לאחים, כלים לשר יקללו גם את התבואה, ודבשות התי״ו תמורת הנו לשר במלה זו בשמדברת בל״י, כמו את מחרשתו ואת אתו (שמואל א׳ י״ג): למזמרות, כלים שזומרים בהם את הגפנים ושאר העלים, כמו וכרמך לא תזמור (דב״ק) ולא ילמדון עוד מלחמה, הכוונה שידיעת תכסיסי מלחמה, לשר לריך להה למוד והרגל רב, תהיה לו נשכחה: (ד) וישבו איש תחת גפנו, ענין המליצה הזאת ידוע, שהיא יצירת התנאים בשלום ובשלוה מבלי פחד ואימה, תחת חסיון כל עלי גפנם ותאנתם, במקום השדה והפרזון, ולא יסגרו במנעלי׳ חזקים מפני הטוינ, כי יבטל הגזל והחמס מן הארץ: (ה) כי כל העמים, שעורו לא גם כל העמים ילכו בשם אלהיהם, ואנחנו נלך ונתחזק בעבודת הבורא ית׳ ובשמו נדבק לעולם ועד. — ואין זה הכתוב סותר לדבריו הראשונים, כאשר נראה בהשקפה הראשונה, שיהי׳ הנביא כאן מסופק בדברי עלמו; כי בחלת לף שכוונת הבורא ית׳ להשלים הארץ ויושביה, וכל העמים יקרבו מעט מעט להכרה האמתית, עד שתמלא הארץ דעה לקרת נלם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד, כמו שיעדו הדבר הזה כל הנביאים ע״ה; בכל זאת אין כוונת הבורא ית׳ שיתדמו כלם בחיבות עבודתם ודרכי הנמוסים החילוניים כי יותר קרוב אל הדעת לאמר שפרוד הדתות והמנהגים לא תחדול לעולם כל ימי הארץ, שזה הוא דבר מוטבע בטבע האנושי להיות הענין הזה מתחלף ליושבי ארלות שונות, ע״פ התחלפות היושב והנמוס וההשגה שלכל א׳ וא׳. — (ושיין מה שכתב החכם השלם הרמב״ן זל״ל בספרו יהושלים על הענין הנאמר הזה): (ו) ביום ההוא,

הרגום אשכנזי קח

שפּעער אין זענען אומגעשאַפֿען. ניט מעהר ציקקען נאַציאָנען דאָלפֿע נעגען אינאַנדער, ניט אזוי קריעגען אבונג מעהר אים שיאונגע. — — (ד) פֿריעדליך וואָהנט איין יעדער נוקאין זיינעם וויינשטאָקם שאַטטען, אין דעם פֿייגען בוים מעם שוטצע ראַסטעט אַללעם אונגעשטערט; זאָ פֿערהיס עם דער עוויגע דעם וועלטאַללס הערר! — (ה) מענען אינדעם דיא פֿעלקער אַללע אין אירער גטטער נאַמען וואַללען; וויר וואַנדעלן גטטראָסטען איטמערדאַר! — (ו) אין יענער

מיכה ד

הֲהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה
וְהַנִּדָּחָה אֲקַבְּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי׃
(ז) וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית
וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ יְהוָה
עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם׃ (ח) וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל
בַּת־צִיּוֹן עָדֶיךָ תֵּאתֶה וּבָאָה

המבשלה

תרגום אשכנזי

נער צייט, וְאָ שפריכט דער ע= וויגע, ווילל דיא געלעהמטע איך וויעדער צוריק פֿיהרען, דיא פֿע־שטאָסענע נאַך איה= רער היימאַט ברינגען, זיא, דיא איך געמיסהאַנדעלט. (ז) דיא געלעהמטע וואַנדל' איך אין גליקליכֿען איבער= רעסט, דיא ענטפֿיהרטע אין מעכטיגע נאַציאָן, — דאַן רע= גיערט איבער זיא דער עוויגע, טהראָנעט וויעדער אויף דעם בערגע ציון, פֿאָן נון אַן אונד אין עווינקייט! — (ח) אונד דוא!

בורגפֿעסטע הירטען=וואַרטע! שיקקע דיך צום עמפֿאַנג דער ציון'ס טאָכטער אַן! דיין ער= וואַר=

ר ש " י

(ו) לספה הצלעה. לכנוס מטלטליה. ול"נ ל' מרפה כמו וחספתו מגרעתו (מלכים ג' ה'): ואשר הרעתי. ואותם שהריעותי להם בעונם: (ח) ואתה מגדל עדר. ת"י ואת מזיחך דישראל דטמר מן קדם מוכי כנסתך לציון. פי' מגדל למון מעוז. ותרגם עדר כנ"י. ותירגם עופל ל' לוכל. וי"לם מגדל עדר ב"המ ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובוחן (ישעיה ל"ג): עדיך תאתה

באור

לאחרי שזכר בהקודם השתלמות העמים בכללם ובוחם ליהי הבית החמת, להשנית ריב ומדון ולהסיר העול והחמס מקרבם, עוד ישוב שנית להעיר בדברי קדשו על התשועה הגדולה שתהיה בעת ההיא לעם ישראל, ע"י שהעמים יכירו וידעו גודל העול והחמס הנעשה בזה בזורה ישראל, ויבואו להטיב עמם ולהשיבם לאחרם, כמאמר ישעי' הנביא ע"ה והניחו בניך בחלן ובנתיך על בתף תנשאנה. — ולהיות הענין הזה הוא המסובב מהענין הקודם, לבן הפרידתי החלק הזה מהראשון, כאשר בבר העיר על זה הרד"ק ז"ל: אספה, ארבו אסף ומשמעו לאספה מהקל, וכן ויוסף עוד דוד (שמואל ב' ו' ו') שהוא כמו ויאסוף (הרל"ק): הצלעה, ענינו הנכלה בגלים, כמו לעם ישראל בגלות החיל הזה אשר נמשך ימים רבים, ומשלם זה לחיים נולע על ירכו המיאחר דרכו ולח יוכל לרוץ במהירות: ואשר הרעתי, שמום הוי"ו זה בשמוש ע"ם הרוב, ליתר בחור הקודם, כלומר היח אשר הסבותי לה רעות רבות ומרות, וכן תרגמתי בל"ח: (ז) ושמתי וגו', דרך הכתוב לבנות את יתר הפליטה הנשאר לחיים מן הדבר אשר עברו עליו מקרים רעים, בשם שארית או שריד, והוא מין שם מופשט בללי (אייגע אַרט אַבשטראַקטעם קאָלעקטיפֿום), ומתולדת החדש לחבר את השארית הזה, לחת לו תשוקת הן ולשומרו בחלת ממשניות חמודותיו, וזהו טעם המקרח כי יהפוך הבולעה והנמחסה בגלות אשר ארבו לה הימים שמה, לשארית נחמד אשר ישים ה' עיניו עליו להטיבו: והנהלאה, שם הפעל מגזרת הלאה, שהוא ענין רחוק המקום והזמן (מדברי הרל"ק). ויתבן שיכוון גם על ההורחה השנית שנתיבה הזאת, כ"ל הליאות והעיפות, לף שהוא מגזרה אחרת, ואמר כי הנהלאה, כ"ל הנרחקה מארבה והנחלשה בארץ לויב, תהי' עתה לגוי עצום, ובתרגומי לח יכולתי לגוף ג' הכוונות יחד, כי אין מלה בלשון לשבנזית המורה על ג' ההורחות ההמה בחחד: (ח) ואתה מגדל עדר, הוא מגדל דוד (עיין בהקדמה), וקראו מגדל עדר, כי ישראל נמשלים לעדר הלאן, וציון וירושלים הוא מקום אשר בל ישראל נאספו שם ג' פעמים בשנה והיו בה בעדר בחיק הדגרו (רד"ק): עפל בת ציון, מזקה ומוקפה, כמו עופל ובוחן: עדיך תאתה, לשעת המפרצים מוסב לאמה (לף שהוא בתחנת) על ונשא הממשלה הראשונה, והוא בפל עניו בא"ם; ולדעתי

הַמֶּמְשָׁלָה הָרִאשֹׁנָה מַמְלֶכֶת לְבַת יְרוּשָׁלִָם: (ט) עַתָּה לָמָּה תָרִיעִי רֵעַ הֲמֶלֶךְ אֵין־בָּךְ אִם־יוֹעַצֵךְ אָבַד כִּי־הֶחֱזִיקָךְ חִיל כַּיּוֹלֵדָה: (י) חוּלִי וָגְחִי בַּת־צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקִּרְיָה

ושכנת

וואַ־טעט וויעדער יענע אַל־טע הערשאַפֿט; קעניגליכֿע רעזידענץ דער טאָכֿטער ירושלים'ס! — (ט) וואַם ער־העבעסט דוא איצט יאַמער־פֿאָללעם קלאַנגעשרייא, פֿעהלט עם דיר אַן איינעם קעניגע? ביזט דוא דער רעטהע דען פֿערלו־סטיג, דאַם אַנגסטוועהע דיך ערגרייפֿט, גליך דער געבעה־רערין? — (י) ערציטטערע נור, אָ טאָכֿטער ציון! ער־פרעסטע יאַמערטאָנע, דער וועהנערין גליך! יאַ איצט ענטפֿליכֿסט דוא צוואַר דער שטאַדט

ר ש "י

תחתה. שלרית הגולעה והגלולה כולם יקבלו חליך: ונתה הממשלה הרחשנה. תבת הממלי שלימה כולה חל בית דוד בירושלים כחשר היתה בתחלה עד שלח נחלקה ומה היח הממשלה הרחשונה המלכה לבת ירושלים: (ט) עתה. שחת מורדת בי: למה תריעי רע. שיתי לבך למה חת לריכה לבקש רעים ולהושים מלכי מלרים ומלכי חשור לעזור: (י) חולי. ל' חלחלה כמו (כיון) כי החזיקך חיל והלי נופל על יולדת: וגחי. כרעי ושחי על גחונך וכן בלעון משנה כותל הגוחה לרשות הרבים: תלחי מקריה. מירושלים ללכת בגולה: ושכנת בשדה. תהי

שכונתך

ב א ו ר

ולדעתי יותר נכון לפרשו, כי מלת בת ליון עומדת במקום שתים, וטעם הכתוב, שחדר חל עיר הממלכה חשר קרח לותה בשם עופל בת ליון, שתהיה נכונה לקבל עוד בת ליון חל תוך חומותיה, וחבות חליה עוד הממשלה והמלכות כבראשונה וכימי קדם: (ט) עתה למה תריעי, הנכון כפי' הרד"ק והרחב"ע שהוח מענין תרועה ולעקה לחבל. ונעור הכתוב כי יוסיף הנביח לנחם חת העיר לו חת הנפשים לחמר למה תתחבלי ותבכי עתה חל תחדון מלכך ויועלך עד כי תחמרי נוחם, האם תחדה תקותך! הלח ה' הוח מלכך ויועלך. — כי החזיקך חיל כיולדה היוצחת חל משבר: (י) חולי וגחי, הנה רחינו כי הנביח ינוד במחשבותיו חנה ואנה לדבר פעם חל הלרה ולהגדילה מחד, ופתחום יבוח לדבר חל הישועה, וכן ימיר ויחליף המחמרים זה בזה! גם לחרי שחל במתמיה למה תריעי רע, המלך חין בך כי החזיקך חיל כיולדה, שב לחמר חולי וגחי, ונרחים דבריו כסותרים זה חת זה? — תמנם בחמת חין מדרך החוהב החמתי הבח לנוד חת רעהו ולנחמו חל לרתו, להכחיב חת הלרה חו להקטינה בעיניו, כי דבריו כחלה לח יכוסו בלבו, בהיות שלב הנכחב מלח מעלנון ויגון רב חל התלקה חשר מלחתה, וחיך ינחם חו יתפעל מקול דבריו רקים שחין נם מועיל? וחולם לם יודה לרעהו כי גדלה רעתו בחמת ויגדיל דבריו ותלונותיו חשר דבר מרוב שיחו ובעסו, חו ימנח נוחם לו, כי נתולדות החדם להתפעל ולמלוח רווחה לנפשו, נרחותו כי יחרו דבריו בעיני זולתו, ומתוך זה ימלח המנחם מקום להוסיף בנחמה ולחמר כי לח יתיחש מן התקוה, כי עוד יד ה' נטויה עליו לעזרו מלרתו, חו יחמר לו כי מתוך הלרה עלמה יעמוד לו רווח והלגלה, וירחה לו חפשרות הדבר חיך יהפך החבל לנסון, ובדומה, כי ע"י דברי נחומים כחלה תוחלש הפעלת הלער חחת וחפו רעיונו לענינים חחרים מזינים נפשו. ועל סגולת הטבע ההיח הונחה עליה מלת נחמה בל"ע בנין הנבד בהורחת השורש נחס תמיד על תנודת המחבבה מענין לענין שכנגדו. ועל הנסיון הזה מיוסד מליצת הכתובים חשר לפנינו, כי לחמר, הן לחמת כי רחוי לך להתחולל ולהוכיח לנחמה, כי חשר יגורת יבוח לך שתלחי מקריה ושכנת בשדה, כדרך הגוילים שנוי חרב, וגם חבואי לבבל, מקום הגלות לחותם שהגלה נבוכדנלחר מלך בבל; לך דעי כי שם מקום גחולה והגלה לך מידי לויניך. וכמו לפקידת בית שני ע"י כורש מלך פרס שהרשה לשם לשוב

ולבנות

וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה וּבָאת עַד־בָּבֶל
שָׁם תִּנָּצְלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ יְהוָה מִכַּף
אֹיְבָיִךְ׃ (י) וְעַתָּה נֶאֶסְפוּ עָלַיִךְ
גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים תֶּחֱנָף וְתַחֲז
בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ׃ (יא) וְהֵמָּה לֹא יָדְעוּ
מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ
כִּי קִבְּצָם כְּעָמִיר גָּרְנָה׃ (יג) קוּמִי
וָדוֹשִׁי בַת־צִיּוֹן כִּי קַרְנֵךְ אָשִׂים
בַּרְזֶל וּפַרְסוֹתַיִךְ אָשִׂים נְחוּשָׁה
וַהֲדִקוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי
לַיהוָה בִּצְעָם וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־
הָאָרֶץ׃ * (יד) עַתָּה תִּתְגֹּדְדִי בַת־

נקצת ספרים יש פה התחלת פרשה ה' גדוד

שטאַרט; מוסט דיך אויך אָפּ־
נעם פֿעלדע לאַנגערן; וואַנ־
דערסט נאַר נאַך בבל הין: דאָך
דאָרט האַרעט ערעטטונג
דיין, דאָרט לעסט דער ערר
בעפֿרייאונג דיך פֿינדען, פֿאָן
דעם פֿיינדעם געוואַלט! —
(יא) איצט ראָטטעט צוואַר דער
פֿעלקער מענגע זיך אום דיך,
אונד אַללעם שפּריכט: „ענט־
„וויהעט איזט ציון! אונזער אוי־
„גע ווירד נאָך לוסט אַן איהר
„שויען.“ (יב) דאָך אינקוי־
דיג דעם עווינען ענטווירפֿע,
דורכֿשויען זיא זיינען ראַטה־
שלום ניכט: דאַס נור צוואַמ־
מען ער זיא טרייבעט, וויא
גאַרבען־געבינדע נאַך דער
טענגע. — (יג) אויף, טאָכ־
טער ציון! בעגינגע נון דיין
דראָשנעווערבע! מיט אייזער־
נעם האָרנע, מיט עהרנער הוי־
פֿע, צערמאַלמעסט דוא דער באַרבאַרען מענגע; דאַן זייא דעם עווינען דיא בייטע געווי־
העט, איהרע גליקסגיטער אַללע דעם העררן דער גאַנצען ערדע! (יד) איצט שטרייפֿט צוואַר
ווילי

ר ש י

שכונך תרוצה בשדה: (יא) החמרים תחנף. עתה תתחייב ציון בחטאתיה ויפקד עליה עונה: ותחז בניין עינינו. ותרחינה בה עינינו מה שחוינו לרחות בה: (יב) כי קבצם כעמיר גרנה. וסופו לקבצם אל עמק יהושפט וסביבות ירושלים למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם לרעתם נאספו ויאמר הקב"ה לכ"י קומי ודושי בת ציון: (יג) והחרמתי. לשון הקדש: בלעם. מה שכנסו מגזילה וחמס: וחילם. ונכסיהן: (יד) עתה תתגדדי בת גדוד.

ב א ו ר

ולבנות ירושלים. (יא) ועתה נאספו, ענין המאמר הזה גם הוא כענין המאמר הקודם, כי אמר שבחמת נאספו גויים רבים עליך למלחמה, השמחים על מפלתך ואומרים תחוק ציון, כמו תחוק האדון (ירמי' ג' ח') כלומר שלח תוכל לכבול עוד יושביה, ותרחנה עינינו בציון מה שקוינו: (יב) והמה, וי"ו לעורר על היפוך הקודם, ר"ל אף דעי נאמנה כי הגויים ההם נעלם מהם מחשבות ה' ועלתו, כי הוא ית' העיר אותם להאסף כה יחד, למען האבידם בלא שמה: כי קבצם וגו', כאדם המקבץ עמירי השדה אל תוך גרנו לדוש שם: (ג) קומי ודושי, מנהג אלהות הקדש לדום את התבואה ע"י דריסת רגלי הבהמה ומירסת פרסותיה. וזרך המקרא להמשיל את הגלות והממשלה אשר ירדה חיש מזולתו בפרק בעניין הדיוקו. והנה יעלה הענין בכח דמיונו כאלו החיוניים לנגד עיניו ויקרא בעונש התפעלותו אל הכנסיה לאמר קומי ודושי בת ציון, ואל תחתי מהמונם הרב, כי קרנך לשים חזק כברזל לנגחם ולהפילם לארץ, ופרסותיך לשים נחושה לדוסם ולהדיקם בעפר לדום: והדקות, עבר מהפעיל מן הנפולים לי:קבה נגחת עם וי"ו המהפך העבר לעתיד: בצעם וחילם, כפל ענין בא"ד, כי הטעם אחד: (יד) עתה התגדדי וגו', המשך המאמר הקודם, כי הנגיח הולך ומפ־

ע"ד

תרגום אשכנזי קי

גְּדוֹד מְצוֹר שָׂם עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ
עַל־הַלְּחִי אֶת שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל׃

וויל׳ע האָרד׳ע אינם לאַנד, אומגיבט מיט באָללוועקע אונו; שלאָנט דעם בעהערר־שער ישראל׳ס מיט גייסעל פּע־אָבטליך דיא וואַנגע. —

ה (ג) וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה
צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה
מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל
וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם׃

ה (ג) דאָך אינסט ווירסט דו, בית לחם־ד׳ער בידערן איינע; ווינציגעם שטערטבּען איצט — אונטער יהודה׳ס געבּירסטע־טען שטעממען איינסט. — אויס דיינער מיטטע ענט־שפּריעסט דער מיניגע, איין

לכן

נייער רעגענט אין ישראל, דער פּאָרוועלט ריהמליכּען אַהנענשטאַמם׳ס, פּאָן אוראַלטען צייט־

ר ש׳׳י

עתה בעת גזרתה הרע על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד בת בדים קבלי גדודין כי עתה הוא לחר תלחי הגדוד לחר שם מלוך עלינו: בשבט יכו על הלחי. מי גרם לה להלית לת לחר ישראל מלעיגים על נביאיהם וזופטיהם ומכים לותם על הלחי כך היו עושים וכן מלינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא לומר (ישעיה נ׳) גוי נתתי למכים:

ה (א) ואתה בית לחם לפרתה. שילח דוד משם שנאמר (ש״א י״ז) בן עבדך יצי בית הלחמי ובית לחם קרויה לפרת שנאמר (בראשית מ״ח) בדרך לפרת היא בית לחם: לעיר להיות בלפי יהודה. רלוי היית להיות לעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואבים שבך: ממך לי יצא. משיח בן דוד וכה״א (תהלים קי״ח) לבן מלסו הבונים: ומוצלתיו מקדם. (שם)

ב א ו ר

ע״ד המליצה הלרות הנוכחות העומדות עליהם, והתשובה האלהית לחר תבח לחרי גימים העתידים, לך הוא נבדל בענין מלמריו מן הקודם, כמה שהוליל לדבר בלרה לחת גדולה למלד, והיך ירידת המלכות מגדולתה ובולה בסתר המדרגה התחתונה; ומן הרעיון הזה נמשך רעיון הגחמה, כי לעת הגלולה תנמם ישועה וגדולת המושל החדש לחר יקום לז מבית המלך הרלשון ויגדל שמו בכל הלרן, ויהיה בברית שלום עם כל שוכני תבל. ומעתה לא יוסף עוד הנביא לדבר מן הלרות, לחרי שבבר עלה ברעיונו כולו נשבח׳ מכל וכל ויתנם. — בת גדוד, הסב הנביא פניו לל הלויב לדבר בלעגי שפה, עתה תתבדרי גדודים גדודים, לת בת גדוד! מצור שם, הלורר עלינו: בשבט יכו, החויבים על הלחי של שופט ישראל, דרך שפלות ובזוי. ובמונה יאמר השופט, שדרכו לרדות בשבט לת המחייבים בדין, ועתה יכו לותו, לומר שבל בך ירדנו בעומק השפלות להתנהג עם המושל בעם לחד מדלת הלרן:

ה (א) ואתה, הוי״ו תשמש במקום לבל: בית לחם אפרתה, לפי הסנמת בל המפרשים, לפרתה היא לפרת, והוא חלק מן נושא מאמר, וכן לעיר להיות בלפי יהודה. וליני יודע על מה בינה הבתוב לותה בשם לפרתה, ומה לורך בידיעתו? לפ נעבור שם עיר בית לחם לחר, הלא בית לחם לחר ליהודה עיר מולדת דוד, ונודע בשערים שמה? לבן בחרתי אני לפרש הבתוב בלופן לחר ולחלקי למאמרים קטנים בעלי נושא ונשוא. כי ידוע שבם לפרת בל״ע מורה גם על חשיבות ונשיאות, כמו מחלון וכליון לפרתים (רות ל׳), ומעתה לחרי שבתוב הקודם הניב הנביא לעינינו שפל מדרגת המלך הרעיון הזה הניחו על שפל מקור בית המלך ומחלבו, כידוע שה׳ ית׳ לקחו מלחר הנוה מן הלאן לחר ליבי בית הלחמי, ולבן הוסיף בדברי נחמה לאמר, ואתה בית לחם (קלת המדרגה) סופך להיות לפרתה, חשובה בלומה, לתה לעיר המשפחה! עוד תהיה בלפי יהודה ולחשיה. ולזה עבך נתוב המאמר הוא זה:

ואתה ביח לחם — — אפרתה
— צעיר להיות באלפי יהודה. ממך לי יצא, בלומר ממך יבא לים לחר יהיה מיוחד לי לשמי, להיות מושל בישראל: ומוצאתיו מקדם, ר״ל משפחת

מנוחתו

תרגום אשכנזי

צייטען הער. — (ג) דאראב
ניבט ער זיא זאָ לאַנגע פריז:
בז דעם נידער קאָממענס צייט
ער־פֿאַלנט; דאַן קעהר־ט זיינער
בריידער רעסט צוריק, זאַממט
דען קינדערן ישׂ־אל׳ס. (ג) ער
טריטט נוא־יקליטעט זיא מיט
דעם עוויגען זיעגם־קראַפֿט!
האָך ערהאבען, אין זיינעם
גאָטטעם דעם אונענדלי־כען
נאָמען! זיא וואָהנען רוהיג,
דען רוהמ־פֿאָלל ווירד זיין נאַ־
מע, בז צור ערדען־גרענצע
הין. (ד) עווינער פֿריעדע
העררשט דאַן! — ווירד אשור

מיכה ה

(ג) לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה
וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
(ג) וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה בִּגְאוֹן
שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־עַתָּה
יִגְדַּל עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ: (ד) וְהָיָה זֶה
שָׁלוֹם אַשּׁוּר וְכִי־יָבֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי
יִדְרֹךְ בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ וַהֲקִמֹנוּ עָלָיו
שִׁבְעָה רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם:

ורעו

ויאָהל דען איינפֿאַלל אין אונזער לאַנד נאָך וואַנען? ווירד ער אונזערע פאַללעסטע קיהן
בעטרעטען? — ניין, ווער רייצטען ווירד איהן זיבען רעגענטען, אַכט פֿירסטען אים
אדם׳ם

ר ש ״ י

לפני שמע ינין שמו: (ב) לכן יתנם עד עת יולדה. יתנם ביד לויביהם עד נח העת אשר חלה וילדה ליון לת בניה ליון אשר החזיקה עתה חיל כיולדה. ועכשיו היה קרויה יולדה. וכוותינו למדו מכאן לחין בן דוד בח עד שתפשוט המלכות ט׳ חבשים על כל העולם מלו לך לפי פשוטו זהו הנעשה שפירשתי: ויתר לחיו. של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה: ישובון על בני ישראל. יתאספו עם שאר השבטים והיו לממלכה לחת ולח יקנו עוד לעתי ממלכות: (ג) ורעה. ופרנס לת ישראל: ויצבו. עתה מן הגליות: כי עתה יגדל. מלכם עד לפסי לרץ והכיולם מנחה מלין בסוסים ובכרכב: (ד) והיה זה שלום. גמור וקבוע בלין הפסק עוד ולח־ידמה לשאר התשועות שהיו לרות לחריהן: לשור כי יבח. הרי כי משמע לי׳ לם לח יבח בחרלנו כשאר בח עתה: והקימנו עליו שבעה רעים. שבעה ושמנה. רבותינו פירשו

ב א ו ר

לכותיו ויקום תולדותיו מימי קדם, זה מלכות בית דוד, כשאר כנר נבח ישעי׳ על זה וילח מטר מנוע יחי: (ב) לכן יתנם, ביד לויביהם, עד בח העת אשר חלה וילדה ליון לת בניה אשר עליהם החזיקה עתה חיל כיולדה (רמ״י). ורלה הקורח הנעים! נעם המשל ולמתתו, כי כמו שהוסם נטבע היולדה שילחזוה לירים וחבלים נטרם ילדה, והלירים החלה המה סנות ועזר ההולדה, כן המשיל הנביח בחזיונו לת לרות הגלות ומכלוניה, שמתוכם תלמח ישועה לעם נעזה ונכלב. — ויתר אחיו ישובון, לז, כנוי לחיו על המלך המיועד: על בני ישראל, כמו עם ב״י, הם עשרת השבטים: (ג) ועמד, הטעם שאז יגלה לעיני עמו בל״ח (מויפֿטרעטען, ערשיינען): ורעה, לת ישראל שזכר: בעז ה׳ בגאון וגו׳, כנויים לבח ה׳ ית׳ הנב״ת, כלומר יהיה נעזר ונשגב ממשלתו מלת ה׳ הגעלה נבחו למעלה למעלה: וישבו, בהשקט ובנטחה: כי עתה יגדל, כת״י יסגח שמיה: (ד) והיה זה שלום, גמור וקבוע בלין הפסק עוד (רמ״י), כי הירלת שורש היה לפעמים על התמדת המליחות. וטעם מלת זה לדעתי על השלום שנר בהתחלת הפרשה כלומר שזה יהיה סבת השלום לשאר ישלוט בכל הלרן: אשור כי יבא, כי זה משמש בלשון לם (רמ״י), הטעם שלם עוד לשור יתרף נפשו לבח בחילנו ולדרוך בחרמונתינו, כשאר יעשו עתה: והקמנו, וי״ו לתשובת התנלי, כ״ל שלז נקיס עליו: שבעה רעים וגו׳, מספר שבעה ושמונה דרך גוזמת. כושים ונסיכי כ״ע נמ״ש: נסיכי אדם, נסיכים גדולי היתם

מיכה ה

(ה) וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחָרֶב
וְאֶת־אֶרֶץ נִמְרֹד בְּפִתְחֶיהָ
וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ
וְכִי־יִדְרֹךְ בִּגְבוּלֵנוּ: (ו) וְהָיָה ו
שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים
כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עָלֵי־
עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא
יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם: (ז) וְהָיָה שְׁאֵרִית
יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים
כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כְּכְפִיר
בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס
וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל: (ח) תָּרֹם יָדְךָ

תרגום אשכנזי קיא

אָדם'ס געשלעכטע. — (ה) זיא
ווערדען פלאַגען: אשור'ס לאַנד
מיט פֿערהעער ענדעם שווערד=
טע, מיט אייגנען נעציקטען
דאָלכען נמרוד'ס פֿאַטערלאַנד.
זאָ שיצטע מאַן־פֿאָר אשור אונז,
ווען אין אונזער לאַנד ער נאָך
איינצופֿאַללען, אונד אונזערע
גרענצע צו בעטרעטן־ווּאַגטע. —
(ו) יעקב'ס איבערעכט איזט
אין דער פֿעלקער מיטטע דאַן
ווּיא טהויא פֿאָם עווינען, ווּיא
רעגען־גום אויף האָהעם גראַז,
פֿאָן מענשען ניכֿטם ערוואַר=
טענד, ניכֿט האָפֿפֿענד אויף
ערדענזאָהנע. (ז) יאַ יעקב'ס
איבערעסט ווירד זיין אין דער
פֿעלקער מיטטע, אונטער דער
נאַצִיאָנען מענגע, ווּיא אונטערם
געוויילד דעם וואַלדעם איין לע=
ווע, ווּיא איין יונגער לייא אונ=
טער שאַאף־הערדען, דער

על

אַנפֿעללט, ניעדערשטירצט, צערריסט: ניעמאַנד וואַגט'ס צו רעטטען. (ח) זאָ ווירסט דוא

אָב=

ר ש "י

פירצו שמותיהן בפסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו: (ה) ורעו את ארץ אשור. וירולנו כמו (שם ג') תרועם בשבט בוזל: ואת ארץ נמרוד. היא בבל: בפתחיה. בשערי מדינותיה: (ו) כטל מאת ה'. שאין בח לעולם ע"י אדם ולא יבקשו בני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת אים כ"א בה': (ז) כאריה בבהמות יער. כך יהיה מלכם שליט בכל: ורמס וטרף. רמס היא לדרכית האדי בשהוא רעב ואוכלו במקומו וטרף הוא בשנושא את הטרף למעונותיו

בשביל

באור

עד אדם. ודרשת חז"ל ידוע: (ה) ורעו, ושברו, כמו ירעוך קדקוד (ירמי' ב' י"ו): ואת ארץ נמרוד, היא ארץ אשור, וכן כתוב (בראשית י' י"ח) משם יצא אשור (עיין בשור לם' נתיבות השלום): בפתחיה, בקרבותי' כמו והמה פתיקות, והכנוי על ארץ אשור, שבראבות אשור בעצמם יהרגוס: והציל, המליל, את ישראל מאשור: (ו) והיה שאריה יעקב, סיום הנחמה, כולל מלב ישראל ותבונת עתכם נגד שאר עמי הארץ, כי ישראל נושע בה' לנצח ולא יבוש בשום, ולכן אל יבטחו עוד לסוסים וכלים, כמו שמנאר והולך: כטל, שאין בח לעולם ע"י אדם, כך לא יקוה ישראל לעזרת אדם כ"א לה' (רש"י): כרביבים, הם המטר הרב, והעשב גדול מהשטף, כן יהיו הם הולכים וגדלים וטובו להם הולך וגדול (רד"ק): (ז) והיה, עוד אחת גדולה מהראשונה תהיה, כי שארית יעקב בעתו כמותו נגד הגויים הרבים יהי' כאריה בבהמות יער. כוונתי לזה בתרגומי בתיבת (יחי) שהוספתי בראש המקרא: כאריה בבהמות יער וגו', האריה הוא הגדול ויתגבר על החיות היער החזקים, הנפיל הוא הקטן בתוך האריה שאין לו כח לערוך בתיתו יער, אבל יש לו כח בעדרי לאן ויעבור עליה' וירמוס ויטרוף אותם

ואין

עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃
(ט) וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
וְהִכְרַתִּי סוּסַיִךְ מִקִּרְבֵּךְ וְהַאֲבַדְתִּי
מַרְכְּבֹתָיִךְ׃ (י) וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֵךְ
וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃ (יא) וְהִכְרַתִּי
כְשָׁפִים מִיָּדֵךְ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־
לָךְ׃ (יב) וְהִכְרַתִּי פְסִילַיִךְ
וּמַצֵּבוֹתַיִךְ מִקִּרְבֵּךְ וְלֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדָיִךְ׃
(יג) וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֵּךְ
וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ׃ (יד) וְעָשִׂיתִי בְאַף
וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
לֹא שָׁמָעוּ׃

ו (א) שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה
אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הָרִים

והשמענה

תרגום אשכנזי

אבזיגען, איבער דיינע ווי־
דערזאַכער, אונד אַללע דיינע
האַססער ווערדען צו גרונדע
נעהען. (ט) אַן יענעם טאַגע
שפריכט דער עוויגע, שאַפֿע
איך דיינער ראָססע היפֿען הינ־
ווענג, פֿערניכטע דיינע קריעגס־
ואגען. (י) ר׳יסע דיינעס לאַנ־
דעס בו־נען ניע־ער, שלייפֿע
אַללע פֿעסטונגען; (יא) פֿער־
באַנע צויבעריא, פֿערשייכע
אַבערגלויבען; (יב) צערשטע־
רע געטצענבילדער אונד
שטאַנדזיילען, נימט מעהר
ווירסט דוא דיינער העגדע
ווערק אַנבעטהען. (יג) אוים־
געראָטטעט וינד דאַן דיא גע־
וייהטען האַינע פֿערשו אונדען
דיינע פֿיינדליך; געזוננטען:
(יד) דען מיט ווואוטה אונד
צאָרן ווערדע איך ראַכע איבען,
אַן דען פֿעלקערן, דיא ניכט גע־
האָרכען ווואָללען. —

ו (א) פֿערנעהמעט, ווואַס דער
עוויגע שפריכט! אויף!
האַדרע מיט דען בערגען, לאַס
לויט

רש"י

בזכיל גורותיו ולנחותיו: (ט) והכרתי סוסיך. הוא עזרת מלכים שחתם נשענים עליהם
למלחמה סוסים: (י) והכרתי ערי ארצך. ולא תלטרך לערי מבצר: (יג) והשמדתי עריך.
ותשיבי בעלי דבבך וכן (ישעיה י"ד) ומלאו פני תבל ערים וכן (ז"ח כ"ח) ויהי עריך:

ו (א) את ההרים. את התבות:

הגבעות

באור

ותין מכיל (מרד"ק): (ט) והיה, זה, ביום ההוא, כאשר תכרית סוסיך, שלא תלטרך עוד
לסוסי' ולמרכבות: (י) ערי ארצך, שהם מוקפות חומה: (יא) כשפים ומעוננים, מעשה
הבלים שאין בהם ממש: (יג) עריך, ת"י בעלי דבבך ורמה שהוא מטעם ולבני עד (שיר ה' ג'),
לויב שהוא מעיר תמיד ומחזב רע על זולתו (חיין פיינדליך גזעזינגטער).

ו (א) שמעו נא, נבואה רביעית, תוכחת מוסר על העול והחמס לאחר בעיר ועל פשעיה'
לאחר גמרו, וברוב ספתיו יורס הנביא, כי אין מעשה הקרנות עיקר, ולא בזאת ימסר
עון, אם לא יטהר הלב, ולא תזדכך הנפש התוטחת, — כי אם עיקר כוונת הבורא ית'
שהושלם הנפש ע"י לחבת מצפט ומסר ומעשה הצדקה. ואמר נגד ישראל שמעו מה שאמר לי
הלל ית', וזה: קום ריב את ההרי', כלומר השמיע קולך כל כך שישמעו ההרי' הגבוהי' את
הריב

וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ׃
(ג) שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה
וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב
לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל
יִתְוַכָּח׃ (ג) עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ
וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי׃ (ד) כִּי
הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית
עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ
אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם׃ (ה) עַמִּי
זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב
וּמָה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר
מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן
דעת

תרגום אשכנזי קיב

לויט דען היגעלן דיא בעשווער. דען האֶרען. (ב) זאָ האֶרט, איהר בערגע! דעם עוויגען שטרייט; איהר מעכטיגען שטיטצען דער ערדע! מיט זיין נעם פֿאָלקע רעפֿטעט ער, דער עוויגע; לעפט זיך מיט ישראל אין וואָרטשטרייט איין: (ג) וואַס טהאַט איך דיר מיין פֿאָלק? צייג אַן, וואָמיט בעלעסטיגטע איך דיך? (ד) בראַכטע איך נידט אוים מצרים דיך הערויס? ענטרים איך דיך נידט דעם שקלאַפֿענהויז? זאַנדטע איך נידט פֿאָר דיר הער משה, אהרן אונד מרים? (ה) וואֶרעסט דוא, מיין פֿאָלק! נור דעסטען איינגעדענק. וואַס בלק, מואב'ס קעניג, איבער דיך בעשלאָס; וואַס בלעם בעור'ס זאָהן דאַגע-

דיא

גען איהם ערוויערערן מוסטע; וואַס צו גלגל געשאַה; — וואָהל גוירדעסט

ר ש " י

הגבעות. האלמות: (ג) מה עשיתי לך. תן לבך להכיר מה טובה עשיתי לך: ומה הלאיתיך. נשנותי: ענה בי. העד בי: (ד) כי העליתיך. לשון סעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ובקרבנות גדולים: את משה אהרן ומרים. ת"י משה לתלמת מסירת דינין ואהרן לכפרת על עגל ומרים לחורהת לנשיא: (ה) ומה ענה אתו בלעם בן בעור. מה חזשב לך שעם הי (במדבר ל"ג) שלא כעסתי כל אותן הימים: מן השטים. שחטאתם לי שם דעו לדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ:

לכף

באור

הריב אשר לה' עם ישראל, וכן ותשמענה הגבעות קולך: (ב) שמעו הרים, כענין היות' עומדים, כמו האזינו השמים (מדברי הרשב"ע): והאתנים, הם הגבעות החזקות אשר הם מוסדי ארץ: כי ריב לה' עם עמו, הטעם שיש ריב בין ה' ובין עמו, ודרך בעלי ריבות להתוכח יחד לפני שומעיהם, לדעת הדין עם מי, וזה ועם ישראל יתוכח, ע"כ קרא ההרים לעד: יתוכח, שרצו יכח הנאתו על הוכחות דברים וטענות להלטדק בדין, כמו לכן נא ונוכחה (ישעי' א' י"ח): (ג) עמי, הולך ומבאר דבר ה' אל עמו לאמר מה הרעה אשר עשיתי לך ובמה הלאיתיך, כלומר היה הטורח אשר טרחתיך והעמסתי עליך עול מלות קשות עד שתלאה נפשך. ענה בי, העד בי: (ד) כי העליתיך, אחר תוכני עשיתי לך טובות גדולות, ע"י שהעליתיך ממצרים מבית עבדי', שהיית' סגורי' שמה בעבדים בנית מדוניס קשה: ואשלח לפניך וגו', אשר הורו לך את הדרך אשר תלך בה ואת המעשה אשר תעשה: (ה) עמי זכר נא, ואם רק את הטובה האחת תזכור אשר עשיתי לך בעלת בלק עם בלעם, איך הפכתי הקללי' לברכו': מן השטים, שחטאת' לי שם, עד בואכ' הגלגל', לא מנעתי טובתי ועזרתי מכם: למען דעת, אז ע"י הזכיר'

הזאת

מיכה ו

דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: (ו) בַּמֶּה
אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם
הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי
שָׁנָה: (ז) הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵּי
אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן
בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת
נַפְשִׁי: (ח) הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב
וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־
עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ

לכת

תרגום אשכנזי

דיא אַללגיטע נאָטטעט דוא
ערקענען. (ו) (דוא שפריכסט):
„וואָמיט זאָלל איך דען עווי=
„גען פֿערזאהנען? וויא פֿאָר
„דעם ערהאַבענסטען מיך
„שמיגען? זאָלל איך מיט גאַנצ=
„אָפּפֿערן איהן פֿערזאהנען?
„מיט יעהריגען קעלבערן (זיי=
כע גמַחדע מיר ערפֿוהען)?"
(ז) וויא, וואָרען טויזענד וויד=
דער וואָהלגעפֿעלליג איהם?
מיריאַדען שטרעמע אָלס איהם
אַנגענעהם? — קאַן איך מיט
מייגעם ערסטגעבאָרענען דיא
פֿרעפֿעלטהאַט מיר לאָזען?
מיט מיינער לי יב עם פֿרוכט
פֿערגעהונגען דער זעעלע? (ח) אָ מענש! עס וואַרד דיר לענגסט שאָן קונד געטהאַן,
וואַס גוט איזט, וואַס דער עוויגע פֿאָן דיר פֿאָדערט: נור רעכט אויסאיבען, טרייע
פּפֿלעג=

ר ש"י

(ו) לכף. לחיה כפ"ף. (ז) נחלי שמן. למנחות: התתן בכורי. קרבן לפשעי: (ח) הגיד. הקנ"ה:
לך לאדם מה טוב. לך לעשות: והצנע לכת. והוי צנוע למהיך בדחלתא דאלהך. ד"ת והצנע לכת
לך

באור

הזהת חדעו לדקות ה' ותטיבו מעלליכ': (ו) במה אקדם, דברי ישראל לאחר נתן הנביא בפיה',
להתנהל ולהלדיק מעשיה' כמנהגם הידוע לו, לאמר בחיי' מנחה לקדם את ה' שירצ' פני:
אכף, בניו נפעל מהכפולי', כלומר איך תשתחוה כדרך מעלה מנחה לאלוניו: האקדמנו
בעולות, דבר לפי מחשבתם הנפסדה, שאם יקריבו עולות לא יוכלו לעשות רצון נפשם:
(ז) הירצה, תשובת הנביא להם, איך תחשבון על ה' שיחפון בעולות אלים: ברבבות נחלי
שמן, דרך הפלג': האתן בכורי פשעי, גם זה דבר הנביא (ולא כפי' המפרשי' שהוא ג"כ
שאלת ישראל, כ"ל הנביא מבאר והולך דבריו ע"ד ובוחי ומופת שבלי) לאמר איך יעלה על
הדעת מי יהי' לרצון לפניו ית' אם אתן בכורי בעבור פשעי, ונתן הסב' לזה באמרו: פרי בטני
חטאה נפשי, כלומר איך יחשב ה' ית' יכפר החטא שחטא האדם בנפשו (כי עיקר החטא
והמרי הוא בנפש, כאמרו ונפש כי תחטא) ע"י פרי בטן? — בוודאי פגול הוא לא יהיה,
כ"ל יתכן שהאלוהי' יחשב האדם להיות חטאו מכופר ולהרוחות לפני ה', יהיו ג"כ פנימי'
בנפש, וכמו שמבאר והולך: (ח) הגיד לך אדם, הגיד הקנ"ה לך אדם (רמ"י), הטעם
הגיד לך בבר בתורתו וע"י נביאיו הקדושים: מה טוב, מה הוא הטוב החמתי לחבר כל תובר הנפש
ושלמותה תלוי' בו: ומה ה' דורש ממך, לא דברי עולה וזבח בחבר חשבת: כי אם עשות
משפט, יכלול כל המלות שבין אדם לחבירו (רל"ק): ואהבת חסד, להתחסד ולהטיב עם
זולתו יותר מן הרחוי: והצנע לכת עם אלהיך, ליחד כל דרכיך לה' ית' וללכת בדרכיו בתוס
לבב. ולהיות העניוס החלה עיקרי התמונה ויסודי הדת המוסרי, רחיתי לבחת מגדרי ולהחריך
קלת בבלור גדר המלות החלה והורחות שחר המלות הבלוות עמהם לחבר בהדרי קדם יסודתם.
חובת האדם (דיא פֿליכט) לנהוג עם חבירו בהוגן ושלא לעשות לו חוס עול ונזק בכל קניני
גופו ונפשו, תקרא בל"ע בשם צדק (גערעכטיגקייט בל"ח); יסודתו בזק הטבע חבר שם
הבורא

לָכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃(ט) קוֹל יְהוָה לָעִיר
יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ

מטה

חרגום אשכנזי קיג

פּפֿלעגען, אינד אין בעשיידענער דעמוטה פּאָר דעם עוויגען וואַנדעלן! — (ט) זאָ לויטעט אַן דיא שטאַדט דעם עוויגען רופֿ: דיעם וועזענטליכע הייל צייגט ער אָפּט דיינעם רוהמע!

ר ש " י

לך כמדת הקב"ה מדת ג"ו מביא לת תברוכה לפייסו ואומר לו ליני מתילה לך עד שיבא פלוניופלוני שביזיתני לפניהם לכל הקב"ה לין חפן לילה שיבוב לליו בינו לבין עלמו: (ט) קול ה' לעיר יקרא. קל נביאי ה' על קרתא מכריזין להם תשובה: ותושיה יראה שמך. ותושיה קורא להם הנביא לבר רואה לת שמך לבר נותן לב להתבונן ולרחות דרכיך. ותושיה מוסב

על

ב א ו ר

הנורא ית' נופש כל לדם התשוקה החפצית (דיא נאַטירליכע פֿרייהייט) לנקש לת הטוב והמועיל לעלמו (מבלי שיזיק לזולתו) ולמנוע לת הזולת מלהזיק לו. והולחת העניניס החלה לפועל, ר"ל לעשות בפועל ממש נפי חקי הלדק, ונכללו ג"כ פעולת הדיין להלדיק לדיק ולהרשיע רשע, נקרל בל"ע נפס משפט (רעכט, חורטהיילן בל"ח), כי הדבר תלוי בשפיטת השכל ובקול הדעת לשפוט על כל דבר מעשה כדת מה לעשות. לומר משפטי ה', לומת צדקו יחדו, הטעם המשפטים לבר לוה ה' לעשותם הס לומת, כי כלם מיוסדים על חקי הלדק. בצדק תשפוט עמיתך, חונה לדיין להוליך דבר המשפט כפי חקי הלדק. וחסו בדברים לבר המה מכד החיוב והיושר; ותולם ההבונה לבר נופש החדש להטיב עם חבירו טובה בלהי מחויבת, נקרלת בל"ע חכד (וואָהלוואָלן, גוטטהעניהייט בל"ח). ועשיית החסד בפועל ממש, תקרל אמת (טרייע), כי ע"י הפעול' ההיח מלומת החד'לת לבר נופשו, (כידוע מגדר הלומת שהוח הסכמה מה שנופש עם מה שחון לנפש). — והנה היש ההולך בדרכי הלדק והיושר לתת לליש כדרכיו ולהיות נזהר מלהזיק לזולתו בשום נזק, ההוח יקרל נפש צדיק (איין גערעכטער מענש), ומי לבר קנה לנפשו מדת החסד להמיט עם חבירו יותר מדלוי, נקרל חסיד (איין וואָהלטהעטיגער, עדלער מענש). — והנה המדות השלמיות החלה המה בעלם ורחשונה לכל ה' ית'. לומר צדק ומשפט מכון כסאך חסד ולמת יקדמו פניך צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. — ולכן היש השלם לבר הוח מלובש בשתי המדות היקרות החלה, ר"ל לדק וחסד, ומתנהג כפיהן בכל דרכיו ומעשיו, לל לתקות השכר, לו מפני פחד העונש לו לשום פניה לחרת. כ"ח יעשה הלדק והחסד והטוב בעבור עלמס, ויתדמה בזה לפעולת ה' ית' (לבר זה לומת כוונתם ז"ל במלמרס וכל מעשיך יהיו לשם שמים), עליו יולמר כי הוח זה הצנוע ללכת עם חלהיו, כי הדבר הזה הוח מסור ללב, ולל נודע כ"ח לה' לבדו. — ולהיות המדות הנזכרות מביחות שלום לעולם, בן שלום המדיני ותקון הקנון הכללי, בן שלום הנפש ותושרה, ע"כ לומרו ז"ל על שלשה דברים העולם קייס על הדין ועל האמת ועל השלום. — וע"פ הדברים והלומת החלה תובן היטב מלילת הכתוב שלפנינו, כולל שלשתן במלומרים קלרים מעטי הכמות ורבי החיכות, וגס יובן מה שחבר פעל העשייה עם משפט, ופעל החהבה עם החסד. ויש להחריך עוד בענין זה, ודי למבין. — ולל תנהל הקורל הגעיס לשחול על דמה שתרגמתי מלת משפט כפי הבחינה הרחשונה שהנחתי לעיל, ומלת חסד כפי הבחינה השנית, כי לס תדקדק בלשוני היטב תמלל יובר כוונתי המסכמת עם לומת העניניס. — (ט) קול ה' לעיר יקרא, מוסב למעלה ושעורו זה הדבר לבר דברתי לך הוח קול ה' לבר הוח קורל לעיר, כלומר לבני העיר: ותושיה יראה שמך, לדעת הרד"ק והרלב"ע חסר פה מלת לים, כי רלוי להיות ולים תושיה, וטעם הכתוב כי לים תושיה ומכמה ירלה בתוך לנבו לת שמך הלכבד. לומנס לין לריך לזה, כ"ח מלת תושיה הוח נשוח המלמר, ונושלו היח ירלה שבך, וכוונת המקרל הוח זה כי ידוע שבס תושיה נגזר ממלת יש, כולל כל חופני השלמות והישות (רעשליטעט), ומלת שם יורה לפעמים גם על התהלה והתפלרת לבר יקנה

החדש

תרגום אשכנזי

מיכה ו

פֿערנעהמעט נון דיא שטראַ־
פֿע! אונד דען, דער ויא פֿער־
היעם! — (י) נאָך איממער
זוכט דער פֿרעפֿלער ויין הויז
מיט אונגערעכטעם שאַץ צו
פֿיללען; נאָך ווירד מיט קליי־
נעם מאַסע גאָטטלאָזער ווא־
רען שטאַרק נעטריעבען.
(יא) ווא, קאָננט'ץ מאַן בייא
פֿאַלשער ווַאגע אונשולדיג
נאָך ערשיינען? — ווען טרוג־
געוויכט דעם קרעמע־ם בי־
טעל פֿיללט? (יב) ווען אין דער
שטאַרט דיא רייכען פֿאַללער
גענהאַפֿטען ווארטען דע־ בער־
נער ווינע רעדען ווירצט, אונד טיקקעפֿאַללע שפּראַכע אום איהרע ליפּפּען שוועבט? —
(יג) דאַרום קרענקט' אויך איך דיך מיט האַרטען, שווע־ען פֿלאַגען, אונד ריכטעטע פֿער־
וויסטונג אַן אָב דיינען לאַסטערטהאַטען! — (יד) דוא איסטעסט, אונד בלייבעסט אוננע־
זעט־

קיין נו"ק ווישחך

מַטֶּהוּמִי יַעֲדֶה: (י) עוֹד הַאִשׁ בֵּית
רָשָׁע אֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן
זְעוּמָה: (יא) הַאֲזֻכֶּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע
וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה: (יב) אֲשֶׁר
עֲשִׁירֶיהָ מָלְאוּ חָמָס וְיֹשְׁבֶיהָ
דִּבְּרוּ־שֶׁקֶר וּלְשׁוֹנָם רְמִיָּה
בְּפִיהֶם: (יג) וְגַם־אֲנִי הֶחֱלֵיתִי
הַכּוֹתֶךָ הַשְׁמֵם עַל־חַטֹּאותֶיךָ:
(יד) אַתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂבָּע

רש"י

על מקרח שלמעלה הימנו: שמעו מטה ומי יעדה. הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה לחתכם שהגזילים מתרים בנסי ושמעו מי הוא אשר יועד לותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שזוהר ויונתן לך כ"ת: (י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע. ה"ל האש נקודה פתח לפי שהיא תמוה וכן פיכוזו עוד ל' תוכך ימים הוא האש כמו היש (ובד"ה ח' ב') מלינו ואיני יודע למקום אחר אלא שיתקיים ני"ת כן האש במקום יש וכן (בד"ב י"ד) אם אש להמין להשמיל. וי"ת כן האית שיעלה לבסס שיתקיים ני"ת רשע לשון תוכך ימים ואוכרות רשע: ואיפת רזון זעומה. מדה קטנה שעזיכם מרמים בה העניים ומביאין אותן לידי רזון והיא זעומה בלשון של הקב"ה: (יג) החליתי הכותך. החנאתי מכותיך חזקות וחולות ותמוהות: השמם. להשמיד

באור

הלשון לעצמו ע"י מעשיו (רוהע בל"ח) כמו טוב שם משמן טוב (קהלת ה'), ומעתה יאמר הנביא לעמו, כי שמך האמתי לעד יהי' לך להללה ולתפארת ירחה לת התושיה, ר"ל הענין שהזכיר למעלה בפסוק ח', שהוא היזות והשלמית האמתי לאדם, וירחה היא רחיית הלב: והנה תרגמתי ירחה (לייגען) כלשון יַרְאֵהוּ בפתחות היו"ד, כפי מליצות הלשון האשכנזי, להשוות הפעלים בשני המשמרים, יקרא, ירחה. והענין ח' שמעו מטה, הטעם שמעתה ישמעו מטה הפורענות, על אזר לא שמעו בקול ה': ומי יעדה, כלומר דעו מי המייעד לותה: (י) עוד האש בית רשע, יש ה"ח לתמיה קיימת, ושעורו היש עוד בבית רשע, וכת"י: ואיפת רזון זעומה, לשון קטנה שהיא רזה וחסרה, ושהיא זעומת החל ית', עוד תמלך בבית הרשע (מדברי הרל"ק): (יא) האזכה במאזני רשע, חל"ף במקום יו"ד, כת"י היזכון, וטעמו זכות הלב (חוכטוד) כמו מה לנוס כי יזכה (ל"ב ט"ו): ובכיס אבני מרמה, כיס הזוכר אשר יסיס בתוכו אבני המשקל, כלומר לא יהי' לך בכיסך אבן ואבן. ובתרגומי כוונתי עוד לענין אחר, שאבני המרמה ימלאו כיסו לקנות הון: — (יב) אשר עשיריה, עשירי העיר שזכר למעלה בפסוק ט' מלאו חמס: וישביה, אף האינם עשירים דברי שקר לרמות הבריות, וזה ולשונם רמיה בפיהם. רמיה היא תחר בפ"ם שניה (מדברי הרל"ק): (יג) וגם אני וגו', וי"ו מושמת רמיה בפיהם. והטעם כי יש שאתה החלית העניים והעשוקים במרמותיך כן החליתי לותך בהכותך במקום לבן, ועל כן אשחית אני את בניך ואת נשיך בשביל חטאותיך: השמם, נקיר במקום הסס כלומר מכת שמדון ותבהון: (ד) אתה מכה קצה (הרל"ק): השמם

וְיִשְׁחַק בְּקִרְבֶּךָ וְתַסֵּג וְלָא תַפְלִיט
וַאֲשֶׁר תְּפַלֵּט לַחֶרֶב אֶתֵּן: (טו) אַתָּה
תִזְרַע וְלֹא תִקְצוֹר אַתָּה תִדְרֹךְ־
זַיִת וְלֹא־תָסוּךְ שֶׁמֶן וְתִירוֹשׁ וְלֹא
תִשְׁתֶּה־יָּיִן: (טז) וַיִּשְׁתַּמֵּר חֻקּוֹת
עָמְרִי וְכֹל מַעֲשֵׂה בֵּית־אַחְאָב
וַתֵּלְכוּ בְּמֹעֲצוֹתָם לְמַעַן תִּתִּי מ
אֹתְךָ לְשַׁמָּה וְיֹשְׁבֶיהָ לִשְׁרֵקָה
וְחֶרְפַּת עַמִּי תִּשָּׂאוּ:

תרגום אשכנזי קיד

זעטט׳געט ! — דער נאַהרונגס־
זאַטט פֿערזיעגט אים מאַגען! —
ערווירבסט אונד רעטטעכט
ניכטס ; דען וואַס דוא אויך גע־
רעטטעט, געב׳ איך דעם
שווערדטע פֿרייס. (טו) דוא זאַ־
עסט — ערנדטעכט ניכטס ;
זאַלבעסט דיך ניכט מיט דעם
אֶלע דער אויסגעפֿרעסטען אֶל־
בעערפֿרוכט ; לאַבעכט דיך
ניכט אַן דעם ווײַנ דעם שאָן
געוואָגענען מאָסטעס. — —
(טז) נאָך אימסער האַלטעט
איהר אויף עמרי׳ס שאַנד־גע־
זעטצע ; שאָפֿט אחאב׳ס פֿרע־

אללי

פֿעלטהאַטען, אַהמעט איהרען שאָדליכֿען ענטווירפֿען נאַך: דאַרום לאַם איך דיך צום שרעקבילד, צו האָהנגעלאָכֿטער דיינע בירגער ווערדען, אונד מיינעס פֿאָלקעס שמאַך זאָללט איהר שטעטס ביסען! —

ר ש " י

ווע־

על חטאתך: (יד) ויצחך בקרבך. המאכל שתאכל לחכניס בו מחרה בתוך המעיס ויגרוס לך חולי שתהא חולה והולך שחוק וכן מפרש לויחו בספרי מניין לף בתוך המעיס ת"ל ויצחך בקרבך נפרצת והיה עקב תמדים תמיד עיני ה' אלהיך בה ואף י"ת כן ויהי לך למרע מחץ נמעך: ותסג. לת לויבים המוליכים נניך ובנותיך נשבי ולא תפלטם סופם לחרב. ומצמו על רבי מנחם שמעתי ותסג לתחוו' תצמיח ולא תפליט לא יהיה לך כח לפלוט שבבת זרע ואם תפלט' סופה לחרב לתן לתכם. וי"ת לי הרחצון: (טז) ויצתמר חקות עמרי. וידעתי כי לא תצמעו לגי כי יצתמר על ידיכם ובניכם כל חוקות עמרי ואחאב: וחרפת עמי תצאו. לתם תקבלון עון החרפה שהעב"וס מחריפין לת עמי שהעידה בהם תורה על כך (דברים כ"ה) לא יהיה לך ליפה ואיפה ואם לינס צומרין:

ב א ו ר

האבל, כפילת הכנוי לדעתי, לרמוז על ליכות העונש שהוא מדה כנגד מדה, כמו שהסבות נחטאתיך ובתרמותיך לעשוק לת העני ולקרת ממנו לת קיניו ניסופן שכל טרקותיו ויגיעותיו ילריק היו, כן גם לתה תאכל ולא תשבע, ויהי' מלת וגם שבשוק הקודם נמשך למטה: וישחך בקרבך, יהה לאמר הרדי"ק וז"ל: מלת יצחך היא מלשון הכנועה והשפלות, כמו כי שחה לעפר נפשנו, יאמר שיהי' הכח המעכל, ובכלל כח הזן, בקרבך לת ונכנע, ונלתי פועל ברקוי לענות המזון לטבע הניזון, ולכן לא"פ שתאכל לא תשבע, עכ"ל, וע"פ זה תרגמתי: ותסג, בסמ"ך כמו בס"ן, כלומר לף אם גם תציגותקנה לך קיני הרבים, לא תפלוט מן הלר הגורר לתכם: ואשר תפלט, ואם יחרע מקרה כי הפלטת מלומה, גם זה לחרב לתן: (טו) והירוש, על סם סובו, כי לא ירוך החדם התירוש לולא הענבים (רד"ק): (טז) וישתמר חקות עמרי וגו', כלומר כל זה עשיתי לך ועוד לא תוסר, כי עוד יצתמר חקות עמרי ומחצב המחוענים: למען, יהם הסבה התכליתית, תחת יהם המס"נ, כי הרחוי להיות לכן. ויתכן שהטעם כי פעולת הרצע העומד נרצעתו לף כי ירחה העונש היולל בעקבותיה, תדמה לעין הרוחה כלו בכוונה יבציע לסבב לעלמו העונש: וחרפת עמי תשאו, המרפה שתתם מחריפים עמי שהם העשוקים והנדכאים, לתם תצאו, תקבלו עתה העונש המרפה הזאת:

אללי

מיכה ז

ז (א) אַלְלַי לִי כִּי הָיִיתִי כְּאָסְפֵּי־
קַיִץ כְּעֹלְלֹת בָּצִיר אֵין־
אֶשְׁכּוֹל לֶאֱכֹל בִּכּוּרָה אִוְּתָה
נַפְשִׁי: (ב) אָבַד חָסִיד מִן־הָאָרֶץ
וְיָשָׁר בָּאָדָם אָיִן כֻּלָּם לְדָמִים
יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ יָצוּדוּ
חָרֶם: (ג) עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב

השר

תרגום אשכנזי

ז (א) וועהע מיר! איך בין וויא נאַכנעי עַם אים זאַממער; וויא האַלבנערייפֿטע בעערע אים הערבסטע: נירגענדס עסבאַרע טרויבע! אַך שמאַטענד זעה: ע איך מיך נאַך איינער צייטיגען פֿרוכט! —(ב) דאַהין איזט דער טוגענדהאַפֿטע אים דעם לאַנדע; קיין רעכטער איז נישט מעהר ביא דען מענשען. אויף בלוטשילד לויערט אַללעס; דען ברודער זוכט דער ברודער אין דאַז נעטץ צו לאָקקען. (ג) זעלבסט העגדע, דיא צום וואַהלטהון נור בעשטימטע, פֿערבריטען

אר"

ר ש "י

ז (א) אללי לי. הגיה מקום על עצמו אוי לי שהועמדתי לנגיח בעת הזאת אחין בני אדם כדיקים בדור: כאספי קיץ. נקוד חטף קמץ אחיו לי' פועל כמו יושב לומר אלא לי' מפעל כיו (ישעיה ל"ג) לסף החסיל כאספת קין והם סופי תלגים שהן רעות וכת"י כסיופי קייטץ: כעללת בציר. כעוללין אחר קיטוף: אין אשכול לאכל. כתרגומו לית גבר דניה עובדין טוגין: בכורה. תאינה טובה המתבשלת בעתה כתרגומו לטניח חמדת נפשי: (ב) ויאבד חסיד מן הארץ: חסיד יאבד בבני אדם מן הארץ: יצודו חרם. יצודו בחרמים ובמצודתם: (ג) על הרע כפים להיטיב.

על

באור

ז (א) אללי לי, המשך הקודם, והיה דברי אחד המשכילים שנעם, המקונן על שפל מצב האומה לאמור אללי לי, כלומר אוי לי אם אראה ברעת עמי: כאספי קיץ, שם רגים שנאסף מן אסף קאסיל (ישעי' ל"ג ד'), ומה לדעת רש"י סופי תלגים שאינם מתבשלים כל צרכם, וכת"י נסיופא קייטא, וכן תרגמתי: כעללת בציר, או כעוללות שנשארו בגפן אחר שכלה הבציר (רד"ק): אין אשכול לאכל, לימי מיכה שנפן לשכול אחד הראוי לאכילה: בכורה תאנה, אותה נפשי, הטעם נפש המתאוה משתוקקת למצוא תאנה אחת טובה המתבשלת בעתה, ולדעת אחרים היא מוצאת אין מוצאת עצמה ואחרת עמה, ושעורו אין בכורה אחר אחת שנפשי, והענין אחד. וכל זה משל על העדר היושר והתמימות מבני אדם, כי היה הצדיק אחר מעשיו רצויים וכל פעולותיו מסודרות בתכלית הטוב והשלמות, נדמה לעין אחר פריו יתן בעתו ומניח נרגה לעצמו, וכן להיפוך ידמו פעולות הרשע המקולקלים והנשחתים, לפירות רעות אחר כל מוכיחים יחשבו. ובפסוק הבא יבאר הנמשל: (ב) אבד חסיד, לפי שחורי לעיל (ו' ט') נגדר חסיד, שהוא המלובש במדת החסד להטיב עם זולתו אף כדבר שאינו מן החיוב, יהי' טעם המקרא פה, שהתחיל בחסיד לקונן על העדרו, לפי מעלתו ויתרונו על היתר שזכר אחריו ההולך בדרכי היושר לבדו. ועל העדר החסיד כזה יתכן בחמת לשון מבדה, כי חסרונו הוא בחמת לבדון והיזק גמור לקבוץ האנושי, וכאלו אמר אבל על האבדן ולא משתבחין! ואנני תרגמתי חסיד (טוגענדהאפֿטער), שהשם הזה יפול בל"ח על כלל המעלות המדותיות אשר גם יתפאר האדם: ויישר באדם אין, הוא ההולך במישרים וכל מעשיו ע"פ היושר והצדק, גם הוא אינו בבני אדם: חרם, רשת, כמו מצוד מרמים, הטעם שגם החיים יחנו דעתם לנוד זה את זה בחרמו: (ג) על הרע כפים להיטיב, הרע וכן היטיב מקור. ולדעתי טעם הכתוב, כי הכתים אשר המה נועדים להטיב ולתקן, כל מגמתם להרע ולקלקל. והנה יפרש הדבר, כמה שאמר השר שואל, כלומר השר אשר הוקם על תקון המדינה לפקוח עין על טוב

בני

מיכה ז

תרגום אשכנזי קמו

הַשַּׂר שׁוֹאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשָּׁלוֹם וְהַגָּדוֹל
דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הִוא וַיְעַבְּתוּהָ׃
(ד) טוֹבָם כְּחֵדֶק יָשָׁר מִמְּסוּכָה
יוֹם מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָּאָה עַתָּה
תְּהִיֶה מְבוּכָתָם׃ (ה) אַל־תַּאֲמִינוּ

ברע

אַרגעם נור: זָא הֵישט דער־
פִּירסט נור לָאהן, בעשטע־
כֶּינג נור דער ריכטער, דער
גראָסע פֶּעללט דאָז אורטהיל
נאַך אייגענער טיקקע. זָא פֶּער־
שטריקקען זיא אַללעם. — —
(ד) דער בעסטע אינטר איהנען
גלייכט דעם דָארנגעשטרייך,
פֶּערוואָררענער אַלס דיא העק־
קע איזט איהרע רעדלִיכקייט!
דיא ערזעהנטע צייט דיינער זעהער איילט מיט שרעקלִיכער אַהנדונג העריא; איצט
בריכט אין גרעסלִיכער צערריטטונג זיא אוים. — (ה) טרויעט קיינעם פֶּריינדע מעהר!

פֶּער־

ר ש ״ י

על זכר הרעת כפיכם לחם מקוים זיטיב לכם: הזר שואל. שוחד: והשפט. הדן לת הדין
גם הוא בשלום לומר לשופט חבירו בשהוא גזלן ומחויב בדין שלם לי גמולי זה ולחי לזכה
חותך בדין לחר: והגדול דובר הות נפשו. המלך לו הנשיא לומר בדין רצון נפשו. הות
נפשו דבר ההוה לרצונו ולנפשו כמו (ירמיה ט״ו) לין נפשי ל העם הזה וכת״י תחמודי נפשיה:
ויעבתוה. עשתוה קלישה של חטא בין שלשתן כעבותי העגלה חטאה שהעבות מגולגלת היא
כך מלחתי בתרגום ירושלמי עבדוהי כקלישה לחוכין: (ד) טובם כחדק. שנא דנהון קשי למיפק
מן ידיה כד מן חידקא קשה לנקוט מידו כמו הקוליס הנסבכין בלמר: יסר ממסוכה. יסר
שבהם רע ממסוכת קוליס ומסוכה כמו (ישעיה ה׳) הסר מסוכתו: יום מצפיך. יום שלחת
מלפים בו לטובה תבח פקודתכם: מבוכתם. ערבו להון כמו (שמות י״ד) ובוכי׳ הם מהומת:
(ה) אל תאמינו ברע. כמשמעו. ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הקב״ה

באור

בני עמו ולהסיר העול והחמס מארצו, הוא בעלמו שואל נפשו לתת לו שוחד להטות דין,
והשופט, יפעוט בשלום, והגדול דובר, פסק הדין בחופן שהוא הות נפשו, כלומר לא לפי הלדק
והמשפט, כ״ל על פי חשר יבחר לעות לחד מהם בריבו. ו״ת הות נפשו תחמוד נפשיה
כלולי כתיב הות בחל״ף: ויעבתוה, מוסב על כל חלה שזכר, לומר שע״י שבל לחד מהם יתן
יד להטות דין, יחזיקו העול כמו החבל החזק הנקרא עבות. והנה רלוי בחבור חבם ח׳
מחכמי העמים בחור נכון על הבחוב הזה מתיבב היטב לפי המשך ענינו ורחוי לחומרו: על
הרע בפיס להטיב, כלומר יתנו דעתם על הרע חשר בנפיהם בעת חשר יתרחו להטיב ולהלדיק,
ר״ל מתחסדים בפני הבריות ועושים מעשים להסתיר רוע לבבם, וכוונתו על הדיינים שהמה
לפחות שלשה. ומאמר השר שואל, הטעם הרחב שבהם שואל לת הבעל דין החחד, יחקור
וידרוש לותו היטב, כחלו כל מגמתו להוליח הדין לחמתו, וכין כך וכך השופט בשלום כלומר
השופט החחר ירדוף שלמונים לקחת שוחד מחת בעל דין חבירו, והגדול דובר, הוא הדיין
השלישי יחמר לבעל הדין הרחשון, הות נפשו הוא, כלומר יגער בו בנזיפה ובשרי קונטורין
לחמר שגוף הנדון הוא, הות נפשו ושולה בקרב לבו על רעהו. ויעבתוה, כלומר ע״י השאר
הזה שבין שלשתם יחזקו הרע כמו עבות העגלה משולשת הרלועות. גם יתכן כי טעם ויעבתוה,
שמהפכים היושרה בקלישת עבות הנעשה ע״י התהפכות הרלועות לנה ולנה, ויהי׳ תרגומו
בל״ח (זָא פֶּערדרעהען זיא עס): (ד) טובם בחדק, הטוב שבהם הוא כמו קוץ מנחיב לבל
נוגע בו (מדברי רד״ק): ישר ממסוכה, היתר שבהם קשה יותר ממשוכת קוליס, שמ״ך ממסוכה
תחת ס״ן, כמו הנני אך לת דרכך נסירים: יום מצפיך, לדעת רש״י הוא יום שלחת מלפים
בו לטובה, ולדעת רד״ק כוונתו על נביחי שקר שקרא לותם מלפיך, מלשון לופה נתתיך, וטעמו
היום לחר מלפיך היו מבטיחים לותך על שקר, ונתרגומי כוונתי לדעת שניהם. פקדתך באה,
ניום הפוח תבח פקודת עונך: עתה תהיה מבוכתם, מהומתם, מלשון ונוכים הם בחרן:
(ה) אל האמינו ברע וגו׳, נעולם התעלותו יקרא לאחיו לאחרי שנך היא המדה,

בְּרֵעַ אַל־תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשְׁכֶּבֶת
חֵיקֵךְ שְׁמֹר פְּתָחֵי־פִיךָ: (ו) כִּי־
בֵן מְנַבֵּל אָב בַּת קָמָה בְאִמָּהּ
כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי
בֵיתוֹ: (ז) וַאֲנִי בַּיהוָה אֲצַפֶּה
אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי
אֱלֹהָי: (ח) אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי
כִּי נָפַלְתִּי קַמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ
יְהוָה אוֹר לִי: (ט) זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא
כִּי חָטָאתִי לוֹ עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי

פֿערלאָסט אײַך ניט אויף דען בוזען־פֿרײַנד! לאָם דײַנען מונד ניט טרויליך עפֿנען, דער, דיא אין דײַנעם שאָסע ליגט. (ו) דען זײַנען פֿאַטער שמע־העט דער זאָהן; דיא טאָכטער ווידערזעצט דער מוטטער זיך, דיא שנור דער שוויגערמוט־טער; דיא אייגענען הויזגע־נאָסטן, זינד דעם מאַננעם פֿײַנדע. — (ז) אײַך אַבער האָפֿ־פֿע צו דעם עוויגען; אויף דען גאָטט מײַנעם הייל'ס ווילל איך שטעטס האַררען: ער ווירד מיך זיכערליך ערהערען. — (ח) פֿראָהלאָקקע ניט, אָ ווידערזאָכערין! פֿאָן מײַנעם פֿאַללע ריכטע איך מיך וויע־דער אויף. זיטצע איך גלייך איצט אין דונקעלהייט, זאָ איוט דער עוויגע מײַן ליכט. (ט) גע־דולדיג טראָג' איך זײַנע אונגנאָדע: דען איהם האָב' איך געזונדיגט. — באַלד נימטט ער

ועשה

מי־

ר ש " י

לוהבינו והוא ימחול לנו: משכבת חיקך. נשמתך היא תעיד בך: פתחי פיך. לבני פיך פתיחות פיך: (ז) ואני בה' אצפה. הנביא לומר כן: (ח) אל תשמחי אויבתי. בגלל וכרם:

יוסי

ב א ו ר

שלין לאמת ומשפט לפלן בארץ, אין לדם יכול להאמין בדעתו ולבטוח בחליפי. ולפוף הוא מגזרת מלפפנו מבהמות ארץ, הוא הריע היותר קרוב לדם, שהוא מלגזי סודו ובחקי יתעלך נפשו לשמוע עלמו (בזוהר בלייבד בל"ת) כמו חליפי ומיודעי (תהלים נ"ה מ"ד): משכבת חיקך, היא חשכך, לריך לתה לשמור פתחי פיך שלא תגלה סודך לאחר: פתחי, רגיש בנשמך, מן פתח דבריך יתיר (תהלים ק"ט ק"ל): (ז) כי בן מנבל אב וגו', נתן הסבה למה שאמר כי לא יבטחו בריעים ובגזותיהם, שהמה בריות הקיבה והריעות הנעשים בין בני אדם לטובת הקנין (בעזעווטשאפטליכע פערטרעגע), כי גם ברית שלר בשר תופר ביניהם, ומנהג הטבע משתנה עליהם. הבן מנבל ומבזה את אביו, והבת מתקוממה על אמה, כלה בחמותה לבזותה ולהשפילה: איבי איש אנשי ביתו, כלומר לבני ביתו, המה בעלי בריתו מקבלי טובתו, והפכו לו לאויבים ומשלמים לו רעה תחת טובה: (ז) ואני בה' אצפה וגו', וי"ו לעורר על היפוך הקודם, כלומר אני לא כן להשען על מבטחי שקר, כי"א בה' אחיה מבטחי. והיחול הוא יותר מן הבפוי, שהבפוי הוא מלשון הבטה למרחוק, כמו בדברי חז"ל מבפה על שלחן אחרים: למנוס המיחל לבו ונכון בטוח שתקותו תחול בודאי: ישמעני אלהי, בטוח אני שישמעני אלהי להושיעני מברתי: (ח) אל תשמחי איבתי לי, אמר זאת בנגד הרשעה המובטת כי אבדה תקותו ושמחה לאידו, אל תשמחי עוד: כי נפלתי קמתי, כלומר אם גם נפלתי בגלות עוד אקום. קמתי עבר נמקום עתיד: כי אשב בחשך וגו', ידוע כי הלרה תבונה בשם חשך והישועה בחור. ודמה הישיבה בגלות לחים יושב בבית הכלא נמקום חשך וכבל זאת לומו מתיחס מן התקוה, כי גם שם ה' לור לו: (ט) זעף ה' אשא, ותסבול בגלות ותלדיק עלי את הדין, כי תשתחי לו: עד אשר יריב ריבי וגו', ותו יוליאני לאור ותראה בלדקתו:

ותרא

וְעָשָׂה מִשְׁפָּטַי וְיוֹצִיאֵנִי לָאוֹר
אֶרְאֶה בְּצִדְקָתוֹ: (י) וְתִרְאֶינָה אֹיַבְתִּי
וְתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאֹמְרָה אֵלַי אַיֵּה
יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָה בָּהּ
עַתָּה תִּהְיֶה לְמִרְמָס כְּטִיט
חוּצוֹת: (יא) יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרֵיךְ
יוֹם הַהוּא יִרְחַק־חֹק: (יב) יוֹם הוּא
וְעַדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי
מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד־נָהָר וְיָם

הגה"ן בדגש מים

תרגום אשבנזי קמו

מיינעם שטרייט'ס זיך אן, פֿיהרט רעכט אונד זאַכע פֿיר מיך אויס; לעסט טאַגעסליכט מיר וויערער שיינען, דאם איך אן זיינער גנארע מיך ערגעטצע! — (י) ערבליקט עם דאַן דיא ווידערזאַכערין, זאָ דעקקעט שאַמה־ראָטה איהר גזיכט; זיא, דיא מיט שנערען וואָרטען שפּראך: „וואָ איזט „דער עווינע דין גאָטט? — דאַן ווערדע איך אויגענלוסט אן איהר האַבען, ווען זיא וויא גאַסטען־קאָטה צערטרעטען אונטער מיינען פֿיסען ליגט. — (יא) דער טאַג, דאַ דיינע הירדען ווידער אויפֿגעבויט, איזט צוואַר אין דונקלער פֿערנע נאָך; (יב) דאָך פֿעסט בעשטימט איזט ער! ער טריפֿט דיר זיכער איין! — הערבייא, אוים אשור, אוים דען פֿעסטען בורגען! פֿאָן זיינען גרענץ־פֿעסטונגען ביז צו יענעם שטראָמע הין; פֿאָם וועסטמעער אן, ביז צום

ר ש "י

(יא) יום לבנות גדריך. מוסב על האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדריך אחת מצמה לו לחזקו היום יחק חוקו זמנו יחריב ולא יבא לעולם: (יב) יום הוא ועדיך יבוא. הנביא אומר לחזקו היום אחת מלעיגים עליו לאמר בטל והלך לו יום הוא אמור ולא בטל עדיך יבא היכ"ם להחריבך: למני אשור. אשר הוא רחק למרענו: וערי מצור. כלומר ועד ערי מצור. וי"ת כן תורמיני רבתא: וים מים. והיושבים על הים החזקון אשר הוא במערב: והר הר. כמו ויושבי ההר. ויונתן לא כ"ת: [יא] יום לבנות גדריך. הגיע מבשרו ליעקב שיום יבוא ומוכן לבנות גדרות חומותיהן יום ההוא יחק ויבטל מעליהם חק גזירות עכ"ום: [יב] יום הוא ועדיך יבוא. בעבור ההוא יתכנסון גלוותא דישראל למן אתור:

והיה

באור

(י) ותרא איבתי, כישועתי ותכסה בושה על אשר אמרה אלי בגלותי איה ה' אלהיך: עיני תראינה בה בעמחה אשר יגיע החדש בקרב לבו בעת אשר יראו עיניו נקמה בחויניו מבקשי רעתו, תכוה בל"ע ראיית העין סתם, כי אין לו ממנו לבעתו כי אם ראות עיניו, כמו ובחויני תראה עיני, ובל"ת תקרח (חויגעוויידע, חויגעזוכט): עתה, בעת הישועה תהיה למרמס תחת רגלי: (יא) יום, לבעתי אמר זה בנגד ישראל, והמקרא הזה המתנבר עם הכתוב שלאחריו, ועמו רק מאמר אחד, כי אמר שיבוא יום אשר בו יבנו גדריך, ואף אם היום ההוא עוד ירחק בזמן, בכל זאת נכון הוא ומעותד לבא. כן לבעתי שעור הכתובים החלה: ירחק חק, לשון גבול ושעור וקצב, וכן בכל מקום שהוא עניני כן אם הגבלת הפעולות והמעשים, בכל לשון חק ומלוה אשר יוגבל על ידו מעשה בני אדם, אם גבול מקומי, כמו בשומו ליס חקו (משלי ח' כ"ט), אם גבול זמני, כמו תשית לי חק (לעיל י"ד י"ג), וכן פה ענינו הגבלת הזמן, שהיום הזה ירחק חקו וגבולו (אין ענטפֿערנטעם ליעג): (יב) למני אשור, אמר זה על קצון הגליות, וזכר אשור שהוא הגלות הראשון על ידי סנחריב מלך אשור. למני כמו למן, וכן מני (לפרים): וערי מצור, ערי מבצר שהמה ע"פ הרוב בארצי וגבולי המדינה: ועד נהר, הוא נהר פרת: וים מים, המ"ם שינו סימן למה שממנו כ"ל להורות הכל, כמו בית אל מים,

מִיָּם וְהָר הָהָר׃ (יג) וְהָיְתָה הָאָרֶץ
לְשַׁמָּמָה עַל־יוֹשְׁבֶיהָ מִפְּרִי
מַעַלְלֵיהֶם׃ (יד) רְעֵה עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ
צֹאן נַחֲלָתֶךָ שֹׁכְנִי לְבָדָד יַעַר
בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ בָשָׁן וְגִלְעָד
כִּימֵי עוֹלָם׃ (טו) כִּימֵי צֵאתְךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת׃
(טז) יִרְאוּ גוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם
יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם

החרשנה

תרגום אשכנזי

צום נעבירגע הר׃ (יג) זוא נון
דאז לאנד גאנץ אדע פאן בע־
וואהנערן איוט, נאך איהרער
טהאטען פרוכט. (יד) נון ליי־
טע מיט דעם הירטען־שטאבע
דיין פאלק, דיא העערדע דיי־
נעם אייגענטהומ׳ס׃ זיא, דיא
אויף ווילדען פלוירען אינזאם
איררט, ווירד דאן אויף בשן׳ס
טריפטען, אויף גלעד׳ס אויען
וויעדער ווידרן, ווי אין אור־
אלטען צייטען שאן. (טו) „גליך
„יענער צייט, דא אוים מצרים
„דוא נעצאגען, ווערד׳ אוך דיר
„ווונדערטהאטן וויעדער צי־
„גען. — " (טז) דאן ווערדען
פעלקער עם ערבליקקען, אונד

אידערר עהעמאליגען מאכט זיך שאמען, מיט פערשטוממטען ליפפען, מיט בעשיבטען

אה־

ד ש " ו

(יג) והית׳ הארץ. לרן העכ"וס: (יד) שוכני לבדד. שיהא שוכן בטח בדד: יער בתוך כרמל. ת"י דהוו כלין בחורשת יתיתבון בכרמלא לותן שהיו שוממים ניערות ישבנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב. וי"ל שכני לבדד ניערים לא ירצו מחיות השדה ובתוך כרמל:

באור

וכן פה, היס שהוא במערב, והוא היס התמצעי (דאז מיטטעלענדיש אעער) שהוא במערבו של ארץ ישראל: והר ההר, ועל כל ההר, והוא הנזכר בתורה לכל גבולי הארץ. וזמר פה גבולי ח"י, שהעמים הגלו את ישראל מהלאה לגבולם: (יג) והיתה הארץ, ארץ העמים תאר ילאו ישראל מתוכם לשוב לארצם, תהי׳ לו שממה על יושביה: מפרי מעלליהם, מ"ס הסבה, על שהרעו מעלליהם. (יד) רעה עמך, לוי במקום עתיד, לאמר הנביא בנגד האל ית׳ שעתה ירעה את עמו בשבטו כרועה שירעה לאן מרעיתו וילהלם לחט בשבטו ומשענתו: שכני, יו"ל נוספת, כמו שכני סנה, והנה המפרשים פרשו זה על הגאולה, כי לא ישבנו לבטח לבדד בארצם ואין עם אחר אתו, כענין וישכן ישראל בטח בדד. אך לדעתם מהו יער בתוך כרמל? — לכן לאמור לדעתי בזה. נבר אמר המלאר לס׳ ויקרא (כ"ו י"ח) ההבדל שבין יושב בעיר ובין שוכן בעיר, כי יושב יפול על היושבה לבד, ושוכן הוא מענין שכונה ורעות מורה על ההתעסקות וההתערבות עם בני העיר להיות לאחד עמהם. ומעתה טעם המקרא כך הוא: שהמאמר שכני לבדד יער בתוך כרמל, מוסב על שני הגזוקים שזכר בתחלת המקרא, עמך לאן נחלתך, ואמר נגד עמך, שכני לבדד עתה בגלות בין העמים, כ"ל שמתחברים יחד להיות חבורה לאחת מיוחדת, ועם זר בל יתערבו בלמונתם ומעשיהם, כאמר בלעם הן עם לבדד ישכון ובגוים בל יתחשב. ונגד לאן נחלתך שזכר, יאמר יער בתוך כרמל, כ"ל שם פזורה ישראל הרועה בתוך העמים, כמו הלאן הרועה ניער מקום נלתי מרעה, שהוא בתוך כרמל מקום מרעה ושמן, כן משל ישראל בתוך לא להם. — המה ירעו לא בעת הגאולה בשן וגלעד, ארץ שמנה וטובה כימי עולם, קודם הגלות: (טו) כימי צאתך וגו׳, מרוב התפעלות השמחה וגודל הבטחון שהתעורר הנביא מדבריו, יקרא בשם ה׳, כאלו האל ית׳ עונה על דבריו לאמר כמי לאתך מארץ מצרים ע"י נפלאותי ואותותי אאר עמהי לעיניהם, כן עתה לעת לאתך מגלות זה תשוב להראות להם נפלאות: (טז) יראו גוים ויבושו מכל גבורתם, שהתגברו מתחלה על ישראל: ישימו יד על פה, כאיש כלסם ומשתומם על המראה הנפלאה, וגם לזניהם תקרנה, שיהיו מגוהלים ממה

תחרשנה: (יז) ילחכו עפר כנחש
כזוחלי ארץ ירגזו ממסגרתיהם
אל־יהוה אלהינו יפחדו ויראו
ממך: (יח) מי־אל כמוך נשא עון
ועבר על־פשע לשארית נחלתו
לא־החזיק לעד אפו כי־חפץ
חסד הוא: (יט) ישוב ירחמנו
יכבוש עונתינו ותשליך במצולות
ים כל־חטאתם: (כ) תתן אמת
ליעקב חסד לאברהם אשר־
נשבעת לאבתינו מימי קדם:

תרגום אשכנזי קיז

אהרען, (יז) וויא שלאנגען ברוט אים שטויבע קריכענד, וויא נידרינגעם אינזעקט, אוים איהרען פעסטען ערציטטערן; אנגסטפאלל דען עווינען אונזערן גאטט עהרפירכטען! — (יח) ווער איזט, אגאטט, וויא דוא פע־זעהנונגספאלל! פערגיבט זא מיסעטהאט, דעם איבערעסטע זיינעם אייגענטהומס; לעסט ניכט אויף אימער זיינען צארן וואלטען, וויל ער וואהלוואללענד איזט. — (יט) ערבארמונגספאלל ניממסט דוא דיך אונזערער וויעדער אן, אונאיינגעדענק דער פרעפעלטהאטען זענקסט דוא דער זינדען מענגע אין מעערעס טיעפע. (כ) לאססעסט

איבער יעקב, איבער אברהם, דיא הולד אונד טרייע וויעדער וואלטען, דיא אין אורצלטען צייטען שאן דוא אונזערן אהנען צוגעשוארען! —

ר ש "י

(יז) כזוחלי ארץ. הס נחשים הזוחלים על גחונם בעפר הארץ: ירגזו ממסגרתיהם. יחרדו מרוב דוחק לימוריהם ומסגר כלאם: (כ) תתן אמת ליעקב. ת"י תתיהב קושטיה דיעקב לבנוהי כמה דקיימת' לי' בגית אל עבות אברהם לזרעי' בתרוהי כמה דקיימת' ליה בין בתרין תדבר לנח עקידת יצחק תתן לנו בזכות אבר הבטחת ליעקב הזכור לנו בדבריך אבר הבטחת ליעקב (ר"ת ר' חנני' כ"ט) כי לא לעזבך: חסד לאברהם. שבר חסד אבר לאברהם אבר לוה לבניו לשמור דרך ה' לעשות לדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד הזכות שתזכות לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול הסדו של אברהם: אבר נשבעת. בעקידתו של יצחק כי נשבעתי נאם ה' יען אבר עשית וגומר:

באור

שימעו מטוב ישראל: (יז) ילחכו עפר, משל על ההכנעה והשפלות: כזוחלי ארץ, הם הזוחלים והתולעים (וויגזעקטען). וטעם זחלי ארץ מענין ע"כ זחלתי ותירא, שהוא תנועת הרעדה, כי הארץ הקטן ידמה בהלוכו בחלו מתנועע הנה והנה בהעדת הגוף: ירגזו ממסגרותיהם, שיהיו מסוגרים בעריהם מפחד ישראל: אל ה' אלהינו יפחדו, פחד העונש: וירא ממך, יראת ההתרוממות. (יח) מי אל כמוך, סיום הנחומה, שכך נפשו לפני ה' בהלל והודיה על הטובה אבר יעשה ה' לעמו בעת ההיא, וירמה בחזיונו בחלו היעודה בבר הוה לנגד עיניו, ולכן אמר מי אל כמוך, ת"י לית בר מינך את הוא אלהא שבק לעוין, וכן תרגמתי תיבת אל, בסימן הקריאה (פאקאטיק) בחלו אמר אתה אל! מי כמוך דרך כלל, ואח"כ דרך פרט, מי נושא עון ועובר על פשע: לישארית נחלתו, לאותם שנשארו מעם ישראל בגלותם: לא החזיק לעד אפו, הטעם שאף ה' אבר ארה בם על עונותיהם לא לנצח יחזיק בם: כי חפץ חסד הוא, בלומר בחבר יענים את החוטא, אין זאת לנקמה אלילה כ"א לטובת החוטא בעצמו למען ישוב מחטאתו, כאחמר המשורר ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו: (יט) ישוב ירחמנו, לכן אחרי שנשוב לעבודתו גם הוא ישוב לרחם אותנו: יכבוש עונותינו, העונות הם המרדי' והפשעים יכבוש, בחדם הכובש דבר תחת רגליו שלא יראה, ולזה תשליך החטאים, המה השגיאות, במצולות ים. התן אמת ליעקב חסד לאברהם, החסד הוא לאברהם שנתן לו בחסדו הארץ, והאמת הוא ליעקב, כי אבר שנתנה לאברהם, האמת הוא בקיום המתנה לבניו (עיין בחורנו לעיל פרשה ו' פסוק ח'): אשר נשבעת לאבותינו, ההתגיים, כלל שלשת האבות יחד (רד"ק):

ספר נחום

מתורגם ומבואר

מאת ישראל נייאמאן מבראָדי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

NACHUM.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

נחום א

תרגום אשכנזי

א (א) מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם
הָאֶלְקֹשִׁי: (ב) אֵל קַנּוֹא וְנֹקֵם
יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה נֹקֵם
יהוה

(א) פּאָרטראַג אַן ננוה.
פּראָפּעצייאונגסראָללע דעם
אלקושיערם נחום:
(ב) אייפֿערפֿאָללל איזט דער
אַללמעכטיגע, ראָכער דער
אונענדליכע; ראָכער איזט
ער — דאָך דעם גריממעם
הערר

ר ש "י

א (א) **משא** נינוה. מטל כם דלוט לחסקלה ית נינוה: ספר חזון נחום חזון נקוד קמץ לפי שלינו דבוק ולינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פי' ספר חזון כנר נכתב עליה והוא נבואת יונה בר לחתי ועתה חזר ונתנבא עליה נחום האלקושי לת המשל הזה חלקום הי' שם עירו וכן ת"י מלקדמין לתנבי עלה, יונה בר לחתי ותבת מחוכחת וכדו דחוסיפת למיחטי תב ולתיתבי עלה נחום דמבית חלקוש: (ב) חל קנוח ונקם ה'. על זרעו של סנחרב נתנבא נחום ונימי מנשה כמו שמלינו בסדר עולם: חל קנוח ונקם ה'. מלו שנפרע לישרחל מלויניהם וגם עדיין עתה נוקם הוח ובעל חימה ועתיד הוח להיות נוקם לגריו שהחריבו לת

באור

א (א) משא, שרשו נשח, וגדרו נשיחות והתרוממת, כן נענין נשיחות ורוממות מקום, כלומר נשיחות גשם מה מן הומוך חל הגנוה, כמו ויטלו לת שנרם על ממריהם, כן בענין רוממות המעלה והערך, ומזה הטעם הוח נשיח ביטרחל. — והנה יקרח הדבר המעמים בשם משח (במ' מפעיל כלומר יעשה לת העלם לחר עליו יטבון, לנושח), ועל"ם יחמר על כל מקרה מופשט לחר ינשח על שכם מה, כמו הנפש החטחת עונה תשח, כי כמשח כנד יכבדו העונות עלי הנפש, לך נשוב הרשע מרשעתו ונסלח לו, לזי יהי' המכפר הנושח, כי הוח יהי' ויסיר לת החטח מעל שכם החוטח, ומזה הטעם יקרח נושח עון. ויעשהו בעל הלשון בכל העתקה מקומית, כי כל העתקה יש בה מעין התרוממות (זולתי הגרירה לבד), וזה מה שהיכו המפרשי' במקומות רבים מלשון לקיחה. והושלל בכזינה הזחת, על כל נשיחות קול, יהיה לוך שיהיה כמו תפלה ומשל ושנועה ודבור, וכיוצח, כי יחח המדבר לת הדבר על פיו ויעתיקנו מרעיונו חל רעיון שומעיו, ונדבר עוד מזה במקומות שונות שנחזרנו. והנה לחרי שים במלת משח גם מלשון מעמסה וסבל, יפרשו רבים מלת משח החמור בנבואה מלשון משות קשה, בבחינת החומ' חשר עליה נחמרה. למנם לנכי תרגמתי (פֿאָרטראָג) בבחינת ההעתקה שחזרנו. ודע כי גם בל"ח תרבינה פחרית שרש (טראָגען, העבען), וכמעט דומים כלם במונן לכל הורחות שרש נשח בל"ע דוק ותשכח; וכן יחמר בל"ח על הלעת הדברים בחזני שומעים, הן בכתב הן בע"פ (פֿאָרטראָג, מייכע זאַכע אינדויך מָדער טריפֿטויך פֿאָרטראָגען): נינוה, ועמה כל הממלכה החטחה כלה, כי רחש לחזור נינוה, ע' בהקדמה: ספר, גליון, והעד ונגלו בספר הממים (ישעיה ל"ד ד'), ושעמו מגילת ספר כתוב עליה מפלת נינוה. ובמסורה רבתח ריש ישעיה ים, וז"ל: "חזון ג' ריש פסקח, חזון עובדיה ודין, וחחד פליגח והוח חזון נחום". וחולי גם' תנ"ך שלהם לח היה כתוב משח נינוה כלל. ודברנו מזה במנוח לנחום ובהקדמה: נחום, שת נבואתו תמלח בהקדמה: האלקושי, בקלת ספרים הוח שתי תיבות חל — קושי (מנחת שי). ודע, כי עוד היום בניף (פּוטאָליק) מחזול, בחזית התורגמי (מַזיחַטיטש טירקייח) סמוך למקום לחר עמדה נינוה, ים מקום שמו חל — קום, ובו קבר לחר יושביה לומרים עליו שהוח קברו של נחום. וחחרי כי לח מלחנו עיר בערי יהודה שמה חלקוש, וגם כותבי הלרלות (געאָגראָפֿען) לומרים כי חין חלקוש לחר בחזית זולת הבל, וודחי הוח חלקוש הנזכר פה:
(ב) אל קנוא, תחר בפלם המקור (בן מלך) וחכרו ביהושע (כ"ד י"ט). והנה עינינו הרוחות כי שתים הנה מגמות פניו חל נביח בנבואה רחשונה, מפלת חשור וישועת ישרחל, כי עודו מדבר חל נינוה יסוד דבורו ליטרחל; לכן פתח הנביח בשני ת'חרים חלה, קנוח ונוקם, שעודו יקנח ה' לעמו וינקם מחויר: נקם ה' ובעל חמה, קנוח מזכיל! תן עיניך ביופי המלילה

הזח

יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאוֹיְבָיו׃
(ג) יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדוֹל־כֹּחַ
וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה יְהוָה בְּסוּפָה
וּבִשְׂעָרָה דַרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו׃
(ד) גּוֹעֵר בַּיָּם וַיְבַשֵּׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת

יתיר ו׳ החריב

תרגום אשבנזי קיט

הערר! — אַן זיינען פֿיינדען ראָבֿעט דאָז עוויגע וועזען זיך, טרעגט זיינען האַסערן לאַנגע דען צאָרן נאַך. (ג) לאַנגמיטהיג איזט דער עווינע, פֿאָן אונענד־ליבֿער מאַבֿט! — דאָך אונגעהנדעט לעסט ער ניבֿטם פֿעהרט איינהער אונטער ווירבעל אונד שטורם, זיינער פֿיסע שטויב — מעבֿטיגעם געוועלק! (ד) דראָהט דעם מעערע, טראָקנעט עם אויף, לעסט מעב־

ר ש "י

את ארצו והגלו את עמו ונוטר ונופן היה את תוכיחתו לעכ"ם ור"ת לומר ג' נקימות הללו כנגד ג' גליות שהגלה סנחרב את ישראל כמו שמלינו בסדר עולם: (ג) ה' ארך אפים וגדל כח. גדול כח הוא והיכולת בידו להנקם ואחר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומ"מ נקה לא ינקה: ה' בסופה ובשערה דרכו. הם אלוהיו להפרע מעכ"ם נאמר במלכים (שמות י"ד) ברוח קדים עזה ובדור המגול (חיוב ד') מנשמת אלוה יאבדו ונאור נאמר (יחזקאל כ"ז) רוח קדים שברך: וענן אבק רגליו. גם הוא דרך נקמתו (שמות י"ד) ויסק את מחנה מלריים בעמוד אש וענן (יחזקאל ל') היא הענן יכסנה: (ד) גוער בים. כמשמעו ודוגמת היא בלפי העכ"ם שמשלו לימים כענין שנאמר (ישעיה י"ז) לאומים כשאון מים נבירים ישאון: וכל הנהרות החריב.

ב א ו ר

הזאת; הנה נבר הרגיזו המפרצים בשילוב מלת נוקם ודרשום (עיין רש"י), אבל אין עסק לדרשה את הפשט. ולדעתי, הנביא אך את דבריו הוא מבאר והולך, הנה אמר נוקם ה', ואחר את העלם בב"ת המרומם ונשגב מכל גשמות ועניני גשמות, בתאר הנקימה. והנה ידוע כי הנקימה היא מהמדות הפחיתיות, עד שהתורה הזהירה עליה באמרה לא תקום ולא תטור, לכן הוסיף הנביא לומר אם לאדם לא יאות הנקימה, אינה מפני שהיא מדה גרועה ומסרון בעלם ורשעה, אמנם בחיק האדם לחסרון תשבב, כי קל מהרה תעברנה רגזות נפשו והתפעליותיה חוק, ותתגברנה על משפט התבונה ולא יחמול ביום נקם כי אין לאדם שליט ברוחו, וא"כ תגדל השנאה ותרבה המריבה יום יום ויאבד הקנין המדיני; לא כן הוא בשל עליון יתעלה, כי הוא בעל חמה, ר"ל מושל ברוחו, וגם כי ילבש בגדי נקם, אך בעל גמולות ישלם, כי כל משפטיו מצדיק ולדק דינו. ויוסיף הנביא לומר נוקם ה' לצריו ונוטר וגומר, טעמו לא יקום ויטור, כי אם מפאת העונות והפשעים שימלא בהם, שהמה לריו ואויביו, ובנחינה הזאת מדת הנקימה היא שלימות, והוא לנקום בדבר ולשנוא אותו כפי הרע הנמלא בו (עיין רמב"ן בראשית ו' ו'). ואולי יהיה טעם נוקם ה' וגומר כפל ענין בא"ת לפסוק המאחר, ושעורו ודאי יקים ה' בשנא הוא נוטר לרשע ולא יפקד עליו מיד בעת רשעו, עוד יבוא יומו וה' יגמנו, ויתורגם לפ"ז נוטר וגו' (טאָקט אר אויך נאַכגע זיינער האַסערן), (עיין ת"הם ויקרא י"ט י"ח): (ג) ארך אפים, לאחרי כי זכר הנביא נטירת העון בנחינה הנ' שהבאתי נמלת נוטר, שנה דבריו להוסיף בזאת לומר לאל תחשבי כי ינקה את החוטא, לאחרי כי אין פחנש המלך נעשה מהרה, אמנם לא כן הוא, אך יאריך אפו מפאת שהוא גדל כח, ולו הכח והממשלה על אפו, אמנם נקה לא ינקה: ובשערה דרכו, לאחרי ידענו, כי הליכות אלי נקדם הוא בתוך ענן וערפל, כאשר מלאנו וירד ה' בענן וערפל תחת רגליו, יוסיף הנביא פה לומר כי נדרת השגחתו לענוש את הפושעים גו, זה דרכה לבוא בסופה ובשערה להאפיל ולהחשיך לאחזים החלה בנפשותם, וכן מלאנו במקומות רבים כי בם ידין עמים כאשר אחר דוד המלך עליו השלום תרדפם בסערך ובסופתך תבהלם: וענן וגו', שעורו הענינים החלה אחר מתוכם ירמה לאחזי סגולתו המה לנקם רגליו, כי דרך ההולך במרומה וחזקה להעלות לנקם ברגליו: (ד) גוער בים, וכן מלינו כי גער בים סוף ויחרב: ויבשהו, מענין הכבד הנוסף, והרחוי ויבשהו ונפל הפ"ת להקל (ר"ק ס) : וכל הנהרות החריב, שעורו נהרים יקרבו ויבושו,

תרגום אשכנזי

הַחָרִיב אֶמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל וּפֶרַח לְבָנוֹן אֶמְלָל: (ה) הָרִים רָעֲשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמוֹגָגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל וְכָל יוֹשְׁבֵי בָהּ: (ו) לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ מִמֶּנּוּ: (ז) טוֹב יהוה

מעכטינע שטראָמע פֿערזיע־
גען, בשן אונד כרמל שמאַ־
טען, לבנון׳ס האָלדע בליטהען
ווּעלקען. (ה) וויא בעכען דיא
בערגע! וויא וואַנקען דיא הי־
געל! דער ערדכאַלל פֿעהרט
אויף פֿאָר זיינעם בליקקע, דיא
וועלט זאַממט דען ב וואָהנערן
אַללען! (ו) ווער שטעהט זיי־
נעם גריממע? טראָטצט זיי־
נער וואָוט? פֿעהרט זיין צאָרנ־
בליקדעם בליטצע גלייך הער־

ניעדע־, זאָ צערטרימערן מעכט גע פֿעלוען פֿאָר איהם! (ז) וואָהל פֿראָכמט אונז אם
טאַגע

ר ש " י

כאן ניבא עתיד הקב"ה להמליך את נ"י (ירמיה כ"ה) בימי יהויקים ייתן את לבבו ואת כל הלרכות לחרב: למלך בשן וכרמל. מושבות הטובים: ופרח לבנון אמלל. חכמי ישראל פיזרו כלפי מיני מגדים שנע נ שלמה בנ"המק שהיו על שלחנו שנכוסו ע"ס להיכל יבשו: (ה) הרים רעשו ממנו. המלכים והשרים מיכ"ס יפחדו מגזירתו: ותשא הארץ. מושלת עמה: (ו) נתכה. הניע לארץ כמו (שמות ט') והמטר לא נתך ארלה: נתכו ממנו. מזימתו: (ז) טוב ה' למעוז.

יהוה

ב א ו ר

לא נהרים תרה לפי: אמלל, כל אחד ואחד: בשן וכרמל, המקומות הללה מקום מקנה המה, והוא כתובים על הקרמה, וכמו כן לבנון: (ה) הרים רעשו. טעמו יתרדו: והגבעות התמגגו, טעמו יתוגו וינועו, ושעור הפסוק: ההרים ימוגו והגבעות תמוטינה, עת סערת ה' חמה יללה: ותשא הארץ, תמר בן מלך, ו"ל: ותשא ענין שרפה כמו ויבא שם דוד ותבזיו (שמואל ב' ה' כ"ח), תלה שזה פיעל עומד, ויתכן שנקרלה השריפה בן לענין הנשלה למעלה. ויותר נרלה לי כי ענינו תרעש הארץ ותשא ח"ע ממקומה בעברת ה' לנאות, כלים אשר יתרד לפתע פתאום ויקוס ויתנשא ממקומו ומוח דרך הפלגה כמו ההרים רקדו: מפניו, שנוכו למרלה עיניו, וכן אשר דוד המע"ה המניע לארץ ותרעד (תהלים ק"ד ל"ב): יושבי בה, נסמך על את העמוס: (ז) מי יעמוד ומי יקום, כנר העיר הרמב"ס ז"ל (מורה נ"ח פ' י"ג) על שמות קימה ועמידה, ואמר כי יהיה בענין עמידת האדם וקיומתו מה שהוא נגד הישיבה, ויהיה גם בענין קיום הדבר והשארו כמו למען יעמדו ימים רבים, וקמה ממלכות ישראל. ומזה הענין המה כאן, שעורם, מי יעמוד על מאמרתו חזק עת יעמוד לדין עמים ומי קם ולא זע עת יקום ה' בחרון אפו על לויבין, וכן מלאנו יקום מלהים יפוצו לויבין (תהלים ס"ח ב'). ויהי' טעם הב' של בחרון כטעם הב' של בבוקר שטעמו בעת בקר. ואולי טעם יקום מלשון התקוממות ומריבה, ושעורו, מי יקומם נגד חרון אף ה', וגם זאת נכלל בתרגומי: נתכה, טעמו כטעם נתך ארלה (שמות ט' ל"ג) כלומר הניעה לארץ: באש, הכ"ף קמולה להורות על הידיעה, והוא הברק לאר יורה כאן פתאום: והצרים, וי"ו של והכ"ף הוא לשונית התנאי, וענינו אם תנער כמו אם תמתו, לזי יתלו הלוים החזקים. וטעם ממני, מפני ה' כי הוא מסבב את כל. או יהיה טעם הוי"ו כטעם לאר, ושעורו קל מהיה תנער חמת ה', כאר אשר ממנו יתלו הלוים, והוא אם השמונה נהר שריפה (וואולקאנע), אשר אם תכת תחריב סביבות באין מכיל, ואם אחת תנער בקרבו, יפול ההר תחתיו. וסרה זה תלונת המפרשים שאמרו אם אינה נתכת, שבאמת היא אשר הרי שריפה יקיאו (וואוּלקאנע) בנהוה, היא נתכת ונגרת במים: (ז) טוב ה', נכר עוררנו על המשך הרעיונות (אידעענפאָלגע) בנבואה,

לך

נחום א

יְהוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי
בוֹ: (ח) וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה יַעֲשֶׂה
מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֵּף־חֹשֶׁךְ: (ט) מַה־
תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה

לא

תרגום אשכנזי קב

טאַג דער נאָטה דעם אַלל־
מעכטיגען שיטצער־הער! ריא
אויף איהן פֿערטרויען, שיטצט
ער. (ח) שאָן איזט ריא ג׳וטה
אים אויסברוכֿע אינד פֿעללינ
פֿערשוואונדען איזט איהרע
שפור; אין דיסטער־ער נאכֿט
פֿערפֿאָלגט ער זינע ווידערזא־
כֿער. (ט) וואָס ווהנט פֿאָם עוויגען אהר? — אים אויסברוכֿע איזט ריא פֿערהעערונג, אַל־

לעם

ר ש י

וף בזעת שהוא נפרע מאויביו לא זו רחמיו מלהטיב לירחיו ולא כמדת ב"ד שכשהוא עסוק
זו לינו פנוי בזו כענין שנאמר (שם ט"ו) ה' איש מלחמה ה' שמו כמו שהוא במכילתין: וידע.
ת לרבי מוסי בו: (ח) ובשטף עבר. ובחמה שוטפת: כלה יעשה מקומה. של ארץ ומוסד
ה על ותצף הארץ מפניו כמ"ש למעלה: (ט) כלה הוא עשה. לנינוה ומלכה תאר לא יקנה להם

עוד

באור

לוך הרעיון האחד יולי־ נגמם הנביא את הרעיון הזני, עד אשר נשלמים ונלחמים כל מלילות
הנבואה והיו לאחד, וכן יצא הרעיון הזה מן הקודם, לאחרי כי לייר הנביא את יכולת ועוצם
כח ה', ואמר כי תכל ומליחה יאחזון את יושבי ה' כלי זעמו לזכל הארץ, ירך לבב שומעיו וירלאו
כי גם בהם יפלוט החרון, לבן יסוד הדבור להם לאמר אל תירלאו, כי גם בעת צרה הוא
מעוז לתם דרך, ולא בחפז תם ובבע הוא מכלה, אך יודע את החוסים בו להלילם, ואנכי
הרגמתי (שיטלעט) לפי הכוונה (ציין נתיבות השלום בראשית ד' ק'): (ח) ובשטף עבר,
שטף הוא כנוי לצרה, וכה"ח לשטף מים רבים (תהלים ל"ב ו'). ואולי רמז הנביא פה במלת
שטף על סנחרב, כי כה אמר עליו ישעיה (ח' ח') ושטף ועבר: מקומה, מוסב על צרה הנזכר'
בפסוק הקודם, יעבור בתוכו ובשטף עובר, כלומר אם כבר הצרה ממשמת לבוא, יבוצת
ה' בדרך עין תקוס, ועוד מבע יתן לצרה, ולא יבירנה עוד מקומה, ורבות ביד המצורר
לבבר מדבר אחין בו רוח חיים בחלו בשמת רוח חיים בחפיו, ובחלו הצרה עומדת בפני עלמה
בגוף קייס: ואויביו ירדף חשך, מקרא מלא הוא (תהלים ל"ה ו') יהי דרכם וגו', והנביא
קלר פה ליופי המליצה. ואולי רמז על סנחרב, כי המס ה' את מחנהו בלילה אחד, וטעם
חשך כמו בחשך: (ט) מה תחשבון, עד הנה דבר הנביא בכלל מיכולת ועוצם כח ה', כדי
לנטוע בלב אחיו פנת הבטחון בישועתו, בחמרו להם, רלו נגד מי התקוממה הממלכה החטף'
הזאת, נגד תקיף ובעל יכולת, והוא תחת מסבות יהפוך מערכת הטבע לף כי בידו להפוך
את נינוה. ואחרי כי זכר ברמז את מלך אשור ואיליו, נוסיף בו רוח ה' לנבואת מפלתם,
ויסוד הדבור אליהם ויאמר מה תחשבון, כלומר שוא לכם תחוב מחשבות נגד ה', דעו כי כלה
הוא עושה לתכם: אל ה', הרלוי על ה', כי בהיות תכב מטעם מחשבה יאובר על הרוב עם
מלת על, ואך מעטים המה המחוברים עם מלת אל, ונמנו קלתם במסורה, ומה תחשבון
אחד מהם (עיין מסורה מערכת אות ח' וירמיה מ"ט כ'). ואפשר כוון הנביא בהתחברו מלת
חשב עם אל לאורחה אחרת עיד, והוא מטעם שוני ודמיון (שהוא גם כן מהורלת שרש חשב
עיין שפת אמת), ורמז על מלחכי סנחרב אשר חרפו אלהים, ואמרו כאלהי העמים וגו' כן לא
יציל אלהי חזקיהו (ד"ה ב' ל"ב י"ג), והמשילו את החלילים לא אלהים לאל חי, לבן אמר
הנביא פה אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש ישראל, הלא אלילים אלה חרש עשאם מחבן
ואומר, ואם באומר היוכר כל יחשב? פעמים צרה, בתרגומי הלבתי בעקבות המפרשים,
שפרצו מלת תקוס על הצרה, כלומר בחשת תבלה תחבס ולא תלטרך לבוא פעמים. אך היותר
נראה לפי המשך הכתובים, גם מ'אמרו פעמים, כי רמז הנביא על המפלה הבאים על נינוה,
(כי פעמים נאחבה במנואר במנוח ע"ב), ומן היום ההוא לא קמה נינוה עוד; ויהי' שעור
הפסוק

לעם אויף אוינמאהל ראַפּט
ז א ראַהין! (י) אין ט־ויליִעַר
אומאַרמינג, ביים קעסטל ליִן
מאַהלע, בעצעלט ביים טרינק־
נעלאַנג וועדען זיא אויִפגע־
צעה־ט וויא דיררע שטאָפּ־
פּעלן. — (יא) שטאַלק ציעהט
אוים דיינער מיטטע דער טיק־
קעשמיערער ווידער דען עווי־
אם
גען, פּאַלל רוללָזען פּלאַנעס; (יב) דאָך — עס איזט פּאַם עווינען בעשלאָסטען: זינד זיא נאָך
זא

ר ש ״ י

עוד פעם לחרת: (י) כי עד סירים סבכים. כלומר פתוס תנח עליהם מכתס ולא ירדו מכנודס מעט מעט כי ביעוד שהסירים והקולים וסבכים נשרשים בחזקה. ויש פותרין כי עד סירים ל׳ הסרה: ונסבכים סנוחים. ועודס כמשתיהן ובשתיהס: לכלו כקש יבש. לשר נתמלא ונגמר בשולו ויבש: מלא. לשיבי״ר בלע״ז ובן מלחתך המלאה הזרע: (יא) ממך. לת נינוה: יצא. סנאכרב החושב רעה דימה להשרי׳ דיר׳ מטה ומעלה כתוב לחד לומר (מ״ב י״ט) ולחד מלון קילו וכתוב לחד לומר (ישעיה ל״ז) ולחד מרוס קילו בתחילה לחריב דירה של מטה ולבסוף
דירה

ב א ו ר

הפסוק, לל תחשבון כי כשר קמה נינוה לחר מרגנה הרשעה כן תקוס עוד, לך דעו כי לשימה שממה והיתה תל עולם: (י) עד סירים סבכים, בכל המפרשים שרשיתי לא מלתי בלור נכון על הפסוק הזה, ללא ישרשוהו, וללא ידרשוהו, ולין בלירס עולה יפה לפי פשוטו של מקרל; יונתן תרגם: „לרי שלטני עממיל לבזו ית בית ישרלל וכמל דטען בשמרת ולומר״, ונרלה כי מדרש דרש (ב״ר פרשה ל״ו) וקרל שרים תחת שירים, לך על מה שמך בתרגומו לבזו ית בית ישרלל? ובהשתקה היונית המוחסת לע׳ זקנים נמלל (לשני עלם טעמעליוז לויטוש ת גרסלטעסעטיי); ביחורו ערו ערו עד היסוד נם, (ונרלה שקרלו עד יסודס מבוכי). ולשרי כי לין לנו שלא לפרש לת הנמלל כתוב בספרינו לפי פשוטו, ושלא לדרוש ולשנות, לכן נתתי מדברי המפלרים פה סירים שלזון קולים, ופרשתי, כשלו כתוב סירות וטעמו כעצם סיר הבשר (שמות י״ו ג׳), ושעור הפסוק הזה כשעור ערוך השלחן וגו׳ (ישעיה כ״ח ה׳ ע״ש) כלומר עודס יושבים על סיר הבשר סנוכים ונלחזים לים ברעהו לאכול ולשתות ולשמוח בחילם כי רב הוא (כמנהגם לעת הנלחון), פתלום יגוף השודד עליהם והיו כלא היו. וכן מלינו בד״ה למלכי לשור שנתקיימה הנבואה הזאת במלכם (עיין במנוח): כקש יבש, שרשו קצר, ולא בלבד שיורי תנן הנשאר בשדה לחרי הקמה, לך גם כל הסיסים והברים קטנים הנלקטים לחת לחת, ולף כפים מען במשע, והצד מקוצר עליס. ומז״ה לדעתי מלת לקצ, לף שלא נכתה על שרש (עיין עמוס ז׳ ח׳), לשר הורלתה תבואה ופירות שלא נאספו בעת הקליר והבליר ונאספים לח״ז מעט מעט, וכן יקרל בל״ח פעולת הלקיטה המלוחרת (טטאָפּפּעלן), כי עשו משם (טטאָפּפּעלן) פעל, נבחינת החפוש שזכרתי; והמטר היורד על תבואה המלוחרת יקרל מלקוש כמ׳ מפעיל, כלומר יגבל הלקש (עיין תענית ו׳ ע״ח); וכן יאמר על חפוש המעשים והתוכחה, לשון קצף, כמו התקוששו וקצו (לפני׳ ב׳ ח׳) (ועיין בן מלך בישעיה כ״ט כ״ח). ואולי יקרלו מז״ה זקני העם לשר עליהם לאסף ולהקור לחר מעשה ההמון, נשם קצים בדברי רז״ל כמאמרם היו מלן דקצים, לו כדאמרי בי רב (שבת קנ״ג) לדלל לבידנל בחיבנל: מלא, פי׳ רש״י לשוביי״ר בלע״ז וכ״ל (לסלוור, גענעטטיגט) כלומר כקש לשר מלאו ימי יבשו: (יא) ממך, בעוסק התלבנת רוח ה׳ לשר בנביל, ידמה נשו נינוה עומדת לקרלתו, ולתה לזן לקול דברו, לכן ידבר נבוכות: חשב על ה׳ רעה, זה סנחרב לשר חרף ללהים: יעץ בליעל, ת״י למלך מלך דרשע, שעורו יען עלת בליעל,
וכן

נחום א

תרגום אשכנזי קבא

אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזוּ
וְעָבַר וְעִנִּיתִךְ לֹא אֲעַנֶּךָּ עוֹד:
(יג) וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ
וּמוֹסְרוֹתַיִךְ אֲנַתֵּק: (יד) וְצִוָּה עָלַיִךְ
יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשְׁמֶךָ עוֹד מִבֵּית

וזאָ מעכטיג, נאָר זאָ צאַהלרייך,
צערניכטונג איזט דאָך איהר
לאָאז! בעשעמט ציעהט ער
דאַן צוריק; אונד דוא, פֿאָן
איהם נעקווואָלט — פֿיהלסט
ניכט פֿערנער זיינען דרוק.
(יג) איטצט ענטלאַסט איך
דעם צערשמעטטערנדען יאָכץ
דיר, לאָוז דיינע פֿעסטעלן

אלחיך

דיר. (יד) דעם אַללמעכטיגען פֿערהענגנים טריפֿט נון איין: דיין נאַמע פּפֿלאַנצע אויף דיא

צו־

ר ש י

דירה של מעלה כדאיתא בחלק: (יב) אם שלמים וכן רבים. יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלמים בעלה ייהיו כולם שוים בהסכמ' אחת וכן אם יהיו רבים מאד מנשי נינוה לויכך ירושלים וכן אף אם גזו חדקל וענרו את פרת לצור עליה לא יכליחו שהרי עיניתיך ולא אענך עוד. ועוד שמעתי אם שלמים לחזקי נינוה בגדולת' וכן אם יהו עוד רבים ונכבדים יותר וכן נגוזו ועבר וכן לגיזה ולעבירם הרי זה כמו (שמות ח') וכחצר יענו לותו כן ירבה: וענתיך לא אענך עוד. לשנ' לותך בפעם הזאת כלה ונחרבת ולא אזקיק לך עוד. וכבותינו דרשו לענין מעשה הלדקה בפס' גיטין לך לימו על סדר שאר הנבואה: (יג) ועתה אשבר מטהו מעליך. שבינה אומרת כן לנבוכ שהוא ישראלי לשבור מטהו של אשור מעליך עמי: (יד) וצוה עליך ה'. עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור: לא יזרע משמך עוד. לא יוצא מזרעך עוד. לא יעמוד ממך מלך:

מבית

באור

וכן תרגמתיו. ואולי הוא תואר לרבשקה יועץ סנחרב, ומלות ממך ילא מובנת עלמן ואחרות עמהן, כלומר ממך ילא יועץ בליעל: (יב) אם שלמים, הלכתי בתרגומי בעקבות המפרשי', שפרשו בתוכים חלה על סנחרב, ולפי מה שהעלתי בסברות נמנוח שערתה רוח נבואה על נחום לפני מפלת סנחרב, יתכן להיות שנכתב על מפלתו; אך לדעת סדר העולם ועמו רש"י ורד"ק, שנחום נתן נימי מנחה, וח"כ קדמה מפלת סנחרב, נלטרך לומר, כי אך למשל ודמיון ספר הנביא פה מפלת סנחרב, לאמר גם הוא חשב על ה' רעה, וחזון לבו הביאו לאמר לנוח עד מרום קלו, ופתאום בחיזון לילה נגף ה' את מחנהו, ועתה גם על נינוה תעבור כוס התרעלה. ושעור הפסוק לכלי, אל תפחדו ממילי סנחרב, כי גם אם יהיה שלמים כלומר שלמים בנופש, וירבו עלמה, וכן רבים במספר; וכן נגוזו עניני קל מהרה יהיו נגוזים (כי אין מעלור לה' להכרית גוים לא מעט ברגע קטן), ומלת ועבר מוסב על סנחרב, כלומר כאשר ירחה כי כלם פגרים מתים, יעבור מירושלים ויסוב לביתו בנוסח פניס, וכן נתקייס בו (עיין ל"ה כ' ל"ב כ"ח). ולפי מה שהזכר בחנוח, כי מורבן נינוה היה ע"י הנהר חדקל, לשר פרק בחומה, יתכן להיות שעור הפסוק, וכן יהיה נגוזים ועבר, כלומר עת יעבור הנהר חוק. ולפ"ז לא נאמר על סנחרב, אך על מלך אשור האחרון, כאשר העיר הרדי"ק ז"ל: לא אענך, מוסב על ישראל, כלומר אם כבר עניתיך על ידו, (כי זה שלש פעמים הגלה סנחרב את ישראל בדאיתא בסדר עולם), לא אוסיף עוד לענך על ידו: (יג) ועתה אשבר, כלומר כמו שלא לענך עוד ע"י סנחרב, כי נפל הוא וכל אשר לו, כן גם עתה לשבור עול אשור הנתון על צוארך, ומוסרות העול המעיקות לותך לנתק: (יד) וצוה עליך ה', הנביא ידמה בדמיונו כאלו סנחרב עומד לקראתו, ויסוב אליו הדבור, ושעור הפסוק אשר גזר ה' עליך, והוא ונפל לשור בחרב לא לים, וגב לשרבו והפלתיו שס (ישעיה ל"ו ח', ל"ז ז') עתה עליך תאמה: לא יזרע משמך עוד, ענינו לא יעמוד ממך מלך (רש"י). ויפה דקדק הנביא במלת עוד, כלומר עוד זה (אסרחדון) ימלוך ואין אחר זולתו, וכן נתקיימה,

כי

תרגום אשכנזי

נחום א ב

צוקונפֿט זיך ניכט פֿאָרט ! אויס
דיינער נעטצען טעמפּעל טיל•
נע איך נעגאָסטענעם אונד נע•
שניטטעם כילד ; דאַ בערי•
סע איך דאַז גראַב דיר , אָדוא
פֿעראַכטעטער !

ב (ח) זעהע אויף יענען בער•
נען דיא פֿ סע דעס פֿרא•
העז באָטהשאַפֿטערס ! היול
פֿערקינדעט ער דיר ! פֿייערע
יהודה דיינע פֿעסטע נון, צאַה•
לע דיינע נעליבדע; נ כט מעהר
איבערפֿעללט דער ווישהריך
דיך , פֿעללינג אויפֿגערישבען אויט ער ! (ג) דער צערשטאָרער, דער דיך איבערפֿיעל , איוט

יתיר ו׳ מצורח

אויטצט

אֱלֹהִים אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אָשִׂים
קִבְרְךָ כִּי קַלּוֹתָ :

ב (ח) הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר
מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חֲגִי יְהוּדָה חַגֵּיךְ
שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד
לַעֲבוֹר־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת :
(ג) עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר

ר ש " י

מנית אלהיך אכרית פסל ומסכה . ואשים את בית אלהיך קברך שם תנרח להמלט ושם תהרג
כמו שנהרג לאביך בית נסרוך אלהיו : כי קלות . נעוני :

ב (א) שלמי נדריך . לאחר נדרת להקב"ה שם יצילך מכף סנחרב מלך אשור כי עתה נגלת :
כי לא יוסיף עוד לעבור בך . לותו הנליעל כולו נכרת הוא וזרעו : (ב) עלה מפיץ

ב א ו ר

כי לא מלאנו בת"ך מלך לאחר מנוע סנחרב . ואולי כוון הנביא במלת משמך על ענין לאחר.
הנה ידוע שמלכי אשור הוסיפו על שם העלמי שמות המלכים המפורסים, והוא שם אשור
נונה נוה, או שם שול או שם שניהם יחד, כמו תגלת — פול — חסור (שיחתנה להקרע
תגלת פלאסר) שלמנ — חשור, חסור — אזון, אחל סנחרב בנאון לבו לא רצה ליחס ח"ע ע"ש
קודמיו, וכוונתו היתה להורים שם סנחרב על בניו, לכן אמר לו הנביא, לא יזרע משמך
עוד, כלומר לא יאחר לך בן יושב על כסא אשר יקרא עוד בשמך : אשים קברך, יונתן הוסיף
מלת תמן, כלומר שם תהא קבורתך בבית אלהיך, ובעקבותיו הלכו רש"י ורד"ק, ואמרו שהוא
מושב על אכרית וגו' כלומר לפי שנהרג שם בעלו לותו הבית מהיות שם פסל ומסכה. ויהוע
שבין הלומות הקדמונים, גם הם יזיל הוים על רעהו להרגו, וגם אל מזבח אלהיו, ומי,
כי ירחו לעלות על בשוכן בגל אליל, ואת זה הרגו יניקי מביו בבית אלהיו, וודאי לא תצו
לעבוד אלילים אלה, וכן תרגמתי; והרדי"ק ז"ל אמר וז"ל : אשים קברך, הרחוי בקברך,
ובעורו לא יתכוב מלך אשור, כי ככוד יעשו לו במותו, וליון יושם על קברו בדברי שבח והלולי,
אבל לא יהיה כן, אך אשים בקברו : כי קלות, כלומר כאן נקבר הקלה והנזוה מאד, וא"כ
לא נאמר דבר מהפסוקים על סנחרב, אך על מלך אשור אשר היה בזמן (מפלת) נינוה, ודברי
פי מכש הן, כי כן מלאנו בספרי היונים שמו עמוד למלך אשור האחרון המורה על קלותו
ובזיונו, ויתורגם לפ"ז (אויך גרחבואהב ווערדע מיך דיר זעטצען, דאז פֿאָן דיינער טאָכטער לייגט !):
כי קלות, לדעתי מלת כי נדחף פה למלת כן ושעורו כן תהיה לאחריתך, אתה אשר קלו' נעוני:
ב (א) הנה על ההרים, פרשה ראשונה, דבר הנביא מאפלת אשור בכלל, ועתה בפרשה
שניה פרט לדבר, איך ובאיזה לופן תהיה מפלתה ופתח בישועת ישראל, כי היא
היתה עיקר תכלית נבואתו. והנביא בעולם בטחונו בישועת ה' ידמה בדמיונו, כאלו ירואה
בהרים רגלי המבשר, הממהר לבוא לבשר שלום על ישראל לאשר כי נכרת הנליעל וזרעו, ולא
עוד לא יוסיף לבא עוד לו נאחר. והנה הקיש ה' את דבר עבדו הנביא, את שב מנשה מלך יהודה
ירושלימה, ושב אל אל כבל לבו, וגם את העם השיב לעבודת האל, ואשר רואה העם כי שב
ה' עטרת תפארת ישראל, שלחו שלומים לבשר ביהודה ולאמר חגי חגיך, הנה מלכך בא לך,
שלמי נדריך כי נגזה מזבח אלהיך (עיין ר"ה ג' ל"ג ע"ז) : (ב) עלה מפיץ, שעורו המפיץ

מְצוּרָה צַפֵּה־דֶּרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד: (ג) כִּי שָׁב יְהוָה
אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי
בָקָקִים בְּקָקוּם וְזַמְּרֵיהֶם שִׁחֵתוּ:
(ד) מָגֵן גִּבּוֹרָיו מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל
מִתְלָעִים בְּאֵשׁ־פְּלָדֹת הָרֶכֶב
בְּיוֹם הֲכִינוֹ וְהַבְּרוֹשִׁים הָרְעָלוּ:

בחוצות

תרגום אשכנזי קכב

אײַנט אין זיינער פֿעסטע פֿער־
ראַממעלט. בליקקע הין נאַך
דער העערשטראַסע! פֿאַסטע
מוטה, ריסטע מיט קרעפֿטען
דיך! (ג) יעקב'ס העררליכ־
קייט פֿיהרט דער עוויגע וויע־
דער הערבייא, זאָ אויך
ישראל'ס; דערער, דיא פֿאָן
ווילדען רייבערן גענפֿלינדערט,
דערען רעבען פֿערשטימעלט
וינד. (ד) זיינע (אשור'ס) העל־

דענשילדע בלוט־ראָטה, דיא קריענער אַללע אין פֿורפור געהילט; פֿייער שפּריהען דיא זיכעלן אַם שטרייטוואַגען בייא דער מוסטערונג, דיא שפּיעסע שטאַרק פֿערגיפֿטעט.

הא

ר ש י

על פניך נלור מלורה. המפיץ לחזר עלה על פניך לחת לחרן יהודה בימי חזקיהו עכשיו הוא נלור מלורה ג"כ מלך בנגד שהוא לר עליו: לפה דרך. הנט לחה לים יהודה על לם הדרכים ותרלה לת ההולכים לנור עליו ויחזקו מחניך ואמץ כח מאד: (ג) בגאון יעקב. כמו שהיה בנר: בקקים בקקים. בזזוס והריק'ל בקיקה נופל על גפן: (ד) מגן גבוריהו. של נ"ב הלרים על לחור: מאדם. מלדמים הס ולנשי חיל: מתלעים. לנושי זהורית: באש פלדת הרכב ביום הכינו. ביום שהוא מוכן לנלח בנבח מלחמה רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו פלדות ולומר לני שהיה מין המלחמת ברזל יפה. ויש פותרין פלדות ל' לפיד לם כדרך הספר: והברושים הרעלו. ורבני מזריתהון מסרבלין בלבעונין. הרעלו מעוטפין ודומה לו (ישעיה ג') הנטיפות והעדות

ב א ו ר

שעלה על פניך, עתה הוא בעלמו נלור במלורה (מרע"י): צפה דרך, ענינו הנט לחה לים יהודה לל לם הדרכים ותרלה לת ההולכים לנור לת נוריך, ותחזקנה מתניך, ואמוק מתניס הוא תואר לגבורה ובטחון כמו שנהפך חלחלת מתניס תחר לפחד ומורך לבב: (ג) גאון יעקב, זהו בית המקדש, וכה"א מקדשי גאון עזכם (יחזקאל כ"ד כ"א): כגאון ישראל, הכ"ף היא כ"ף השווי כלומר כיהודה בן ישראל, כי גם בני יהודה נחלו מחמת מלך לחור: כי בקקום, לדעתי טעם כי פה, בטעם לחר; וענינו גאון ישראל לחר עד עתה שמוהו מלכי לחור לגפן בוקק, עוד ישימנה ה' לגפן לחדת: (ד) מגן גבוריהו, לדעתי נמוי הנסתר של גבוריהו מוסב על מלך לחור, לחרי כי לחר הנביא כי הנה לחור נלור במלורה, יוסיף לחמר, והוא (מלך לחור) לא בן ידמה ולא להשמיד בלבבו ובטח בחילו כי רב הוא, ובמגיניו כי מלחו דם מרחץ פרעות לויב, כלחר פרט למטה יזכור לדיריו וגו': מחלעים, ענינו לנושי תולע, ולבע התולע מיועד היה למלכים בימי קדם, וכן לחמר מלך לחור, הלא ערי יחדו מלכים (ישעי' י' ח'): פלדת, לחרי שאין לה ריע במקרא לחמרו המפרשים שהיא ממשפחת לפידות ע"ד הספר, ובלחמת מלה זאת ערבית היא (פולאד), וטעמה מגל (זיכעל), כי הי' למרכבות המלחמה מגל מזה ומגל מזה, ונהפס נלחנו בין מחנה האויב, וכלחר ירולו לגנה ולנה המה מבריקים כאש, וזה הטעם באש פלדות; ועל דעתי הן המה המרכבות הנקראות רכב ברזל בספר יהושע ושופטים: ביום הכינו, את הכין קרואין למלחמה: והברושים, יתוארו החניתות ברושים, על שעשוים מעצי ברוש: הרעלו, ענינו הטבלו בדעל, וכן עוד היום המנהג בלינה תרכות

הקדש

(ה) האַ! וויא רוישען ריא וואַנען אין דען שטראַסען! וויא שטיר־מען אין דען נאַסען זויא! כלי־קענר וויא פֿאַקעלן, שלענגעלנר וויא בליטצע. (ו) דיזע טאַפֿערן — ער איזט אי־הרער איינגע־דענק — וואַנקען אויף אי־הרעם צוגע, אינדעם יענע ריא מויער בערענגען, דאַז נעשיטץ בע־רייט האַלטען. (ז) איטצט ער־עפֿענט זיינע שליסען דער שטראָם — — צערניבטעט איזט דער פּאַלאַסט!

(ה) בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יָרוּצוּ׃ (ו) יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהַכֵּן הַסֹּכֵךְ׃ (ז) שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃

יתיר ו׳ והצב

ר ש "י

והזרו׳ והרעלו׳ וכל׳ משנה שנינו מדיות רעולות במסכת שבת: (ה) יתהוללו. ינהגו עלמן בשגעון: ישתקשקון. קל ניקוש זיניהן משתמע והוא מלשון והשיקו היקבים במשק גינים (יואל ג׳) ל׳ השמעת קול: ירוצו. ירועשו את השומעים בכרקים הללו הטורדים את הבריות כן ת״י: (ו) יזכר. מלך יאשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לנחת ולהלחם והם יכשלו בהליכתם: ימהרו חומתה. לנוס לרון אל חומת העיר כל תיבה הצריכה למ״ד בתחלת׳ הטיל ה״א בסופה: והכן הסכך. יבנון מבלית. וי״ם והוכן הסוכך והמלך נזדיין בכלי זיינו כמו ממשך הסוכך ל׳ מושל: (ז) שערי הנהרות. שערי העיר יאזר מלך הנהרות: וההיכל נמוג.

באור

הקדם, להרעיל הבליס, למען ימיתו מהרה: (ה) בחוצות יתהוללו, שרשו הלל, והנחתו הרחשונה על ענית קול תרועה מטוב לב על דרך יסר ונעים, ומז״ה הללו לה׳, והוסיפו על הרמת קול גם על דרך לשון טוב, כזעקת שכחי יין ולשוני מסרי חבונה, ומז״ה והתגעגו והתהוללו (ירמי׳ כ״ה י״ו), לשון יפרד בנגינם, כי כל שטעמו שבח והודיה יכונה עד״ה, וכל שטעמו יליקה מדרך השכל, ירוצו בדרך הכפולים, וכן ענינו כאן, כלומר בשגעון ינהגו, כי ירולו רלוש ושוב כאים מאר בלי דעת יהלך: ישתקשקון ברחבות, רש״י ויונתן חברו עם והשיקו היקבים, והרד״ק לשון יכו שוק אל שוק, ונחמת שניה׳ וכללים בו, כי שם רגלים ממהרות לרון יך שוק אל שוק ויעמע קול: מראיהן כלפידים, ר״ל מראה פלגות הרכב: כברקים ירוצון, כלומר בשרק המתנועע הנה והנה. וידוע כי החשורים היו עם עלוש ערוך מלחמה, ותמיד נשמע בהם דהרות דהרות לסוסיהם, כי הוא מטבעם מלחמה להתחפף כל המחנה בתחונת קריה, ולהרין הסוסים הנה והנה למען ישמעו החויניס ויירלו, כי היל נחרס לימה יפיל, וכן לשון ירמי׳ (מ״ו ט׳) עלו הסוסים והתהוללו הרכב: (ו) יזכר אדיריו, עניינו עתה בנוח ימי הרעה יזכור מלך לאור החדירים החלה ויבטח במו יך ללת יועיל, כי יכשלו בהליכתם. לפי פשוטו הוא מלשון נגיפת הנוף בלשן נגף, כלומר ילכו בלא כח ויפלו כי ימס לבבם, וכן תרגמתיו; ולולי טעמו בטע׳ והמכשלה הזאת (יחזי׳ ג׳ ו׳) ספרים״ פלייב״ש בלע״ז ול״ל (פאלין־גען), ועניינו הכוזב ומרידה, כלומר שימרדו בו עבדיו. וכן מלאנו בד״ה למלכי יאשור כי בחם מחנה גדולה להיות לו לעזר, ושלחי הקיסרים לקרחתם לפתותם להשליט אתם, ויעשו כדבריהם וימרדו גם המה במלכם (עיין מבוא), וזה שאמר יכשלו בהליכתם, כלומר בהיות׳ בדרך ימרדו בו, ויתורגם לפ״ז יכשלו (זיא פאללען שלעכט): ימהרו חומתה, פירש״י כל תיבה הצריכה למ״ד בתחלתה הטיל וגו׳ וכ״ל כל שם, כי חינו כן גם גליס ומלות, (ע יין מהרש״ל מ״ל״ג יגמות י״ג, מסורת המסורת דבור העשירי). ושעור הפסוק לכלי, המה יכשלו ונפלו, בעוד שחיל הבריס ימהרו לעלות בחומה ויכינו להם דבר הסוכך עליהם. ועשם הסוכך, כל דבר שאר יסך בו ויהי׳ למחסה מה, ועמו מגן ונשק: (ז) שערי הנהרות, ת״י גזרי נהרותא ועשם גבר בחרמי, הוא כל לוח ועמוד עץ, וכן ת״י לח כל לחותים (יחזקאל כ״ז ה׳) ית כל גזרך, וכן יקרלו המעברות והשערים העומדות בנהר לעבור בהם, גבר בחרמי (וכל״ל טלייסען) וכן תרגמתי; ולך ע״ד מליבה היא, כי הנה שם ה׳ גבול לנהר (מחקל) שלא יעביר חוק, כלולו סגר בעדו דלת ובריח, ועתה בנוח עת הסקודה יכמו ה׳ לנהר יעבור חוקו: ותיכל נאוג, עניינו נהרם מכח מבי

נחום ב

(ח) וְהָצֻבָ֗ה גֻּלְּתָ֤ה הָעֹלָה֙ וְאַמְהֹתֶ֣יהָ מְנַהֲגוֹת֔ כְּקֹ֖ול יוֹנִ֑ים מִתְּפֹפְ֖ות עַל־לִבֹּתֵיהֶֽן׃ (ט) וְנִינְוֵה֙ כְּבְרֵכַ֣ת־ מַ֔יִם מֵימֶ֖יהָ הֵ֑יא וְהֵ֣מָּה נָסִ֔ים עֲמֹ֖דוּ

עמדו

תרגום אשכנזי קכ"ג

(ח) דיא פֿירשטין וואַללט דען שייטערהויפֿען הינאַן, איהר פֿאָלגען קאַממערמעגדע מיט טויבענשטימע עצענד, אויף דיא ברוסט זיך שלאַגענד. (ט) נינוה גלייכט נון איינעם אוראַלטען פֿלום. — אָ וויא פֿליהט אַללעס! — „ וויי„ לעט

ר ש"י

נרעד ונע מכח לחני בליסטרא המזרקים בכתליו הנקרא נומ"ח: (ח) והצב. היא המלכה הנלכדת לימין המלך כד"ח (תהלים מ"ה) נלכה שגל לימינך: גלתה העלתה. בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר: מנהגות כקול יונים. מנהגות עלמן בקינה כקול יונים המקונן'. מנהגות ארימינל"ט בלע"ז: מתפפות על לבבהן. מקישות ידיהן על לבן כהקיש בתופי': (ט) ונינוה כבריכת מים מימי היא. מיום שהיא נעשית יושבה בשלום ואין מניד בבריכת מים מכונסין שאין זזים ממקומם: והמה. עתה מרוב דוחק למדו לנוס ונסים: עמדו עמדו. לומרים להם ואין מפנה לבו

לשמוע

באור

בליסטרא המזרקים בו (מרש"י), ואפשר שבשפו נהר, כאשר פרץ בחומה, כי היכלי המלך היו תמיד סמוך לחומה (עיין עמוס ד' ג'), ויונתן תרגם עם נמוגו כל יושבי בנען, כי תרגם ומלכת בהיכליה זע, כאלו כתוב ואשר בהיכל, ודרך העברי לדבר כן, כמו והעיר שוטן להלה במקום אשר יאמר ואנשי עיר שוטן: (ח) והצב, הסכימו רוב המפרשים שהוא תואר למלכה, אך לא מטעם אחד, רש"י ורד"ק תמרו שהוא מלשון התיצבת וקימה, ע"פ שנלכה לימין המלך, וכה"ת נלכה שגל לימינך (תהלים מ"ה י'), וי"ת ומלכתא יתבת לבעל בגליף נפקת, והוא מלשון עגלות לב, וענינו המלכה אשר לפנים לא נסתה כף רגלה הלוך על הארץ, עתה תלך בגולה והיתה בשפחה בגבירת'. למנס אנכי נטיתי ממנו בשאור מלת וגלתה העלתה, כי לא מלאנו לשון עולה על ההולך לגולה בשבי, לכן תרגמתי מלת גלתה בדרך אחר, ואומר, כי ארצו גלל, והרחוי לגלה, כמו וגלה על רחבה (זכרי' ד' ב'), והנחת ארצו על התנועע הדבר בסבוב עגולי, אם סביב לקוטנו, או סביב לגשם אחר, ומזה מגלת ספר, גלת מים, גלי ים, גלילות הארץ ודומיהם, וכן האנשים המכונסים יחד למקום א' יקראו בשם גל האנשים, ע"ש שהמה מתגלגלים ממקום למקום, וכן יקרא מדורת עלים (טייטערהויפֿען בל"א) בשם גלה, על שהעלים נגוריס יחד על גל אחד, וכן תרגמתי מלת גלתה התמור פה. — וכן נמצא בד"ה למלכי אשור כי עלה המלך והמלכה וכל אשר אתם על מדורת עלים ואת לשרוף את עצמם כמנהגו בזמנו: העלתה, ענין מבנין הפעל, ואחיו הועלה על ספר (ד"ה ב' כ' ל"ז), וטעם הענין שלא נזכר שם פעלו, כי בחמת לא נרצון הטוב עליתם, לך הגזרה והגלוי הסיחה לעלות ולשרוף עצמה, כדי שלא יעללו בם המורדים: מנהגות, פי' רש"י מנהגות עלמן בקינה, וא"כ ארצו נהג, וטעמו כטעם ולבי נהג בחכמה (קהלת ב' ג') שענינו התעסקות, ואח"כ אמר רש"י ז"ל, מנהגות ארימינל"ט בלע"ז, וכ"ל ארילימנט, והוא קריאתעמאנג, ענינו יהגו בקול, ולפ"ז יהי' ארצו הגה, והי' לריך לכתוב מהגות, כמו המלפפים והמהגים (ישעי' מ' י"ט), ונראה שכלל רש"י ב' כוונות יחדו כוונת נהג ונהק בחלוף גיב"ק, וכן גם בחזורי (זירוש) הקרוב לל"הק נהג ונהק לחד הוא, ושעור הכתוב, המלכה הולכת בתוך עלמות תופפות המנהגות לותה ומהגות דרך המקוננות: מתפפות, הנאה בתגרוף או במקל יד על דבר חלול יקרא תופף: (ט) ונינוה כברכת מים, כלומר ישטוף הנחל את העיר עד שתרוה כאלו לא היתה מימים עיר אך ברוכת מים: מימי היא, חסר הנסמך, והרחוי מימי קד' וכת"י מימי קד' היא, או יהי' סמוך על נגוי גוף הנסתר, כי כל השמות המחוברים עם כנוי הנסת' ונסתרי' מחוברי' מן הנסמך והכנוי כמו גנוריהו, זמוריהם, וכן כאן מימי היא תחת מימיה, ומהעתק

ע'

עַמְדוּ וְאֵין מַפְנֶה: (י) בְּזוּ כֶסֶף בְּזוּ
זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֵד מִכָּל
כְּלֵי חֶמְדָּה: (יא) בּוּקָה וּמְבוּקָה
וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפֶקֶק בִּרְכַּיִם
וַחֲלִחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם
קביו

„לעט, ווילעט! — " ניין! ניעמאַנד וואַנטם זיך אומצוּוענדען. (י) „ערבייטעט זיל. בער, ערבייטעט גאָלד! שעטצע זאָנדער צאָהל, קליינאָדיען, פּראַכט. געשמיידע אַללער אַרט." (יא) וועלך איינע לעערע! וויא אֶרע אונד ווייסט איזט עס איבעראַלל! אַללער הערצען צאַגען! אַללער קניעע וואַנקען! אַללער לענדען בעבען! דיא אַנגסט ציעהט פֿורבּען
איף

ר ש י

לעמוד ולעמוד: (י) בזו כסף. לתם הנחי' על נינוה: ואין קצה. לין תזנון: לתכונה. לתולדותיהם ע"ם שהכסף והזהב הנתון בתוכו נתון בתזנון כמה דתת לתר לת הכסף המתונן (מלכי' ב' י"ג): כבד מכל כלי חמדה. ל' הכבדה כמו (לקמן ג') התכבדי כיולך לשון מכבד הבית לתזקמ"ט בלע"ז ולכבד לותה מכל כלי חמדתה וכן ת"י ספו מכל מני חמדתא. בכוד כמו זכור ושמור: (יא) בוקה. ריקנית: ומבוקה. ומרוקנ' ע"י בוקקים: ומבלקה. מפורכת בחומותיה לוזנדטיר"ח בלע"ז: ופיק ברכים. כשלון נרכים כמו (שמואל ב' י"ה) לפוקה ולמכשול: קבלו
פלרור

ב א ו ר

ע' זקנים נרחה שקראו מימיהם, ע"ם: עמדו עמודו, לת פרש במקרת מי יקרת למי, ואולי היה
מטעם המלך וגדוליו, שיעמדו ולת יפחדו. ור"ם בן מלך לתר כי כה יקראו להם החוינים, וכן מלתנו שחמלו הקוזרים על יושבי העיר, כי לת רלו לך להבניע לת המלך הזד הזה: ואין מפנה, ר"ל לין לים מפנה לבו לשמוע לקול הקורת: (י) בזו כסף, לדעת המפרשים, המה דברי הנביא לל החויב הבת על נינוה, שיבזו כסף והזב. ולדעתי יתכן יותר שהמה דברי החויב בעלמו, שבבר זכר בפסוק שלפניו, שיתמרו עמדו עמדו! לך הפסיק בו הנביא, במלות: ואין מפנה, (שהוא כמו מתמר מוסגר) ועתה הולך ומספר עוד, מה שידבר החויב בקראו לתנשי נינוה הנפשים, לתמר, מה תועיל, ולמה לת תקחו לתכם בספכם והזהבם וכל כלי חמדתכם? וגם בזו מצל לתריס. ורמז הנביא בזה, שיעיר ה' עליהם חויניס, לשר כסף לת יחשובו, והזב לת יחפלו בו, והמה בני מדי (עיין יעשי' י"ג י"ז). וכן מלתנו כי לרבתעם המדי, לשר הי' רתח בקוזרים נגד מלך לשור, לת הם לקחת כסף מבני נינוה: לתכונה, שם הכלל לכסף המחוכן הנתון בתזנון בית התולר: כבד, פירש"י מלשון מכבדין לת הבית בדרז"ל, לזקמ"נט בלע"ז, (ול"ל עסקוויי"ח בלוט, רייאען בל"ח), לך לפ"ז, הי' רתוי להיות בֶּבֶד בפיעל, לבן נרתה לי שהוא מלשון הון ועושר, לו מטעם בָּבֵד בלירי, והוא כ"ע עם ואין קצה שלפניו: (יא) בוקה ומבוקה, הענין ל' והוא ריקות והבדר, והכפל לתזק כמו עוזו ומעוזי: ומבלקה, ת"י ופתיך תרעת לסנתה, והוא לפי הכוונה שים למלה הזאת בערבי, כי שם טעמה מליתה, וזה שתרגם רש"י לוזנדטיר"ח בלע"ז, וכ"ל (שפּעלטורע, עפּפֿמוק בל"ח), וענינו העיר תהי' פתוחה לחויב. ואני בתרגומי הלכתי לפי כוונת הכתוב, כי מהפנת זרים שממה תהי'. ופיק ברכים, שרזו מעלומי העי"ן, וענינו התמוטטת והסרת הדבר ממכונו (וכמעט לחד הוה עם פוג, שעניכו ג"כ הסתנות הדבר ממעמדו וטעמו), כלומר מרוב תרדה לת יהי' בהם כח לעמוד: וחלחלה, כפל הם"ח והעי"ן לחזק, וחבירו, מלאו מתני חלחלה: קבצו, שרש קבץ הוגח על חסיפת דברים המפוזרים למקום לחד, בלופן שעתה יכילם מקום וגבול קטן ממה שהי' להם בתחל', ולזה יתמר ג"כ על עור הבשר הנעשה קמטים קמטים מזוקן או מסבה לחרת לשון קבץ, בהיות שחלקי העור המתרחנים, נקבצו יחד למקום קטר וכר, (ויתמה בזה לשורש כוץ בדברי מז"ל)
[חייב

קִבְּצוּ פְּאֹרוּר: (יג) אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת
וּמִרְעֵה הַוּא לַכְּפִירִים אֲשֶׁר הָלַךְ
אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין
מַחֲרִיד: (יג) אַרְיֵה טָרַף בְּדֵי
גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא
טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרָפָה:
(יד) הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וְהִבְעַרְתִּי בָעֲשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ

תרגום אשכנזי קכר

אויף אַללע גענוג׳טער. (יג) וואָ
איז נון יענע לעוועגראָטטע?
יענער וויידעפלאַטץ דער לע-
אָפּאַרדען, וואָ איינסט לעוע
אונד לעווין הויזטען, יונגער
לייא אינאויפֿגעשרעקט זיך
לאַנגערטע? (יג) לעווע! דער
דוא שטעטם פֿיר דיינע יונגע
ברוט ערדראָסטעלטעסט, פֿיר
דיינע לעווינגען ווירגטעסט,
דיינע האָהלען מיט צעררים-
סענעם פֿיהע, מיט אוערן
דיינע וואָהנונגען פֿיללטעסט!
(יד) זיהע! איך וועגדע טיך

האכל

צו דיר! שפריכט דער הערר צבאות; דורך רויך רייסע איך דיא לאַנגערשטעטע, דיינע יונ-

ר ש ״ י

פארור. אחרורית נקדירה: (יב) איה מעון לאריות. קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכים וחזקים כאריות: אשר הלך לריה לגיא שם. לתר דהוי חולין מלכיא תמן בניהון שבקין הא כאריה דארי על גידיה לרוחקן. (יג) לריה טרף בדי גרותיו. מלכי' היו מניחין שלל רב על שהיה די לבני ניתם; וממנק. בהמות לגורך לבחותיו כלומר מרבה חולרות לבניו: ללבחתיו. כלומר לנשותיו: וימלא טרף חריו. וממלן חולריהון חטוף: (יד) רכבה. רוב רכב שנה קרטרי"ן בלע"ז ה"ל יתירה היפך הל' לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כ"ז) סיר אשר חלחתה נא זוהם נו:

ב א ו ר

[וויינטרויפֿען בל"ח]: פארור, הוא פתר נכפילת הל' כמו בחלת סגריר, ושעם המקרא, שמרוב החרדה כל פנים יקבלו פתר יפים והדרם, ולא תאר ולא הדר להם. ובהיות שהמליצה הזאת היא סגולה מיוחדת ללשון עברית, אשר אין לה מקום בלשון אחרת, לכן נטיתי בתרגומי קלת ממליצה עברית לתרג' כפי מליצת ל"ח הדומה בענינה לכוונת הנביא, ותרגמתי פוראָן ניהעהן, כי העור הנקמט והנכוון, ידמה לשדה המחריבה, אשר יחדל החורש לעשות בה מריות הרבה: (יב) איה מעון אריות, ידמה הנביא בדמיונו כאלו ישמע שאלת המתמיהים על מפלת נינוה לאמר, אי' חיפוש נשארה מעון האריות הזה, והוא משל על נינוה אשר שריה נקרנה לריות טורפים (עיין לפני' ג' ג'): אריה לביא, נפקד ו"ו החבור, כמו שמש ירח (מרל"ק): שם, יהם המקום, תחת יהם הזמן, וכן שם פתחו פתח (תהלים י"ד ה'): ואין מחריד, ענינו אין מי יאמין לנו להחריד לותם וערך נתוק המאמר הוא כזה:

אשר הלך ארי' לביא שם —

— — גור ארי' — ואין מחריד: (ג) ארי' טרף וגו', מוסב למטה, לאחרי שהביא המשל לותו לארי, לאמר אתה ארי' טורף! המחנק לגורותיו והממלא מעונותיו טרפה, הנני אליך: בדי בנוח מלת די עם אחת מאותיות בכל"ס, יהי' שמושה בשמוש האות עלמו, כמו ויבואו כדי קרנה לרוד (שמטים ו' ה') שענינו בקרנה, בדי שופר (לויב ל"ט כ"ה) שענינו בשופר, אף כאן בדי גרותיו, בשביל גרותיו: (יד) והבערתי בעשן, יש בלשון נער, גם בל הסרה והשחה, כמו כי יבער איש שדה (שמות כ"ב ד'): רכבה, פי' רש"י רוב רכב שנה קרטרי"ן בלע"ז (ול"ל קאַרטעש, בעפֿאָלגע בל"ח), וה"ח יתירה הופך הלשון לכמה מרכבות ע"ש*), וח"כ

לדעתו

*) הערה. ראוי להעיר פה על מה שכתב רש"י ז"ל ה"ח יתירה הופך הלשון לכמה מרכבות, שזולה מתנגד לכלל תבר בידינו שאותיות התמנתי"ו הנוספות יבואו להקטין הענין? — לכן,

לאחוז

תרגום אשכנזי

יונגען ראַפּט דאַז שוועדט הין, צערניכטע דיינע רויבּ־גיער פֿאָן דער ערדע הינוועג, ניכט מעהר ערמאָנע דיינער געזאַנדטען פֿרעכע שטימע!

ווע

נחום ב

וְתֹאכַל חֶרֶב וְהִכְרַתִי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ וְלֹא־יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֶיהָ׃

הוי

ר ש י

ולא ישמע עוד קול מלאכיה. קול מלאכיך כמו שעשה בנך בנשקה ומבירין שלוחי לשון (ישעיה ל"ו) ויקראו בקול יהודית:

פרק

ב א ו ר

לדיחו, היה חיל העם ההולך לרגלי המלך, וכן נמלך בהעתקה היונית המיוחסת לע' זקנים (שלעטקם סוף) נאורו, ה מ ו נ ך, [ואולי קראו רבפה בפ"ח, כי בן ת"י המון לאומים (תהלים ס"ה ח') ורבפת לומיח]. אך היותר נראה לי מהמשך המליצה, לאחרי שמה הנביח עיר ניגוה למעון לאריות, שטעם רבבה הוא המשכב לשר ישכנו עליו גורי לאריית, כי שרם רבב יפול ג"כ על הדבר המונח על עלם זולתו, לשכון עליו כרובב על הנרכב, כמו הרכב ידך על הקשת (מלכים ב' י"ג י"ו). ואתה מה נעים ונאוה המליצה הזאת, לאחרי שמה הנביח לשבי ניגוה לאריות, המשיל תורבן משכנותיהם, לתורבן מעון לאריות. וידוע כי מדרך בני קדם בעת הלכו לכוד לת גורי לאריות, לבער לת ע"פ המעון, ובשר נתמלח המעון עצם, והגוריס נרמו וילאו להם, לז בחרב יגאו לקראתם הלידים והרגוש, וזה שאמר הנביח פה, והבערתי בעצם וגו', ורמז על התבערה שתהי' בנית המלך לשרוף לותו וכל לשר לתו (עיין מנוח): קול מלאכיה, ענינו שלוחך, ורמז על רבשקה, לשר בגאון רוחו הרבה לדבר נגד ה' והרלוי מלאכך, לך מפני ה"ח הנוספת לטעם שאמרנו, נשתנה שוח הכ"ף לחכונה לתנועה, ונשתנה לנירי מפני זוג התנועות:

הוי

לחזה לעתי נזה להטעים דנריו, ולומר נכלל, כי גדר הה"ח הנוספת הוח להורות על עולם ותוזק התפעלות הדבור (חייבען שפּפּעקט חיט רעדען). כי ידוע שהלויר הוח סבה נורמת לשמיעת הקול, לאחרי שהקול לינו כ"ח תנועה רעדית מתחדשת בעלם הלויר, נלומן שדחיקתו תעשה רושם נלוזן השומע, כידוע למבין בחכמת הטבע, והעד, שלי לפשר להשמיע קול במקום שהוח ריק מהלויר, כי לס תבים זה בפעמון שולה הלויר (גלאָקקע חייבער וופטשומפע), יוכל להתנועע כל היום מבלי שישמע קולו. והנה הה"ח שהיח קול הנרה גרידח, כ"ל קול ההגה, היולח מפי הלדם דרך הקנה בשלבו הלויר, היח יסוד וסבה רחנית לכל הלותיות, ולכן מסגולתה שתמשך ותשמע תמיד לאחרי הלותיות לשר בחוזק יכוברו, כמו בג"ד כפ"ת הדגושים (קאַנסאָנאַנטען בל"ח), ויורה היסיון ע"ז, וזה מה שקראו המדקדקים ה"ח ההמשך. ומעתה בכל דבור ההתפעלות, כ"ל בשר יהבר חיט בעולם התבדרות בח נפשי, כמו המוביח בשער, והנוחם נאום ה', והשבור, והמלין, ודומיהם, יקרם לפעמי' שבכלל דבריו, ישמע קול הנרת הה"ח, וההנרה ההיח תולד מהתפעלות הנפש. (ומזה הטעם תמנח הה"ח בכל המלות לשר הנה קול הנרה גרידח (חוכשטאבירטע טאָנען), במו הוי, הה, לחה, לחח, הידד. גם יחדוה מניחי הלשון לסימני הקריחה והתימה והשחלה והיללה, שהמה כלם סמני הרעיון בנפש). והנה מלחנו שלם נמים נמשכת הה"ח בשבעח לבד, ולפעמים נכתבה נוספת על השורש להורות זו, כמו בחיבת מלאכיה שבפסוק זה. ובמלות הנמלות בתי"ך עם הה"ח הנוספת, נדגשה, ויורה הדגש על עולם התפעלות. וכן נדגשה הה"ח שבתיבת רכבה, בחיות כי מלחנו המלה הזאת עם הה"ח (יחזקאל כ"ו כ') בנדי חופש לרכבה. — ונזה יובנו דברי רש"י ז"ל על נכון, ואין כאן המקום להאריך בעניינים כאלו. ויש עוד לתי לחדש בעניני קריאת האותיות ומובלחיהן, ובלחם בבר הובעתי לפני חבמים, מביני טיב הלשון וידבי', ונעבעו לי בחשם, ויבח לי"ה נפ' שזברתי בבלוגי על י מוב.

ג (א) הוי עיר דמים כולה כחש
פרק מלאה לא ימיש טרף:
(ב) קול שוט וקול רעש אופן וסוס
דהר ומרכבה מרקדה: (ג) פרש
מעלה ולהב חרב וברק חנית
ורב חלל וכבד פגר ואין קצה
לגויה יכשלו בגויתם: (ד) מרב

וכשלו קרי זנוני

ג (א) וועהע דער בלוטגיערי=
גען שטאַרט! פֿאָלל דעם
מיכלעלמאָרדם, דער ענדלאָ=
זען גע!וואַלטטהאַט, (ב) דעם
גערוישעם דער גייסעל, דעם
געראַסעלם דער ראָדער,
דער וויהערנדען ראָסעס, דער
ראָללענדען וואַגען, (ג) דער
זיך שווינגענדען רייטער, דער
פֿלאַממענדען קלינגען, דער
בליטצענדען שפּעערע, דער
ערשלאַגענען מענגע, דער אונ=
נעהייערן לייכענהויפֿען, דער צאַהללאָזען ענטזעלטען. — מאַן שטירצט איבער זיא הין! —

דער

ר ש ' י

ג (א) פרק. גזל שמפרקו מיד נעליו: לא ימיש טרף. מתוכה תמיד: (ב) קול שוט. להכות סוסים היה נשמע כה תמיד: וקול רעש. לופני מרכבות: וסוס דוהר. דולק ומקפץ וכן מדהרות להרות לפניהן (שופטים ה'): (ג) ולהב חרב. דולימל"ח בלע"ז וכל סנין וחרב קרוי להב כמו (שם ל') ויצח הנלב לחר הלהב: וברק חנית. חנית מרוט ומנרקת לור יולח ממנה הפלנדו"ר בלע"ז: וכובד פגר. היה מרבים פגרים ולא היה חשבון לגוויות נגילות' המוצלכות כה עד שהיו העוברים נכשלים בגוויות הפגרים: (ד) מרוב זנוני זונה. מרוב חנופת

עיר

ב א ו ר

ג (א) הוי עיר דמים, עתה יזכור הנביא לת הסנה, לומר על מה עשה ה' נכה לעיר הזאת, על שהיתה מלאה מדם הרוגים, ודמים נדמים נגעו: כחש פרק, נתת דבק למלת פרק, ופרק כנוי להריגה, כמו פורק ואין מציל (תהלים ז' ג') שמפרק העלמות והנשר: ועשם המקרא הוא שיאמרו לים נעמיתו למען ילכד במלוכתם, ולא יהרגנו ויגזול לת אשר לו וזה שתרגמתי (מייכעלמאָרד): לא ימיש טרף, מלאנו ארם מוש גם בהפעיל שהוא עומד, כמו ויהושע בן נון נער לא ימיש (שמות ל"ג י"ח), וכן כאן עניינו, לא ימיש מרחובה התוך והמרמה והרג רב: (ב) קול שוט, להכות בו הסוסים היה נשמע כה תמיד (רש"י): וסוס דהר, דריסת הסוס נכח הליכתו תקרא דהר: ומרכבה מרקדה, ממהירת מרולתה, נראה כאלו היא מרקדת ומקפלת: (ג) פרש מעלה, ענינו לדעתי מעלה ח"ע על הסוס. וכן תרגמתיו: ולהב חרב, פירש"י דולימל"ח בלע"ז וכ"ל (דע לא לחמע, דעגענקוינגע): וברק חנית, פירש"י פלנדו"ר בלע"ז (וכ"ל פלאמענ"ר או פלאמענקיע"ר, העוז גלעענלען, טיוואערן). כי חרב שלופה, וחנית מרוטה, יבריקו כנרק ויזהירו לעין רואה: וכבד פגר, כ"ע לרוב חלל, וכן אין קצה לגויה; ואולי טעם גויה על הנשחרים בחייהם חיתה, כי לשון גויה נופל על החיים ועל המתים ועניינו שהיתה קריה מלאה חדם כילק, ואף כי נהרגו כה אנשים רבים, בדרך קריה מלאה תשוקות והמון אנשים רבים, אשר הגזל ורציחה מלויה כה תמיד, עוד כה המון רב. ונעזר הכתובים לדעתי שהנביא יזכור מעשה נינוה, כמו שהיתה קודם חורבנה (ולא נדעת הרד"ק, שמפ' הכתובים החלו על מפלת נינוה ע"י החוינים ע"ש, כ"א התנית הולך ומספר), שתמיד נשמע כה נעת שלותה קול שוט הסוסים ורגשת פועלי און, לחרי שהיתה היכלת עמים, ונבעגים נתו לה מחרן מרחק: וכשלו בגויתם, ת"י יתקלון בקטילהון, ובין לפי הקרי ובין לפי הכתיב הוא מחובר עם מה שלפניו, כלומר שהוא מלא גויות עד שיכשלו גם העוברים, וכן היא דעת רש"י ע"ש. ולא נזכר פה גם פועלו (ווערטוס לימפערזאנלע בלע"ז) וזה שתרגמתי (אחן): (ד) מרוב זנוני זונה, לדעת המפרשים שפירשו הכתובים שלמעלה

על

זְנוּנֵי זוֹנָה טוֹבַת חֵן בַּעֲלַת כְּשָׁפִים
הַמֹּכֶרֶת גּוֹיִם בִּזְנוּנֶיהָ וּמִשְׁפָּחוֹת
בְּכְשָׁפֶיהָ: (ה) הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלִּיתִי שׁוּלַיִךְ עַל־
פָּנָיִךְ וְרֵאֵיתִי גּוֹיִם מַעֲרֵךְ
וּמַמְלָכוֹת קְלוֹנֵךְ: (ו) וְהִשְׁלַכְתִּי
עָלַיִךְ שִׁקֻּצִים וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ
כִּרְאִי: (ז) וְהָיָה כָּל־רֹאַיִךְ יָדוּד
מִמֵּךְ וְאָמַר שָׁדְדָה נִינְוֵה מִי יָנוּד
לָהּ מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ מְנַחֲמִים לָךְ:
(ח) הֲתֵיטֵבִי מִנָּא אָמוֹן הַיּשֶׁבֶת

ביארים

(ה) דער פֿרעמדען בוהלעריא וועגען (דוא רייצפֿאללע אַנמוטהינע צייבערין! דיא דוא פֿעלקער מיט בוהלערישען רענקען, נאַציאָנען מיט צויבערקינסטען איבערליסטעסט); (ה) וועגרע איך מיך נון ווידער דיך, שפריכט דער הערר צבאות; איך בערעקקע מיט דיינעס קלייד עס זוים דיין אַנטליטץ, פֿעלקער וויידען זיך אַן דיינער שמאַך, רייפֿע אַן דיינער שאַנדע. (ו) איך וועלפֿע אַבשייא אויף דיך; צום שיואַל, אייגענעם קאָטהה יפֿען גלייך לאַס־סע׳איך דיך וועדען. (ז) וועל דיך זיעהט, בעבט צוריק, שפריכט: פֿע־העערט איזט נינוה נון! וועל הערמט איהר זיך? וואָהער דיר טרעסטער שאַפֿען? (ח) ביזט דוא בעסער אַלס נא אָמון, דאַז אַן פֿלים

ר ש "י

עיר שהיו יודעים לפתות לב מלכי הארץ להתחבר עמם וסוף כובשי' אותם תחתיהם: (ה) שולך. הס שפולי בגדי תשה: מערך. גלויך כמו (מיכה ז') ערוה נשת: (ו) שקוצים. בגדים טוחים המגוולים אותך לפי הענין שדימה אותם לזונה דבר הכתוב: כראי. כזבל ל' והסיר את מורחתו בגולתה (ויקרא ו'): (ז) ידוד ממך. יתרחק ממך: (ח) התיטבי מנא אמון. ומה תבטחי

ב א ו ר

על החוץ, יחסר פה דבור המליצות (יהי'), כלומר זאת תבוא עליך, תחת אשר זנית. לך היותר נ"ל להמשך הכתוב וענינו, כי יגלה הנביא סבת הרעה והחרבה הגדולה שבאה בכתובים הקודמים, ואמר כי כל זה מרוב זנוני זונה טובת חן, היודעת לקחת לב מלכי ארץ בנוף יפיה, ואשר אותה בעלת כשפים, לחברי כי לה הכח והממשלה להמשיך אליה משפחות הגויים על ידי מעשה זוניה עד שילכו בחבתה, וכל בחיה לא יזובון. וזה שאמר המוכרת גוים וגו'. והנה ד' כתובים אלו מחוברים יחד בענין. ר"ל שהנביא ידבר אל נינוה ויאשר אותה ע"פ מעשים ודרכיה, מעתה ימשיך הדבור לאמר אליה בפסוק הסמוך הנני אליך וגו': (ה) וגליתי שוליך, ענינו תחת היותך בזונה פותה, לבן משפטיך משפטי נאפות, אלא לבד אפשיט בגדיך מעליך, והנחתיך ערום ועריה, לך לך גם זאת לעשה לך כי תגלה שיפולי בגדיך המורחות והנגאלות, ואתן אותם על פניך, ואז ימאסו בך כל עוגביך, והשבתיך מזונה. והמשל בזה שילכו ערומים ומבוזים את לפני שוביהם: והראיתי גוים מערך, הוא בנוי לערוה ובושת, והמלה הוא מן במער חיים (מלכים ב' ז' ל"ו), וכן יבואו בל"ח המדות המגונות בשם (בועטע), וכן תרגמתיו: (ו) והשלכתי עליך שקצים, ענינו תשקלך בעיני כל רואיך, כי הודך יהפך עליך למשחית: ושמתיך כראי, ענינו טנוף ומגואל, כמו הוי מורחה ונגאלה (לפניה ג' ח'): (ז) כל ראיך ידוד, ענינו כל אחד ואחד הרואה אותך ביום מפלתך, ישתומם ויסוג אחור בנהלה, ותע"כ ישמחו כלם לאמר, שבר ה' מטה רשע. ולא יעלה עוד הכורת עלינו: מאין אבקש מנחמים לך, ענינו כלם ישמחו על מפלתך, ומין אחד את לנבות ולנוד לך: (ח) התיטבי מנא אמון,

נחום ג

בְּיַאְרִים מַיִם סְבִיבָ֫הּ אֲשֶׁר־חֵיל
יָם מַיִם חוֹמָתָהּ׃ (ט) כּוּשׁ עָצְמָה
וּמִצְרַיִם וְאֵין קֵצֶה פּוּט וְלוּבִים
הָיוּ בְּעֶזְרָתֵךְ׃ (י) גַּם־הִיא לַגֹּלָה

הלכה

תרגום אשכנזי קכו

פֿליסען ליענט, מיט געוועס־
סערן אימגעבען איזט, דעם
דאַזמעער מויער אינד צוו׳ננער
בילדעט? (ט) עטהיאָפיענס
מאַכט, עגיפטענס צאַהללאָ־
זעס העער, פוטיער אונד
לוביער ווַארען דיינע הילפֿס־
טרופפען. (י) אוך זיא מוסטע

גע־

ר ש ״ י

בעזרך ובגבורך וכי גדול לת מנוח היח לכסדרי׳ של מלרים. לחמן לשון פידגו״ג מנוח הגדולה שהיתה לחומת מלכי מלרים דערכו בה מלכי: לחר חיל יס. לחר היה הים להס לחיל ולחומה חורח ובר חורח: (ט) כוש עלמה. כושיים היו לה לחוזק: פוט ולוביס היו בעזרתך. והפיטי׳ והלוביים לחר היו בעזרתך. גם הס היו בתחילה: (י) גם היח לגולה הלכה. לף היח הלכה

בגולה

ב א ו ר

עיינו מה תבטחי בעלמך וחזקך, החזק לחת מנוח לחון? היושבת ביחורים, ר״ל על יד היחור הגדול, הוח הנילוס. ולדעתי נקראים כל הנחלים העוברים בידי לדס ונתמלחים ממי מטר, בשם יחור, מן לשון אור, שטעמו מטר: אשר חיל ים מים חימהה, פירוש הימים היו לה לחיל ולחומה. וידוע כי חרן מלרים היח מוקפת מים החמלטי על פני לפיוה ומים סוף למזרח. ולדעתי מלת ים כנוי לנילוס, וכן קרח ישעיה לנילוס יס, נחמרו ונעשה מים מים (י״ט ה׳). ובעניו שם העיר, הלך רש״י ז״ל בעקבות יונתן, ואמר כי נוח היח לכסדרית של מלרים וחמון לשון פילגוש (פעדלגחסיס) שהיתה לומנת מלכי מלרים, וכן פירש״י בירמיה (מ״ו כ״ה) ז״ל: חמון לשון גדולה, כמו התיטבי מנח חמון, לחשליורלה די חלישנדרח בלע״ז, ול״ל (לח סעניערית די חלכסחנדר), והיח העיר הגדולה לחר יסד חלכסנדר מוקדן בשנת שלשת אלפים וחרבע מחות ועשרים ושמה לנבירות עולם, זמן רב לחרי נבוכדנלר על המקום לחר עמדה שם נוח חמון, ויקראה חלכסנדריח על שמו, ולחרי מותו חזרו לקרותה נוח חמון, (כוראה מפ״ות שתי הלשם שחלה ל״ה, ומגנת ורדים חלק לחן העזר כלל ד׳ סי׳ י״ט ע״ב). ויש עוד דעות שונות בזה (עיין בהקדמה): (ט) כוש עלמה, לדעתי עלמה היח תחר לכוש, ועניה הטובה לתה מכוש העלומה וחזקה, לו ממלרים לחר חין קלה לחיילותיה. והנה נרחה מפה שמלרים חזקה היתה מחשור, ומיחזקחל (ל״ח ב׳ ג׳) משמע שחשור חזק היה ממלרים. לף בחלת טרם בח מלך לחשור ונבוכדנלר על מלרים, חזקה היתה מלרים מחשור, ולחרי לחר נהג מלך לחשור לת שבי מלרים ולת גלות כוש (עיין ישעיה כ׳ ד׳) וגם נבוכדנלר הכה לת מלרים נכרכמיש (עיין ירמיה מ״ו ב׳) תשם כתן של מלרים: פוט ולובים היו בעזרתך, לדעתי כנוי הנוכח של בעזרתך רומז לל נוח חמון, לחרי כי זכר בה הנביח, מדבר נגדה, ולפ״ז הוח מחמר מוסגר. וכן מלחנו פעמים רבות, כי החומות החלה היו בעלה לחת, (עיין ירמיה מ״ו ט׳, ויחזקחל ל׳ ה׳, ודניחל י״ח מ״ג), כי כוש ומלרים ופוט לחיים בני חם היו. ועל לוביס חמר ר׳ סעדיה גחון (דניחל שם) כי המה בני להבים בן מלרים: (י) גם היח לגולה הלכה, ולח עמדה לפני נבוכדנלר (רש״י ורד״ק). הנה נרחה מזה שלדעתם גם החורבן הרחשון של נוח חמון היה ע״י נבוכדנלר, והוכיחס לזה הס״ע, שכתב כי פעמים גבר נבוכדנלר על מלרים, בשנה רחשונה למלכותו, ובשנת כ״ז בה (עיין ירמיה מ״ו י״ג), ומדברי הנחוג משמע שם נוח חמון נחרבה פעמים, כי מדברי נחום שחמר כמו שהגלתה נוח חמון בן חגלה נינוה, נרחה שנחרבה לפני מפלת לשור, (והמפלה הזחת וודחי היתה זמן רב קודם גלות נפתלי, כי גם מפלת נינוה הנזכרת [מגילה ט״ו] ע״י נבוכדנלר היתה בשנת ד׳ ליהוקים (ע״ם), ויחזקחל עמד בעשתי עשר לגלות נפתלי ונבח על נוח שתחרב נמו שנחרבה ממלכת לשור, כן נרחה דעת המפרשים. לף לו יהי כדבריהם (מה שנחמת לח ומנח בשום דברי הימים) שנחרב

הכה

הַלְכֵה בַשֶּׁבִי גַּם עֲלָלֶיהָ יֻרְטְשׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת וְעַל־נִכְבַּדֶּיהָ יַדּוּ גוֹרָל וְכָל־גְּדוֹלֶיהָ רֻתְּקוּ בַזִּקִּים: (יא) גַּם־אַתְּ תִּשָּׁכְרִי תִּהְיִי נַעֲלָמָה גַּם־אַתְּ תְּבַקְשִׁי מָעוֹז מֵאוֹיֵב: (יב) כָּל־מִבְצָרַיִךְ תְּאֵנִים עִם־בְּכוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ עַל־

מי

געפֿאַנגען אויסוואַנדערן, אויך איהר־ע קינדער שמאַלטען אין אַללען גאַסטען; מאַן לאָזטע אום איהרע עדעלן, ליעס איהרע גראָסטען אין פֿעסטעלן שמיידען. (יא) אויך דוא ווירסט דען טוימעלקעלך לעערען, בעטייבט ווירסט אויך דוא פֿאָן אייגענען פֿיינדען שוטץ ערבעטטעלן. (יב) דיינע פֿעסטען אַללע גלייכען דען מיט פֿריהפֿייגען בעלאַדענען בייגען, דיא, קוים בעווענט, דעם פֿערצעהרער

מי

ר ש "י

נגולה לעפ"כ גדולת' לך עמדה לפני נ"נ: רותקו. נכנלו ל' רתוקות נסף (ישעיה מ') עשה הרתוק שלשלת (יחזקאל ז'): נזיקים. שלשלות: (יא) גם אתּ. לף לפי גדולתך תשכרי כמותה נכום התועלה ותהיה נעלמה: (יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים. כל ערי מבצריך יהיו נוחים ליכנס ולבוז מה שבתוכה כתילני תאנים וכשהן עם בכורות מבושלות שכהן שכשמניעים החילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים. תאני' לי' תאני': אם ינועו. אשר אם ינועו בידי אדם בחזקה:

מי

באור

הכה נבוכדנאצר את פרעה בכרכמים לקח גם את נוא, מ"מ יקשה לדעתם, הלא זה היה בשנה הרביעית ליהויקים ל"ו שנה אחרי מות מנשה, ות"כ איך אמר נחום בימי מנשה שנוא אמון לך עמדה לפני נבוכדנאצר? לכן נ"ל כי רמז נחום פה על השבי הנזכר (בישעיה כ' ד') ע"י סנחריב ע"ש, ולכן אמר בשבי בפתח להורות על הידיעה. וכן כתב הרמב"ן שנום ומגרים עמדו לנוא לאמין להגילם מכף סנחריב (עיין בד"ה הכולת (אוֹלגעמיינע וועלטגעשיכטע) חלק ח' § 659 וחלק ג' § 684 הערה S והערה 402 B, ועיין גם ביוסיפון): עלליה ירטשו. שרש רטש נופל על השלכת עלם מה לארץ בחוזק, לשברו ולבקעו (עיין רד"ק בהושע י' י"ד, י"ל ח'). ויש בו גם מענין נטישה ועזיבה, כי כן ת"י ויטוש את דור וגו' (ירמיה ז' כ"ט) ורעים ית דרח, (יבחיקה הזאת לאחד היח עם נטשו), וכן ענינו כאן. עלליה העלות מושלכים בראש כל חוצות, וחנקו משפחות נאין דורש להם: ידו גורל, שרשו ידד, בשקל רבו משערות ראשי, וענינו השליכו (רד"ק). ושעור הכתוב בגורל חלקו את נכבדיה בין אחר שלל הגולה: רתקו בזקים, פעל נגזר מן שם רתוק, וטעמו קשר ואסר בזקים וחבלי ברזל, וכן ת"י לך לנחשתים הגמו (שמואל ב' ג' ל"ד) לך לזקין דנחש לאסקרנו: (יא) גם אתּ תשכרי, משל הוא נפי הנגיפים הנמשלים כיין וסם של רשעים לכוס חמה ביד ה' אשר ממנו ישתו כל רשעי ארץ: תהי נעלמה, טעם מנת כוסם של רשעים לכוס חמה ביד ה' אשר ממנו ישתו כל רשעי ארץ: תהי נעלמה, טעם עלם הוא כל דבר הטמון ומכוסה מעיני הרואים. וכן יקרא בשם נעלם האיש אשר נעלמו מחשבותיו הן ברצון, כנופל ומעריס, כמו ועם נעלמים לא תניח (תהלים כ"ו ד'), הן שלא ברצון, כנגד עברו יין וסר דעתו. או יהיה טעמו ונעלמת מן הארץ, כענין שאמר עובדיה (י"ו) ושתו ולעו והיו כלא היו, ויהיה לפ"ז תרגומו בל"ח (אוֹנזיכטבאר): גם אתּ תבקשי מעוז מאויב, לדעת המפרשים ענינו תבקשי מעוז ומבצר להשגב בו מפני עקת אויב, ואנכי כוונתי בתרגומי (פֿאָן מיינעטען פֿיינדען), לאחרו עם תהי נעלמה הסמוך לו, וענינו תהי כל כך בתמהון לגב ומשולל הדעת עד שתברח בעלמך ליד האויב לבקש מעוז ממנו ותכול בשחיתתו. ואולי רמז הנביא בזה שעבדיו אשר יבטח בהם ימרדו בו, וכמלא נשען על מבהו: (יב) כל מבצריך האנים וגו', ענינו גם כי תבוא בערי מבצר להחזק לך יועיל לך, כי תהיה נוחה להכנע, כערי תאנים העמוסים בסירות המבוכרים אשר בתנועה קלה יפלו על פי אוכל המוכן לקבלם, כן

יפלו

תרגום אשכנזי קכז

פִּי אוֹכֵל: (יג) הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ: (יד) מֵי מָצוֹר שְׁאָבִי לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן: (טו) שָׁם תְּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב תְּאכֶלֵךְ כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה:

הרבית

רער אין דען מונד פֿאַללען. (יג) דיין פֿאָלק דען פֿערצאַנטען וויבערן נלייך, אינדעם דיינעם לאַנדעם טהאָרע דעם פֿיינדע זיך ווייט עפֿענען, אונד פֿלאַמען דיינע ריינע ריענעלן פֿערצעהרען. (יד) שאַפֿע דיר נאָטה פֿאָרראַטה! בעפֿעסטיגע דיא בורג! פֿערזיהע מיט לעהם דיך! בעריטע דען מירטעל! האַלטע דיא ציענעלפֿאָרם בעריט! (טו) אויך דאַן פֿערצעהרט דיך דאַז פֿייער, ראַפֿפֿט דיך דאַז שוועדט, צערניכטעט דיך ווי קאָפֿער, ראָטטעסט דו דיך גלייך ווי קאָפֿערוורט, הייפֿסט ווי היישרעק=

קען

ר ש " י

(יד) מי מצור שאבי לך. עיר שנתים לצור עליה לוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חבית לשתות בימי המצור כשהין בתוכה בורות: בלי בטיט ורמסי. לותו לעשות ממנו לבנים כדי לחזק בו בדקי החומות: החזיקי מלבן. לחזו בידך המלבן העשוי לדפוס הלבינים ללבן בתוכה: (טו) התכבד. כמו שתי הפעמים: כילק. הגומר ומכלה כל ירק העלה. וים פותרין

התכבד

באור

יפלו מבלריך כמעט עמל לויניך. ודע כי התחלה תחן פריה בארץ הקדש שלש פעמים בשנה, והרחבונה תקרא בשם בכורים בלשון ערבי: (יג) הנה עמך נשים, תואר לחלושי כח ורכי הלבב, והעד, בשתה גבורתם היו לבזים (ירמיה נ"ח ל"ו): פתוח נפתחו שערי ארצך, ידמ' הנביא ארץ אשור בכללה לעיר אחת, ונינוה לשעריה, על כי היתה גדולה וגלורה עד מאד, ומחסף על כל הממלכה בשער וברית אשר יסגרו את העיר. ואמר עתה כי תחרב נינוה, יפתחו שערי ארצך ובקל יבוא בך האויב: אכלה אש בריחיך, ענינו לשעתי כל בריחיך בקל תשברנה, כאילו אכלה אותם האש. ואולי רמז הנביא בזה שתאכל אש את חומת נינוה, וכן ספר לנו מפי סופר יוני (פיזאניאוס דער עלטערע), כי אש יבלה ותאכל את חומותיה, ובאו באש ובמים. ואולי רמז הנביא עוד הפעם על שריפת בית המלך, כאשר עוררנו למעלה (ב' י"ד): (יד) מי מצור, יכנה העברי כל מאכל ומשתה בשם לחם ומים, ואנכי תרגמתיו (נאטהפֿארראַטה), והוא שם כולל לכל הדברים הנלרכים לבאי בטיט ורמסי, ענינו רמסי את החומר ללבון ממנו לבנים, לחזק בדקי חומותיך (מרס"י): החזיקי מלבן, ענינו החזיקי את ידך במלבן העשוי לדפוס הלבנים (מהנ"ל): (טו) שם תאכלך אש, ענינו וגם שם זאת לא תנצלי כי תאכלך האש, והוא כנוי לאויב, וחבירו אש יבלה מחשבון: האכלך כילק, לדעת הרד"ק מוסב כילק על האויב שיאכלך כילק החוכל את התבואה עד כלה. למנם לא זה הוא דרך המליצה להמשיל במאמר אחד תחילה את האויב לילק, ומיד המשיל את שרי נינוה לילק, נאמרו התכבד כילק (עיין רד"ק). לכן דעתי נוטה, כי גם כילק הראשון מוסב על נינוה, והוא תואר לפחיתת הערך וחולשת הכח, כמו ונהי בעיניהו כחגבים, ועניני במעט העמל ושורת יכבוש האויב (עיין רד"ק ישעיה ל"ג ד'): התכבד כילק, הוא מלשון עם כבד, ועניני גם גם תתמלא לדם כילק בארץ מספר, ותהיה כדי לרנה לרוב, בכל זאת לא תנלל. ובפירוש מלת ילק, נ"ל שהוא שם תואר לכל אשר תרמוז החלמה המלקק את עשב הארץ, יכן נראה

דעת

(טז) הִרְבִּיתָ רְכָלֶיךָ מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וְעָף: (יז) מְנֻזָּרֶיךָ כְּאַרְבֶּה וְטַפְסְרֶיךָ כְּגֹב גֹּבַי

החוג ם

קען דיך! (טז) מעהר דען דען דעם הימעלס נעשטירן איזט צוואר דיינע קויפמאנשאפט, אבער דעם זיך היטענדען קאפער גלייך, דער קראפטלאז דאהין פלאטטערט. (יז) דיינע אבערן גלייבען דען היישרעקקען, דיינע סאטראפפען דער היישרעקקען = ברוט, דיא

ר ש " י

התכנד כילק תתכסי נכיגד גייסות כילק והתכנדי לגזן עם כנד: (טז) ילק פשט ויעוף. יהיו קלים לנלות נסחורה כילק הפושט ועף: (יז) מנזריך. שריך והמ"ס יסול ושורש נתיכה כמ"ס של מסמרתך יסל משמעתיך ושל מעלין ופעמים שהיא נופלת ממנה כמו נזיר לחיו (נרחנית מ"ט) וכן נזירים שריה (לינה ד'): וטפסריך. הממונים עלך: כגוב גובי. כחיילי גובאי. גובאי

ב א ו ר

דעת יונתן, שתרגומו ד' פעמים נמלות שונות, וכולם לך שמות תוארים הם. וירמיה (נ"ח כ"ז) תרגם זחלת, והוא גם כולל לדעתי לכל רמשים זוחלי עפר, והעד כי זה תרגם על גזם חסיל תולע (ציין יעציה ל"ג ד', יואל ח' ד', תהלים כ"ח ו'); וניואל (שם) תרגם פרחח, והוא ג"כ שם כולל לכל הדברים לשר עדן לא השיגו את כל מתכונתם הרחוי, והמה עדן נמלא הפרח (אין בויהענדרען לוטטאנדע), כמו פרח הליליס והסירות, וכה יקראו ג"כ ילדי החדש רבי השנים, שהמה עדיין נמעמד הלמיחה והפריחה, והעד על ימין פרחח יקומו (לחיוב ל' י"ב), וכן יקראו העופות הקטנים לשר עדן לא השיגו את כל גדלם נשם לפרוח מז"ה, (ויש לי לדבר נזה השורש לך לין כאן מקומו להאריך); (ונתהלים ק"ה ל"ד) ת"י ורשוף (רויפען נל"ח), והוא ג"כ שם כולל כילדע: (טז) הרביח רכליך, ענינו לשון תנטחי נרנת בני עמך, כי גם לם ירבו מכוכבי השמים, חלשים יהיו כילק הזה הפושט את חתולתו ומעופף ניעפות לנה ולנה; וכן נראה לדעת יונתן כי תרגם נוחלף לשלח ופרח, וכן תרגם והפשיט את העולה (ויקרא ח' ו') ושלח את עלתך. וידוע כי הרמשים יתחלפו הצורה ויתחפשו חתולתם פעמים ושלש עדי נואם לתכלית תמונתם הרחוי להם וכל מעמד ומעמד יש להם שם לחר, מיד נלאתם מביהם יקראו כלם נשם הכולל מסוה (וואפפען נל"ח), על כי לוטים המה נחתולת, כלים לשר מסוה על פניו. (ויש לכל מין ומין שם מיוחד, וכן יקרא מסוה הילק הנראה נחדש ת"ר (אטמאספער) נשם (ענגערלינג), (וכן נאמרו קלתם מלת ילק החמור פה), ונמעמד הזה יחזרו לחזה ימים ויזחילו וירחיבו על כל ירק דשא, ונהגיע תור ההתחלפות למעמד לחר, יחנאו נמערות ונקיקי הסלעים, או נגדרות הגינה, למען תהיה להם מחסה מזרם וממטר, ויניחו מטוה מפיהם על פני כל גופם, ויעשו להם חפולה המקיף לותם מכל עבריהם נגדר המקיף, עד שגם חלוקת החנרים לא נראה נמו, ולא יקראו גולמים (נל"ח פופען), כי יתראו כילד לשר החתל נחתולתו, ונמעמד הזה יסכנו נתרדמה ותמהון (אין חייענר חרט בעטרוגנ) והגם נוחנים, (ורבים יחנים נמעמד הזה נגדרות חלה כל ימי קור וחרף, ולעת התביע ושם השמש יצאו ממעונותם), ונלשר השיגו תחת החפולה הזאת את מתכונתם הרחוי להם, יפשטו עורם מעליהם ויתרחו כמעט כגשם לחר, ולא יעופו לנה ולנה ויולידו נדמותם וימותו מהר, וזה שאמר הנביא לף לם ירבו רוכליך, יהיה כילק הזה הפושט עורו לשר מהרה יחלה וימות, ונמלת כלל הנביא נמלת ויעוף עיפת ועופפות, וכן כללתי גם לני את שתי כוונות אלה נתרגומי: (יז) מנזר ך, הנפרד ממנו מגזר, נפלם מגנב, ודגם הנו"ן לתבלרת הקריאה, והמלה מגזרת ומנחורינם לגזירים, שענינו החשובי' המזורי' מהמון עם. ונהעתקת ע' זקנים נמלת (פילחקעס), כלורו נוצ־יך, וחלפו הזי"ן נכל"י נחלוף זסמר"ן. וכן יקראו נערני, גבורי החיל ולדיריו נשם (מנלור). כארבה, מוסב למטה על החונים נגדרות: וטפסריך, ת"י (נירמיה נ"ח כ"ז) פקדו עליה טפסר, ומינו עלה עבדי קרנח, ונעקבינו הלך רש"י ז"ל לפרש לשון חיל. ודע כי נמלת המלה הזאת גם נערני, ולדעתי מרכנת שם מן (טוף, או טיפוף), שענינו השומרים הסובנים נעיר נלילה (רונדע, שמארוומכע נל"ח), ומן (סר) שענינו שליט ומושל. ויותר נראה שהוא (סטרפ) ע"ד ההפך, וכן תרגמתיו: כגוב גובי, הרחוי גוניס, והכפל

הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ אִתָּם: (יח) נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפְשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ: (יט) אֵין־כֶּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתְךָ כָּל־שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד:

תרגום אשכנזי קכח

דיא אַן קיהלען טאַגען אין גע־מיער ניסטען, ביא הייטערם זאָננענשיין אַבער רַאהן פַּליע־גען, אונד קיינע שפור צוריק לאַסטען. (יח) עם ערשטאַר־רען דיינע רעטהע, קענינ אשור! דיינע אָבערן ליגען אין טאָדעסשלאַף, אינדעם דיין פַּאָלק אי־מהער אויף דען בערגען צערשטרייט ליגט, אונד זיא ניעמאַנד זאַמעלט. (יט) ניעמאַנד הערמט אָב דיי־נעם שטורצע זיך, גרעמט זיך אָב דיינער וואונדע; ווער דיי־נען פַּאַלל פַּערניממט, פַּראָהלאָקט מיט דען ענדרן; דען ווער פַּיהלטע דיינע גיסעל ניכט! —

ר ש " י

קומלנגזטיר"ן נלע"ז: החונים בגדירת ניס קרה. כן דרך החרבה הזנוב החס"ל והילך נעת הקור נדבקים נכתלים ונבזיכ"ח חוס הן נודדים מצס והולכים להס כך יגלו כל עמך: ונודד. ילטלטל: ולח נודע מקומו לים. לימה הס וחנה הלכו: (יח) נמו רעיך. ל' תנומה: ישכנו. לין יכולין לקוס: נפצו. כמו נפוצו וכל הלישיות היולחת ממולח לחד מתחלפות זו בזו ז"ן ס"ן סמ"ך כל"י כולן יולחין מסוף הלמון ומולי הנניים: (יט) לין כהה לנבדך. לין מיכר על נבדך כי הכל שמחים. נהה ל' דנר עמוס: תקעו כף. לשמוע:

ב א ו ר

מורה על הרנוי, וכן פירש"י ז"ל חיילי גוגתי קומלנגזטיר"ן נלע"ז, (ול"ל קלמע לחנוסטעס, הייטרעקען נל"ח). ועל טוב יזכר שם החדון הפרופעסאר (טיקסטן ברוֶסטטָק) שנלח חלי נכתב, שיש לו כ"י מרש"י משנת תתקע"ח לחלף החמישי ושם נתוב קומלנגזטיין, והיח המלה שהנחתי: החונים בגדרות, עיין נפסוק הקודם. ואולי יכנה הנניח החתולה נעלמה שהנחתי למעלה נשם גדר, ע"ש שמקיף לת הזנוב מכל עניריו, ויהיה טעם הכתוב, כי ערי חילין שקועים נעללות וחמהון, כזנונים החלו הנרדמים כל ימי החורף תחת המסוה, והיה רחוי לתרגם: (דיא אין איהרעם זוֹרפענטאַנדע בעטייבט דאַ ווִגען): שמש זרחה, עניינו כנחת השמש נגבורתו, ילאו הזבובים ממעונתם, ונודדים אנה ואנה, ואין לח נודע נמקומו של כל לחד ולחד היה לימות נשרו: (יח) נמו רעיך, עניינו היועלים ורועי המלך כלם הוזים שוכנים לאהבי לנוס, ולדירי חילו שכנה דומה נפשם, ולח יתעוררו לנחת נגד החויב. וכן לאמר הרד"ק שטעם שוכנים הוח מענין מנוחת המת (טאָדענטשלוומער נל"ח): נפשו עמך, ת"י לחבדרו עמך, תרגם נחלו נתוך נפולו נלד"י, ונלאמת שורש פון ופוס לאחד המה נמונן, כי הדנר המפוזר ומפורד, יתרחה כאלו נתרנה מלאר היה מקדש. וכן מלאנו לעון פון על הרנוי, תפול נה ערי מטוב (זכריה ח' י"ד) ת"י יתמלין. יפולו מעינותיך (משלי ה' י"ו) ת"י נפסעון: (יט) אין כהה לשברך, עניינו לין מיכר על שנריך (מרש"י), והלמ"ד יתס הסנ': נחלה מכהך, תינת לין שלפניו, וכן הלמ"ד של לשנריך מוסנות עלמן ולחרות עמהן. והרחוי לין נחלה למכותיך, כ"ל לין חולה מהם על מכותיך, ולדעת רד"ק נחלה תוחר למכה עלמה, ועניינו המכה תמוסה ומלוסה ורפוחת תעלה לין לה. ולדעתי יתכן לומר, כי טעם כהה כמו נהה נחילוף גי"ק, שהוח מענין רפוחה כמו ולח יגהה מזורו, ויהיה תרגומו נל"ח (חוכהיי־מֶר חיזט דיינע וואונדע, נעפַּאהרפַּאוֹ דיינע פוֹמגע), עיין ת"הס (ויקרח י"ג ו'): תקעו כף, סימן לשמחה, והעד, כל העמים פקעו כף הרישו (תהלים מ"ז ב'):

ספר חבקוק

מתורגם ומבואר

מאת משה ארנסוואלד מדעסויא.

****

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

CHAVAKUK.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

חבקוק א

א (א) הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק
הַנָּבִיא: (ב) עַד־אָנָה יְהוָה
שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמַע אֶזְעַק אֵלֶיךָ
חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ: (ג) לָמָּה תַרְאֵנִי
אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי
ויהי

תרגום אשכנזי

א (א) דאָרטראַג דער
פראָפֿעזייהונג חבקוק'ס,
דעם פראָפֿעטען:
(ב) וויא לאַנגע, אָ עווינגער! —
איך פֿלעהעטע, אונד דוא הער׳
טעסט ניכט — וויא לאַנגע
זאָלל איך איבער פֿרעפֿעל פֿאָר
דיר קלאַגען, אונד נאָך ווילסט
דוא ניכט רעטטען? — (ג) אַך!
ווארום לאַסטסט דוא מיך אונפֿאַלל שויען, קאַננסט עלענד זאָ מיט אַנזעהען? דאַ
אונטערדריקונג אונד נעוואַלט זיך נעגענאיבער מיר שטעטס לאַגערן, דאַ צוויאשפֿאַלט
היער

ר ש " י

א (א) המשא לשון מזה. מעל נבואתו מה שנשא ויקבל נר"ה: (ב) עד אנה ה'. לופה
היה נר"ה שעתיד נבוכדנצר למלוך בכיפה ולהיות מיכר ליעקל כענין שנאמר
בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו' ועל זאת היה מתאונן ומתפלל: לזעק אליך חמס.
לזכיר לפניך חמס העשוי לי ואינך מושיע: (ג) למה תראני. ניזה וחמס: ועמל תביט. עמל
זה

באור

א (א) המשא, מבואר בהקדמ' ובשאר מקומות הספר: חבקוק, דורו וימוסו לא נודעו
לנו. ובס"ע יוצא נמוס חבקוק נתנבאו בימי מנשה, (עיין בהקדמ' שהארכנו בזה).
ונבואת חבקוק לאת היא בעניניה מראש הספר עד תומו; כוונתה הכוללת היא להגיד החותיות
לאחור, הרעות העתידות לבא על ארץ יהוד' ע"י הכשדים לאר החלו בימיו להתגבר על שאר
המלכיות הרבות, ולכאן הרשעים החל' על ידי החומות בעלמם שכבשו ונלחו. לאמנם היא נפרדת
לג' מחלקות כפי מספר פרשיותיה: בפרשה הא' יספר תרעומת הנביא על הכלאת הרשעים;
בפרשה הב' יגיד מענה ה' לליו, יודיעהו כי קרוב יום לידם וחב מפלאתם למו ע"י מלכי פרס
ומדי; בפרשה הג' תפלה והודא' לה', בה יוסיף לומן לחזק בטחונו בה' המושיע לעמו בעת
לרתם. — רוח הנבוא' מרחפת על פני כל החיזיון הזה; לבני נזר המליצה מתוססות על
מדבריו, ובכל נשגב ומרומם ישקיף מבין לשנבי חלקי מאמריו. מי לא יתפעל בקרלו מליצותיו
הנשגבות! מי לא יתעורר הן לבכי הן לשמחה, הן ליגון הן לרווחה! — והנה נרשעיתו יחזה
הנביא לת כללות מלכות ישראל כי פרוע הוא; חמס ושוד השביתו מעשיהם, ריב ומדון יפריעו
עסקיהם לשמה בקשיהם, מוסדות הקנון נתקו, מוסדות הלוכר המדיני תמוטנה. — ממרחות
הגורלות הללה תתפעל נפשו ותשתומ' כרגע, — פתאום תשוב חליו ועטור כמלין כל יוכל,
ויתחיל להתלונן ולהתרעם נגד ה' הרוחה כל חלה ושותק כנגדו לא יוכל להושיע: — (ב) עד
אנה ה', רוב המפרשים תכרו המאמר הזה עם שועתי הסמוך לו, ולנכי תרגמתי לפי נחור
הדקד"ק ז"ל, שהוא מחובר למאמר לזעק אליך וגו', כי נחמת לא מלאנו בכל המקרא שיהי'
מאמר עד אנה (שהוא יחס הזמן העתיד) נופל על פעל עבר, ולזה יהי' המאמר שועתי ולא תשמע
מאמר מוסגר, ושעור הכתוב הוא, עד אנה ה' לזעק אליך על החמס הנעשה בארץ, ועוד לא
תושיע, לזכי שכבר שועתי זה הרבה, והנה לא שמעת עד כה: (ג) למה תראני און,
המפרשים נתכו לפי נורך לנבי מן, וכן ויהי ריב ויהי ריב לים ריב, כי בחמת כוונתו על פעולת החון
והריב בעלמם העומדים לנגד עיני חזיונו: ועמל תביט, תהי' כמביט לבד (חיין בלאָסער נוטוייער)
הרוא' לת הדבר מבלי להתפעל ממנו להושיע: ושד וחמס לנגדי וגו', בתרגומי הנעמתי לחבר
המאמרים בלופן זה, שד וחמס יתיבו לנגד עיני, מול עבר פני יהיו; מפה יתהו' ריב,
ומפה

חבקוק א

וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא: (ד) עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מְשֻׁפָּט מְעֻקָּל: (ה) רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתְמַהּוּ תְּמָהוּ כִּי־פֹעֵל פֹּעַל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי־יִסָּפֵר: (ו) כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר

והנמהר

תרגום אשכנזי קל

היער ענטשטעהעט. אונד מיי= טערייא זיך דאָרט ערהעבט. (ד) זיעהע! געוועטצלאָזינקייט הערשט איבעראַלל! גערעכ= טיגקייט — פֿאָרטאַן אונאויס= געאיבט. דאַ דען גערעכטען פֿרעפֿלער גאַנץ אומגעבען, זאָ קאַן נור אין פֿערקעהרטער ריכטערשפרוך ערפֿאָלגען. — (ה) אָ זעהט דאָך הין נאַך יענען פֿעלקערן! וווּנדערט שטוינענד אייערע בליקקע אומהער! איין וואונדערווערק ערשיינט צו אייערער צייט; ניע גלויבטעט איהרס, ווירדע עם אייך ער= צעהלט. (ו) דען זיעהע! אויף מיינען ווינק ערהעבען זיך דיא כשדים, איין ראַהעם אונגע= שטים=

ר ש "י

זה לאחר מניט ולאיך עוזר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה נבוכדנצר הנושא ריב ומדון הווה ומתקיים ומכלים. ויהי ויתקיים לאותו לצד ריב ומדון ישא כתרגום יונתן: (ד) על כן תפוג תורה. על זה שישראל רואין הכלאתו שלו תפוג ותעבור תורה מפי ושמעו לו ויעשו לדמות בנקעת דורש: ולא יצא לנצח משפט. הדת לאמתו: מכתיר. סובב כמו (תהלים נ"ב) לנצרי בצן כתרוני: (ה) לא תאמינו כי יספר. זאת לכם לאבר לאני מקים את הכשדים העם לאבר לא היה כדי להכריחות כמו שנאמר (ישעיה כ"ג) זה העם לא היה הם לאחת מג' דברים שהקב"ה מתחרט על בריאתם ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לרון וללכת למרחבי ארצות לכל הגויים:

ממנו

באור

ומפה יתנשא מדון, וע"י זה מוכתר ומסובב לאני מכל לד מן עמל ואון: ישא, את עלמו: (ד) על כן, יחם המסובב קודם יחם הסבה, פדרך ל"ע על הרוב, לא כן דרך ל"ש לכן לא תרגמתיו: תפוג, ענין רפיון וחליות (רד"ק). ובתרגומי מברתי ב' המלות תפוג תורה למלם לאחת ועשיתי ממנו שם מקרה מופשט (געזעטלאָזיגקייט), והוספתי פעל (הערשט) ליפות המליצ', והכוונה ל': ולא־יצא, נמקף, חיוב השלילה, וכן תרגמתי (אוכאויסגעאיבט): מבחיר, סובב, כמו לצירי בצן כתרוני (רש"י): על כן יצא וגו', כפל עוד המסובב שזכר למעלה, לך כמלות שונות ובלשון חיובי, לאחרי שהזכירו מקודם בלשון שוללי: מעקל, מעות מלשון עקלקלות: (ה) ראו, לאחרי שהתקדמה נפש הנביא מעט במאמרים הקודמים ע"י שלוחיו וספורי העול והחמס, הסיב הדבור נגד ישראל ואמר, ראו לאתם הסבה הפועלת כל אלה! והתמהו התמהו, מבנין התפעל, דינו והתתמהו, ותי"ו התפעל נבלעת בדגשת תי"ו העורם, והכפל לחזק התימה (מרד"ק): כי פעל פעל, הלשון בפתחות העי"ן שהוא שם הפעול', והשני בצירי שהוא בינוני פועל, והוא ה' ית' לדעת הרד"ק. וי"ת לאני עובדא לאתעביד, וכן תרגמתי: לא תאמינו כי יספר, מבנין התנחי (קאָניוגקטיוו), טעמו אלו ידעתם הפועל הרע הזה מפי השמועה לא האמנתם בו לעולם פליאתו: (ו) כי, ינאר הפעל העלום שזכר: הנני מקים, דבר הנביא בלשון הווה ית' (רד"ק), גם לאיננו רחוק מה שכתב הרד"ק שהנביא ייחס לעלמו הקמתם ומעלתם, בענור שייעד לותה: את הכשדים, המה היו מבני כשד בן נחור, ונקראים בפי סופרי האומות, הכלדיים (קאַלדעער) משכנותם היו בהרי לרמיל"ת,

חבקוק א

תרגום אשכנזי

וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי אֶרֶץ
לָרֶשֶׁת מִשְׁכְּנוֹת לֹא־לוֹ: (ז) אֵים
וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ
יֵצֵא: (ח) וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ
מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו
מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ
לֶאֱכוֹל: (ט) כֻּלָּה לְחָמָס יָבוֹא
מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף

כחול

שטימעם דאלק; עם ציעהעט
הין נאך פערנען לאנדען, ער־
אבערט דארט בעזיטצונגען,
אויך דיא עם ניע איין ר׳עפט
געהאבט. (ז) פֿורכטבאר איזט
עם אנד שרעקליך; — עם
שאפֿט זיך זעלבער רעכט
אונד אנזעהען. (ח) מיט ראס־
סען, שנעללער נאך אלם פאנ־
טער, שארפֿזיכטיג, מעהר דען
אבענדוועלפֿע, מיט פֿיעל מע־
טיגען בעריטטענען קאממטם
אויס דער פֿערנע, פֿליענט דא־
הער וויא אדלער, נאך דער

בייטע גיערינ. — (ט) אויך רויב אויסגעהענד אללעזאמטט, איהר ציעלפונקט איממער

פֿאר

ר ש ״ י

(ז) ממנו משפטו ושאתו יצא. ממנו סופטים ממנו מלכים המטילין מצח ולימה על הכל. משפט יוצטיכי״ח בלע״ז: (ח) ופרשו פרשיו. רבו פרשיו: (ט) לחמס יבוא. לגזול ולבוז: מגמת פניהם. ל׳ הגמיליני נת (בראשית כ״ד) יגמא חרן (לעיל ל״ט) רן נמרו׳ לשעה קלה בכרת חרן כולו גמא ושתה הארן שלפניו ולפ כאן מגמת פניהם גמיאת שליחת פניהם דומה לרוח הקדים

באור

מערבית לדומית לחרן נכל, ומערבית לחרן חצור. וספרו לנו הסיפרי׳ הקדמונים מרוע מדותיהם והשחתת מוסר, כי היו מעולם יושבי חלליס, כערביס נמדבר, נוסעים ממקום למקום לשלול שלל ובוז כז, עם עניס ערוך ללחמה, מוחם בכל חכמה ודת טבעי ומלותי, רניס מהם יגלו מלרלס וישתעבדו על פני כל ארץ קדס ויעבוה, ויכלו ג״כ על חרן חצור ויחרימוה, ועל חרן נכל ויכבדוה, ויקרת על שם חרן בחדיס (רחז קטורעחיש בחבילאניטש דייך), ותחת ממלכתם נפרה מלכות נכל עד שהחזיקה ילה על כל העמיס תחת ממשלת נבוכדנאלצר: הגוי המר, בטעמו ומהדרו: ותמהר, בתגועותיו ועניניו, מבלי השכל ודעת: לרשת משכנות לא לו, כלומר שחין לו עליהם סוס זכות ומשפט: (ז) משפטו ושאתו יצא, ממנו סופטים ממנו מלכים, המט ליס מצח ולימה על הכל, משפטו יוצטיכי״ח בלע״ז (רש״י), כאשר זכרתי למעלה, שהיו נוהים לכל משפט ודת, ורק חת משפט החזק (רחז פוישטרעלט) להבו, וכל דחליס גבר: ושאתו, מעלה, מלשון יתר שחת: (ח) וקלו מנמרים, שהמה בטבעם קלי המרון מאד: וחדו, קלי הרוחות: מזאבי ערב, הזחניס לעת ערב יגלו לטרוף, ולילה כיום יחיר להם למלוח טרפם, וגם הסוסים יש להם הסגולי׳ ההיח לרוחות בחזקה כלולה: ופשו, ת״י וירכון: (ט) מגמת, שרבו גמה. ומקיר המלה הזאת הוח בלשון ערבי, ועניינה התנועה הנוכחית (לירעקטיח, דיח ריכטונג), וכן ברעש ורגז יגמא חרן (לעיל ל״ט כ״ד) עניינו ג״כ, יתנועע ברעש ורגז נכח הארן: קדימה, המפרשים פרשו מזרחה. ובעביר שהוקשה להם, שלח הי׳ נכח פניהם מזרח חלח מערב, כי נבל מזרח לח״י; לכן פירשו קלתם קדימה ע״ד הדמיון כאלו כתוב בקדימה, ומוח לדעתם רוח קדים שהיח עזה, וזה ג״כ דעת יונתן. ממנו לדעתי הוח מלשון לחזור וקדם לרחני (תהלים קל״ט ה׳) שעניינו לפניס, וכן פה הטעם, תכלית תנועתם היח תמיד לפניס, כלומר שכבל נלחומותם ושלשם לח יחמרו הון, כ״ח מלחוקקי׳ תמיד לגזול ולבוז עוד מקדם חת הלמים חזר לפניהם. והנה לפי מה שכתבתי למעלה (פסוק ו׳) שבוזזו על נלחומות הכלדיים ומלחאותיהם, יתכן ג״כ לפרשו כלפני המפרשים שעניינו מזרחה,

חבקוק א

תרגום אשכנזי קלא

כַּהֲוֹל שָׁבִי: (י) וְהוּא בַּמְּלָכִים
יִתְקַלָּס וְרוֹזְנִים מְשַׂחֶק לוֹ הוּא
לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר
וַיִּלְכְּדֶהָ: (יא) אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר
וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: (יב) הֲלוֹא
אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא
נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר

פֿאָר זיך הין, הייפֿט עם גע־
פֿאַנגענע וויא שטויב, (י)טרי־
בעט זיינען שפֿאָטט מיט קעני־
גען, אונד פֿירשטען זינד זיין
שפּיעל, טראָטצט יעדער פֿע־
סטען בורג, ווירפֿט דעמעמ
אויף,ערׂאבערט ויא.(יא)דאַן—
מיט פֿערזיינגטעם מוטהע—
דרינגט עם ווייטער הין אונד
פֿרעפֿעלט, איינעט זיינעם
געטצען דיעזע קראַפֿט צו.—
(יב) ביזט דוא עם נ־פֿט, אונ־

להוכיח

ויאַנדעלבאַרער! דוא עוויגער! מיין גאָטט, מיין הייליגסטער? אָ, לאַס דאָך אונז דעם טאָדע
ניפֿט צור בייטע וועדדען! צום שטראַפֿגערי־פֿטע האַבט דוא אי־הן וואָהל בעריטעט, צור
גיי־

ר ש " י

הקדים עזה שנרומות בן ת"י: (י) והוא במלכים יתקלס. מתלוצן בהם וכל לי קלסה לי דבוד הגדברים בו ים לטוב ים לרע פרלי"ן בלע"ז: משחק. כמו שחוק כמו משמר מסחר: לכל מבצר ישחק. לפי לוייבו במבצר חזק שחוק לו: ויצבר עפר. עליהו נרוב חיילותיו כל ל' ונוצ מצוק עפר והרי הוא לפני החומה תל גבוה וגלחמי' בה על העיר והיא שמינת סוללה כי כולן מתורגמות יבנור עלה מילחה ולפ היא לי מילוח שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה וגלחמים בה שעל ראשה מגדל בנויי וסיבועו מספא לגדדין וסביבות מרגלותיו חומה ומוכה להחזיק העפר מליפול: (יא) אז חלף רוח. אז נרחותו דיכו נלחה רוח חולפות ועוברת עליו רוח חזמה ומהו הרוח זהו כחו לאלוהו הכח הזה הוח נותן לאלוהו ואמר אלהי עשה לי כל החיל הזה אמר הנביא ואתה למה תחרים לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי אחר לא תמות מזה שכתוב לא נמות לא' מתיקוני סופרים שנמקרא הוא שכינה הכתוב וכן (מלאכי ג') והפתי' לפתו וכן הרבה המפורשים בספרי. ולפי תיקון הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתני למות ג"ז: (יב) ה' למשפט שמתו. ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא אלהי מקדם אל תתני למות ג"ז והכל מקום

באור

כי מחרלס נתו לארץ הקדם: (י) והוא, אחר אין לו מלך ושר, במלכים יתקלס, כמו מלכי אשור ובבל ודומיהם: יתקלס, לשון לעג, ולפי שיתמיד הלעג עליהם, הנה הוא מתפעל בלעג להם (רד"ק). וכל לשון קלסה לשון דבור, ים לטוב וים לרע כרל"ין בלע"ז (רש"י) והוא (פחרלער, השרען): ויצבר עפר, הוא שפינת סוללת ומלוא לפני חומת העיר ללכדה: וילכדה, כמו הה"ח נמפיק, על עיר בלורה שכר (מרד"ק). וחולי כוונתו על בבל שלכדו הכשדים כמו שהנחתי לעיל: (יא) אז, נרחותו הללחתו חלף רוחו יותר מן המדה ועבר עליו רוח חזמה ויחשם נדנריו שדבר, זו כחו לאלהו, כלומר שמיחם בח גבורתו לפסלו (מדנרי המפרשים). ולדעתי מלת חלף פה הוא מענין יחליפו כח, שהוא יתחדשו כח לחר תחת הרחשון חשר נחלן מהם, וכן פה הטעם, אז — נרחותו שהשה משחקת לו — יחליף רוח גבורתו ויחדש נקרנו ויכין לח לנבו לעבור עוד הלחה ולעשות המזימתה: ואשם, כלומר וזה ירבה חזמה, כי יחשוב שזה כחו לאלהו, והוא עשה לו לת החיל הזה, ועפ"ז תרגמתי: לאלהו, לשון יחיד דרך קלון: (יב) הלא אתה, הרעיון הקודם שנגפם הנכיח ממחשבת הפר הלורר, כי אלהיו נתן לו זה הכח לנלח כל, העיר לת רוחו הטהור על לומתת הדבר הפך דעת החויב, ולכן הסיב דבורו אלה' ואמ' הלא אתה ה' הפועל ועושה כל זאת! מקדם, עלם נלחי בלתי משתנה. והחלק הזה מהמאמ' מקביל להחלק הבח לחריו, לפי עיקר כוונת הכתוב טרם התקינו הסופרים, כי הי' לו לכתוב ה' אלהי קדושו לא תמות, וענינו כמו שהיית מעולם נן תהיה לעולם. ולפי תיקון סופרים הוא תפלה, אל תתננו למות ניד החויב הזה: ה' למשפט שמתו, כלומר הן

לְהוֹכִיחַ יְסֻדָתוֹ׃ (יג) טְהוֹר עֵינַיִם
מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל
לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים
תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ׃
(יד) וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ
לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ׃ (טו) כֻּלּוֹ בְּחַכָּה
הֶעֱלָה יְגֹרֲהוּ בְחֶרְמוֹ וַיַּאַסְפֵהוּ
בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל׃
(טז) עַל־כֵּן יְזַבַּח לְחֶרְמוֹ וְיקַטֵּר
למכמרתו

תרגום אשכנזי

גייסעל, דוא, מיין האָרט!
איהן זאָל נור איינגעוועטצט: —
(יג) העלל זעהענדער! דיין
רייניר בליק ערטרעגט ניכט
באָזהייט, אונרעכט צו שויען
פֿערמאָגסט דוא ניכט. וואָרום
זיעהסט דוא טרייליאָזען רוהיג
צו? שווייגסט, דאָ דער פֿרעפֿ-
לער דען גערעכטען מאָן פֿער-
דערבט? (יד) מאַכסט מענשען
גלייך דען פֿישען אין דעם מעע-
רע, ווי א געווירם, דאָז אָהנע
העררשער לעבט? (טו) מיט
זיינעם האָמען ציעהעט אַללעם
ער הערויף, ווירפֿטם אין זיין
נעטץ צוזאַממען, הייפֿטם אויף איינאַנדער אין זיין נאָרן, ערפֿרייט זיך דעסטען פֿראָה
איזט זיין געמיטה. (טז) נון אָפּפֿערט ער דעם נעטצען גאָר, לעסט דופֿט דעם נאָרן
אויפֿ-

ר ש י

כ"ז למה יתקייס הלח טהור עינים מחה מראות נרע: (יג) והביט. כמו ולהביט אל עמל: נדיק ממנו. שהוא מסמיא את עיני נדקיהו: (יד) ותעשה אדם. לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה לעלות יכול לעלות ולסבול לותו. ועניגו שהוא דבר מתנגד לאלהותך ועלמותך לרחות את הרע, כי אל טוב ומטיב אתה: מראות רע, כתב הרא"ע חסר ב' והוא כמו ואל תראה ברעתי. ולדעתי אין חסר, כי נאמת יש הבדל רב בין הרואה נדבר לרואה הדבר, כי רחות הדבר הוא השגתו השנימי בנפש והדבקו עמו בשכל, לא כן הראי' לבדה בדבר, כי היא כמו נגיעת עלם בעלם, ולא דביקות גמורה. והנביא כוון פה להעניו הראשון, שהעלם הטוב לכל אין מדרך קדושתו להדבק ברע ולחפוץ בו. וביתבי' (ל"ג ט"ו) ועולם עיניו מרחות ברע, ניונתו גם על הראי' לבדה, והבן: למה תביט בוגדים, הכשדים המריעים ליזרחל (רד"ק). בבלע רשע צדיק ממנו, ר"ל יזרחל אף שהם רשעים, נדיקים הם ממנו. ויפה דרשו חז"ל נדיק ממנו בולע נדיק גמור היינו בולע: (יד) ותעשה אדם, הפקר, כדגי הים, שכל הרוצה יכול לוחם (רש"י): כרמש, הנרמס תחת מדרך כף רגל: לא מושל בו, להשניח עליו ולמנוע את מכיריו: (טו) כלה בחכה העלה, יבאר יותר מצל הדגים ויאמר כי החויב יעלה כלם בחכה, הוא הכלי תחר ניד הדיג להעלות בו דגים (אנגעל, האמען): העלה, מלה זרה בנקוד, כי הה"א נקודה בציר"י והעי"ן בצוי ופתח, והרחוי הָעֲלָה בהפעיל או הָעֲלָה בהפעל: יגרהו, יאספהו, כמו יגורו מלחמות (תהלים ק"מ ג') רד"ק: ברחמו, רצת הדגים: ויאספהו במכמרתו, כפל ענין בפ"ז. ומכמרת היא מצוד חבלים הנטוי ללכוד בם הדגים הגדולים: על כן, ועניגו כמו בכן, ר"ל בזה. ישמח ויגיל, גיל הוא יותר מן שמחה, כי עניגו גילת הלב: (טו) על כן, מוסב למעה על כי בהמה שמן חלקי, וכבר הערתי למעלה (פסוק ד') כי זהו משפט ל"ע, ובעל ל"פ לית ידעהו: יובח, מבנין הכבד וכן ויקטר, כי מורה על כבדות הפעולה: להרמ

חבקוק א ב

לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֶמָה שָׁמֵן חֶלְקוֹ
וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה: (יז) הַעַל כֵּן יָרִיק
חַרְמּוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא
יַחְמֹל:

ב (א) עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה
וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה
לִרְאוֹת מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב
על

תרגום אשכנזי קלב

אויפֿשטיינען דען זיא בערייטען
איהם איין פֿייסטעם מאַהל,
אונד מאַכען זיינע טאַפֿעל
פֿעטט. (יז) זאָלל ער דען אימ=
מער זאָ זיין נעטץ נון לעערען?
שטעטס אונפֿערשאָנענד פֿעל=
קער ווירגען? —

ב (א) נאָך שטאַנד איך אויף
דער הוט, ווייטע נאָך
אויף דער פֿעסטע, האַרענד
דער ערשיינונג, האָרכענד
דער פֿערהייסונג, וואָס אין דער

רש"י

לע"ח של כוכבים ומזלות שהוא לומר שהיה כועס הכל לפניו: בהמה. כמו בהם בשבילם: נרלה. שמנה: (יז) העל כן יריק חרמו. (הנרלה בעיניו שעל כן כו'. נע"ה הג. ול"ל בניחותא בעיניו נרלה שעל כן נו'. ולפשר שגם ה' של הנרלה ט"ס ול"ל נרלה בעיניו כו'. ולא ניחא לי' לפרש שהוא לשון תמי' הלא מחמת זה שמזבח לע"ח הוא מכלים לודלי ידע מנקוק שאין הכלאתו מחמת זה מ"ו. מהר"ז) יש תמיהות הרבה המתקיימות כמו הנגל' נגליתי דעלי (שמואל ח' ג') הרוחה לחה (שם ב' ט"ו) לף כאן הנרלה שעל כן הוא מכלים כל שעה יריק חרמו על הכל ולנוד ליד. יריק כמו הרק חנית (תהלים ל"ה) וירק את חניכיו (בראשית י"ל) מזדיין בחרמו:

ב (א) על משמרתי לעמדה. עוגה עג חנקוק ועמד בחומה ולמר לא לזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביט ורוחה בהכלאתו של רשע ומה לשיב לה הנלים

באור

וגו' למכמרתו, ענין משל, כמו הדיוג הסבל לשר על מלאכת הליד יחיה, ונלולתו הוא מזבח ומקטר למרמו ולמכמרתו, כי יחשב שהסבות החלה לבדנה תמיינה לותו, ולא ידע כי נחמת גם הסבות לא תועלנה מבלי עזר אלהי המסבב לא כל, בן הרשע הזה ייחס כלו לעלמו ולחילו, כי למר בכח ידי עשיתי ולא יד ה' עשתה כל זאת. כי בהמה, ב' העזר, כלומר נחמלעותם: שמן חלקו, מנתו ומאכל שלחנו: ומאכלו בריאה, שמנה ובעוי הוקנה על מאכלו שעומד במקום מכילה: (יז) העל כן, ה"א התימה, ומוסב על כלל המאמר, ועשמן לחרי שהוא כופר בך, לוך תגליח דרכו שיהיה מריק יום יום חרמו ושללו כלייד הזה הבא בידתו מלא לידו ומריק לותו בניתו ושב לו אל השדה לנוד עוד ליד להבים? וכן לא יחמול תמיד להרוג גויים, ושעור הכתוב הוא כן

העל כן — — יריק חרמו — —
ו — — תמיד להרוג גוים לא יחמול:

ב (א) על משמרתי אעמדה וגו', ידוע כי הנביא מתואר לפעמים בשם נופה, כי נחמת ענינו בנבואה, כמו ענין הנופה העומד על המשמר בתוך העיר הנלה במלור להביט למרחוק מה יעשו האויבים הלריס עליה; כן הנביא בהתבודדותו יביט למרחוק מה יולד יום ויניד לעמו את המוכן לבא עליהם. ובזה יובן מאמר הנביא פה, עוד עמדתי על משמרתי ואתילבה על מלור לשוטט מחשבתי ולהבין נפשי לקבל שפע רוח הנבואה: ואצפה לראות, כמו הנופה לשר עיניו משוטטות הנה והנה, כן לפיתי לל מרלה הנבואה: מה ידבר בי, המשפיע עלי רוח נבואתי. מלאנו הדבור עם בי"ת על רוח נבואה, וענינו כמו בי"ת התוך, כמו רוח אלהים דבר בי (שמואל ב' כ"ג), כי השכינה מדברת מתוך גרונו של נביא: ומה אשיב

עַל־תְּוֹכַחְתִּי׃ (ב) וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בּוֹ׃ (ג) כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה־לוֹ

כי

דער פֿאַרשטעללונג ענטגעגענען זאָלל. — (ב) דא ווארד מיר פֿאַלגענדער בעשייד דעם עוויגען: וואָהל! צייכנע דיא פֿערקינדיגונג, אין טאַפֿעלן אייננעזעטצט, נאַנץ דייטליך אויף, דאַמיט עם יערעם לעזער רעכט פֿערשטענדליך זייא; (ג) דען ציעלט זיא גלייך אויף שפעטע צייט ערשט הין, שפּרייכט נור פֿאָם פֿערנען ציעלע, זאָ איזט דאָך זיא טיישענד ניכט — אונד וויילט זיא אויך,

זא

ר ש " י

הנחים להתוכח לפני: על תוכחתי. שהם מוכיחים לותי בפני שים להרהר על מדת הדין. תוכחתי. מונחי פרונמנ"ט בלע"ז: (ב) ויענני ה' ויאמר כתב חזון. והגלה לך לך ונחרהו על הלוחות היטב למען ירון הקורא בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון למען תכתוב: (ג) כי עוד חזון למועד. עוד עתיד לקוים ונניח לקץ שיש שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת נבל וגחולת ישראל: ויפח לקץ. ודיבור שיאמר לו על הקץ של נבל לפי מלאת לנבל שנעים שנה. ויפח ל' דבור רוח והרבה ים בספר משלי ועל שם שהדבור לינו שלא רוח היולא מן הפה קורהו פיח וקרהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם (תהלים ל"ג): ולא יכזב אם יתמהמה. לבוא שיחריך לכם לותו מועד חכה לו כי לא יאחר לחר השנעי' בלוס. ועוד ים לפרש אם יתמהמה הנניח לבוא והוא היה ירמי'. וי"ת כתיבת ונוחתת ומפרשת על ספרת דלוריית תרגום כתוב כמו כתבו בכר נרמז (בתורה) לז תרלה הלרן לת שבתותיה שנעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמעו

ב א ו ר

על תוכחתי, לל הנחים להתוכח עמי ולשחול מאתי לוה שלהי המשפט? תוכחתי, מו לי פרונמנ"ט בלע"ז (רש"י) (ל"ל מאן עפראנצמענט, מייגע בעווערונג בלשון לשכנזי). (ב) ויענני ה', יספר הנניח, כי נאה לו המענה מאת ה' לאמר: כתב חזון, הנח נסמוך: ובאר על הלחות, ענינו שיחקר את החזון בחר הט"ב על הלחות, ידוע כי בימים הקדמונים שהר לין הכתיבה מלויה עוד בזמנם כמו בימינו כל כותב ספר הי' מוקק לת דבריו בעט ברזל על לחות שים למען יעמדו ימים רבים וינינהו הדור האחרון, כמו שמלאנו בישעי' נח כתבה על לוח לתם וגו' והיי ליום לאחרון. וכן אמר ה' לחבקוק שיכתוב בנוחתו על הלחות מבוהר היטב להיות עומד לעם נולד וינינהו לבני הדור ההוא בבוא החזון כי בער ייעד לותי בימים שהר לפניהם: למען ירוץ קורא בו, כלומר למען יוכל הקורא בו לקרותו במהירות ובמרולה, מבלי שיבטרך לעכב בו על ידי העיון והדקדוק בהבנתו. והחפזון כי לא לאמר הקורא בה"ח הידועה במשפט, כי כוונתו על כ"ח מהקורלים, יהי' מי שיהי', לף שלינו בקי מאד בקריאה, ודומה לו רלה חייס עם שהה שהר להבת (קהלת ט' ט'), עיין תרגום רד"ם והבחור שם): (ג) כי עוד חזון למועד, לדעת רש"י פה התחלת החזון שהר יכתוב, ודחק מאד במלת עוד, כי לדעתו הטעם שעוד יקוס נניח לקץ שיש שיתגלה לו הזמן למתי יהי' מועד מפלת נבל וגחולת ישראל. ויותר הישב לפרש הרד"ק כי המקרא הזה הוא המשך המענה. ולדעתו מלת כי היא נתינת טעם למה שלאמר לו כתוב חזון, שעבור כי החזון לא יהי' מעתה כ"א עוד יהי' למועד שהר יעדו. ולדעתי יותר נכון לפרש שמלת כי משמשת פה במקום אם, וכל המאמר הוא כפילת ענין עם מאמר הסמוך לו שכתוב, וטעמו אף כי החזון הוא עוד למועד: ויפח לקץ, כלומר שכל דבריו ויעודיו המה רק לקץ הימים, והוא לפי מלאת לנבל שנעים שנה, שנל זאת לא יכזב, כי על כל פנים יהי': ויפח, כמו יפיח לתונה (משלי י"ג י"ז) והוא הרחבת הדבור וההגדה: אם יתמהמה, החזון למלאות דבריו: חכה לו, כי לא יאחר מהמועד הקבוע

לו

חבקוק ב

כִּי־בָא יָבֹא לֹא יְאַחֵר: (ד) הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק באמונתו

תרגום אשכנזי קלג

זאָ האַרע איהר, דען זיא קאָממט זיַער, בליַיבט ניכט אויס. (ד) (זיעהע! אונרעדליכַע גע׳מיטה איזט שטעטס אומוועלקט; דער פֿראָממע לעבט

ר ש " י

ובנגדן גלו ממנה שבעים שנה וכן הוא אומר (בדברי הימים בסוף ב') עד רלתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן מלך אחה (ביחזקאל ד') ואני נתתי לך את שני עונם וגו' שלש מאות ושבעים יום וגו' יום לשנה נתתיו לך ואומר ואחה שכב על לדך השמאלי וגו' ונמלאת אחה אומר הכעיסו יזרחל ג"כ שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה קילקלו ארבעים משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הם עשרים ושתים של מנשה ושאר שנותיו נתשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב' כ"ח) ויעש הרע בכל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה ושתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה לצדקיהו הרי ארבעים ושנה ונבוכה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו מכל מקום נמלאו ימי קילקול ארבע מאות ושלשים ושנה שניס שלאחר גבוכה זו שהיא שס"ו שניס ת' שניס עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמטות הרי נ"ו שמטות וח' שניס המקודש ליובל הרי ס"ד ושלשים ושנה הם חמש שמטות הרי ס"ט שניס מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשב' לף היא נמנין שבעוים לא נאמר וכאן בכה אמר לו הקב"ה לחנקוק בנר בחוב חזון בחורה לכל סחום הוא הוסיף אחה וכאר על פלוחו' כי עוד יחגלה חזון למועד זה: (ד) הנה עפלה. נפש שלו תמיד היא בגעם ובחאוה שוקף לבליע ולא יבנע. עופלה ל' עזות כמו (במדבר י"ד) ויעפילו וכן עופל ובוחן (ישעי' ל"ב): לא ישרה נפשו בו. אין רוחו מחקרר עליו לומר די במה שקיימי בדר לבן ינח עליו הפורענות: וצדיק באמונתו יחיה. יבניה המלך שבחיד רשע זה להגלותו יעמוד לו לדקו וביום שיושלך זה מקברו ישא לויל מרוך לת רחם יהויכין ויסס לת כסאו מעל לכסא

המלכים

ב א ו ר

לו: (ד) הנה עפלה וגו', לדעת המפרשים הוא מלשון גבהות הלב וזדון, ורומז לנבוכדנאצר והרעו שהתגלו נגד ה' ית': וצדיק באמונתו יחיה, הוא יכניי וסיעתו שהיו לדיקים בחמונת' וגלולו ויכלו מגלות בבל. למנס אנכי בחרתי בנאור הרד"ק ז"ל, כי המקרא הזה לא נאמר על אנשים מיוחדים, כ"א הוא תוכחת מוסר נגד תרעומת הנביא. ועובלה הוא כמו לופלה בחל"ף בחלוף חחס"ע. ועינינו מי שלא יסרה נפשו בו ולא נאמנה לת לב רוחו, הנפש ההיא תמיד לופלה וחשנה מפני הספיקות והמבוכות העולות בקרבה. למנס הצדיק המאמין שכל דרכי ה' בלדק ובמשפט, בחמונתו יחיה חיים מחוברים, כי הספיקות לא יערבבוהו, והטענות העיוניות לא יבעחוהו, עכת"ד, ועפ"ז תרגמתי. ונהיות כי המאמר הזה לינו מבנין הנבואה, כ"א הוא מאמר בפ"ע, הערה למודי ומיסרי לבניא, לבן עבי זיהו למאמר מוסגר. וכדי להשכילך, קורא נחמד! נעים מלינת הכחוב ובוונתו, לעירך עוד על עיון יקר מאד, קחנו ושים עיניך עליו. דע כי ההכרות הנה שלש במין הוויות, שבליות, מדוחיות, שלש מחנות יקרות חנן בהן אלהים לת האדם משך ימי היותו על האדמה, למען תהיינה לו לזר, ובכל לחר יפנה יליח, אבן גדול יזכרון המדוחיות מפקח עתי בחינות. ת' מפקח איבוהם, שמליותם לא תפול בגדר הספק כלל, כי מה שיורגש בנפש האדם פנימה, אין לספק עוד בחמתו, כמו התהנה, הרגון, התקוה ודומיהם. ב' מפקח פעולחם כי רבה היא, בהיות שבחמלעותם יתעורר האדם לכל מעשה ופעולה וקנין, ובלעדיהן לא ירוס איש לת ידו ולת רגלו לעוס דבר ועני, ולבן הרגו לדבר עליהן חכמי עטי"ק בסבריהם. מן המין ההוא היא מדת האמונה, יקרה היא ונבדלה עד מאד, לא אמונה בפה כמשנת הפחאים, כ"א הרגשה פנימית בנפש ממליאת הדברים הרחויים להאמין בהם. ולבן מי שקנה בנפשו מדת האמונה נקרא בל"ע נאמן רוח בנפשל, כי אם רוח יכול על כח ההרגשה בנפש המרוך על כל לגפיה והמתפעל מאמתת הדבר המעורר לותו. האמונה היא אם לכמה מדות נבבדות, ומסתעפת לסעיפים הרבה, מהן להאמין

בחליאת

תרגום אשכנזי

חבקוק ב

לעבט אין זיינעם גלויבען גליק־
ליך.) (ה) וואהל טראָטצט
איטצט דער שטאָלצע העלד,
טרייאלאָז, פֿאָם ווייז בעצעבֿט,
קאַן ניכט אין זיינער וואָהנונג
ראַסטען, ערווייטערט גלייך
דער גרופֿט, דיא רויבבעגיער,
איזט אונערזעטטליך וויא דער
טאָד; דער פֿעלקער מענגע
ראַפֿפֿט ער צוואַממען, טרייבט
צו זיך הין דיא נאַציאָנען אַללע — (ו) דאָך איינסט נאָך וועדען דיעוע אַללעזאַממט

ישאו

שפּאָטט.

בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה: (ה) וְאַף כִּי־הַיַּיִן
בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר
הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַּמָּוֶת
וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם
וַיְקַבֵּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים:
(ו) הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻּלָּם עָלָיו מָשָׁל

ר ש י

המלכים: (ה) ואף כי היין בוגד. ואף כשיהא בלצר בן בנו של זה שיבגוד בו יהיו לקנין לאפי חמרת אתי (דניאל ה') גבר יהיר הוא: ולא ינוה. לא יתקיים מדורו ונוהו שנתגלה ואמר בטעם חמרת להביא כלי בית המקדש ואתה בהם והיה גרס לו שיהרג ויכלה זרעו כי גבר יהיר לן לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו: אשר הרחיב. נבוכדנצר: כשאול נפשו. להשיג כל תאותו ברחב לב: והוא כמות. כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו: (ו) הלוא אלה. אחר אסף עליו לעובדו כולם עליו משל ישאו בהם כל מיני חידות בשבילו:

לו

באור

במליצת הגורל, יכלתו ישגשחו. מהן להאמין ביקרת החדש ומעלתו, להאמין בריעיו וקרוביו ואחר חברת החדש אחר תעטרהו, להאמין במליצת הלבוש, הן מלך הגורל ית', כי הוא נתן לכל דבר את חקו כפי תכליתו הקבוע לו ולא יעות משפט כל נגרש, ומכחינה הזאת נקרא ה' ית' לל חמונה; הן מלך המין האנושי, כי ים במליצת, לנשים חוהבי חמת ולבוש בענוג עלמותם, ולא לשום פנים ותכלית זר. ממדת החמונה ההיא תלוי' הצלחת החדש וחוזרו, כי העומד בחמונתו עם אלהים ואנשים, לא תמעד אחזרו, רוח המקום ורוח הברואים נוחות הימנו, ונפשו שלוה ושוקטה בנימי הלחה בנימי הרעה, ומי שאין חמון בו, הוא לא יצלח לכל חברה לנוחית ומחבל ינדוהו. ע"כ חובה גדולה היא על כל אב ומורה להדריך את בניו ותלמידיו במדת החמונה ההיא, לבונן את רוחם ולהיזיר נפשם בחשונתם למען לא תמוט לעולם, ולהרחיק מנפשותם כל חמונה כוזבת והבלי שוא (חבערגלויבען) המדיחים את הנפש ומבלבלים דעת החדש. — ועתה ראה גם ראה כי כל הענין הזה כלול במליצת הכתוב, גרה היא בשמו, מזוקקת שבעתים, כי אמר שהנפש אחר לא יצרה בחדש עם אלהיו ועם רעיו, חוצבת מחצבת זרות לא יבלו, כמו הכופרים במליצת החל לו בהשגחתו, לו המאמין שהנהגת העולם היא בלי סדרים וכלי לבד, ויסניר טענות מזויפות מלך הרעות הנמלטות בעולם וכדומה, נפש כזאת היא לוכלה ועלוטה בחשכה מזוקעת בצלמות ונבוכה תמיד, וכמה תגדל רעתה! והצדיק האוהב לבד ומשפט ונל מעשהו בחמונה, ע"י חמונתו הזכה ההיא יחי' חיים מחוצרי' בזה ובבא. והבן זאת: (ה) ואף כי וגו', פה התחלת החזון שזכר, ושעור הכתוב הוא, ואף כי גבר יהיר, היין בוגד, ולא ינוה, ועינינו שחמר, הן אמת כי עתה נבוכדנצר, אין זה יהיר, משתכר תמיד, ובוגד בריעיו לנגדי בריתו: ולא ינוה, לא יוכל לנוח בנוה, כי כל מפלו ללבת להשחית (רחב"ע): היין בוגד, שותה היין, וכן לן היין (רד"ק). ולדעתי בעבור שהיין מרפעל מיין אחר לא תשבענה לבלעות החיים, כן נפשו המתאוות לא תשבע להשחית: (ו) הלוא אלה, מוסב למעלה, כלומר הל תחשוב שיתמיד בהצלחתו כי הלא אלה הגוים שכבש בעבים,

מצל

חבקוק ב

יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר
הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹא־לוֹ עַד־מָתַי
וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיטִ: (ז) הֲלוֹא
פֶּתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ
מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ לְמִשִּׁסָּה לָמוֹ:
(ח) כִּי־אַתָּה שָׁלַלְתָּ גּוֹיִם רַבִּים
יְשָׁלְלוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם
וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ:
(ט) הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם

במרום

תרגום אשכנזי קלד

שפּאָטטליעד אויף איהן ערהע=
בען, מיט זיננגעדיכטען איהן
„פֿערהאֶהנען: „וועהע דעם,
„דער זיך פֿאָן פֿרעמדעם גיטע
„בעריכערט! ויא לאַננע
„נאָך?—ווירד ער ניכט באַלד
„אונטער דעם שלאַממעם
„וואוסט ערליגען?—„(ז)אור=
פלעטצליך רעגט זיך דיין פֿער=
דערבער, ערוואַכען דיינע רו=
העשטאָרער, צור בייטע
ווירסט דוא איהנען דאָן. (ח)אָ
דוא! דער רייבער פֿיעלער
פֿעלקער! זייא נון דער רויב
דעם פֿעלקער רעכטעם, דעם
אונשולדיגען מענשענבלוטעם

וועגען, דער אונטערדריקקונג האַלבער, דיא דוא אָן לאַנד אונד שטאַדט אונד איינוואָה=
נער פֿעראיבט. (ט) וועהע דעם, דער פֿיר זיינען פֿאַללאַסט שאַנדגעווין הייפֿט! דער אין

דער

ר ש "י

לו. כמו עליו: ויאמר. הלומי לח מליצת החידה: הוי המרבה לא לו. זו היא המליצה
הנל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יגלו מלכי מדי ויטלו לח הכל: עד מתי. יהיה הולך
ומרבה ולימנו חלא מ:ביד עליו משא עון כעב של טיט. עב הוא ל' קורה כביד' כמו שמניתו ב'שכן
(דיחזק' מ"ח כ"ה) ועב ענן. וכן כלעות הבית והעבים (שם כ"ו): (ז) ויקצו. כמו ויקיצו:
(ח) שלות גוים רבים. השלכתם ממקומם: ישלוך כל יתר. פליטת העכ"וס: מ־מי חדם.
נוקמת דמי ישראל הקרויים חדם שנאמר (שם ל"ד) חדם חתם: וחמס חרץ. חרץ ישראל:
קריה. היא ירושלים: (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו. כונם ממון שהוא רע לו ולביתו לבנות לו בית.
לשוס במרום קנו. כדכתיב בספר (דניאל ד') הלח זח הי' בבל רבתח די חנה בנית' לבי' מלכו
בתקף חסני וגו' ובשעה שילח דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנאמר וגו' (שם) עוד מלתח בפום

מלכח

ב א ו ר

משל ישחו עליו בקרוב יומו, וישמחו בפלחו. ומליצה חידות לו, הדבור ההתפעלי קלר
הבמות ורב החיבות יקרח מליצה, ושם הוח חד הרעיון, יקרח מליצה חידותי (זיננגעדיכט
בל"ח); לו, כמו עליו (רש"י): ויאמר, המלין הזה: הוי המרבה לא לו, ח"י ו דמסני
ננסין לשון לילה: עד מתי, יהי' הולך ומרבה: ומכביד עליו עבטיט, הוי שבתחלת המחמר
ומשך גם למטה, כלומר הוי המכביד עליו וגו' ועינינו המכביד עליו ממון רב שחסף כמו טיט
עב שמכביד על גופו (מרד"ק): עבטיט, הפך כמו טיט עב, וכן כל רבי עמים (רד"ק):
(ז) הלוא פתע וגו', בפחע כתחום יקומו הנושכים חת מלנוחך ויעירו המזעזעים ומחרידים לוחך,
הם מדי ופרס המחרידים חת מלכות בבל בימי בלטשאצר: ויקצו, שרבו יקר ובח ביו"ד החיתן
לבד, ויו"ד השורש נעלמת מהמנחג (מרד"ק): (ח) כי אתה שלות, מפעלי הנפל, כמו סנות
נחף (לויכה ג' מ"ג): מדמי אדם, מ"ם הסיבה, כלומר, זה הרע יבח לך מרוב דם נקיים
שפכת, ומחמס שעשית בחרן, ובקריה ויושביה (מרד"ק): (ט) הוי בוצע בצע רע, כל בוצע
הוח רע, לך הוח להפלגה: לביתו, בבבל ביתו כלומר שנוזל חת העמים, לבנות לו בית
נפח וחזק: לשום במרום קנו, כבתוב גם' דניאל, הלח זח היח בבל רבתח די חנה בניתה

לבית

חבקוק ב

הַמָּרוֹם קִנֹּו לְהִנָּצֵל מִכַּף רָע׃ (י) יָעַצְתָּ בֹשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־
עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ (יא) כִּי־
אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ
יַעֲנֶנָּה׃ (יב) הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים
וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃ (יג) הֲלוֹא
הִנֵּה מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ
עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק
יִעָפוּ׃ (יד) כִּי תִמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת
אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־
ים

תרגום אשכנזי

דער האָהע זיך ניכטען ווילל,
אים פַּאר דעם שיקזאַלס מאַכט
בעפַּרויט צו זיין. — (י) דיין
ראַטהשלוס דעקט מיט שמאַך
דיין הויז, דער פַּעלקער שטורץ
בר־ינגט דיר זעלבסט פַּערדער־
בען. (יא) דער שטיין אין דער
וואַנד שרייעט אום ראַטַּע, אונד
דיא שפּאַררע אים האָלצענע־
זימוץ רופַּט איהם דיא אַנט־
וואָרט צו: (יב) „וועהע דעם,
„דער אויף בלוטשולד דיא
„שטאַדט ערבויט! דיא בורג
„מיט לאַסטערטהאַט בעפַּע־
„סטיגעט! —“ (יג) פַּאָם עווי־
גען, דעם וועלטאַללס העררן,
איזט עם בעשלאָסטען: עם מיהען זיך דיא פַּעלקער, דאָך פַּיר דיא פַּלאַממע נור, — נאַ־
ציאָנען ערמידען זיך בלאָם פַּיר אייטלען טאַנד. — (יד) דאָך איינסט ווירד דער ערדקרייז
פַּאָלל ערקענטנים דער מַיעסטעט דעם עוויגען זיין, ווייא וואַססער דעם מעערעם פַּלע־
בע

ר ש "י

מלכ"ח וגו' ובנין זה (י) יעצת בשת לביתך. חסר יעצת לקלו' עמים רבים והכסדת עלמך. קלות
ל' שלים וקילוף כמו הקלות את הנית (ויקרא י"ד): וחוטא נפשך. כמו (משלי כ') מתעבר חוטא
נפשו חוטא לחנך נפשו פורפיי"ט שחר"מ בלע"ז: (יא) כי וגו'. התנניס חסר גזלת תזעקה
מן הקיר: וכפיס מעץ יענה. לל החבן נקול לנגדה שניהס לועקים. וכפיס מעץ יענה
תרגוס יונתן ושיפת מגו מריחת. שיפת לשון קסס שבחין בלשון חכמים דלדול"ס בלע"ז
מריחת הוח הקורה: (יג) הלח הנה מחת ה'. בחלס פורענות לעוגי רשעה:
וייגעו עמים בדי חם. כחשר תניחס חמתי כחם עד שיהו דיים. בדי חם לייס"ן בלע"ז:

ב א ו ר

לבית מלכו בתקוף חסגי וליקר הדרי: להנצל מכף רע, כי חסב בגחותו כי בכח גבורתו ינלל
מכל מקרה ופגע רע, ולח יחלוט בו יד העוגם והרע המעותד לבח על הסובעים, ותבין זה
תרגומי (טיקזחסחאחכט): (י) יעצה בשת, חמר הגניח, חך בחמת עלתך חסר יעלת לביתך,
תכסהו בושה, כשיכלו החוניס ויהרסו הבנין: קצות עמים רבים וגו', הכריתה וההכסד
שהכנות לעמים רבים, תהיה לחטח ולחסרון בנפשך, כלומר לעלמותיך: קצות, מקור מן
הקל, ועניגו לשון כריתה וחתוך כמו וקלות לת כפה: וחוטא, כמו והייתי לגי ובני שלמה
חטחים, בפ"י ז"ל כתב חוטח לחנך נפשו פור"פייט שחר"מ בלע"ז (כ"ל פור פערדרע סאן לחמע).
(יא) כי אבן מקיר תועק, דרך משל שחבני הבית לסר בנית בגזל תעזקנה מקיר לנקוס
נקמתס, כחלו לך תוכלנה לסבול חרפתן; וכפיס, ת"י ושיפח מגו מריחת, שיפח, לשון קיסס שבחין
בלשון חכמים דלד"ורע בלע"ז (רש"י) (כ"ל דעלחטטער, וחם פַּאָן וויינער וַאטטע וָאזגעהט).
ובב"ס (מס' תענית ח') פירש"י חכי לבינה ורגילין לתתה בין ג' נדבכי הלבים, וכן תרגמתיו:
(יב) הוי בונה, מענה הכפים ע"ד משל, חוי לזה הבונה עזרו ומייסד קריתו בדם נקייס שבפך
ובגזל: (יג) הלוא, לשון חזוק, כלומר לחרי שה' לבחות יען ומי יפירנה? וייגעו עמים,
עם הכבדים שעדתו ויגעו לחסוף הון ושלל רב, כל יגיעס לריק יהי' ולשרפת חם: נדי חש
בדי ריק, מלות די נוספת, כמו כדי מרנה לרוב (שובטים ו' ה') רל"ק: (יד) כי המלא
הארץ וגו', לז נדחות עמי החרן לת נפלחות ה' ומשפטיו חסר יעשה נעם בבדים ובנובדנלר,

יִם: (טו) הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ
חֲמָתְךָ וְאַף שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט
עַל־מְעוֹרֵיהֶם: (טז) שָׂבַעְתָּ קָלוֹן
מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַם־אַתָּה וְהֵעָרֵל
תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין יְהוָה
וְקִיקָלוֹן עַל־כְּבוֹדֶךָ: (יז) כִּי־חֲמַס
לְבָנוֹן יְכַסֶּךָּ וְשֹׁד בְּהֵמוֹת יְחִיתָן

מדמי

כּע אומהילפט. (טו) וועהע
דעם מיט זיינען טרינקגענאָמ־
סען שוועלגענדען! ער רייכט
איהנען הין דען שיימענדען פּאָ־
קאַל, דאַס זיא בעצעכט פּאָן
זיינעם נרימען טוימעלן, אונד
זיינע בליקקע זיך אַן איהרער
בלאָסע וויידען. (טז) דא שאַנ־
דע דיר נעניגעט מעהר דען
רוהם, זאָ לעהרע איך דיא—
צודיינער איינגען שמאַך—דען
דיר פּאָם עוויגען הינגעריי־
טען ראַכעקעלך, ביז עקעל־

האַפּטער אונפּלאַט דיינע ווירדע שענדעט. — (יז) יאַ, דיין אין לבנון פּערוויבטער פּרע־
פּעל ווירד אינסט מיט שאַנדע דיך בערעקקען; דער טהיערע רויב ווירד דיין שרעקבילד זיין,

ר ש ״ י

(טו) הוי משקה רעהו. יין נתותה השקאה הוא מספח ותוסף לת חמתו ואף עליו משכרהו נחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט מעוריהם על גלוייס ולראות לת ערות' זה נ״ל שהיה משקה לת המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי זכה כדתמרינן בפס' שנת. ד״ח הוי משקה רעהו בסדר עולם דורסי כלפי בלשכר שהשקה לת הזריס בכלי בית המקדש ונהם נספחו ונשתכרו בחמתו של הקב״ה ובו בלילה נהרג: על מעוריהם. להגלות קלונס ורלו ערוותיהם בניולם: (טז) והערל. ה״ח משמשת בתיבה זו בל׳ התפעל כמו (דניים כ״נ) התכף חל עמך תף כתן הערל האטם בשממון ובתמהון לב כל ערלה ל׳ לוטס הוא כמו ערלה לזנס (ירמיה ו׳) ערלות לב וערל בשר (יחזקאל מ״ד). וי״ת ואיתערטל ל׳ ערוס ועריה (שם): (יז) חמס לבנון. בית מקדשי: ושד בהמת יקיחן. שוד בהמתך ולכלוסך לשר הורגו לת עמי ישראל הוא ישכרס:

מדמי

ב א ו ר

יגיעו כלם לת בנוד ה׳ וידעו נחמת כי הלל משניח במעש׳ בני לדם לתת לחים כדרכיו. ובחותו לזון ממש ונח יעש׳ ע״ה על הכרת החמת שתתרחב על פני כל הלרן: (טו) הוי משקה רעהו, יוסיף הנביח לנסוך כעסו על נבוכדנלסר בענור התוענות לשר יעשה, שותה ומשתכר עם מלכי העמים שבחו בגרית עמו, והוא יבגוד בם, ויכרס בחמתו להתלוצן בם וללעוג עליהם ולשמוח בקלונם: מספח, ענינו דבוק כמו ספחני נח (ירמ״ק): חמתך, מלה משתמעת לתרי לפי, כי כוונת הנביח בחמת בן על החימה והלף של נבוכדנלסר הרשע, בן על חמת היין שנידו. והתבונן המשל הזה, כי נעים ומכוון מלד עם לחמת הענין, כי כמו הלדם הכועס, מעלה קלף על פיו ושפתיו מרוב חומו ולם התערה לשר בקרבו, בן היין בעת המזגו בכלי יעלה קלף ולבעבועות מרוב חלקי הלם לשר בו, ולתבין בזה כוונת תרגומי: ואף שכר, יכרס בחמתו: למען הביט על מעוריהם, עת כי יחוגו וינועו בשכרותם וינלה ערותם לעיניו. ודרש חז״ל ידוע: (טו) שבעת וגו׳, לפי שלתה תלהב הקלון יותר מן הכבוד, לכן תשתה גם לתה לת כוס התערלה שניד ה׳: והערל, ענינו עד שתגלה ערלתך ותהי׳ נקלה ונבזה לעין כל. ותרגומי כפי הכוונה: וקיקלון, מלה מורכבת מן קיא וקלון, וענינו שיהי׳ שותה ומשתכר עד שיעלה קיאו בדרך המשתכרים המקיאים מפיהם ויהיו ללעג ולקלס לעיני רואיהם ויתבזה בגודם: (יז) כי, החמס שעשית ללבנון יכסך בושה ושוד שעשית לבהמת שוכני לבנון יהי׳ לך למחתה. ובוונתו על לרן ישראל ושוכניה: יחיתן, שרשו חית והוי״ן לנקבות רבות, כי מוסב על הבהמו׳ שיפיל עליהם חתת מרלתו בעת שיהי׳ נערך מבני לדם ולר בין החיות,

חבקוק ב

מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה
וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ (יח) מָה־הוֹעִיל
פֶּסֶל כִּי פְסָלוֹ יְצָרוֹ מַסֵּכָה וּמוֹרֶה
שֶׁקֶר כִּי־בָטַח יֹצֵר יְצֹרוֹ עָלָיו
לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אִלְמִים׃ (יט) הוֹי
אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה עוּרִי לְאֶבֶן
דּוּמָם הוּא יוֹרֶה הִנֵּה־הוּא תָפוּשׂ
זָהָב וָכֶסֶף וְכָל־רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ׃
(כ) וַיהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו
כָּל־הָאָרֶץ׃

חבלה

תרגום אשכנזי

אָב דער בלוט שולד, אָב דער פֿרעפֿעלטהאַט דיא דיא פֿער־איבט אַן לאַנד אונד שטאַדט אונד איניואָהנער. —(יח)וואַס פֿראָמט דעם בילדנער דאַז געשניטצטע בילד! וואַס דער מעטאַללענע גענטץ דעם פֿאַלשען פֿריעסטער! וויא קאַן דער קינסטלער דעם ווערקע זיך פֿערטרויען? דעם שטוממען געטצען, פֿאַן איהם זעלבסט געפֿאַרמט? — (יט)וועהערעם צום בלאָקקע שפֿרעפֿענדען: ערוואַכֿע! צום אינבעוועלטען שטיין: ערמונטערע דיך! קאַן דער דיין פֿיהרער זיין, דעסטען אויסענזייטע מיט גאָלד אונד זילבער רייך בעלעגט, דעסטן אינגערעם נייסטלאָ איזט? — (כ) דעם עוויגען נור אין זיינעם היילינגען פֿאַללאַסטע — איהם שווייגע עהרפֿורכטפֿאָלל דער גאַנצע ערדקרייז! —

ר ש י

מדמי לחם. מחמס דמי ישראל: וחמס ארץ. ישראל: קריה. יהושלים: (יח) מה הועיל. לנכל פסל: כי נטז. החרש היוצר והיה יוצרו על אלוהו זה: עליו. על יצירתו זאת הוא נוטח שיעזור לו לאחר נח לעשות אלילים אלמים: (יט) הוי יורה. בתמיה: (כ) וה' בהיכל קדשו. מוכן ליפרע: הס מפניו כל הארץ. הס לי שיתוק ודמימת תורגן:

ב א ו ר

כנזכר בדניאל. והכן נועם האלילה שנמקרת זה, שאמר כי החמס שעשה יכסהו, כלומר שיהי' מרחהו כלו כאיה רעה הטורפת וחומסת, ושוד בהמות, שהרגיל בו מנעוריו ונשתנה בו לטבע, יקח את כל רוחהו: (יח) מה הועיל פסל, למלך בבל שהי' מתפאר בו, כמבואר המעשה בדניאל: כי פסלו יצרו, האומן שיצרו ופסלו, מה תועלת יש לו בו (מרד"ק). והנה לא לבד על ידם מצחית ונפשי בזה: — מסכה ומורה שקר, גם האליל לאחר נסך האומן ממחטות, מה הועיל למורה שקר, הוא כהן האליל לאחר שעשה בו את העם: כי בטח יצר יצרו עליו, המעשה נקרא יצר והעושה יוצר, וכן יצר אמר ליוצרו לא תהיה; ואמר דרך תימה, איך יהי' תועלת במעשה ידי יוצר לבטוח על מעשהו: לעשות אלילים אלמים, שאין מענה בפיהם לענות אל קוראם: (יט) הוי אומר לעץ, אוי לאומן הזה שאחר יצר את האליל עץ ואבן, וימה במעשהו כאלו אמר לעץ ואבן הקיצו והעירו! דומם, תואר לאבן, ענינו מבלי חיות: הוא יורה, בתמי' איך יחשוב השכל הזה שהוא יורנו את המעשה שאחר יעשה: הנה הוא חפוש, שאחי שהוא מלופה ומיופה בזהב ובכסף מבחוץ, אך פנימה כל רוח אין בו, לפיכך רוח בהמה: (כ) וה', וי"ו ההפוך, כלומר אמנם ה' שהוא בהיכל קדשו. כלומר מכל קדושתו ועלמותו האמתית, אליו לבדו יאות הגדולה והרוממות: הס מפניו כל הארץ, לו נאה הכנוד והמורא, שיהם מפניו כל האדם וישתומם מיראת כבודו:

חבקוק ג

ג (א) תְּפִלָּה לַחֲבַקּוּק הַנָּבִיא עַל־
שִׁגְיֹנוֹת: (ב) יְהוָה שָׁמַעְתִּי
שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי יְהוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב
שָׁנִים חַיֵּהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ
בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכֹּור: (ג) אֱלוֹהַּ
מִתֵּימָן יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן
סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ

מלאה

תרגום אשכנזי קלו

ג (א) געבעט דעם פראפעטען
חבקוק אויף שגיונות
(ב) עוויגער! פֿור דיר פֿאלל פֿער
נאהם איך יענע קונדע פֿאן
דיר — אך! דיין ווערק, עווי־
גער! ערהאלטע עם, ווען דיא
צייט זיך נאהעט, מאכע קונד
אין יענען יאהרען, דאס אויך
צירנענד דוא נאך אן ערבאר־
מען דענקסט. —

* * *

(ג) אלס גאטט פֿאן תימן אייג־
הערצאג, דער אללערהיילינ־
סטע פֿאם בערגע פארן, דא בערעקטע זיינע מאיעסטעט דען היממל, זיינעם רוהמס
וואר

ר ש "י

ג (א) על שגיונות. יש לפותרו כתרגומו: ולפי משמעו נקט רחמי' על עלמו שהטיח דברים כמו (לעיל ו') ע"כ תפוג תורה ותעשה לדם כדגי הים קנתר לאיר מדת הדין: (ב) שמעתי שמעך. לאחר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ולותו לאתה סונל: יראתי. למרתי איך מדתנית מדת הדין נעון ישראל: פעלך בקרב שנים חייהו. פעלך הרחמון שהיתה נפרע לנו מלויגינו בקרב שני הלרה אחנו שרויים כה חייהו כלומר עוררה והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו: ברוגז. שתקליף על הרשעים: רחם תזכור. כמו לרחם: (ג) אלוה מתימן יבוא. עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הרחמון שהוא מבקש לפניו לעוררהו ופועל תינחן של ישראל ופורענות דורות הרחמונים כשבאת ליתן לת התורה לא קבלוהו. מתימן. עשו: (חזרת על עשו וישמעאל בו'. מהר"ן): פארן. ישמעאל כדאמר ויצב במדבר פארן (בראשית כ"א): כסה שמים הודו. בשיני

באור

ג (א) תפלה, המפרשים נחלקו בדעותיהם על ענין התפלה מה היא. והנכון לפי עניני, כי לאחרי הודיע מלהיט לת הנביא בנבואה הקדומה שיבאו עם כשדים בארץ, בחמרו כי חמס לבנון יכסך, ובמרו רחמיו על עמו והתפלל עליהם שיהי' ה' להם למחסה ולמשתור בימי הלרה הזאת. והקורא המשכיל יבין ההבדל העלמי שבין תפלה זו לתפלת הנביא בתפלת הספר; כי שם ענינה זעקת מתלונן ומתעבר על העול הנעשה לו, ומליכותיה כלם יורו על הסתערת הנפש ורוגזה, ופה ענינה השתוממות הנפש מלקח ובקשת לעורר רחמי האל וחסדיו. — ורלוי לחלק הפרשה הזאת לד' מחלקות כפי ההבדל ענייניהם. בחלק הא' (מן פ' ג' עד ג') יפתוך הנביא שיחו לפני ה' להיות מרחם על עמו ולהחיותם בעת לרתם, ויזכור לפניו מדת גבורתו, שהרחמים והרוגז נחדשים בחקו. ומתוך כך בא לספר בחלק הב' (מן פ' ג' עד ט"ז) חסדי ה' וגבורותיו שעשה לישראל בימים שעברו, ויסודר יוסף קריעת י"ס ומתן תורתינו. ובחלק הג' (פ' ט"ז) ימשוך לענין הרחמון לספר עת הלרה היעודה לו מפי ה' ויפרט המקרות המסובבות על ידה בארץ. ובחלק הד' (מן פ' י"ז עד תמו) יסיים בנחמה ובבטחון על החל המושיע: — שגיונות, שם כלי זמר: (ב) שמעתי שמעך יראתי, ירלה ורעד לחזתני בשמעי השמועה ממך: ה' פעלך, ישראל שהם פעלך, כבתוב על בני ועל פעל ידי תלוני (רד"ק): בקרב שנים, שעורו כמו בקרוב השנים החלה שיעדת: חייהו, שמרהו שלא יכלה ע"י החויב: בקרב שנים הודיע, מדת קדחך, והוא ברוגז רחם תזכור, כלומר גם בתוך הרוגז והחימה עוד תזכור גם רחמך: רחם, שם נל"י ומזמנו רחמים נל"ר: (ג) אלוה מהימן יבוא, החל לספר החסד הגדול שעשה לעמו ביום מתן תורה, כמ"ש וזרח משעיר למו, כי תימן הוא שעיר, וכן מהר פארן, כמ"ש הופיע מהר פארן: כסה שמים הודו, ממרחות הלפידים נרחה הוד

חבקוק ג

מָלְאָה הָאָרֶץ: (ד) וְנֹגַהּ כָּאוֹר
תִּהְיֶה קְרָנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן
עֻזּוֹ: (ה) לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא
רֶשֶׁף לְרַגְלָיו: (ו) עָמַד וַיְמַדֵּד
אֶרֶץ רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ
הָרֵרֵי־עַד שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם
הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ: (ז) תַּחַת אָוֶן
רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת

עזו קרי ארץ

תרגום אשכנזי

וואַר דיא ערדע פֿאָלל. (ד) אין העללער גלאנץ וויא זאָננענ= ליכט, שטראַהלען ווערפֿענר אום זיך הער, וואַר דיא הילל זיינר אַללמאַכט. — (ה) טער= טענדע זיכט ניאַנ פֿאָראַו, פֿערצעהרענדער בליץ פֿאָלג= טע נאַך. (ו) ער שטאַנד — דיא ערדע וואַנקטע, ער בליק= טע הין — אונד נאַציאָנען שוואַנדען; עס צערשפליט= טערטען דיא אוראַלטען בער= גע, דיא עווינען היגעל זאַנקען ניעדער בייא זיינעם פֿאַטצו= גע אויף דיא אונטערוועלט. — (ז) אין רעגער אַנגסט ערבליקטע איך כושן'ס היטטען, אים לאַנדע

ר ש " י

ליזרעל: (ד) ונגה. לאורו היום: כאור תהיה. כאור המיוחד אל שבע' ימי בראשית היה וכן ת"י: קרנים. ל' מאור כשהוא נוקב וזורח דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטין וכן (שמות ל"ד) כי קרן עור פניו: מידו. של הקב"ה נאו להם: ושם חביון עזה. ונתרגומו גם נגלה עזו שהי' חבוי למפרע בסתר עליון: (ה) לפניו ילך דבר. מלחתי במדרש אגדה בשעת שנתן הקב"ה תורה ליזרעל טרדו למלאך המות להסלינו לדברי' אלא יעמוד לקנתר ולומר חומה שעתידה לנפול בך לסוף לרגעים יום ותתה נותן להם את התורה: ויכח רשף לרגליו. מלאכי רשף באו עמו לסיני: (ו) עמד וימדד ארץ. המתין להקדק בדין דור המבול למחול להם מדה כנגד מדה ומדד עומד כלשמר נגד ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג') ממתין ומדקדק בדינם וימדד ארץ ברותחים קילקלו וברותחים נדונו: ראה. בדור הפלגה שעל ידי שהיו שם תחת כולם בעלה בדבריהם ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית י"ח): ויתר גוים. הפילם לשבעים ל' כלשמר ויתר ממקומו (לעיל ל' ז) לנתר נהם (ויקרא י"ח): הרגי עד. שרי העכו"ם: הליכות עולם לו. הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא: (ז) תחת און. שנמלא ליזרעל: ראיתי אהלי כושן. שעומדים בגלי ומזעזים את יזרעל ונתכנעם לפניך

באור

גבורתו בשמים והדר כבודו בארץ: (ד) ונגה כאור, מראה כבוד שכינתו הי' כאור השמש בגבורתו, כמ"ש ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר: תהיה, עתיד במקום עבר ומוסב על נגה: קרנים, מלשון כי קרן עור פניו, והמה הזכיכים והגלולים התוזרים מגוף המאיר: מידו לו, מוסב על מלת כאור, ר"ל כאור השמש המשליך קרניו זהר מסביב לו, וכן בח בעיני כשר להביט אל תוכם: ושם חביון עזה, כלומר שם בתוך מראה הנגה ההוא פנימה, עוז שכינתו חבוי ונסתר מעין כל רואה, וענין המשל על הסתרת הזעת כבודו משכל האנושי: (ה) לפניו ילך דבר, יספר הנביא בדרך משל הליכות אלוה בקדם על תופן נשגב ונורא, כאלו לפני בואו ילך דבר הממית, ומאחריו יכח רשף והוא הברק העורף, מלשון רשפי אש. (ו) עמד וימדד ארץ, בעמדו על הארץ, היה נודדת מפניו, כת"י ותזיע תרעת: ראה ויתר גוים, כלומר כאשר לבר היתה מאבדת את הגוים. ויתר, כמו לנתר נהן, שהוא לשון לוג וקפילה: ויתפצצו, ענין שבירה עם פזור החלקים הנה והנה, כמו וכפטים יפוצץ סלע: שחו, מפעלי הבשל והרחוי שחתו, והטעם ירדו למטה ממקום גבהם. וכל זה להפלגת המשל: הליכות עולם לו, בעת הליכות אלי בעולם התחתון והגלות בכושן באהל: (ז) תחת און ראיתי וגו', לפעתי מלת און פה מלשון בן חוני, בהיחות הוי"ו. ובאין הוא לשון זה רמז לבבר כושן בשעתים ואהל מדין על דבר גדעון הנלחם ליזרעל (מדברי הרלב"ע): ירגזון יריעות ארץ מדין, היריעות הפרוסות על

אֶרֶץ מִדְיָן: (ח) הֲבַנְּהָרִים חָרָה
יְהוָה אִם־בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם
עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־סוּסֶיךָ
מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה: (ט) עָרֵיָה
תָּעוֹר קַשְׁתֶּךָ שִׁבְעוֹת מַטּוֹת אֲמֶר
סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ: (י) רָאוּךָ
יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן
תְּהוֹם קוֹלוֹ רוֹם יָדָיהוּ נָשָׂא:
(יא) שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר

חציך

תרגום אשכנזי קלז

לאַנדע מדין דיא צעלטע העפּ־
טיג בעוועגט. (ח) איזט דער
עוויגע אויף פּלוטהען ער־
גריממט? טריפּפּט דיין ענט־
בראַננטער צאָרן דיא שטראָ־
מע? דיין אונווילליגען דאַז מעער?
דאַ איינהער דוא פּעהרסט
מיט דיינען ראָסטען אויף קריע־
געסוואַגען פּאָם זיענע פּראַנ־
גענד, (ט) שליידערסט אוים
דעם ענטבלעסטען באָגען, ריא
אויף דיינען מאַטשפּרוך בע־
שוואָרענען פּפּייל, אונד
שפּאַלטעסט גיעוועסער גלי ך
פּעסטעם באָדען. (י) דיך זאַ־

חצים

הען דיא בערגע אונד בעבטען, שטראָמע רוישטען שיימענד דאַהין, דער אַבגרונד טאָבטע, טהירמטע דיא וואָגען היממעלאַן ג (יא) זאָננע אונד מאָנד שטאַרטען אין איהרער באַהן

ביים

ר ש " י

ירגזון יריעות וגו' הכל כתרגומו: (ח) הנהרים. ים תמיהות שהן קיימות הרחינו שכל חלה עשה ופי' המקו' כתרגומו: מרכבותיך. לנו ישועה: (ט) עריה תעור קשתך. נגלה נגלית גבורתך: שבעות מטות. שבועות שנשבעת לשבטים: אמר סלה. מאמר המקויים לעולם. לומר נקוד פתח (ר"ל סגול) וט' נמי למעלה שהוא שם דבר: נהרות תבקע ארץ. כתרגומו: (י) ראוך יחילו הרים. הרי גבעי ארזון שנבקעו זה עם זה: זרם מים עבר. בשבתם בירדן תמו נכרתו המים וענר קילוח שטף המים לשפולי של נהר והנחים מלמעלה קמו עמדו: נתן תהום קולו. שנחוהו יושבי הארץ: רום ידיהו נשא. לשון המים הודו לו: (יא) עמד זבלה. במדוריהון

כל

ב א ו ר

להלי יושבי ארץ מדין רגזו ונעו ממקומם: (ח) הבנהרים חרה ה', זכר בקיעת י"ם וירדן, ואמר ד"מ מה זה הי' לנהרים, האם חרה לף ה' גם שנבקעו. ובכל הענין במ"ש לקוק (מדברי הרד"ק): כי תרכב על סוסיך, ידמה הנביא הגלות כבוד עוזו בגבור רוכב על סוס מוכן למלחמה ועמו מרכבות חיליו, כן נלחם ה' לישראל ניס: מרכבותיך ישועה, תואר למרכבות, כלומר נתזרו בגבורת יצ ימיו: (ט) עריה תעור קשתך, יוסיף לדמות החל כחים חיל תופס קצת, וטעם עריה גלוי, וכן תעור הוא ענין גלוי, כלומר תגלה הקצת תצר בידך לירות החנים: שבעות מטות אמר סלה, מטות הם החנים, כחלו המטות נשבעות לקיים מאמרך סלה (רחנ"ע): נהרות תבקע ארץ, תנקע נוכח לעם, והנהרות הנבקעו' הם הפעולים, ושעורו תנקע הנהרות שהמה נגרות בארץ הינשה הנוחה להנקע: (י) ראוך יחילו הרים, יוסיף להפליג המשל, כחלו ההרים חלו ורעדו ממרחות נוראותיו: זרם מים עבר, המים נרעשם עברו ממקומם: נתן תהום קולו, תהום הוא קרקעית הים ונעת כי יסער הים גליו נדמ' כחלו הקול עולה מתחתית המים: רום ידיהו נשא, התהום נשא ידו לרום שמים, ויתכן שלקח המשל ממקרה הטבע הנודע לנו מים המזרחי, כי לפעמים ינשאו משברי גליו ויעלה לשמים זיקף, וזו ירחה כמו תמונת עמוד של מים העולה משטח המים עד לב השמים, ויקרא (טרומבע, וואסטער הוזע בל"ח): (יא) שמש ירח, מסר ו"ו כדרכו לפעמים: עמד, כל לחד: זבלה, בשמים שהם זבול ומעון להם, והם"ח נוספת כמ"ש לילה כי המלה מלעיל

חבקוק ג

חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ׃
(יג) בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף תָּדוֹשׁ
גּוֹיִם׃ (יג) יָצָאתָ לִישַׁע עַמֶּךָ לִישַׁע
אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹאשׁ מִבֵּית
רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה׃
(יד) נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו
יְסֹעֲרוּ לְהַפִּיצֵנִי עֲלִיצָתָם כְּמוֹ־
לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר׃ (טו) דָּרַכְתָּ
בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים׃

פרזיו קלי

שבעתי

תרגום אשכנזי

ביים ליכטע דיינער געפֿלינעלטען פֿייל, ביים גלאנצע דיינער בלינקענדען שפּעראַ. (יג) צירנענד שרייטעסט דוא אויף דער ערד איינהער, צערמאַלמעטעסט פֿעלקער אונטער דיר מיט נרים, (יג) צאָגסט אויס, דיינעם פֿאָלקע צור הילפֿע, צור הילפֿע פֿיר דיינען געזאַלבטען, צערשמעטטערסט טעסט דען גיעבעל אויף דעם זויטהריכם הויז, פֿערהעערסט דען גרונד זאַמט דעם געוימז, (יד) דורכבאָרטעסט מיט זיינען אייגענען פֿיילען דאָז הויפט יענער ווייטהענדען ראָטטען, דיא שטירמענד מיך צו צערטרימערן דראָהטען, אונד שאָן זיך אינניג פֿרייען דען בערגענטען אים שטיללען צו פֿערניכטען. (טו) מיט דיינען ראָסטען בראָנטעסט דוא אייגען וואַנ דורכם מער, אויף גיטהירמטען וועללען קעמפֿענדער פֿלוטהען.

* * *

ר ש "י

כל תיבה שבריבה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ופירשוה על מלחמת גבעון כתרגומו: לאור חציך יהלכו. ישראל: (יב) בזעם תצעד ארץ. לגרש שבעה עכ"ם: (יג) ליצע את משיחך: שאול ודוד: ערות יסוד. תחתית עכ"ם: עד צואר. הוא גובה החומה והמגדלים: (יד) נקבת במטיו ראש. סנחרב וסייעתו שיהו סוברים ברוח סער להסיענו והוא היה מטה שהיית רוחה בתוכו ראש. סנחרב וסייעתו שיהו סוברים ברוח סער להסיענו והוא היה מטה שהיית רוחה בתוכו לקח פרזיו. לקחי עריו ועירותיו כמו (זכריה ב') פרזות תשב ירושלים ערי הפרזי (לעיל ג'): עליצתם. כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרוזים עם עני: (טו) דרכת ים. בחיילותיו הכבדים כחול הים: חמר. ת"י בדגור ל' חמרים חמרים (שמות ח'):

באור

(רד"ק) וירמוז על עמידת השמש וירח במלחמת יהושע עם המלכים: לאור חציך יהלכו כאלו מספרה הלבנה ובוזה החמה להאיר לארץ, מפני אור חניך, ומלת יהלכו תוחר לחציך המהלכים בחוק, ולכן הוא נפיעל: לאור חציך, נגד אור השמש שזכר: לנגה ברק חניתך, נגד נגה הירח שזכר: ברק חניתך, משל על חניתי הברזל שהשליך ה' על האויבים, כי חניתי הברזל מבהיקים כברק (רד"ק). (יב) בזעם תצעד ארץ, פעל לעד נופל על ההליכה בחוזק ובכבדות. ולדעתי הוא נרדף בעניינו עם מלת תגעדה, שהיא תכוזית מחוכר ודבוק על הזרוע כי כן דרך הצועד להיות רגליו דבקות בארץ ופעיותיו כבדות עליה: באף תדוש גוים, תחת מדרך כף רגלך: (יג) יצאת לישע עמך, כענין יוצא לנצח: לישע את משיחך, שאול ודוד (רש"י): מחצת ראש מבית רשע, ראש הבית הוא הגג ועליה: ערות יסוד, ענין גלוי, וכן ערו ערו עד היסוד בה, והטעם שאתה תכלה את כל מבית רשע, מן היסוד עד הגוחר, השם עמודי התוך: (יד) נקבת במטיו, של הרשע בעצמו: ראש פרזיו, כמו פלגיו בחליף זעזע"ן: יסערו להפיצני, לשון בתו כרוח סערה להפיץ לחותו בגויים (רד"ק): עליצתם, של הרשעים החלה, כלומר שמחתם, וכן עלץ לבי: כמו לאכול עני במסתר, כמו שמחת היתה הבא לאכול עני בסתר אין יודע ואין מוקס נקמתו ממנו: (טו) דרכת בים סוסיך, להלחם בגליים: חמר, לשון חמרים חמרים (רש"י): מים רבים, יפה נאר התלון רד"ם בנחומו על

חבקוק ג

(טז) שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי לְקוֹל צָלְלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם צָרָה לַעֲלוֹת לָעָם יְגוּדֶנּוּ: (יז) כִּי־ תְאֵנָה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים כִּחַשׁ מַעֲשֵׂה־זָיִת וּשְׁדֵמוֹת לֹא־עָשָׂה אֹכֶל גָּזַר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר בָּרְפָתִים: (יח) וַאֲנִי בַּיהוָה אֶעֱלֹזָה אָגִילָה באלהי

תרגום אשכנזי קלח

(טז) אַבער אַך! אין הערטע עם, מיין אינערעם ערבעבטע אָב יענער שטיממע, דיא ציט־ טערנד פֿאָן מיינעו ליפּפען טאָנט. — עם דורכשויערט מיין געבין, שרעקט מיך אויף פֿאָן מיינעם זיטצע, דאַס איך רוהינ האַררעו זאָלל אויף דעך אונגליקספֿאָללען טאָג, וועך שאַרעניויזע יענעם פֿאָלק זיך נעהרט. (יז) אַך! דאַ ווירד קיין פֿיגענבוים מעהר בליהעו, קיין ווינשטאָק פֿרי־ בט טראַגעו; טיישעו ווירד דעם עהלבוימם פֿרוכט, דיא אֶקקער קיינע שפייזע בריגעו. רַא איזט אין דעו הירדעו קיין שאַף צו פֿינדעו, קיין רינד אין דעו שטאָללעו מעהר. —

* * *

(יח) דאָך איך ווילל דעם עוויגעו מיך פֿרייעו, פֿראָהלאָקקעו דעם גאָטטעם מיינעם היילם.

ר ש " י

(טו) שמעתי ותרגז בטני. ת"י לשרת בגל שמעית וזעו מלחיך מן קדם דינך די לתדנו מלרחי: לקול צללו שפתי. לקול השמועה לחזני רעד עד שספתי נקשות זו לזו וקול נשמע. צללו ל' מלילת הסוס (זכריה י"ד) טינטי"ר בלע"ז: ותחתי ארגז. במקומי תני מזדעזע: אשר אנוח ליום צרה. אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ליום אשר אמר להעלות מתוכו את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב בגדודיו לארצו: (יז) כי תאנה לא תפרח. כתרגומו. ויש לפתרו כמשמעו שוב אין הללחה לכל מעשה בגל מעתה: ושדמות. שדה לבן: ממכלה. דיר הצאן: (יח) ואני בנסת ישראל בה' אעלוזה:

באור

ההפטרת, שהוא מלשון וימרוהו ורגז והוא שם הפועל, כלומר המים שרחמו כחלו משברי וגליו מריבים ונלחמים זה עם זה בתנועותיהם: (טז) שמעתי, חוזר לדברי הרחמונים לעורר על היפוך הקודם, כי תחת שהיה ה' תמיד עומד לימין עמו להושיע לותם מיד לויניהם, עתה יכה את ארם וימסרו ביד החויב: והרגז בטני, רמז ללב, כמו חדרי בטן: לקול, השמועה: צללו שפתי, מלשון מלילת הסוס טינטי"ר בלע"ז (בל"ח קוינגען, טאָנען) (רש"י). ולדעתו עניינו שהשפתים נוקשות זו לזו מן היראה ורעד אשר לחזוהו. ואנכי הלכתי בעקבות המתרגם השלם רד"ק, ולדעתו הוא פעל יולא, וטעמו לקול אשר השפתים היו מלוללות לותו בהרעדה, ומוסב על משך הנבואה אשר ילחה מפי הגביא כאשר ישים אלהים בפיו: יבוא רקב בעצמי, העלם הירקב בגוף החי ירגיש תמיד הרעדה פנימית: ותחתי ארגז, כלומר שתחלחל ותנוע ממקומי: לעלות, הצרה לעם ישראל: יגודנו, בגלי הכשדי עליו גדודי גדודים כמו גד גדוד יגודנו, והכתוב מוסב על ישראל: (יז) כי תאנה לא תפרח, יתלונן על המקריס הרעים המתהוים בארץ ע"י חרבנה וממתה: כחש מעשה זית, מי שהיו עומד בשמונתו יקרא מכחש, ולכן יאמר בל"מ שהזית יכחש במעשהו ולא יוליא פריו: ושדמות, שדה זרע: ממכלה, בה"א כמו ממכלות לאן נאל"ף (רד"ק): ברפתים, שם למוצב הנקר: (יח) ואני, וי"ו ההיפך, כלומר

חבקוק ג

בֵּאלֹהֵי יִשְׁעִי: (יט) יְהוִה אֲדֹנָי חֵילִי וַיָּשֶׂם רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־ בָּמוֹתַי יַדְרִכֵנִי לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹתָי:

תרגום אשכנזי

היילם: (יט) דען נאָטט דער הערר איזט מיינע מאַכט! ער בעפֿליגעלט מיינען פֿום דעם הירשען גלייך, אונד לייטעט מיך זיכער אויף מיינען הע־ העז.— דעם זאַנגמייסטער אויף מיינעם זאַיטענשפיעל!

ר ש י

(יט) למנצח בנגינותי. לכן לוי המנצח בשיר ב"ה למנצח לו בנגינותי והלוי יתן קול בנגדו בכלי בשיר. למנצח כמה דעת לומר (עזרא ג') ויעמדו הלויים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגו'. בנגינותי הוא לשון נעימות קול להריס ולהשפיל קורגיניידור"ם בלע"ז:

באור

בכל זאת לוי לשמח בה' ובישועתו כי לא יעזוב משלו מאתי: (יט) חילי, מלשון כח: כאילות, קלות המרוצה: ועל במותי ידרכני, אלא לשבח: למנצח בנגינותי, ידוע מס' תהלים. ורש"י כתב ז"ל: בנגינותי הוא לשון נעימות קול להריס ולהשפיל קורגיני"דורם בלע"ז (והוא קרגניזער, (זוזאַנען טטיממען בל"ז). ולדעתי שם נגינות הוא שם כללי למיני כלי זמר (זאַיטענשפיעל בל"ז), וכנוי היו"ד יורה על הכלי זמר המיוחדים הנזכרים לו לזמר בהן (זיין זיעבלינגם, מינסטרומענט).

ספר צפניה

מתורגם ומבואר

מאת וואלף בטוח"ר יוסף זצ"ל מדעסוי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחת לסוף שנים עשר חנביאים

העתקה ובאור

מאת חמדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

ZEPHANJA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

א (א) דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־
צְפַנְיָה בֶּן־כּוּשִׁי בֶּן־גְּדַלְיָה
בֶּן־אֲמַרְיָה בֶּן־חִזְקִיָּה בִּימֵי
יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה:
(ב) אָסֹף אָסִיף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
נְאֻם־יְהוָה: (ג) אָסֹף אָדָם וּבְהֵמָה
אָסֹף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וְדְגֵי הַיָּם
וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים
וְהִכְרַתִּי אֶת־הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה נְאֻם־יְהוָה: (ד) וְנָטִיתִי
יָדִי עַל־יְהוּדָה וְעַל כֹּל־יוֹשְׁבֵי

ירושלם

תרגום אשכנזי קצ

א (א) דעם עוויגען וואָרט,
וועלכעם דעם צפניה, זאָהן
כושי'ס, זאָהן גדליה'ס, זאָהן
אמריה'כ, זאָהן חזקיה'ס וואַרד,
אין דער רעגיערונגסצייט
יאשיהו'ס זאָהן'ס דעם אמון
קעניגס צו יהודה.
(ב) „צערניכטען וויל איך,
„אללעם צערניכטען פֿאָם
„ערדבאָדען הינוועג!" שפריכט
דער עוויגע. (ג) „צערניכטען
„מענשען אונד פֿיה, צערניכ-
„טען געפֿלוגעל אונד פֿישע,
„דיזע פֿאללשטריקקע זאַממט
„דען פֿרעפֿלערן. אויסראָטטען
„ווילל איך דאַז מענשען-גע-
„שלעכט פֿאָם ערדבאָדען הינ-
„וועג!" שפריכט דער עוויגע.

(ד) „איך שווינגע מיינע גייסעל איבער יהודה אונד ירושלים'ס איינוואָהנער, פֿער-
באַננע

ר ש " י

א (ב) אסף אסף. ל' כליון כמו (שופטים י"ח) ואספת את נפשך דמיכה וחל"ף תחת
נתיכה שניה שרי"י היה לו לכתוב לחסף לפי שים כאלה הרבה כמו לך יהל שם ערבי
(ישעיה י"ג) שהוא כמו יחיל: (ג) והמכשלות את הרשעים. הם העכ"ום:

באור

א (א) צפניה בן כושי וגו' בן חזקיה, לדעת קלת זה חזקיה מלך יהודה, ושינו מוכרח.
ועכ"פ לפנותיו היו גדולי היסס ומן החשובים שבעם, על שיסס המקרא את צפניה נס:
ונבואתו היתה קודם שבבו יחזיהו ויהודה מרעתם (רד"ק), ולדעת לחרים היתה לחר שבער
יחזיהו את הבעל, והעד שאמר (פסוק ד') את שאר הבעל (עיין הקדמה שהאריכנו בעניינים
אלה). נבואת צפניה נחלקת לב' חלקים: החלק הא' נמשך עד פרשה ג', תוכן ענינו ליעד
(בפרשה ב') העונש הסר והנמהר על התגברות עבודת הבעלים והתרחקם מהאמונה האמיתית
בה', עד שיגרום זה כליון גמור בכל הארץ, ומתוך כך יבוא הנביא לעורר את לבבם (בפרשה
ג') לשוב אל ה' ולבקש דרך ועבות אמת, עד לא יפרוץ הדעם עליהם, ויסיים החלק הזה
בבשורת נחמה, שיבוא ה' לפקוד את עמו ברחמים ולשפוך חמתו על העמים אשר היו ישראל
לשרפה להם. החלק הב' מתחיל בפרשה ג' ונמשך עד סוס הספר, תחלתו דברי קנטורין
ותוכחה על מעלליהם הנשחתי', ומתחת לחרי מוסריו נלפנו יעודי העונש על מרבן הארץ,
עד כי לבסוף יבוא לפתוח להם פתח תקוה ולבשר ביחת מועד וזמן שיהיו טהורים וזכים בעבודת'
ולמונתם, ויהיו לשם ולתהלה בכל עמי הארץ: (ב) אסף אסף, הרחבון מקור מן נחי פ"ל
מלשון לסיפה, והשני עתיד מנחי העי"ן מענין ספו תמו. ובעבור שהוא מכ"ין הכפל הוא
יולף, וצניעו שתכלה את כל חי מעל לחמת ישראל (מרל"ק): (ג) והמכשלות, נלחר דבריו שאמר לכלות
את כל חי על שהיו תקלה לישראל לחטוח נהם. את הרשעים, עם הרשעים. והכרתי את האדם,
לעשה לותם כליון גמור שלח ישחר להם סוס שחרית ונין ונכד נלחרן: (ד) ונטיתי ידי, ד"מ

יְרוּשָׁלָ֑͏ִם וְהִכְרַתִּ֤י מִן־הַמָּקוֹם֙ הַזֶּ֔ה
אֶת־שְׁאָ֖ר הַבַּ֑עַל אֶת־שֵׁ֥ם הַכְּמָרִ֖ים
עִם־הַכֹּהֲנִֽים׃ (ה) וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִ֛ים
עַל־הַגַּגּ֖וֹת לְצְבָ֣א הַשָּׁמָ֑יִם וְאֶת־
הַמִּשְׁתַּחֲוִ֣ים הַנִּשְׁבָּעִ֔ים לַיהוָ֖ה
וְהַנִּשְׁבָּעִ֥ים בְּמַלְכָּֽם׃ (ו) וְאֶת־
הַנְּסוֹגִ֖ים מֵאַחֲרֵ֣י יְהוָ֑ה וַאֲשֶׁ֤ר לֹא־
בִקְּשׁ֙וּ֙ אֶת־יְהוָ֔ה וְלֹ֥א דְרָשֻׁ֖הוּ׃
(ז) הַ֚ס מִפְּנֵ֣י אֲדֹנָ֣י יֱהוִ֔ה כִּ֥י קָר֖וֹב
יוֹם־יְהוָ֑ה כִּֽי־הֵכִ֤ין יְהוָה֙ זֶ֔בַח
הִקְדִּ֖ישׁ קְרֻאָֽיו׃ (ח) וְהָיָ֣ה בְי֔וֹם זֶ֥בַח
יְהוָ֖ה וּפָקַדְתִּ֣י עַל־הַשָּׂרִ֑ים וְעַל־

בני

תרגום אשכנזי

„בַּאנַע אויס דיעזער געגענד
„דען נאָך צוריק געבליעבע,
„נען ב ע ל, זאָ ווי דען נאַ-
„מען דער זאָגענען־פריעסטער
„אונד אָפּפֿער, געווייהטען;
„(ה) נעבסט דענען, דיא אויף
„דען דאַכּצינען דאַז הימ-
„מעלסהער אַנבעטען, יענע
„גטטצענדיענער, דיא באַלד
„דעם עווידגען, באַלד דעם מ לך
„שווערען. (ו) פֿערנער דיא,
„ווען־לַע דעם עווידגען אַבטרינ-
„נידג וואורדען, זאָ ווי ענד-
„ליך דיאיענידגען, ווען־לַע איהן
„ניט גענוגט, ניע ערפֿארשט".
(ז) עם פֿערשטוממע אַללעם
פֿאָר דעם צאָרנבליק דעם עוו-
גען וועזענס! דער טאָג דעם
עווידגען איזט נאָהע; דאַז מאָהל
איזט בעריימט, דיא גענטן
„טענפֿערידטם וועדדע אידך
וינד איינגעלאַדען. (ח) „אַן דיעזעם טאָג דעם גאָט-
פֿירסטען אונד פרינצען היימזוכּען, זאָ ווי אַללעם,
וואס

צפניה א

ר ש " י

(ד) ית שאר הבעל. שלא תהא אחרית לזכרונו: הכמרים עם הכהנים. פלחיהן עם כומריהם: (ה) ואת המשתחוים הנשבעים לה'. ומוזרים ונשבעים במלכם לעכו"ם לומר חס ושלום לא אמין בשבועת ה' הריני נשבע לך בעכו"ם: (ז) הקדיש קרואיו. אימן מיולותיו ליום מועד:

ה-ולג

ב א ו ר

במיזרים את ידו הנטויה לענוש את מורדיו. את שאר הבעל, מה שנשאר עוד בעבודת הבעל, כי מלכי יהודה לאחר יחזיקו החזיקו עוד בע"ז כמאבר במלכים: את שם הכמרים, כת כהני עובדי חמה, ונקראים כן על שהיו לבושי שחור. עם הכהנים, שאר מיני כהני הבעל: (ה) ואת המשתחוים על הגגות וגו', כתי תרעות מזרח היו לחם גגות משובחות ומוכשרות לכל עסקי בני אדם עליהן, וכנו עליהם מזבחות לקטר למלכת השמים (מלכים ב' כ"ג י"ב, כ"ג י"ב, ירמיה י"ט י"ג, ל"ב כ"ט). הנשבעים לה' וגו', היו פוסקים על שתי הסעיפים לשתף ע"ז בעבודת ה' יח'. ויתכן עוד טעם המקרא, הנשבעים לה' ר"ל לאחר הם מושבעים ועומדים לה' נהר סיני והמה פשעו בו להשתחות לאלילים. במלכם, היא ע"ז שהמליכוה עליהם (רד"ק), ויתכן שהוא מענין שם מולך, וכן תרגמתי: (ו) ואת הנסוגים וגו', זכר עוד כת לאחר לאחר נזרו לאחור מעבודת הא' ית' שעבדו בתחלה. ואשר לא בקשו וגו', המה פשוטרים לא ייטיב ה' ולא ירע ומה שדי כי נעבדנו: (ז) הס, לכל הכתות הזכר לאחר עתה הסו ודומו מפני ה' לאחר נגוזי רע להכרית מארץ זכרם. כי קרוב יום ה', שינקום נקמתו בהם. כי הכין ה' זבח וגו', ר"ת הזה ית' הכין זבח לשמות הרשעים וזימן לאותו זבח קרואיו, ופם עוף הזמים וזית הזהב לשכול האלילים: (ח) ופקדתי, פקודת עונש והרג. על השרי, וגו'

בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלְּבֻשִׁים
מַלְבּוּשׁ נָכְרִי: (ט) וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־
הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא
הַמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס
וּמִרְמָה: (י) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא
נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר
הַדָּגִים וְיִלֶלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה וְשֶׁבֶר
גָּדוֹל מִן־הַגְּבָעוֹת: (יא) הֵילִילוּ יוֹשְׁבֵי
הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־עַם כְּנַעַן
נִכְרְתוּ כָּל־נְטוּלֵי כָסֶף: (יב) וְהָיָה
בָּעֵת הַהִיא א�חַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַם
בַּנֵּרוֹת וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים

הקפאים

תרגום אשכנזי קמא

„וואס זיך אין אויסלענדישען „פרעכטגעוואנד הילעט.
„(ט) אין דיעזעם טאג זוכט „איך הים יעדען שנעללפֿים „סיגען דיענער, אללע דיא „איהרעם העררן הויז מיט רויב „אונד טרוג אנפֿוללען. (י) אין „דיעזעם טאג, שפריכט דער „עוויגע: ווירד וועהקלאגען „פֿאם פֿישטהארע הער ערטאָ „נען; יאממערגעשרייא אויס „דעם קעניגליכען פאללאם „טע, ענטזעצליכעם גרויסמער „פֿאן דען הינטען הערב." (יא) איהר אם מינץ־האממער וויילענדען, שטימט קלאגע לידער אן! צערשטערט איזט נון דיא גאנצע צונפֿט דער קויפֿמאננשאפֿט, צערניכטעט

זינד אללע זילבערשטאנגען. (יב) „צו דיעזער צייט וועהרד איך ירושלים מיט ברעננע„ דען

ר ש " י

(ט) הדולג על המפתן. ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי אלו היו דורכים על מפתן דגון שנאמר ע"כ לא ידרכו כהני דגון וגו' (ז"ש ה'): (י) משער הדגים. ת"י מתרע נוניח ושער היה בירושלם וכך שמו: מן המשנה. משער העיפות שהוא שני לו: (יא) יושבי המכתש. נחלל קדרון שעמיק כמכתש זה ת"י. ומ"ש משער הדגים זו ענו הנתונה בחיקו של הים שם נלודים דגים הרבה. מן המשנה לוד שהוא משנה לירושלים. מהגבעות זו לפירי זיוצנת ברחבי ההרים בלפור. יושבי המכתש זו טבריה שעמוקה מכל הא"י: כי נדמה כל עם כנען. ת"י לפי שיתבר כל עמיה דממן עובדיהון לעובדי עמיה דארעא דכנען: כל נטילי כסף. כל עתירי נכסים טעונה מזה כסף והוא כמו (משלי כ"ז) כונד הצאן ונטל החול ל' משא: (יב) אחפש את ירושלם בנרות.

ב א ו ר

וגו', שהיו נלוזתו עלה להסית עם ה' לע"ז. ועל כל הלבושים מלבוש נכרי, הוא הגדולי המתנאים בלבושיהם ללמוד בגדי עם נכרי, כדי שיכנסו משאר העם: (ט) על כל הדולג על המפתן, עבדי המלך הבאים למלאות בית אדוניהם חמס ומרמה ממה שלקחו יניע האדם נחזקה, ובהכנסם לבית המלך יענשו על מפתן הבית בחפזה ובדלוג מרוב שמחתם (מדברי הרלב"ע): (י) קול צעקה, ישמע בכל העיר ירושלים. משער הדגים, הנזכר גם' בזרח, והוא היה במזרח לעיר. וילללה מן המשנה, השער שהיה שני לו, ולדעת הרלב"ע מן חרמון משנה למלך שהוא בתוך העיר. ושבר גדול מהגבעות, שהמה סביב לירושלים: (יא) יושבי המכתש, תרגמתי לפי בקור הרלב"ח ז"ל שיושבי המכתש הוא על פועלי המטבע שהם תמיד מכתשים במכתש ע"ל, ועליהם אמר כי נדמה כל עם כנען, את הסוחרים. וכרתו כל נטילי כסף, המשאות של כסף (בחרון נל"ח) המובנים לעשות מהם מטבעות: נטילי, שם, כמו נטל החול: (יב) אחפש וגו', ע"ד משל כמו שמחפש אדם הדבר בנר כן

מפקד

תרגום אשכנזי

„דען לאַמפען דורכזוכען, אום
„דיא גראָסען צו בעשטראָפען,
„דיא רוהיג אויף איהרען הע-
„פען זאַטץ ראַסטען אונד אים
„הערצען וועהנען: וועדער גו-
„טעס נאָך בעזעם פֿאַרדערט
„דער עווינג. (יג) זאָ זאָללען
„דען איהרע גליקסגיטער צור
„בי טע, איהרע פֿאַללעסטע צור
„ויסטע וועדען; דיא הייזער,
„פֿאָן איהנען ערבויעט, ווער-
„דען זיא ניכט בעוואָהנען;
„אין דען וויינבערגען, דיא זיא
„אַנגעלעגט, דעם וויינס ניכט
„גענייעסען." (יד) נאַהע איזט
דער ענטזעצליך גראָסע טאָג
דעם עווינגען, נאַהע, זעהר
שנעלל הערבייא איילענדן; איין
טאָג דעם גער ישפֿאַללען גע-
טעזעם, דעם וויילדען זיעגם-
געשרייא איינעם וויטהריכם עהנליך. (טו) איין טאָג דעם וויטהענדען גרימעם, איין טאָג
דער נאָטה אונד דעם דראַנגזאַלם, איין טאָג דעם גרויזענפֿאַללען פֿערהעערענם, איין
טאָג דער גרייל בען דונקעלהייט, איין טאָג דעם דיסטערן געוועלקס אונד נעבעלדונ-
סטעם, (טז) איין טאָג דעם שמעטטרענדען פֿאָוונען שאַלל'ס אויף אַללען פֿעסטען
בורגען, אויף אַללען האָהען טהירמען. (יז) „זאָ וועדע איך דיא מענשען ענגסטיגען,

כעורים

דאַם

רש"י

לחקדק נעונותיהם: הקפאים. הלופים על שמריהם ויקף הנרזל (מ"נ ו') מתרגמינן וקפא מרזלא:
המתרים נלבנם לח ייטיב ה'. לעוזבי רלונו: ולח ירע. לעוזבי רלונו: (יד) מר לרח סס גנור.
הגבור יללח סס נקול מר: (טו) יום שחה. ל' שממון: ומשוחה. שממון יותר: (יז) והלרתי לחדם.

באור

לחפם לת ירושלים לנער כל הפושעים שכה (רד"ק); הקפאים על שמריהם, מחמר משליי
על היושבים שקטים ושאננים ובוטחים בחילם וכן ירמיה לחמר השקטים לל שמריהם (ירמיה
מ"ח י"ח), כי הלבר העומד על מעמדו ותיגו נע נקרח קפחון. לא ייטיב ה' וגו', כי לח
יעניח בתחתונים: (יג) ובנו בתים ולא ישבו, ווי"ן המחברות בענין, וטעמו הבתים שבנו
כבר לח ישבו בהם עוד, וכן הכרמים שנטעו לח יפתו לת יינם: (יד) ומהר, תאר נפלגם
ושנח לפני לת המתים. מר צרח וגו', שעורו סס גבור לורח מר, וטעמו כי יהיה קול היום
הנורח הזה קול מרירות בקול ענות גבורה היולח מפי גבור מלחמה: (טו) יום שאה ומשואה,
שממון גדול. יום חשך ואפלה וגו', כל אלה התוארים מחל על הפלגות הלרות: (טז) יום
שופר וחרועה, תרועת מלחמה. השבות, הס המגדלות: (יז) והצרותי, ת"י ואלטיק, שיהי'

בַּעוֹרִים כִּי לַיהוָה חָטָאוּ וְשֻׁפַּךְ
דָּמָם כֶּעָפָר וּלְחֻמָּם כַּגֶּלָלִים:
(יח) גַּם־כַּסְפָּם גַּם־זְהָבָם לֹא־יוּכַל
לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ
קִנְאָתוֹ תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ כִּי־כָלָה
אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־
יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
ב (א) הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא
נִכְסָף: (ב) בְּטֶרֶם לֵדֶת חֹק
כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם ו לֹא־יָבוֹא

„דאס זיא בלינדען גלייך, אוב„
„הער שלייפען (דען זיא פער„
„גינגען זיך געגען דען עווינען)
„איהר בלוט זאלל דעם שטוי„
„בע גלייך, איהר פליש וויא
„קאטה־היפען אומהער גע„
„שטרייעט ווערדען". (יח) זאן
ווירד זיא ניפט זילבער ניפט
גאלד שיטצען קענען, אן דיע„
זעם ראפעטאגע דעם עוויגען;
ווען זיין פיערא יפער אים גאנ„
צען לאנדע אויפלאדערט; ווען
איינע שרעקפאללע צערניפ„
טונג זיך איבער אללע איינ„
וואהנער פערבריייטעט.

עליכם

ב (א) שטעללע אונטערזו„
כונג אן, פריפע אונד בעסערע דיך, א, דוא אונפערשעמיטעס פאלק! (ב) בייפאר
דאז שטראפגיזעטץ ענטשטעהט (דיא צייט פעהרט שנעלל פאראיבער וויא שפריא); דאס

דעם

ר ש ' י

ליזרעל הקריוס מדם: ולחמם. בזרם ול' ערבי בער קורין מל לחם: כגללים. ריטי:

ב (א) התקושטו. התלקטו חספו יחד כמו לקושט קש (שמות ה'): וקושו. מעזיכם השוו מגזיכם לדעת קונכם ור"ל דרשו קשוט עצמך וחמ"כ קשוט אחרים עשו שניכם ל' היקש חדם המשוה עצמו ואר דרכו: הגוי לא נכסף. דלא חמד למיתב לחוריתא: (ב) בטרם לדת חק. לפני בא הגזרה: כמוץ עבר. ה"ז מקרא קלר כמוץ העובר מלפני רוח וכעפן העובר מלפני הסער וזהו תרגומו של עבר יום כת' ותהון דמן לכמולא דנשבא ניה רוחא וכתנמא

דעדי

באור

להם דאמון נפש. כעפר, הנשפך מהם וח"ה. ולחמם, בזרם, וכ"ערבי בער קורין מל ל ס (רס"י). כגללים, כזבל המזרק בחצרות: (יח) כי כלה אך נבהלה, כליון גמור יעשה להבהיל עליו נ"ח:

ב (א) התקוששו וקושו, ענין חפוש ולקיטה, כמו לקושט קש, ופי' חפשו ובחנו מעזיכם ודרכיכם, והכשל לחזק, ומ"ל דרשו מזה קשוט עצמך וחמ"כ קשוט אחרים. הגוי לא נכסף, ה"ל הגוי לקריאה, זעשו אתה עם בלתי הכלם ממעשיו. נכסף, חרפה בלעזון חרמית וכדברי רז"ל והמא דכסופי: (ב) בטרם לדת חק, ת"י עד שלא תיפק עליהון גזירות בית דינא. כמוץ עבר יום, לדעתי הוא מאמר מוסגר, מעיר ונא כי הז"ן חלף ועבר מהר כמוץ, לכן בל יאחרו. בטרם לא. כפל הפלילה. ועניני לדעתי כמו המבלי תן קנרים, שחסר מלת דבר כלומר אם הוא מפני חסרון דבר שאין קנרים נמלטים, וכן פה העניין, בטרם מכיאת הזמן שאז לא יבוא עליכם וגו'. וזה טעם המקף המאחר שתי מלות לח"יבוא, ובוטם לשם ניבוע למדקדקים, היא תאר לזמן הקודם הנסתר במלת בטרם (דער כאך ניכט בעקאממענען לייט בל"ח). ומה נעמה המליצה בזה הכתוב אשר בה ידע הנביא להפיק זממו, כי יתבוררו לתשובה מיד בלי עכוב, ובל יאמרו עוד קוון למושד, כי מהירות הזמן קלה כמוץ עובר

לכן

תרגום אשכנזי

צפניה ב

עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־
יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה: (ג) בַּקְשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי
הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְשׁוּ־
צֶדֶק בַּקְשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ
בְּיוֹם אַף יְהוָה: (ד) כִּי עַזָּה עֲזוּבָה
תִּהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד
בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר:
(ה) הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים
דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב:

והיתה

דעם עוויגען צאָרן אייך נאָך
ניכט געטראָפֿען, דער רא־
כעטאג דעם עוויגען נאָך ניכט
הערבייא געאיילט. (ג) זוכט
דען עוויגען איהר זאנפטמי־
טהיגען אים לאנדע, איהר,
דיא איהר זיין רעכט אויסגע־
איבט; זוכט גערעכטיגקייט,
זוכט דע מוטה: פיעללייכט
בלייבט איהר געש טצט אם
צאָרנפאָללען טאגע דעם עווי־
גען. (ד) יא דאן ווירד עזה אוי־
בעוואהנט בלייבען, אשקלון
צור וו כטע ווערדען, אשדוד'ס
בעוואהנער ווירד מאן אם העל־
לען טאגע אוכטרייבען, אונד
עקרון ענטוואורצעלן. (ה) וועה
דענען דיא אם מעערעסגע־
שטאנדע וואהנען, דיר פאלק דער כרתים! אייך כנענים! דיר לאנד דער פלשתים דראהט
דעם עוויגען פערהענגנים. גאנץ צערשטערט זאללסט דוא זיין אוים מאנגעל אן אייגוואהנער.

דאָרט

ר ש "י

דעדי מן קדס יומס. נ"ל כטולס דעדי וכו' זהו לי לכל: (ד) כי עזה עזובה תהיה. כי לס תעשו כן לפקוד על שכיניכס הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהגיע מסדרן והולך: בלהרי' יגרשוה. לשדוד שמה ובלהרים לשר יסוד נה קטב יגרשוה ותהי שדודה.. ד"ל בלהרים יגרשוה מקום מרעה לאן היה ולהרים קשה לבאת בו לאן וגן הוא לומר לאיכה תרבין בלהרים (שיר ח'): (ה) חבל הים. ספר ימס ול' חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל בלומר הסמוכים לים: גוי כרתים. עמא דמחיגין לאיתחלאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים

באור

לכן ימהרו להטיב מעשיהם עתה, לף שלבי מחשבתם, בין הָעֵתָה ובין הזמן המיועד, עוד יתמיד זמן מה, מ"מ לא יחכון לזמן הזה ויבואו מיד (ע"ל מאמרס ז"ל שוב יום יקד לפני מיתתך), והכפיל והשלים הדברים לחזקם: (ג) כל ענוי ארץ, יסוד הדבור להטובים הנשארים בישראל. בקשו צדק וגו', כלומר חזקו במדותיכם הטובים יותר. אולי תסתרו וגו', שלא תמותו בחרב עם הכלל: (ד) כי עזה, כי לס תעשו כן לפקוד על שכיניכם הרעים פלשת עמון ומואב כמו שהגיע מסדרן והולך (רמ"י). והמשכיל ירלה כי הנביא הניח פה ריקות ורווח בין הדבקים (אינש ניקקע) לשר עזר לל הקורא לו לל השומע להשיג רעיוניו, הנראים בכל זאת מספר לשריו, והס שלס ישובו יפקדס ה' שלהיהם להשיב שבותם, וחרפה יעיב לל חיק מויביהם. וזה הענין מנועם המליצה, כמו שזכרנו בהקדמה. עזה עזובה, לשון נופל על לשון. בצהרים, שהוא המנוחה לגדולים. ועקרון תעקר, לשון נופל על לשון, ולא זכר גת, כי גיד מלכי יהודה היתה (רד"ק): (ה) יושבי חבל הים, החלק שהוא סמוך לים פלשתי. גוי כרתים, פלשתים, כתוב לל נגד הכרתי, ובאר בעזרת השם הזה, על שהם מוכנים

להריגה

צפניה ב

(ו) וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן: (ז) וְהָיָה הֶחֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן בָּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם: (ח) שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם: (ט) לָכֵן חַי־אֲנִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־מוֹאָב כְּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִמְשַׁק

שביתם קרי חרול

תרגום אשכנזי קמג

(ו) דאָרט אַן דעם מעערעם גע־ שטאַדע זאָללען הירטען־צעל־ טע אונד שאַאפֿ־הירדען זיין. (ז) עם ווערדע צו טהייל דעם איבערראָשטע דעם הויזעם יהודה, צו איהרער פֿיהווויידע. דאָרט אין אשקלון'ס הייזערן ווערדען זיא אַבענדס איהר רו־ העלאַגער בערייטען, ווען דער עוויגע איהר גאָטט זיא ווידער בעדענקען, זיא אויס דער גע־ פֿאַנגענשאַפֿט וויעדער הוימ־ פֿיהרען ווירד. (ח) „איך פֿער־ „נאַהם דיא שמעהונגען מואב'ס „דיא לעסטערונגען דער קינ־ „דער עמון, דיא מיין פֿאָלק „פֿערהעהנען, איבער איהרע „צערשטערטען גרענצען „גראָס טהון." (ט) דאַרום שפריכט דער עוויגע צבאות דער גאָטט ישראל'ס, „בייא „מיינעם עוויגען דאַזיין! מואב זאָל וויא סדום, עמון'ס קינדער עמורה גלייך; איין גע־

פראַס־

רש"י

יושבים על שפת הים המחרון במערבה של ארץ ישראל בתוך מגרי תמומיה ושם שדורבו יהונתן לכלייה גוי כרתים מדינה היא בפלשתים ושמה כרתי וכה"ל נלקלג נחנו פשטנו על נגב הכרתי ועל תחם ליהודה ות"י על דרום כרתי ולמטה בתוך בכל החלל הגדול תחר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (ו) נות כרת רועים. נוה ערבי שיכנו בה הרועים לחם בנוקר. כרות ל' ויכרה להם בירה גדולה (מ"ב ז'): (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה. והיה לותו הגבול גורל לשארית בני יהודה. חבל זה ל' גורל הוא וכן ת"י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: (ח) חשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישראל בגולה לגד ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בוכים וגונחים ולועקין היו מונין לותן ואומרים מה לכם סגופים מה תנכו הלא לבית אביכם אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אחותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגלו על גבולם: (ט) כי מואב כסדם תהיה. גם אתם לקדמתכם תשובו לוט אביכם לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גיבים (ישעיה ל"ג) ושם מ"ם הרחבה יסוד הוא בתיבה כמו ממשח הסוכך (יחזקאל כ"ח). ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילים

שם

באור

לכריתה ולאבדן: (ו) נות, הקנוץ מן נוה שהוא מטעם משכן. כרות רועים, מקום שכרו הרועים להיות שם מקניהם וכלאיהם (מרד"ק): (ז) לשארית בית יהודה, בעת הפקידה. בבתי אשקלון, תחר לפניהם ישבו גם מרי ארץ, עתה בערב יבנאון גם הלאן בשובם מהמרעה: (ח) שמעתי, הנבואה יעבור על כל שביני ל"י תחר שחקו על מפלתיה. ויגדילו על גבולם, של ישראל שהיו רואים קרב, הרחיבו פה להריבו לשון בגאוה וגדוף: (ט) ממשק חרול, לי

השמעת

תרגום אשכנזי

„פראסעל פאן נעסעלן, איין „זאלציגער באדען, איינע עווי„גע אדע ווערדען, דעם אי„בערעסטע מיינעם פאלקעם „זאללען זיא צור בייטע ווער„דען; אונר דיא נאך איב„ריגען מיינער נאציאן, „ווערדען זיא צום אייגענטהו„ם ביא ערהאלטען." (י) דיעם איהרעם שטאלצעם ווענען, דאם זיא זא איהרען הערנעגדן שפאטט ווידער דעם עווינען פאלק אים שטיסען. (יא) פירסט באר ווירד איהנען דער עווינג ווערדען, ווען ער אללע גענטער דער ערדען צערניכטעט; דאן ווערדען איהן אללע ענטפערנטען קיסטען־פעלקער אנבעטען, יעדער אין זיינעם פאטערלאנדע. (יב) „אויך „איהר כושים! ווערדט דורך „מיין שווערדט געפעללט."

(יג) הין נאך נארדען ווירד ער זיינע שטרעפענדיג האנד לענקען, דארט אשור'ם רייך צערשטערען, דאז פרעכטיגע נינוה צור ווייסטענייא כאבען, צור גרויליכען איינאדע. (יד) הור ווירד נון אין הירטענלאגער זיין, פור העערדען פערשיעדענען פיעהעם; פעליקאן אונד אגעל

נ"י

ר ש "י

סם מלון עובר והן נוקבין זו על זו ומצויות קול: ומכרה מלח. מקום כריית מלח: (יא) כל אלהי התים בחם: וישתחוו לו. כאיחלקו ירחתן: (יב) גם אתם כושים. כאנלו יצרך מעבר לנהרי כוש: (יג) על צפון. לשור בנפון לכל בבל: נינוה. הוא רחם לאשור: (יד) כל חיתו גוי. כל בהמות הגויים: קאת וקפד. עופות: בכפתוריה. פומי"ל שברחם הגג: חרב נכף. המוכן יהיה ניכר בסיבי הבית: קול יעורר בחלון. קול העופות מלפנים בחלונות:

ב א ו ר

השמעת קול מקשקוש החרוצים זה בזה בנשוך הרוח בהם. ומכרה מלח, מקום כריית מלח: שארית עמי יבזום, בשונם מנלות בבל. ויהר גוי, כפל ענין במ"ם. גוי ביו"ד שרצי לבל ויו"ד הבנוי נפלה מהמכתב ונשארה במבטא: (א) כי רזה, פועל עבר מן ומשמן בשרו יהזה, עניגו יכתם לת כל אלהי העמים: (יב) גם אתם כושים, שנלו סם ישראל מעבר לנהר כוש (רמ"י). חללי חרבי המה, נסתר במקום נוכח, כמו כולם תשובו ונתו נת (לעיל י"ז י"ח): (יג) על צפון, זה בבל שהיא מזרחית לפונית לח"י (רל"ק). ויאבד את אשור, שנלו סם עשרת השבטים (הג"ל): (יד) כל חיתו גוי, כ"ל מיני חיות שונות. קאת וקפד, מיני עופות:

צ פ נ י ה ב

חָרוֹל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה עַד־
עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזוּם וְיֶתֶר גּוֹי
יְנַחֲלוּם: (י) זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם
כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּילוּ עַל־עַם יְהוָה
צְבָאוֹת: (יא) נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם
כִּי רָזָה אֶת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ
וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כָּל
אִיֵּי הַגּוֹיִם: (יב) גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים
חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה: (יג) וְיֵט יָדוֹ
עַל־צָפוֹן וְיֹאבֵד אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם
אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה כַּמִּדְבָּר:
(יד) וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־
חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־קִפֹּד

צפניה ב ג

תרגום אשכנזי קמד

בְּכַפְתֹּרֶיהָ וְלֵילִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חָרֵב בַּסַּף כִּי אַרְזָהּ עֵרָה:
(טו) זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ:
ג (א) הוֹי מֹרָאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה: (ב) לֹא שָׁמְעָה בְקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה:
(ג) שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים

ניסטען אַן איהרען פֿערציער, טען פּאַסטען; ווילדער פֿאָגעלזאַנג אַן דען פֿענסטערן, טריממער אַן דעם טהאָרעם שוועללע: דען צערשפּליטערט איזט דאַז צעדערן געטאָפּעל; (טו) אָ, דיעזע פֿרעהליכע שטאַדט, זיא, דיא זאָ זיכער וואָהנט, אים הערצען וועהנט: מיר גלייכט קיינע וויטער! אַך, פֿערעדעט ליעגט זיא נון, איזט צור לאַגערשטעטטע דעם ווילד, דעם געוואַרדען! ווער פֿאָר, איבער געהיט שלעגט דיא העגדע שטוינענד צוואַמען. ג (א) וועהע דער בעפֿלעקטען, אונזיבערן טיראַננען שטאַדט! (ב) אונגעטאַם דער וואַרנענדען שטיממע, ניממט

שפטיה

וויא קיינע לעהרע אַן, האַט קיין פֿערטרויען אויף דען עיינען, נעהערט זיך איהרעם גאָטטע ניכט. (ג) דיא פֿירסטען אין איהרער מיטטע, זינד ברילליענדען לעווען גליך; דיא ריכטער

ר ש ״ י

כי ארזה ערה. כי ארזיה עקר וזרע כמו ערו ערו (תהלים קלו"ז). וי"ת ושלנה סתרו הוא גג הבית הסמוך בארז שבילו בתי חנניס מסכנין בנסרים של ען: (טו) ואפסי. ואפס זולתו:
ג (א) הוי מוראה ונגאלה. עד עכשיו לבר בנינוה ועכשיו מוזר על ירושלים הוי שתהא לבז ולשסי כלותי ותמח מגוילת בחן עונה: מוראה. כמו מוראתה (ויקרא ו') וממתיק בנחמי (נחום ג'): העיר היונה. פותה כיונה אין לב:

זחכי

באור

בכפתוריה, פומ"ל (כ"ל פתחיהם, עפ"ע, קעפפע, בל"ח) שנרחם הגג (רש"י). קול ישורר, העוף. חרב בסף, חרבן יהיה נסף הסגר (רד"ק): כי ארזה ערה, קרוי הנתיס המסוגים בארז נשבר ונגלה: (טו) זאת העיר, ניוה. העליזה, לשון שמחה. ואפסי עוד, כ"ל אין עוד זולתי:

ג (א) הוי מוראה, פה מתחלת נבואה שנייה כתוב כמוהו בתחלת הספר, ותוכן ענינה על בטול הלרק והתנצחות הטעל בארץ יהודה, והתחיל הדבור נגד ירושלים רחם הממלכה לנמותה מוראה ונגאלה, על מעשיה המתועבים. מוראה פעול מהכבד והחולם במקום קמץ חטף לו סורק, וענינה טנוף ולכלוך, כמו מרחתה נוגלתה (ויקרא ו' י"ו) וכן ונגאלה מזה הענין כמו נגואלו בדם. והוא כפול במ"ש (רד"ק). העיר היונה, ה"ל הקריאה. ומלת היונ' תוכר לעיר מענין לח תוגו: (ב) לא שמעה בקול, מוריה. אל אלהיה לא קרבה, לח תחפון קרבת אלהים: (ג) שריה, מושבים וגוחלים כחריות שחגים לטרוף טרף. ואבי ערב, היולחי'

נערב

תרגום אשכנזי

צפניה ג

שְׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ
לַבֹּקֶר: (ד) נְבִיאֶיהָ פְּוֹחֲזִים אַנְשֵׁי
בְגִדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ
תוֹרָה: (ה) יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ
לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא־
יוֹדֵעַ עַוֶל בֹּשֶׁת: (ו) הִכְרַתִּי גוֹיִם
נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם
מִבְּלִי עוֹבֵר נִצְּתוּ עָרֵיהֶם מִבְּלִי־
אִישׁ מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ז) אָמַרְתִּי אַךְ־
תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר וְלֹא־

יכרת.

טע־, ג׳ערינגע וועלפֿען עהנ־
ליך, דיא פֿאן איהרעם רויבע
ניכטם איבֿרען מאָרגען לאַס־
סען. (ד) דיא פּראָפֿהעטען
פֿאַללער ליכטזין, טרייאלאָ־
זעם נעזינדעל; דיא פריעסטער
ענטווייהען דאַז הייליגטהום,
איבען זעלבסט גענעטצלאָזינ־
קייט. (ה) דער עווינע איזט אַל־
ליין גערעכט אין איהרער מיט־
טע, לעסט אינרעכט ניכט גע־
דייהען, מיט יעדעם טאַגעס
מאָרגען שטעללט ער זיין רעכט
אַנם ליכט, ניע בלייבט עם צו־
ריק — דאָך שעמט דער לאַ־
כטיגהאַפֿטע זיך זיינעם אונ־
רעכטם ניכט. (ו) „נאַציאָנען
האָטטעטע איך אויס, פֿער־
העערטע איהרע וועגע, פֿער־
אֶדעטע איהרע שטראַסען, זאָ דאַס ניעמאַנד דאַרויף וואַנדעלט; פֿערוויסטעטע איהרע
שטעדטע, מאַכטע זיא מענשען־לעער, פֿאָן קיינעם בעוואָהנט. (ז) איך דאַכטע:
וואָהל ווירדעסט דוא מיך עהרפֿירכטען, ווירדעסט בעלעהרונג אַננעהמען, דאַס דיא

וואָה־

רש"י

(ג) זאבי ערב. הממהרים לאכל טרפם בלילה: לא גרמו לבקר. לא השאירו לא העלמו לגרס לבוקר:
(ד) חמסי תורה, לא הורו אותה לזולתיהם: (ה) ה' צדיק. הערה שכיתו בקרבם ולפיכך לינו יכול
לרחות במעשיהם הרעים כי צדיק הוא ואין עולה לפניו: משפטו יתן לאור. נותן לאור דין חמת
לאמתו: ולא יודע עול בשת. וכ"ז לא נתנו שופטי עול שנתוכה אל לבם להתבונן מן הצדיק השוכן
ביניהם: (ו) הכרתי גוים. הכחתי פורענות על האומות כדי שתרהו ותירהו כמו שהוא מסיים
והולך לאמרתי אך תיראי אותי: (ז) ולא יכרת מעונה. ולא יאכזון מדוריה: כל אשר פקדתי

עליה

באור

בערב לבקר טרף. לא גרמו לבקר, כ"כ בטבעם שטופים בתאות החמס והטרף עד שלא
הייחו אף העלמית עד בקר, כ"ש יכלו את הכל מיד: (ד) נביאיה, נביאי השקר. פוחזים,
קלי דעת. אנשי בגדוה, שם הרגים בפלס הסוללות בתוך העיר, והענין כי נביאי השקר חזו
להם מחשות שוא וידיחו אותם בחלקלקות לשונם לאמר שלום, ולא זכרו אחריתם. כהניה,
אשר היו להם להורות את העם משפט ודת, חללו קדש ויחמסו תורה בענרם על מצותיה:
(ה) ה' צדיק בקרבה, זכר זאת להגדיל רשעתם, כי אף שירתו תמיד לדקות ה' וכל מעשהו
באמונה ואין עול, כי מדעיס לבקרים יתגלו משפטיו, הם סדרי הטבע המורות על השגחתו
ואמונתו, והיה להם לקחת מוסר ובכל זאת לא יודע עול בשת, כלומר לא נתנו על לבם
להבדיל מן החל הצדיק השוכן בקרבם: (ו) הכרתי גוים, כגוי מדבר בעדו על שהניח יתפעל
מאשר לדבר בשם אלהיו, כאלו ה' בעצמו ובכבודו יוכיחם לאמר הני עשיתי את שלי להשגיח
למוטב כי הכרתי גוים הכחתים במעשיהם, והשמותי פנותם וחוצותם. נצדו, ל' תרמית והונ
ריקות וממון: (ז) אמרתי, כל זאת עשיתי לעיניהם ואמרתי כי יחכמו לקחת מוסר ולירא

מפני

יִפָּרֵת מְעוֹנָה כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי
עָלֶיהָ אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל
עֲלִילוֹתָם: (ח) לָכֵן חַכּוּ־לִי נְאֻם־
יְהוָה לְיוֹם קוּמִי לָעַד כִּי מִשְׁפָּטִי
לֶאֱסֹף גּוֹיִם לְקָבְצִי מַמְלָכוֹת
לִשְׁפֹּךְ עֲלֵיהֶם זַעְמִי כֹּל חֲרוֹן אַפִּי
כִּי בְאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־
הָאָרֶץ: (ט) כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־
עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם
בְּשֵׁם יְהוָה לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד:
(י) מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ עֲתָרַי בַּת־
פּוּצַי יוֹבִלוּן מִנְחָתִי: (יא) בַּיּוֹם
הַהוּא לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל עֲלִילוֹתַיִךְ

אשר

תרגום אשכנזי קמה

וואהנונג ניכט צערשטערט
וועדען, בייא אללעם וואס איך
איבער זיא פערהענגט; פער־
דערטען זיא דאך דאז לאסטער,
פערדערבטען איהרע זימטען.
(ח) זא האררעט דען מיין,
שפריכט דער עוויגע, האררעט
דעם טאג ענטגעגען, דא איך
מיך צור בייטע אויפמאכע;
וועז איך פערזאמעלן, נאציא־
נען צו זאממעלן טרעטען, דאס
איך מיינען צארן איבער זיא ער־
גיעסע יא מיין פיייער־אייפער
ווירד דאז גאנצע לאנד פער־
ניכטען. (ט) אלסדאן וואנדלע
איך דיא שפראכע דער היידען
אין איינע גערייניגטע שפראכע
אום, דאס אללעם דען נאמען
דעם עוויגען אנבעטעט, אל־
לעם איהן אייניטהיג פער־
עהרט. (י) יענזייטס דער שטרע־

מע כוש'ס, וואו מיינע אנבעטער צערשטרייעט זינד, ווירד מאן מיר דיעזע אלם מיר גע־
ווי הטע געשענקע צופיהרען. (יא) צור זעלביגען צייט ווירסט דוא ניכט מעהר ער־

רא

ר ש "י

עליה. ולא יכרת ממנו כל הטוב אשר צויתי להביא עליה: (ח) קומי לעד. שתקוס להתועד
עליכס: (י) מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה: עתרי. את המתפללין אלי: בת פוצי.
כנסיות נפילותי אשר הפילותי: (יא) לא תבושי מכל עלילותיך. כי כבר לקית וגרלה עונך:

באור

מפני העונש המעותד לבא גס עליהס. ולא יכרת מעונה, מעון העיר. כל אשר פקדתי
עליה, מהרעות, לא יבא עליה. אכן השכימו השחיתו וגו', ובכל זאת הס התחלו עוד
להרע מדי יום ביומו: (ח) לכן חכו לי, עמדו והלפו ליום שאלרוף אתכס. קומי לעד,
כלומר לשאול שאל. כי משפטי, גזירה היא מלפני לאסוף גוים וממלכות על ירושלים: (ט) כי
אז, בהתאסף העמים על ירושלים למלחמה ורבים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה (בזכר
בזכריה י"ג י"ד). אהפך אל עמים, שפתס הרשעונה בשפה נכורה, שלא יזכירו עוד אלהים
אחרים, כ"א כלס יקראו בשס ה' ויעבדוהו. שכם אחד, כ"ל כלג אחד: (י) מעבר לנהרי
כוש, שס גלו עשרת השבטים. עתרי בת פוצי, ישראל שהס עותרים ומתפללים לשמי והס
נכונים בגלות. יובלון, הזמות אותס לי למנחה: (יא) ביום ההוא, אחרי אשר לרפתיך
מעונותיך. לא תבושי, מפעיך הרשעונים כי כבר גרלה עונך: עליזי גאותך, כלומר המתגאין
והעליזים

אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי כִּי־אָז ו אָסִיר
מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַאֲוָתֵךְ וְלֹא־תוֹסִפִי
לִגְבַּהּ עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי׃
(יג) וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל
וְחָסוּ בְּשֵׁם יְהוָה׃ (יג) שְׁאֵרִית
יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא־
יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא־יִמָּצֵא בְּפִיהֶם
לְשׁוֹן תַּרְמִית כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ
וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד׃ (יד) רָנִּי בַּת־
צִיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שִׂמְחִי וְעָלְזִי
בְּכָל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלִָם׃ (טו) הֵסִיר
יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אֹיְבֵךְ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ לֹא־תִרְאִי
רָעָה עוֹד׃ (טז) בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָמֵר
לִירוּשָׁלִַם אַל־תִּירָאִי צִיּוֹן אַל־
יִרְפּוּ יָדָיִךְ׃ (יז) יְהוָה אֱלֹהַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יָשִׂישׂ עָלַיִךְ

בשמחה

ראטהען, אָב דיינען פֿרעפֿעל־
טהאַטען דיא דוא אַן מיר בע־
גאַנגען; דען יענע טראָטציגען
האָכמיטהיגן ווערדע איך ענט־
פֿערנען אוים דיינער מיטטע.
ניכט מעהר ווירסט דוא דיך
שטאָלץ ערהעבען אויף מיי־
נעם היליגען בערגע. (יג) אין
פֿאָלק נור דעמיטהיג אונד
געבי־גטען זיננעם, ווירסט דוא
נאָך זיין, דאַז דעם נאַמען
דעם עווינגען פֿערטרויעט.
(יג) דיעזער איבערראסט
ישׂ־אל׳ם איבט ניכט לאַ־
סטערטהאַט, רעדעט ניכט
טריגליכע ווארטע, פֿ־הרט
קיינע טיקעפֿאָללע שפראַכע
אִם מונדע; יאַ דיעזע ווערדען
רוהיג ווידען, אונגעשרעקט
אין איהרען ווהנונגען רא־
סטען. — (יד) פֿראָהלאָקקע
טאָכטער ציון! יוכצע ישראל!
פֿרייע דיך אונד טריאומפֿיהרע
טאָכטער ירושלים! (טו) ער
דער עווינע האַט דיין שטראַ־
ג ניכט אבגעוואַנדט, דיינע
ווידערזאַכער עגטפֿערנט; דער
עווינע, דער רעגענט ישראל׳ם
העררשט ווידער אין דיינער מיטטע, אונגליק פֿירכטעסט דוא ניכט מעהר. (טז) יא דאַן
רופֿט מאַן ירושלים צו: זייא פֿורכטלאָז! לאַם דיינע אַרמע ניכט זינקען, אָ ציון! (יז) ער
דער עווינע דיין גאָטט טהראָנט אין דיינער מיטטע, איין זיעגרייכער העלד. ער פֿרייעט זיך
דיין

ר ש"י

(יב) עם עני ודל. עם עניותן ומקבל עולבן: (טו) משפטיך. יסוריך יוצטיל"ף בלע"ז:
(יו) גבור יושיע. גבור הוא לעשר יושיע מן העכ"וס:

באור

והעליזים נרצעתם: (יב) עם עני ודל, ת"י עם ענותן ומקבל עולבן: (יג) שארית ישראל,
השארית הנשאר מן. כי המה ירעו, כי לחוק הדבר, כלומר בודאי המה ירעו ורבצו לנטח:
(יד) רני, התלהב הנביא גרוח קדש לקרוא לציון ויצרהל שיכונו וישמחו בכל לב על התשועה
הגדולה הזאת: (טו) הסיר ה׳ משפטיך, יסוריך יוצטיל"ף בלע"ז (רמ"י). פנה איבך, מלרך.
מלך ישראל ה׳ בקרבך, שכינתו עומדת בתוכך כמקדש: (יו) ה׳ אלהיך בקרבך גבור יושיע,
כנגדו הפוקח עיניו על העיר לחסותה מכל פגע: ישיש עליך בשמחה, כלומר ישמח לקראתך

בִּשְׂמָחָה יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יָגִיל
עָלַיִךְ בְּרִנָּה: (יח) נוּגֵי מִמּוֹעֵד
אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשָּׂאת עָלֶיהָ
חֶרְפָּה: (יט) הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־
מְעַנַּיִךְ בָּעֵת הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־
הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ וְשַׂמְתִּים
לִתְהִלָּה וְלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ
בָּשְׁתָּם: (כ) בָּעֵת הַהִיא אָבִיא
אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־
אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל
עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם
לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה:

תרגום אשכנזי קמו

דיין מיט וואָננע, שווייגט ליע־
בעפֿאָלל, פֿראָהלאָקט דיר ענט־
גענען. (יח) „יענע אויסגעטריע־
„בענען דיא וועגען דער צער־
„שטערטען פֿעסט־פֿערזאַמם־
„לונג טרויערטען, פֿערזאַמם־
„לע איך וויעדער; לאַנגע גע־
„נוג דולדעטען זיא דיא דריק־
„קענדע שמאַך. —“ (יט) זיהע
„איך צערמאַלמע דיינע בע־
„דריקקער אַללע צור זעלביגען
„צייט, שטעהע דער גאַלעהמ־
„טען בייא, נים דיא פֿערשטאָ־
„סענע אייך, אונד לאַססע
„זיא וויעדער רוהמפֿאָלל וועד־
„דען; לאַם איהרן שׂמפּף אין
„עהרע זיך וואַנדעלן, אויף
„דעם נאַנצען ערדקרייו. (כ) צור
„זעלביגען צייט וועדע איך
„איך פֿיהרען, אייך פֿערזאַמ־
„מאַלן; יאַ איך וועדע אייך צו פּריים אונד עהרע אונטער אַללען פֿעלקערן דער ערדע
„מאַכען, וועז איהר וועהרענד וועדעט דאַס איך אויס אייערעם עלענד „אייך פֿיהרע“
שפּריכט דער עוויגע.

ר ש ״ י

יחרים בהבתו. יכסה על פשעיך בהבתו וכן ת"י יכנוס על חוביך ברחימתיה: (יח) נוגי ממועד מספדי. לת המולתים ממועדי שלח היו משמרים שנתות וימים טובים. נוגי ל' הולתה כמו הגו סיגים (משלי כ"ה) כאשר הוגה מן המסילה (ב"ב כ') ואין שורש בתיבה תלת הגימ"ל לנדה: מספתי. כליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על אותה תשמה היה לך משאת חרפה: (יט) הנני עשה. ת"י הא אנא עביד גמירת. ויש לפותרו ל' עיטוי כמו ועשותם רעיכם (מלאכי ג'): בכל הארץ בשתם. בכ"מ אשר היו שם לבושת שם אתן אתכם לשם ולתהלה:

ב א ו ר

כאיש הזה לקחת לו האשה אשר שלח אותה על רוב פשעיה ועתה בשובה עונה יקבלה בשמחה ויסתוק מפשעיה הראשונים, וזה טעם יחרים בהבתו: (יח) נוגי ממועד, ענינו יגון, כלומר אשר היו בגלותם בחגל ויגון ממועדים הנשנתים ולא יכלו לעלות לרגל. אספתי, עבר במקו' עתיד, עתה אאסוף אותט לך. ממך היו, מאתך יבאו ואתרכו להם הימים בגלות. משאת עליה חרפה, כלומר די לך בזה שנשאת ימים רבים החרפה עליך שבניך יגאלוך: (יט) הנני עשה, מלשון ועשותם רעיכם, ענין דריכה ודריפה. את הצלעה, ל"מ כמו הרועה המחזיק בזרוע את הזה החלים והלולע על יבך. והנדחה, אשר נדחה מהעדר יקבץ. בכל הארץ בשתם, בכל אתר הגלות שלקחו שם בשתם יהיו לשם ולתהלה: (כ) ובעת, ההיא יהיה קבלי אתכם, כי מלת ההיא שזכר עומדת במקום שתים (רד"ק):

ספר חגי

מתורגם ומבואר

מאת ישראל נייאמאן מכראדי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המרפים משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

CHAGI.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

תרגום אשכנזי

חגי א

א (א) אים צוויטען יאָהרע דער רעגיערונג דריוש׳ס, אַם ערשטען טאָג דעם זעכסטען מאָנאַט וואָרד דעם זרובבל, זאָהן דעם שאלתיאל, פֿירשטען יהודה׳ס, אונד דעם האָהען פריעסטער יהושע זאָהן דעם יהוצדק, פֿאָלגענדע פֿאר־היסונג דורך דען פּראָפֿעטען הגי ערטהיילט: (ב) זאָ שפּריכט דער עווינע צבאות: נאָך זייא דיא פֿערקינדיגטע צייט ניכט דאָ, איזט דיא אַללגעמיינע זאגע דיעזעם פֿאָלקעס, דיא צייט נאָך ניכט, דאָ דער טעמפּעל דעם עווינגען ערבויט וועדען זאָלל; (ג) דאָרום וועד דורך מיך דען פּראָפֿעטען

א (א) בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֵת־בֹּא עֵת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת: (ג) וַיְהִי דְבַר־

יהוה

ר ש "י

א (א) בשנת שתים לדריוש, הוא דריוס מלך פרס שהיה לאחר לאחשורוש ומלינו במדרש ויקרא רבה שנהג של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מנבל לירושלים ובלא ברשיון כורש שאמר (עזרא א׳) מי בכל עמו וגו׳ ועמדו לרי יהודה ובנימין ובלחו לגרותיה׳ לכורש לבטל מלאכת ב״המ שהתחילו (ולזה ובטלום) מיום ההוא בטלו כמפורש (בעזרא ד׳ כ״ד) בחדין בטילת עבידת בית אלהא וגו׳ ובטלה ג׳ שנים שמלך כורש ו״ד שנים של לאחשורוש ושנה הראשונה של דריוש הנו ובשנת ב׳ נאמרה נבואה זו לחגי לזרוז לחזור ולבנות במלאכ׳ ולא ירחו כי לא יבטלו העכ״ו שהק״בה ילילם: (ב) העם הזה אמרו. לפי שבטלו לויכיהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא לקיים את דברי שאמרתי לפי מלאות לחרבות ירושלים ע׳ שנה ולא יבא עוד עת ביתי להבנות אמור להם שבא עתה העת לבנל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל ע׳ שנה וכן היתה לסוף ע׳ נפקדו לעלות ע״פ כורש לבל בניין הבית בתלה בחורבות ירושלים שבימי לדקיהו שהיה למלאות י״ח שנה

באור

א (א) דריוש, כבר זכרנו בהקדמה הכוללת, סדר המלכים ומספר השנים שהיו מימי כורש מלך פרס, שהרשה ליתר הגולה לעלות לירושלים ולבנות הבית, עד שנת תרתין לדריוש הפרסי (דַּרְיָוֶשׁ הִיסְטַסְפִּיס) שלז נשלמו לחרבות ירושלים ע׳ שנה שנאמ׳ ירמי׳ עליהם (ירמי׳ כ״ה י״ב, כ״ט י״ו״ד), ובאותו זמן היתה נבואת חגי לזרז העם למלאכה שנית, לאחר שבטלוה לרי יהודה ובנימין בזמן המלכים הקודמים, כנזכר בעזרא (ד׳ כ״ד, ה׳ י״ו). זרובבל בן שאלתיאל, לכי תניו היה, (עיין ד״ה ח׳ ג׳ י״ט), וקרוי בן מטעם בני בניס הרי הן בניס, וחולי הי׳ נכנד יותר מלכיו פדיה. וכן אמר זכריה בן עדוא, והוא הי׳ בן נרכיה בן עדוא (מרד״ק). פחת, דבוק עם יהודה, והנפרד פַּחָה, וטעמו שליט ומושל, בלשון פרסי (פַּחְתָּ) שהוא מושל העיר (טטַטטהַלטער). ובהיות שבזמן בית שני לא היו מלכים ביהודה כ״ח מושלים, והיו תחת ממשלת מלכי האומות, לכן נקראו כן. יהושע בן יהוצדק וגו׳, יהולדק הי׳ בן סריה כהן הראש שנהרג בעיר רבלה ע״י נבוזרדקן והוא הלך בגולה, ובנו עלה עם זרובבל בימי כורש לבנות הבית: (ב) לא עת־בא, מנוקד בסגול בהיותו מוקף עם בת, וכן עת־בית, וטעם הכפל, כדרך ותני תגד לני בת (הרלב״ע). והוא מאמר העם המתרצלים במלאכת הבנין,

כי

חגי א

יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
(ד) הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת
בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה
חָרֵב׃ (ה) וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־
דַּרְכֵיכֶם׃ (ו) זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא
מְעַט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שְׁתוֹ
וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ
וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר

נקוב

תרגום אשכנזי קמח

טען חגי, איך פֿאלגענדעם פֿאם
עוויגען פֿערהייסען: (ד) וויא?
עס נעציימט זיך א־טצט, דאס
איהר אין געטאפֿעלטען צים־
מערן וואהנט, אינדעם דיע־
זער טעמפּעל אין טרימערן
ליעגט? — (ה) איטצט — זא
שפריכט דער עוויגע צבא׳ות —
א בעטראכטעט דאך אייער
געווערבע! — (ו) דיא או ס־
זאמט איוט פֿיעל, דעם ער־
טראגם וועניג — דער שפייזע
נעניס ניכט צור נעניגע, דעם
געטרענקם ניכט צור פֿיללע —
דיא בעקליידונג ניכט צום ער־
וועדמען, אונד יעדער געווין

צער־

ר ש "י

זנה למלכות בגל כדאמר מר גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו הי"ח: (ד) העת לכם. ל' תימה לגך נקוד הה' נפתח: ספונים. מכוסים בנסרי תרזיס כמו (מ"ק ו') ויספון את הבית וספון את הבית נתרז וכן ת"י הכדין בצר לבון דאתון יתבין בבתיכ די מטללין בנסרי תרזת ובית מקדשי הדין חרב: (ה) על דרכיכם. על עסקיכם שאתם רואין שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא לומר זרעתם הרבה והבא מעט כ"ז בגליל מורכן ביתי הוא: (ו) והבא מעט. בעון ביכורים שנטלו: לכול ואין לשבעה. בעון ביטול מנחות: שתו ואין לשכרה. שניטל טעם היין לפי שנטלו הנסכים: לבוש ואין לחם לו. בעון נגדי כהונה שנטלו: והמשתכר משתכר אל

באור

כי העת אצר עליה נגאו הנביאים להבנות הבית עדיין לא נח· ובאלו לא־ר העת להבנות בית ה', העת ההיא עוד לא נח: (ג) ויהי דבר ה' וגו', הוא אם דבר הנביא בעצמו שהולך ומדבר נרוח קדשו את דבר ה', שהרי אליו (והשם תחת הכנוי כדרך הלשון לפעמים) וכמו שתרגמתי; או הוא דברי כותב הספר, שהעיר, כי על דברי העם שהזכיר, הי' דבר ה' ביד חגי הנביא הנזכר בתחלת הספר· ולפ"ז אין צורך במה שכתבו הרד"ק וראב"ע, כי מלת לאמר בפסוק הזה ענינו לאמר לעם, שלא כדרכו בכ"מ: (ד) העת, בפתח ה"א והיא לשאלה: לכם אתם, כפל הכנוי להורות על הפלגת התימה, כלומר, אתם החושבים בשלותיכם שידעתם לשער הזמן מתי לעשות זה ולהניח זה, האם ראוי היא העת שתשבו אתם בבתיכם ספונים, בעוד שהבית חרב — ? ומדברי הרד"ק נראה כי שעורו כמו לשבת אתם, ועפ"ז תרגמתי: ספונים, תאר לבתיכם, וענינו קרוי הבתים וכסויין, וכן וספון בתרז (מלכים ב' ז' ג'): (ה) שימו לבבכם על דרכיכם, כלומר, התבוננו ותנו לב על מעשיכם ועסקיכם· דרכיכם, כמו מעשות דרכיך (ישעי' נ"ח) ותרגמתי בל"ק (בעווערבע) שהוא שם הכלל לכל עסקי ב"א המגיעים שכר לבעליהן, וכמו שמצאתי בהולך: (ו) זרעתם הרבה, כלומר הלא תראו כי המחרה ים בגלל מעשה ידיכם, כי אם תזרעו הרבה, והביאו מעט היפך דרך העולם, וגם מה שתביאו לבית, הקללה שולטת בו, כי אכול ואין לשבעה, שתו ואין לשכרה· אכול, מקור, וכן שתו, לבוש, כדרך הלשון להשתמש במקור תחת השם לפעמים· לשבעה, שם המקרה, וכן לשכרה, כמו שניעה, ושכרות בדברי חז"ל, והשכרות הוא שניעת השתיה: לחם לו, שם כללם קור מפעלי הכפולים, ושעמו הלשון אצר מדרכו לכסות ולהחם את הלשון, אינו כדאי להחם לו. והמתחבר, לו הוא מענין שכר שכיר, לו מענין ריוח במ"ומ, והטעם ל', ולכן תרגמתי בגלת (בעווין) דמשתמעי לתרי לפי· אל צרור נקוב, אצר לא יכיל הדבר המושם לתוכו, וכמו

חגי א

צעררינגעט וויא אין איינעם לע־
כֹּעריגען זאַקקע. — (ז) אָ בע־
הערציגעט דאָך, שפּריכֹט
דער עווינע צבאות, דיעזען
אייערן שטאַנד! — (ח) זאָ
שטייגעט הינויף יענען בערג,
שאַפֿעט האָלץ הערבייא, ער־
בויעט דען טעמפּעל — וואָהל־
געפֿעלליג מיר — מיר צור עה־
רע — שפּריכֹט דער הערר. —
(ט) דאַז שטרעבען איזט נאַך
איבערפֿלום — אונד מאַננעל
הערשט איבעראַלל; שאָן
האַבט איהר דען געווין אים
היזע — אונד איך הויכֹע איהן
הינווג! — וועסהאַלב דיעס?
שפּריכֹט דער עווינע צבאות — מיינעס טעמפּעלס ווילֿלען, דער פֿעראָרדעט ליענט; אינ־
דעס יערער פֿאָן אייך נור אום זיין אייגענעס הויז בעקימערט איזט. (י) דאַראָב ערגינג דיעס

נָקוּב: (ז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם:
(ח) עֲלוּ הָהָר וְהָבִאתֶם עֵץ וּבְנוּ
הַבַּיִת וְאֶרְצֶה־בּוֹ וְאֶכָּבְדָה אָמַר
יְהוָה: (ט) פָּנֹה אֶל־הָרַבֶּה וְהִנֵּה־
לְמְעָט וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי
בּוֹ יַעַן מֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן
בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא חָרֵב וְאַתֶּם רָצִים
אִישׁ לְבֵיתוֹ: (י) עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם

ואכבדה קרי

כלאו

אי

ר ש י

לרוב נקוב. כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקיסר בגד נקוב: (ח) ואכבדה. מסר ה"ק בגמ' דברים שהיו במקדש ראשון ולא במקדש שני לרון קורים ותומים ולא ושכינה ו"הק כדאיתא בגמ' יומא: (ט) פנה אל הרבה. עד הנה הייתם סבורי' להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט: ונפחתי בו. לגנאי עליו מכת רקבון והתולעת: ונפחתי. לי' נופח בחם פחם (ישעיה נ"ד): (י) עליכם כלאו שמים. על מוכיחן: כלאו. מנעו:

ב א ו ר

שיכנס כן יפה, כמה דאמרי לינבי (ויש געווענען, זען לעדרמכען) וחד מן מבני' אמר שטגם מאתכר הבני הוא מלשון שכר תגמי נפש (ישעי' י"ט ט') שענינו סגירה וסתימה (וכן יש לאלה הזאת הורקה זו בלשון ערבי) כלומר שהמאתכר מוכך לשוא להסגיר שכרו ולמלאות בו לרוב נקוב, כאומר הלוצ (חייגען געלעכערטען זאַק פֿילֿען). ולזה הוא בנין התפעל לשכר הורקתו לפעמים על פעולה מדומה, כמו יש מתעשר ואין כל (משלי י"ג ד'): (ז) שימו לבבכם, מוסב למטה על הפסוק שלאחריו, כלומר לאחרי שתשימו לבבכם על דרכיכם ותראו כי החטא גורם ע"כ עלו ההר והביאו לבנין הבית: (ח) ההר, בה"ק הידיעה, כוונתו על הלבנון המודע, אשר משם לקחו הגדולים עלי ארזים לבנין הבית ברשיון כורש, כוונתי לזה בתרגומי בתיבת (יענען), או כוונתו על הר הבית: ואכבד כחיב, ואכבדה קרי, והענין אחד ודרש חז"ל במסכת יומא (דף כ"ח ע"ב), ידוע: (ט) פנה אל הרבה, יוסיף להוכיחם ולעוררם על רוע מעמדם, כלומר אם תפנו עלמיכם להביא הרבה, והנה למעט, וגם מה שהבאתם בגר הביתה ונשבתם שנודעלי לכם הוא, לחי נופח בו שילך לבליון. וטורס פנה יפול גם על התכלית שחליו יכוון החדש במעשיו, כי הוא נגזר ממלת פנים, והתכלית המכוון הוא נגד פני החדש (ולולי מזה הטעם יוכן הכתוב, כי רעה נגד פניכם [שמות י"ד י"ל] ע"ד דרש חז"ל שרמז על לד"ה, כי בחכלו מן העץ הדעת שכה את תכליתו), תבין מזה תרגומי (שטרעבען). יען מה, המחיק המליצה לשאול על מה זאת לכם? — ואמר על כי אתם רצים איש לביתו, ר"ל שכל אחד מכם משתדל רק לביתו, ובנין הבית החרב אתם מתעצלים: (י) על כן עליכם, מסר דבור המליצות כדרכו על

כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל וְהָאָרֶץ כָּלְאָה
יְבוּלָהּ: (י) וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־
הָאָרֶץ וְעַל־הֶהָרִים וְעַל־הַדָּגָן
וְעַל־הַתִּירוֹשׁ וְעַל־הַיִּצְהָר וְעַל
אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאֲדָמָה וְעַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם:
(יא) וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל | בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל
וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וְכָל | שְׁאֵרִית הָעָם בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי הַנָּבִיא
כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיִּירְאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה: (יג) וַיֹּאמֶר
חַגַּי מַלְאַךְ יְהוָה בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה
לעם

תרגום אשכנזי קמט

איבער איך: דען טהויא פֿער־
זאַגט דער הימעל, דיא ער־
דע פֿערווייגערט דיא פֿרוכט;
(י) איך פֿערקינדיגטע איינע
דיררע, איבער פֿלור אונד גע־
בירג, אויף קאָרן, ווין אונד
אֶהל אונד יעדען ערטראַג דעס
באָדענס, איבער מענשען אונד
פֿיהה, אונד איבער אַללעם
מיהזאַם ערוואָרבענע. —
(יג) זרובבל, שלהיאלס זאָהן,
דער האָהע פריעסטער יהושע,
זאָהן יהוצדק'ס, אונד דער
גענאַממטע איבערעסט דעס
פֿאָלקעס גענאָרכטען היערויף
דער שטיממע דעס עוויגען
איהרעס גאָטטעס דורך דיא
אַנערדע דעס פראָפֿעטען חגי,
אַלס דער עוויגע איהן זאַנדטע.
דאַ אינדעסען דאַז פֿאָלק נאָך
איממער אין באַנגער פֿורכט
פֿאָר דער דראָהונג דעס עוי־

גען ווער, (יג) זאָ שלאָס חגי, דער אַבגעאָרדנעטע דעס עוויגען, יענע בעריטס אַבגע־
שטאַט.

ר ש י

(יג) במלאכות ה'. בשליחות המקום:

באור

הרוב, ומעורו ע"כ הי' זאת עליכם, שהשמים עלרו טלם, והארץ מנעה את יבולה. כלאו, עין מניעה ועלירה, (ולכן נקרא בית הסהר בית הכלא, ע"ש שמונע את היוצא בו מלאכת ממנו, וגדרות לאן יקראו מכלאות, שמועיל את הלאן מלאכת חולה). מטל, מ"ס השלילה וענינו מתת טל: (א) ואקרא חרב, גזרתי עליכם יובש על הארץ שלא יהי' לה לאות מתחת, ועל ההרים שדרכם להצמיח עליהם עוטים נושאים פרי טוב, ועל הפירות שיתיבשו מיבשות האויר. ועל האדם ועל הבהמה, כי יבשת האויר תוליד בהם חלאים רעים. ועל כל יגיע כפים, כלל, כל מה שיתכנו בעמלם לא יצליח, וכל יגיעם לריק: (יב) ועל דברי חגי הנביא, כלומר, וביותר על דברי חגי הנביא, ועל תוכחתו לשוב הוניחם בחשר שלחו ה'. ויראו העם מפני ה', ידוע שכל ירחה המחוברת במקרא עם תיבת מפני, היא ירחת עונש. ומעתה שעור הכתוב כך הוא לדעתי, כי זרובבל ויהושע וכל שארית העם, ר"ל הגדולים והחשובים שבהם שמעו בקול ה', והטו אזנם לדברי חגי, והבינו את לבבם למלאות את דבר ה'; למען בהיות שהפחותים שבעם ירחו מפני יעוד העונש ודבריס קשים לשוב קרוב עליהם חגי נשם ה', לז הוסיף חגי לאמר לעם במלאכות ה', כי לא ירחו ולא יחתו בחשר שה' יהי' לחם ויעזרם נמעשיהם, ע"ד שאמרו רז"ל (שבת דף למ"ד ע"ב) אין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה: (יג) מלאך ה', הנביאים יקראו ג"כ בשם מלאכים, כלומר שלוחי ה', וכן ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים (ד"ה ב', ל"ו י"ו). במלאכות ה', בשליחות ה':

לָעָם לֵאמֹר אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם־
יְהוָה: (יד) וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ
זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה
וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־רוּחַ כֹּל
שְׁאֵרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ
מְלָאכָה בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת
אֱלֹהֵיהֶם: (טו) בְּיוֹם עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ:
ב (א) בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה
בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר: (ב) אֱמֹר־
נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת
יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֵרִית הָעָם

תרגום אשבנזי

שטאַטטעט באָטהשאַפֿט נאָך מיט פֿאָלגענדען וואָרטען אַן דאַז פֿאָלק: איך וועדע מיט אייך זיין! שפריכט דער עוויגע, (יד) היערדורך ערוועקטע דער עוויגע דען מוטה זרובבל'ס, זאָהן דעס שלתיאל, פֿירשטען יהודה'ס, דען מוטה דעס יהושע, זאָהן דעס יהוצדק דעס האָהען פריעסטערס, זאָ וויא דען מוטה דעס גאַזאַמטען א־= בערעסטעס דער נאַציאָנדער= געשטאַלט, דאַס זיא זאָפֿארט היננינגען, אום זיך צור ארבייט אים טעמפעל איהרעס גאָט= טעס, דעס העררן צבאות, אַנ= צושיקקען, (טו) אַם פֿיער אונד צוואַנציגסטען טאַגע דעס זעכ= סטען מאָנאַטס, אים צווייטען רעגיערונגסיאָהרע דעס קע= ניגס דרויש.

ב (א) אַם איין אונד צוואַנציג= סטען טאַגע דעס זיע= בענטען מאָנאַטס ערגינג דעס עוויגען וואָרט דורך דען פּרא= פֿעטען חגי פֿאָלגענדער געשטאַלט: (ב) שפריך דאָך צו זרובבל, שלתיאל'ס זאָהן פֿיר= שטען יהודה'ס, צו יהושע יהוצדק'ס זאָהן דעס האָהען פריעסטערס, אונד צו דען נאָך איב= רי=

לאמר

ר ש "י

(ד) ויגלו ויעשו מלאכה. התחילו מסתתין בהנים ומנסרים עצים בשני בכ"ד לחודש ובשניני בכ"ח היה דבר ה' על חגי:

מי

באור

(יד) ויער ה', כלומר ע"י זה שהחזיק הגביא את לבם, העיר ה' את רוחם: ויער, נפתחת העי"ן להרחבת לות הגרון: ויבאו ויעשו, הזמינו עלמם לחדש מלאכת הבנין אשר נתבטלה זה ימים רבים: (טו) ביום עשרים וארבעה וגו', מוסב למקרא שלפניו, שביום ההוא הכינו המלאכה וכל לרכי הבנין:

ב (א) דבר ה', נבואה שני', שבימה ביום כ"ד לחדש השביעי בשנה ההיא. וכוונת הנבואה היתה, שהיות שלומם הנשארים מן הגלות ורלו את בית הרחמן בגדלו ותפארתו, היו בוכים ומלטערים ח"ע על שפל ערך הבית הזה נגד הרחמן, כמוכר בעזרא (ג' י"ב). והולרך הנביא

לֵאמֹר: (ג) מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר
רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבֹדוֹ
הָרִאשׁוֹן וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ
עַתָּה הֲלוֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם:
(ד) וְעַתָּה חֲזַק זְרֻבָּבֶל נְאֻם־יְהוָה
וַחֲזַק יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל וַחֲזַק כָּל־עַם הָאָרֶץ נְאֻם־
יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־תִּירָאוּ:

כי

ריגען דער נאַציאָן: (ג) איזט
עטוואַ נאָך יעמאַנד אין איירער
מיטטע, דער פֿאָן יענען אויס־
געוואַנדערטען אַבריג גע־
בליבענען, אוגד אַלזאָ דיעזען
טעמפּעל אין זיינעם עהעמאַה־
ליגען גלאַנצע זאַה, זאָ ווירד
ער איהם פֿרייליך אַטצט — זאָ
וויא ער איהנען ערבליקט —
זעהר אונבעדייטענד שיינען.
(ד) זייא אינדעסטען ניכט
מוטהלאָז, זרובבל! שפריכט
דער עוויגע, פֿערצאַגע ניכט,
יהושע זאָהן יהוצדק'ס! אויך
דוא, געזאַממטעס פֿאָלק,
פֿאַסכע מוטה! שפריכט דער
עוויגע, פֿאָללציעהעט אייער
בעגינענען, דען איך בין מיט
אייך! שפריכט דער עוויגע

צבאות. (ה) — יענען פֿערטראַג, דען איך בייא אייערעם צוגע אויס עגיפטען מיט אייך ער־
ריכטעט — נאָך וואַלטעט מיין גייכט אין אייערער מיטטע. זייד דאַהער אונפֿערצאַגט!

דען

ר ש י

ב (ג) מי בכם הנשאר. שהיה מן הגולים ועודנו חי: לעכר רואה וגו'. לת הראשון לין זה
משוב בעיניו: הלוא כמהו כאין. יודע לני כי מי שראה הראשון לין זה בעיניו אלא
כאין: כמוהו כאין. הוא ולין שויס הן כמו (הושע ד') והיה כעם ככהן לף כאן כמוהו כאין שניהס
שויס: (ה) לת הדבר לעכר כרתי. תורתי לחס שומרים ורוחי שורה על נביאכס אל תירלו:

עוד

ב א ו ר

הנביא לזרזס שנית ולהגטיחס, כי עוד יהי' הבית הזה גדול ושלוס יהי' להס: (ג) מי בכם
הנשאר, עוד מן הגלות לעכר רואה בעיניו לת יקר הבית הראשון. הביח הזה, ע"ס העתיד
לו טעמו כעבור שהי' נלותו המקוס בעלמו, לעכר הי' הבית הראשון של שלמה: ומה אתם
ראים אתו עהה, כמלא השפל: הלוא כמהו כאין בעיניכם, עניינו כערך של הבית הראשון,
נודלי יהי' זה בעיניכס כאין: (ד) ועתה חזק וגו', ר"ל למנס לף שנדמה עתה בעיניכס כן,
ככל זאת אל תרפו ידיכס, ואל תעלבו נרוחכס, כ"ח חזקו ואמלו לנבנס: ועשו, מוטעס
נטעס לאחנ, כי שעורו הכינו עלמיכס לגמור לת מעשיכס, כהורלת פעל עשיי' בכ"מ על גמר
ההתחלה: כי אני אתכם, כלומר אני בעל היכולת להי' בעזרתכס: (ה) את הדבר וגו,
לדעת המפרשים מוסב על ועשו שנפסוק הקודס, וטעמו שיעשו לת הדבר לעכר כרתי לשמור
תורת ה', וא"כ סיום המקרא, כי אני לחנס הוא, מאמר מוסגר. ולדעתי יחכן יותר, כי
המאמר הזה הוא כמו בשור המאמר הקודס, ושעורו הלא זה הדבר לעכר כרתי לאחנס בלאחנס
ממלרים למאר והייתי לכס לאלהים, ואתס תהיו לי לעס. ורוחי עומדח בחוככם, טעמו
השפעת רוח קדשי והשגחתי עודס בתוככס כמקדם, כי ענין עמידה בכ"מ הוא הקיום וההשאר.
ובענין הורלת שס רוח בכלל, יש להעיר פה, כי ידוע שאמו שאין סנה בלא מסונב, בן להיפוך

נשפוט

תרגום אשכנזי

(ו) דעז אַלוֹא שפריכט דער עווי־
גע צבאות: נאָך אום איין קלי־
נעם — אונד איך מאַכע הימ־
מעל אונד ערדע, מעער אונד
לאַנד רענע, (ז) ערשיטטערע
גאַנצע נאַציאָנען, דאַס זיא
מיט איהרען בעסטען שעטצען
הין נאַך מיינעם טעמפעל וואַל־
לען, אונד זאָ ווערדע איך דיע־
זעם הויז פֿאָללער הערלי־
קייט זיין לאַססען! דיעס איז
דעם

חגי ב

(ו) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד
אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם
וְאֶת־הֶחָרָבָה: (ז) וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם
וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד

אמר

רשי

(ו) עוד אחת מעט היא. שתכלה מלכות פרס זו המוזלי׳ עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להלך לכם מן מלכות עכ״ום ומעט יהא זמן ממשלתו: (ו) ואני מרעיש. נניסים הנעשות לבני חשמונאי: את השמים וגו׳. ויבינו שבכינתי שורה בבית זה ויבילו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב

באור

נשפוט על מליאות שנה מה, גרלותינו מסובבים ופעולות, ונקיש מן הפעול על הפועל, ואף אם לא נגיע בחשבון מהות הפעל הזה, מ״מ נלמד מליאותו, כלומר רליונהו והשגונהו. ר״מ גרלותנו כי מטבע המלגנעט להמשיך אליו את הברזל, ידענו בלמת כי יש בה פנימי בו הפועל המרלה הזה, והכח הנסתר הזה יכונה בשם כח רוחני (גייסטיגע קראפט) או רוח סתם, שרשו רָנַח להורות על גדרו העלמי והבדלו מן הנשמי המוגבל במקום ובזמן, לא כן הרוחני הבלתי מוגבל. וזה טעם ורוח אלהים מרחפת, על כח אלהי הנמלא בכל דבר לשמרו מכל נזק ולהשגיח בקיומו. וכן רוח הנבואה והשרלת שכינה יקרלו בשם רוח ה׳ כמו רוח ה׳ דבר בי (שמואל ב׳ כ״ג ב׳). וכמו כן יקרלו הרוח החיוני המהוה כל חי בשם רוח, כמו כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, וכן יקרלו בשמו האויר היסודי, לשר הוא יסוד וסבה לנשימת הנעלי חיים, אף אם מהותו אלתי מושג בטבעו, מ״מ נרלה פעולתו תמיד, ולזה יתואר ההשגחה אלהית הכוללת והפרטית בשם רוח. וזה יובן כוונת הכתוב פה, ורוחי עומדת בתוככם, ר״ל השגחתי עליכם לשמרכם מכל רע, ולהצליח את מעשיכם, היא עומדת וקיימת לעד, (ועיין בהקדמה הכוללת שדברנו שם בענין הזה): (ו) עוד אחת מעט היא, אלת מעט היא יאת הזמן (חדוועריוונ טעאפחריס), מטעם ועוד מעט ואין רשע (תהלים ל״ז). ומוסב על התחלת הדבור, כלומר אף אם תרגלו עתה את ההיכל במלב הנפל, המתינו עוד מעט מן הזמן, ואני מרעיש ומלת אחת היא על הבלתי מתואר בזמן (כייטרוום) שדרכו בל״ע לבוא בלשון נקבה. ואני מרעיש את השמים וגו׳, ע״ד ההשאלה, כלומר שאני אלהי׳ מסבב לטובתכם התחדשות תנועה בשמים ובארץ, שיבואו כל העמים יובלי הארץ בית אל לבבד ולפאר אותו, וכמו שמלאך והולך בפסוק שלאחריו, והמשל הזה מלאנו הרבה בדברי הנביאים, שמים תרגיז ותרעש הארץ (יעשי׳ י״ג י״ג) לפניו רגזה הארץ רעשו שמים (יואל ב׳ י״ז) ודומיהם שכולם משל על התחדשות תנועה יתירה בטבע, דוגמת מאמר הלועז (דיא וועלט מין אויפֿרוהר זעטצען): (ז) והרעשתי את כל הגוים, ת״י ואזיע ית כל עממיא, כלומר אתן בלבם שילאו ממקומותם להרבות בבוד הבית ולהביא שם בספם וזהבם (מרד״ק): ובאו חמדת כל הגוים, לדברי המפרשים אשר בי״ת השמוש, כמו ומרלה ולא נחדות (במדבר כ״ב מ׳) הנמלא בית ה׳ (מלכי׳ ב׳ י״ח ט״ו) וכדומה, ועניני שכל הגוים יבואו נחמדתם לביתי, ושעם כל הגוים השני כדרך ל״ע לכפול השם תחת הכנוי. ולדעתי יתכן יותר כי חמדת כל הגוים הוא תאר לבית, ושעור המקרא כך הוא, שכל הגוים יבואו לביתי, שהוא חמדת כל הגוים, לענוד שם את ה׳ ולכבדו בתשורה ומנחה, וכמו שנאמר זכרי׳ ומקוקים יבואו ובנו בהיכל ה׳ וגו׳ ובאו לבקש את פני ה׳ בירושלים, ותרגומו בל״ת (ער־

חגי ב

תרגום אשכנזי קנא

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ח) לִי הַכֶּסֶף
וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:
(ט) גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה
הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה
צבאות

דעם עוויגען צבאות אויס־
שפרוך. (ח) מיין איזט יאַ דאַז
זילבער, דאַז גאָלד יאַ מיין
שפריכט דער ערר צבאות.
(ט) יאַ פראַכט־פֿאָללער מיסטע
דיעזער צווייטע טעמפּעל זיין,
אַלס יענער ערשטע, נאַכדעם
איך

ר ש י

כתוב בספר יוסף בן גוריון: (ח) לי הכסף ולי הזהב. ובידי להביא לאוצר חפלתי בו: (ט) גדול יהיה. רב ושמואל חד אמר בנין וחד אמר בנינים שבני בית ראשון ת"י ובית שני ת"ך: שאל

באור

טיטטערע גאַלע כאָליאַנען דאָס זיא דעם אָרטע לו וואָלפֿאַהרען, דער מיהנען וואָלען רייטלעגד מיזט מ. ז. וו.). ולדעת המחבר ס' מלוי עינים, תמדת כל הגוים הוא כנוי לגדולי העמים ושריהם לאוצר ירושלימה. וכמו שמלאנו בספרי קורות העתים, ויהי' לפ"ז תרגומו: (וואָלער היידען אַדער אויך הין כאָך מייגעג טעאפּעל וואָלען): כל הגוים, ידוע שהורחת כל לפעמים על חלק הפרטי מן הכלל, כמו שאמר יעשי' (ל"ד ב') כי קצף לה' על כל הגוים וחמה על כל צבאם, ולא אמר אלא על חלק מן האומות, כמו שפירש בסוף הענין, וכן אמר ירמי' (ד' כ"ז) שממה תהי' כל הארץ, על חרבן ירושלים, ובתרגומי של מלות כל הגויס הרחוק (גאַנצע כאָ־ליאַנען) כוונתי גם על הורחה אחרת של מלת כל, על הכללית שנחלק הפרטי: ומלאתי את הבית הזה כבוד, הרלוז שע"י הנזכר יהי' הבית הזה מלא כבוד: (ח) לי הכסף וגו', מחוכר עם מה שלפניו לתת סבה וטעם לכיחת העמים במנחות ותשורות, כי לי הכסף, כיד מי שהוא שלי הוא, ואנכי אסבב שיבואו הכל לביתי עם קניניהם ורכושם לכבד אותי: (ט) גדול יהי' כבוד הבית הזה וגו', מן רחוי להעיר פה בקוצר על הורחת שם כבוד בכללו, ואומר, כי כל הדברים המותנים יתרון לבעליהם ויגדלום וינשאום בעיני זולתם, כלם אומרים כבוד, והשם הזה יאות להם. ולכן מבינו שיפול השם הזה על ענינים הרבה, כן על הדברים המדומים כמו עושר וגדולה, בבחינת שרבות הקניני' יראומו בעליהן בעיני רואיהם, כמו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית ל"א ט'); כן על הקניניס החמתיים, כמו חכמה, לוחר המדיניי המסתעף ממדות מעולות ונכבדות, ומזה הטעם, לשבון כבוד בחרלנו (תהלים פ"ה), וכן לוחר הגלמי לאחר לנפש המשכלת, כמו ולחר כבוד תקחני (תהלים ע"ג) הכוונה תקחני לנחול בחרית את הכבוד החמתי לאחר לנפש. וכן הנפש בעלמה, מלד שהיח חלק אלהי ממעל ויתרון המין האנושי, יפול עלי' ג"כ שם כבוד, כמו למען יזמרך כבוד וגו' (תהלים ל') ענינו שלחר המות יזמרך כבוד נתמידות ולחי' וכמו שמסיים ה' אלהי לעולם אודך; וכן הברחת שכינה במקום מיוחד או הסבעת הנבואה על החדש יתולרו בשם זה, כמו וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ' ל"ד). והנה מפלת ההורחה הכללית שבמלה הזאת, בוודאי כוון הנביח חגי בחמרו פה גדול יהי' כבוד הבית הזה לכלול בו כל הענינים יחד, שבלם ימלאו שם בחופן מעולה ויתר שאת, כמו שבחמת מלחנו בעזרח שאמר ברוח קדשו (עזרח ז' כ"ז) ברוך ה' לחזר ותן כזאת בלב המלך לפחר לת בית ה' לחזר בירושלים ע"ם, לחזר לחמר זה על העושר והגדולה לחזר ינחבד הבית ממלך דריוש, ועיין בס' מלוי עינים שבחב כי לח לבד מלכי מדי ופרס, כי גם מלכים לחרים כבדוהו בכוד גדול, כמו תלמי ולבסנדר, קלעלפחטרח מלכת מלרים. גם בחלמוד (יומח ל"ז ע"ח) נזכר קלח מענין הכבוד הזה מונבז המלך עשה כל ידות הכלים של י"הב זהב, הילני לחמו עשתה ונרשת וכו', וכן שאר ענייני גדולה ותפחרת שהבחתי לעיל שנכלל במלת כבוד היו שם ניתר עז. ולפל תמיהני ממחמרם ז"ל (שם דף ב"ח) ה' דברים חסרו בבית שני ע"ם, שדרשו זה ממלת ולחבד חסר ה"ח כי בהברח לין כוונתם שחסרו מכל וכל, לחרי שהם בעלמם לחמרו (שם) לח מן השמים היתה רבוחה בבית רחשון בלחי ובשני בכלב, ונם התו' (שם) הרגישו

צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: (י) בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁעִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר: (יא) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר: (יב) הֵן ו יִשָּׂא־אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בְּכְנַף בִּגְדּוֹ וְנָגַע בְּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־

מאכל

תרגום אשכנזי

איך גליקועלינקייט אַן דיעזעם אָרט ענטשטעהען לאַססען! שפּריכט דער הערר צבאות. (י) אים צווייטען יאָהרע דער רעגיערונג דריוש׳ס, אַם פֿיער אונד צוואַנציגסטען טאַגע דעם נייַנטען מאָנאַטס וואַרד דעם פּראָפֿעטען חגי דעם עווינען וואָרט אַלזאָ: (יא) זאָ שפריכט דער הערר צבאות: ערפֿראַגע דיא פּריעסטער אים פֿאָלגענדעזעזעץ: (יב) עס טרינע נעמאַנד געווייהטעם פֿלייש אין זיינעם געוואַנדעם שאָס, בערירטע נון מיט דיעזעם שאָס ברוֹד, גמיזע, ווין, אֶהל אָדער אירגענד אינע אַנדע=

רש"י

(יא) שאל נא לת הכהנים תורה. שמא שכחו מגלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: (יב) בשר קדש. בשר טומאת נבילה לו ירק: ונגע בכנפו. לא נגע בשרן עלמו אלא בבגד שהוא לבוש בו: ואל הנזיד. תבשיל

באור

זה, שכתבו לוריס ותומים היו בבית שני, דאל"כ כה"ג מחוסר בגדים, וכן כתב הרמב"ם בתשובה. ואם נאמין לדברי היוסיפון לרומיים, היו כמה מלכי העמים לפני שאלו בלוריס ותומים טרם נלחם למלחמה. גם בס' ים ספור תבנית המקדש הזה וכל כליו, ובתוכם ג"כ לורת הכרובים, אחר לפי דרשת חז"ל נחסרו בבית שני. וע"כ כ"ל שבוותם ז"ל שהחמשה דברים חסרו במקדש הזמן, ואולי בחברית הימים כאחר הרבו לפשוע. וכמו שאמר האחר למלך הכוזר (מאמר שני י"ג) העון הוא אחר מנעמו מהשלמת מה שיעדנו בו אלהים בבית שני, וענין אלהי היו מזומן לאול כאחר בתחלה, אלו היו מסכימים כלם לשוב בנפש חפלה ע"ש, ודברי פי חכם חן, מסכימים לכלל אחר בידינו, כי דברי הנבואה המה על תנאי: האחרון, טעמו בערך אל הבית הראשון, כי אחר אחרון אין הכוונה אחרון בהחלט, אלא כמו לאה וילדיה אחרונים, ומשוך לו ורחל ויוסף אחרונים, וכן תספרו לדור אחרון ודומיהם. וגם חז"ל הניחו פשוק זה על בית שני (פ"ק דכ"ב דף ג') ולא כדעת הרמב"ן שפי' נבואה זו על הבית העתידי, ואמר הטעם שאין כבוד אלא אחרון ואין אחרון פה אלא אחרון בהחלט: ובמקום הזה אתן שלום, לפי דעת המפרשים טעם מלת שלום פה רק על פנה אחת מהורקותיו, ועניני שיהי' שלום והשקט במקום הזה, תחת אשר בשאר האלכות תהיה מלחמה. ומנם הלמת שהורקת שלום פה ג"כ על הפלחת המדינה ואוצרה אשר בגללה גם השלום והשקט ממלחמה, ומלת (גליקזעליגקייט) בל"ת כולל כל הכוונת אלו: (י) בעשרים וארבעה, נבואה שלישית עד פסוק כ', ועניינה שבאשר החלו לבנות את הבית ביום הכ"ד לחדש התשיעי הי' חגי הנביא מזרז בדבריו לחזק את נפש ולהגבירם שאלך המלאכה אשר היתה במעשה ידיהם עד כה מפני עלותם בבנין, ותשוב הנרנה בכל עסקיהם, ולכן התחיל בשאלת הענינים הנזכרים בפסוקים הבאים, לרצות לותם על כוונת דבריו ותכליתם, וכמו שאבאר להלן: (יא) הורה, קלת דיני טומאה וטהרה: (יב) הן ישא איש, מבנין התנאי (קאָנדיזונקטיוו): בשר קדש, כמשמעו שנתקדש לבוה להיות קרב על המזבח (ראב"ע ורלב"ג): ונגע בבנפו, בי"ת בנפו בי"ת העזר, (איט, דורך):

מֵאֲכָל הַיִּקָּדֵשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא: (יג) וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־ יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא: (יד) וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר

יקריבו

תרגום אשכנזי קנב

דערע שפייזע ווירדען דאַרז־ך אויך דיעזע נון הייליג ווערדען? דיא פריעסטער פֿערניינטען עס. (יג) יענער פֿוהר פֿאַרט: בעריהרטע דיעס אללעס אַבער איין דורך איינע לייַכ זיך פֿאַראונרייניגטער, ווירדע עס וואָהל דאַרורך אונריין ווערדען? — יאַ ערוויערערטען דיא פריעסטער, יאַ עס ווירדע אונריין. — (יד) וא — פֿערזעצטע יענער — וא איזט דיעזעס פֿאָלק, וא דיעזע נאַציאָן פֿאָר מיר, שפריכט דער הערר! וא זינד איהרע האַנדלונגען אללעזאַמטט, אונד — וואַס ד׳א

אן

ר ש ״ י

רבזיל: היקדש. היסתפק: לא. לא יטמא נחלקו בה רב ושמואל אחד אומר לישתנות כהני דנעשו מנייהו רביעי בקדש ואחרו לו טהור ואחד אומר לא לישתנות כהני חמיסי בקדש נעשו מנייהו: (יג) אם יגע טמא נפש. מת עלמו: יטמא. שהמת לכי לחנות הטומאה והחמיסי לטומאת ארן רביעי הוא לטומאת מת: (יד) כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות: ואשר

יקריבו

באור

היקדש, אחת מכל אלה אזכר, אם נגע בו הכוף כאלו נגע בו הנאר עלמו בכתוב (ויקרא ו׳׳ו ׳׳ח) וכל אאר יגע נאזרה יקדש (עיין נתיבות השלום שם, שמלת יקדש נקל מורה נכ״מ על חול הקדושה נדנר): לא, כי אין כח בקדש לקדש מה שאינו קדש ע״י מגע אמלעי (הג״ל): (יג) טמא נפש, ר״ל אם נגע אים אאר הוא טמא נפש אדם אאר ימות (הג״ל): בכל אלה, טעמו באחת מכל אלה: היטמא, כוונת השאלה היא, אחרי שהמת עלמו אין נגע בו כ״א ע״י אמלעי: ויאמרו יטמא, בעבור שטומאת מת חמורה ביותר. ולפי זה היתה תשובת הכהנים כדת וכהלכה באאר אבאר: (יד) כן העם הזה וגו׳, כלומר כמו שאמרתם, כן העם הזה, טמא הוא ומתועב לפני על אודת התעללותו. ודע שכוונת הנביא בשאלות אלה היתה רק על ענין התוכחה שזכר בפסוק הזה ושהאריך הדבור אחרי זה בפסוקים הבאים, להמשיל מעשיהם ועניניהם לדברים המטומאים והמתועבים בעיני ה׳, שעל ידי זה היתה המחרה טולטת בכל עסקי ידיהם. כן דעת הרא״ע והרד״ק, ומשמעות הענין מסכמת לדעתם, כי אם עיקר כוונת הנביא הי׳ כמו שפי׳ רש״י ז״ל לשאול אותם על דיני טומאה וטהרה, ותשובת הכהנים היתה נטעות, (והוא לפי דברי רב בגמרא דפסחים דאמר תשתנה כהני), יקשה למה לא שאל אותם כ״א זה הענין לבד? גם למה לא שאל מאתם השאלות האלה מקודם, אחרי שנזכר בעזרא, כי גם קודם בנין הבית הקריבו קרבנות על המזבחות? — אלא בוודאי עיקר כוונתו בשאלתו לא הי׳, רק לרמוז ממנו משל, ומיד כשענו הכהנים ויאמרו יטמא, השיג את מבוקשותם בדברים׳ לאמר, כן העם הזה וגו׳, כענין מה שמלאנו בדברי נתן הנביא, אשר בא להוכיח את דוד, והמתיק ומשל במעשה העשיר והכבש, ואחר החרין דוד משפטו לאמר יומת וגו׳, אתם הנביא בדבריו, ואמר אתה האיש. (עיין שמואל ב׳ י״ב). ואל תשיבני למה נאר חגי במשל זה דווקא, כי כן דרך הנביא לבאור במליצה הנאותה לפי המקום והזמן, כהיות שע״פ הולכך ג״כ לעוררם עתה על דיני הקרבנות: וכן הגוי הזה, בכל ענין נמ״ש (רד״ק):

שם

יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא: (טו) וְעַתָּה
שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה
וָמָעְלָה מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן
בְּהֵיכַל יְהוָה: (טז) מֵהִיוֹתָם בָּא
אֶל־עֶרֵמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה
בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשׂף חֲמִשִּׁים
פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים: (יז) הִכֵּיתִי
אתכם

אַן יענעם אָרטע דאַרבריננען, איזט מיר צום עקעל. (טו) אי־צט אַבער, אָ מעכטעט איהר יענר צייט אייך עראיננערן, דאַ מאַן אים טעמפעל דעם עוויגען נאָך ניכט שטיין־אויף שטיין גע־לעגט! (טז) דאַמאַלס וואָהנטע מאַן צו אייַנער גאַרבענשיכטע פּאָן צוואַנציגען צו קאָממען, אונד — מאַן פּאַנד נור צען; מאַן גינג אין דיא קעלטער, גלויבטע

בראַנד

פּינפּציג פורה אַבצומעסטען, אונד זיעהע — עס וואַרען נור צוואַנציג. (יז) מיט דיררע אונד

ר ש "י

יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: (טו) ומעלה. שנים שענגרו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על היסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבניין ובלימוד לרבי נהוראי: (טו) מהיותם בא אל ערמת עשרים. מהיות לכם מחירה משולחת כמעשיכ' כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הרעוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מגיע אלא לעשרה: בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: לחשף חמשים פורה. לשאוב ממנו כ' מדות שמודדין בהם יין מגיתות ושמה פורה: לחשף. למלאותם כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל') וכן מספי שובל (שם ט"ז): והיתה עשרים. לא שנשתלמה בניין מחירה יותר

מן

ב א ו ר

שם, הכוונה על המזבחות לאשר הקריבו עד הנה קרבנותיהם בנזכר בעזרא: טמא הוא, לאחרי אשר כוונתם רצויה, בהיות שהתעצלו בבנין הבית, שמשם תלמד תורה ודבר ה', וכל סדרי הנהגות החומה תלויים בו, כי בחמת עיקר כוונת הבית היה שיתקבצו שמה יחד לשפוך את נפשם לפני ה' להשתלם במעשיהם, לטהר את רוחם מכל מחשבות פגול, ערס ילכו אל בית אלהים, אשר לתכלית הזה נצטוו על מעשה הקרבנות כידוע. (ונמקום אחר אדבר עוד מזה הענין אי"ה): (טו) מהיותם בא וגו', מן הזמן שבאו אל ערמת עשרים, והוא לבור של אלומים: והיתה עשרה, ולא מלא כ"א עשרה: בא אל היקב, הוא הבור שלפני הגת (רש"י) בחשבו למלוא חמשים פורה, והיתה עשרים: לחשף חמשים פורה, ת"י עלין לחתן למעלרתא דבה חמשין גרבין דחמר. ובישעיה (ס"ג) תרגם פורה בלשון מעלרתא, ולפי תרגומו לא ידענו לכוון שמות הכלים הללה על נכון. לכן אומר אני, כי לפי משמעות הענין פה, גת הוא הכלי הגדול המוכן לעצרת היין, אשר דרכו בו הענבים, ובו היה היקב והפורה, אשר דרכו בהם הענבים. וסדר הדריכה בזמניהם היה על אופן זה: מתחלה לקחו הענבים ונתנו אותם לגת ושם היתה תחלת הדריכה (ולכן פסק המשנה במס' ע"ז פרק ר"י דף כ"ה ע"א, לוקחין גת בעוטה מן הנכרי, לפי שזה הוא רק תחלת הדריכה, ולא נקרא עוד בשם יין ע"ש), בגת היה נגור העצוי בעין קלות (חייבץ בעהרע) ומשם ילך היין לגורגותנא (שהוא בעין סל מלא חורים דקין). ואולי הוא הנקרא בלשון הכתוב פורה (משרש פור, על שם שהם הענבים מתפרדים ומרוללים), ומן הגורגותני נאו לתוך הבור, כדי לסנן היין מזגים ומחרלנים. ומעת' בחור המקרא כך הוא, בא אל היקב, ר"ל אל הבור שנו נקבץ היין, לחשוף חמשים פורה, כלומר לגלות לותו מן החמשים הפורה הנמנסים בו, והיתה עשרים, כי המחרה היתה מכוי' גם כיון: (יו) הכיתי אתכם וגו', את כל מעשה ידיכם, כמו בכל מעשה ידיכם, וכן ואותנו אל תמרודו, כמו בנו (רד"ק). או יתכן לומר כי תיבת הכיתי עומדת במקום שנים, ושעור

הכתוב

אֶתְכֶם בַּשְּׁדָפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּבַבָּרָד
אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין
אֲתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: (יח) שִׂימוּ־
נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה
מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁעִי
לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יוּסַד הֵיכַל־יְהוָה
שִׂימוּ לְבַבְכֶם: (יט) הַעוֹד הַזֶּרַע
בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה
וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־
הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ: (כ) וַיְהִי דְבַר־

יהוה

תרגום אשכנזי קנג

בראַנד אונד האַגעל פלאַגטע
איך אייך, יאַ איירער העגדע=
ווערק, אַללעזאַמט ליעם איך
צו ניכטע ווערדען, דאָך ניע=
מאַנד וואַנדטע זיך צו מיר,
שפריכט דער הערר! (יח) דיע=
זער צייט עראיננערט אייך! —
פאָן דעם הייטיגען טאַגע אַן
אַבער אונד ווייטער, פאָם פיער
אונד צוואַנציגסטען טאַגע דעם
נייגטען מאָנאַטם, פאָן דעם
טאַגע נעמליך, דאַ מאַן דעז
גרונד צום טעמפעל גאָטטעם
(פאָן נייעם) גענעגט, ערוועגט
עם וואָהל, (יט) איזט גענטריי=
דע נאָך אין דער טענגע? —
זינד וויינשטאָק, פייגען = גראַנאַט = אונד אֶלבוים מיט פריכטען וואָהל בעלאַסטעט? וואָלאַן,
פאָן איטצט אַן ווערדע מיין זעגען אייך! — (כ) פערנער וואַרד דעם עוויגען וואָרט דעם
חגי

ר ש " י

מן נדגן חלף שחדם טוע' בחומד מדת היקב לפי שהוח עמוק לחנו הכרי עומד לפניו. ובמסכת חבות דרבי נתן שנינו טעם למה לח לחמר ביין מדה מועטת כמ"ש בדגן לחסוף עשרים ותמם פורה והיתה עשרה למדך שהיין מדה יתירה לעולם וכשהיין לוקה סי' רע לעולם ולפי שהיין לריך להיות הרבה מגה בו מניין יתר: (יח) לחר יסד היכל. שהתחילו עתה בשנייה להוסיף על יסוד הרחשון שבנו בימי כורש: (יט) העוד הזרע במגורה. עדיין לח זרעתם בשנה זו והחילנות

ב א ו ר

הנתוב, הניתי לחתכם וחת כל מעשה ידיכם, וכן תרגמתי: בשדפון, כטעם שדופות הקדים (נרחשית מ"ח כ"ז): וביקקון, ג"כ קללה מלוי בדגן, שע"י חום השמש נהפך התבואה ליקקון. ומין זה שדפון ויקקון הנזכרים בתורה (דברים כ"ח כ"ב) כי חנרס מוכיח עליו שדבר על הדגן: ואין אתכם אלי, כלומר חין עלמכם עלי (רד"ק), והטעם כי לח ניסרתי לתכם חין לחד מכם פונה חלי להרגיש בדבר, כי חני הסבותי הרעה לכם על עסקי התעללותכם: (יח) שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה, לחר הזכיר לעיל, ומפני שהחריך נדברים חזר ושנה פה: מיום עשרים וחרבעה, הוח היום לחר עמד בו, כלומר לחל עתה שימו לבבכם, כי בעבור שעסקתם בבנין הבית להוסיף על יסוד הרחשון שבנו בבר בימי כורש, יפות הברכה במעשה ידיכם (מרע"י): (יט) העוד הזרע במגורה, כלומר לפו ורחו עם זרע עוד במגורה, כי המעט לחר הי' בו הולחתם לזרוע השדה (רד"ק): ועד הגפן וגו', טעם עד, כטעם עד חמור עד שה (שמו' כ"ב ג') כלומר זה כמו זה, ושעורו, מגפן עד תחנה, עד רמון ועץ הזית עדיין לח נשח פריו כי עדיין לח הגיע זמנם לתת פריים, כי בנסלו הי' זה שהוח המובח התזיעי (מרד"ק), (כי מנין החדשים הי' מניסן לחחר שעלו מבבל, כמו שבנינו בירושלמי דרחש השנה שמות החדשים עלו עמהם מבבל) לבל מן היום הזה לחבוך לותם שיחלו פרי לרוב, וזהו שתשימו לבבכם, על שתחפוך חת הקללה לברכה, כי תחת לחר מקודם הי' הדגן בגורן, והמלחה ביקב ובכל זחת לח הזיגו מנוקדם, מעתה יתברכו בזמן קלר, לף שחין דגן במגורה ומין פירות בעלים: (כ) דבר ה', זו היח נבוחת חגי החחרונה

תרגום אשכנזי

חגי ב

יְהוָה ׀ שְׁנִית אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ (כא) אֱמֹר
אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר
אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ׃ (כב) וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת
וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם
וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ
סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו׃
(כג) בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה צְבָאוֹת
אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁאַלְתִּיאֵל
עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם
כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

חני אַם פֿיער אונר צוואַנציג־
סטען טאַג דיזעם מאַנאַטס אַל־
זאָ: (כא) פֿער הייס ער דעם זרובבל
פֿירסטען יהודה׳ס פֿאַלגענ־
דעם: זיעחע! הימעל אונד
ערדע ב־ינגע איך אין געוואַל־
טיגען אויפֿרוהר; (כב) ערשיט־
טערע דער רעגענטען טהראָ־
נע, ריסטע דיא פֿעסטען ריי־
כע דער באַרבאַרען צו גרונדע,
שטירצע וואַגען אַממט דען
פֿאַהר ענדען אום, דאַס ראָס
אונד רייטער זינקען — הינגע־
שטירצט איינער דורך דעם אַנ־
דערן שווערדט. (כג) אַלס־
דאַן — זאָ שפריכט דער הער
צבאות — אַלסדאַן נעהמע איך
דיך זרובבל שלתיאל׳ס זאָהן,
בעו אַהרע דיך גלייך דעם זיע־
געלרינגע, דיך, מיין ליבלינג; דען איך מיר ערקאָהרען האַבע, שפריכט דער הערר צבאות.

ר ש ״ י

והחילנות עליין לא חנטו פירותיהן ומעתה תזרעו בזמן ברכה כי בנין הבית יגוף ברכה במעשה ידיכם: (כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים. מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכות אחר׳ לסוף ל״ד שנ׳ לבנין הבית כמו שהיו שונים במסכת ע״ז: (כג) ושמתיך כחותם. כלפי שנגזר על יכניה אפילו אני לא יהי׳ יכניה בן יהויקים חותם על יד ימיני משם לתקנך (ירמיה כ״ב) ואומר שם כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהועילה לו תשובתו וגולל לו זרובבל והושם כחותם:

ב א ו ר

לחזר נגח על עסקי זרובבל: (כא) מרעיש, רמז על מלחמות פרס שתפול ביד מלכות יון לסוף ל״ד שנה לבנין הבית, כמו שבינינו בפס׳ ע״ז (דף ט׳ ע״ב). ולדעת המחבר ס׳ מלוי עיניים ושחר מפרשים מוסב על מלחמות אלכסנדר לחזר בחזקו ותקף ידו השמיד ממלכות, והפך בסוסים והרעים בל הגויים: (כב) והשבתי כסא ממלכות, כשם שנוי למלכות וממשלה, וחחרי שהכשיל יהפך, ע״י זה חזק ממלכות ישמדו: והשבתי מרכבה, על רכב מלחמה שהיה להם, ע״י זה ירדו סוסים ורוכביהם, וזיל בחרב לחיו יפולו, וכן מלאנו בקורות העתים שבזי בן בימים ההם. והנה לחחרי שבבר דבר למעלה (ב׳ ו״ו) מענין הרעש, ושתם דבריו על מה יולה זה הרעש? לכן עתה מפרש דבריו, ויבאר להם שהיעוד הזה נאמר על לחבון העמים שבזי״ז יגדלו וינשאו בעיני העמים כלם: (כג) אקחך, ע״ל הנה לקחתי את הלויים לי: עבדי, לשון חבה: ושמתיך כחותם, יהוע כי בחרן המזרח המנהג לעשות החותם בשמירה יתירה ומעולה, ולשחת חותו על לבם, וממנהג הזה לקח המשל, לחמר כי הבגחתי תהי׳ עליך בל תשבל מעלתך חרלה: כי בך בחרתי, הטעם להיות לי לעבד עולם. ולחמר בך לחו דווקא כי האוונה גם על זרעך. ויש דרש חז״ל על הפסוק הזה: נאום ה׳ וגו׳, המדבר והמקיים:

ספר זכריה

מתורגם ומבואר

מאת שלמה זלמן בהר"ר ליפמן הלוי מוּאָנדערסלעבען

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

ZACHARIA.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

זכריה א

א (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־
עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר: (ב) קָצַף יְהוָה
עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף: (ג) וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
(ד) אַל־תִּהְיוּ כַּאֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים
הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם

הרעים

תרגום אשכנזי קנה

א (א) אים אַכטען מאָנאַטע
דעס צווייטען רעגיערונגס־
יאָהרעס דעס דריוש, וואָרד
דעם פראָפֿעטהען זכריה זאָהן
ברכיה'ס זאָהן עדו'ס דעם עווי־
גען וואָרט פֿאָלגענדער וויזע:
(ב) אײנסט צירנטע דער עווי־
גע אוף אײרע אָהנען זעהר:
(ג) זאָגע איהנען (איהרען קינ־
דערן) נון שפּריכט דער הערר
צבאות: אָ קעהרט צוריק צו
מיר, שפּריכט דעס וועלטאַללס
הערר, זאָ ווילל אויך איך צו
אײך מיך וויעדער וועגדען,
שפּריכט דאָ עווינע אַללבע־
הערשענדע וועזען. (ד) אָה־
מעט אייערן פֿאָראָהרען ניכט
נאַך, דענען דיא עהעמאַליגען
פראָפֿעהטען אין דעס עוויגען
נאַמען צוריפֿען: קעהרט צו־
ריק פֿאָן אייערם בעזען וואָגדעל

לאַסט

ר ש " י

א (א) נבואת זכריה סתומה היא מאד כי' יש בה מלות דומות שאין לתלות הכתוב לפתרון
ואין אנו יכולים לעמוד על אמית' פתרונו עד בא מורה לדק ולפי היכולת אתן לב לייצב
המקראות ע' אחד מן הפתרונות הדומות לו ואחר פתרונו של יונתן: בחדש השמיני. קודם
שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעזרים ותרבעה לחדש התחילו בה: (ב) על אבותיכם.
שבדור

באור

א (א) בחדש השמיני, קודם שהתחילו לחזור ולבנות אחר היותם בטלים במלאכה בגזר
בעזרא, והגבלת הזמן בנבואת חגי וזכרי' יותר מבשאר הנביאים כתב הרמב"ן הטעם להגיד
שמה שהעיר ה' את רוח דריוש בזמן ההוא לתת רשות לבנין הבית היה בכונה מכוונת מאת אל
יתברך כדי שיזכו בני ישראל אליו והוא יזוב אליהם, כי זה היה תכלית הפקידה ע"כ. ונבואה
קטנה זו עד פסוק זיי"ן קודמת לנבואת חגי האחרונה בגרשה מס' חגי (כ' י'), וכותבי הספר
קבלו הנבואות אל כל נביא ונביא ומספוס יחד. ותוכן הנבואה זו, לדבר על לב ישראל ולהודיעם
שה' יזוב לרחם עליהם ויוליך אותם לארמתם, ולבן לא יקצו ערפם בחטותיהם כ"א יזובו
אליו בלב שלם ובנפש חפצה וילכו בדרך חמת ודלק. וברכיה בן ברכיה, לפי מסמעות הכתוב
מלת הנביא מוסב על זכריה, ובמדרש חז"ל מלאכו עדו הנביא: (ב) קצף ה', זהו לדעתי דברי
הנביא, ואמר זה לעורר את רוחם על סבת גלותם שהיתה ע"י עון אבותיהם. קצף, שם מקרה
נפלם פֶּעַל וקמן הקו"ף להיותו שם"פ, והכוונה השם יחר האפ לעורר על הפלגה: (ג) ואמרת
אליהם, ולאחר שהעיר אותם על סבת הגלות, אמר להם בשם ה' שיסירו רוע מעלליהם
מנגד עיניהם. ה' צבאות, כמילת השם הרבה פעמים ללך לורך ענין כלל הוא מסגולת ל"צ
כיוצא: (ד) אל תהיו כאבותיכם, אחר שתמו כתף סוררת לדברי הנביאים. ולא שמעו ולא

הקשיבו

הָרֹעִים וּמַעֲלִילֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא
שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־
יְהוָה׃ (ה) אֲבֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם
וְהַנְּבִאִים הֲלְעוֹלָם יִחְיוּ׃ (ו) אַךְ
דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדַי
הַנְּבִיאִים הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם
וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה
צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ
וּכְמַעַלְלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ׃ (ז) בְּיוֹם
עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַעֲשְׁתֵּי־עָשָׂר
חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא
הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ (ח) רָאִיתִי הַלַּיְלָה

יתיר ו׳ והנה

תרגום אשכנזי

לאַסט אַב פַּאָן אייערן פֿערדאָר־
בענען טהאַטען, אונד דיא
דעננאָך ניכט הערען ניכט גע־
האָרכען וואָללטען, שפריכט
דער עוויגע. (ה) אייערע פֿאָר־
פֿאהרן זינד צוואַר ניכט מעהר,
דיא פראָפֿעטהען — אויך דיע־
זען קאָננטן ניכט עוויג לעבען;
(ו) אינדעססען האַבען מיינע
דראָהונגען אונד שטראַפֿנע־
ריכטע, דיא איך דורך מיינע
דיענער, דיא פראָפֿהעטען
פֿערקינדען ליעס, יענע וואָהל
געטראָפֿפֿען, זא דאַס זיא
ענדליך זיך בעדאַכטען אונד
זעלבסט אייגעשטאַנדען: זא
דער הערר צבאות אי־בער אונז
פֿערהינג, נאַך אונזערעם וואַנ־
דעלם לאָהן, נאַך אונזערער
טהאַטען פֿרוכט, אי־זטם אויך
וואַהרליך אין ערפֿיללונג גע־
גאַנגען. (ז) אַם פֿיער אונד
צוואַנציגסטען טאַג דעס

זכריה א

עשתי־עשר חדש הוא חדש שבט בשנת שתים לדריוש היה דבר־יהוה אל־זכריה בן־ברכיהו בן־עדוא הנביא לאמר׃ (ח) ראיתי הלילה והנה

אייל־פֿטען מאָנאַטס (דעס מאָנאַטס שבט) אים צוויי־טען יאָהרע דער רעגי־רונג דעס דריוש, וואַרד דעם פראָפֿעטען זכריה זאָהן ברכיה'ס זאָהן עדו'ס, דעס עוויגען וואָרט פֿאָלגענ־
דער גע־שטאַלט בעקאַננט גע־מאַכט: (ז) איך האַטטע נאָהמליך אייניע נעפֿטליכע ערשיי־

נונג

ד ש " י

שנדור תורכן הנית: (ה) לחנותיכם לית הס. רלו שלקו מכה רעה נרעע בחרב ובשבי: והנביאי הלעולם יחיו. ור"ת לף הנביאים ליה הס הרי מתו לחי מזיג לכם וכי הנביאים היה להס לעולם לזיות לף סופן מוכיח כי לחת היו דנריהם שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי לחנר־ לויתי לת הנביאים ענדי עליכם הלח השיגו לחנותיכם: (ח) רליתי הלילה וגו'. רבותינו פירשו

מה

ב א ו ר

הקשיבו, כפל ענין נמ"ש: (ה) אבותיכם איה הם, המקרח הזה נמשך לכל לחריו, וענינו לס נחמת לחנותיכם נמקו נעונס, וגס הנביאים מתו כמות כל לדס; (ו) אך דברי וחקי, שהס גזרותי שגזרתי עליהס ניד ענדי הנביאים לס ילנו עמי קרי, המה עומדים וקימים לעד, כי הס השיגו לחנותיכם בענור שענרן על מלותי. כן נרלה לי המשך הכתובים. וישובו, ממחנהס הרעה, והכדיקו עליהם לת הדין: (ו) הוא חדש שבט, שמות החדשים לח נזכרו כ"ל נספרי הנביאים לחר חיו בזמן גלות בבל, והטעם, כמו שבינינו (במסכת ר"ה) שמות החדשים עלו עמהם מבבל. דבר ה', הנכלל במרלות הסמוכים: (ח) ראיתי הלילה, ענינו שלל היה חלוס מקרה לילה בחמנעות בת האדמה, כ"ל הי' המרלה בדור מכלי בחלו רלתיו בעיני ממש,

מדברי

זכריה א

תרגום אשכנזי קנו

וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם
וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר
בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים
שָׂרֻקִּים וּלְבָנִים: (ט) וָאֹמַר מָה־

נונג, אַלס ריטטע איין מאַן
אויף איינעם ראָטהען ראָססע,
הילטע אַן, צווישען יענען מיר־
טהען, דיא אין דער טיעפֿע
בליהען, אינד הינטער איהם
זיא איין נאַטראַב פֿאַן ראָ־
טהען שׁאָקקיגטן אונד וויסען
פֿפֿערדען. (ט) „וואַס,ָ הערר!

אלה

בע־

ר ש "י

מה שפירשו בגמרא חלק לך לין סדר הפרשה והלי מתיישב זו: והנה איש. מלאך: על סוס אדום. רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ונדס כמו שהוא אומר כאן וקלף גדול חוי קילף על העכ"ום: בין ההדסים אשר במצלה. בין לילוי להדסיא די בבבל: ואחריו סוסים אדומים וגו'. מוכנים לשליחותו של מקום ויש נהם מיני לבעיס הרבה ושבח הוא לו: שרוקים. לא ידעתי מה לבע הוא לו. וי"ת קוחין: (ט) ואומר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי

באור

(מדברי לברבנאל). ובענין המראות, הסכימו כל המפרשים שהמה סתומים ומתומים עד למאד, אך קלתם חשבו שהיה זה על שהתחילה הנבואה להפסק כמו ששנינו (במסכת יומא) לכן ראה מראותיו בלי פתרון, ולדעת קלת לא נח העומק במראותיו לקוצר השגת הנביא כ"א לעומק המוצג וקוצי הדברים בעלמם. יהי' לוך שיהי' לל תנקד ממני קורא מצויל, בלורים וסודות על המראות אלו, מי יתן ואדעם; וביותר כי ברית כרתי לבחורי ללבת בדרך הפשט וביחוד המקראות, ובזה חולי נבוח לל שער החמת בחשר לותה נפשי. ולם שבבר הערנו במקומות הרבה בחבורנו על ענין משלי הנבואה ותבונותיהם, בבל זאת לא לחמוע מלהעיר לת הקורא עוד על ענין זה, והוא, כי לחד מעניני הנבואה הוא מראה משלי (חיין מַוֹנעגאַריטעם גענוֹכט). והנה מדרך המשל, להיות עניניו מורבנים ממראות שונות, מהם מורות על המרא', ומהם יחוסי' ומקריים שונים הנחים רק ליפות המשל ולהשלימו; ולבן על הקורא להביט על בללת המשל ותוכן ענינו, ולא לנקב טעם וסבה על בל פרט ופרט (בגון בשראה שלפניו למה ראה סוסים לדומים ולא ברודים, לבנים ולא שחורים), בי זה יטנו מן הענין המכוון, רק נשים מגמת פניו לדעת ענין המראה בבלל (עיין בהקדמה שהאריבנו שם בענינים בללה); לבן לשאר בבל פסוק פרטי המשל הלריבים לבאור, ולחר בלות המראה יבוא בוונת הבמשל בבללו. והנה איש וגו', לדעתי רמז הוא הרובב על שר הבבח היושב ללחום עם העמים המריעים לישראל. סום, הוא תאר המהירות במו הבשר שביחזקאל תאר הגבורה והטרף. אדם, אמר הראב"ע ז"ל לאדום, בבה רואה, ואין לורך לנקב טעם למה ראה לאדום, ובבה לא נקב טעם למה (ראה בדעון) בליל שעורים ולא חטים, והמפרש שערים מן שערה ולאדום מן דם בדברי דרב הס עב"ל, וזהו לפי החמת ומוסבם עם לשר דברנו לעיל. ולדעת הרדי"ל רמז האיש הרובב, על אלבסנדר, וסוס אדום מורה על סוסו ועורו לשר רבב עליו בבל מלחמותיו, (בולעפאל שמו). בין ההדסים, ת"י בין אלוני להדסיא די בבבל, והוא דעת חז"ל (בפרק חלק) הדורשים הדסים על לדיקים ומצולה על בבל. והנה לף שזכריה ובא בא"י עלה בדמיונו באלו הוא בבבל. ויתבן בדעת ר' משה הבהן, שבם מצולה תאר לבריבת המים וסביבותיה הדסים, וכן נמלא בספרי בותבי מסעת אלות המזרח, שהדסים גדלים שם בחרן לשר נחרבו מימיו ויבשו מקורו, (ברוך בל"ח). ואחריו סוסים וגו', מוכנים לשליחתו של מקום ויש נהם מיני לבעיס הרבה ושבח הוא לו (רם"י), והסוסים מורים על עם הבבח: שרקים, מווקדי' בבעיס שונים, וכן ענדי פשתים שריקות (ישעיה י"ט ט') דוגמת סריקין של זהב בדבריהם ז"ל בלומר מלבוש של זהב: (ט) ואמר מה אלה אדני, טעמו למלאך המדבר עלי רוח קדשו בפי' הרדי"ל, ולא בפי' רם"י ורחב"ע שמוסב על האיש העומד בין

ההדסים

אֱלֹהִ֔ים אֲדֹנָ֖י וַיֹּאמֶר֙ אֵלַ֔י הַמַּלְאָ֖ךְ
הַדֹּבֵ֣ר בִּ֑י אֲנִ֣י אֵרְאֶ֔ךָּ מָּה־הֵ֖מָּה
אֵ֑לֶּה׃ (י) וַיַּ֗עַן הָאִישׁ֙ הָעֹמֵ֣ד בֵּין־
הַהֲדַסִּ֔ים וַיֹּאמַ֕ר אֵ֖לֶּה אֲשֶׁ֣ר שָׁלַ֣ח
יְהוָ֑ה לְהִתְהַלֵּךְ֙ בָּאָ֔רֶץ׃ (יא) וַיַּעֲנ֗וּ
אֶת־מַלְאַ֙ךְ֙ יְהוָ֔ה הָעֹמֵ֖ד בֵּ֣ין
הַהֲדַסִּ֑ים וַיֹּאמְר֗וּ הִתְהַלַּ֙כְנוּ֙
בָּאָ֔רֶץ וְהִנֵּ֥ה כָל־הָאָ֖רֶץ יוֹשֶׁ֥בֶת
וְשֹׁקֶטֶ֖ת׃ (יב) וַיַּ֣עַן מַלְאַ֣ךְ־יְהוָ֔ה
וַיֹּאמַ֕ר יְהוָ֖ה צְבָא֑וֹת עַד־מָתַ֞י
אַתָּ֣ה לֹא־תְרַחֵ֗ם אֶת־יְרוּשָׁלַ֙ם

ואת

בעדייטעט דיעם אַללעם?" פֿראַגטע איך! „באַלד" (ערזיעדערטע דער איך בעגיימטערצדע ענגעל) „לאַססע איך דירם „איננע וועדרען, וואַם דיעם „בעדייטעט." (י) אַלס יענער מאַן דער צוויישען דען מירטען שטעהען בליעב, נון שפּראַך: דיעזע היער זינד פֿאַם עוויגען אַבגעזאַנדט, דען ערדבאַלל צו דורכשטרייפֿען; (יא) שטאַטטעטען דיעזעלבען דעם צוויישען דען מירטהען האַרצען דען ענגעל דעם עוויגען פֿאַללגענדען בעריכט אַב, אונד שפּראַכען נעהמליך: וויר זינד דאַז ערדענרונד דורצאָגען, אונד זיעהע — אייניער גליקליכען אונד שטיללען רוהע גע-

ניסט איין יעגליכעם לאַנד. (יג) היער בעגאַן דער ענגעל דעם עוויגען פֿאַלגענדעם גע-בעטה: אָ עוויגעם וועזען צבאות! וויא לאַנגע נאָך וויירסט דוא ירושלים זאַממט יהודה'ס

שטעד-

ר ש "י

לותי כל זאת: מה חלה לחדוני. והוא הכוכב על סוס לחדוס: (י) להתהלך בארץ. לראות את שלוות העכ"וס: (יב) ויען מלאך ה'. הוא הדובר בי:

ב א ו ר

ההדסים. וזה ענין הדובר בי, כי דבר מקוצר עם בי"ת מלאנו בנבואה בנודע. וטעם השאלה, על מה יורה המראה, מה טיבו וענינו. אני אראך, מלאנו פעל ראה במקרא גם על השגת השכל ולא על ראות המוש בלבד (עיין קהלת ב' י"ג), וענינו אע"י מה שיזמע הנביא מפי המלאך ומענה הסוסים, ידע תוכן המראה ובוונתו: (י) ויען, טעם ענה פה התחלת הדבור כמו וענית ואמרת (דברים כ"ו ה') וים לו הוראות שונות ובכללם הרמת קול. אלה אשר שלח ה' וגו', ע"ד משוט בארץ ומתהלך בה (לעיל ו' ז'), וטעם השליחות לראות לם יתעוררו המלאמות לשר עליהם נגח הגביא בלמרו לנבי מרעים וגו'. (יא) מלאך ה', נקרא לפעמים לים, ולפעמים מלאך ע"ם השליחות ע"ד עושה מלאכיו רוחות (תהלים ק"ד). ולגיד לך כלל, המשוררים העברים מדמים את הסם ית' למלך יושב על כסא המשפט, ואת מלאניו ושלוחיו עושי דברו, ומהם רוגלים מהם רובבי סוסים מתהלכים לנה ולנה בארץ לראות מה יעשה, כמו שתמלא בלעיב. ולין זה נגד ידיעת לל יתברך לליה, כי רשות ניתן ביד המלין לשבר את האזן, איך ובאיזו לופן ה' יודע נסתרות ונגלות, והבן: והנה כל הארץ וגו', כלומר יושבת במנוחה ושלוה. ושקטה, בלי פחד מלחמה, ועוד לין העת המיועד, לעורר מלחמות בין הגויס ולהקיס כנוד ישראל על מכונו: (יב) ויען מלאך ה', הדובר לנביא (רד"ק). וטעם ויען והתפלל לה' (הרלב"ע), הנה מלאכת הסוסים שלוחי לל ית' העידו את רוח המלאך להתפלל עד לוכך הגלות ועל שפלות ירושלים: אהה לא תרחם, כפל הכתוב להורות לתה שמדתך לרחם על ברויתיך, למה תעמוד מרחוק ותעלים עיניך מרחות

ברעתם

וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶּה
שִּׁבְעִים שָׁנָה: (יג) וַיַּעַן יְהוָה אֶת־
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי דְּבָרִים טוֹבִים
דְּבָרִים נִחֻמִים: (יד) וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי קְרָא לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי
לִירוּשָׁלַם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה:
(טו) וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־
הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי
מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה: (טז) לָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלַם
בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה

צבאות

תרגום אשכנזי קנז

שטעדטען, וועלכע דוא זייט זיבציג יאהרען פערוואַרפֿסט, דיין מיטלייד פֿערזאַגן? (יג) הי׳ רויף ערטהיילטע דער עוויגע דעם מיט כויר שפרעכענדען ענגעל איינע אַנטוואָרט דעם היילוואַמבען אונד טראָסטרייכען אינהאַלטס. — (יד) וואָל, אַן! ריעף כויר דער ענגעל צו פֿערקינדיגע פֿאַלגענדעס: אַל׳ זאָ שפריכט דער עוויגע צבאות: פֿאַלל דעס גרויאַלטיגען אי׳ פֿערם בין איך פֿיר ציון אונד ירושלים; (טו) פֿאַלל דעס וויטהענדען צאָרנס איבער יענע שטאָלצע באַרבאַרען; דאַ איך קוים (אויף ישראל) צו צירנען בענאָן, אונד זיא דאַז אונהייל פֿאַרדערטען. (טז) וואַהרליך, זאָ שפריכט דער עוויגע: הולדרייך ציהע איך וויעדער אין דיא רעוידענץ ירושלים אין, אויף מיין גרהיים זאָל דער טעמפעל וויע׳

ר ש ״ י

(יג) ויען ה׳ את המלאך הדבר בי. דברים טובים לא שמע הנביא מה ענהו אלא מה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו׳ לפי יודע שדברים טובים ענהו: (יד) קנאתי לירושלים ולציון. מתפרש לעיל פורענות דין ירושלים מן המליצים לה: (טו) השאננים. אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: לשון אני קצפתי. על עמי מעט: והמה עזרו. על הקיף לרעה:

ב א ו ר

נרעתם • אשר זעמתה, ענינו מלשון, והה״ל נוספת כדרכו, ואם יהי׳ מעיין קצף כמו לא זעם ה׳, הי׳ לריך לומר לשון זעמת עליהם: (יג) דברים טובים דברים נחמים, שמות התארים, ולא פרט הנחוד תשובת ה׳, כי לא הזכיר אלא מה שענה השם בדרך כלל, והמלאך הוסיף לפרש לו: (יד) קרא לאמר, את יעוד הנבואה • קנאתי לירושלים, פעל קנא עם למ״ד מורה על מדה טובה והתעוררת רוח נקמה על העול הנעשה לצדיק, ולכן יאמר ג״כ בחיק הנוחם ית׳ נבחינת מדתו שהוא שומע לעקת לחניונים ועומד לעזרתם. קנאה גדולה, כפילת השם נעבור התאר גדולה: (טו) על הגוים השאננים, הנזכרים לעיל פסוק י״ח, יושבים ושקטים • אשר אני קצפתי מעט, על עמי והולכתי אותם בחרבות אויביהם כדי לתת על לבם לשוב אלי. והמה עזרו לרעה, הגדילו את הרעה לעבוד בהם עבודת פרך. וכעין זה אמר ישעיה (מ״ז ו׳) נגד עם הנצדיק, קצפתי על עמי וגו׳, ואתנם בידך, לא שמת להם רחמים, על זקן הכבדת עולך מאד: (טז) לכן, לשון שבועה כדרכו • שבתי לירושלים ברחמים, הנה לעיניך כאן קורא מצביל על מליצת שיבה ויציאה לגלל הכורח ית׳ במקראות הרבה. ידוע, כי בהסתלק פעולות הנבל מן המדם וילך לרחות עקלקלות תסתלק ג״כ הסגתה לגלות ממנו, ועי״ז נשאר המדם כמטרה לאין העונג הנאות בגלל הקטנה, ופעולת העונג תכונה לגלל השם

תרגום אשכנזי

נויערער ערבויעט, איבער ירושלים דיא מעסשנור וויע דער געצאָגען ווערדען. (ז) פֿערקינדיגע פֿערנער: דער הערר צבאות פֿערהיימט: דעראיינסט נאָך ווערדען מיע נע שטאָדטע פֿאָן דעם גלי קעם פֿיללע איבערשטראָמען; דער עוויגע ניממט זיך ציון וויעדער אָן, ערקיעזט זיך ירושלים אַבערמאַהלס.

ב (ח) איך בליקטע אויף, אונד ווַארד פֿיער הערנער געוואַהר. (ט) „וואַס בעדיי

טעט

זכריה א ב

צְבָאוֹת וְקָוֹה יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלִָם׃
(ז) עוֹד ו קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד תְּפוּצֶנָה עָרַי
מִטּוֹב וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן
וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃
ב (ח) וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי וָאֶרְאֶ וְהִנֵּה
אַרְבַּע קְרָנוֹת׃ (ט) וָאֹמַר

וקו קרי אל

טעט

ר ש י

(טו) וקו ינטה. למוד מומותיה לרכה ורחמנה:

אלה

באור

ית' שהוא סבות הטוב יציאה ממקומו, ר"ל ממקום החסד והרחמים, ומזה הטעם, הנה ה' יוצא ממקומו, (עיין מיכה ח'); ובזוב רצע מדרכי וינחור ללכת במקדם בדרך השכל, תשוב השגחת אלהי עליו בנרחשונה ופעולה זה תכונה לגל השם ית' שיבה למקומו, וזהו ענין פם על שנתי לירושלים, והחנון זאת. ברחמים, במדת הרחמים שלי. וקוה ינטה וגו', לפי הקרי קו שהוא משקלת הבונים, ולפי הכתיב קוה (בפלם נוה), לולי הוח מלשון חקוה: (יז) עוד תפוצנה וגו', לשון רבוי כמו יכולו מעיונותיך חוקה (משלי ה' ט"ז) כהורחת שרש פוץ על כל דבר היולת חון לגדרו, וטעם הכתוב שתפולנה ערי ירושלים מרב טוב שתחלק להן, וטעם עוד שהוא יחם הזמן, כלומר עוד יבח העת שירבה הטוב מאד, ורמז על זמן החשמונאים כאשר תמלא בם' יוסיפון בן גוריון, וכאשר תבאר להלן. ונחם, מבנין הדגוש וענינו תנחומין, ובזה נשלם המראה הרחשון שתוכן ענינו הוא, על קיום היעוד של הנביאים הרחשונים, שעמיס רבים יבואו ירושלימה להשתחות לה' ולקבל עבודתו (עיין ישעי' מ"ט כ' נ"ח נ"ב, כ"ד ס"ו ס"ח ס"ב), ואחרי שגם מני הנביא בשר שהל ית' יפדם תגועה בטבע, ועי"ז נפילות ישראל יתקבלו לחיק לרן לחומם, היו ישראל יושבים ומלפים ליגועה בזה, ועוד מעט, וברפתה רוחם ויחמרו מוחב. — לכן הראה השם לנביא מים הרובב על סוס מלחמה אשר ינח ללחוש ולנוקם נקמת ה' בגאות ואחריו סוסים משתני המראות לאות ולסימן על קנין הנפוזרים ע"י המלחמות שיהיו בין העמים, כדי לפיים דעתם של ישראל, לגל שאר ענינים במראות הזה לא נאו כ"א להשלימו כאשר הערנו.

ב (א) ואשא את עיני, במראה הלילה, ודע כי לפי משמעות הכתובים וקשורם היו המראות כלם (מן פרשה ח' פסוק ז"ן עד פרשה ו"ו פסיק י"ד) חזון לילה אחד ונמו שפתח, ראיתי הלילה, ואשא ואשא עיני, והולך ואומר ויורינו וגו' מכלי שינביל הזמן יותר; לכן כל מראותיו נאחזים ונדבקים יחדו, ומשולבים אים אל אחיו, כי בתמלעות השפע הנעולה המושל על כח דמיון הנביא, רעיוניו נקשרים זה בזה, והיו מראותיו כלם לאחדים, והתאחדו' זאת נקראת בפי חכמי המליצה, אחדות הכללי והשתנות הפרטים (אין זיאַעטריטעט אין איינהייט), (עיין בהקדמתנו). ובסוף המראו' לדבר עוד מזה לבאר תיכות התאחדותם והתהוות הרעיונות זה מזה: ארבע קרנות, טעם קרן תאר הגבורה והממשלה, והרבה בכתובים. ויונתן תרגם קרבע מלכוון, והשם לפי דעת הרד"ק והרדי"א, בבל, פרס, יון ורומי, ואע"פ שמלכות פרס הרשו להם לעלות לארבע ולבנות ביתם, זה הי' בתחלה, לגל בסוף הרעו להם בימי ארתחשסתא

ובימי

אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה
וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר
זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
וִירוּשָׁלִָם: (ג) וַיַּרְאֵנִי יְהוָה אַרְבָּעָה
חָרָשִׁים: (ד) וָאֹמַר מָה אֵלֶּה בָּאִים
לַעֲשׂוֹת וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה
הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה
כְּפִי־אִישׁ לֹא־נָשָׂא רֹאשׁוֹ וַיָּבֹאוּ
אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם לְיַדּוֹת אֶת־
קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן אֶל־
ארץ

תרגום אשכנזי קנח

טעט דיעם ?" פֿראַגטע איך דען מיך בעגיים־טערנדען ענ־ געל, „דאַז זינד דיא מאַכטע" ערוויעדערטע ער, „דיא יהודה, ישראל אונד ירושלים'ס אי־ננוואָהנער אומהערשטרי־ טען": (ג) נון ליעם דער עוויגע מיך פֿיער מי־סטר שוי־ ען. (ד) איך פֿראַגטע, וואַס וואָללען דיזע אונטערנעהמען? אונד מיר וואַרד פֿאָלגענדער בעריכֿט: דיעזע קאַממען יענע כיעכֿטע, דיא יהודה זאָ צער־ שטרייעט האַבען, דאַס ניע־ מאַנד דאַז הויפֿט עמפֿאָר צו העבען געוואַגט — אין באַנ־ גען שרעקקען צו זעטצען, איהנען דאַז האַרן אַבצושטויפֿען, דאַז האָרן, וועלכֿעם זיא
שטאָלץ

ר"ש"י

ב (ב) אלה הקרנות. אלה העכו"ם אשר בכל' רוחות השמים אשר נזרו בקריאתם את יהודה וירושלים עד אשר זירום: (ג) ארבעה חרשים. נוגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פי' בפ' סוכה מי הס: (ד) ויאמר למה אלה הקרנות. אשר רחית ברחמונה: אשר זרו את יהודה. והשפילום עד כפי חיים לא נשא ראשו ולא נתיו לה' מביי עמי להריס רחב: ויבאו אלה. החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותן: ליידות: להכל

באור

וביתי לחזורום; ולפי דעת רש"י מוסב אחרנע על האומות בחרבע רוחות השמים; ונחמת אין לנקד טעם על מספר ארבע המורגל בפי הנביאים ומורה על הרבוי (וכאן על רבוי העמים), דוגמת מספר שבע בל"ע: (ב) מה אלה, הרגון ע"מ יורו הקרנות, כי לא הבין ענינם (מרד"ק). זרו, לשון פזור ממקום למקום, ע"מ הבו (הושע ד' י"ח): (ג) ארבעה חרשים, ת"י אומנים, וים למלה הזאת הוראות שונות מסתעפות מסעיף אחד, הנאתו הראשונה על החריצה וחפירה בין בקרקע, בין בדבר אחר, ומזה נגזר על תחירת המחצבה להוליא דבר מה מן הכח אל הפועל, כמו חרש עון, אל תחרוש על רעך רעה, לכן יפול ג"כ על כל אומן וחומן היודע לחצוב מחצבות בכל מלאכה ומעשה, כמו חכם חרשים (ישעי' ג' ג' ועיין פי' הראב"ע שם). ומזה הטעם, ונתתיך ביד חרשי מצרית (יחזקאל כ"ח ל"ו) הכונה אתנך ביד העמים היודעים להצחית וכת"י אומנין לקטלך, ולזה הכוונה פה שהרא' הקב"ה לזכריה שהעמים המלירים ליזראל יפלו ביד חרשי מצחי' היודעי' להליר להס, וטעם חרבע כנגד חרבע קרנות. ודרש חכמינו ז"ל (במסכת סוכה פ' החליל) ידוע: (ד) ואמר, אל המלאך הדבר בי, ולע"ם אלא הזכירו הכתוב בפירוש אצל כל מראה ומראה נדע בבירור שהמלאך בא תמיד לפתור לו חזיונו כעין מה שמלאנו בדניאל ע"ה: מה אלה, לתבלית מה באו. אלה הקרנות וגו', שעורו, אלה באו להחריד את הקרנות אשר זרו את יהודה. כפי, כשעור (זה) נחוסן שתים מיזראל לא נשא ראשו בפניהם. להחריד אותם, כתרגומו לאזעח יתהון, כלומר לשבור תקפם וגבורתם. לידות, שרשו ידה לשון השלכה, כמו וילו אבן בי (שופ' ג'), ותרגומי
כפי

תרגום אשכנזי

זכריה ב

אֶרֶץ יְהוּדָה לְזֻרוֹתֶיהָ: (ה) וְאָשָׁא
עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה־אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל
מְדָּה: (ו) וָאֹמַר אָנָה אַתָּה הֹלֵךְ
וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמֹד אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם
לִרְאוֹת כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה
אָרְכָּהּ: (ז) וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי יוֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא
לִקְרָאתוֹ: (ח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו רָץ דַּבֵּר
אֶל־הַנַּעַר הַלָּז לֵאמֹר פְּרָזוֹת
תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַ͏ִם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה

אליו קרי — בהוכה

איבער יהודה'ס רייך שטאָלץ ערהאָבען, זיינע בעוואָהנער אומהער צו שטרייען. (ה) אַלס איך פֿערנער אויפֿבליקטע, זאָ געוואָהרטע איך איינען מאַן, מיט איינער מעסשנור אין דער האַנד. (ו) „וואָהין געהעסט דוא?" ראָדעטע איך איהן אָן, „ירושלים אויס צו מעסטען" ערווידערטע ער, „לענגע אונד ברייטע צו ערפֿאָהרען." — (ז) אינדעם דער ראָדענדע ענגעל מיך פֿערלאָססען וואָלטע, קאָם איין אַנדערער איהם ענטגעגען, (ח) אונד ריף, „אויילע! פֿערקינדיגע דיזעם יינגלינגע: אָפֿענען לאַנדשטעדטען גלייך ווירד ירושלים בעוואָהנט ווערדען, דער צאָהל רייכֿען מענגע ווענען, זאָ וואָהל אַן מענשען, אַלס אַם פֿיהע, זאָ זיך אין איהר בעפֿינדען ווערדען

ר ש " י

(ח) חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה: (ז) והנה המלאך הדבר בי יצא. הוא לאחר בידו חבל המדה: (ח) רץ דבר אל הנער. אל תלך עוד למוד כי כמלך הקב"ה בפמליא שלו שלא יהא לה קנב ושיעור ועתה רון דבר אל זכריה פרזות תשב מאין חומה כדי שיתיצב בה

באור

כפי הנראות בלשון משנתו. אל ארץ יהודה, כטעם על: (ה) והנה איש, כעין שראה יחזקאל איש מראהו. כמראה נחצת (יחזקאל מ' ג'). ובידו חבל מדה, חוט שמודדין בו את הבנין: (ו) למד את ירושלים, מקור מן מדד כמו לרום את הסלת מן רסס (רד"ק), ומן המשך הרגיונות נשמע שהמראה הזה רמז על בנין בית שני (וכן לעת רוב המפרשים), כי לאחרי שראה מקדש מפלת החויבי', נולד בנפשו הרעיון של בנין ירושלים על תלה ומכונה במקדש: (ו) והנה המלאך הדבר בי יצא, הוא הלוים לאחר בידו חבל המדה (רש"י). ומלאך אחר, ממערכת מלאכים לאחריו, (הרלב"ע). והנה המלאך הדבר בי וגו', דע, ענין המראה הזה הוא משל על התעלות רוח הנבואה המשפיעה בנפש הנביא ממדרגה למדרגה ומענין לענין, כי המלאך הראשון אמר לו, כי הוא הולך למוד את ירושלים ולראות כמותה הנוכחת, ורמז לו בגללו כי תתרחב עוד יותר ממה שהיתה, ועתה כלאת המלאך הראשון (הוא הסדת השפעה הראשונה) בא המלאך השני (הוא התחדשות השפעה שניי') ואמר לו, רון דבר אל הנער הלז וגו'. ומה נעים המשל הזה למוטבע בטבע נפש הנביא המשכיל העולה בהשכלתו למעלה עד שנכח מושכל אחד יעלה על מושכל שניי' ומן כללות הענין יגלה על פרטיה. והנן זאת: (ח) אל הנער הלז, שלשה התנבאו ושם נערים ירמי' זכרי' ושמואל (המפרשי'). הלז, כמו הוא, כמו הפלגתי הלז (שמואל ב' י"ז כ"ו): פרזות תשב ירושלים, ערי מיעור שאין להם מגדר ולא חומה (הרד"ק) וכאלו נכתב בפרזות נכ"ף, כלומר שירושלים תתרחב ותגדל כ"כ עד שלא יקיפו בה חומות. מרב אדם ובהמה, שיהיו נתונה ויתרבו מיום על יום:

בְּתוֹכָהּ: (ט) וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־
יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד
אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ: (י) הוֹי הוֹי וְנֻסוּ
מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה כִּי כְאַרְבַּע
רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם
נְאֻם־יְהוָה: (יא) הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי
יוֹשֶׁבֶת בַּת־בָּבֶל: (יב) כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אַחַר כָּבוֹד שְׁלָחַנִי
אֶל־הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם כִּי
הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ: (יג) כִּי

חנני

תרגום אשכנזי קנט

דען. (ט) איך אבער, זאָ שפריכט דער הערר צבאות, וועדע איהר אים אונד אום אייגע פיריגע רינגמויער אונד דעם רוהמעס פאָלל אין איהר רער מיטטע זיין. "—— (י) וואהלאן, וואהלאן! ענטפליהט דעם מיטטערנאכטליכען לאנדע, שפריכט דער עוויגע, לאנגע גענוג וואָרעט איהר צערשטרייעט, דען פיער וועלטגעגענדן גלייך! (יא) אויף! ציון ענטפליך! דוא, דיא דוא זאָ לאנגע אין בבל געוואָהנט! (יב) דען זאָ שפריכט דער הערר צבאות, דער דעם פערהיסענען רוהמעס האלבער מיך אבגעוואנדט, פאָן יענען היידען דיא אייך בערויבען: (דען ווער אייך בעריהרט, דער בעריהרט זיינעם אויגעם אפפעל). (יג) „מיינע

ר ש " י

גם כל הגוי ותגדל מיוסר על יוסי: (ט) ואני אהיה לה. למגן כחילו חומות לה סביב וגם בתוכה תזכון שכינתי לכבודכם: (י) הוי הוי. לין הוי עלת ל' הכרזה והזעקת קיבוץ וכן ת"י לקבלו למדבריך הכריזו כמו (שמואל ב' כ"ב) ירעם מן השמים לקליף מן שמיף: ונוסו מארץ. לאו גליות עמי מתוך בבל ומצור: (יא) הוי ציון המלטי. לף זה ל' הכרזה החסבו עם גלות ציון והמליטו מתוך בבל: (יב) לאחר כבוד. לאחר כבודכם לכי שולח להגדיל לכם כבוד. ומדרש לגדה לאחר כבוד לאחר שתצלם לעשו כבוד שביד לביו:

ב א ו ר

(ט) ואני אהיה לה וגו' חומת אש, למחסה ולמסתור מפני חמת המליקים. ולכבוד אהיה בתוכה, שיכירו כל העמים כי שמי נקרא עליה, ויכבדו לות' בתצורה ומנחה ע"כ דברי המלאך: (י) הוי הוי, מלות הקריאה (חינטערייקלינגען), והנה לפי שסיים המלאך, ולכבוד אהיה בתוכה, יעלה הנביא בדמיונו כאלו כבר נבנה העיר, וחומת אש סביב לה, וכבוד ה' חופף עליה, וקורא בהתלהבות נפשתו לאלו השוכנים עוד בגלותם, לאו לאו מן הגולה כי עתכם את דודים בא. ונוסו, טעם הוי"ו כטעם נרדם ורכב וסוס, ומורה על מלה מסרה (רד"ק), ואין לריך כי אם טעמו זה כמו זה, וכאן הוא וי"ו המשך, כלומר לאחרי שהכל על מכונו ואלו תוכלו לנוס, ואמר ונוסו, ביד רמה, ולא כעבדים הבורחים מאדוניהם, כי זהו ההבדל בין בריחה לניסה, (עיין שפת אמת שבת נוס): מארץ צפון, זה בבל. כי כארבע רוחות השמים, וגו', כלומר רב לכם שבת בארלות אוכיכם אשר הייתם נפזרים בארבע רוחות. וטעם כארבע רוחות כטעם כרחוק מזרח ממערב: (יא) הוי ציון, הטעם לנצי ליון. יושבת בת בבל, על הנשארים עוד בבבל שיצאו לשיק ארץ אבותם: (יב) כי כה אמר ה' צבאות, שעור הכתוב כן הוא לדעתי, כי כה אמר ה' בנאות אשר שלחני בעבור הכבוד המיועד לכם, אל הגוים השוללים אתכם, ומהו האמירה? הנני מניף את ידי עליהם וגו' ומאמר כי הנוגע בכם וגו' הוא כמו מאמר מוסגר, והכוונה כי הנוגע בכם להרע אתכם, כאלו נוגע בבבת עינו של הקב"ה. וטעם אל הגוים בשביל כמו כה אמר ה' לאדום (עובדיה א' א') בשביל אדום:

(יג) כי

תרגום אשכנזי

זכריה ב

הִנְנִי מֵנִיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי: (י) רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה: (יא) וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: (יב) וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם: (יג) הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְעוֹן קָדְשׁוֹ:

ויראני

נע גייסעל שווינגע איך איבער זיא, אונד איגנען שקלאַפֿען מיססען זיא צור בייטע דינען." — זָא ערקענט דאַן, דאַס דער הערר צבאות מיך אַבגעזאַנדט. — (יא) „טרייאומפֿיהרע טאָכטער ציון אונד יוכצע, זיעה' איך קאָממע אונד האַלטע רעזידענץ אין דיר!" שפריכט דער עווינע. (טו) „אונד שמיגען זיך פֿיעלע נאַציאָנען גלייך אַן דען העררן צו יענער צייט, אום מיין פֿאָלק צו זיין, זָא טהראָנע איך דאָך אין דיינער מיטטע נור", אַלסדאַן ווירסט דוא'ס איננע, דאַס דער הערר צבאות מיך צו דיר גע־שיקט. (טז) דער עווינע נימכט אַלסדאַן יהודה וויעדער צו זיינעם ערבטהיילע אַן, אויף הייליגעם באָדען, ערוועהלט זיך ירושלים אַבער. מאַלם. — (יז) עס שווייגע אַללעם פֿלייש אויס עהרפֿורכט פֿאָר דעם העררן, איהם, דער אויס זיינעם הייליגען וואָהנזיטצע זיך ערהעבט. —

מאַן

ר ש " י

(יג) והיו שלל לעובדיהם. לישראל שהם עתה עבדים לה': (טו) ונלוו. ונתחברו: (טז) ונחל ה' את יהודה. לנחלתו ולחלקו: (יז) הס כל בשר. כל זאת העכ"ם: כי נעור: ל' הערה והקלה:

לשטנו

באור

(יג) כי הנני מניף את ידי, ע"ד ושלחתי את ידי והכיתי את מלרים (שמות ג' כ'). וידעתם, לז כי ה' שלחני ולח מלבי נדיתי: (יד) רני ושמחי בת ציון, סיוס הנבואה נהתעוררת שמחה וגיל על ישועתם ועל השרת שכינתו בתוכם: (טו) ונלוו גוים רבים, ולעפ"ל ושכנתי בתוכך, וידענו שבימי בית שני מקויים היעוד הזה שעמיס רבים הלכו לבקש לת פני ה' לבחות כמו שמלאנו בויסיפון. ומלחתי לזן לו במדרש מז"ל שדרשו, לתה הלך דוך ונקבלנו עמך (ז"ה ו') לומות העולם יאמרו זלת לישראל בזמן בית שני: (טז) ונחל ה' וגו', ונחל פעל עומד, והכוונה שה' יבחור ביהודה להיות לו חלקו. וטעם לדמת הקדש ח"י לחר עין ה' בה: (יז) הס כל בשר, מלת ירושלים הנזכרת, העירה לת רוח קדשו וקורלו בחוזק נבואתו — הם כל בשר ולח תבואתו עוד לבזת לל הקדש. כי נעור ממעון קדשו, מלבון עורה למה תישן (תהלים מ"ד) והוח מבנין נפעל מנחי העי"ן, וטעם ממעון קדשו על מובח שכינת כבודו: —

ויראני

ג (ו) וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלַ͏ִם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: (ג) וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבוּשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: (ד) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר

אל

תרגום אשכנזי קנט

ג (ו) מאן צייגטע מיר דען האָהען פּריעסטער יהושע שטעהענד פֿאָר דעם ענגעל דעם עוויגען, צו זיינער רעכטען שטאַנד דער אַנקלאָגער ווידער איהן צו צייהען: (ב) דאַ ליעס דער עוויגע דעם אַנקלאָגער זאַגען: עס ווערטס דער הערר, דיר אַנקלאָגער, דיר ווערטס דער הערר, דער ירושלים זיך ערקאָהר, איין לעשבראַנד איזט דיעזער, דעם פֿייער ענטריסטען. (ג) אַלס יהושע אַבער נאָך אין אונריין קלייד ערן פֿאָר דעם ענגעל שטאַנד; (ד) זאָ בעפֿאַהל דיע

זער

ר ש " י

ג (א) לשטנו. להשטינו על שהיו בניו נשואות נשים ע"ז כמו שכתב בספר עזרא וימלך מבני הכהנים לשר הושיבו נשים ע"ז מבני יהושע בן יהוצדק: (ב) יגער ה' בך השטן. יגער הקב"ה בך לאחה השטן (וחזר ואומר יגער ה' בך הבוחר וגו' מהר"ז) ויגער בך הוא הנוח' בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג הלדיק הזה הלא רלוי הוא וזכה לכך שהוכל מאש הצרופה: הלוח זה לוד מוכל מאש. מפורש באגדת חלק שהוצלך עם לאחאב בן קוליה וצדקיהו לאור: (ג) לבוש בגדים לואים. כתרגומו הוו ליה בניו דנשבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא והיה

נשגם

באור

ג (א) וירא אני את יהושע וגו', לאחר שהראהו מלאך ה' במראה הקודש בנין ירושלים על תלה, הבטיח לו עתה במראה הזה, כי לא יהיה עוד משטין ומכשיל בבנין בית הבחירה, ובעבודת הכהונה. והשטן עמד על ימינו, השטן מצד לסנגלט ומביריו המשטינים את ישראל בבנין המקדש (מרד"ק), והטעם כי סנגלט ומביריו לאחר היו משטינים עד הנה, יסבר פיהם מהשטין עוד, ומעתה יכליחו במלאכת עבודת הקדש. וענין ימין בטעם והשטן יעמוד על ימינו (תהלים ק"ט ו'), כי חולי כן היה בימים ההם שהמקטרג עמד במקום המשפט מימין הנרשע: (ב) ויאמר ה' אל השטן וגו', המתרגם לחרמי (דער זירעך) וגם הפולגלחטי קורחים נאן, ויאמר מלאך ה', לאחל אין מן הלורך, כי מלאחו ויאמר ה' לה דרנקה (נרחבית כ"ה כ"ג), פי' ע"י מלאך וכן כאן, או המלאך בעבמו נקרא בשם ה', (עיין נת"הם נרחבית ט"ז י"ג י"ח, י"ז כ'). יגער ה' בך השטן וגו', כפילת הדברים לבעם המלילה, ובעם הגערה ידוע. אוד מצל מאש, בלומר כאוד הלולק המוסר מאש הצרפה, כן יהושע זה מוכל מאש הגלות לבוא לירושלים לבנות הבית. מצל, לשון הסרה, בטעם ויצל אלהים את מקנה לביכם (נרחבית ל"ח ט'): (ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים, וי"ו המחברת בענין, כי לאחרי שגער ה' בשטן מהשטין, והוסרו עי"ז המניעים החצונים, עוד נשאר מכשול פנימי, והוא העון שנשאו בניו נשים נכריות (עיין עזרא יו"ד), וזה ענין הבגדים הלואים שאר יהושע היה לבוש בהם בעמדו לפני המלאך (וכן דעת חז"ל בפסוק זה), ובעם המשל כי יהושע שנימים הקדמונים הגדון היה לבוש בבגדים מכוערים בעת עמדו לפני המשפט עד שאר נגמר דינו, (עיין יוסיפון לעבריים

אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ
הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֹנֶךָ
וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת: (ה) וָאֹמַר
יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד: (ו) וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה
בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: (ז) כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ

תרגום אשכנזי

זער דען אומשטעהענדן: נעה־
מעט זיא איהם אַב דיא שמוט־
ציגען קליידער; צו איהם אַבער
שפּראַך ער: זיעהע, היערמיט
בעפּרייע איך פּאָן דיינען זינ־
דען דיך, אונד נון, לעגע דיר
אין עהרענגעוואַנד אַן! (ה) דא
דאַכטע איך, אָ מעכטע מאַן
דאָך אויך איינען ריינען בונד
איהם אויף דאַז הויפּט זעטצען
אונד זיא זעטצען איינען ריינען
בונד איהם אויף דאַז הויפּט,
לעגטען איהם אויך עהרענ־
קליידער אַן. דער ענגעל דעם
עוויגען בליעב נאָך, (ו) אונד
פּערמאַהנטע דען יהושע מיט

ואם

פּאָלגענדען וואָרטען: (ז) זאָ שפּריכט דער עוויגע צבאות, ווירסט דוא אין מיינען וועגען
וואַנ־

ר ש "י

נענט הוח על שלח מיהה נידם: (ד) הסירו הבגדים הטוחים מעליו. יכדילו בניו לת נשותיהם וימחול לו: מחלצות. חליפות בגדים נחים כלומר זכיות תכל לפי שדימה העון לבגדים טוחים דימה הזכות למחלצות בגדים נחים ולבנים: (ה) ואומר. תני זכריה: ישימו לניף טהור וגו'. נקשתי רחמים עליו: (ו) ויעד. לשון התרחה כמו (דכרים ל"ח) ואעידה בם ת השמים וגו': (ז) גם נדרכי תלך. וגם תני זאת תעשה לך:

ב א ו ר

ס' שזי' פ' מ"ד): (ד) אל העמדים לפניו, ת"י למזמנין קדמוהי, כלומר המלאכים העומדים לשרת לפניו. הסירו הבגדים הצאים מעליו, רמז שיכדילו מן הנשים הנכריות, וכת"י. ויאמר אליו, על יהושע בעלמו. והלבש אותך מחלצות, היפך הבגדים הטוחים, והוח משל על הזכיות, וכת"י ולבניס לותך דכוון. ונקראו כן חליפות בגדים נקיים, לפי שלובש חלו בהסרת חלו, והוח מענין חלן מהם (הושע ה' ו') (מהמפרשים). וטעם והלבש מקור, וענינו שמעתה לאחר הסרת החטא נאות הוח לקבל בגדי כבוד והוד. ובזה אין לורך במה שכתבו רל"ק וראב"ע על הפסוק להלן ויל בזה בגדים, שטעמו כבר הלבישוהו; כי להלן שפר שעשה כן בפועל. או יתכן שיהיה לווי, והטעם שאמר ליהושע, שמאחר שיוסר החטא יהיה ח"ע בגדי תפארת, ולא יפול עוד בדעת הרשעה וכן תרגמתי, ואולי לקח הנביח המשל הזה מן הנמוס הידוע בארלות הקדם, שאם יפקוד המלך באחד מעבדיו לשרתו ולעמוד בהיכלו, יתן לו בגד הנקרא חלאט (קאפטאן, טטאחטסקלייד) ואז הורשה לו לבוא לפניו, וכן כאן, שע"י לבישת המחלצות ניתן ליהושע רשות לעמוד לפני ה' ולנקר בהיכלו בכל עת מבוא: (ה) ואמר ישימו צניף טהור וגו', אמר ר' מרינוס כי הוח תחת ויאמר, ומוסב על המלאך, (וכן הוח בנוסחת ע' קניס ובנוסחת הפולגלאטי). אמנם בבר באו המפרשים שטעם המלה, חשבתי בלבי כמה היה נאה אלו יהיה לניף טהור על ראשו (לסימן שנתמלא ידו לקדש), וראה הנביא שנתקיימה מחשבתו. ומלאך ה' עמד, מתובר למקרא שלאחריו, וטעמו שהמלאך ה' אשר היה עוד עומד שם, העיד ביהושע: (ו) ויעד, לשון אזהרה, כמו העיד בהם החים (נרחשית מ"ג ב'): (ז) אם בדרכי תלך, בדרך העוב ויבר. וגם אתה תדין את ביתי, וי"ו וגם הוח וי"ו התנאי, כדעת

וְאִם־אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־
אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר
אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים
בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: (ח) שְׁמַע־נָא
יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ
הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת
הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי
צֶמַח: (ט) כִּי וְהִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת
שִׁבְעָה

תרגום אשכנזי קסא

וואַנדעלן, מיינען דינסט בעאָב־
אַכטען, טרייליך מיינעם הויזע
פֿאַרשטעהען, אונד אויך מיי־
נען האָף אין עהרען האַלטען;
זאָ פֿערגעננע איך איינסט צו־
טריטט דיר אונטער דען חיער־
שטעהענדען. (ח) מערקע עם
וואָהל יהושע! האָהער פריע־
סטער, דוא אונד דיינע גע־
פֿעהרטען, דיא פֿאָר דיר זיט־
צען, דיעזע אויסגעצייכנעטען
מעננער אַללע: מערקט עם,
איך לאַססע איהן אויפֿטרע־
טען מיינען ליבלינג, יענען
האָלדען שפּרעסלינג. (ט) רען
זעהט יענען שטיין, רען איך פֿאָר יהושע געלעגט — זיעבעננפֿאַך ווירד ער בע־
וואַכט

ר ש " י

לאתה תדין את ביתי. תצפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרגומו ובלחזיות מיתיתי לחזייך ולתן לך רגלין מהלכן בין צרפיות החלין. ולפי פשוטו מצאתו על בניו שיזכו לעתיד: העומדי' צרפים ומלאכי השרת שתין להם ישיבה: (ח) לאתה ורעיך. מנניה מישאל ועזריה היו: לאנשי מופת. גברין כשרין למעבד להון ונסין שתף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי לצמח. כי עתיד זרובבל פחת יהודה קטן בחכר המלך אני מלמוך לו גדולה ונס נתתיו לתן בעיני המלך שימלך שחלתו בנגין הבית והעיר כאן שמפורש בעזרא דכרי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל בדאמרינן בסנהדרין: (ט) כי הנה האבן. יסוד הבית לצר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ולותו היסוד ועובי החומה היה מעט בעיניכם כמו שמפורש בעזרא ובנבואת חגי: על אבן אחת שבעה עינים. סופו להרקיב על אחד שבעה וכן ת"י על לבנת חדת שבעה עינין חזיקן לה ולשון עינים לשון מרחות. ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבע' לפי שדוגמתו בנבואה זו ורואו את האבן הגדול ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטי'

אלה

באור

הראב"ע, (ולא תצוכת התנאי בנראה מדברי רש"י ז"ל), ועניינו אם תהיה פקיד על ביתי לעבוד עבודתי בלבד ובדין. ונתתי לך מהלכים, פה הוא תצוכת התנאי, כוי"ו של והאבן הוזקת (בראשית כ"ח, כ"ב). מהלכים, ע"מ מַסְמְרִים: העמדים האלה, ת"י בין צרפיות החלון, ורמז לו בזה קיום הנפש והיותה מתהלכת בין מלאכי ה' הקיימים לנצח. וגם חז"ל תארו עולם הנשמות בלשון זה לאמרו (חגיגה פרק לין דורשין), ערבות שבו גנזי צדק ומשפט, גנזי חיים וכו', ונשמותיהן של צדיקים, ושם לופצים וצרפים ומלאכי השרת: (ח) שמע נא, מוסב על הצו זה שבא בסוף המקרא. ורעיך, שם הכהנים לאמרים. כי אנשי מופת המה, מלת מופת יאמר על דבר היוצא מן לגדרו המורגל, והכוונה פה על הכהנים, המובדלי' משאר לנשי' במדרגה ונמעלה, ועד"ז מתורגם. כי הנני מביא את עבדי לצמח, הכוונה על זרובבל להגדילו מעלה מעלה כלשון השרה (רש"י, רד"ק, וראב"ע וגמ' לסנהדרין): (ט) כי הנה האבן, הוא לבן הפנה לצר הוא שם ע"י זרובבל לפני יהושע. על אבן אחת וגו', הוא נעין מאמר מוסגר, ועניינו שהאבן הזאת

לצר

שִׁבְעָה עֵינַיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמָשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ הַהִוא בְּיוֹם אֶחָד: (י) בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

ד (א) וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְׁנָתוֹ: (ב) וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת

ואמר קרי

וחב

תרגום אשכנזי

וואַסט ווערדען דיזער איינציגע שטיין—איך זעלבסט, שפריכט דעם וועלטאַללס הערר, גראַבע דען שפרוך איהם איין: איך שאַפֿע הינוועג דאַז אונגליק דיעזעם לאַנדעס, אין איינעם טאַג הינוועג! (י) דאַן, זאָ פֿערהיסט דער עוויגע צבאות, ווירד דער פֿריינד דען פֿריינד וויעדער איינלאַדען, אונטער דעם ווייַנשטאָקס, אונטער דעם פֿייגענבוימס שאַטטען.—

ד (א) הירויף וואַנדטע זיך דער רעדענדע ענגעל צו מיר, ערמונטערטע מיך גלייך איינעם, דען מאַן אויס דעם שלאַפֿ ערמונטערט, (ב) אונד פֿראַגטע: „וואַס זיהסט דוא? "איך ערווידערטע, איינען לייכטער זעהע איך, גאַנץ אויס גאָלד

רש"י

מלת לימד שנתן עיניו להרבות כנוד הבית בבנייתו: הנני מפתח פתחה. מתיר קיטוריה מפיר עלת העב"ום תחר כתבו שעתה לבטל המלכ': ומשתי. והסירותי: ביום אחד. לא ידעתי לישה יוסי: וגלח

באור

תחר היה יסוד הבנין עליה יהי' השגחה רבה מאת אל ית' לבל יצביתון לריהם ממלאכתם. ועשם שבעה הוא סך תחנון על הרוב כידוע, ומשל השגחה נעיניס ידוע מן המקרא עיני ה' אלהיך בה (דברים י"ח כ'). הנני מפתח פתחה, לדעת רש"י ורד"ק נתורו הנני מפתח את הלבן תחר היתה קטורה ובגורה כל הימים שבטלו המלאכה. תמנם לא ידעתי לבון לפירושם מלת פתוחה על בנין. לבן יותר נראה לי דברי האבתר להפטורת, שהוא מלבון פתחי מותם, והענין, כי ידוע שהמובג לפתוח על החלון הראשה מחמר מליני (אינטריפט) המכוון לאותו בנין, ולזה יהי' טעם המקרא כאלו הש"ה בכיכול יפתח בעלמו ובכבודו על הלבן הזאת, מחמר ומשתי את עון האדם ההיא ביום אחד. עון, מלבון גדול עוני מבטוח (בראשית ד' י"ג) כלומר שיוסר מהם כל רע וכל קרס ויהיו בשלוה: (י) ביום ההוא, ביום שיוסד ההיכל (הרמב"ע): תקראו איש אל רעהו, לשמחה ולעונג, ורמז על תנוכת הבית:

ד (א) וישב המלאך ויעירני, מאותו התנוחות והבטוחה אשר עוד נשתקע בו, העיר המלאך אותו למראה אחר הרומז על גדולת זרובבל והשלמת הבנין. יעור, מבנין נפעל ופי' הוא העירני ואני נתעוררתי (רד"ק), וענין התעוררות, ההכנה לקבל שפע נבואה אחרת: (ב) מה אתה ראה, יתכן שענין השאלה הוא כמו שאשר הרמב"ן ע"פ מה שכתב הרב המורה, השפע שיקבל השכל מהשגחתו יתמהו בת המדמה בעת הנבואה, ולבן שאל לו המלאך מה המשל אשר עשה בתך המדמה מהדברים האלה אשר הודעתיך בבר, ע"כ. מסכים למה שכתבנו

וְהַבְּלָהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה
נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה
מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:
(ג) וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין
הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ: (ד) וָאַעַן
וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: (ה) וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי
הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר
לֹא אֲדֹנִי: (ו) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי
לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל

לאמר

תרגום אשכנזי קסב

גאלד געפֿארמט, אַן דעסטען
אָבערן טהייל איינע שׂאלע,
אַן וועלכער זיבען לאמפען
זינד, אונד יע זיבען אונד זיבען
בען ראָהרע, דיא צו יעדער
פֿאָן דען לאמפען פֿיהרען, דיא
דיא שׂאלע רינגם אומגעבען.
(ג) אויך צוויי אֶלבוימע נעבען
איהר, איינער צור רעכטען
אונד איינער צור לינקען דער
שׂאלע. (ד) וואס בעדייטעט
דיעס מיין הערר? פֿראגטע איך
דען מיך בעגייסטערנדען עני
געל. (ה) „מערקסט דוא דען
ניכט וואס דיעס בעדייטען
זאלל", ערווידערטע יענער, איך
זאגטע, ניין מיין הערר. (ו) ער

פֿוהר פֿארט, „דען שפרוך גאטטעס בעדייטעט עס, דעם זרובבל פֿערקינדעט, זאָ לוּ

טעט

ר ש " י

ד (ב) וגלה על ראשה. כמו (יהושע ט"ו) גולות עליות לגזן מעיין כמין ספל גדול עגול:
ושבעה נרותיה. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה: שבעה ושבעה מוצקות. לכל
נר ונר בחין שבעה לנורות קטנים שהשמן זב מן הגלה דרך לותן מוצקות לכל נר ונר: (ג) ושני
זיתים עליה. לילנות שהזיתים גדילים בהם: ד' מימין הגולה וד' על שמאלה ונומר.
ונחן לב פירש על שני לנתרות זהב החמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית
הבד שהם עומדים לכל הזיתים והזיתים נחבטים מחליהם לתוך הלנתרות ומתחממות שם
בנמעטן ונעלרים שם בבית הבד והשמן נופל לתוך הלנתרות ומהלנתרות לתוך הגולה ומהגולי
לל המוצקות ומהמוצקות לל הנרות והנרות מ"ט היו רמז לתור שלעתיד לבוא תור
החמה יהיה שבעתים כתור של שבעת ימים מ"ט על תור של יום נרחנית: (ה) מה אלה אדני.
מה זה שהזיתים נמשקים מחליהם והשמן בח לל הנרות מחליו: (ו) זה דבר ה' לל זרובבל. זה

סימן

ב א ו ר

שבתבנו למעלה בקשור הרעיונות ויחוסיהם בנפש הנביא. וגלה על ראשה, כמו גולות עליות
(יהושע ט"ו) לשון מעיין כמין ספל גדול עגול (רש"י), ומפיק הם"ח של גולה רק לתפארת הקריאה,
כמו בניכורה בטרם קין ודומיהם (מרד"ק). ושבעה נרתיה עליה, כמין בזיכין שנותנין השמן
והפתילה בתוכו. שבעה ושבעה מוצקות, לכל נר ונר בחין שבעה לנורות קטנים שהשמן זב
מן הגלה דרך לותן מוצקות לכל נר ונר, כדי שלא יבבר השמן בשום לופן (רש"י): (ג) ושנים
זיתים עליה, לילנות שהזיתים גדלים בהן, נחבטים מחליהן לל תוך הגולה והשמן יולח משם
מעלמו דרך המוצקות לל הנרות. (רש"י): (ד) מה אלה אדני, על מה רומז מרלה הזיתים
המליקים לת השמן לל הנרות? ולח שחל על המנורה, כי הנביח השיג שרמזה על ישועת ישראל
בידוע שתור הוח סימן על התשועה ושלום. (ה) הלוא ידעת וגו', הלוח תובל להשיג ענינו.
לא אדני, על שהמדמה לח יובל להשיג דבר על מבונו מבלי השפעת השכל והנבואה: (ו) זה
דבר ה' אל זרובבל, זה המרלה של הזיתים סימן הוח על זרובבל, בשם שהשמן נגמר מחליו

תרגום אשכנזי

זכריה ד

לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־
בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ז) מִי־
אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לְפָנֵי זְרֻבָּבֶל
לְמִישׁוֹר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן
הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:
(ח) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
(ט) יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה
וידיו

טעט ער: ניכט דורך געוואלט
דורך מאכט ניכט (וויבדם
מויסגעפיהרט), זאנדערן דורך
מיינען ווילען בלאם, שפריכט
דער עוויגע צבאות. — —"
(ז) ווער דוא אויך זייסט מעג-
טיגער בערג! דעם זרובבל אין-
נע עבנע נור, שאן האט דען
עקשטיין ער גלעגנט, אונטער
הייגען גליקווינשען דער ויכ-
צענדען מענגע. (ח) דאנוף
וואנד מיר דעם העררן וואנט
וויא פאלגט: (ט) „זרובבל'ם האנד האט דיעזען טעמפעל גענרינדעט, אונד זיא ווירד
אהן

ר ש "י

סימן לך להנטיח את זרובבל כשם שהזהיר והשמן הזה נגמר מלציו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שלכם תעשו את בנין ביתי: כי אם ברוחי. לחי לחתן רוחי על דריוש וילוה לכם לבנות ולעשות כל לרכי ילילת הבנין משלו ויזיר לחכם בחטין ויין ושמן ועליס כמ"ש בעזרא ולא תלטרכו לעזרת אדם: (ז) מי אתה הר הגדול. שרי עבר הנהר אתני פחת עבר נהרא ושתר בוזני וכנותהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל למישור אין לכם שרה וגדולה עוד עליו: והוליא את האבן הראשה. החדריכל יקח את אבן הנדיל בידו להיות לחדריכ' בראש הבנוים והם יבנו הכל כפי דבריו אשר ילוה בבנין נאה ומפואר: תשואות חן חן. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה העשוי ע"י אבן המשקלית הזאת. תשואות חן כמו תשיעות נוי וכמו תשואות מליאה עיר הומיה (ישעיה כ"נ) קול שחון (שם ס"ו) כולם לשון השמעת קול הם: (ט) ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחלה ועד סוף ימי כורש הרשעון:

באור

לכל דבריו, ולא יקוה לחיל, כן לא בחיל ולא בכח שלכם תוכלו לעשות את הבית. כי אם ברוחי, בהשגחתי הפרטית עליכם. ויתבונן הקורא תפארת מליצת המקרא (ח) בהורות חיל וכח, שהמה נרדפים בענין, והכפל ביניהם, כי כח מורה על השגת דבר בכח עצמי וחיל על השגת דבר ע"י כח זולתו, ומעתה יאמר כי התשועה לא תהיה על ידי שום כח גשמי כי אם ברוחי, (ג) בהשמטת הפעל יַעֲשֶׂה, או יִהְיֶה, עזב אל הקורא לנייר במחשבתו כל ענייני היושעה הנריך להשלמת הבית, ינתן להם מאת מקור הטוב. (ז) מי אתה הר הגדול, לדעתי הם דברי הנביא הקורא בחזקת בטחונו, אל כל אחד מהמשטינים, מי אתה, נלומר אם תהיה כהר הגדול, לפני זרובבל תהיה רק למישור, ולא תוכל לעמוד נגדו, כי רוח ה' עמו. והוציא את האבן הראשה, זה החתן הפנה, ונקראת ראשה שהוא ראש הבנין. וטעם והוליא, בעצמו, כנהוג עוד היום שבעל הבנין בעצמו מוליא את החתן הפנה, ליסד את הבית בקול הומיה ושמחה. הראשה, במפיק ותינו לנקבה נסתרת וכמו וגלה לעיל (מד"ק). תשואות חן חן לה, שיהיו שוח ועניני המון, והטעם שיעשו בה תשואות לשמחה ואמרו כל העם חן חן להחתן הזאת מחת אל ית', והכפל לחזק, כמו שלום שלום (מהכ"ן). (ה) ויהי דבר ה', עתה יפרש דברי המנורה (הרחב"ע). ולדעתי אחר שהפסיק הנביא במקרא שלפניו, לקרוא (נכח ההתלהבות) לכל ח' מן המשטינים, מי אתה הר הגדול וגו', חזר והתחיל נאן לספר שהמלאך חזר והשפיע עליו. ויתבן שמליצת דבר ה' במקרא הזה מוסבת על פסוק וי"ו שזכר שם מאמר המלאך, זה דבר ה' וגו', ולא זכר לא תגמר הדבר ע"י זרובבל, ומעתה נתפעל ע"י השפעת הנבואה, כי זרובבל לשר התחיל ליסד, הוא יגלה את מעשה הבנין:

וידעת

וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם: (י) כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־ הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־ אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ: (יא) וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ: (יג) וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁחֵי שִׁבֳּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב:

הכי נחים ויאמר

איהן אויך פֿעללינ הערשב על־ לען. —" זאָ ווערדע דען יע־ דער איננע, דאַם דער הערר צבאות צו אייך מיך אַבגע־ זאַנדט. (י) וואַהרליך, ווער יע־ נער צייט שפּאָטעטע, דאַ הילּ־ פֿע נאָך אונבערייטענד וואַר, ווירד ענטציקט דאַז זענקבלייא אין זרובבל'ס האַנד ערבליק־ קעניג ווירד איננע ווערדען, וויא יענע זיעבען, דיא אַללוואַל־ טענדע פֿאָרזעהונג גאָטטעס, אַללע לעגדער דורכּשפּעהן. (יא) נון פֿינג אייך וויעדער צו פֿראַגען אַן: וואַם בעדייטען וואָהל דיעזע צוויי אֶלבי־ מע, צור רעכטען זייטע דעם לייכטערם אונד צור לינקען? (יג) איך פֿוהר דאַן פֿאָרט: וואַם בעדייטען דיעזע ב י י ד ען אָלי־ פֿענצווייגע, דיא אין דען צוויי גאָלדענען לעמפּען העננען, אוים וועלכּען גאָלדקלאַרעם אֶהל

ר ש "י

וידיו תבלענה. לותו עתה: תבלענה ל' גמר הוא כמו (זס י') כי יבלע ה' כל מעשהו: (י) כי מי בז ליום. ציוסד הבית לחצר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג') ורבים מהכהנים לחצר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול. ובנבואת (חגי ב') הלא כמוהו כאין בעיניהם ושמחו עתה בראיה את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקלות לחצר ביד לדריכל ראה הבונים שמכוון הוא ראה הפינה וזו תהיה ביד זרובבל: שבעה אלה. על ח' שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת"י שבעת ידברון כאלין: עיני ה' המה משוטטים. ולו נראה לעשות בן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר: (יא) מה שני הזיתים. מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים טרוק"ח בלע"ז קנולות זיתים בענף כמין שבולת: (יב) לחצר ביד שני לנתרות. נלומר לחל שני הכנתרות (כמו שמואל ב' י"ד) ראו חלקת יואב חל ידי: המריקים מעליהם. את

ב א ו ר

(ט) וידעת וגו', על כל לאחד ולאחד לומר זה: (י) כי מי בז ליום קטנות, חסר כאן המתואר (וכ"ל ישועות לו נחמות קטנות בפי' הרלב"ע), ולבן נא התאר בלשון נקבה, וטעמו מי הוא לחצר בז ליום הזה לחצר הישועה היתה לו רק קטנה, כמבואר בעזרא (ג' י"ד) ורבים מהכהנים וגו', וגם חגי לומר (ב' ג') הלא כמוהו כאין בעיניכם. ושמחו, עתה נראותם את האבן הבדיל ביד זרובבל, כמנהג הבונים המודדים בפעם בפעם ע"י אבן הבדיל לכוון מעשה הבנין. בו, מן עלומי העי"ן ובא תמיד בגנול שאליו וגדרו לעג וגדוף, והראוי בקמץ. שבעה אלה, לדעתי, וראו עומד במקום שניס, והראוי וראו את שבעה אלה, ומוסב על שבעה עיני' שזכר למעלה, כאשר יבחר עיני ה' וגו', וטעמו שבולם יראו ויסיגו לו, כי השגחת ה' משוטטת בכל הארץ לשמור את עם סגולתו מכשול ופוקה: (יא) מה שני הזיתים, לדעתי כוונת השאלה על מספר שנים, כי על הזתים בעלמם נכר שאל למעלה, וכן על מספר שתי שבלי זתים ולנתרות. שבלים טרוק"ח בלע"ז (כ"ל טראַבע, ביטען) קנולות זתים בענף (רש"י). צנתרות, כלים כמין לנורות (רד"ק). ואף שלח נזכר למעלה מן הלנורות ומן השבלים ידענו שכן ראוי (הל"נ): (יב) המריקים מעליהם הזהב, השמן הזך בזהב, וכן נוסף זהב בגד ביד

תרגום אשכנזי

זכריה ד ה

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ
מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנָי:
(יד) וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר
הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ:
ה (א) וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה: (ב) וַיֹּאמֶר
אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי
רֹאֶה מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים
בָּאַמָּה וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה:

ויאמר

(יג) אונד פֿליעסט? (יג) אונד ערהיעלט צור אַנטוואָרט: מערקסט דוא דען ניכט, וואָס דיעס בעדייטען זאָלל? ניין, מיין הערר ערווידערטע איך. (יד) אונד ער ערקלעהרטע מיר: עס דייטעט אויף ענע צוויי דורכם אֶהל געוויהטען זוהנע, ווועלכע דען נעכסטען צוטריטט האָבען, ביא דעם העררן דעם וועלטאַללם. —

ה (א) אַלס איך נון אַבער מאַהלם אויפֿבליקטע, דאַ ווארד איך אייגע פֿליענדע ראָללע גאַוואָהר. (ב) „ויאמר זיהעסט דוא?" פֿראַגטע ער (דער ענגעל) מיך, איך ערווידערטע אייגע פֿליענדע ראָללע, דיא וואָהל צוואַנציג עללען לאַנג, אונד צעהן עללען ברייט זיין מאַג.

ר ש "י

היע־

ממן הזה הגלגל וטוב להזיר בזהב כמו (חיוב ל"ז) מכפון זהב יקחתה: (יד) שני בני היצהר. קרן בהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה: העמדים על אדון כל הארץ. לנקם מלפניו להזיז את גדולתם: שני בני היצהר. יל"ט ויל"הר מתפסך לטוב בזכות התורה. (ק"ם מה שחמר חז"ל אם פגע בך מגוול זה מכהיהו לב"המ ודו"ק כ"כ):

ה (א) מגלה עפה. רבותינו פירשו בפולה ולמדו שהתורה נתונה בה ולמדו מכאן שהעול' ס' מג' פלכים ומלחים נתורה כדאיתא בעירובין. וי"ת מגילתא פרחה פורחת באויר. ולפי פשוטו של פרשה מגלת פירענות היתה והוא שרשה (יחזקאל ג') וכתב עליה קנים והגה

באור

ה', היין הזך ונקי (מהמפרשים): (יג) הלוא ידעת מה אלה, כלומר איך לא תדע ענין המספר, לאחרי שכל המראה מדבר על יהושע וזרובבל. לא אדעי, כי לא הבין, שהלו ענינים מורים על תכלית אחד, והמלאך השכילהו בזה באמרו: (יד) אלה שני בני היצהר, יהיה הוא השמן, כמו תירוש ויצהר (דברים י"ח י"ב) והכוונה על זרובבל ויהושע שנמשחו בשמן המשחה זה למלוכה וזה לכהונה. הע מדים על אדון כל הארץ, הקרובים אליו לרוות את פני המלך האדון ה' לבקות עמו:

ה (א) ואשוב ואשא עיני, המראה הזה נמשך עם מה שלפניו, כי מקודם הציג הנביא בנין הבית והשלמתו ע"י מראה המנורה ושבעה נרותיה, ומעתה הציג עוון לאחר ע"י מראה המגלה ומראה האיפה, ר"ל תכלית הפקידה ותכלית הבנין, שהיא לבער את הרשעה מקרב הארץ ולהטיב מעלליהם, כי בלעדי זאת לא יתכן הבית לעמוד ולהתקיים על חלו ומכונו. מגלה עפה, ת"י מגלה פרחת, מגלה מתעוף באויר, וכן הסכמת רוב המפרשים. ולפי דרש חז"ל (במסכת עירובין פרק עושין פסין), פירושו מגלה בפולה, כי תרגם ובפלת ותעף, ולמדו (שם) שהתורה כתובה בה, ע"כ, כוונתם בזה שהתורה יכלה לחנוע בלבוש מלאכי הגולה, שלא שמרו מה שכתב בה, לא תגנוב, לא תעיד לא שם ה' לשוא, לא יהיה לך לא יפה ולא, והלכו ועברו על מלותיה. עפה, תאר למגלה, והוא כעין המגלה שראה יחזקאל בנבואתו לאחר כתב עליה קנים והגה והי (יחזקאל ב' י'). ותוכן הדברים הזה ובונם הלאי על הרשעים, כמו שבאר לו המלאך ענינה, זאת האלה היולאת להענים את פני רשעה: (ב) מה אתה רואה, כוונת השאלה להעיר את הנביא שיתבונן על מהות המראה

(ג) וַיֹּאמֶר אֵלַי זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב
מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה
כָּמוֹהָ נִקָּה: (ד) הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב
וְאֶל־בֵּית הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר
וְלָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְכִלָּתוּ וְאֶת־
עציו

תרגום אשכנזי קסר

(ג) היערוף זאגטע ער: „דיע זע ענטהעלט דאז איבער דען ערדקרייז זיך פֿערבריטענדע שטראַפֿנערישט; דען זאָ ווי אין דיעזער גאַנצער דיעב שטאַהל אונגעאַהנדעט בליעב, זאָ אין יענער מיינאיידיג (ד) דאַרום מאַג עם הינצוהען, מאַג אייגקעהרען אין דער וואָהנונג דעם דיעבעם, אונד אין דער וואָהנונג דעסיעניגען, דער דורך פֿאַלשען שוואור מיינען נאַמען ענטווייהט; מאַג דאַרט אין איהרעם הויזע זיך ניסטען, ביז הויז, האָלץ אונד שטיין

ר ש י

והי: (ג) זאת האלה. זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועת שקר: היולאת. עתה מביא ק"ה מלפני הדבינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו תרגמ כ' ורמבה י' כמדת פתח העזרה וההיכל תצר תלת דרך שם: כי כל הגונב. עד עכשיו: מזה כמוה נקה. מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נתחל' פורענות יחידים העוברים על התורה חלא המתין עד שתמלא' סאת כולם ולקו כולם כח' בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נתחלם אבל מכאן ואילך הולאתיה לשוט בארץ ולוקוס מן הגונבים

באור

והורחתה, והדיב הנביא מגלה עפה, והוסיף לאמר תרבה עשרים וגו', כלומר שהדיב נשבעו שרומזת על תולם הבית שמדתו כך, אבל לא הדיב כוונתו עד שאתר המלאך ואמר: (ג) ואת האלה, תוכן המגלה הוא קללה ופורענות על הרשעים העוברים על מצות אלהיהם, ומעתה הבין הנביא, שכוונת המדה על החטאים שהחריבו הבית שמדתו כך. היוצאה, שעורו תאר תתפשט בכל הארץ. וטעם כל הארץ, או שמוסב על ארץ ישראל לדעת הרד"ק או על כל היהודים תאר בירושלים ותאר נשארו בגלגל ובארץ פרס לדעת הרשב"ם; ולפי האמת, מדרך הנבואה לזכור הארץ בכללה בעקוס ארץ מיוחדת, (עיין נאור מיכה ח' ב'). כי כל הגונב מזה כמוה נקה, לדעת הרד"ק והרשב"ם מלות מזה ומזה מוסבים על המגלה, וטעמו, שהמגלה היתה כתובה משני עבריהן, בצד האחד נתובה אלות הגונב, ובצד השני אלות הנשבע לשקר, ונקה לדעתם פירושו אבדת מן העולם, דוגמת פלוני יצא נקי מנכסיו בדבריהם ז"ל. ולדעתם לא ידעתי לכוון מלת כמוה על נכון, גם לא יתכן מלת מזה בל"ז על המגלה, לכן יותר נראה לבאר מלת מזה על המקום, ופירש נקה כמשמעו בכל מקום נקי מעונם, כמו ונקה החים מעון (במדבר ח' ל"ח) וכדומה, ושעור הכתוב כך הוא שהמלאך נתן סבה לדבר האלה, בעבור ג' עונות גדולות שהתפשטו בכל המקומות, ולכן אמר, כי כמו שבמקום הזה לא העניש את הגונב, כן במקום אחר לא הרשיעו את הנשבע לשקר, וכפילת כמוה להורות השוו, כמו כי כמוך כפרעה: (ד) לכן הוצאתיה, את המגלה תאר האלה בתובה בה, וטעם הולאתיה, כי עד עכשיו הי' נדמה לעין, כאלו העונש נסתר ונגלם, ואתה יצא ממקום מחבואו. ולנה, שרשו לון ומשמעו וָלָנָה, וכח הסגול תחתיו כמו והזורה תנקע לפעה (ישעיה נ"ט ה'), ופירושו תשכון האלה בתוך ביתו עד שתכלה את הבית על פני כולו עם העצים והאבנים שבתוכו, כמאמרם ז"ל (שבועות פרק שבועות הדיינין) דבר שאין לו סוף ומים מכלה שבועת שקר מכלה:

עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו: (ה) וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ
וּרְאֵה מָה־הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת: (ו) וָאֹמַר מַה־הִיא וַיֹּאמֶר זֹאת
הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר זֹאת
עֵינָם בְּכָל־הָאָרֶץ: (ז) וְהִנֵּה כִכַּר
עוֹפֶרֶת נִשֵּׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת

שטיין אויפֿגעריעבען איזט". (ה) דער מיך בעגיימטערנדע ענגעל ערשיען מיר, אונד שפראַך: „בליקקע אויף אונד זיעהע, וואַס הער זיך צייגט?" (ו) וואַס בעדייטעט דיעזעם? פֿראַגטע איך: דיעזעם ערשיינענדע איפה? — שפראַך ער, „עס צייעלט" פֿוהר ער פֿאָרט, אויף דאַז וואָרנאַך יענע (רוכלוזען) אים גאַנצען לאַנד שטרעבען". (ז) אונד זיהע! אין בלייאשטיק האָב זיך אין דיא העהע, אונד נון צייגטע.

יושבת

ר ש י זיך

הגנבים והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגו': (ה) שא נא עיניך וראה. עוד יולאת אחרת שתלא מבית ק"ק: (ו) ואמר מה היא. היולאת שתאמר אלי לראות: ויאמר זאת האיפה'. שתראה יולאת כמין איפה שמודדין בה: ויאמר זאת עינם בכל הארץ. ולאחר שראיתי' אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ונמדד להם סאה בסאה: (ז) והנה ככר עופרת נשאת. ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל

ב א ו ר

(ה) ויצא המלאך הדובר בי, ע"ד העברה ילא ממערכת מלאכים אחרים (הרלב"ע), (ועיין מה שכתבתי למעלה על הפ' והנה המלאך הדובר בי יולא). מה היוצאת הזאת, העיר לותו על מראה לאר שעמד לנגד עיניו, ושאל לותו להבין מהותו ועניניו: (ו) ואמר מה היא, לא ה' ביד הנביא להגיד כוונתו. ואת האיפה היוצאת, לין כוונתו לומר שהיא איפה, כי זה הדבר לאר בעיניו ראה הנביא. ממנו תמה על הנביא שלא היה יכול להגיד ענין כוונתה, ולכן תרגמתי בלשון שאלה. ועל שלא ידע הנביא להגיד על שאלתו דבר, לכן הוסיף זאת עינם בכל הארץ, (וזה הוא כפילת ויאמר ויאמר ב' פעמים, כלומר הלא היא הרומזת על הדבר שכל מגמת פניהם בארץ, וכמו שכוון רש"י בפירושו זאת היא מדה שלקו בה לותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולחמוס להקטין איפה ולהגדיל שקל, עד כאן לשונו, ויהיה טעמו כטעם שלתי אל המן עיניו (במדבר י"ל ו'), כי דע הורלת מלת עין לפעמים על התכלית אשר אליו יכון האדם במעשיו, כהורלת מלת (אויגענאפֿעל, ליעלפֿונקט בל"ל). ומזה הטעם ויהי שאול עוין את דוד (שמואל א' י"ח ט'), כלומר שהיה כל מגמת לבו להרע לדוד; כי נאמת שם עין נופל בן על כלי חוש הראות, בן על דמות ותאר המוחש החצוני (חַבדרוק דעם חָביעקטיעפֿען געגענשטַנדעם, געשטַלט, טיין חייניער זחַפֿע) כמו וכסה את עין הארץ (שמות י' ה'), והנה הנגע עמד בעיניו (ויקרא י"ו ה') (עיין שם רש"י ורלב"ע), האדם יראה לעיניים (שמואל א' ט"ז ז'), בבחינת שדמות ולורת המוחש תלטייר לעין, ובבחינה זו יקרא ג"כ ע"ל ההשלכה דמות מושג שבלי (סובייעקטיעפֿער געגענשטַנד) המלוייר לעין השכל בשם עין, כמו החכם עיניו בראשו (קהלת ב' י') כלומר שהחכם יסיג בשכלו לאחרית דבר בראשיתו, כעין מאמר חז"ל לחזהו חכם הרואה את הנולד, ומזה הטעם יתואר השגחה עלהות המשגיחה על מקרי ב"א לתקן את כל לטובתם, בשם עין, (פֿירזעהונג, חַמרזיכט), עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה עד אחרית שנה (דברים י"א י"ב) — והבן זאת. גם לזיננו ראוי מה שכתבו אחר המפרשים בהורלת מראות האיפה על העונש המיועד, שהשם יסודם בשקריהם ויעניהם מדה כנגד מדה. ואם נאמין להעתקה יונית הנמלאת ומיוחסת לע' זקנים, נראה כי העתיקו, זאת עונם בכל הארץ. והעתקה ההיא מסכמת לנאורנו: (ז) והנה ככר עופרת נשאת, מעל האיפה שהיתה הכבר של עופרת בעין למיד פתיל עליה. וטעם ככר היינו משקל דווקא אלא בחתיכת עופרת. וזאת אשה אחת וגו', הע' זקנים וגם המתרגם הכשדי

יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה: (ח) וַיֹּאמֶר
זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־
תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן
הָעוֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ: (ט) וָאֶשָּׂא עֵינַי
וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת
וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם
כִּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂנָה אֶת־
הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם:
(י) וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה:

חסר א׳

ויאמר

תרגום אשכנזי קסה

זיך זיטצענד אין דעם איפה איין פֿרויענצימער. „(ח) דיע, זעם איז דאַז לאַסטער!“ זאַג, טע ער (דער ענגעל), שלייד ער, טע זיא גריממיג אין דאַז איפה צוריק, אונד ווארף דיא בליי, ערנע דעקקע אויף דעסטען מינדונג וויעדער. (ט) אַלס איך פֿערנער אויפֿבליקטע, דאַ ער, שיענען צוויא פֿרויען; אין איהרען פֿיטטיגען בליעז דער ווינד, איהרע פֿליעגעל גליכען דאַבי־כטספֿליגעלן, אונד דיע, זע פֿרויען טרוגען דאַז איפה צווישען ערד אונד הימעל. (י) „ווּאהין פֿיהרען זיא דאַז איפה?“ פֿראַגטע איך דען מיך בעגייסטערנדען ענגעל.

נאך

ר ש״י

כנר עופרת ורחיתי עוד וזאת לאמה לאת יושבת בתוך האיפה: (ח) ויאמר זאת הרשעה. האמה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתוני׳ בתוכה ללקות בתוך האמה עלמו שמדדו בה מדה נמדה: ויטלך אתה. עד עתה היתה יושבת והוא השליכה ואנטה לתוכה רמז ליסורים ולעונשים: ויטלך את אבן העופרת אל פיה. לסתמה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד ענייש ותביוניש: (ט) שתים נשים יולאות. מן הבית: החסידה. דייה לבנה וולטוי״ר בלע״ז:

באור

ותרמי קורקיש והנה תמורת וואת; ויתן לורך, כי מסגולת ל״ע להוסיף לפעמים כנוי הרומז (פֿרקנאמען דעמאנסטרטיפוס) שלא לצורך ענין כלל כמו קול דודי הנה זה בא (ש״ה ב׳), והנה זה מלאך (מ״א י״ט) ודומיהם: (ח) זאת הרשעה, המוגשמה (דאַז פֿערזאָנאַפֿיצירטע וואַסטער) כדרך המליץ להגשים דבר שאין בו רוח חיים ולעשות ממנו פועל עלם, ורמז על דרך הרשעה שהיה עוד בין עולי הגולה. וישלך אתה, את האשה הרשעה. את אבן העופרת, זהו הככר הנזכרה למעלה. אל פיה, אל פי האיפה. וטעם ההשלכה, יפה פירש״י ז״ל לסתמה למען לא תגדל עוד ולא תשמע קולה לשדד ענייש ותביוניש ע״כ: (ט) והנה שתים נשים, נקשו המפרשים לתת טעם על ענין שתי נשים, והקורא מצניל יראה שהנביא רמוקים מדרך הפשט ויסוד המקראות, ולדעתי נקשר ונלחד המראה הזה עם מראה הקודם, כי לאחרי שראה הנביא מראה האיפה והרשעה, חזר וראה עתה מראה אחרי נשים הרומזות על צדק ואמונה (טוגענד חונד רעליגיאָן), אשר תסתעפנה מעבודת ה׳ בהבית אשר בנו, ואשר שם יתקבלו כולם בלב אחד להשתחוה נפשם לפניו ולהשלם במעשיהם (כי זהו תכלית הבנין), והן הנה אשר תשלנה את האיפה עם הרשעה בתוכה, חוץ לגבול ארץ הקדושה, לארץ שנער, ושנער הוא בבל, כי שם למדו ממעשיהם הרעים והמתועבים; אבל מעתה יטהרו את לבם מכל חשמה ופשע, וינדו את הרשעה למקומה הראשון, וילכו בדרך אמת ולדק, ורשעים עוד אינם. ורוח בכנפיהם, לסימן שתבואנה מיד קל לבצל: ככנפי החסידה, כנפים ארוכות ורחבות כנפי החסידה (מרד״ק): החסידה, דייה לבנה וולטוי״ר בלע״ז (רש״י), ל״ל וואלטיר (הַבּיכֶט בל״ח

תרגום אשכנזי

(יח) נאַך דעם לאַנדע שנער הינאַב, ענטגעגנעטע דיעזער, אום פֿיר דאַזועלבע דאָרט איין הויז צו ערבויען, איין פֿעסטעם הויז, וואָ עס (דאַז איפה, וואָרין זיך דאַז וואַסטער בעפֿינדעט) אויף זיינעם זיטצע רוהען מעגע.

ו (א) אַלס איך ענדליך נאָכ־מאַלס אויפֿבליקטע, געוואַהרטע איך פֿיער ווַאגען צווישען צוויא בערגען הער־פֿאָרראָללענד. (דיא בערגע וואַרען חוים ערן געבילדעט.) (ב) אַם ערשטען ווַאגען וואַרען ראָטהע ראָסען, אַם צווייטען שוואַרצע, (ג) אַם דרימטען וויים אונד גרויא געשפּרענקעלטע

רא"ם

זכריה ה ו

(יח) וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָׁם עַל־מְכֻנָתָהּ׃

ו (א) וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבַּע מֶרְכָּבוֹת יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הָהָרִים וְהָהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃ (ב) בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים׃ (ג) וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִישִׁית סוּסִים לְבָנִים וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִיעִית סוּסִים

כרודים

ר ש"י

(יא) והוכן והניחה שם. והוכן הבית והונחה התיבה עם הדגעים שבתוכה. שם נלוותו הבית: על מכונתה. על קביעות' ועל בסיסה כאן רמז לדגבעונם של ישראל שמדלו בסלת עבירות ורצע לקו נלוותה מדה וכלו ג' לומות שמלכו כלחת הן בגל וכשדים חיל כ"ג והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסים ההוקבע להם והוח לפי מלחות ע' שנה עד עתה שחזרו. ונוטה פי' זה לחר יוכין במקלת וכמה דרכים פיתרים בה ולח נתייגבו לי. ורבותינו פירבו ולמדו מכאן שנמסר להם יל"ה הר לחנגי כנסת הגדולה וגדיו' לדורך דחברך וחפלו' בחברך משום דגחיב קליה בדחיתך בסנהדרין ובמס' יומח וספתרתי מלכות ג"ג בבבל וכשדים מדי פרס יון מוקדין לדום וישמעחל (מהר"ז עכ"וס מוקדון וישמעחל) כפולות היו בבל וכשדים מדי פרס יון מוקדין לדום וישמעחל (מהר"ז עכ"וס מוקדון וישמעחל) ועל כן יסד הקלירי רגיעת היח שמינית:

ו (א) וההרים הרי נחושת. סימן על חוזק מלכיות הללו הנח להם מבין שני ההרים שהיח קשה וחמין שלשו ד' מרכבות שלוחי הקב"ה לחת ממשל לד' מלכיו' בבל ומדי ועכו"ס וישמעל: (ב) סוסים לדמים. הם שהרגיבו לת בבל שהוח לדומה כמ"ש לחת הוח ריבח דלהבח (דניל ג'): שחרים. להרגיב לת מדי שהשחירה לת פניהם של ישראל בימי המן: (ג) לבנים. להרגיב לת

ב א ו ר

בל"ח): (יא) והוכן, מלשון כן, כ"ל שם יהיה לשבת: והניחה שם על מכנחה, על בסיסה ומושבה הרחשון. ומלת והניחה, שרשה ינח, ומורבבת מן הפעיל והפעל. ולדעתי הטעם להורות על ההנחה ממקום למקום ועל המנוחה בחרץ שתהיה מוכרחת לנוח שם. ומלחנו רבים מורבבים במקרח, כמו ישבתי בחרזים ומקוננתי בלבנון מורכב מהוה ועבר, למתחוני, הרבבת הנסתרים והנמלחים ודומיהם:

ו (א) ואשוב ואשא עיני, החזרון שבמרלות זכריה והקשה שבכולם. הרי נחשת, חולי ירמוז על חוזק המקום שילחו ממנו: (ב) סוסים אדמים, יזכור הקורח מה שבבר

הערתי

בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים: (ז) וְהָאֱתָן וַיְבַקְשׁוּ
אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה
אֲדֹנִי: (ח) וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר
אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם
יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב עַל־אֲדוֹן כָּל־
הָאָרֶץ: (ט) אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים
הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן
וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אַחֲרֵיהֶם
וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן:
(ז) וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת
לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ
הִתְהַלְּכוּ

ראָססע געשפּאַננט. (ז) וואָס
בעדייטען דיעזע? אָ הערר!
פֿראַגטע איך דען מיך בעגיי־
סטערנדען ענגעל. (ה) דאַרויף
ערווידערטע ער: זיא ציעהען
הין נאַך דען פֿיער וועלטגעגענ־
דען, נאַכדעם זיא איהרען
שטאַנדפונקט נעבען דעם
וועלטאַללם העררן פֿערלאַס־
סען. (ו) נאַך נאָרדען ציעהט
דער וואַגען מיט דעם שוואַר־
צען געשפּאַן, איהם פֿאָלגען
דיא וויסען פֿעררדע, דיא
געשפּרענקעלטען ציעהען נאַך
זידען הין; (ז) דיא ראָטהען
אַבער זינד אים בעגריף דאַ
גאַנצע ערדענרונד צו דורכ
ציעהען; איהנען וואַרד דער
בע־

התהלכו

ר ש"י

את פרס שנקה את הבית: ברודים. המה מנומרים להרכיב את עכ"ם שעיניו את ישראל כמיני גזירת מצוות זו מזו: לחמצים. להרכיב ישמעאל ולא ידעתי מהו ל' לחמוצים. וי"ת קיטמין: (ה) אלה ארבע רוחות השמים. שרי העכ"ם מחומות המובלית בד' רוחות: יולאות מהתיצב וגו'. בא לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול: (ו) אשר בה הסוסים השחורים יולאים אל ארץ לפון. להרכיב את מדי ועל החומים לא כתיב שנתר כלתה לה ממשלת בבל: והלבנים יולאו אל אחריהם. להרכיב את פרס שתיהן בלפון ומשלו על בבל: והברודים יולאו אל ארץ התימן. להרכיב את יון ויטלו המלוכה מיד פרס ופתרונו לרב שעדיה בדניאל רחיתי המלך הנגד הוא מלך עכ"ם: (ז) והחמלים יולאו ויבקשו. מלפניו שיהא חורך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ: ויאמר לנו התהלכו בארץ. נתן להם רשות למשול ממשלת רב:

רלה

באור

הערתי על ענין זה למעלה (פרשה ו' ח'): (ג) ברדים, תרגמתי על פי הרד"ק בשורש ברד, שנאר בחמים לבנים כמו ברד, וכן פי' הרלב"ע פ' ויצא, ויונתן תרגם פלייחין. אמצים, יש פותרים מל' לחזק וחזק (אוטהיגע וסטארק), ולדבת קנת ענינו לחומים, מטעם חמון בגדיש בחלוף להח"ע, ותרגומי על פי היונתן שתרגם קטמין: (ה) ארבע רוחות השמים, טעמו לארבע רוחות, וכן ויצא יוצלים כמו ליוצלים (מרד"ק ורלב"ע): יוצאות מהתיצב, ממקום מלנם על אדון כל הארץ, כלומר בשליחות של שלחם על זה, כמו להתילב על ה' (יהוש ו' ו') לשמוע לקולו ולעשות פקודתו: (ו) אל ארץ צפון, זה בבל: יצאו אל אחריהם, ג"כ לארץ לפון: (ז) והאמצים, קורא לחי כה עם המתרגם הארמי, וסומקים, פי' לחומים בלשון הז"ס חזל סומקא ותני חיורא, וכן אמר הרלב"ע ור"ל, והחמלים הם לחומים לבדם שהיו במרכבה הרלשונה ע"כ: יצאו ויבקשו, כלומר מוכנים המה להתהלך על פני כל הארץ, לא לרוח מיוחדת: ויאמר, ג"כ דברי המלאך שספר כי על פי מאמר ה' ומלותיו תתהלכנה בארץ. וענין בתוב המראה לדעתי, יהוע כי לא לבד בארץ לפון היה עם ה' נפוזרים, כי אם גם במלרים ובשאר ארלות, ובשלת ישראל מבבל, לא היו כולם עולים כאחד, כי נראיין כורש לא עלו רק

ארבע

תרגום אשכנזי

זכריה ו

בעפֿעהל, דאַז לאַנד צו דורכ־
וואַנדערן, אונד נון פֿאַללציע,
הען זיא דיעזען בעפֿעהל.
(ח) פֿערנער ריעף (דער ענגעל)
מיר מיט לויטען וואָרטען צו:
זיעהע! דיא הין נאַך נאָרדען
ציעהען, זאָללען מיינען איבער
דיעזעם לאַנד וואַלטענדען
צאָרן

וְהִתְהַלְּכוּ בָּאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה
בָּאָרֶץ: (ח) וַיְזַעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי
לֵאמֹר רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ
צָפוֹן הֵנִיחוּ אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ

צפון

ר ש "י

(ח) רלה היולאי אל ארץ צפון. להרגיז מדי ופרס: הניחו את רוחי. שככו את חמתי בגבל שהשחיתו את בלשצר וזרעו של נ"נ הוא שאמר (ישעיה מ"ח) ה' לחבו יעשה חפלו בבבל וגו': לקוח

באור

לרבע רצוף ללפים ושלש מאות ושבעים, ושאריתם היו מלפים ועומדים עד יעזור ה' לותם ויעמוד נגד שוטניהם, ובשנת שבע לתרתשעתת כשרלו חפץ ה' בידם ילליח, לז גם חלק מהנשארים עלה עם עזרל הסופר (עיין עזרל ל' ג' ח'), ועל זה רמז המרלה שהיהודים הנפזרים בארלות לויניהם לח לנלח תשבר תקותם, כ"ל גם המה יעלו לירושלים עיר הקדש. ולכן רלה בתחלה השמורים יולחים לארץ לפון זה בבל, והלבנים יולחים לחריהם, רמז על הנשארים שעלו לחרי זמן מה, והנרודים ילאו לארץ תימן, זה מלרים שהוח בדרום לארץ ישרלל, והחמולים ילאו חל כל הארלות חשר נפזרו שם: ועשה קורח מסכיל בח ונחזור על יו"ד המרלות של זכריה ורלה לין המה מרוזים ונלחזים יחד בחרוזות השלשלת הנקשרות היטב. במרלה הרלשון רלה הנביח הנביחים להקים נגוד ישרלל על מנוחו, ושמע קול ה' המנטיח לוקים נקמת עמו מלויניהם. וזהו (נ) מראה הקרנות המה השונחים חשר נקרנותיהם עם ה' נגחו (נ) ומראה החרשים, המוכנים להשנית לויב ומתנקש וע"ז יבֹאו ויכירו כל העמים לת מעשה ה' כי נורח הוח ויבחו כלם לחלות לת פני החדון ה' לנחות ולבקר בהיכלו בירושלים עיר הקדש, עד שיהיו יושביה רבים מלד מהביל, וע"ז רמז המרלה (ז) מאיש הבא למדוד לח העיר והבטחת המלאך כי פרזות תשב ירושלים — ולקול הבשורה הזאת נשח הנביח קולו לרנן בנעים זמירות. לך עוד נשאר ספק בנפשו לם יזכו ישרלל לשבון בתוכם בבוד ה', לם בהניהם ילכו בדרך הטוב והישר? — ותמונה לנגד עיניו (ה) יהושע כ"הג ומימינו השטן לשטנו, ומלאך בח להעביר מעליו הבגדים הלוחים ולהלבים לותו מחלצות. והנה רעיון לחר עוד מבעתו לולי לח ינוחו מרוגז החויניס העומדים להשטין בנין הבית? לזה רלה (ו) מראה המנורה ולופן תבונתה, הרומזת על השגחת החל ית' כי קרובה ישועתי לבח ע"י זרובבל העומד נגד השטנים להעביר פוקה ומכשול, ולהשלים מעשה הבנין בכללו. ומעתה עוד זכר עוונותיהם העלה בלבול ומבוכה בנפש הנביח, כי ידע שלח היו עוד מטוהרים מתועבות העמים לשר בתו בתוכם, גניבה ושבועת שקר ולופת רשן זעומה; ולכן רלה (ז) מראה המגלה הרומזת על החלה היולחת (ח) ומראה האיפה לשר בתוכה יושבת הרשעה. והנה עוד תכלינה עיניו לרחות לוך ובמה יוכל לנער הרשעה מקרב הארץ, למען תבוטן ההלחה המדינית לנלח — והנה רלה לז (ט) מראה שתי הנשים הרומזות על הלדק והחמונה, על ידם יבטלו החטלים הבית יעמוד על מכונו, וגלוס הארץ יגבה למעלה, כי כל העם המפוזר ומפורד ישוב למיק ארץ לבותיו כשר רלה במרלה הסוסים (י) היולחים לארבע רוחות השמים, זהו מה שרליתי לבאר ועתה נחזור לענין הפרשה: (ח) ויזעק אוהי, קרל עלי בקול גדול (רד"ק): הניחו את רוחי, השקיטו לת רוח החמה שהיה לי עליהם, על שהרעו לישרלל יותר מדחי (הל"ל). וטעם מלילת הניחו את רוחי, ידוע, כי הכח המתעורר בנפש נקרל רוח, ומורה על הרווחה והתפשטת, והנה כשיתעורר הלדק לפעולה מה, לז הרוח הזה מתפעל בו, סובב סובב הולך למלחות חפץ הלדק, ד"מ, בעת הבעם וחימה, יתפעל הרוח ויעוררהו לנקום נקמה וכדומה, לך בשלח הפעולה

ההיח

צְפֹנְיָה: (י) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: (י) לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵאֵת חֶלְדַּי וּמֵאֵת טוֹבִיָּה וּמֵאֵת
יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא
וּבָאתָ בֵּית יאשִׁיָּה בֶן־צְפַנְיָה
אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל: (יא) וְלָקַחְתָּ
כֶּסֶף־וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ
בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל: (יב) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר
הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו
יִצְמָח וּבָנָה אֶת־הֵיכַל יְהוָה:
(יג) וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה הֵ

קמץ נז"ק והוא

תרגום אשכנזי קסו

צאָרן בעזענפַּטיגען. (ט) היע, רויף וואָרד מיר פַּאָלגענדער בעפַּעהל דעם עוויגען: (י) נים פַּאָן חלדי, טוביה אונד ידעיה, וועלכַּע אויס דער גענַאנגענ, שאַפַּט אין בבל צוריק געקאָמ, מען זינד; דוא זעלבסט גע, העסט נעהמליך דיזעזען טאַג צו אֶיהנען הין, דוא טריפַּסט זיא אים הויז דעם יאשיה זאָהן צפניה'ס, (יא) נים פַּאָן אי, נען דאַז (מיטגעברַאכטע) זילבער אונד גאָלד, אונד לאַסס קרא, נען דאַרויס פַּערפַּערטיגען. איינע דערזעלבען זעטצע אויף דאַז הויפט דעם האָהען פריע, סטערס יהושע זאָהן יהוצדק'ס, (יג) אונד זאַגע איהם פַּאָלגענ, דעם: זאָ שפראַך דער הערר צבאות: זיעהע איין מאַן צמח (האָדער שפרעסלינג) איזט זיין נאַמע! דען דורך איהן ער, בליהט דאַז גלוק, ער בעגאַן דעם העררן טעמפעל צו ערבויען, (יג) אונד ווירד דיעזען טעמפעלבויא פַּאָללפַּיהרען,

מיט

ר ש "י

(י) לקוח מאת הגולה מחלדי וגו'. לאחר נאו מנבל כל האנשים האלה: (יב) למח שמו. הוא זרובבל החמור למעלה הניי מניח את עבדי למח וע"ש שלמחה גדולתו מעט מעט. ויש פותרים לותו במלך המשיח לבל כל הבנין הזה מדבר בבית שני: ומתחתיו יצמח. מזרע המלוכה:

באור

ההיא מן הכח אל הפועל לז שקט הרוח ונח במקומו, וזהו ענין המלילה פה, שעל ידי שלקחו את נקמתי בארץ לפון, עתו לי נחת רוח: (י) לקוח, מקור במקום לווי, כמו הלוך וקרחת ודומיהם (רד"ק): מאת הגולה, יכנס בהם גולה ע"ם גלותם: ובאת אתה וגו', כפל הכתוב להורות אתה בעלמך: בית יאשיה בן צפניה, לאחר היה בבר בירושלים, ובניהו היו עולי הגולה (הרחב"ע): אשר באו מבבל, מוסב על תחלת המקרא על חלדי וגו' (הל"ל): (יא) ולקחת כסף וזהב, שהניחו לנדבה. ובענור לורך מילוע בפסוק הזה חזר ואמר ולקחת: ועשית עטרות, ל' לזרובבל ול' ליהושע: ושמת בראש יהושע, כאחר הושם העטרה על ראש המלך. ואין לורך לומר שיהיה העטרה על ראש זרובבל, כי הוא היה מלך, ואין מלך בלא עטרה (מרד"ק ורחב"ע): (יב) הנה איש צמח שמו, הוא זרובבל החמור למעלה, הניי מניח את עבדי למח ויש פותרים אותו במלך המשיח, לבל כל הבנין הזה מדבר בבית שני (לשון רש"י ז"ל). וטעם איש לשון גדולה, כמו גדעון בן יואש איש ישראל (שופטים ז' י"ד): ומתחתיו יצמח, ממקומו, כמו ויצנו תחתם (יהושע ה' ח'), והוא בחור שם צמח כלומר שיצמח על ידו הגדולה והאחר: ובנה את היכל ה', וסמוך לו: (יג) והוא יבנה את היכל ה', ואמר הרד"ק כפל ענין לחזקי

ולדעתי

תרגום אשכנזי

זכריה ו

וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל־
כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ וַעֲצַת
שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם׃
(יד) וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם
וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־
צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה׃
(טו) וְרִחוֹקִים וּ בָאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל
יְהוָה וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

מיט זיינעם רייַדעם פראַנגענד
ווירד ער זיצַער אויף דעם
טהראָנע זיטצען אונד רעגיע־
רען; אויך דער פריעסטער
ווירד זיין אַמט בעהויפטען,
אונד פַּריעדליצַער אַנשלאַג
ווירד ביידע פַּעראייניגען. —
(יד) יענע קראָנען זאָללען אים
טעמפּעל דעם עווינגען אויפּבע־
וואַהרט בלייבען אַלס איין
דענקמאַהל פַּיר חלם, טוביה,
ידעיה אונד חן זאָהן צפניה׳ס.
(טו) פַּאָן ווייטער פַּערנע ווירד
מאַן הין צום טעמפּעל גאָטטעם
וואַללען, אום דאָרט זיך צו
ערבויען. אַלסדאַן ווערדעט
איהר׳ס אינע ווערדען, דאַס
דער עווינע צבאות מיך צו אייך אַבגעזאַנדט. — דיעס אַללעס, ווען איהר דער שטימטע דעם
עווינגען גאָטטעם גאַהאָרזאַם לייסטעט.

ויהי

ר ש " י

(יג) והוא יצמח הוד. הוד נצילות: ויצב. כ"ה על כסא הכהונה: ועצת שלום וגו'. הנזיד והכהן יתכנו זה"ז: (יד) והעטרת תהיה לחלם וגו'. מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטוביה תחת התנדבו הכסף והזהב ולותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמה שנינו במסכת מדות חלם הוא חלדי: (טו) והיה לם שמוע. והיה לכם הדבר הזה לם שמוע תשמעו וגומר:

באור

ולדעתי טעם המקרא כטעם ידי זכובבל יסדו הבית הזה וידיו תבצענה (למעלה ד' ט'), וכן פה הרמז שהוא התחיל לבנות את ההיכל נימי כורש, והוא יגמור את הבנין. והוא ישא הוד, כתר מלכות. והיה כהן על כסאו, הכהן הגדול יהושע גם הוא יצב על כסאו (הרחב"ע), כי מלת כסא ענין ממשלה כ"ל לפי גדולתו: ועצת שלום תהיה בין שניהם, כלומר שלא יהיה שום קנאה ותחרות בין שני הנשיאות החלה, וענין עצה יתוע, שהוא הסכמה לדבר מה, הן בענייני הים פרטי, הן בדברים הנוגעים אל הכלל, כמו מחשבה בעלה תכון וגו' (משלי כ' י"ח), ומעתה יתמר כי עלת שניהם לחבר יפעמו ויסכימו בין בענינים הנוגעים לאשר המדיני שזהו עסק המלך, ובין הנוגעים בענין עבודה אלהיות שהוא עסק הכהן, הכל יהי' בשלום ובאחדות, וחפץ ה' בידם יצליח: (יד) והעטרת תהיה, כ"ל מהן, ושעור הכתוב, והעטרות תהיינה בהיכל ה' לזכרון לחלם וגו' שתזכרנה על שמותם, כמאמרם ז"ל (במסכת מדות) על הפסוק הזה, שרשרות של זהב היו קבועות בתקרות האולם שבהן פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות שבחלונות: לחלם, הוא חלדי, כמו לחימות הוא נחת בד"ה: ולחן, הוא יחזיהו הנזכר, כמו שמינדב הוא יהוה וכיוצא בזה (לשון הרחב"ע): (טו) ורחוקים יבאו ובנו וגו', ונתב הרל"ק ז"ל: לכאורה שטעם ובנו על בנין הירמוז שבנה בבית המקדש ע"כ. ולדעתי טעם מלת ובנו כלומר יתמר הלועז (זיך ערבויען) על המתעסק בענינים אלהיים כמו עבודה ותפלה, שעל ידי עסק כזה נבנית הנפש על מכונה, (ומזה הטעם התלמידים קרויין בנים משרש בנה, ועל זה מיוסד דרש חז"ל אל תקרא בניך — חלך בוניך —), וכן פה הכוונה אל ובנו בהיכל ה' שעמיס נביס יבואו מארץ מרחקים להתפלל בבית אלהיס ולקבל שם עבודתו, וזהו הטעם בהיכל ה' נבי"ת. והיה אם שמוע תשמעון וגו', כל אלה יהיו לם את מלותיו תעשו ואת תקיו תשמרו

ז (א) וַיְהִי בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ
הַמֶּלֶךְ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־
זְכַרְיָה בָּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁעִי
בְּכִסְלֵו: (ב) וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל
שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו
לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: (ג) לֵאמֹר
אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה
צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים לֵאמֹר
הַאֶבְכֶּה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִּׁי הִנָּזֵר
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים:
(ד) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי
לֵאמֹר: (ה) אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם
הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר כִּי־

צמתם

תרגום אשכנזי קסח

ז (א) אים פֿיערטען רעגיע־
רונגסיאהרע דעם קע־
ניגס דריוש ערגיענג דעם עווי־
גען וואָרט אַן זכריה אַם פֿיער־
טען טאַגע דעם ניינטן מאָנאַטס
כסלו; (ב) מאַן האַטטע נעהמי־
ליך שראצר, רגם מלך אונד
זיין געפֿאָלגע נאַך דעם טעמ־
פּעל גאָטטעס אַבגעזאַנדט,
אום דאַ פֿאַר דעם עוויגען צו
פֿלעהען. (ג) אויך בייא דען
פּריעסטערן, דיא אים טעמ־
פּעל דעם עוויגען דען דיענסט
האַטטען, אונד בייא דען
פּראָפֿעטען פֿאָלגענדעם אַנצו־
פֿראַגען: מום איך איטצט נאָך
אים פֿינפֿטען מאָנאַט מיך דער
טרויער ווידמען, איטצט נאָך
יעדעם זיננליכען געוום ענטזא־
גען, זאָ וויא איכם זייט פֿיעלען
יאהרען געטהאַן? (ד) היערויף
וואַרד מיר דאַז וואָרט דעם
עוויגען צבאות, וויא פֿאָלגט:
(ה) זאַגע דעם געזאַמטען פֿאָלקע דעם לאַנדעס, וויא אויך דען פּריעסטערן: זאָ

איהר

ר ש ״ י

ז (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך וחנציו. לדיקים היו ושלחו מנכסי לקרוניהם שבנית אל לבית לחלות את פני ה' כירושלים בעבס ולשחול מאת הכהנים להודיעס אס יבנו בחדש אב כאשרי לאחר חזר הבית להחנות: (ג) הנזר. לפרוש מן התענוג כאחר עשיתי זה ע' שנה.

אין

באור

ז (א) דבר ה', הנזכר בסמוך: (ב) וישלח בית אל, יספר לך בח אליו דבר ה' שהיה בעת שלחו את שראצר ורגס מלך וגו' לבית אל לשחול מן הכהנים איך יתנהגו בצומות ובזעקת: ורגם מלך, שס אחד מן השלוחים (בן מלך), ולדעת קלת הוח מטעם שרי יהודה רגמתס, שפירושו קהלס: לחלות את פני ה', להתפלל שס (המפרשים): (ג) לאמר אל הכהנים, כמו ולאמר בוי"ו: אשר לבית ה' צבאות, ת"י דמשמשין בבית מקדשי דה': האבכה בחדש החמשי, טעס היחיד על הכנסייה, וטעס החמצי, שבו נשרף בית אלהינו כמנוחר (בירמיה נ"ב י"ב). הנזר, ת"י החמנע כפשין מתפוקין, וכן תרגמתי. וכללו כמלה ההיח גס הלוס. כמה שנים, להגדלת הדבר, כלומר שנים רבות (מרד"ק): (ד) ויהי דבר ה', עתה התחיל הנבוחה שהזכיר בתחלת הפרשה: (ה) אמר אל כל עם וגו', העיקר שחין הלוס והענוי עיקר, ולח בחלה תפץ ה', שס לח ישתלמו עלמס במלות שבין חדס לחבירו שהמה מיסודי התמונה,

בחבר

צַמְתֶּם וְסָפוֹד בַּחֲמִישִׁי וּבַשְּׁבִיעִי
וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה הֲצוֹם צַמְתֶּנִי
אָנִי: (ו) וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ
הֲלוֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם
הַשֹּׁתִים: (ז) הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים
הָרִאשֹׁנִים בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלַיִם יֹשֶׁבֶת
וּשְׁלֵוָה וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ וְהַנֶּגֶב
וְהַשְּׁפֵלָה יֹשֵׁב: (ח) וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה לֵאמֹר: (ט) כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט

אמת

תרגום אשכנזי

איהר פֿאַסטעטט, טרויער אַנשטעללטעט אים פֿינפֿטען וויא אים זיבענטען, אונד דיעם זיט זיבענציג יאָהרען — פֿראָממטע דאַ אייער פֿאַסטען מיר עטוואָ? — (ו) זאָ אויך, ווען איהר עסעט אָדער טרינקט — דער גענוס דער שפּיזע אונד דעם טראַנקעם איזט יאַ נור אייער. — (ז) האַט דער עוויגע דיעם ניכט שאָן לענגסט דורך יענע פּראָפֿעטען פֿערקינדיגען לאַסטען, דאַ ירושלים נאָך אין פֿריעדליכער רוהע בעוואָהנט ווַאר, מיט אומליעגענדען שטעדטען פּראַנגטע; דאַ עם נאָך דעם זיד, אונד ניעדערלאַנדע ניכט אַן בעוואָהנערן מאַנגעלטע? —

(ח) פֿערנער ווארד דעם זכריה פֿאָלגענדעם ווָארט דעם עוויגען: (ט) זאָ שפּראַך דער עוויגע צבאות

ר ש ' י

לין נזירה נכ"מ חלח פריעות: (ה) ובשביעי. הוח ל"ג: הלוס למתני לחני. ה"ל נקודה חטף פתח לפי שהוח מסמית ל' תמיהה שמח לכנודי למתס שתהיו לריכים לצוס גם עתה: (ו) וכי תאכלו וכי תשתו. וחס לח תלומו מה לי גם בזו הלח לחס להנחתכס הוח המאכל והמשתה: (ז) הלוח חת הדברים. מי גרס לכס לצוס והמסכל הלח דברי תוכחות לחבר קרח ה' וגומר

הס

ב א ו ר

כאשר ההבו הנביאים להוכיח ע"ז: ובשביעי, נראה ממה שהוציכס החל ית' גם על דבר שלח שחלו בו, כי המה לח שחלו רק על לוס החמיצי על שנסתפקו בו, חס עוד החיוב עליהם לצוס בו, לחרי שכבר נבנה המקדש. למנס על לוס השביעי לח נסתפקו כלל, כי הלוס הזה חין לו התלות בבנין הבחירה, לחרי שהוח לזכר הריצת גדליהו ותבריו, ומדוע לח יצומו עוד? — ולכן הזהיכס הפס יתנוך, כי לח יהיה זה לוס יבחרהו, לחרי שחין שלימות החדם תלויה בענין זה כלל, וזה שחמר הלוס למתני לחני? על דרך חס נדקת מה תתן לו, ולכן זכר גם כן לוס השביעי, להעיר חותס על כי דברי נומתס ומעקתס הוח רק לרכות לנפס ותכלס על תכידתס, ולח זה הדרך לנוח חל הקדש, לדבק לה', כי חס לעבוד חותו בשמחה ובטוב לבב, ולעשות לחת, משפט וללקה, כל הימים: הצום צמתני א.י, בח כפל הבנוי על משקל יפר לף חס מהרחוי על משקל נוטה, כי היה לו לומר הלוס למתס לי, ומלחנו הרבה בדומ' לו (עיין חור לנתיב' לרמב"ן נ"ע), ובטעם הכתוב כמו שכתר הרד"ק וז"ל, חס למתס בעבורי, וכי לחני נויתי לתכס לצוס? חס לחת למיס מלעתכס בעונותיכס ובעוונות לבותיכס ומה תתנו לי בלומכס חו בתלבכס ובתותיכס, וחס תעשו משפט לחת חסד ורחמים לח תלומו, כי יבנה הבית שלתס למיס בעבורו ותשתו בבניני ותחכלו ותשתו עכ"ל: (ו) הלוא חת הדברים, הלח חלה הדברים, בעלמס שקרחתי כבר ע"י נביחים רחשונים, שחין הלוס וזה עיקר רק המעשים טובים (עיין ישעי' נ"ח ו', ירמי' כ"ב ט"ו): (ח) ויהי דבר ה', עוד הוסיף

רוח

אֱמֶת שִׁפְטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ
אִישׁ אֶת־אָחִיו: (י) וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם
גֵּר וְעָנִי אַל־תַּעֲשֹׁקוּ וְרָעַת אִישׁ
אָחִיו אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם:
(יא) וַיְמָאֲנוּ לְהַקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כָתֵף
סֹרֶרֶת וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ:
(יב) וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר מִשְּׁמֹעַ אֶת־
הַתּוֹרָה וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח
יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד הַנְּבִיאִים
הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת
יְהוָה צְבָאוֹת: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־
קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא
אֶשְׁמָע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

קמץ בז"ק

תרגום א שכנוז קסט

צבאות: מעכטעט איהר נור טרייע אונד רעכט אויסאיבען, הולד אונד באַרמהערציגקייט ערצייגען איינער דעם אַנדערן! (י) כעכטעט איהר נור ניכט וויטטווע, ניכט וואַיזע, ניכט פֿרעמדלינג אונד עלענדען דריקקען, קיינע טיקקע אים הערצען אונטער איינאַנדער העגען! (יא) אַלס יענע (חייא רע פֿאַראַהרען) זיך דער פֿער מאַהנונג וויגערטען, איהרע שולטער אונביעגזאַם, איהר אָהר טויב געגען אַללע לעהרע וואַרן; (יב) אַלס זיא איהר הערץ אַבהערטעטען, ניכט אויפֿ מערקען וואַללטען אויף גע זעטץ אונד וואָרטע, וועלכע דיא עהעמאַהליגען פֿאָם עווי גען צבאות בעגייסטערטען פֿראָפֿעטען איהנען פֿערקינ דיגט — דאַ מוסטע פֿריי ליך דער צאָרן דעם עוויגען צבאות ענטברעננען. (יג) אונגעהאָרזאַם וואַרען זיא גע גען אַללע ערמאַהנונג — — דאַ מערקטע אויך איך ניכט אויף איהר פֿלעהען, שפריכט

קמץ בז"ק ואסערם

דער

ר ש "י

הס הקריבו לחכם וע"כ למתם ולבה הדברים לבד קרא מבפט למת שפטו: (יב) שמו שמיר. תולעת חזק מבור מרחין לחתו על החבן והיא מתבקעת: (יג) ויהי כאבר קרא ולא שמעו. לאמר ה' בבחות עליהן בחותן הימים בן יקראו ולא בשמע:

ואסערם

באור

רוח ה' לפעמו, לעורר לותם עוד על שלמות האדם, כי יפפטו מבפט למת, ויעשו חסד ולדק: (י) ואלמנה ויתום וגו', דבר הכתוב בהוה, כי אלה אין להם על מי יסמוכו: אל תחשבו, כי המחשבה גורמת המעשה: (יא) וימאנו להקשיב, לבותיכם שגלו מאדם: ויתנו כתף סוררת, ע"ד ויקשו את ערפם. ועוין מלית בתף סוררת, כי מי שאינו רולה להקשיב בקול מניכו יעות לו בתפו נגדו, ואינו רולי לפנות לו: סוררת, תאר מהמרובע ועניבו העות והשתנות מהמנהג כמו בפרה סוררה, ותרגמתי לפי הכוונ': (יב) ולבם שמו שמיר, כלומ' לבם הי' חזק בחבן שלא יכול הברזל לפסל' (מד"ק), (ומלת שמיר בטטאַן בל"ת): ברוחו, ברוח נבוא' שהפיע על הנביאים: ויהי קצף גדול, על לבותיכם. (יג) ויהי באשר קרא וגו', כ"כ הי' הענ עד שהעניפם מדה בנגד מד', ועל שלא שמעו לקול הקורא אליהם, לבן גם הוא לא שמע לקול קוראם: ולא אשמע, נעולם התפעלות הנביא הפיב הדבור מהנפתר אל הנוכח:

ואסערם

(יד) וְאֶסְעֲרֵם עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
לֹא־יְדָעוּם וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה
אַחֲרֵיהֶם מֵעֹבֵר וּמָשָׁב וַיָּשִׂימוּ
אֶרֶץ־חֶמְדָּה לְשַׁמָּה׃

ח (א) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת
לֵאמֹר׃ (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה
גְדוֹלָה וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ׃
(ג) כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן
וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה
יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה
צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ׃ (ד) כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים
וזקנות

תרגום אשכנזי

דער עוויגע צבאות. (יד) איך צערשטיעבטע זיא מיט מיינעם זועטטער אונטער איהנען אונ׳ בעקאַננטע פֿעלקיער; פֿער׳ העערט לאַג דאַז לאַנד הינטער איהנען, פֿאָן קיינעם וואַנדע׳ רער בעזוכט, דיא רייצענדע פֿלור וואַרד צור איינאָדע אומ׳ נעשאַפֿען. —

ח (א) פֿערנער וואַרד מיר דאַז וואָרט דעם עוויגען צבאות פֿאָלגענדער גשטאַלט: (ב) זאָ שפריכֿט דעם וועלט׳ אַללם הערר: פֿאָלל דעס גע׳ וואַלטיגען אייפֿערס בין איך פֿיר ציון, מיט שרעקליכֿער זואוטה ראָבע איך איהרער מיך. (ג) זאָ שפריכֿט דער הערר: אין ציון האַלטע איך מיין׳ נען אייגצוג וויעדער, טהראָנע אין ירושלים אַבערמאַהלם; שטאַדט דער טרייע, זאָלל מאַן ירושלים נעננען, אונד דען בערג נאָטטעס: הייליגער בערג! (ד) פֿערנער שפריכֿט דער הערר צבאות: איינסט נאָך וועדרן ירושלים׳ס שטראַסן פֿאָן בעיאַהרטן מעננערן
אונד

ר ש ״ י

(יד) ואסערם. נגלות וכן עזיתי: ויזימו. נעזונס: ארץ חמדה לשמה. והוא גרס להם הלוס (והמסקד) מכל עתה קנאתי לציון נאנגיל ליון לקנאת את העמים:

ח (ב) קנאתי לה. נאנגילה ולא תזקקו ללוס ולספוד כן סוף הענין לוס החמיצי וגומר:
מרב

באור

(יד) ואסערם, קצה נוקיל, כי אם הוא מהקל רקוי להיו׳ ואסערם ואם הוא מפיעל ואסערם. וקולי מורכב מצניהם כמו ירדף קויד (תהלים ז׳ ו׳) ולירי תחת אל״ף החית״ן נהפך לסגול תולדתו. וטעם המקרא, כת״י ואנדרימן ניט עממיה. והוא ע״ד שאמר המשורר, שתמו נגלגל, תרדפם נסערך, כי רדיפת הסער קצה מכולם, עד שלא ימלא הוס מנוח לכף רגלו, וכן ענינו כאן ארדפתי אותם נסערי נין העמים אשר לא ידעוס:

ח (א) ויהי דבר ה׳, כמו אלי (רד״ק), והוא המשך הנבואה הקודמת, שסיים נה נדברי תוכחה ופורענות, ועתה בא לדבר על לבם דברים טובים נחומים, ולהנטיחם נזם ה׳ הנטרת אלותם והגלחתם, ועל כל נחמה ונחמ׳ חזר ואמר כה אמר ה׳ לחזק הנחמה:
(ב) קנאתי לציון, נאנגיל ליון, ולא תזקקו ללוס ולספוד (רד״י): (ג) ונקראה ירושלים עיר האמת, וה״ה לכל מ״י וזכר ירושלים שהיא רחב הממלכ׳. הר הקדש, שלא יחללהו עוד זרים:
(ד) עד ישבו זקנים וזקנות, מעין הנרכה שניתן יעני׳ (ס״ה כ׳) ונער בן מאה שנה ימות.
ויתכן

וְזִקְנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם וְאִישׁ
מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים:
(ה) וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ יְלָדִים
וִילָדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ:
(ו) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא
בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים
הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: (ז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ:
(ח) וְהֵבֵאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְתוֹךְ
יְרוּשָׁלָ͏ִם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה
לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצֶדָקָה:
(ט) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת

חזקנה

תרגום אשכנזי קע

אונד פֿרויען ווימעלן, יערער
אַם שטאַב וואַללענד, דעם גרוי־
ען אַלטערס וועגען. (ה) קנאַ־
בען אונד מעדכען, אין דען
גאַסען שערצענד, וועדען
דיא שטאַדט ערפֿיללען. (ו) אונד
זאָללטע דיעס, שפריכט דער
הערר צבאות, דעם איבער־
רעסטע דיעזעס פֿאָלקעס צו
דיעזער צייט וואונדערבאַר שיי־
נען — איזט עס מיר דעס־
וועגען אין וואונדער, שפריכט
דאַז עוויגע אַללרעגירענדע וע־
זען? (ז) יאַ עס פֿערהייסט'ס
דער עווינע צבאות, זיהע! בע־
פֿרייען וועדע איך מיין פֿאָלק,
אויס אָסטען אונד וועסטען.
(ח) וועדע זיא הין נאַך
ירושלים פֿיהרען, דאַס זיא
רוהיג דאַזעלבסט וואָהנען,
מיין פֿאָלק וויעדער זיין, אונד
איך מיך וויעדער איהר נאָטט
נעננע, אויס טרייע אונד הולד!
(ט) נאָך שפריכט דער הערר
צבאות

ר ש " י

(ד) מרב ימים. יהיו לריכים למטעות בידם: (ו) כי יפלא. בעיניהם החסד הגדול לאנר לעשה לנס: גם בעיני יפלא. לוך שנתי מן החרון הגדול. ורבותינו דרשוהו על שחיטת יל"הר

נמסכת

באור

ויתכן כמו שנאמר הרמ"ח ז"ל, שהיעוד הזה נגד מנעי נבל, שאמרו, כי היטיבה טובה נבנבל על שם שמריכין שם ימים, (כמו שאמרו ז"ל, שהיו מאריכין ימים הרבה בנבל, מפני שהיו חוכלים סלקא ושותים מי פרת), לכן הבטיחם שגם בירושלים יהנו זקנים וזקנות: (ו) גם בעיני יפלא, תרגמתי ע"פ בחור כ' יהוד' הלוי (וכן פירש הרד"ק ז"ל) שכתב כי הוא חסר ה"א התימה, וכאלו כתב, הגם בעיני יפלא, כמו אחה תעשה מלוכ' על ישראל? (מלכים ח' כ"ב ז') ודומיהם. וטעם הכתוב, אם גם בעיניכם יפלא הדבר הזה ותחשבו אותו לנמנע על שלא תוכלו להשיג אופן מניאותו וסבתו, אמנם אנכי הממני יפלא כל דבר? הטבע כולו עומד לפתני ואין דבר קשה ממני: (ז) מארץ מזרח וגו', כתב הרלב"ע ז"ל: מאחן מזרח זה נבל ופרס, ומבוא השמש זה מלרים ואשור, ע"כ: (ה) ושכנו בחוך ירושלם, זכר ירושלים על שהיא עיר הממלכה, וכמו שכתבתי למעלה: באמת ובצדק', ע"ד שאמר הושע ואחרתיך לי באמונ' (עיין הושע ב' י"ט והבאור שם). ואולי מוסב על שניהם, והיו לי לעם באמת ובצדקה

תרגום אשכנזי

זכריה ח

תְּחֻזַּקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים
הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד בֵּית־
יְהוָה צְבָאוֹת הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת:
(י) כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר
הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה
אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם
מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם
אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: (יא) וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם
הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: (יב) כִּי־
זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם
יִתְּנוּ טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית

צבאות: ער־טהויגעט אייך,
אוהר, דיא איהר צו יענער
צייט דיא פֿערהייסונגען אוים
דער פראָפֿהעטען כּ נד פֿער־
נאָמטען, צור צייט, דאַ מאַן
צום בויא דעם טעמפּעלם דען
גרונד גענלענט. (י) יאַ פֿאָר
דיזער צייט קאַם דעם מענשען
געווין ניכט צום גערייהען, אויך
דעם בֿיהעם געווין שוואַנד דאַ־
הין, קיין וואַנדערער וואַר זיכער
פֿאָר דעם פֿיינדעם וואוטה —
איך רייצטע דיא מענשען וויי־
דער איינאַנדער. (יא) איצט
אַבער צייגע איך מיך דעם
איבערעסט דיזעם פֿאָלקעם
נאָנץ אַנדערם אַלס אין דען
פֿאָרגען צייטען, שפריכט דער
הערר צבאות. (יב) דיא אוים־
זאַאט אוזט פֿאָן גערייהען,
דער ווינשטאָק ביטהעט זיינע
פֿרוכטע דאַר, רייכליכען ער־
טראָג כרינגט דיא ערדע, אונד
דער הימעל פֿעדליהט זיינען טהויא. אַללעם דיזעם מאַכאיך דעם איבערעסטע דיע־
זעם

ר ש "י

במסכת סוכה, בעיני יפלח לך יוכלו הלדיקים לעמוד בנגדו בתייהם: (ט) תחזקנה ידיכם. לבנות ולהזלים ולל תירלו מעם החרן המרפים ידיכם ומבהילים לתכם מלבנות וכמו שמפורש בספר (עזרא ד'): השמעים בימים החלה. בזמת ד' לדריוש: לת הדברים החלה. של ניחומי' מפי הנביאים לזר נבלו להם ביום יוסד בית ה' בזמת ב' לדריוש לת הדברים להתחיל במלחכ' כי נבחנו לותם הוביחים בעיניהם בדבריהם שהם נביחי לחמת ולפיכך כדחי הם לסמוך עליהם לף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבחנו כי לפני הימים ההם שכר החדם וגו' והם נבלו לכם שמשתחילו במלחכה תבח ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריהם שהרי עתה לח בימים הרחשונים

ב א ו ר

ונלדק', ולני לחי' להם לחלהים בחמת ונלדקה: (ט) תחזקנה ידיכם וגו', שזור הכתוב, לתם השומעים בימים החלה לת דברי הנביחי' לזר דברו ביום יוסד היכל, תחזקנה עתה ידיכם להזלים לותו, ולל תירלו מעם החרן המרפים ידיכם ומבהילים לתכם: (י) כי לפני הימים ההם, קודם שהוסד בית ה'. שכר האדם לא נהי', כמו שנזכר בחגי. וטעם נהי', נגמר, כמו תלוה נהי' (משלי י"ג י"ט) לדעת קלת, כי פעל היה מורה על המליחות כידוע, ונזכר בפעל הורלתו על גמר הדבר והשלמתו, (ולכן תרגמתי במלת נעדייהען), והוח ע"ל והמשכר משכר לל לרור נקוב: ואשלח את כל האדם וגו', ת"י ולגרה, כמו ושלחתי בכם לת חית השדה: (יב) כי זרע השלום, זרעכם הוח לשלום ולברכה, ומסר כחן לדור המליחות

יהיה

הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה: (יג) וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית
יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ
אֶתְכֶם וְהְיִיתֶם בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ
תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: (יד) כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי
לְהָרַע לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם
אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
נִחָמְתִּי: (טו) כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־
יְרוּשָׁלַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: (טז) אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ
בְּשַׁעֲרֵיכֶם: (יז) וְאִישׁ אֶת־רָעַת
רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם
וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־
כל

זעם פֿאלקעס טהיילהאַפֿט.
(יג) ווערט איהר נון ביז יעצט,
איהר אוים יהודה'ס אונד
ישראל'ס הויז! איין פֿלוך אונ־
טער דען היידען, זאָ זאָללט
איהר נון דורך מיינע הילפֿע
צום זעגען זיין; צאַגט דאַהער
ניכֿט בליבעט פֿעסטען מוט־
העם! (יד) דען זאָ שפריכֿט
דער הערר צבאות: זאָ וויא
איך אונגליק איבער איך בע־
שלאָסען, אַלס אייערע אַה־
נען מיינען צאָרן רייצטען,
שפריכֿט דער הערר צבאות,
אונד מיינען ראַטהשלום ניכֿט
ענדערטע; (טו) זאָ האבע
איך איצט וויעדערום בעשלאָס־
סען, גוטעם נור ירושלים אונד
דעם שטאַממע יהודה'ס אַנגע־
דייהען צו לאַסספען, בלייבט
דאַהער אונפֿערצאַגט! — —
(טז) איבט נור פֿאָלגענדעס
אוים: יערער רערע אויפֿריכ־
טיג מיט דעם נעכֿסטען, וואַהר־
הייט, רעכֿט אונד פֿרידען
פֿיהרט אין אייער טהאָר אין.
(יז) מעגע דאַז הערץ ניכֿט
באָזהייט ערזינגען, נעגען זיי־
נען נעבענמענשען, מעגעט איהר ניכֿט דען מיינאייד ליעבען, דען דיעוועס אַללעס האַס־

ר ש " י

הרחמנים: (יד) ולא נחמתי. על אחר זמותי להניח עליכם לחזור בו אלא הניחותיה כן לא
אנחם על הטובה אחר זממתי לכם: (טו) ומצפה אלוס. היא הפצרה: (יז) ואיש את רעת
רעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהתריבה ב"המ שני:

באור

יהיה,והוא כלל,ולא"כ פרט הנפן תתן פריה וגו': (יג) כאשר הייתם קללה בגוים, ע"ד והייתם
למאל ולצניעה (דברים כ"ח ל"ז), שהכל קללו בכם, כן עתה לחוזיע לחכם ותהיו לברכה, ע"ד,
כך יברך ישראל (בראשית מ"ח כ'). (טו) אלה הדברים אשר העשו, כלומר קיום היעוד
שיעדתי תלוי רק בהצרון מעשיכם. ומשפט, פתיח כי הוא סמוך, ואלוס תחר למצפה,
כלומר שפטו מצפה שע"י יהי' אלוס. בשעריכם, על שהזקיים יושבים בשער בעודע:

כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה׃
(יח) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי
לֵאמֹר׃ (יט) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה
לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה
וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם
אֶהֱבוּ׃ (כ) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עַד אֲשֶׁר־יָבֹאוּ עַמִּים וְיוֹשְׁבֵי עָרִים
רַבּוֹת׃ (כא) וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת
אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ

לחלות

סע איך שפריכט דער עוויגע.—
(יח) ענדליך וואַרד מיר דעם
עוויגען צבאות וואָרט פֿאָלגענ־
דער מאַססען: (יט) זאָ שפריכט
דער עוויגע אַללבעהערשער:
מאַג איממערהין דער פֿאַסט־
טאַג דעם פֿירטען, פֿינפֿטען,
זיבענטען אונד צעהנטען מאָ־
נאַטס דעם הויז יהודה'ס אין
וואָננע, אין פֿריידע, אונד
פֿעסטטאַגע זיך פֿערוואַנדעלן,
ליעבט נור וואַהרהייט, ליעבט
נור פֿריעדען! (כ) זאָ פֿער־
הייסט דער הערר צבאות:
אייגסט נאָך וועלכען נאַציאָ־
נען זאָ וויא בעוואָהנער פֿיע־
לער שטעדטע זיך אויפֿמאַ־
כען. (כא) צוואַממען טרעטען
וועלכען דיא אייגוואָהנער דיעזער אונד יענער שטאַדט, שפרעכענד: אויף! לאַסט אונז

ר ש"י

היג־

(יט) צום הרביעי. צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים: וצום החמישי. של אב: וצום השביעי. ג' בתשרי שבו נהרג גדליה: וצום העשירי. של טבת:

עשרה

באור

(יח) ויהי דבר ה', נמשך עם מה שלפניו, כלומר שהי' קליו דבר ה', לת לשר נת בנתוב הסמוך, שלם יעשו הדניים הטובים שזכר, לז לת יכלמו עוד, כי הלומות יהי' להם לששון ולשמחה:
(יט) צום הרביעי, לום של תמוז שהוא רביעי לחדשים, שבו נבקע העיר בנזכר (ירמי' כ"ב). וצום החמישי, בלב, שבו נשרף בית לליהו (שם). וצום השביעי, על הריגת גדליה (עיין סוף מלכים). וצום העשירי, של טבת (מלכים ב' כ"ה). ועיין המקרא כמו שכתוב הר"י ערלמה (בספרו הנמשל על התורה, שער ס"ג) וז"ל: לשון צום יתמר על שלשה פנים: האחד, מה שהורגלו עליו רבים מעמי הלרן, והיה העדר התוכל לבד מבלי שום כוונה לחרת, עד שיתאר על החדש קודש שיתכל שהוא לס, וכ"ש לס נתעכב לו עת התוכל. השני, מה שיכוון בו לעשות נסב, כמו שעומד בתענית יום לו יומים לו בתענית שעות בפי מה שתומד עליו בהלטערו מלשר תטא כמו שהם לומות כל בעלי התשובה. השלישי, והוא היותר נלות מכולם, וכמו שתמר הנביא, הלא זה לום לבחרהו פתח תרלובות רשע, ותמר ירמי' הלא תניך הרתמן וגו', כי לא על הלחם לבדו יחום האדם, כי על כל מוצא פי ה' וגו', ותמר עוד (שם) נחלו לחדש שלא יתטא ולא יחום, וכך הוא רלונו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, כמו שפירש ע"י זכרי', כי למתם וספוד וגו', וכל הפרט'. ובסוף דבריו בתר כי בתשר יהי' החדש שלש בתלי הדניים (בעשות תמת תשד משפט ובדקה), הנה המלוה תליו לתכול ולשתות, וכמו שתמר הנביא, לום הרביעי וגו' יהיה, מי יתן ויהיו לכם הלומות לימי שמחה ומשתה נשתהיו תוהבים התמת ושלום, ע"כ, ע"ש, שכל דבריו בהשכל ובלדק: (כ) עד אשר יבאו, עוד יהי' הזמן שתר יבואו העמים ויקבלו תמונת של תמת: (כא) ישבי אחת אל אחת, יושבי עיר תחת.

אלכה

לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ
אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי׃
(כב) וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם
עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת
בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃
(כג) כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים
הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם
וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר
נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים
עִמָּכֶם׃

ט (ז) מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ
חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי
ליהוה

הינואללען דעם עוינגען אנטליץ אנצופלעהען. לאסט אוך מיך וואללפאהרענד דען עווינגען וועלטבערשער אויפזוכען. (כב) אונד זא ווערדען פיעלע פעלקער, צאהלרייכע נאציאנען הין נאך ירושלים קאממען, דאמיט דען עוויגען צבאות אויפצוזוכען דאמיט איהן אנגענעהם זיין. (כג) יא, צור זעלביגען צייט שפריכט דער הערר צבאות ערגרייפען וואהל צוהן מעננער אוים פערשידענען פעלקערשאפטען דעם גענוי וואנדעם שאאם איינעם מאנענעם ירישער נאציאן, שפרעכענד: וואללאן, לאסט אונז מיט אייך וואללפאהרען, ווייל וואורדענם איננע, דאז גאטט בייא אייך איוט. —

ט (ז) ארצאקעל = שפרוך דעם עוויגען ווידער חדרך'ס רייך אונד ווירער דמשק, דעסטען רעזידענץ: אויף דען עווינגען

(כג) עשרה מנשים. מע' משפחות הרי ז' מלות לכל כנף וכנף הרי לך' כנפות הטלית מלפים וח' מלות:

ט (א) בארץ חדרך. דרש ר' יהושע בן לעזרי זה משיח שהוא חד לעכ"ום ורך ליזרעל מהר"ז. אמר לו רבי יוסי בן קורמסקית יהודה בריבי עד מתי עתה מעוו' עלינו לת הכתובים מעיד לני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום שמו חדרך ומה לני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קל"ב) מ"ל ומה לני מקיים ונבנתה עיר על תלה מ"ל שאין עתידה לזוז ממקומה כך בריית שנויה בספרי: כי לה' עין אדם. כי ביום ההוא יעשה האדם אל עושהו ועיניו אל

באור

אלכה גם אני, על כל עיר ועיר: (כג) בימים ההמה, כלומר כל זה יהי' בימים אחר יחזיקו וגו', ואמר עוד והחזיקו לאריכ' הדברים ביניהם (מדברי הרד"ק). בכנף איש יהודי, אחר יעל' לירושלים לו לרגל להניח מנחה ותודה, ובתוככם נלכה גם אנחנו עמכם לקבל עבודתו, כי אלהים עמכם, ויאות לאנשי אמת ונעשה סגולתו:

ט (א) משא דבר ה', ת"י מטל פתגמא דה'. וכבר בארנו פעמים הרבה הורגלת המלה הזאת, המוסלת על הנבואה: בארץ חדרך, המפרשים נדחקו בנאור הכתובים האלה לפחות לותם ע"פ דרש הברייתא בספרי שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק וכו', גם הרלב"ע דחק לפרש מלת מנוחתו על מנוחת המשיח, וכתב וזה לשונו: וגם קמת תגבל בה תשים גבול בה ליזרעאל עד כאן. למנם לאחרי שמלאנו במפות אלנו גבולי הערים המזכרים פה, יתכן לפרש הכתובים בענין זה: חדרך, שם מלך, כדעת הרלב"ע, ועיר ממלכתו היא דמשק.

לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: (ג) וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ
צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד: (ג) וַתִּבֶן
צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כְּעָפָר
וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת: (ד) הִנֵּה אֲדֹנָי
יוֹרִישֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא
בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל: (ה) תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן

וחירא

צעהרט איהרע שׂאָטצע, ויא זעלבסט וועירד דער פַּלאַמען רויב. (ה) אשקלון זיעהט אונד צאַ־

געט

ר ש י

על הקב"ה תרגומה כמ"ש למעלה (ח' כ"ג) נלכה עמכם וגו' ונספחו הם ועריהם על ערי ישראל וכל שבטי ישראל חשובים לה' כיולדו בו (מלכים ח' י"ח) שלמה להכ נשים נכריות רבות ולקח את פרעה והלך את פרעה בכלל היתה לקח שהיתה את פרעה תכינה לו כנגד כולם לקח כאן כל הגוים יהיו להקב"ה וישראל כנגד כולם: (ב) וגם חמת תגבל בה. תשוב גבולה בגבול ירושלי: בד ולידון. גם המה בגויתיה: כי וגו'. לע"פ שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברת בחכמתה: (ג) ותבן צור מצור לה. ותומרת מי יורידני לארץ: ותצבר כסף כעפר. ומתהללת בעושרה: וחרוץ. מין מרקחת זהב: (ד) הנה ה'. שהוא שליט על כל: יורישנה. ל' מורים ומעשיר (שמואל ב' ב'): והכה בים חילה. והנליע בתוך ימים ממונה יעלה עליה את הים ויטביעה כמ"ש יחזקאל: (ה) תרא אשקלון. את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא

באור

חמת, עיר מערי ארם דמשק הסמוכה לדמשק (עיין בהקדמה), ומעתה טעם המקרא הוא, הנבואה זו היא על ארץ חדרך, ועל דמשק, שגם היא מנוחת המלך ומשענו (רשי"דעכן). ונאמר מה המשך? ותאמר, כי עין כל האדם תפנה אל ה' לקבל עבודתו, כי זהו תכלית הנבואה הזאת, וכמו שאמר להלן ונאחד גם הוא לאלהינו וגו', ומלת עין עומדת במקום שנים, כלומר עין כל האדם ויותר על כולם, עין שבטי ישראל תהי' אל ה': (ב) וגם חמת תגבל בה, גם הנבואה הזאת היא על חמת תגבל בדמשק: צר וצידון, גם עליהם תהי' המשא: כי חכמה מאד, לו הטעם על כל אחת מהשתים, לו על צור לבדה כמו שאמר (יחזקאל כ"ז) תכמיך צור היו בך, ואמר לע"פ שהיא חכמה מאד, לא תועיל לה חכמתה: (ג) ותבן צור, דע כי מטבע המלין לחזור (לסבה מה) בחלק הפרטים לבד אחר התחיל בם, ולפרוט בו הענין המבוקש במאמר, אף שבוונתו על כל ח' מהפרטים, (והוא ע"ד כל דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא על הכלל כלו יצא). ולכן עזב הנביא פה אחר הערים שהתחיל בם, ומספר והולך ענין הנבואה לבד בצור, על שהיא הגדולה מכולם בחכמה ובגבורה, ובכל זאת לא עמדו לה ביום עברה, ומכ"ש יקרה ככה לאחר הערים שזכר. צור מצור, לשון נופל על לשון, וענין מליר תוקפת, והוא לדעתי, או על בתיהם הרמים והנשגבים מאד כידוע לקוראי ד"כ לעמים, או על היסוד הסובב את החי אחר עליו נקנת' העיר, אחר שנאמרה ע"י נבוכדנצר, וע"י כך תשבו אלא יכוח בקל החויב עליה'. ותצבר כסף כעפר, שנתעשרה עושר גדול ע"י מסחר וקנין: (ד) הנה ה' יורישנה, מלשון מורים ומעשר (רש"י). והכה בים חילה, שיורישנה ע"י שיכה חילה בים. והיא, העיר בעצמה תאכל באש, ותתקיימה נבואה זו בימי אלכסנדר שכבש את יוצביה (בעזר הגשר אחר עזה מן היבשה עד החי אחר שם מושב העיר, כידוע) ואח"כ שרף את העיר באש: (ה) תרא אשקלון ותירא, ידענו מספרי קורות העמים, שלאחר שכבש אלכסנדר

וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן
כִּי־הוֹבִישׁ מִבְטָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ
מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב: (ו) וְיָשַׁב
מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן
פְּלִשְׁתִּים: (ז) וְהַסֵּרֹתִי דָמָיו מִפִּיו
וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־
הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה כְּאַלֶּף בִּיהוּדָה
וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי: (ח) וְחָנִיתִי לְבֵיתִי
מִצָּבָא מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב וְלֹא־יַעֲבֹר
עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ כִּי־עַתָּה רָאִיתִי

בעיני

ה' נמקוס א'

תרגום אשכנזי קעג

נעט, אויך עזה בעבט, עקרון לעסט דען מוטה נון זינקען; פֿערלוסטיג ווירד נון עזה זיין נעם קענינס, אונד אונבעוואָהנט בלייבט אשקלון. (ו) צו אשדוד ניסטעט זיך פֿרעמדעם געזינדעל אין; זאָ בייגע איך פלשתים'ס שטאָלץ דאַרניעדער. (ז) ענטרייסע איהרעם רַאַטען דיא בלוטיגע בייטע, דיא עקעלהאַפֿטע שפייזע איהרען ריבערצעהנען, דאַם אויך זיא זיך אונזערעם גאָטטע ענדליך ווייהען, ווייא יהודה'ס שטאַממפֿירשט זייען, עקרון ווייא יבוסי. —— (ח) אום מיין טעמפעל לאַגערע איך מיך דאַן, אונד שיטצע איהן פֿאָר שטרייפֿהאָרדע, קיין וויטהריך זאָלל איהן איבערפֿאַללען, זאָ ווייא איצט יינגסט מיט מיין

נען

ר ש " י

תירא: ועקרון. שהיתה רואה לבני עזו כמ"ש רבותינו בסס' מגילה ותחילה היתה משל פלשתים: כי הוביש מבטה. שהיתה נשענת על נור: (ו) וישב ממזר באשדוד. עם נכרי באשדוד הם ישרא שהיו בה נכרים: (ז) והסרתי דמיו מפיו. שלא עזו לתת בית בימה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיהם. ים פותרין שפיכת דמים שהיה שיפך דמי ישראל: ונשאר גם הוא לאלהינו. הלו נתי נסיות ובתי מדרשות שבגלותינו: והיה כאלף ביהודה. הלו טרטיאות וקרקסיאות שלה' שעתידי שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים. והיה כאלוף לשון אלוף ולמוד: ועקרון. תהיה ליבוסי. ירושלים: (ח) וחניתי לביתי מצבא. לחנה אשל בית להגין עליה מן המעמידי' מצבר ומצחית שלא יניעו עליה ודוגמתו וכל לביה ומלודתה (ישעיה כ"ה). וים עוד לפתור מלבה כמו מבטח בחל"ף: כי עתה ראיתי. לרתם בעיני לע"ם שעד הנה הסתרתי פני מהם:

באור

אלכסנדר נור ונידון הלך לערי הפלשתים הסמוכים (עיין יוסיפון לרומיים ס' י"ח, פ' ח') וכן אמר תרח אשקלון את מפלת נור, ותירא גם היא. ועזה, ג"כ מערי הפלשת. ותחיל מאד, מלשון חיל לחז. ועקרון, גם היא לפלשתים. כי הוביש מבטה, שהיתה נטועה על נור, ועתה תכסה נושה וכלימה, בראותה את מפלת'. ואבד מלך מעזה, כי תהי' נכנעת לאלכסנדר: (ו) וישב ממזר באשדוד, מלשון זר, ושני ממי"ן נוספות, כמו שני ממי"ן שמלת ממגורות (רד"ק). ובכוונה בחר הנביא מלה זו, לשון קלון ובזוי, כלומר עם זרא ושפל ומזר ליושביה, ישבו בה מעתה לאחר שנכבשה ובן היה, והו שסייס והכרתי גאון פלשתים: (ז) והסרתי דמיו מפיו, משל למעשיהם המכוערים והמתועבים, וענין המשך הכתוב: כי לאחר שאסיר מהם את תועבותיהם ושקוציהם, אז יהיו הנשארים מוכנים לעבודת ה'. והיה כאלף ביהודה, כמובטח שיהודה לעבודת השם ית' (הרלב"ע): ועקרון כיבוסי, ירושלים, שגם יושבי עקרון יביר את ה' האמת, ויקבלו עבודתו. ולולי רמז זה על ימי החשמונאים לאחר תמלת ביוסיפון לעברי' ולרומי' (ח) מצבא, כמ"ש בחל"ף (המפרשים). והטעם וחניתי סביב לירושלים לשמרם מכל מבטל ובוקע

תרגום אשכנזי

זכריה ט

בְּעֵינָיו: (ט) גִּילִי מְאֹד בַּת־צִיּוֹן
הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלַ͏ִם הִנֵּה מַלְכֵּךְ
יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי
וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־
אֲתֹנוֹת: (י) וְהִכְרַתִּי רֶכֶב
מֵאֶפְרַיִם וְסוּס מִירוּשָׁלַ͏ִם וְנִכְרְתָה
קֶשֶׁת מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם
וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־

אפסי

נען אויגען זאה. — (ט)פראָה־
לאָקקע, טאָכטער ציון!
ירושלים'ס טאָכטער! יויכצע.
דיין קעניג ציט אינהער, איין
טוגענדהעלד, איין זיעגרייכער
פירשט; דאָך דעמוטהס־
פאָלל אויף איינעם עזעל רייט־
טענד, אויף איינעם פיללען,
איינער עזעלין זאהן. — (י) דען
קריעגסוואָגען שאפפע איך
אויס אפרים, שטרייטראָססע
אוים ירושלים הינוועג, צער־
שמעטטערע באָגען אונד גע־
שיטץ. נור פריעדען געבייט
ער נאַציאָנען, רעניערט פאָן מעער צו מעער, פאָם שטראָמע ביז אַן דער ערדען גרענ־

צען

ר ש "י

(ט) הנה מלכך יבוא לך. ת"ח לפותרו חלק על מלך המשיח שנאמר הן ומשלו מים ועד ים לא מלינו מושל ליזרעאל כזה בימי בית שני: לדיק ונושע. נה': עני. ענוותן: ורכב על חמור. מדת ענוה היא: ועל עיר. כמו ועירים עשרה (נחמיה ל"ג): (י) והכרתי רכב. שלא יהיו לריכין לה: ומשלו. וממשלה שלו: מים ועד ים. מימה ועד מערבה לסוף העולם: ומנהר. פרת:

גס

באור

ופוקה, ולא יפחדו עוד, לא מלבד החוזים ולא מעובר וזב. כי עתה ראיתי בעיני, ע"ד וירא אלהים את בני ישראל, כלומר שחזק השגחתי עליהם, וחסר כאן פעל הראיה, כמו עד יפקף וירא ה' משמים (איכה ג' נ'), או הוא דברי הנביא, כדעת הראב"ע שאמר שראה בן במראה הנבואה. ואנכי תרגמתי ע"פ נחור אחד מן חבריו שאמר כי משמעת במקום כן כדרכו לפעמים, ומוסב למעלה שאמר כי לא יעבור עליהם עוד נוגש כאשר ראיתי עתה בעיני שנאבד על ידי החוזים: (ט) הנה מלכך יבוא לך, לפי דעת הגמרא בסנהדרין נאמר הנבואה זו על מלך המשיח. ואמנם בכר העיר המחבר ספר עקרים (מאמר ד' פ' מ"ב ע"ב) שאע"ג שמחויב כל בעל דת להאמין בביאת המשיח, מ"מ לא ידענו בבירור הנבואות המורות עליו. עיין בדבריו שהביא שם דעת המפרשים שפירשו הפסוק הזה על זרובבל, ושעם מלך, שר או פחת, כשעם ומלך לאחד יהיה לכולם, ג"כ פירשו המפרשים על זרובבל או על נחמיה ע"ש, וגם הראב"ע אמר, שהנבואה זו נאמרה על יהודה בן חשמונאי שהיה גבור. ונושע, בכל מלחמותיו. עני, כת"י ענותן, וזה טעם ורוכב על החמור כלומר דרך ענוה, או להורות כי לא יגטרנו ישראל עוד לסוסים ולרכב כמו שאמר לחזיו והכרתי רכב מאפרים וגומר, כי הוא ידבר שלום לגויים. ועל עיר בן אתונות, נפל ענין במלות שונות, כמו וימרה על ים בים סוף (תהלים ק"ו ז'), והוא על דרך מליצה ליופי המאמר. ושעם בן לתנות בן לחת מהאתונות, וכן ויקנב בערי גלעד בחת מערי גלעד ודומיהם:

(י) מים עד ים, מן ים המלחי עד ים המלח. ומנהר, פרת עד גבולי ארץ, וזה כל ת"י:

גס

אַפְסֵי־אָרֶץ: (יא) גַּם־אַתְּ בְּדַם־
בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר
אֵין מַיִם בּוֹ: (יב) שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן
אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד
מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ: (יג) כִּי־דָרַכְתִּי
לִי יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם
וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־בָּנַיִךְ יָוָן
ושמתיך

תרגום אשכנזי קעד

צען. (יא) יאַ! דיינעם בונדעם בלוט איינגעדענק, בעפֿרייע איך דיינע געפֿאַנגענע לייט פֿון דעם ברונעם אויס וואַסערלאָזעם קערקער ער־לאָזע איך זיא. — (יב) צוריק צור פֿעסטען בורג איהר, דיא איך האָפֿענונג פֿעסטעלט! פֿערקינדעט זייא עס אויך שאָן: צוויאָפֿאַלדען ערזאַטץ ערשטאַטטע איך דיר. — (יג) איך שפּאַננע דאַן דען באָגען מיר, הורה, ריסטע אפרים

מיט קריגעסוואַפֿען אויס, פֿהרע דיינע מאַנשאַפֿט אן, אָ ציון! ווידער יון׳ם קריגער,

כאַ־

ר ש "י

(יא) גם אתּ. תוצעני עמו כמו שהוא לדיק ונוצע כי בדם בריתך הרי נתתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל שלחתם עבדיו בתוכה: בדם בריתך. בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הוה דם הברית אשר כרת: שלחתי אסיריך. מן הגלות: (יב) שובו לבצרון. לבחכם ולבנודכם אע"פ שאתם עתה בבזות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקן ע' שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך. עוד היום אני מגיד לך בשורה שנייה לבד זו של בנין ומה היא הגדה השניה שאני שב לנחמת לכם: (יג) כי דרכתי לי יהודה. סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס וירעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי בקשת מלחמה וילחמו בעב"ם בימי חשמונאים: קשת מלאתי אפרים. מקיש קשר הוא קשת מלאתי יד אפרים כמו (מלכים ב' ט') ויהוא מלא ידו בקשת (מר"ז) אפרים יהיה לי כאשכה מלאה חלים: ועוררתי בניך

באור

(יא) גם אתּ, מוסב על ציון או על ירושלים. בדם בריתך, בעבור דם הברית שנזרק עליכם בסיני (רוב המפרשים): שלחתי אסיריך, האסירים בבבלי נתגל בין העמים. מבור אין מים בו, בור הוא כמו לכל לרה ולוקה כיוצא, ואמר אין מים בו להגדלת הלרה, שאפי' מים אין בו להציל נפש הנמלאה: (יב) שובו לבצרון וגו', הסיב הדבור נגד הנאסרים עוד בגלותם, ואמר כי ישובו לבצרון, כלומר לערי מבצר של ח"י.או הטעם על הדם שהוא מבצר ומגדל עוז. אסירי התקוה, כלומר אתם אשר בגלותכם לא תבדתם תקותכ'. גם היום מגיד משנה אשיב לך, לדעתי שעור הכתוב, כי הנביא מבטיח לותם בשם ה' שגם היום אני מגיד לכם בשורה טובה, כי שכר משנה אשיב לך. וטעם גם היום, אפילו היום שהוא רחוק מן הבשורה המיועדת, שהיא' בזמן חשמונאים. וגם יונתן תרגם מלת משנה ע"ד זה: (יג) כי דרכתי לי יחוד' קשת וגו', מלת קשת עולה יורד, ועניינו, יהודה יהי' בקשת לרוכה ללחום מלחמתי נגד העמים, וגם אפרים ימלא את ידו בקשת ליריות החץ נגד שונאיו. ואמר הרד"ק ז"ל: וזכר אפרים אף שבבית אני לא הי' שבט אפרים, הנה בשלמו מועטים בארץ אחר גלות השבטים מהושע בן אלה, בשאר מלאנו בבבלי יחזיהו, מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל, והם גלו עם שבט יהוד' ובנימין לבבל ושבו עמהם בשובם, ע"כ. ועוררתי בניך ציון וגו', לעורר לותם עליהם ולתן בהם כח וגבורה (רד"ק). ולדעתי כוונת המלה הזאת להמתיק המשל, שיהי' השם ית' כאלו לבא המעורר את לנשי מלחמתו ביום קרב ע"י כאו גבורתו וחילו, וזה כוונת תרגומי (אַנפֿיהרען). על בניך יון, ת"י על בני עממיא, נראה שהבין במלת יון לא לבד עם יון הנקרא אלליגו (גריכען), כ"א וכ שאר העמים, וזה הלמת במו שמלאנו בד"ה למלכי העמים, כי לאר מות אלכסנדר קראו לבל

מלכי

וְשַׁמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר: (יד) וַיהוָה
עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ
וַאדֹנָי יֱהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ
בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: (טו) יְהוָה צְבָאוֹת
יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־
קָלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יַיִן וּמָלְאוּ
כַּמִּזְרָק כְּזָוִיוֹת מִזְבֵּחַ: (טז) וְהוֹשִׁיעָם
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּצֹאן
עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת עַל־
אַדְמָתוֹ: (יז) כִּי מַה־טּוּבוֹ וּמַה־

יפיו

תרגום אשכנז

מאַכט דיך איינעם העלדען שווערדטע נלייך. (יד) יאַ דער עוויגע זעלבסט ערשיינט איבר איהנען, וויא בליטצשטראַהל פֿעהרט זיין נעשאָם דראָהן. מיט פּאָזוינענשאַלל ערשיינט ער דיר, דער עוויגע! ציעהט דאַס הער אים שטורם אוים מיטטאַנ. — (טו) איהר שוטצנאָטט איזט דער עוויגע צבאות, זיא רייבען זיא אויף, בעזיעגען זיא, דיעזע שלייודרשטיינע, שליר פֿען איהר בלוט וויא ווין (ויך ווי דען טוֹחַכטגעטיאַנע), פֿילען זיך אַן, וויא אָפּפֿערשאַלע, וויא דעם אַלטאַרס עקקען. (טז) זיעג פֿערליהט

יפיו

איהנען דאַן דער עוויגע איהר גאָטט, שטעהט זיינעם פֿאָלקע בייא, איינעם שוואַכען שעפֿען גלייך, וויא פּרונקשטיינע גלענצען זיא אויף זיינעם עסטריך! — (יז) וויא שעהן, וויא

הערר

ר ש "י

נניך ליון. על בני עכ"ום: (יד) וה' עליהם ירלה. בספר יוסיפון מלינו בעת ההיא נרלה מופת לאנשי ירושלים: בשופר יתקע. ירעש: בסערות תימן. לסער את אנשי תימן הם בני עכ"ום. ויש מרבותינו שפתרוהו על לדום לע"ל: (טו) ואכלו. שלל העכ"ום: וכבשו. תחתיהם לאנשי קלע הם העכ"ום שהם מלומדי קשת ולקלע באבן: המו כמו יין. המיון בקול שאון ושמח' כמו שהומיס שתויי יין: ומלאו. נפשותם כל טוב: כמזרק. שמלח דם לפני המזבח: כזוית מזבח. שמנסכין שם יין והיין לף עליו כמו שאנינו נמס' סוכה לשון שניעה ל' שכרות: (טו) כאבן עמו. כלאן שהסיע ממלריס להיות לו לעם: כי אבני נזר. כי הכהנים בני תשמונאי המתפארי' באבני נזר בעוטי חשן ואפוד יהיה מתנוססים נניסים על אדמתן: (יז) כי מה. רב: טובו. הצפון

באור

מלכי מלעלאיען אשר מלכו על ארץ מלריס נשם מלכי יון: (יד) וה' עליהם יראה, ל"מ, והכוונה כי ה' ילחום להם. בשופר יתקע, כדרך הנלחמים (רד"ק). בסערות תימן, נ"כ ל"מ, כידוע שרוח דרום הנוטב בארץ ערבי הוא עז מאד, ונקרא בלשונם (זעמום): (טו) עליהם, על ישראל, אבני קלע, כנוי לאויבים על שהם יודעים לקלע באבן. ושתו המו כמו יין, ר"ל ושתו דם האויבים כמו יין ויהמו עליהם. ומלאו, ל"ע. כמזרק, המקבל את הדם. כזויות מזבח, שזורקין בו את הדם. וויש ע"מ פֶּעיט (רד"ק): (טו) כצאן עמו, כרועה המוציא את צאנו הנער והנשבר לאט לאט לרגל המלאכה, כן ה' ית' יוציא את עם מרעיתו. כי אבני נזר, כי לתפארת הדבר. ויכנו' את ישראל נשם אבני נזר, נגד אבני קלע, שכנה נס העמים. מתנוססות, שרשו נסס, ועניני גבהות והתרוממות. (ומזה הענין שמשו חז"ל במלת נס על דבר פלא שהוא למעלה מן הטבע). וכוונת המקרא, כמו לאבני נזר המתרוממות ומזהירות על אדמת ארמון והיכל, כן ישראל יתנוססו ויתגדלו על אדמת אל ית': (יז) כי מה טובו וגו', הכתוב מוסב על ישראל, והוא קריאה אל שמקם בפי הנביא בחוק בטחונו על ישועת ה' ית'

לקרוא

זכריה ט י

יְפִיָּו דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב
בְּתֻלוֹת׃
י (ו) שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת
מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים
וּמְטַר־גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב
בַּשָּׂדֶה׃ (ז) כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־
אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת
הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֲמוּן עַל־
כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יֵעָנּוּ כִּי־אֵין
רֹעֶה׃ (ג) עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי
ועל

תרגום אשכנזי קעה

הערליך פראַנגט עם דאַן! דער יינגלינג בליהט וויא קאָרן, געווע֯כס, יונגעם מער֯ען וויא רעבען = פֿרו֯ט. —

י (ו) ערפֿלעהט רעגען פֿאָם עווינגען, שפּאַטרעגען אין דער צייט, ער, דער עווינע שאַפֿט בליטצע, לעסט רעגענ= גום שטר֯עהמען אונד פֿעלר= געווע֯כס נעדייהען. — (ז) דער געטצען אָראַקעל איזט וואַהן, דער צויבערער געוי֯טע — אייטעלקייט, דער טריימע דיי= טונג, ני֯טיג, איהר טראָסט איזט בלאָס טרוג דאַרום אירר= טען יענע (אייר אַהנען) וויא איינע פֿערלאַססנע העירדע

אומהער קוואַלפֿאָלל דעם הירטענלאָזען שעפֿ֯ען גלייך. (ג) מיין צאָרן טראַף דיא היר= טען

ר ש " י

הלפון של לותו הדור: דגן בחורים. הנותן כח לבחורים: ותירוש. לשר ינובב בתולות נניב שיר ושמחה. ויש פותרין לשר ינובב וילמח בקרקע בתולה והוא יין מבושן:

י (א) שאלו מה' מטר. לפי שלטרכו: חזיזים. ענניס מביאים מטר: לילים עשב בשדה. בשביל לים ל' ובשביל עשב לת' הלריך למטר: (ב) כי התרפים. והקוסמים שקר והחלמות לשר הטעו לת מנותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקב"ה דברו לון והבל דברו לאמר שלוס ולין שלוס: על כן נסעו. לבל לני נביח להם נחמת: יענו. יתבנעו כמו לענות מפני ל' עוני: (ג) על הרועים חרה לפי. על מלכי עכ"וס: ועל העתודים. על שריהם

באור

לקרות מה מאד יגדל לז טובו ויפיו של ישראל, בעת שינובב השם ית' הבחורים כדגן ובתולות כתירוש. ועניו ינובב מענין עוד ינובון בזיבה (תהלים ל"ב), והוא מבנין הנגד, כי הוא מוסב על השם המנובב. ונאסר פה כ"ף הדמיון כי הרלוי כדגן ובתירוש, כידוע מדרך המליצה, לאסר לפעמים כ"ף הדמיון להפלגת השווי והתדמות:

י (א) שאלו מה' מטר, נאמר עם מה שלפניו, כי לאחרי שדבר בהלכות החומה, הסיב הדבור נגד ישראל לאמר, עתה תוכלו לשאול מה' לרביכם! חזיזים, ברקים מצרף חזה (מרד"ק). ומטר גשם, רבוי המטר, והוא ע"ד לדמת עפר, ודומיהם: (ב) התרפים, הם גלמי קוסמים לידע גם עתידות. וחלמות השוא ידברו, ר"ל נניחי שקר לשר יעדו ע"פ חלומותיהם, שוא ובזב המה: הבל ינחמון, דברי נחומיהם המה הבל אין גם מועיל. על כן וגו', המסובב מן ההנלים שזכר, הי' שחנותיכם המטים לחנם לדברי תעתועים כחלה נסעו ותעו מדרכם כמו לאן נלי רעה. יענו, מגזרת עני, והוא פעל עומד כמו מהמונם לא יענה, (יצעי' ל"ו ד') ענין הכנעה: (ג) על הרעים וגו', המפרשים פירשו על מלכי יון, ואין המשך המקראות מכוון לפירושם, ולי נרא' יותר לפאר ענין הרועים והעתודים שזכר על מלכי ישראל, לשר נתנו לחנם בזמן בית רחשון לדברי הנלים וכזבים: וטעם הכתוב, לף שקלפתי לז על הרועים ההם, למנם מעתה יפקוד ה' לת עדרו לת עם סגולתו, ויולין לותם קוממיות לתרנם.

וטעם

תרגום אשכנזי

זכריה י

וְעַל־הָעֲתוּדִים אֶפְקֹד כִּי־פָקַד
יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־עֲדָרוֹ אֶת־בֵּית
יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּם הוֹדוֹ
בַּמִּלְחָמָה: (ד) מִמֶּנּוּ פִּנָּה מִמֶּנּוּ
יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ
יֵצֵא כָּל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו: (ה) וְהָיוּ
כְּגִבֹּרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת
בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם
וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי סוּסִים: (ו) וְגִבַּרְתִּי
אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף
אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים
וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי
יהוה

טײַן, מיינע ראַטע דיא פֿיר־
שטען; דאָך זיינער העערדע
ניממט רער עוויגע זיך ווידער
אַן, בערענקט דאַז היז יהודה
ווידער, מאַכט זיא איינעם
ראָסס גלייך, דאַז שטאָלץ
אים קריעגע פֿראַנגט; (ד) לעכט
עקשטיין אונד נאַגעל אונד
קריעגסגעשאָס אוים איהנען
זעלבסט ענטשטעהען, אוים
איהרער מיטטע מעכטיגן רע־
גענט. (ה) דען אַללעזאַמט גליי־
כען זיא טאַפֿערן העלדען,
טרעטען מוטהיג אויף איהרע
גענגער וויא אויף גאַססען־
קאָטה, זינד קיהן אים פֿעכ־
טען — דען רער עוויגע איוט
מיט איהנען — אינד מאַכען
יענע ראָססעבעשטיגער צו
שאַנדען. (ו) זאָ ווערדע איך
יהודה'ס היז מיט שטערקע
אויסריסטען, זיעג פֿערלייהען רעם היוז יוסף'ס, ווערדע זיא צוריק פֿיהרען, דאַ איך מיך
איהרער ערבאַרמע, אַלס העטטע איך ניע זיא פֿערשטאָסען; דען איך רער עוויגע איהר
גאָטט

ר ש י

שריהם וכן ת"י ועל מלכיה הוה רוגזי ועל שילטוניה לנח מסער ועכ"ס נמשלו לעתודים והפיר
והשביר מלך יון (דניאל ח') והרומה לפרש הענין שלח נמלכי עכ"ס יתמר העתודים לצון
שריס כמו עורר לך רפתים כל עתודי תרן (ישעיה י"ד): כסום הודו נמלחמה. כסום תסר
נכר הודו נמלחמה: (ר) ממנו פנה. מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמות:
(ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חולות נמלחמה. הרי מקרא זה מסורס והיו נמלחמה הולכי'
ודורכים לנגפים כגבורים הבוסים טיט חולות. בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מ"ד) בוססו
לת נחלתי (ירמיה י"ב): והיניקו. בית יהודה לת רוכבי הסוסי' הנתים להלח' נס: (ו) וגברתי
לת בית יהודה. נמלחמת הגב"ס: ולת בית יוסף לושיע. נמקום שגלו שם נלחלח ונחבור
בימי סנחריב: והושבותים. כמו והושנתים ל' ישיבה: והיו כחשר לח זנחתי. בחלו לח זנחתי' מעולם:

ב א ו ר

ופעם אפקוד, לפקוד עונם עליהם וכת"י, וטעם כי פקד, כמו כי פקד ה' לת בני ישרחל
(שמות ד' ל"ח). כסום הודו בתלחמה, כמו הסום לשר כחו וגבורתו נרחים נמלחמה:
(ד) ממנו פנה, פנה משל לרחשי המקן, כמו גשו הלוס כל פנות העם (שמוחל ח' י"ד, ח')
וכת"י מיניה מלכיה. ממנו יחד, משל לפקידים כמו ותקעתיו יתד נמקום נחמן (ישעי' כ"ב
כ"ג) וכת"י מזיחיה. ממנו קשת מלחמ', משל לגבורי כנח. כל נוגש יחדיו, שיהי' נוגש
נשונתיו (רד"ק): (ה) והיה כגבורים, מוסב על בית יהול', שיהי' כלס יהד גבורי כח, ויהיו
רומסים על לויניהם נחלו בוסים נטיט חולות. ומלת במלחמה, מוסב על מלת כגבורים.
רכבי סוסי', החויניס שנחו נרכב ונסוסים למלחמ': (ו) ואת ביח יוסף אושיע, טעם
יוסף עשרת השנטים (עיין עמוס ו' ו' ופי' הרד"ק שם). והושבותים, מלה מורכנת מן

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם: (ז) וְהָיוּ
כְּגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־
יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם
בַּיהוָה: (ח) אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם
כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ:
(ט) וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים
יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ:
(י) וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד
וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם:
(יא) וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם
גלים

גאָטט, איך ערהאָרע זיא וויע=
דער. (ז) אפרים גלייכט אין=
נעם טאַפֿערן קריעגער, איזט
מוטהפֿאָלל וויא ביים ווייגע;
אוך זיינע נאַכקאָממען ער=
בליקקען עס, פֿרייען זיך דעס=
סען; פֿראָה איזט איהר הערץ
דורך דען עוויגען. (ח) איך
ווינקע איהנען — פֿערואַממלע
זיא — — לאָזע זיא פֿאָן איה=
רען באַנדען, דאַס זיא זיך ווע=
דער פֿערמעהרען וויא עהע=
דעם. (ט) אונטער היירען צער=
שטרייעטע איך זיא, אונד אין
דער פֿערנע דאַטען זיא מיין;
דאַרום מעגען זיא גליקליך לע=
בען, גליקליך מיט איהרען קינ=
דערן, אונד צוריק נאַך איה=

דער היימאַטה קעהרען, (י) צוריק אוים דעם לאַנדע מצרים, הערבייא געפֿיהרט אוים אשור, הין נאַך דעם לאַנדע גלעד אונד לבנון, דאַז איהרער גראָסען מעננע ווילללען, איהנען ניכט גענוגען ווירד. (יא) צערריטטונג טריפֿט דאַז מעער, נידערגעשלאַגען ווערדען זיינע

ר ש " י

(ה) לחזק להם. כדרך החזקים לסיר לות לנח חליו הטועה בדרך: ולקנאם. לעת הקן לעתיד: כי פדיתים. כשחפדם: וכנו. בגולה כמו שרבו במלרי': (ט) ולזרעם. תחלה בעמים כחדם הזורע סלה להבניס כמה כורין: וחיו לת בניהם. עם בניהם: (י) ולבנון. זה ב"ה: ולא ימלא להם. ולא יספק להון: (יא) ועבר בים לרה. ותעביר לרה בלוד היושבת בתוך היס והוח רחב

באור

והושבתים ומן השיבותים (כדעת הרד"ק ז"ל), ר"ל כי ישיבם חל חרלם וישבו שם בהשקט ובנטח. והיו כאשר לא זנחתים, כי מרוב טוב שחחלק להן הימים הרעים שעברו לח יזכרו ולח יפקדו עוד. ואעננם, על תפלתם: (ז) כמו יין, כמו שותי יין, וכת"י: (ח) אשרקה להם, ענין הנעת שפתים נקול לסימן לות הקריחה, וכן ישרק ה' לזבוב וגו' (ישעי' ז' י"ח), והטעם לדעתי על היהודים הנפזרים בחרן החויב ולח הורשה להם לבוח ליושלים כ"ח ע"פ פטחלחמעשים פילחדעלפיח, שחז כתו כחשר ספר היוסיפון כמו מחה ועשרים חלף חיש ממלרים, כמו שחמר להלן פ' י'. כי פדיתים, נחתי חל לבי לפדות לותם מגלותם, וחכל השם ית' המחשב כמעשה. ורבו, כמו שרבו בימים העוברים: (ט) ואזרעם, חף שהמלה נעתיד, ענינו על הענר, וטעמו שיזכור חת זכותם ולדקתם נעת שזרע לותם בין העמים והגלם לחרן מרחק, ובכל זחת זכרו לותו ולח שכחו חת חלהיהם. וחיו, לכן יזכו שיחיו עם בניהם חייס חרוכי' ושלוים. ושבו, כלומר לחחר שיזכו מחרלות החויב: (י) והשבותים מחרץ מלרים, כחשר נחרתי למעל' (פסוק ח'). ומחשור חקבצם, חשור זה חסיריען, והגוליס שמה עלו בימי חלכסנדר בן חנטיחכוס עפיפלוס, כמזכר ביוסיפון לרומיים ספר י"ג: ולח ימלח להם, לח יספיק להם מרוכם למחד: (יא) ועבר בים לרה, הלרה תעבור בים והוח מבל לחומות (לדעת הרד"ק). חו שהכוונה על לור ולומיהן היושבת על מנוח היס (כדעת רש"י). וחמר ועבר בלשון זכר, כדרך ל"הק חם הפעל קודם להשם. ולדעת קלת טעם בים לרה כמו (מערעקע בל"ח), והוח חבל היס ה"הולך בתוך הינשה, ומלת ועבר שב על ה' שיעבור בתוך היס ויכה שם גליו. חך

תרגום אשכנזי

זכריה י יא

גַּלִּים וְהַבִּישׁוּ כָּל מְצוּלוֹת יְאֹר
וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם
יָסוּר: (יג) וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבִשְׁמוֹ
יִתְהַלָּכוּ נְאֻם יְהוָה:
יא (א) פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל
אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ: (ב) הֵילֵל
בְּרוֹשׁ כִּי־נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּירִם
שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד
יַעַר הַבָּצוֹר: (ג) קוֹל יִלֲלַת הָרֹעִים
כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם קוֹל שַׁאֲגַת
כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן:

וויל דען וואָגען, אויך דעם שטראָמעם טיעפֿען פֿערזיע־גען. זאָ ווירד אשור׳ס שטאָלץ געבייגט, זאָ ווייכט עגיפטענס מאַכט. (יג) דאָך יענע שטייגען עמפאָר אים עווּיגען, וואַללען רוהיג אין זיינעם נאַמען! דיעס פֿערהיימט דער עווּיגע.

יא (א) עפֿפֿנע אָ לבנון דיינע פּפֿאָרטען, לאַם פֿייער־גלוטה אין דיינען צעדערן ווי־טהען. (ב) קלאַגע ציפּרעסע, געשטירצט איזט דיא צעדער! דיא מעכטינען בוימע זינד גע־פֿעללט, יאַממערט איהר אייכען בשן׳ס, דער דיקבעלויב־טע האַין ליגט צערטרימערט דא. — (ג) האָרכט — דיא הירטען ווינזעלן, איהר שמוק איזט דאַהין, האָרכט — דער יונגען לעווען געבריללע, דעם ירדן׳ס שטאָלצע פּראַכט איזט צער־

הנציר קני כה

ר ש " י

לעכ"ס: והכה. הקב"ה לצר הוא המכה כדי גלים להזקיע את יאר: כל מצולות יאור. היא מצרים:

יא (א) פתח לבנון דלתיך. ת"י פתחו עמיית תרעיכון: (ב) הילל ברוש כי נפל ארז. שהוא גדול מן הברוש הילילו הצלטונים כי נפלו המלכים מעכ"ס: אלוני בשן. קיצב"ס בלע"ז: כי ירד. כי נשבר ודומה לו וברך ברדת היער: יער הבציר. יער המבצר תקוף כרכיה: (ג) הרעים. המלכים: אדרתם. תפארתם: שאגת כפירים. ינהו הגדים: כי שדד גאון הירדן. שהוא מקום הכפירים והאריות. ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל קורבן בית שני מתנבא הנביא

באור

הענינה תכחיש זה. והכה בים גלים, המה משברי הים המתרוממים בגאון, לותם יכה ויורידם למטה, למען ירגיע הים ויבשו מקוריו. והובישו כל מצולות היאור, זה נילוס. והורד, ע"י שיכה הים יוסבל גאון אשור אשר על חוף הים משכנו, וע"י שיבשו מצולות יאור. ושבט, כלומר גדולת מצרים יסור, כילוע מהנילוס שהי' תפארתם ומוחם: (יב) וגברתים בה', וי"ו המורה על ההפוך, כלומר אבל לישראל יתן גבור' נגד ה'. ובשמו יתהלכו, בתרגות החיים:

יא (א) פתח לבנון דלתיך, ד"מ, ומוסב למעלה על מגדון התומות, וכת"י. בארזיך, המה הגבורים: (ב) הילל ברוש, הוא הצלטון. כי נפל ארז, זה המלך. אשר אדירים שדדו, שרי העמים. אלוני בשן, קיצב"ס בלע"ז (רש"י), כ"ל שענעס, חייכען, והוא משל לתומות. יער הבציר, יער מבצר מלחמה כעיר בצורה, ע"י רב עליו, והוא משל על עריס בצורות: (ג) קול יללת הרעים, לצר שהמשיל ב"ח לעלי הזדה וליער, לתר שהרועים יילילו על מגדון תפארתם ותפארתם, והכפירים ישאגו על כי אין להם מקום להסתר שם. גאון הירדן, הוא עץ היער שהוא סמוך לירדן ועל שפתו, שסם תריות יצמו (עיין ירמיה כ"ט י"ט, נ' מ"ד):

כה

(ד) כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהָי רְעֵה אֶת־
צֹאן הַהֲרֵגָה: (ה) אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן
יַהַרְגוּן וְלֹא יֶאְשָׁמוּ וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר
בָּרוּךְ יְהוָה וַאֲעְשִׁיר וְרֹעֵיהֶם לֹא
יַחְמֹל עֲלֵיהֶן: (ו) כִּי לֹא אֶחְמֹל
עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה
והנה

(ו) וְאָ שְׁאָנטע אויך איך דעם לאַנדעם בעוואָהנער ניט מעהר, שפּריט דער עוויגע זיהע

תרגום אשכנזי קעז

צערניטטעט. —(ד) עס שפּראַך דער עוויגע מיין גאָטט פּאָל־
גענדעם: אויף! ווייד דיא צור שלאַכט בעשטימטען לעט־
מער, (ה) דערען קייפער זיא ערווירגען, זיך שולדלאָז דאַ־
בייא גלויבען: דערען פּערקיי־
פּער אונבעקימערט שפּרע־
כען: דאַנק דעם עוויגען! רייך זינד ווייר נון! דערען הירטען זעלבסט איהרער ניט שאָנען,

הנביא ומ' שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן נער נהן ר"י בן זכאי ח"ל היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדו פתח לבנון ולתיך וגו': (ד) רעה את צאן ההרגה. הבן להם רועים כלומר שנבא על פרנסיהם העתידים לרעותם מעתה. צאן ההרגה ישראל שהרגום רועיהם ומכלום: (ה) ולא יאשמו. מלכי הע"ם שלגלם לתוכה זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו לאשמה בדבר ומוברם מתהלל ברוך ה' שמצאתי ואעשיר: ורועיהם: ולא יחמול:

(ד) כה אמר ה', הלכתי בעקבות המפרשים שנאמרו פרשה זו על מה שענה. ומטרם לקדים לך ענין המשל הזה בכללו, מה שסם החל ית' בפי הנביא להיות לאות על מעמד ישראל ומלכם מעת היו לגוי, ומשך היותם בחרבם כל ימי בנית הראשון עד שגרמו עוונותיהם להגרם מנחלתם וללכת בגולה ע"י נבוכדנאצר בימי לדקיהו: דע כי עין השגחת החל יתעלה על עמו ודרכי הנהגתו אותם היו על שני דרכים: הדרך הא' היתה דרך הנעימות והחסד הגמור להטיבם בכל מיני הטבה ולגלם ברועה את עדרו על מי מנוחות ובנאות דשא ושמן, תמיד נשהיו עושין רצון לפניהם שבשמים. והדרך הב' היא הנהגה מוסרית, ליסרם בעת עזבם את ה' והלכו עמו קרי, כאשר ייסר איש את בנו להכותו בשבט מוסר עד אשר יצוד מחטאו ואז שב לשוב עליו לטובה. והנה בשנאמר על מקרי תלאותינו הרעותים ועל הסבות שהתגלגלו להם בימי בית הראשון, נמצאים שהיו על תופן זה שזכרתי; פעם היו במנוחה ושלוה, בטוחים מכל מקרה רע בפרט ובכלל כמו בימי דוד ושלמה ודומיהם; פעם נעזבו לכמה מכשולים ופגעים כמו בימי ירבעם ומנשה וכיולא, הכל לפי רצון החל ית' וחכמתו. ולכן עתה כשעלה על רצון השם נ"ה לחדש את שלותם כראשונה, שוה לנביא שיעיד ויעורר על ענין הימים הראשונים שעברו ותופן ירידתם מגדולתם, כדי שיתנו לבם על הדבר הזה, ולא יסורו עוד מן הדרך הטוב ולדק. זהו ענין הנבואה בכללה, ועתה נבוא על פרטיה: רעה את צאן ההרגה, המשיל ממשלת החומה להנהגת הרועה, וקראם לצאן ההרגה, על שהם מוכנים להרוג מן תויניהם, ותמיד עמדו קמיהם עליהם להשחיתם, כמו שפירש בפסוק הסמוך: (ה) אשר קניהן יהרגן וגו', כלומר הינם מוצאים להם תשם על הריגתם. ומכריהן, יהללו ה' על מכירתם, כי יאמרו עשרנו ונלחנו הון לנו, ורועיהן לא יחמול עליהן, כדרך הרועה לחמול על בהמו, לך לצאן ההרגה לא יחים הרועה לבו ועינו עליהן, על שמוכנים הם להרג. ורמז בזה על מעמד בית ישראל בעת גלותם שהלכו מדחי אל דחי ומסרו ביד אויביהם, אלה להרג ולמות, ואלה לשבי ולגלות: (ו) כי לא אחמול עוד וגו', עתה שב לבאר המשל כמו שהרועה לא יחמול עליהן, כן לא אחמול עליהם ולא אתתי על יושבי הארץ. ועתה לחמול כמו אחמול, ואמר

תרגום אשכנזי

זכריה יא

וְהִנֵּה אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם
אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ וּבְיַד מַלְכּוֹ וְכִתְּתוּ
אֶת־הָאָרֶץ וְלֹא אַצִּיל מִיָּדָם:
(ז) וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה לָכֵן
עֲנִיֵּי הַצֹּאן וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת
לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וְלֶאֱחַד
קָרָאתִי חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת־
הַצֹּאן: (ח) וָאַכְחֵד אֶת־שְׁלֹשֶׁת
הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי
בָּהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי:

ואמר

זיהע, איך נאָב פריזו דיא מענ־
שען; אינטער איינאַנדער מאַכ־
טען זיא זיך אויפֿרייבען; מאַכ־
טען בייא איהרעם אייגענען קע־
ניג קיין ע־באַרמען פֿינדען, זאָ
דאַם דאַו לאַנד צערניכטעט
וואורדע, אונד ניכטם איהרער
ווילדען וואיטה ענטקאַם. —
(ז) יאַ, איך וויידעטע דאַו
שלאַכטפֿיה — וואַהרלידְ נע־
ק־עלטע טהירכען וואַרען
עם! — נאַהם מיר צוויא הירּ־
טען־שטאָבע, נאַננטע איינען
נעם (התּוֹרה שבכתב), דען אַנ־
דערן חובלים (פֿערדערבענדער
טהאַב), אינד זאָ וויידעטע איך
דיעזע העערדען. (ח) דאָך אין
איינעם מאָנאַטע שאַפֿטע איך
יענע דרייא הירטען אַב, מיין גערמיטה וואַרד איהנען נראַם, אויך ויא אַנדערן אַן מיר קיין
בעי־

ר ש י

(ז) וארע' לת כאן ההרגה. כל מלה דברי הקב"ה לנביא ואני רציתי לותם בימים הקדמונים: לכן עניי הלאן. לתת עניי הלאן היו כשהתחלתי לרעותם: ואקח לי שני מקלות. לסוף ימים תלקתיים לב' ממלכות ג' גוונים: לאחד קראתי נעם. ירבעם תמר לנהלם לאט: ולאחד קראתי חבלים. רחבעם תמר להם ליסרם בעקרבים ולבי שדרך לאן לנהלם במקלות קרוי למושליהם מקלות: (ח) ואכחד לת שלשת הרעים בירח לחד. והם הזאחיתו דבניהם עד שמלתים והרגתים בחדש לחד כל ג' היושים שהרג יהוא כל בית לחזאב ולת בית לחזיה מלך יהודה ולת לחזיו ולת כל זרע מלכות דוד ועתליה לינקה לת האחר זולתי יואש שנעטמן (מלכים ב' ט'): ותקצר נפשי בהם. מלתים וכל לאן קוצר נפש הוא דבר שרה לו דבר מחום שאין הדעת סובלתו וקצר הלב ומעיט מלהניל כמו שאליהוא תמר הניקתני רוח נעני (לעיל ל"ג): וגם נפשם בחלה בי. זכרונם היה רע במעי ומחלה לת רוחי ומניק לת נפשי. בחלה פי' רגותינו לאון גודל במסכת נדה

ב א ו ר

עוד, כלומר לא תחתי עליהם עוד כנימים הקדמונים. ממציא, כמו וימציאו חליו, כלומר למסור לים ביד לחזיו. וביד מלכו, הן מלך האומות הן מלך ישראל השולט עליהם (מרל"ק). וכתתו, לשון הזאתה: (ז) וארעה את צאן ההרגה, כל מלה דברי הקב"ה לנביא, שאנכי רציתי לותם מצת לקחתי לי לעם (מרש"י ורל"ק). לכן עניי הלאן, נתמת עניי הלאן היו כשלקחתים לרעות (ה"ג). ואקח לי שני מקלות, כדרך הרועה להיות מזמנתו בידו לנהג לת הלאן. לאחד קראתי נעם, כי בנעימות ינהגם. חבלים, ענין הזאתה מלאון מחבלים כרמים (שיר השירים), ועניין המשל כאו שזכרתי בתחלת הנבואה (פ' ה'). (ח) ואכחד את שלשת הרעים, יתכן כאו שאירם רש"י ז"ל, שרמז בזה על הריגת לחזאב ולחזיה ע"י יהוא ולחזר מזרע המלכה ע"י עתליה ע"כ, ויקוי שלשה במקום מספר קטנ. ותקצר נפשי בהם, ע"ד משל, כמו ותקצר נפשי בעמל ישראל (שופטים י' ט"ז), (ועיין מה שכתב המכתר לפ' ויקרא נפ' ולת תגעל נפשי תתנם, ויקרא כ"ו י"ו). וגם נפשם בחלה בי, יש לה חבר במקרא, ובערבי תבול שרש
בחל

(ט) וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה תָּמוּת וְהַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רֵעוּתָהּ: (י) וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֲגַדֵּעַ אֹתוֹ לְהָפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים: (יא) וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵּן עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: (יב) וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ

שכרי

תרגום אשכנזי קעח

בעהאנגן. (ט) איך בעשלאָס, זיא הינפֿאָרט נ׳כט מעהר וויי־דען צו לאַססען: עס נאַג שטערבן, וואַס שטערבן וויל, מאַג פֿערשמאַכטען וואַס פֿער־שמאַכטען וויל, אונר דיא איב־ריגען מעגען זיך איינאַנדער פֿערצעהרען. (י) איך ערנריף דאַהער יענען האָלדען שטאַב, אונד צערשלוג איהן, דאַמיט נון אויפֿגעהאָבען זייא מיין בינדנים, דאַז איך פֿיר זיא מיט אַללען נאַציאָנען געשלאָססען האַטטע. (יא) יאַ אויפֿגעלעזט וואַר עס נון, אונר זאָ מערק־טען זיא עס דיא אַרמען שעפֿ־פֿען, דיא מיינער נאָך האַרטען, דאַס עס דעס עוויגען פֿערהענגנים זייא. (יב) צו דיעזען שפראַך אידנון, מעכטע עס אייך דאָך בעליעבען, מיר מיינען זאָלד צו צאַהלען? — —

דאָך

ר ש ״ י

נדה מצל מצלו חכמים נחצה פגה נוחל ונמל פגה עודה תינוקות נוחל לצו ימי הנעורי׳ שכבר היו גדולה והביאו מקרץ זה רחיה לדבריהם: (ט) ואמר לא ארעה לתכם. למרתי בחותן הימים לחליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז: (י) ואקח את מקלי את נעם. שברתי לת כח מלבי ישראל בימי יהוחז בן יהוח עד כי לבדם מלך חרס וישימס כעפר לדום (מלכים ב׳ י״ג) ובימי הושע בן אלה שמשרתים ביד סנחרב והגלוהו (שם י״ז): להפיר את בריתי לשר כרתי לת כל העמים. להרחותם שבגיל שבגדו כי הפרתי לת בריתי לשר כרתי עם כל העכ״ום עליהם שלח יזיקום שע״מ כן נתתי להם לת התורה שלם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיות שלח תהח לומה ולשון שולטת בהם ולל תתמה לם דבר המקרח תשועת׳ מיד שונח בלשון בריתות ברית לת השונח שהרי מלינו מקרח דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוח עם חית השדה וגו׳: (יא) וידעו כן. הבינו הלדיקים שבהם האומרים לת תוקי: כי דבר ה׳ הוח. גזירה זו בבר לבו הקב״ה ע״י משה יולך ה׳ לותך ולת מלכך: (יב) ואמר. לל מלכי יהודה האותרים: לם טוב בעיניכ׳ הבו שכרי. קיימו מלותי והוח יהיה שכרי על כל העובה לשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרוע׳

כאן

ב א ו ר

נחל על דבר שהוח נלחה וקלר בח (אונגעטיקט לו עטוואס זיין), ול״ב הוח כפל ענין עם מעל קנר הסמוך לו. וענין הכתוב כי לחני מחסתי נס והס מחסו בי: (ט) ואמר לא ארעה אתכם, לח תוסיף עוד לרעותכם, ומצליך לתכם מעל פני ותהיו הפקר לכל וזהו שלמר המתה תמות, כלומר המעותדת למות תמות. והנכחדת, הרמוק והנהללה. תכחד, ורמז בזה על גלות עשרת השבטים בימי הושע בן אלה, כמוכר במלכים, (ובן דעת רש״י ז״ל): (י) להפיר את בריתי אשר כרתי את כל העמים, שלח יזיקוס, והוח ע״ל וכרתי להם ברית עם חית השדה (הושע ב׳ כ׳): (יא) ענוי הצאן, הלדיקים שבהם (רש״י), לו מוסב על ג׳ שבטים הנשתרים עוד בארץ. השמרים אתי, לת תקי ולת דברי. כי דבר ה׳ הוא, עתה ידעו על נכון, כי מלת ה׳ יקחה הגזרה: (יב) ואמר אליהם וגו׳, לל מלכי יהודה האותרים (רש״י). אם טוב בעיניכם הבו שכרי, ע״ל משל, על קיום התורה והמלות (רש״י ורל״ק). ואם לא

שְׂכָרִי וְאִם־לָא וַחֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ
אֶת־שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כָּסֶף׃
(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ
אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר
יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקַּח שְׁלֹשִׁים
הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה
אֶל־הַיּוֹצֵר׃ (יד) וָאֲגַדַּע אֶת־מַקְלִי
הַשֵּׁנִי אֶת הַחֹבְלִים לְהָפֵר אֶת־
האחוה

תרגום אשכנזי

דאָך מיסְפּעללט עס אייך, זאָ קענענט איהר'ס אונטערלאָס־סען. — דא וואָגען זיא מיר איינען זאָלד פּאָן דרייסיג זילבערלינגען. — (יג) אונד דער עווינע שפּראַך נון צו מיר: לעגע איהן צו דעם שאַטץ אין דעם פּראַכטגעביידע, דאַס איך יענען (זיגדערן) ענטצאָגען האַבע. איך נאַהם דיא דרייסיג זילבערלינגע, אונד לעגטע זיא אין דעם עווינען הויז בים שאַצע. — (יד) הירויף צערשלוג איך מיינען צוויטען הירטענשטאַב, דען פּערדערבענדען, דער אינסט יענע ברודערליעבע, דיא

רשי

נתן ותשוב ותרעה לתכס: וחס לא חדלו. וגם אני לא לטוב לכם וכן מלינו שאמר הקב"ה (ליחזקאל ו') השומע ישמע והחדל יחדל: וישקלו את שכרי שלשים כסף. ת"י ועבדו את רעותי גברין מקלת לגבים טובים מעט היו נהם שבעי רצוני כנון החרש והמסגר דניאל ממ"וע ויחזקאל. ולי שלשים כסף לא ידעתי לכווין כתן אלא כסף ל' תמדה וכף רבותינו פירשו כן בחולין והניחו רחיה לרוב הכסף לקח בידו (מצלי ז') ואת השלשים פירשו מ"ה לדיקים ים בכל דור ודור והניחו רחיה מחומר שעורים ולתך שעורים ט"ו בכבל ולי בא"י שנאמר ותקחה את שלשים כסף ותשליכהו בית ה' בא"י ומנין הלי מדרש לגדה שהובטח לגרסם לגינו נתך שלא יהא דור פחות משלשים לדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים: (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר. כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הס ולקחתם להיות שמור לסוף ע' שנה אל גלית בכל ויכנה ב"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי: אשר יקרתי מעליהם. אשר הפצתי מעליהם מהיות להם ליקר ולי יקרת הוא הסרת כעוד והמ"ם אל מעליהם יוכיח והוא כמו ואכתך מארץ החיים כמו מטעף פארה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום אל יונתן הוא ורחיתי לשונות הרבה לפירוש נשואה זו ואיני יכול לכווין: (יד) ואגדע את מקלי השני. הגליתי את לדיקיו: את החבלים. את רשעי דורו כי הוא לדיק ודורו רשעים: להפר את האחוה. שנתאחדו בני יהודה ובנימין ונדבקו בתועבות מלכי ישראל:

באור

חדלו, ע"ד שאמר יחזקאל (ג' כ"ז) השומע ישמע והחדל יחדל. ויתכן עניכו להורות על תכונת הבחירה שנתן האל ית' לאדם בלבת בדרך הטוב ולעזוב את הרשע, וכמו שאמר משה (דברים ל' י"ט) ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים. וישקלו את שכרי שלשים כסף, ענין המשל כת"י ועבדו את רעותי גברין מקלת. ואין לבקש טעם על מספר שלשים, כמו שהערנו פעמים הרבה: (יג) השליכהו אל היוצר, כמו האוצר בחלוף ההו"י, וטעם אדר היקר, כמו בחדר היקר, כלומר אל האוצר לחבר בבית המקדש, וענין חדר לשון הוד ותפארת (פרחבט). וענין המשל, שהלדיקים חבר רמז עליהם בפסוק הקודם יתיחדו בנית ה' ויהיו נבדלים מן העם העובדים רע בעיני ה', כי יקוו את הטוב לחבר לחוב לתת להם בעת הגאולה בימי כורש ודריוש. אשר יקרתי מעליהם, לשון נופל על לשון, והטעם כטעם הוקר רגלך מבית רעיך (מצלי כ"ה כ"ז) כלומר לחבר הפצתי מעל החובים הרבבים הנזכרים בפ' יו"ד: (יד) ואגדע את מקלי השני את החבלים, רמז על זמן הגלות בימי לדקיהו, שבעת ההיא גדעתי גם את לשון השני של תוכחתי ומוסרי לחבר הוכחתים בתרנם ע"י מכות ויסורין, וגליתי אותם מארצם לארץ לויביהם. להפר את האחוה וגו', אם כפי רש"י ז"ל שנדבקו בתועבות מלכי ישראל,

הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
(טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד קַח־לְךָ
כְּלִי רֹעֶה אִוֶּלִי׃ (טז) כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי
מֵקִים רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא־
יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת
לֹא יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל
וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכֵל וּפַרְסֵיהֶן
יְפָרֵק׃ (יז) הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי

הצאן

דיא צווישען יהודה אונד ישראל
אָבגעווַאלטעט , צערניכטעט
האַטטע . — (טו) נון שפראַך
דער עווינע צו מיר : שאַפֿע
דיר אַבערמאַלס גערעטהע ,
אַבער גערעטהע איינעם טהע=
ריכטען הירטען אַן . (טז) זוא
(ניכטען) דאַס איך איינען היר=
טען אים לאַנדע ענטשטע=
הען לאַססע , דער זיך דעס
פֿערמיססטען שעפֿען ניכט
אַנניממט , דאַז פֿעראירטע
לעמכען ניכט אויפֿוכט , דאַז
פֿערשטימעלטע ניכט היילט ;
דאַז ערמאַטטעטע ניכט
פּפֿלעגט ; דער פֿיעלמעהר דאַז פֿלייש דער פֿיסטען לעממער פֿערצעהרט , אונד אַל=
לעם ביז אויף דיא קלויען צערשמעטטערט . — (יז) וועהע דעם לאָזען הירטען , דער זיי=
נע

ר ש י

(טו) עוד קח לך וגו׳ . וזהו שאל למעלה רעה לתן ההרגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד עשו : (טו) הנכחדות . האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש . ת״י דליטלטלו לא יתבע . והנער הסוטות שאין יודעות לנוח אל הדיר : הנלכה . שים לה כח קלת לעמוד על רגליה וכריכה סיוע לנהלה לאט . ומנחס פירש ונפוחה ל׳ לנטות נטן : לא יכלכל . ת״י לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : ובשר הבריאה יאכל . את העזירים יגמור ממנן : ופרסיהן יפרק . עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושאירה נרגלה רפסה : (יז) הוי . יש לנעוץ על זה : רעי האליל . רועי של אין . אליל ל׳ אל לא יהיו רועה וכן רופאי אליל רועי האליל יו״ד יתירה במקום ה״א כמו עוזבי הלאן (חיוב י״ג) שכני סנה (דברים ל״ג)

שכני

ב א ו ר

אם כמו שמלאנו במלכי יהודה שהתאבדו עם רועי מלכי ישראל , והשם ית׳ העניש תמיד על ידי האויבים אשר הניח עליהם , כמעשה יהושפט ואחאב (עיין מלכים כ״ב) , והולרכתי תמיד למקל חובלים ; לך עתה גדעתי ושברתי אותו שלא הולרכתי עוד לו , לאחרי שהשלכתי אותם מעל פני מכל וכל : (טו) עוד קח לך וגו׳ , נוסף על אלו שנזכר לעיל . כלי רעה אולי , כלי הרועה שוטה שלא ידע לשמור הלאן : (טז) כי הנה אנכי מקים רעה בארץ , לפי שאותו שנבואה זו שמוסבה על שעבר , יתכן ג״כ לומר שכוונת הנבואה פה על זמן החורבן של בית ראשון , שהיה להן מלך אשר לא ידע לשמור את עמו ולהגיש כראוי , וזהו לדקיהו (עיין מלכים כ״ב) . ולדעת הרד״ק מוסבה הנבואה זו על העתיד שיהיו׳ סימן למלך שיקום בישראל בזמן בית שני שיעשה מעשיו בשגעון כמו הורדוס וחגריפס , ע״כ . הנכחדות , האובדות והנמנעות . הנער , פי׳ הטלה העולל והיונק עוד בשדי אמו , ושוטט הנה והנה ולא ידע לנוח אל המנוחה . הנצבה , העומדת במקומה שלא תוכל ללכת אל העדר . ופרסהן יפרק , ענין שבר כמו מפרק הריס , דוגמת מאמר יחזקאל (ל״ד ב׳ ג׳ ד׳) : (יז) הוי רעי האליל , הטעם , הוי יש לנעוץ על רועה כזה הרועה אותו ואת צאנו לא רעה . ולשון אליל נופל על דבר אשר אין בו מועיל , והעד הן רופאי אליל כולכם . ורועי כמו רועה , וכן בחבל רועי כמו רעה . ויו״ד של עזבי נוספת , וכן אמרי לגמן עירה ודומיהם . וטעם רעה הוא לדקיהו כמו שנאמר (מלכים ב׳ כ״ה ז׳)

ואת

תרגום אשכנזי

נע העערדע פֿערנאַכלעסיגט דאָז שוועדט טרעפֿט זיינען אַרם, טרעפֿט זיין רעכטעם אויג; זיינעם אַרמם מאַרק פֿערוועגע, זיין רעכטעם אויג ערלעשע! —

יב (ח) אראַקעל=שפּרוך דעם עוויגען איבער ישראל. זאָ לויטעט דעם עוויגען אוים= שפּרוך, ער, דער דען הימ= מעל אויסגעשפּאַננט, דען ערד= באַלל פֿעסט געגרינדעט, אונד דען מענשען מיט איינעם פֿערנינפֿטיגען גייסטע בילדע=

זכריה יא יב

הַצֹּאן חָרֵב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֵה תִכְהֶה׃

יב (ח) מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֵה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אֶרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃ (ג) הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלַם סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם

קמץ נז"ק

טע. (ב) זיהע, ירושלים לאַכסע איך איינען טויטעלקעלך זיין פֿיר אַללע פֿעלקער אום

על

אונד

ר ש "י

שבני לנדך (מיכה ו') עוכדי הלילן נותנין הפקר ליד כל הבא להכות להרוג ולבוז: חרב על זרועו ועל עין ימינו. והוא הרועה סניו של שמיטה נוטל בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שניתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם: זרועו יבוש תיבש לע"ל ונתתי נקמתי וגו' (יחזקאל כ"ה). והפותרים פיתרי' אותו בלדקיהו ע"ש (ירמיה כ"ב) ואת עיני לדקיהו עור וא"ל למוון הגוי מקיס רעה בחרן בלדקיהו שבבר ענר לו ע' שנה:

ב (א) משא דבר ה'. הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל על נבל וכיוצא בו: (ב) סף רעל, כלי תרעלה כמו בדם תמר בסף (שמות י"ב). רעל לשון

באור

ואת עיני לדקיהו עור וגו', ול"ק שנכתב פה הגוי מקיס בעתיד, הלא כבר בחרנו בתחלת הנבואה שכל זה הוא משל על מעמד ישראל מיום הוסדם עד גלותם לבבל ע"י נבוכדנאצר. ולדעת הרל"ק מוסב על הורדום לו על חגריסום. הרב על זרועו, דרך מליצה על כליון הכח, כמו שאמר לחכרי בן זרועו יבוש תיבש, והכפל בעבור עוצם ההתפעלות. ועין ימינו כהה תכהה, הלוך היותר נהיר, כי כל עוצם הכח מנוגה בעין ימין, לו הכוונה על עין השכל כמו שכתב הרל"ק ז"ל:

יב (א) משא דבר ה' וגו', נבואה אחרונה לפי המשך ענינה עד סוף הספר. ותוכן הנבואה ע"פ מפרשי הפשט, הנבואה על ימי העתיד מיציאת ירושלים ועם יהודה וישראל בחופן נפלא, שיעורר ה' את עמי החרן לעלות לירושלים למלחמה, והמה יכריחו גם את יהודה ללכת עמהם לגור על ירושלים. אמנם יהיה לבני יהודה מגן ומסתור, וגם יושבי ירושלים ימלטו מחרב האויבים אחרי שילחמו גם האויבים ויגריחו הרבה מהם, והנשארי' יותרו בה ויכירו את הלל החמת וידבקו בו ובעבודתו, ושמות העבדים יכרתו מן החרן, וגם את הנביאי שקר יגועו ויהיו לאין, ומתוך כך תתרחב הכרת האמת על פני החרן כולה, ויהיה ה' אחד ושמו אחד! ויצר רוח אדם בקרבו, הילמ"ע אמר, לשון יצירה לא מלאנו אלא לדבר שיש בו ממש ומוחש במושש, ולא כן הרוח, ע"כ. לכן ענין ויצר על יצירת כלי הגוף המקבלים את הרוח והם המוח והלב, ועפ"ז יובן כוונת תרגומי: (ב) סף רעל, כוס יין תרעלה שכל השותה ממנו ירעד וימות, כן ימותו העמים הכובשים על ירושלים. ורש"י ז"ל פירש, רעל לשון שממון, לוטש הלב ותיכנים מתין כח בחדש המעוטף בשמלה, בלשון משנה מלאנו מדיות רעולות, לונבלו

עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַּמָּצוֹר עַל־
יְרוּשָׁלִָם: (ג) וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא
אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶבֶן מַעֲמָסָה
לְכָל־הָעַמִּים כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט
יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי
הָאָרֶץ: (ד) בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ
בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח
אֶת־עֵינַי וְכָל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה
בַּעִוָּרוֹן: (ה) וְאָמְרוּ אַלְפֵי יְהוּדָה

בלבם

אונד אים. אויך פֿיר יהודה
ווירד ער׳ם זיין, דער עבע־
פֿאלס אַן דער בעלאַגערונג
ירושלים׳ס טהייל נעהמען מיט.
(ג) צור זעלביגען צייט, מאַכּע
איך ירושלים פֿיר אַללע פֿעל־
קער וויא איינען אונגעהייערן
לאַסטשטיין, דער זיינען טרע־
גערן וואונדען איינשניידעט;
פֿיר אַללע פֿעלקער דער ער־
דעדיא זיך אים ירושלים פֿער־
זאַמעלן וועדען. (ד) איך
פֿלאַגע דאַן, שפּריכּט דער
עוויגע מיט ווילדער וואוטה
דאַז ראַס, מיט פֿערווירונג
דען רייטער; איבער יהודה׳ס
שטאַם אַבער וועדע איך אין
וואַכּזאַמעס אויגע האַבען,
אינדעם איך דער פֿעלקער ראַססע מיט בלינדהייט שלאַגע. (ה) דאַן וועדען יהודה׳ס
פֿיר־

ר ש״י

לשון שממון לוטס הלב והלבבות שלין להם בח בלדס המעוטף בשמלה כמו (נחום ג׳) הגבוהים
העלנו (ישעיה ו׳) השערות והרעלות בלשון משנה מלינו מדיות רעולות לוונבלומענט״ל בלע״ז:
וגם של יהודה. יעילו העב״וס לשר יהיו במלור על ירושלים שיהיו בית דוד מנפנים והעב״וס
יכורו עליהם ויבלו גם בני יהודה על נרחס ללור על ירושלם כן ת״י: (ג) לבן מעמסה. לבן
משלוי המוטלת על בני לדס מפי המושל לשחתה ולעמס׳ על בתפי׳ והיא כבידה מלד על
לשר כל עומסיה שרוט ישרטו: (ד) אבה כל סוס, הלובאי׳ שם נתמהון ועורון ולת לבביהם
בשגעון (מהר״ז). לבל בית יהודה שהם ע״ב מן הלובאים לפקח עיני להגין עליהם מן המכה
הזאת: (ה) ואמרו אלפי יהודה בלבם. בשיראו שאר הלובאים נגפים במגפה זו והם נילולים:

ב א ו ר

לוונבלומענט״ל בלע״ז, (והוא לנווע לאחפאנט, אייגהיילענד). וגם על יהודה יהי׳, סף הרעל
מתחלה בשיבושו בע״כ במלור על ירושלים (כאשר בחרתי לעיל), כי עליה הזאת תהיה להם
נרה גדולה, שיעלו על לחייהם למלחמה: (ג) אבן מעמסה, לבן גדולה וכבדה וגדולה שכל
עומסים לשאת לותה ישרטו שרטת נחלים ופלעים בידיהם. כל זה הוא לדעת המפרשים;
לבנס לדעתי יותר נכון לפרש המקראות הללו בלופן זה, שיסים ה׳ לת ירושלים בעיני העמים
לסף רעל, כלומר לבוס מלא כס המות, כל לך יהיה ירושלים שנוי ובזוי בעיניהם, וגם על
יהודה יהיה כן בע״כ בשיבריחום הלויבים ללבת עמהם למלחמה, ולח״כ לומר שיסים לת ירושלים
ג״כ לבן מעמסה, כלומר לבן, שבולם ינסו גם לת כוחם, ולזה לומר, ונאספו עליה כל
גויי הארץ, להעניר לת ירושלים ולהכריחה מכל וכל. לבנס כל יגיעם יהי׳ לריק ולהבל, כי
ה׳ יכה כל סוס בתמהון וגו׳. וטעם המשל לבן מעמסה ידוע מספרי הירלנימום הסופר
הקדמון, שבמנהג היה בערי המזרח ובכפריה, להניח לבנים גדולות וכבדות, חוץ לשער העיר
לנסות בהן לת כחם ולשחת לוחן על בתפיהם וברכיהם, על לבס ועל רלבס ע״כ: (ד) כל
סום, הלויבים וכן רוכבו. בתמהון, שלח ידעו ללבת ע״פ דרכם. ורוכבו בשגעון, שלא יכירו
לים לת לחיו ויכלו בחרב עלמם. ועל בית יהודה אפקח את עיני, לשמרם מכל מכשול ופוקה:

בְּלִבָּם אֲמָצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
בַּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: (ו) בַּיּוֹם
הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלְפֵי יְהוּדָה
כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֲצִים וּכְלַפִּיד אֵשׁ
בָּעֳמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־
שְׂמֹאול אֶת־כָּל־הָעַמִּים סָבִיב
וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ
בִּירוּשָׁלִָם: (ז) וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־
אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־
תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד
וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם עַל־
יְהוּדָה: (ח) בַּיּוֹם הַהוּא יָגֵן יְהוָה
בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְהָיָה הַנִּכְשָׁל
בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִיד וּבֵית
דויד

תרגום אשכנזי

פֿירסטען זיך זעלבסט איינגע־
שטעהען: ירושלים'ס איינוואָ־
נער זינד מיר פֿעסטע שטיצע
דורך איהרען נאָטט, דען עווי־
גען אַללבעהערשער. (ו) אום
דיעזע צייט לאַסטע איך
יהודה'ס פֿירסטען איינעם פֿיי־
ער. הערד אונטערם גע'העל־
צע, איינער ברעננענדען פֿאַק־
קעל גלייך, אונטער גאַרבע־
הויפֿען זיין, זאָ ווערדען זיא
צור רעכטען אונד לינקען אַל־
לע פֿעלקער רינגסאום פֿער־
צעהרען! ירושלים אַבער ווירד
איממער נאָך אויף זיינער פֿאָ־
רינען שטעללע בלייבען. (ז) דאָך
ווירד דער עוויגע יהודה'ס היט־
טען צו ערשט דען זיעג פֿערליי־
הען, דאַמיט דוד'ס הויז אונד
ירושלים'ס איינוואָהנער זיך
ניכט מיט שטאָלץ איבער
יהודה בריסטען טעגען.
(ח) אַלסדאַן ווירד דער עוויגע
צוגלייך ירושלים'ס איינוואָהּ־
נער שיטצען, דער שוואַכלינג אונטער איהנען, זייא דעם העלדען דוד גלייך, דוד'ס
הויז

ר ש ' י

חמלה לי יושבי ירושלם וגו'. יושבי ירושלים שיודעים שע"כ לרוי נתים עליהם חמלו לעזרתי נתפללתם נה' לאלהיהם: (ו) לחזיק את אלפי יהודה. יאמרו ויאמרו עם לותם שהניחו שם: ככיור אש. כמדורת לא גדילה. וכיור לשון כירה וכך חברו מנחם: תחתיה. נמקומה: (ז) והושיע ה' את אהלי יהודה ברחמנה. נעבס יבאו בני ירושלים לגאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליהם ואל ניחס ואח"כ תגח תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר בה וילח ה' ונלחם (לקמן י"ד): למען לא תגדל. להתפאר עליהם ואומר לא נלחם אלא בשנילינו: (ח) הנכשל בהם. החלש שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים: כמלאך ה' לפניהם. יללחון

ב א ו ר

(ה) אמצה, שם נשקל עוֹלָה, וענינו חוזק ואומץ, כלומר כי אנשי יהודה שהמה נחון יאמרו בלבם שהישועה תנוח עליהם ע"י יושבי ירושלים וזכותם. בה' צבאות אלהיהם, העומד לימינם. וטעם כמו היחיד על כ"ח מהאלופים: (ו) ככיור אש, מלשון תנור וכירים, וענין הכתוב, שאלופי יהודה יהיו בתוך שאר העמים ככיור אש בתוך העצים, וכלפיד אש בתוך העמיר, אשר המה נכונים לבער ועומדים לשרפה. תחתיה בירושלם, במקומה הראשון: (ז) בראשנה, טרם יושעו יושבי ירושלים, יושיע ה' את אהלי בני יהודה הגרים על העיר בע"כ. למען לא תגדל וגו', כדי שלא יתגאו יושבי ירושלים ובית דוד על אחיהם לומר לא נלחם כ"א על ידינו: (ח) כדויד, גבור מלחמה כדוד שהי' גבור חיל. כאלהים, ת"י כרברבין. כמלאך ה'

דָּוִיד כֵּאלֹהִים כְּמַלְאַךְ יְהוָה
לִפְנֵיהֶם: (ט) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
אְבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם: (י) וְשָׁפַכְתִּי
עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל ו יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם
רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי
אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו
כִּמְסִפֵּד עַל־הַיָּחִיד וְהָמֵר עָלָיו
כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר: (יא) בַּיּוֹם הַהוּא
יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד
הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן:

וספרד

תרגום אשכנזי קכא

הויז — וויא געטטליכעם וועזען, איהר אנפירער — וויא איין ענגעל דעם עווינגן! (ט) צור זעלביגען צייט, דא איך אלע לע הידען דיא פאר ירושלים ציעהען אויסצוראטטען זוכע, (י) ווערדע איך איבער דוד'ס הויז אונד ירושלים'ס איינוואהנער איינען האלדזעליגען אנמוטהיגען גייסט ערגיעסען. פלעהענד ווערדען זיא צו מיר הינויף בליקקען דעם איינען דורכבאהרטען ווענען, ווערדען איהן בעטרויערן, וויא מען איינען איינציגען זאהן בעטרויערט, ביטטרע טהרענען אום איהן ווייגען, וויא אום איינען ערשטגעבאהרנן. (יא) צור זעל-

ביגען צייט ווירד גראסע טרויער אין ירושלים זיין, גלייך דער טרויער דעם הדדרימון אים טהאל-

ר ש י

כמלאכת דה' קדמיהון: (ט) לבקש להשמיד. לבקש בהשמדת ולהקדק בעונש. ורבותינו פירשו לזכות לבקש בנוגעי שלהם אם יש להם זכות לניחם ואם לאו להשמידם: (י) רוח חן ותחנונים. שיעלו על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני. רוח טלנ"ט בלע"ז: והביטו אלי את אשר דקרו. ת"י ויצעון מן קדמי על דאיטלטלו והביטו להתאונן על אשר דקרו בהם העכו"ם והרגו בהם בגלות': וספדו עליו. על לותו הרג: כמספד על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו. ורבותינו דרשוהו במסכת סוכה על משיח בן יוסף שנהרג (מהר"ז): (יא) כמספד הדדרמון בבקעת מגדון. אין ענין הדדרימון בבקעת מגידו אלא שני מספדות הן כמספדה דאחאב

ב א ו ר

לפניהם, שעורו אשר לפניהם, והוא אשר הלבש היולא ובא לפניהם יהי' כמלאך ה': (ט) ביום ההוא אבקש, מוסב למקרא שלאחריו, בעת שיעלה הרצון לפני להשמיד את כל העמים הבאים על ירושלים, אשפוך על בית דוד ועל יושבי ירושלים: (י) רוח חן, שישימו את לבם למלוך חן בעיני. ותחנונים, גם הוא מלשון חן, ע"מ תמרורים, וכמו שכתב רש"י ז"ל: שיעלה על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני, רוח טלנ"ט בלע"ז (והוא טחלענט, גייסטעם קרחפט בל"ז). והביטו אלי את אשר דקרו, שאם יזדמן שידקרו החויצים לאחי' אחד מהם כמלחמה, יתמהו על זה והביטו אל ה' להתפלל לפניו, וספדו עליו מספד רב כמספד על בן יחידי ועל הבכור (מדברי הרד"ק). ויתכן עוד בלשון הכתוב, שהנביא יבשר, כי יהפוך להם לב טהור, לדעת את ה' ואת דברו, וינחמו על מעשיהם הרעים אשר עשו בימים הרחשוניים להקשות את עורפם נגד דברי ה' אשר שלח אליהם ביד עבדיו הנביאים, ולא אבו שמוע למלותיו, כ"ש מאשר בו והרגו את הנביא או את הכהן אשר הוכיחם, ולכן אמר והביטו אלי, כלומר אל נביא כמוני היום, את אשר דקרו ברוע לבבם וספדו עליו, יעשו עליו מספד ואבל נגד, כאשר על הלדיק אשר נשפך דמו ונהרג על קדושת השם. ופעל דקרו מורכב מעבר ועתיד (דען זיא ערשטאכען האבען וואלטען). והמר עליו, יבכו עליו בכי תמרורים: (יא) הדדרמון בבקעת מגדון, ידוע הי' אצלם, ולא רחינו זכר מזה במקרא (רד"ק וראב"ע):

(יג) וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת
מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־
דָּוִיד לְבָד וְנָשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת
בֵּית־נָתָן לְבָד וְנָשֵׁיהֶם לְבָד:
(יג) מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד וְנָשֵׁיהֶם
לְבָד מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי לְבָד
וְנָשֵׁיהֶם לְבָד: (יד) כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת
הַנִּשְׁאָרוֹת מִשְׁפָּחֹת מִשְׁפָּחֹת
לְבָד וְנָשֵׁיהֶם לְבָד:
יג (א) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר
נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיוֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלַם לְחַטָּאת וּלְנִדָּה: (ב) וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־
הָאָרֶץ

טהאלע מגירון. (יב) דאז גאנצע לאנד ווירד טרויער אנלעגען, יערע פאמיליע בעזונדערס; דור'ס פאמיליע בעזונדערס, איהרע ווייבליכען בעזונדערס; נתן'ס פאמיליע בעזונדערס, דערען ווייבליכען בעזונדערס; (יג) לוי'ס פאמיליע מיט איהרען ווייבליכען בעזונדערס; שמעי'ס פאמיליע מיט איהרען ווייבליכען בעזונדערס; (יד) זאך אלע לעגאך איבריגען פאמיליען; איממער יערע פאמיליע בעזונדערס, איהרע ווייבליכען בעזונדערס. —

יג (א) צור זעלביגען צייט ווירד פיר דאז הויז דויד'ס אונד פיר ירושלים'ס איינוואהנער אין קוועלל ענטשפרינגען צור ענטזינדיגונג אונד צור רייניגונג. (ב) דער גענצען נאמען, שפריכט דער הערר צבאות, טילגע איך דאן פאן דער ערדע הינווג, נ"ע מאנד

ר ש"י

דשחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בן טברימון בגמות גלעד שנ' (מלכי' ח' כ"ב) ויעבור הרינה בממנה והוא הכסד, וכמספרת דיקחיהו בר חמון דקטל יתיה פרעה חגירח בנקעת מגידו שנאמר (ד"ה ג' ל"ה) ויקונן עס ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיה' וגו': (יב) בית נתן. הנביא. וי"ח נתן בן דוד כמו שנאמר (שמואל ח' ה') שמוע ושובב ונתן ושלמ': (ג) בית לוי. הכהנים והלויס: משפחת השמעי. שמוע בן דוד בתחלה בלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כ"ח ואחת: (יד) כל המשפחות הנשארות. לבית דוד: ונשיהם לבד. משום לניעות למה משפחות הכהונ' והמלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמ"ש בראש הספר אלה שני בני היצהר העומדים על יהון כל הארץ:

יג (א) לחטאת ולנדה. לחדיותה וכן ת"י ולשנוק לחוביהון כמו למדבן נמי לחדיותא ובקטס תורתא

ב א ו ר

(יב) בית נתן, נתן בן דוד, וכן שמעי כמוכר בד"ה (ג' ה'): (יג) משפחת בית לוי, משפחה גדולה ומשובה ביותר:

יג (א) יהי' מקור נפתח, ע"ד משל, כמו וזרקתי עליכם מים טהורים (יחזקאל ל"ו כ"ה) וכמו שנאמר להלן יצאו מים חיים מירושלים. להטאה ולנדה, ת"י לשנוק לחוביהון כמה דמדכין נמי

הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־
הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה
אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ: (ג) וְהָיָה כִּי־
יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו
וְאִמּוֹ יְלָדָיו לֹא תִחְיֶה כִּי שֶׁקֶר
דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ
וְאִמּוֹ יְלָדָיו בְּהִנָּבְאוֹ: (ד) וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ
מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ
אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ: (ה) וְאָמַר
לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה
אָנֹכִי כִּי־אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי:

מאַנד זאָלל איהרער מעהר
ערוועהנען; אייך דיא פַּאַלשען
פּראָפַּעטען אונד איהרען אונ־
הייל־גען נייסט, שאַפַּע איך
אויס דעם לאַנדע. (ג) וואַנטס
ל דאַן יעמאַנד נאָך צו פּראָפַּע־
צייהען, זאָ ווערדען זיינע איי־
נען עלטערן, זיא, דיא איהן
ערצייגט, צו איהם שפּרעכען:
דוא האַסט דאַז לעבען פַּער־
ווירקט, ווייל דוא אינוואַהר־
הייט אין דעם עוויגען נאַמען
פּערהיסען; יאַ דורכבאָהרען
ווערדען זיא איהן, זיא זעלבסט
דיא איהן געזייגט; ווען ערם
דעננאָך וואַגט צו פּראָפַּעצוי־
הען, (ד) אַלסדאַן ווערדען זיך
דיא פַּאַלשען זעהער שעהמען
מיססען איהרער אייננען פּרא־
פַּעטישען געזיכטע וועגען,

ואמר

וועדען ניכט מעהר אין איינען פּראָפַּעטען־מאַנטעל זיך הילללען, אים טריגליכע רעדען צו
פַּערבריטען; (ה) פַּיעלמעהר ווירד יעדער פַּאָן איהנען איינגעשטעהן: איך וואַר ניעמאַלס
איין פּראָפַּעט! איין אַקקערסמאַן בין איך, וואָצו מאַן מיך פַּאָן יוגענד אויף בעשטיממט
האַט־

ר ש י

תורתן דחטאתן: (ב) וגם את הנביאים. נביאי שקרן: רוח הטמאה. יל"ה: (ד) אדרת
שער. כן דרך מסיתים ומדיחים מתעטפים בטליתם בחילו הם לנשים נדיקים למען יקובלו
מעשיהם: (ה) כי אדם הקנני. פתר נו מנחם לשון מקנה לאמר כי לקני בשאר כל אדם
שלינו

ב א ו ר

נמי לדיוקא דקאמר דחטאתן, והוא כמו למי חטאת ולמי נדה: (ב) ולא יזכרו עוד,
כי תמלא הארץ דעה וכולם יכירו כי העלגים שוא והבל המה. את הנביאים, ת"י נביאי שקרן.
ואת רוח הטמאה, יגנה נו את הרוח לשבר נפשי נביאי שקר, היפוך רוח הקדש השורה על
נביאי האמת: (ג) כי ינבא איש עוד, לפי ערכ עוד הים לא לנו להתנבאות כזנים. ואמרו
וגו', כל כך יתהפכו את הטבע ואת האמת עד כי עיניהם לא תחוס על בניהם יונאי חלליהם
הנוטים מדרך האמת. ילדיו, לתוספות בחור (רד"ק): (ד) יבשו הנביאים איש מחזונו,
בחדש המתביים לפי נתגלה תרמיתו לעיני כל, כן יבושו מחזיונות שוא ומדוחים, לשבר נברו
לכל הים. ולא ילבשו אדרת שער, כדרך נביאי שקר להתעטף באדרת שער ולהתרחות למנשים
נדיקים וחסידים. למען כחש, שיקבלו הנבואות דבדי כחשיהם. ויתכן עוד ענינו, כי ידוע
שאדרת שער הוא לבוש מיוחד לנביאים, ואדרת אליהו יוכיח (עיין מלכים), ולכן יאמר שלא
ילבשו עוד נביאי שקר אדרת שער להתרחות בנביאי האמת לבלתי לרמותם בדברי נבואתם
הבדויים: (ה) ואמר, כל מ' יודה לאמר, כי חין עסקו בדברי נבואות, כ"ש הוא מיועד
לעבוד את האדמה. כי אדם הקנני מנעורי, מלשון ה' קנני, כלומר לעסק זה הקנני ויעדני
מנעורי

(ו) וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאֹהֲבָי: (ז) חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־גֶּבֶר עֲמִיתִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת הַךְ אֶת־הָרֹעֶה וּתְפוּצֶינָה הַצֹּאן וַהֲשִׁבֹתִי יָדִי עַל־הַצְּעָרִים: (ח) וְהָיָה בְּכָל־הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרֵתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ: (ט) וְהֵבֵאתִי

את

(ו) פֿראַגט מאַן איהן: וואָהער דיא וואונדען אַן דען העָנדען? זאָ שפּריכט ער: איך וואַרד זאָ אים הויז מיינער געליעבטען ערציעהער גֶעצִיכטיגט! — (ז) אויף, ראַכשווערדט! ערהעבע דיך אין בער מיינען הירטען, איבער דען מאַן, דען איך מיר צוגעזעלט, שפּריכט דער הערר צבאות; אויף! הויע דען הירטען נידער, דאָס דיא הערדע צערשטרייעט וועדע — דאָך דיא שוואַכען לעממער וועדע איך אונטער מיינען מעכטיגען שוטץ אויפֿנעהמען.

(ח) זאָ ווירדם אים גאַנצען לאַנדע זיין, שפּריכט דער עוויגע; צוויא טהיילע (דער מיכווסה־נער) וועדען אויסגעראָטטעט, הינגעראַפֿפֿט, דער דריטטע נור בלייבט איבריג. (ט) אַבער

אויך

רש"י

שלחו עוסק בנביאות הפקידני מנעורי לשמור את מקנהו: (ו) בין ידיך. בין כתפיך שם מלקין עובדי עבירה: בית מאהבי. שכר להונני והוכיחוני לדרך הישרה: (ז) חרב עורי על רעי. על שר שהפקדתי על בני גלותי: ועל גבר עמיתי. שחברתיו אליו לשמור לאחי כמוני: הך את הרעה. את מלך גבול רשעה: ותפוצין הצאן. הנכנסים תחת ידו: והשיבתי ידי. ואשב מכותי שנית: על הצערים. על השלטונים הצעירים מן המלכים. וי"ת ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניה ותרגם על הזוערים ממונים מעכ"ו והנייס להס וכת"י המקרא הזה נעכ"ו מרבה לתגלח על מלכה ועל שלטונה חבריה דכותיה דדמי ליה לומר ה' לנחות קטול ית מלכה ויתבדרון שלטוניה ואין ל' התרגום הזה נופל על ישראל שלח מלינו במקרא ובתרגום שלטונין ניסראל אלא מלך ושרים ותרגם שלה' רבנין (מהר"י): (ח) והשלישית יותר נה. יתגיירו ויחיו: (ט) והבאתי את השלישית באש. ואעביל ית תילתא בעקא בגוא דאתא אסנלו ויאתו מקלת

באור

מנעורי, וטעם אדם ע"ש אדמה. ולדעת המפרשים הקנני מלשון מקנה לאחי: (ו) ואמר, השואל. מה המכות וגו', כלומר אם כן אלה עלה לבך להתנבאות, על מה הוכית בין ידיך, ובודאי יסרוך לניך ולמך אלא תתנבא עוד? אשר הכיתי בית מאהבי, אין המכות האלו בעבור נבואתי, כ"א יסורים של אהבה הם, אשר אחי ומורי הכוני ללכת בדרך הטוב והישר. ואין היעוד הזה סותר לדברי יואל שאמר (ג' ה') ונבאו בניכם ובנותיכם, כי אם דבר על הנבואה האמתית שתשוב לעם ישראל בעתיד, ע"ש: (ז) חרב עורי, התפללות נפש הנביא לקרוא חרב נוקמת על הרועה אליל אשר אזב את הצאן, כלומר אזן לקול נביאי שקר. ועל גבר עמיתי, המנהיג והשופט יכונו בשם אלהים בידוע, ולכן יכנהו פה גבר עמיתי, שהוא קרוב בעינינו לאל ית' המנהיג את כל ברואיו. הך את הרעה, הזה המתעה את בני מרעיתי ע"י הנהגתו הנפסדה. ותפוצין הצאן, הטעם, למען יפוצו מפניו, ויהיו כצאן בלי רועה. על הצערים, עניני אך על בעירי הצאן החלושות והתומללות תמיד עין פקודתי לשמרם מכל מכשול ונזק: (ח) והי' בכל הארץ, על דרך זה שאמר בפסוק שלפניו, כלומר פי שנים יכרתו וינועו, והשלישית יותר נה: (ט) והבאתי את השלישית באש, הוא משל על הצרות והיסורין המצרפים את לב האדם

כאש

אֶת־הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ וְצָרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כְּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהָי׃

אויך דיעזען דריטטען ברינגע איך אינם פֿייער, לייטערע איהן, וויא מאן זילבער לייטערט, פריפֿט איהן, וויא מאן גאלד פריפֿט; דיעזער בעטהעט אין מיינעם נאמען, אונד איך ערהאָרע איהן; פֿאָן איהם שפּרעכע איך: ער איזט מיין פֿאָלק, אונד ער נעננעט מיך: מיין הערר! מיין גאָטט!—

יד (א) הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ (ב) וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלַ͏ִם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תְּשָׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר׃ (ג) וְיָצָא יְהוָה

יד (א) זיעהע דער טאָג דעס עווינגען ערשיינט, אונד דיינע ביטע (ירוזלים) ווירד אין דיינען רינגמויערן פֿערטהיילעט. (ב) אַללע נאַציאָנען פֿאר־זאַממלע איך נאַך ירושלים צור בעלאַגערונג, דיא שטאַדט ווירד עראָבערט, דיא הייזער ווערדען גענפלינדערט, דיא וויבער ענטעהרט, דער איינע

תשכבנה קרי ונלחם

וואָהנער העלפֿטע ווירד געפֿאַנגען ווערדען; נור אין שוואַכער אַבערעסט זאָלל דער שטאַרט ניכט ענטריסטען ווערדען; (ג) דען דער עווינע טריטט הערפֿאָר, קעמפֿפֿט זעלבסט

ר ש "י

הגרים בגרת מבלי שלמזיח ומלחמת גוג מגוג עם ישראל ומשם ינחנו כי גירי לחמת הם כי הרבה מן המתייהדים תחלה ישובו לסורם יתחברו עם גוג כמו שמלינו בחגדה: והוא יאמר ה'. כשיתפללו יתפללו לה' ולא לאלהיהן הראשון:

יד (א) הנה יום בא לה'. מניד להקב"ה: וחלק שללך בקרבך. שלל שתשללו מעכו"ם יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלים: (ב) ויתר העם לא יכרת. לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות מהם ולשסות הנתיים כדי שלא יהא להם פתחון

פה

באור

כאן מלרף הזהב והכסף להוליא הסגים, והשאר יהי' טהור מזוכך, כן לשער את הרעים מתוכם, והשאר קדוש יאמר לו, כמו שמסיים, והוא יאמר ה' אלהי, שיביר החמת ללכת בדרכי האל הטובים והישרים:

יד (א) הנה יום בא לה', נמשך עם הקודם, שאמר כי שני שלישי העיר יכרתו וחלק ת' ימלט ועתה בחר לזה יהי' זה. וחלק שללך בקרבך, ת"י ויפלגון בית ישראל נכסי עממיא בגויך ירושלים. ולדעתו טעם שללך, השלל אשר יהי' לך לנזה מאת העמים; ולדעת הרד"ק מוסב על ירושלים, כי שלל העיר תחלק בין העמים. ובחמת שכוונת וחלק משתמעת לתרי לסי, כי הוא מבנין שלא נזכר שם פועלו מי ומי המחלק, וטעם הכתוב כי בתחלה יחלקו הגוים שלל ישראל, ולבסוף בשימותו החויבים במגפה, יהי' השלל ליתר עם ישראל הנמלט בתוך העיר: (ב) ויצא רצי העיר בגילה, כמו שאמר פי שניס יכרתו ויגועו. ויתר העם לא יכרת, כי השלישית יותר בעיר: (ג) ויצא ה', לפני השאירית הזה שזכר, ונלחם

להם

וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ
בְּיוֹם קְרָב: (ד) וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־
הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־
פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר
הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ מִזְרָחָה וָיָמָּה גֵּיא
גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר
צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: (ה) וְנַסְתֶּם
גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־
אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי

הרעש

זעלבסט מיט דיעזען פֿעלקער־ן,
וויא ער איינסט קעמפֿטע אַם
טאָגע אין יענער שלאַכט.
(ד) זיכטבאַר ווירד דאָן זיינע
אֶלמאַכט אויף דעם אֶהל־
בערגע פֿאָר ירושלים צו־ מאָר־
גענזייטע; ד׳עזע־ ב׳ערג ווירד
נאָך זיינער גאַנצען לענגע פֿאָן
מאָרגען ביז אַבענד איינען ריס
בעקאָממען, אונד איין זעהר
גראָסעס טהאַל בילדען; דעס
בע־גענס איינע העלפֿטע נאָך
מיטטערנאַכט, דיא אַנדע־ע
נאָך מיטטאָג ענטוויי־ען;
(ה) דאָן שליעסט זיך דיעס

טהאַל וויעדער צוישען דען בערגען, שטייגט וויעדער עמפּאָר ביז צו דעם בערגעם ריק־
קען — — א׳הר אַבער פֿליעהעט דאָן, וויא איהר איינסט פֿאָר דעם ערדבעבען פֿלאָ־

העט

ר ש ״ י

פה לחמר לך למלחמה בלחו כי אם להתחזק בלחמו: (ג) כיום הלחמו ביום קרב. כיום לחמותיה קרב על ימיו דסוף: (ד) מחציו. מחלציתו: מזרחה וימה. מן המזרח למערב כמו שמסיים והילך: ומש חצי ההר לפונה וגו׳. חציו הלפוני ימוש ממקומו וימשך לכד לפון וכן מלינו (חבקוק) נגבה לכד דרו׳ ויהיה הגיא ביניהם רחבו למזרח וסופו למערב: (ה) ונסתם גיא הרי. י״ת ויסתתים: גיא הרי. לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר שבלפון ובין הר הזיתים שבדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים לכל הרי שבלפונו יסתתם הגיא שביניהם וכן בדרום: כי יגיע. גובה גיא שהיה בין ההרים: אל אצל. אל לכל. אל גובה רחבי ההרים שמכאן ומכאן וכן תבנו מנחם (יעבי׳ מ״ח) ומלילה קרחתיך ופירושו לי גובה: ונסתם. ברחותכם המוף הגדול הזה: כאשר נסתם מפני הרעש. (עס) וינוסו לחמות הסיפים ביום שנתגלע עוזיה: כל קדושים.

מלאכים

ב א ו ר

להס גנוים הלובחים החלה. ביום קרב, היהוע, על ים סוף שיהי׳ ה׳ נלחם להם: (ד) ועמדו רגליו וגו׳, המשיל לת ה׳ ית׳ כאדם לנחת העומד על ראש ההר סמוך למערבה, שעל פיו יכלו ועל פיו יבוחו לגבורה ולמלחמה, וזה שת״י ויתגלי־ בגבורתי׳ בעדנת ההיא על טור זיתא, כוונתו לסלק הגשמות מכבודו ית׳, ועפ״ז תרגמתי. ונלחמת מלילת ועמדו רגליו, מכוונת מאד עם העניו הנמצל, כמו שכתב הרב המורה (חלק ח׳ פ׳ י״ג ו״ח) שטעם ועמדו רגליו הוא קיום שבועתיו, כי יהם החמ־ייס אל הסנה התכליתית הוא כיהם הגוף אל הרגל, והבן. ונבקע הר הזתים, ע״י ירידת הגס עליו. גיא גדולה מאד, שיהי׳ חצי בין שני הנקנים. ומש, ת״י ויתלע, כלומר שיעתק ההר חציו לצפון וחציו לדרום: (ה) ונסתם, ת״י ויסתתים מילת לטורת, כמו ונסתם נשקל נפגל, ועצמו, שההר לחרי נקיעתו יסתם כגרחצונה ולא כדרך נקיעת הארץ בטבע, אלא יסתם לחיב. כי יגיע גי הרים אל אצל, כלומר העמק הנעשה בתחלה בין שני חלקי ההר, יגיע מיד אל המקום הגבוהה שבהר, ולא יוכר עוד מקום הנקוע. אצל, ענינו גבוה, כמו ואל אלילי בני ישראל (מדברי הרד״ק). והרי והרים לחד הוא בענין, כמו וקרע לו חלוני וכדומה, ומוסב על הר הזתים אזכר, וכנוי הרבים על שני חלקיו. כאשר גם זם, כלומר כחזר גסו חנותיכם, ביחי עוזיה מלך יהודה (עיין בחור עמוס

תרגום אשכנזי קפר

הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ׃
(ו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר
יְקָרוֹת יִקְפָּאוֹן׃ (ז) וְהָיָה יוֹם־אֶחָד
הוּא יִוָּדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־
לָיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר׃
(ח) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־
חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם
הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן
בַּקַּיִץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה׃ (ט) וְהָיָה יְהוָה
וקפאון קרי למלך

העט אין דען צייטען עזה'ס,
קענינם פֿאָן יהודה — אין דיע־
זער וועטטער = ערשיינונג ציע־
העסט דוא פֿאראיבער, עווי־
גער! מיין נאָטט! בענלייטעט
פֿאָן אַללען דיינען הילינען.
(ו) אַן דיעזעם טאַגע — ניכט
העללעם ליכט, ניכט טיעפֿע
פֿינסטערנים העררשט דאַן —
(ז) עם איזט אין זאָנדערבאַרער
טאַג, דעם עוויגען אַלליין בע־
וואוסט, ניכט טאַג, ניכט
נאַכט — דאָך גענען אַבענד
בריכט העללעם ליכט הער־
פֿאָר — (ח) אַן דיעזעם טאַגע
שטרעמט לעבענדיגעם וואַס־
סטען, שטרעמט אונאויפֿגעהאַלטען בייא פֿרעשט אונד היטצע. (ט) דאַן ווירד דער עווי־

סער אוים ירושלים, איין טהייל נאַך דעם מעערע צו אָסטען, איין טהייל נאַך דעם צו וועי־

ר ש "י

מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון. י"ת לא יהי נהורא אלהין עדי וגליד. לא יהי נהורא. לא יהי' אור נוגה כי יקרות וקפאון יהיה. יקרות ל' יקר כריס (תהלים ל"ז) הוא כמין אור הנראה אחרית על ההריס וכלה והולך. וקפאון קפוי וחזוק ועב כקרח שנקפה ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י'): (ז) והיה יום אחד. והיה הדבר הזה יום א' מיומו של הקב"ה הוא היום יודע שהוא להכנת יעשו של הקב"ה: לא יום ולא לילה. לא אור נוגה כאור של ע"הכ שנאמר (ישעיה ל') ואור החמה יהיה שבעתי' כאור וגו' ולא לילה ולא עת לרה בכרת שיעבוד המלכיות שמקד' שימות משיחנו יהיה ואין בהם שיעבוד: והיה לעת ערב. קודם שיגמרו חלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא בנהור יומם ולא בקבל לילי: (ח) והיה ביום ההוא. כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב ילכו מיס חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אות' בקיעה עד היס הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה

ב א ו ר

ע' ע'). ובא ה' אלהי, ר"ל בתוך הרעש הזה יגוף ויגלה ה' עם רבבות קדש מלאכיו עוזי ולוזו. עמך, מוסב על ה' כת"י: (ו) והי' ביום ההוא, הפסוק הזה נמשך למעלה על פסוק ע' שדבר עוד מן המאורע ביום ההוא, ומתוך שהזכיר היום, נחר מיד סגולותיו שהתיחד מבין שאר הימים בזכיות מהותו, שלא יהי' כלו אור וכלו חושך, וזה טעם אור יקרות, כלומר נהיר. וקפ־ון, לשון קפוי ועבה, ולזה יהי' המאמר מן ולא יהי' שבפסוק זה עד והי' ביום ההוא שבפסוק ע' כמו מאמר מוסגר: (ז) יום אחד, מיוחד, ולפי שני לו בימי הבריאה. הוא יודע לה', כלומר לפיכותו יהי' נודע ה' לבדו. לא יום ולא לילה, לא כלו יום ולא כלו לילה, כלומר לא יהי' כלו היה ולא כלי רוחה. והי' לעת ערב יהי' אור, התשועה ליתר העם: (ח) והי' ביום ההוא, לתריבות הדבריס הקודמים חזר ואמר והי' ביום ההוא. יצאו מים חיים מירושלם, משל לתורה האמתית שתתפשט על כל הארץ, וכמו שנאמרתי למעלה (י"ג). חים הקדמוני, יס המלח למזרח א"י. הים האחרון, הוא יס הגדול למערב א"י. בקיץ ובחרף יהי', שלא יבשו מפני החום ולא יקפיאו מפני הקנה, כ"א יזלו תמיד מבלי הפסק: (ט) והי' ה' למלך, נאור הקודש כי הכרת האמת תתגלה בכל הארץ עד שידעו כלם את ה'

לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃
(י) יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע
לְרִמּוֹן נֶגֶב יְרוּשָׁלִַם וְרָאֲמָה
וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ לְמִשְׁעַר בִּנְיָמִן
עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן עַד־
שַׁעַר הַפִּנּוֹת וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד־
יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ (יא) וְיָשְׁבוּ בָהּ וְחֵרֶם
לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם
לָבֶטַח׃ (יב) וְזֹאת תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה

אשר

תרגום אשכנזי

עוויגע אלס קעניג דער גאנצען ערדע אנערקאננט. אייניגעם וועזען! אייניגער! ווירד אללע מיין זיין נאמע זיין׃ (י) דיא נאנצע נעגענד אומהער־ איזט עבענע ראן, פאן גבע ביז רמון, וויא ירושלים׳ס מיטטערנעטליע זיטע; דיא שטאדט אלליין ראגט הערפאר, בלייבט אונערשיטטערט אייף איהרעם פאריגען זיטץ פאם טהאר בנימין ביז צום אלטען טהאר, דאו טהאר פנים, פאם טהורם חנאל ביז צו דען קעניגליכען גרובען. (יא) רוהיג וואהנט מען נון אין איהר, צערשטערונג דראהט

פערנער נימט, דען ירושלים שטעהט פעסט אונד זיכער. (יב) דאך פאלגענדעם איזט דיא פלאגע

ר ש "י

וחליו יפנה למערב חל יס המערבי הוא המעיין שניבע (יואל ד׳) ומעיין מבית ה׳ יצא הוא הנחל שניבע (יחזקאל מ"ז) וימד אלף ויעבירני במים וגו׳: (ט) והיה ה׳ לאחד. שכל העכו"ם יהיו מודים לו שהוא לאחד ואין עמו אל נכר: ושמו אחד. שיהא שמו נזכר בפי כולם: (י) יסוב כל הארץ יהפך להיות כל הארץ: כערבה. ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתרומה גבוה על הכל: מגבע לרמון נגב ירושלם. שניהם בתוספתא דסוטה לנגב ירושלים מישור הוא וגבע רימון טרשין וקרקעין וכן פתרונו מגבע לרימון שהוא מקום הרי׳ משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור ויהיו דומין לנגב ירושלים שהו׳ מישור: ורוממה. מתוך שכל סביבה מישור תרומה היא גבוה: ויושבה תחתיה. במקומה: עד שער הפינים ומגדל חנאל. גם הוא במקומו ומשם ימשך חומך העיר עד יקבי המלך ת"י שיחי מלכא פוציי"ן בלע"ז כמו שיחין ומצרות וכן כל יקבים שבמקרא ל׳ שיחין הם בור שלפני הגת שהיין זב לתוכו. ומדרש אגדה יקבי המלך יש לוקיינוס שמגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שחקבם מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד:

ב א ו ר

ויכירו מלכותו וגדולתו. ביום ההוא יהי׳ ה׳ אחד, שיכירו כולם אחדותו. ושמו אחד, ידוע כי השם יורה על מהות הדבר, ונידיעת השם יודע עצמותו, (עיין ס׳ נת"ה על הפסוק וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו, ועל הפסוק מה שמו ומה שם בניו אם תדע). ולהיות כי ההצנות מה׳ ית׳ יאתנו נבוי אדם, לכן יאתנו ג"כ שמותיו, כ"א לפי הצגתו, וזה שאמר, כי לעת ההיא שיכירו כולם את אמתתו יהי׳ שמו אחד, ודע זאת: (י) יסוב כל הארץ, כל הארץ סביב לירושלים שהיא עתה הריס סביב לה, תהי׳ לו מישור כערבה, והעיר תרום ותגביה על כל הארץ ותהיה גבוהה לעין כל (מדברי הרד"ק). מגבע לרמון נגב ירושלם, מגבע לרמון (כלומר עד רמון) שהוא מקום הריס משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור, ויהיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור (מרש"י). וראמה, בהרלות החל"ף המשך, כמו וקלס שמון, חלק שהחל"ף משם נחה (מרד"ק). תחתיה, במקומה הרשון, וזה שנאמר למשער בנימין עד מקום שער הרשון שהוא שער הפנים, והוא הנקרא בירמי׳ שער הפנה. יקבי המלך, מן

גורן

אֲשֶׁר יִגַּף יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים
אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל־יְרוּשָׁלִַם הָמַק
בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו
תִּמַּקְנָה בְּחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק
בְּפִיהֶם: (יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
תְּהִיֶה מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה
בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ
וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ: (יד) וְגַם־
יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִַם וְאָסַף
חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב זָהָב וָכֶסֶף
וּבְגָדִים לָרֹב מְאֹד: (טו) וְכֵן תִּהְיֶה
מַגֵּפַת הַסּוּס הַפֶּרֶד הַגָּמָל
וְהַחֲמוֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת:
(טז) וְהָיָה כֹּל־הַנּוֹתָר מִכֹּל־הַגּוֹיִם
הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִַם וְעָלוּ מִדֵּי
שנה

תרגום אשכנזי קפה

פלאגע, וואמיט דער עוויגע
דיא פעלקער היימזוכען ווירד,
דיא איבער ירושלים הערגע־
צאגען. שטעהענד ווירד דער
קערפער איהנען שווינדען, דיא
אויגען אין דען העהלען, דיא
צונגע אים מונדע איהנען
שווינדען. (יג) ענטשטעליך
גראם ווירד דיא פערווירונג
פאם עוויגען איבער זיא זיין;
ווירד פרייגדעם האנד דעם
פרייגדעם שטיצע זיין, זא
ווירד עבען דיעזעם פרייגדעם
האנד איהן ניעדערשטירצען.
(יד)(ווירד דאך זעלבסט יהודה
שטרייטען ווידער ירושלים,
ביז דאז גוט אללער נאציאנען
רינגם אומהער אין איהר פער־
זאממעלט איזט, גאלד אונד
זילבער אונד קליידונגסשטיקע
אין גראסער מענגע.) (טו) עבען
זא ווירד אויך איין פיעהשטער־
בען זיין, מוילטהיער אונד ראם
אונד קאמעל אונד עזעל, אל־
לעם טהיער אין דיעזען לאגערן

שטירבט הין אויף פארגעדאכטער ווייז. (טז) וואס נון פאן אללען דען פעלקערן אם לע־
בען בלייבט, דיא גענגען ירושלים אויסגעצאגען זינד, דיא ציעהען דאן הינוף פאן

יאהר

ר ש "י

(יב) המק בשרו והוא עומד. זה ניפול לחברים: (יג) תהיה מהומת ה' רבה בהם. לערבב מחשבתם להפכם לשנעון: והחזיקו איש יד רעהו. יתחז בו להרגו: ועלתה ידו. כל לקליס גבר: (יד) וגם יהודה. על כרחה תלחם על ירושלים: (טו) כמגפה הזאת. המפורשת למעלה המק בשרו:

לת

באור

גורן ויקב. יקבי, פום"יין בלע"ז (כ"ל פאסעס, גרובען בל"ה) (רש"י): (יב) והוא עומד על רגליו, בשהוא בחיות העמידה והבריאות: (יג) והחזיקו איש יד רעהו, כל עוד שיהי' האחד מחזיק יד רעהו לתמנו, זה יריס ידו להפילו חרן, כ"כ תהי' המהומה בהם, שלא יכירו איש את אחיו ואת רעהו: (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים, כאשר זכר לעיל (פרשה י"ב), ועניינו אף בני יהודה הלוחמים בע"כ על ירושלים, כאשר ירצו מגפת העמים יאספו כל חיל הגויים שהם בסף ובגדים, ואת"כ יבואו יושבי ירושלים לבוז גם הם (מרל"ק): (טו) וכן תהי' מגפת הסוס וגו', בלשון זה שימותו הגויים, ימותו ויגועו גם כל הבהמה אשר יהי' במחנה, ולא יבוזו להם,

שָׁנָה בְשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת וְלָחֹג אֶת־חַג
הַסֻּכּוֹת: (יז) וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה
מֵאֶת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־
יְרוּשָׁלַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם:
(יח) וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־
תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם
תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחַג
אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת: (יט) זֹאת תִּהְיֶה
חַטַּאת מִצְרַיִם וְחַטַּאת כָּל־
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחַג אֶת־
חַג הַסֻּכּוֹת: (כ) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
על

תרגום אשכנזי

יאהר צו יאהר, דעם עוויגען צבאות, איהרעם קעניג, צו הולדיגען, אונד דאז לויבהיט־טענפעסט צו פייערן: (יז) אונד וועלכעם פאן דען גשלעכ־טערן דער ערדע ניכט הינויף ויאללט נאך ירושלים דעם קע־ניג צו הולדיגען, דעם עוויג־נען צבאות — אויף אי־הן טרייפ־לע קיין רעגען הערכב. (יח) אונד ווען מצרים ניכט הינויף, דעם אויך זאנסט קיין רעגען פעללט, זא אי־בער־פעללט אברהאם דיא פלא־גע זיא, ויאמיט דער עוויגע יע־נע פעלקער היימגעזוכט, דיא־זויל זיא צור פייער דעם לויב־היטטענפעסטעם ניכט הינויף ציהען. (יט) דיעזעם איזט דיא שטראפע מצרים'ס, יענעם דיא שטראפע אללער איברי־גען פעלקער, דיא צוריק בליי־בען, אום דאז לויבהיטטענפעסט ניכט צו פייערן. — (כ) צו דיעזער צייט ווירד אללעם ביז

אויף

ר ש " י

(טז) לחג את חג הסכות. כמו שפירשו ז"ל במס' ע"ז מלוה קלה יש לי וסוכה שמה כדחיתא בגמרא דחסונה: (יז) הגשם. גשמים ממש להגמיח פירות תרלט ומה רלה לגזור עליהם עלירת גשמים לפי שמלות החג על הגשמים הם ד' מינים שנלולב וניסוך המים לרלות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ולפי המסקפקין בחג הסוכות לח עליהם יהי' הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה: (יח) ולא מספחת מלרים לח תעלה. והן לין לריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה לותה: ולח עליהם. תהיה הגשם שלהם כלומר לח ישקה לותם נילוס וכת"י לח להון יסק נילוס: תהיה המגפה. שם רמז: לחגר יגף ה'. זאת תהיה עונש מלרים ועונש כל העכ"ום במ"ש לח עליהם יהיה הגשם:

על

באור

במגפה הזאת שזכר למעלה: (טז) להשתחות למלך ה' צבאות, שיכירו כל העמים מלכותו ויבינו מדי שנה בשנה להשתחות לפניו ולחוג את חג הסכות, לזכרון לותו היום שהיתה המלחמה בו ורחו נפלאות הגורל ית': (יז) ולא עליהם וגו', וי"ו לתוספת התנאי, חס לח יעלו, לח לח יהי' עליהם הגשם לרוות לת תרלט: (יח) ולא עליהם יהי' הגשם, לעולם, כי הנילוס עולה ומשקה לחמתם, ומלת עליהם תשרת בעבור לחרת, עליהם תהיה המגפה וגו', (מדברי הרחב"ע). וטעם לחר בעבור, וכיוס כן (מרל"ק): (יט) זאת, שזכר תהי' חטאת מלרים, ר"ל ענשם שיסותו במגפה. וחטאת כל הגוים, עונש עלירת הגשם:

על

עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה
וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה
כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃(כא) וְהָיָה
כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ
לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים
וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־
יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה
צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא׃

תרגום אשכנזי קפו

אויף ריא שעללען דער פּפֿער־
דע דעם עוויגען געהיילינט זיין
עם וועדען דער טעפּפּע אים
הויז גאָטטעם זאָ פֿיעל זיין
אַלס דער בלוטבעקקען פּאָר
דעם אַלטאַרע. (כא) יעדער
טאָפּף אין ירושלים אונד יהודה
ווירד דעם עוויגען צבאות גע־
היילינט זיין, אַללע אָפּפֿערער
זעלבסט וועדען קאָממען, זיא
האָלען אונד דאַריננען קאָכֿען
אונד קיין כנעני מעהר אים חויז
זע דעם עוויגען צבאות זיין. —

ר ש " י

(כ) על מצילות הסוס. על הנקיעות שתולין לסוס לנוי בין עיניו לף לותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לפי ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב. מצילות הסוס טינטינ"ר בל"ע: (כא) והיה. הסירות שהם היו לבשן (לת הבשן) לף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים לאבר לפני המזבח: ולא יהיה כנעני. לא יצטרכו לסחורה כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה ננבדי ארץ. ד"א לא יהין כאן עני:

באור

(כ) על מצילות הסוס, מצילות הם הזוגים התלויים בסוס שהם מקשקשים, טינטי"נר בלע"ז (והוא טינטער, קלינגען, בל"ת) (רש"י). וטעם על כאלו יהי' כתוב ומפותח על המצילות, מלות הללה קדש לה', כן יהיו נודעים כי הם קדש (ממד"ק). או טעמו הפוך, מצילות על הסוס, כמו ותשם בפוך עיניה, ואלה הסוסים, לפי אלה שזכר שמתו נמגפה, או סוסי העולים שנה בשנה לחוג את חג הסוכות. והי' הסירות, כלי הבשול יהיו רבים כמזרקים שקבלו בהם הדם, או פירושו שיהי' הסירות גם המה מזהב וכסף כמזרקים, ויורה על רבוי העובר: (כא) והי' כל סיר, שיבשלו הסירות לרוב הזובחים, כי לא יספיקו להם לותן שיהיו בבית המקדש, כ"ת כל סיר בירושלים וביהודה יהי' קדש לה', לבשל בהם הזבחים (רד"ק). ולא יהי' כנעני עוד, לא יצטרך בית ה' עוד לקוצר שימכור שם סירות, כי רבים יהיו המתנדבים והמקדשים (רש"י רד"ק רמב"ע ות"י). —

ספר מלאכי

מתורגם ומבואר

מאת ישראל נייאמאן מכראָי.

ונוסף לו

פירוש רש"י ז"ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

MALACHI.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לנדא.

תרגום אשכנז

א (א) פאר־טראַג דעם וואָר־
טעם דעם עוויגען אַן ישׂרא־
דורך מלאכי.

(ב) איך ליעבטע אייך, שפּריכט
דער עוויגע, „זואָדורך"
פֿראַגט איהר, „צייגטעסט
„דוא דיעזע ליעבע?" איוט
עשו ניכט יעקב'ס לייבליכער
ברודער ערווידערט דער עוויג־
גע, דאָך ליעבטע איך יעקב,
(ג) אונד האַסטע דען עשו,
פֿערווויסטעטע זיין נעבירגע;
פֿערוואַרלטע זיין נעביטה אין
נראָסליכע איינאָדע. (ד) מאַג
אדום איממער איינוועגדען:
זינד וויר גלייך געוונקען, זויד

מלאכי א

א(א) מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל
בְּיַד מַלְאָכִי: (ב) אָהַבְתִּי
אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה
אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב
נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב:
(ג) וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־
הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת
מִדְבָּר: (ד) כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ

זנשוב

ד ש"י

א (א) משא דבר ה'. פור"פורט בלע"ז דבר הנמסר למלאכי לגלות לותו לל בני ישראל: ביד מלאכי. נבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בבריימתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מ"ח) לומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואהב לת יעקב. נתתי לו לת ארץ חמדה לבי לבלות גוים (ירמיה ג') ארץ שלדיון כל לבלות העבו"ם נה: (ג) ולת עשו שנאתי. לדוחפו לל ארץ מפני יעקב לחיו ופנוהג שבעולם מי שים לו שני בנים לבכור הוא נורר לו מנה יפה: ולשים לת הריו שממה. לימן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר לדום רששנו. ושם לומר לדום מתחלתינו רשים היינו לבל מעתה העשרנו מביות ידוללים ונבנה

קרבות

באור

א (א) משא דבר ה', פירש"י פור"פורט בלע"ז (ל"ל פור פארטער, לו טרַגען), דבר הנמסר למלאכי לגלות לותו ליזרלל, (עיין הקדמה). הנה רלה דברי הנביה לל עם ישראל בללי, שהיו מתלוננים בלומרם עזב ה' לת הלרן, לנותינו חטלו ולינס ולנחנו עוונותיהם סבלנו, תחת לשר רלינו דרך רשעים נללה (עיין נחמי' י"ג ל"ג ל"ז), ע"ב הוליחס מלאכי לזמר רלו כי לל כן הוא כלשר דמיתס, כי לתכס להב ולת עשו לח יעקב שנא ויתן לת הרלו שממה לל עולס; לח"ז פנה לל הכהנים מזרתי לל ביקוד, והוכיח לתהס על פניהס גמס שהקריבו לפניו גזל ונעלי מומין לשר לל לרלון יהיו לו, ולנסוף יבוד להוכיח לת כלס על לשר חמדו נשים נכריות נגוד לל נבר, וע"ז גם עזרל ונחמי' הוכיחוס, וחוזר להוכיח לת ישרל על לשר קנשו לת המעשר והתרומה ומלנו להביל לותס לל בית ה': ומסייס בדברי נחמה ויעוד נל עת נרה לרשעי לרץ ויבוטה לבנים לל ה', כלומה הולת ע"ס כלה: (ב) ואמרתם, הנביל ידבר לותס דרך ויכוח בשלה ותשובה, ועל כל דבר מבקש ומלמר ישים נפיהס השלה, כדי להחליט הדבר יותר ע"ס המענה לשר יענה לותם. במה אהבתנו, ע"י מה הרלית לנו להבתך. הלא אח, מיוס ליתס מנתן ונעשו לחיס בחרתי ביעקב ולמלתם בעשו: (ג) ואת עשו שנאתי, על שהרע ליעקב (יחזקאל כ"ס י"ב ל"ה). ואשים לת הריו שממה, ע"י נ"ב (יחזקאל שם). להנות מדבר, לחד הוא עם תנים ועניכו הפוך כי שעורו למדבר תנים: (ד) רששנו, שרשו רשש, ועניכו ריס וקלון. ופי' הכתוב הוא, לל תדמה לדום בנפשה לומר לס בעת נפלו על לרלן עוד נשוב ונבנה מלבות כי לל תהי' להס תקומה ולל ישובו עוד לל ארץ מולדתם. ודע כי בהגלות ישרלל מלרלס, הלך לו יתר הפלטה לשר נשלר מלדוש לשבת לפונה בהרי ישרלל, ושם נמללו עוד בשוב ישרלל מהגלות ועוד לל שבו להיות ממלכה בס"ע, ובימי יוחנן

כ"הג

וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי
אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה
וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם:
(ה) וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם
תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל
יִשְׂרָאֵל: (ו) בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד
אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אֲנִי אַיֵּה כְבוֹדִי
וְאִם־אֲדֹנִים אֲנִי אַיֵּה מוֹרָאִי א
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים
בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ
אֶת־שְׁמֶךָ: (ז) מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי
לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גְּאַלְנוּךָ
בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא:

וכי

תרגום אשכנזי קפח

ערהאלטן אונז דענאך וויע־
דער, בויען דיא טרימטער
וויעדער אויף. דען זאָ שפרי־כט
דער עווינע צבאות: לאַם זיא
איממער בויען, איך רייסע
דאַרניעדער; עווינליך נעננט
מאַן עם שטרעלי־כעם נעביטה
פֿאָלק פֿאַם העררן אין עווינ־
קייט פֿערוונשט. (ה) דיעם
אַללעם זעהן איירע אויגען; א
מעכטעט איהר לויט רופֿען:
האָבנעלאָבט זייא דער עווינע,
דער ישראל'ס גרענצען שיצט!
(ו) דער זאָהן עהרט זיינען
פֿאַטער, זיינען העררן דער
קנעכט; בין איך פֿאַטער, וּא
איזט דיא עהרע? בין איך הערר
וואָ דער נעהאָרזאַם? שפריכט
דער עווינע צבאות, צו אייך
איהר פריסטער דיא איהר מי־
נען נאַמען ענטווייהעט. ,,וּא־
,,דורך ענטווייהען וויר דיינען
,,נאַמען? '' פֿראַגט איהר.
(ז) בעוודעלטעם בראָד לעגט
איהר אויף מיינען אַלטאַר,
אונד פֿראַגט נאָך, אינדעם
איהר'ס צייגט, וויא גלייכגילטיג אייך דעם עווינען טיש וויא, דורך וואַם האַבען וויר דיך הער־
אַב־

ר ש "י

מרנות אלנו: כה אמר ה' וגו': (ה) יגדל ה' מעל לגבול ישראל. ירמה גדולתו מעל לגבולינו להודיע כי מנחנו עמו. וי"ת יסגי יקרת ה' ותפתי ית תחום ישראל: (ו) בן. יש עליו לנהג אב ובן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני איה כבודי: אמר ה' לכהנים הבוזים את שמי: ואמרתם במה בזינו. כלומר ידעתי שתאמרו לי בזיונות לכם. אתם הכהנים הבוזים את שמי: ואמרתם במה בזינו. כלומר וא"ת במה גאלנו לך את לחם מזבחך אני מעיד לכם כי בזיונות גאלתם אותי באמרכם אלמן ה' נבזה הוא בזיון היו לחלוק

באור

כ"ה נבואה כולם תחת יד ישראל, ובניס התיהדו מפחד היהודים עליהם: (ה) ועיניכם תראינה, כל זאת בזכר. ואתם תאמרו, מבנין התוכי, שהי' לכם לגזום לב על חסר הפלח ה' בניכם ובין אדום, ולהודות לה' האוכן מעל לגבול ישראל להיות לו למעון ולמחסה: (ו) ועבד אדניו, ת"י כלנו כתוב יירח את אדוניו וסיפא דקרא שאמר איה מוראי מוכיח עליו. ואמרתם, כלומר בעוד אחר אתם מבזים לא תבזימו לב כי חרפה הוא לו: (ז) לחם מגאל, ת"י קרבן מרוק, וזה התרגום על נעל בעי"ן. ובחמת הל' והע' בני מוכח אחד הם. או האל"ף תמורת הכפל כדרכו לרוב ועשמו כמו גלל, שהוא כולל דבר הנגלל ממקום למקום בנזוי. באמרכם, כלומר

(ח) וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע
וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע
הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ
הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
(ט) וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וְיָחְנֵנוּ
מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם
פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (י) מִי
גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־
תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ
בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה
לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם: (יא) כִּי מִמִּזְרַח־

אַבנעווירדינעט? (ח) וועז
איהר בלינדעם פֿיה צום אָפּ־
פֿער ברינגט, איזט דיעם ניכט
אונרעכט? לאַהמעם אונד זיע־
כעם פֿיה דאַרברינגט, איזט
דיעם קיין איבעל? רייכע
דאָך זאָ עטוואַם דיינעם פֿיר־
סטען, זיהע, אָב ער דיר
גנעדיג זיין, אָב ער דיך
גוט א־יכּנעהמען ווירד?
שפריכט דער עוויגע צבאות,
(ט) „נון פֿלעהט צום העררן,
„דאַם ער אונזער זיך ערבאַר־
„מע:" איהר האַבט מיך זאָ
בעהאַנדעלט, שפריכט דער
עוויגע צבאות, אונד וואָללט
וואָהלגעפֿאַללען פֿינדען?
(י) וואֶר דאָך נור איינער אונ־
טער אייך, דער דיא פֿאָר־
טען פֿערשלאָסע, דאַם מיין
אַלטאַר ניכט פֿערגעבענס בעליכטעט ווערדע. איך האַבע קיינען גענאַללען אַן
אייך, שפריכט דער עוויגע צבאות מאַג קיין אָפּפֿער. אוים אייערן העגדען! (יא) דען האָכ־
גע־

שמש

רש"י

לקלוק לים בחיו במנחות ובקדשים ולמדו מלחר שהוח לסור לנו לקלוק מנחה כנגד מנחה
וזבח כנגד זבח טרף ועמל הוח לקלוק כל מנחה ומנחה נשבל כזית לו כפול המגיע לכל ח' ולחד:
(ח) לין רע. וכי דבר זה לין רע: (ט) ועתה חלו נח פני. ועתה לחם הכהנים העושים הרעה
הזלת לין יעלה נלבבכם להיות שלוחי ישרחל לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זלת הרעה:
היטב. לת פניכם לשמוע תפלה מפיכם ולחון לת שלוחיכם: (י) מי גם בכם ויסגר דלתים.
הלוחי ויקס לים טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הבית לס קרבן תועבה הזה: ולח תחירו
מזבחי חנס. בלחים שלינו מתרלה בהס שהרי לין לי חפץ בכם. ור"ל בת"כ לדם לומר לחבירו
הגף לי לת הדלת הזו לין תובע עליה שכר הדלק לי לת הגר הזה לין שוחל עליה שכר ולחס
מי בכם שסגר דלתי חנס ולח החריתם מזבחי חנס ק"ו שלח עשיתם חנס דברים שדרכן לעשותן

באור

כלומר תלמדו בלבבכם, ומחשבותיכם נכריס ע"י מעשיכם הרעים: (ח) אין רע, לשון תימה,
וכן תרגמתי. גם יתכן שמוסב על בחמרכם, שתלמדו שבלתן ה' לינגו מכובד, ולין רע להקריב
עליו לף בעלי מומין. לפחתך, הנפרד ממך, והוא שם המושל בארץ הקדם, והמנהג שם כל
הקרב לל השר לדבר לחו, מביח דורון: (ט) ועתה חלו נא, דברי העם לל הכהנים תשר
שם הנביח נפיהם דרך התול, כלומר לתם הכהנים השומעים לת דברי המקריב לליכם לומר
כי תתפללו לל ה' בעדנו, ולין תמלח נפשכם לעשות זלת, הלח ה' יעיז לכם מידכם היתה
זלת לי זה הבזיון, ולין תשח פניכם: (י) מי גם בכם, נרלה מדברי הנביח שלמר למטה לתם
קובעים לותי, שלח בלו העם לרלות לת פני ה' ולח הביחו קרבנותיהם ברלוי, והכהנים לשר
תרעה נפשם למתנות כהונה, לקחו מן הבח בידם עור ופסח וחולה לשר לח לרלון הוח לפני ה'
ע"כ לומר הנביח מי גם בכם, כלומר מי יתן שלח תבלו גם לתם ותרמסו מלרי חנס. תאירו,
לח תזיזו על מזבחי לור: (יא) כי ממזרח שמש וגו', כמו שמלינו כי בורש מלך פרס שמלך

נכל

מלאכי א

תרגום אשכנזי קפט

שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי
בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ
לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל
שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
(יג) וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אֹתוֹ בְּאָמַרְכֶם
שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה
אָכְלוֹ׃ (יג) וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה
וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־
הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה
הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר

יהוה

געפריזען איוט מיין נאַמע אונטער דען נאַציאָנען, פֿאָן זאָנענאויפֿגאַנג ביז צום אונטערגאַנג. אַללענטהאַלבען ווירד מיינעם נאַמען גאָפֿפֿערט אונטער גערייכערט, אונד מיט רייַנער אַנדאַכט גאָפֿפֿערט; דען מיין נאַמע איזט גרׂאָס אונטער דען פֿעלקערן, שפריכט דער עווי־גע צבאות. (יג) איהר אַבער ענטוויהט איהן, דורך אייערע רעדען איזט דעם העררן טיש בעוודעלט, וויא פֿער־אֶכטליך שפריכט מאַן פֿאָן זיי־נעם אָפֿפֿער! (יג) אינדעם איהר זאַגט: וועלכע אַרמזעליגקייט! זאָ ווירדיגט איהר עס הראַב, שפריכט דער עווינע צבאות, בריינגט דאַהער גשלעפט גע־רויבטעם, לאַחמעם אונד זיכעם פֿיעה, אונד רייכט עם צום

אָפֿפֿער דאַר אונד דיעם זאָלכטע איך מיט וואָהלגעפֿאַללען אויס אייערן העגדען נעהמען?

שפריכט

רש"י

נשבר לפיכך אין לי חפץ נכס: (יא) גדול שמי בגויים. לפי רבותינו דקרו ליה חלחה דחלהיה לפילו מי שים לו עכ"ום יודע (שים) חלוה שהוח על כולס וכל"מ מתנדנים לשמי. ורבותינו פירשו חלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה בכ"מ וכן כל תפלת ישרחל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י ובכל עידן דחתון עבדין רעותי חנח חקבל בלותכון ושמי רבח מתקדש על ידיכון ובלותכון בקורבן דכי קדמי וכן פירוש המקרח ולמה לחת מחללין שמי והלח גדול הוח בגויים ואני להבתי וחבתי עליכס שבכל מקום שחת מתפללין לפני וחף בגולה מוקטר ומוגש הוח לשמי: ומנחה טהורה. הוח לי כי על ידיכס שמי נורח בגויים ואתס מחללין חותי ואת שמי: (יב) וניבו נבזה חכלו. ניבו של מזבח השגור בשפתותיכס זהו תמיד נבזה חכלו לחס לומרים עליו כלומר בכר הולחתס עליו דבה זו וניב זה החזקתס למזבחי: חכלו. מחכלו: (יג) ואמרתם. הנה מתלחה. בהמה כחוזה ואנו ענייס ואין יכולת להביא למנחר נדרים וכן ת"י הח דחייתינח מל חותנח: והפחתם חותו. זו לחת מי"ח תיבות של תקון סופרים הפחתם חותו חותי נכתב חלח שבינה הכתוב וכתבו חותו. והפחתם והלחנתם ל' מפח נפש (לעיל י"ל) חותי

באור

נכל ממלכות הארץ קרח קול בכל מלכותו לתת מתנות לעולי הגולה להקריב לה': (יב) ואתם, וי"ו מורה על ההיפוך. באמרכם, ע"י דבריכם הנקלים, הנה שלחן ה' מגואל הוא, וע"י ניבו של המקריב, נבזה אכלו, כלומר קרבנו: (יג) ואמרתם, מוסב למעלה, כלומר במה שתאמרו לתת הכהנים. הנה מחלאה, כמו מה תלאה, וכן מַלָּכָם, וענינו כמה גדלה תלאותינו. והפחתם אותו, שרצו נפש, ויונע על כל דברי לענ וקלס, על שהמה מפח נפש לבעליהם. וענינו כל כך תבזו לת מזבח ה' וקרבנותיו, ובהעתקת ע' זקני' נראה שקרחו והפחתי, כאלו אמר ה'

לפניו

מלאכי א ב

יְהוָה׃ (יד) וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בַּעֲדְרוֹ
זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי
מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃

ב (א) וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת
הַכֹּהֲנִים׃ (ב) אִם־לֹא תִשְׁמָעוּ
וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת
כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה
וְאָרַרְתִּי אֶת־בִּרְכֹתֵיכֶם וְגַם
אֲרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃
(ג) הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע
וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ
חגיכם

תרגום אשכנזי

שפריכט דער עוויגע. (יד) פלוך דעם פערשלאגענען גייצהאלזע, דער אין זיינער העערדע איינען געזונדן ווידדער האט אונד אלס געלאבענדער אייגנען צערשטיממעלטען דעם העררן אפפערט. איך בין איין מעכטיגער קעניג, שפריכט דער עוויגע צבאות, האבגעשעצט איזט מיין נאמע אונטער דען נאציאנען.

ב (א) אייך, איהר פריסטער לינט דיעזע פלוכט אב: (ב) דאך געהארכט איהר ניכט, אכטעט ניכט דארויף, מיינען נאמען געביהרליך צו עהרען, שפריכט דער עוויגע צבאות: זא ווילל איך דען פלוך איבער אייך שיקקען, אייערן זעגען אין פלוך פערוואנדעלן. יא דער פלוך איזט אויסגעשפראכען דען איהר אכטעט מיינע עהרע ניכט. (ג) זעהעט, איך פער־

דערבע אייך דיא אויסזאאט, אונד פערבריייטע אונראטה אויף אייער אנטליץ, פאם קאם טה"ע

ר ש"י

לותי ולת זולחני: (יד) נוכל. מתנכל במרמה בדברי שקר לפני לומר לין לי טובה מזו: ויש בעדרו זכר. לול ההגון לעולה והוא נודר זבח משחת: משחת בעל מום כמו (ויקרא כ"ב) משחתם בהם:

ב (א) אליכם. הכהנים לני מלוה המלוה הזאת שלא תקריבו חלה על מזבחי: (ב) ולרותי. וקללתי: לת ברכו־זיכם. מה שלריך לברך לכם הלגן והתירום והילהר: וגם לרותיה ובאמת לין לתלות הדבר על תנאי שתליתי בהם לא תשמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך לני מעתה לרותיה: (ג) וזריתי פרש. של בהמות חגיכם על פניכם כלומר לא תקבלו שכר מאתי

באור

לחזיח בקרבנותיכם ולין לי חפץ בהם: (יד) נוכל, ענינו עושה בערמה כאלו לין לו לאדת טיבה ממנו, וקרוב הוא לכלי העושה ג"כ בערמה ומתרוצץ ויש לו רב. ויש בעדרו זכר, פי' זכר תמים ולמד מענינו. ונדר, ענינו לרור הנודר קרבן וזובח משחת, כ"ל מעוך ובתות ונתוק וכרות לשר עליהם לומר הכתוב משחתם בם. כי מלך גדול אני, לכן הראוי לאול על המנהג לותי מהרה וקללה:

ב (א) אליכם המלוה הזאת, בענין הקרבנות לתת כבוד לשמי, והי' לכם למנוע לת המקריבים מהקריב לפני כאלה: (ב) את ברכותיכם, ע"ד הפלגה, שאקלל לת הברכה עלמה להפוך לותה לקללה. וגם, לאזק הדבר כלומר גזירה יצאה מלפני ולין להשיב, בהיותכם נלאי מזימי' על לב לכבד לת שמי. (ג) גער, ענין השחתה. לכם, בשבילכם. את הורע, שלא תצמח וזריתי פרש על פניכם, ענינו שלשיכם פרי ומלום בעיני רואיכם. פרש חגיכם,

חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃
(ד) וְיָדַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת־
הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־
לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ (ה) בְּרִיתִי
הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם
וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי
שְׁמִי נִחַת הוּא׃ (ו) תּוֹרַת אֱמֶת
הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא
בְשִׂפְתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ
אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ (ז) כִּי־

שפתי

טהע אירער אָפּפֿערטהירע—
דיעס מאַנ אייך דען אויפֿ־
מערקזאַם מאַכען; (ד) דאַס
איהר אינזעהעט, דאַס איך
אייך דיעזעס געבאָטה ער־
טהיילט, ווייל איך מיט לוי
מיין בינדנים ערריכטעט,
שפריכט דער עווינע צבאות.
(ה) יאַ פֿעסט וואַר מיין בונד
מיט אים, איך גאַב אים,
לעבען אונד גליקזעליגקייט,
ער מיר עהרפֿורכט, ער עהר־
פֿירכטעט מיך, דעמיטהינטע
פֿאָר מיינעם נאַמען זיך;
(ו) טרייע לעהרע פֿיהרטע
ער אין זיינעם מונדע, ניע וואַר
פֿאַלש אויף זיינען ליפּפּען;
פֿריעדליך אונד רעכטשאַפֿען
וואַנדעלטע ער פֿאָר מיר אונד בראַכטע פֿיעלע פֿאַם זינדען־וועגע צוריק. (ז) זאָ זאָללטען

שטעטס

רש"י

כ"ף לרעה ולבוזת ואגעור לכם את זרע הזרה: ונשא אתכם אליו. פרש בהמות קרבנותיכם יעלו לחכם אליו להיות זולתים ונבזים כמוהו: (ד) להיות בריתי את לוי. שאני חפץ שתתקיימו את הברית שכרתי לשבט לוי: (ה) החיים והשלום. שנתי לפנחס את בריתי שלום (במדבר כ"ה) והובטח לו ולזרעו לחריו הרי שיהא זרעו בחיים: ויחתם לו. שיקבלם במורא וכן עשו וירחני: נחת. לי תהת נתירא: (ו) בשלום ובמישור הלך אתי. להרן ואלעזר ופנחס וכן בעשה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויכפר אליו כל בני לוי (שמות ל"ב): (ז) כי שפתי כהן. עליהם

מוטל

באור

לתוספת באור, פרש על קרבנותיכ'. והנה זכר עבודת החלמה מתחלת המעשה, והוא הזריעה, עד סוף התחלפות התבוא' במעי הבעל מי לפרש, כי הכל יבחית ויהפכנו לדרכון. ונשא אתכם אליו, העונש הזה יבא לחתכם אליו, כלומר יהיה לכבוד לפנות אל הענין הזה אשר פרחם ממנו עד הנה. ויש לכוון המשך המקרא' על תופן אחר. ועתה אליכם הכהנים המצוה הזאת (לאמר לעם) אם לא תשמעו לתת כבוד לשמי ושלחתי בכם את הקללה, כאשר בחמת גם אחרותיהם עד הנה, והנני מבחית את זרעכם, ופרש חגיגם הבאתי רגעים אזרה על פניכם והוא כמו על גשול קרבנותיהם לפני כבודו ית', כי כמו שמתאר הכתוב הקרבן המובאר והרצוי לפניו במליצת ריח נחוח, כאלו יריח ה' בריחו האיזה העולה מחלקי הנאכר בגע"ת, כן יבוזה הקרבן אשר פגול הוא לא ירצה, בחופן זה, כאלו בזיכול יזרוק את הפרש שהוא החלק הנמאס מהבהמה על פני המקריב, לרמז לו כי קרבנו נמאס ותעוב לפניו. ונשא אתכם אליו, הלא דברי הנביא לכהנים לאמר, שאם תעזו זאת, לדבר לעם בדברים החלה למען בבוד השם, לז יבא ה' לחתם אליו לנבד לחתם בעיני העם, היפוך ממה שאמר למטה וגם אני נתתי לחתכם ובזים ושפלים: (ה) החיים והשלום, הברית אשר בין שנינו, הי' זה, שאני נתתי לו חיים ושלום והוא ירא מלפני ירחת בבוד. מורא, הרחני למורא, כלומר למען תהי' ירחתי על פניו, וכן עשה וירחני. נחת, לשון הכנעה והשפלה: (ז) כי שפתי כהן ישמרו דעת, מבנין התנאי, רחוי לו לשמור דעת.

ואחם

מלאכי ב

שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה
יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־
צְבָאוֹת הוּא: (ח) וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־
הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה
שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר יְהוָה־
צְבָאוֹת: (ט) וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם
נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם כְּפִי
אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי
וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה: (י) הֲלוֹא
אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא אֵל אֶחָד
בְּרָאָנוּ מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו
לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ: (יא) בָּגְדָה
יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל
וּבִירוּשָׁלִָם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ
יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־אֵל

נכר

תרגום אשכנזי

שטעטס דעם פריסטערס וואָר־
טע קעננטנים אויפֿבעוואַהרען!
פֿאָן זיינעם מונ־ע ווירד לעהרע
נעפֿאָדערט, דען איין אַבגע־
אָרדנעטער דעם עוויגען צבאות
איזט ער. (ח) איהר אַבער
וויעלעט פֿאָם רעכטען וועגע,
וויא מאַנכער וואַרד דורך אייך
איררע געלייטעט אים נעזעצ־
צע, זאָ פֿערלעצט איהר מיין
בינדנים מיט לוי, שפריכט
דער עוויגע צבאות. (ט) זאָ לאַס־
סע אייך דען צו שימפף
אונד שפאָטט ביים גאַנצען
פֿאָלקע ווערדען; זאָ וויא איהר
מיינע וועגע ניכט בעאָבאַכ־
טעט, וואָהל אַבער אויף דאַז
אַנזעהען דער פערזאָן אים גע־
זעטצע אַכטעט. (י) וויא! האַ־
בען וויר נכט אַללע איינען
פֿאַטער? שוף אונז נכט איין
גאָטט? וואַרום זאָלל ברודער
נעגען ברודער טרייאלאָז האַנ־
דעלן אונד דען פֿאָטערלכען
בונד צערנכטען? — (יא) ליעב־
לאָז האַנדעלט יהודה, פֿרעפֿעלטהאַט פֿעראיבט מאַן אין ישראל אונד ירושלים; יהודה
ענטווייהט דאַז געליעבטע הייליגטהום גאָטטעס, אינדעם ער דיא טעכטער פֿרעמדער
גאָט־

ר ש " י

מוטל לגמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שבנר דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג): כי מלאך. שלומו של הקדוש ב"ה כמ"ש לעיל וליכנס לפנים בתוכיחתו: (י) לחלל ברית אבותינו. ברית שכרת הקב"ה עם אבותינו בסיני: (יא) כי חלל יהודה. לת עלמו שהיה קדש לה' בחזית תבואתו (ירמיה ב'): ובעל בת אל נכר. שנשאו נשים עכ"ום בניגל ואפילו

באור

(ח) ואתם, וי"ו המורה על ההיפך כלומר אתם לא כן עשיתם, כ"א סרתם מן הדרך היישר, הכשלתם רבים, לא די שאתם בעצמכם סרתם מן הדרך, גם החטאתם רבים וע"י זה שחתם ברית הלוי: (ט) וגם אני, כאשר בזיתם את שמי, כי לתן גם לתכם לבזה. כפי, יתם הערך שבין הנושא לנשוא (יש כאן דעת בל"ת). ונשאים פנים בתורה, תכירו פנים בדין: (י) הלוא אב אחד, עד עתה הוכיח את הכהנים לבד על הקרבנם לפני ה' בעלי מומין, ועתה מזר להוכיח את כל ישראל עמהם על כי נשאו נשים נכריות, שעון זה הוא בגידת ברית לחים בני לב לאד ועובדי החל האמת, לעזוב את אלהי אבותיו ולבעול בת אל נכר: (יא) חלל יהודה קדש

מלאכי ב

נֶכֶר: (יג) יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב
וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאוֹת:
(יג) וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה
אֶת־מִזְבַּח יְהוָה בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין
עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת
רָצוֹן מִיֶּדְכֶם: (יד) וַאֲמַרְתֶּם עַל־
מָּה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין
אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָגַדְתָּה
בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ:
ולא

תרגום אשכנזי קצא

נאָטטער עהליכט. (יג) זאָ ווירד
דען דער עוויגע דעמיעניגען,
דער דיעם בענעהט, ניכט קינ=
דער ניכט ענקעל לאַססען,
אין דען היטטען יעקב'ס
ניעמאַנדען, דער דעם עווי=
גען צבאות איין אָפפֿער דאַר=
רייכט. (יג) אי ב ער דיעם
בעווירקט איהר נאָך פֿאָלגענ=
דעם: טהראָנען דעם יאַממערס
אונד דעם זייפֿצענס נעטצען
דען אַלטאַר דעם עוויגען —
ניכט מעהר קאַן ער זיך צו איי=
ערן אָפפֿערן ווענדען, ניכט
גנעדיג זיא אַננעהמען.
(יד) פֿראַגט איהר, ווע=
האַלב? — היר ווער דער עווי=
גע צייגע צווישען דיר אונד דיי=
נער יוגענד ליכען גאַטטין, דיא
דוא זאָ פֿעלשליך בעהאַנדלסט, זיא, דיא דיינע טרייע גע פֿעהרטין אונד בונדעסגענאָסין איזט.
וויא

רש"י

ולפילו הכהנים כמו שמפורש בספר עזרא (ט' י') ור"ח מלאכי זה עזרא: (יב) ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים. ער ל' לדם מריח: ומגיש מנחה. ואם נהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה: (יג) שנית תעשו. הרחשונה שהוכחתי הרבה היא קשה שנשא עכ"ו ולפילו הוא פנוי וזאת שנית קשה ממנה שהנשוי ישראלית נשא עליהם את העכ"ו לפי שנתפחמו ישראליות ברעב ובגולה ונתגנו עליהם והיה מוציא בניהו לרוחה בחלמנות חיות והעכ"ו היתה גברת: כסות דמעה את מזבח. שהיו בחות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרות מה חטאנו ומה מלאו לנשינו נגו עול הגנו לפני המזבח להבדיל בסוטות: ואנקה. לשון אנחה שלדם מלטער בלבו דמונים"ח בלע"ז ואל לכולם האנק דוס (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה ל' לעקה היכן הדממה ותרגומו דמדנקין וכן תרגום (שם כ') ונקוטותם בפניכם ותדנקין ל' לדם הנוהם ומלטער בעלמו: מאין עוד פנות וגומר. עד שאינכם כדי שתפנה אל מנחתכם ולקחת רצון מידכם:
ולא

באור

קדש, ע"י שחמלו נשים נכריות, נזו את עם ישראל הנקרא קדש ה' ואהובו: (יב) יעשנה, התוענה הזאת. ער ועונה, ת"י בר ובר דבר. ומגיש מנחה, אם נהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' לבאות, כי גם מן הכהנים נשאו נשים נכריות כמו שכתוב בספר עזרא (ט' י' ונחמי' י' י"ג): (יג) ואת, בנוי הנקבה, כדרכו לרוב בהסתרת הסם. שנית העשו, עוד נגלה שנית תעשו, שתקחו נשים נכריות לגרור על בנות ישראל בעבור תבעיסנה, לשר ע"כ בלו בנות ישראל לבנות בין הקולם ולמזבח להשתפך נפשם לפני ה' לומר לני החשה הנעלבת, לשר פה ברחנו ברית לני ולנוף נעורי, ועתה שחת ברית ובגד בי, והנה קול דמעות העשוקים לועק אלי מן המזבח ולא לוכל פנות אל המנחה. כסות, כמו לכסות, כלומר אתם גרמתם לכסות מזבח ה' דמעות בני ואנקה. ולקחת, מקור בחסרון הפ"ח, והלמ"ד שמושית (עיין ת"ה בראשית ל' ט"ו): (יד) על כי ה' העיד וגו', פה אחד מזבח העיד ה' בינך ובין אשת מיקך, כי בן דרך לכרות ברית על דבר לקיום אחד מזבח ה'. חברתך, היושבת לנשא אחך:
ולא

(טו) וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד: (טז) כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסֶּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ: (יז) הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה הוֹגָעְנוּ

(מז) וויא? שוף ניכט נאטט זעלבסט דיעזע פֿעראייניגונג? וואללטע ער ניכט, דאס אייז ט־יב זיא בייד בעהערשע? אינד וואס בעאבויכטיגטע ער מיט דיעזער אינטראכט אנדערש, אלס אייגע געטטליכע נאכקאממענשאפֿט? — זייא דאהער פֿיר דיינען אייגענען גייסט בעזאָרגט, ה אנדלע ניכט ליעבלאָז געגען דיין יוגענדליכעם וויב, (טז) דען פֿער־האסט איזט מיר צווי־טראכט, שפריכט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל׳ס: (נאָך פֿער־מעטער) דאס דער פֿרעפֿעל אם אייגענען געוואנדע האפֿטען זאָלל, שפריכט דער עוויגע צבאות. זייד דאהער בעזאָרגט פֿיר אייערן גייסט אונד בעגעהעט קיינע טרייאלאָזיגקייט. (יז) איהר בעלעסטיגעט דען עוויגען מיט אייערן רעדען; פֿראגט איהר, וואָדורך בעלעסטיגען וויר איהן? ״ אינ־

באמרכם

ר ש ״ י

(טו) ולא אחד עשה. הקב״ה לחדש ומוה תחילה: ושאר. הרוחות והנפשות לו היו מחדש הרחמן ילחו כולם ומה האחד מבקש (שנזוג) מבקש למצות עלילות לאחתו שהיא את זונו שהיא זרע לאלהים מה הוא תיבעה שמזה לותה וזהו ל׳ ת״י ומה האחד מבקש כי אם זרע לאלהים והפי׳ נכון אם לא שהאחד נקוד בטעם זקף נותן טעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה הא׳ וסמכו לכל זרע לאלהים. ויש פותרין ע״פ האגדה שבקשנו נשיתי העב״ום של הנביא ח״ל ולא לנרהם עשה כן שנאת הגר על אחתו ח״ל ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו ח״ל ומה האחד מבקש מה היתה דעתו ח״ל להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר נעיני אלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר אלא במקום שאחש יכול לפרשו בל׳ שרייש כמו (דניאל ז׳) אכלה ומדקה ושארה נרגלה רפסה ובל׳ משנה ושאר חייבי מיתות יון מלותה שפי׳ לכל ל׳ שאחד משמש לין שאר משמש: ונשמרתם ברוחכם ואשת נעוריך אל יבגוד. רוחך: (טו) כי שנא שלח. רבותינו מולקין בה בשם׳ גיטין יש מהם לומרים לא שנאת שלח לותה בגט ושנאת לאחר: וכסה חמס על לבושו. אל זאת כלום הוגנת לעשות שתפרוש עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על לותו טלית שבלבך עליה שנאה ולותה מקניטה ומצערה

באור

(טו) ולא אחד עשה, דרך תימה, הכי לא עשה האל האחד האחדות הזאת בין איש ואשתו. ושאר רוח לו, מלת ולא האמורה בתחלת המקרא מוסבת עליה ואחרת עמה, ועניני הפסוק הוא שאחר זו אשתו להיות לו לעזר ורוח אחד ימשול בשניהם. ומה האחד מבקש, כלומר מה בקש ה׳ באחדות זו ולתכלית מה יפעול לותו, הלא לתת זרע לאלהים, שיהיו לאלהיהם נרוצי אל, זרע הצלוח והאחדות. כי מטבע התולדות להתקרב אל מולידיהם. ונשמרתם ברוחכם, כלומר בנשותיכם, אשר אל יעבר פני בעליהן תלבנה ואל יאשר יהיה שמה רוח האיש ללבת, אם תפניהה גם הנה בלבתן: (טו) כי שנא שלח, פרידת הזיווג אשר אשר היולר מתחלה, שנואה בעיני המקום ב״ה, ולא התירה התורה לשלח את אשתו, כי אם מלא בה ערות דבר, ולא לשנוא לותה על לא דבר. וכסה חמס, ועוד יותר מזה שנוא לפניו לכסות החמס בלבוש, להחזיקה לאשתו ולהתרחות מלותה ודבק בה ולבו בל עמה: (יז) הוגעתם, מזר לתוכחתו הראשונה

בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב וּ
בְעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ
אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט׃
ג (א) הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־
דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא
אֶל־הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן וּ אֲשֶׁר־אַתֶּם
מְבַקְשִׁים וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר
אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ (ב) וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם
בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא
כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים׃
(ג) וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף
וטהר

תרגום אשכנזי קצב

אינדעם איהר שפרעכט: דיא בעזעם פֿעראיבן זינד דעם עווי־גען אַנגענעהם, ער האַט וואָהל־געפֿאַללען אַן איהנען; וויא ווירדע זאָגנסט דער גאָטט דעם שטראַפֿגעריכטם צעגערן. —
ג (א) זעהט! איך זענדע מיי־נען ענגעל, דער פֿאָר מיר הער דיא באַהן עבנען זאָלל; פלעטצליך ציעהט ער איין אין זיינען פאַללאַסט, דער הערר, דען איהר פֿערמיסט, דער ענגעל דעם בונדעם, נאַך דעם איהר אייך זעהנט, ער־שיינט, שפריכט דער עווינג צבאות. (ב) דאָך ווער ערטרעגט דען טאָג זיינער אַנקונפֿט, ווער פֿערמאַג צו בעשטעהן זאָ ער ערשיינט, וויא פֿייער דעם שמעלצערס, וויא רייניואַשענ־דע זייפֿע. (ג) יאַ! איינעם שמעלצער, איינעם זילבער רייניגענדען גלייך, ווירד ער דיא זעה־

ר ש " י

ומצערה תניד: (יז) נתמרכס כל עזה רע וגו' לו היה לאלהי המשפט. לפי שאתם רואים דרך רשעים טלהה וגדיקים מעוניס ונכשלים לומרים אתם בלבבכם אחת מג' דברים הללו או כל עוזה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין לפרע וכן פתרון לשון המקרא כל עוזה רע טוב בעיניו לכך הוא מכליח אותם או אם אין זאת היה אלהי המשפט איזהו נפרע מהם:

ג (א) הנני שלח מלאכי. לפנות דרך. מן הרשעים: ופנה דרך. מן הרשעים: החדון אשר אתם מבקשים, אלהי המשפט: ומלאך הברית. נוקס נקס ברית: (ב) ומי מכלכל. ומי יכיל: ומי העמד. איכול לעמוד: וכבורית מכבסים. כבורית של מכבסים שמעביר את כל הכת' כן יעביר כל הרשעה. בורית עשב הוא שמעביר את הכתם בלע"ז לישב"ש שנייר"ש ולשון בורית דבר המלחלח ומטהר כמו (תהלים ע"ג) לנקי לבב: (ג) ויושב מצרף. יפנה מכל עסקיו

באור

על שהיו מדברים על לדיק עתק ולהלאות לפיו בניכול בדבריהם. או איה אלהי המשפט, כלומר לולי כן שהוא תפן ברשעת הרשע, מדוע לאחרו פעמי העונש לבא:

ג (א) הנני שולח מלאכי, מוסב למעלה על סוף פרשה ב' שהוכיחם על תלונותם מתמת עכוב הדין, ואמר אם יתמהמה אחכו לו לאלהי המשפט שיכוח, כי הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני, כי יבער את עוזי רע. האדון, זה אלהי המשפט (רש"י): ומלאך הברית, נוקס נקס ברית. אשר אתם חפצים, כלומר אתה שאתם אותו לומר היה אלהי המשפט: (ב) ומי מכלכל, מי יוכל לסבול אותו. ומי העמד, כלומר מי יוכל לקום בעת הבחינה והצרוף. כאש מצרף, סמוך הוא כאש של מצרף, וכן כבורית של מכבסים. וכבריח, פירש"י פעמים שאכו"ן בלע"ז (והוא שאוואן, זייפע בל"ה) ובאן פי' לישב"ש שנייר"ש (כ"ל הערבע זשוואניער) עשב שמתמצין בו מבשלי הבורית לצוש אותו בבורית, וגם המכבסים יקחוהו לשפלח הבגד ולהעביר הכתם, כן יעביר המלאך את החטאים מן האדם בקומו לדין את האדם: (ג) וישב מצרף, כלומר יפנה המלאך שהוא כמצרף ומטהר כסף גם את בני לוי, אלה הכהנים לצרף

וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכֶּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: (ד) וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: (ה) וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי | עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ו) כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם: (ז) לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ

אלי

זעהנע לוי'ס רייניגען, זיא לויטערן, וויא מאַן זילבער אונד גאָלד לייטערט. דיא איבריגען ווערדען דאַן דעם עוויגען זיין, רייצען איהם אָפּפֿער דאַר אין ריינער אַנדאַכט. (ד) דאַן ווירד יהודה'ס אונד ירושלם'ס אָפּפֿער דעם עוויגען וויערער אַנגענעהם זיין וויא אין דען טאַגען דער פֿאָרוועלט, אין יאַהרען דער פֿערגאַנגענהייט. (ה) נאַכדעם איך אייערנטוועגען צום גערעכטע הינגעטרעטען אונד איין ריסטיגער צייגע גענוגען זיין וועדע ווידער צויבערער, עהעברעכער, מיינאיידיגע, ווידער דיא, דיא דען לאָהן דעם מיעטהלינגם פֿאָרענטהאַלטען, וויטוו אונד וואַיזע דריקקען, דעם פֿרעמדלינגם רעכט פֿערדרעהען, אונד מיין נעכט פֿירכטטען, שפריכט דער עוויגע צבאות: (ו) דען זאָ וואַהר איך, דער עוויגע! אונד פֿערענדערליך בין, זאָ זאָללט אויך איהר, קינדער יעקב'ס! נעכט פֿערגעהן, (ז) וויאוואָהל איהר פֿאָן דען צייטען אייערער פֿאָרפֿאַהרען אַן פֿאָן מיינען גענטצען אַבגעוויכען זיד, אונד

זיא

ר ש "י

להיות נצרף המצרף ומטהר כסף: (ו) כי אני ה' לא שניתי. אע"פי שאני מתרית אפי לא שינה דעתי עלי מצרצונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב. אע"פ שמתי' את' בערתכ' ולא גניתי מן הרצעים נחייס: לא כליתם. לינכס כליס מלפני והנחתי לי הנפצו' לגנות מהס דיני גניהנס וכן ת"י ואתון בית יעקב מדמן דמיתת בעלמא הדין דיניה פסיק כלומר אתס סנורים לומר דיני בטל שאין עוד לפרע מאנו. ורבותינו פירצוהו לא שניתי לא הכיתי לומה ושניתי לה לאנל אתכס העמדתי אחר פורענות הרבה ואילי כליס ואתס לינכס

ב א ו ר

ולזקק אותם. והיו לה', הנותריס כמו והיתה לכהן כמנחה (ויקרא ה' י"ג עיין בנאור שם). מגישי מנחה בצדקה, ובכר לבנ: (ד) וערבה לה', כלומר לז תערב לה' מנחת יהודה כנרחצונה: (ה) וקרבתי והייתי, זמן מורכב מעבר ועתיד, כמו ואל פתח אהל מועד לא הציאו (ויקרא י"ז ד'). וענינו אחר שהייתי מתקרב אליכם למשפט ולבער עוזי הרצעה מקרבכם: ומטי גר, ת"י ומסטין דין גיורת: (ו) כי אני, כמו שאני ה' לא אשנה, ואין בי תמורה וחלוף, כן אתס לא תכלו מהיות לי עם סגולה: (ז) למימי, למ"ד הסמוך המקובר עם מ"ס הסמוך, מורה על זמן רב, וטעם המקרא על שאמר למעלה שלא אכלה אתכס אמר מעתה הנה אף שמימי אבותיכס ועד עתה בצעתם בי, מ"מ אס תשובו אעתר לכס. ולא שמרתם, אסר יאס הפעול:

אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃
(ח) הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם
קְבָעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה
קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃
(ט) בַּמְאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי
אַתֶּם קְבָעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ (י) הָבִיאוּ
אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר
וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא
בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא
אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם
וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־
דָי׃ (יא) וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־
יַשְׁחֵת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה
וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה
אמר

תרגום אשכנזי קצג

זיא ניכט בעאבאכטעט האבט
אבער קעהרט נור ווידער צו
מיר צוריק, אויך איך קעהרע
דאן וויעדערום צו אייך צוריק,
שפריכט דער עווינע צבאות.
פראגט איהר: „וואמיט זאל=
לען וויר צוריק קעהרען?“
(ח) זאלל דער מענש פאר ענט=
האלטען, וואס זיינעם גאט=
טעם איוט, זאָ וויא איהר דאז
מיינע פאר ענטהאלטעט? וועג=
דעט איהר איין: „וואס ענט=
האלטען וויר דיר פאר?“ דען
צעהנטען אונד דיא העבע.
(ט) מיט דעם מאנגעלם פלוך
בעלאסטעט, וואלט איהר
דאז מיינע פאר ענטהאלטען?
אי! טהעריכטעם פאלק, אללע=
זאממט! (י) ליעפערט דאך
נור אלל דען צעהנטען אין מיי=
נע פארראטהסקאממער, דאס
נאהרונג אין מיינעם הויז זייא,
אונד פריפט מיך דאמיט,
שפריכט דער עווינע צבאות,
אב איך אייך ניכט דעם הימ=
מעלם שליוסען עפנען, אונד זעגנען אייך הערא בשטרעמען לאסס ען ווערדע, שפריכט דער
עווינע צבאות; (יא) אב איך ניכט אייערנטוועגען דען פערצעהרער אבשרעקקע, דאס
ער דיא ערדפריכטע ניכט פערדערבע, אונד דער ווינשטאק אים פעלרע אייך ניכט
פער=

ר ש "י

כלים: (ח) היקבע אדם. רבותינו פירשו לי גזילה ולי תרומי הוי: המעשר והתרומה. שתים גוזלים מן הכהנים ומן הלויים היו גזלתי: (ט) במארה אתם נארים. על עון זה שני שולח קללה במעשה ידיכם ואע"פ כן לותי אתם קונעים: (י) ויהי טרף. יהי מזון מצוי לעמדי: (יא) וגערתי לכם באוכל. בחסיל ובגזם האוכל לכם את תבואת האדמה והגפן:

באור

(ח) היקבע, ענין לקיחת דבר בחזקה: (ט) נארים, נראה דעת ר' יונה כי שרשו ארר ובא על משקל נמקים (יחזקאל ל"ג י') ומפני רפיית הרי"ש האל"ף קמולה, וענין הכתוב כנגד הקללה מצויה בכם, והיה לכם לתת לכ, ואתם תאמרו להיפך, לית נתן עוד מזה המעט. הגוי כלו, כלכם שוים בעון הזה: (י) הביאו את כל המעשר, מעשר כל שים. ובחנוני נא בזאת, ותראו אם לא אפתח לכם ארובות השמים. עד בלי די, בלי מלה מורה על יתם ההעדר והחסיסה, כלומר עד שלא תפול עליו לאמר די, כי הוא יותר מדאי: (יא) באכל, בארבה האוכל את

מלאכי ג

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (יג) וְאַשְׁרוּ
אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם
אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
(יג) חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה
וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדַּבַּרְנוּ עָלֶיךָ:
(יד) אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים
וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ
וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה
צְבָאוֹת: (טו) וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים
זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם
בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ: (טז) אָז
נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר

זכרון

קמץ נז"ק

תרגום אשכנזי

פֿעראינגליקקע, שפריכט דער עוויגע צבאות. (יג) דאַן ווערדען אַללע פֿעלקער אייך גליקליך פרייזען, דען איהר ווערדעט אין ווינשענסווערטהעם לאַנד בעזיטצען, שפריכט דער עוויגע צבאות. (יג) ביז יעטצט פֿיהרט איהר שטאָלצע רעדען ווידער מיך, שפריכט דער עוויגע. פֿראַגט איהר: „וואַס רעדען וויר ווידער דיך?“ (יד) איהר זאַגט: „פֿערגעבענס „איזטם, גאָטט צו דיענען! „וואַס פֿיר פֿאָרטהייל ברינגט „עס, דאַס וויר זיינע פֿאָר„שריפֿט בעאָבאַכטען, אונד „געקריממט אייהער געהען „פֿאָר דעם עוויגען צבאות? „(טו) פרייזען וויר דאָך דיא „פֿרעפֿלער גליקליך, זעהן לאַ„סטערהאַפֿטע עמפאָר קאָמ„, מען, אונד גאָטטעספרי־פֿער „פֿאָם אונגליקקע בעפֿריט!“ (טז) דאַן אַבער אונטערעדען גאָטטעספֿירכטיגע זיך מיט אייגאַנדער: „וואָהל פֿערניממט דער עוויגע אונד הערט; שטעהטם אים געדעכטנים־בוכע פֿאָר

רש"י

(יב) תהיו חפץ. תרין שחפצי בה: (יד) שוא עבוד אלהים. על חנם נעבדנו כי לית נקבל שכר: קדורנית נשפל רוח: (טו) ועתה אנחנו מאשרים וגו'. לגאנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואים לגו הרשעים מצליחים עד כי מאשרים לגו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים. לומר נראה מה יוכל לעשות לגו וימלטו מן הרעה ולא נכאבו: (טז) לז נדברו וגו'. לגי מציב על דבריכם לז בעזות הרשעים רשעם והטונים הלגו קדורנית מפני נדברו ירגי ה' אלא לידבק במעשיהם הרעים ולגי לא נשכחו דבריכם מלפני ולא"ם שלגי ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי

באור

התנוחה (רד"ק): (יב) ארץ חפץ, הרבוי בארץ חפץ, כלומר תרץ שכלם יחפצו בה. לו תפץ שם לדבר החביב על בעליו ביותר, כמו וכל חפציך לא יהיו בה (מצלי ג' ט"ו), ויתורגם: (חיין קדמיהון) (אחד): (יג) חזקו עלי דבריכם, יגיע הנביא לגומתם ההבדל שים בין דבריהם לשכר דברו עד עתה מול ה', ובין הדברים לשכר ידברו לז יראי ה' לים לל רעהו: (טו) ועתה אנחנו וגו', הלא בעינינו רגלגו עתה כי הזדים מאושרים המה, ועושי רשעה יקומו ויצליחו. נבנו, מלשון בנין וקיום. גם, לותם לשכר בחנו אלהים נמלטו מכל מקרה ופגע רע: (טז) אז נדברו, לכן לז בעת היעודה נדברו יראי ה' להיפך, ויאמרו כי בחמת ה' הוא מקציב ומזמין על בני הזדים, ונפשר זכרונות לשכר לפניו, נכתב וכתוב בכתב אמת כל מעשה איש וכדקתו, והשבר המיועד ליראי ה' ולחושבי שמו. נדברו, נתפעל, כמו נשבעו על היות שני

זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: (יז) וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: (יח) וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לָרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: (יט) כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכֹל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: (כ) וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וְיָצָאתֶם

תרגום אשכנזי קצד

„פַּאר אים איינגעטראַגען:
„פֿיר גאָטטעס פֿערעה=
„רער אונד דיא זיינען
„נאָמען אַפּטען!“ (יז) יַא
דיעזע זאָללען דיא מייניגען
זיין, שפריכט דער עווינע
צבאות, מיין געליעבטעס אייי=
גענטהום! אַן יענעם טאָגע,
דען איך שאַפֿע, וועררע איך
אי־הרער שאָנען, וויא אין פֿאַ=
טער זיינעס זאָהנעס שאָנט,
דער טרייא איהם איזט. (יח) דאַן
וועררעט איהר אין אייך געהן,
אונד דען אונטערשיער זעהען
צווישען דעם טוגענדהאַפֿטען
אונד דעם פֿרעפֿלער, צווישען
דעם גאָטטעס = פֿערעהרער
אונד דעם, זאָ איהן ניכט פֿער=
עהרט. (יט) דען זעהט! ער
ערשיינט, יענער טאָג, וויא
אָפֿענגלוטה ברעננענד, דיא
פֿרעפֿלער, דיא איבעלטהע=
טער אַללע וויא דיררעס
שטראָה פֿאָן דיעזעם טאָגע
ופשתם
אומלאָדערט, שפריכט דער עווינע, דאַס ניכט וואורצעל, ניכט צווייג איבריג בלייבען
ווירד. (כ) אייך אַבער, דיא איהר מיינען נאַמען עהרפֿירכטעט, ווירד דיא זאָנגע דער
הולד שיינען, הוילברינגענד מיט איהרן שטראַהלען. איהר וועררעט הינוסגעהען (מין

רש"י

ונמעתי ונויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים: (יז) ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אקרתי והנחתי בשלם בו גמולי ושם תרגמה אתנכס מה בין לדיק לרשע. סגולה לועז לייזטו"י בלע"ז: (יט) כי הנה היום בא. יום זה ל' שמש הוא שכך למדו חכמים מין גיהנם לע"ל שלש הקב"ה מוליך חמה מנרתקה ורשעים נדונים בה ולדיקים מתרפאין בה וז"ש וזרחה לכם יראי וגו': שרש וענף. שרש ובר גרש:

באור

בני אדם המדברים זה אל זה, כמו נפעלים זה מזה: (יז) והיו לי, אלה היראים יהיו אל לי סגולה, ביום אשר אני עושה דין ברשעים. סגולה, לועז לייזטו"י בלע"ז מלה מצוצת בדפוס (ול"ל ביזוטע"ריח קלייאָד בל"ז). וחמלתי עליהם, להגילם מן הגזרות המכלות את הרשעים. בנו העבד אתו, שעליו ירחם האב יותר מעל שאר בניו: (יח) ושבתם וראיתם, תשובו מדרכיכם הרעים, ועיניכם תראינה כי לא יעזוב ה' את חסידיו וירחי שמו: (יט) כי הנה היום, כאשר יבא יום המשפט המכלה את הרשעים, ולותו יום עלמו יהיה מרפא ומזור לצדיקים, אז תראו ההבדל בין עובד אלהים ללא עבדו. בער כתנור, חסר מלת בערה, ונשמע מענינו ממה שאמר למעלה, כי הוא כאש מצרף. קש, יבא אשר בהריחו אז יגלה מהר. שרש וע"ף, אב ובנו יאבדו יחדו יתמו מן הארץ: (כ) שמש צדקה, ביום ההוא אשר יהי' לרשעים אז בערת, תזרח שמש לדקה ליראי השם, והוא משל על לדקת ה' ועונתו אשר יעשה להם, כמו שמש המביאה טובה לעולם. וכיולא בזה המליצו חז"ל לעתיד הקב"ה מוליך חמה מנרתקה רשעים נדונים בה ולדיקים מתרפאין בה. בכנפיה, קרני אור הפרוסות על הארץ ככנפים.

וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: (כא) וַעֲסוֹתֶם
רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת
רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (כב) זִכְרוּ
תוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל
חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: (כג) הִנֵּה אָנֹכִי
שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי
בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:
(כד) וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים
וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא
וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום
יי הגדול והנורא: ז' רכתי

מיהרעק גלאנצע) אייך ווייזען,
פֿייסטען קעלבערן גלייך.
(כא איהר ווערדעט דיא פֿרעפֿ=
לער צערמאַלמען, דיא אַשע
אונטער אייערן פֿיסען זיין ווער=
דען אַן יענעם טאָגע, דען איך
שאַפֿע, שפּריכט דער עוויגע
צבאות. (כב) זייד האַהער אוין=
געדענק דער לעהרע מיינעם
דיענערם משה, דער געזעטצע
אינד רעכטע, וועלכע איך איהם
צו חורב פֿיר גאַנץ ישראל אויפֿ=
געטראַגען האַבע. (כג) זעהט!
איך זענדע אייך דען פּראָפֿע=
טען אליה, בעפֿאָר יענער טאָג
דעם עוויגען קעממט, דער
גראָסע! דער פֿורכטבאַרע!
(כד) דיעזער ווירד דיא הער=
צען דער פֿאָטער זאַממט איה=
רער קינדער, אונד דיא הער=
צען דער קינדער זאַממט איה=
רער פֿאָטער וויערער צוריק=
ברינגען, אויף דאַס איך ניכט
קאָממע, אונד דאַז לאַנד מיט פֿערניכטונג שלאַגע.

דאַהער שיקקע איך אייך דען פּראָפֿעטען אליה, בעפֿאָר ער קאָממט,
יענער טאָג דעם עוויגען, דער גראָסע! דער פֿורכטבארע!

ר ש "י

(כ) ופשתם. ל' זומן כמו (ירמיה נ') כי תפושו כעגלי דשה: כעגלי מרבק. הנכנסים לרפת לבטס קופיל"ח בלע"ז: (כא) ועסותם. ונכתוב ל' מיעוך ודומה לו וסס עסו עדי נתוליה (יחזקאל כ"ג): (כב) והשיב לב אבות. להקדוש ברוך הוא: על בנים. ע"י בנים יחמר לבנים דרך התנה ורלון לנו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבותם כך אמעתי מאמו של רבי מנחם ור"ל במסכת עדיות לשון שלוס בעולם:

ב א ו ר

ויצאתם, לשון השמח (רשב"ע). ופשתם, שרשו פוש וענינו רבוי הכמות והלינות כמו ופשו פרזיו (חבקוק ח' ח') תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ' י"ח). כעגלי מרבק, המתענגים ומרקדים בשור השמח כן תתעלנו ותדשנו. (כא) ועסותם, ענינו דריסה וכתישה, (עיין עמוס ט' י"ג): (כב) זכרו, חוזר לתוכחתו שיזכרו את תורת משה שהיא יסוד כל המונה. חקים ומשפטים, הרלוי בהיסך, חקי' ומשפטי' אשר לויתי אותו וגו'. (כג) הנה אנכי שולח לכם, לטובתכם. לפני בוא יום ה', שזכר למעלה והוא יום המשפט. הגדול והנורא, מוסב כן על השם: (כד) והשיב לב אבות על בנים, טעם על כטעם עם, כמו ויצאו החוצה על הגשים, וענינו יגיע לב אבות ובניס יחדו אל ה', וכפל הענין לומר לב אבות על בניס ולב בניס על אבותם, כי זהו דרך ל"ע, בשאתו להעריך יחס שני דברים זה לזה, ולדמותם דמיון גמור שיהיה זה כמו זה. פן אבוא והכיתי, אם לא יעשו. והנכון שזכר אליהו הנביא, כי הוא בכר הגיע לב ישראל אל אלהיהם בהר הכרמל בימי אחאב בנזכר במלכים (א' י"ח) שאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית והתפלל עליהם עד שענו בלם ואמרו ה' הוא האלהים, ולכן אמר פה כי יעוב ה' לשלוח לנו את אליה הנביא להגיע את לב בני ישראל אל אביהם שבשמים, ואם יתמהמה אבה לו:

העתקה ובאור למלות לועזיות

הנמצאות

בפירוש רש"י ז"ל לתרי עשר

הושע

ב (ט) ורדפה, פירש"י כמו ומרדף ריקים (מזלי י"ב י"ל) פורלויי"ר בלע"ז; וזהו forcer (כאַזעטלען, פֿערפֿאָלגען מיט מַנטטרעגונג). והחכם המבאר גרס פורקליי"ר וכונה ממנו על pourchasser, וגם זה יתכן ומסכים לכוונתנו. ולחד מהמעתיקים כתב שהוא poursuivre (פֿערפֿאָלגען) ולזה לזרך לתיקון זה נהיות המלה נכונה בכתבה ובלשונה.

(טו) מפתיה, פי' מתחלה להמשך לתרי לוזלויי"ר בלע"ז; בלשון לויטלית lusingare (טאייכֿען, לויבקאָזען).

ג (ב) ואכרה לי, פי' לשון סחורה בארגניי"ן בלע"ז; barguigner (בעגויז עהאַנדלען).

ד (יג) אלון, לועז קייאַ"ן שגדל בו פרי שקורין גלנ"ן בלע"ז; chêne (חייכֿע) glands (חייכֿעלן), עיין מרפח לשון ר"ה כ"ג ע' ד"ה בלוטי.

שם אלה, תולמ"ח בלע"ז; בל' ספניח ulmo (חולאבויס) עיין מרפח לשון ר"ה כ"ג ע' ד"ה בוטמי.

(יד) ליבוט, פי' לשון טורח הדרך וליאות מצח דילבוי"ר; כ"ל רילבוי"ר בדי"ם relâcher (ערטוַאַפֿען, ערמיידען) ולח כמו שתקן החכם המבאר.

ו (ט) וכחכי אינו נדודים, פירש וכאסיפת לים וכו' כן חכי גדודיהם חכורת כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירלחו שם וכו' ולועז וכחכי לימדור"ם; וזהו èmeute (גזאַמאַענראָטטונג) וכמו שהוסיף לפרש ולף בלשון המשנה חכי לשון חבור וכו', ולח כמו שלחן המבאר לתקן לדעתו et comme dur (חוגר ווית פֿעסט).

(יא) שבוח עמי, פי' לשון מזונה ולועז לינוויזור"ח; מלה זו נכונה ירמי' ג' ו' שלועז מזונה לינוזי"לה invicieux (וַאַסטערהַפֿט) invice, vice (וַאַם-טער), וכן לועז שובבתך יעצי' מ"ז י'.

ח (ט) התנו, פי' לי תניס ולועז לידרגוויו"ט; הבלעז מזונח ומסתבר שהוא en dragou (דרַאַענַאַרטיג) ועיין רש"י ירמי' נ' כ"ד הבלעז למלת תלנתה.

י (ז) כקצף, לועז לינקום"ח; ecume (טוים).

(יא) מלומדה, לועז פירפוייט"ח; וזהו for pointé (טטאַרק לערטאָכֿען) ועיין מה שהעירותי על מלת for בהמעמר לתהלים ל"ד ג', וכמו שהוסיף לפרש עצויה מכורות מנורות במלמד הנקר שקורין ליגוליי"ן; aiguillon (טרייבטטאַכֿעל) עיין בנקודי לשופטים ג' ל"ח.

יב (יג) במשבר, פי' שהיולדות יושבות עליו ליולד ובלע"ז קורין למושב שיל"ח; selle (לייבטטוהל, גאַבעהרטטוהל).

יואל

א (יז) עבשו, פי' העלו חלודה ועיפוש ובלע"ז מויי"ר; moisir (טיאַעלן).

ד (י) אהיכם, קלטר"ם בלע"ז; coutres (פֿלוגחייזען) עיין מרפח לשון שבת קכ"ג ע' ד"ה ויתד של מחריבה. שם מזמרוחיכם, שרפ"ח בלע"ז; serpes (רעבע-מעסער), עיין מרפח לשון בילה ל"ח ע' ד"ה מגל.

(יא) עושו, פי' שהוא לשון עשת ברזל המכונם יחד מל"ח בלע"ז; masse (קלוּמפען) עיין מרפח לשון יומח ל"ד ב' ד"ה עשתות.

(טז) מחסה, לשון כסוי ובלע"ז לכריחוי"ל; abri (דעקקע) עיין בהמעמר להחליס ק"ד י"ח.

עמוס

א (ג) בחרוצות הברזל, פירש"י היח בעין שופינח שקורין לימ"ח; lime (פֿיילע), והחכם המבאר שגה בעיון בחשבו שגם שופינח מלה לועזית והיח לרמית הסליר ה

מלות לועזיות לתרי עשר

פיס (ז"ח י"ג כ"ח) ת"י שוסינק ופירש"י שם לימ"ח בלע"ז, ועיין תרגום לונקלום דברים ט' כ"ח ובמרפא לשון רולין כ"ה ב' ד"ה לשוף.

ב (ז) השאפים, פי' שחיסה גולם"ר בלע"ז; gouler (גיערינ זיין, גיערינ פערטויכען) וכן לועז רש"י שחפני לנוס (תהלים כ"ו ב') ופי' טלפים לבלעני, ועיין בהמעמר שם, ולח כמו שחשב מעתיק לחד שהוח jalousie (מייפערזוכט).

(ט) כאלונים, קייזנ"ם בלע"ז; מתורגם בהושע ד' י"ג ע"ש.

ג (יב) כאשר יציל הרעה, בכ"י ובספרים ישנים הניח רש"י לחר המלמר שהעתיק מסדר העולם עוד פירוש לחר וז"ל: „ולפי פשוטו נראה שהוח מקיש מסורס כחשר יציל הרעה וגו' שתי כרעים נפלת מיטה ובדמשק ערש כן יגללו וגומר שהיו מביחים שכר בשדה בשוטות כלותה שעשיו בגילה שחטה בשדה לח יניחנה בשוט ובמוטה וזהו דבר מועט שמציל הרועה מביחו בחחד המקלות כגון בחחד מרגלי המטה לו לחד מחרוכות שלה לימפונד"ח בלע"ז ויהיה בדמשק ערש לחד מן המקומות „ ע"כ, ולח"כ הניח ומעתי מצמו של רבי מנחם וכו' והבלעז הוח sponde (זייטענברעטער) עיין מרפח לשון עירובין ט"ו ב' ד"ה חרוכות.

ד (ז) חלקה, פי' נקעת שדה קמפני"ח בלע"ז; campagne (פעלד, חַקערלַנד) עיין מרפח לשון שבת ו' ח' ד"ה נקעה.

(יא) באוד, טיזו"ן בלע"ז; tison (ברַאנד, חיין ברעננענדעם טטיק הָלָץ).

ן (ד) מרבק, פי' מקום כנוס העגלים ובלע"ז קופל"ח; couple (געטפַּאן) וכבר נחרתי במרפח לשון בב"מ ל' ח' ד"ה הכניסה לרפקה כי שם זה הונח על הבהמות הקשורות יחד וגם נופל על מקום גדרות לבהמות, ועיין מרפח לשון שבת נ"ג ב' ד"ה תותרי.

ח (יג) התעלפנה, תפרח רוחס וכו' פשמיי"ר בלע"ז; pâmer (פערשמַכטען, הָהנ־ מעכטיג ווערדען), עיין תרגום ובחור לחמד מגלות ליכה ב' י"ח ד"ה נעטף.

עובדיה

א (ג) חגוי, פירש כמו והיתה לחדמת יהודה למכרים לחגח (ישעי' י"ט י"ז) נרייטייל"ח בלע"ז; וביטעי' שם פי' שהוח לשון שבר וכן"ם ב' י"ד פי' בחגוי בקי"ק, ואין להסתפק שהבלעז מצוכם ולדעתי ל"ל נריסל"ח brisans (קליפפען, הערפַּארחַגענדע פעזטענטטיק־ קע, פעזטענריטלע).

(יד) על הפרק, פירש מקום שהבורחים יוכלים דרך שם להמלט ובלע"ז קורין לחותו טרו"ג; trou (עפֿפנונג, לָאך).

(טז) ולעו, פי' לשון מהומה וממון וטירוף דעת לימטורדימו"ן בלע"ז; etourdissement (בעטייבונג, טוויגדען) עיין בהמעמר לתהלים ל"ח ז' ובמרפח לשון יומח פ"ג ח' ד"ה תוכחת.

(כא) לשפוט, לועז יוסטיצי"ר; justicier (ריכטען, דַּאז חורטהיילן פַּאוֹלגיהען).

יונה

א (ו) רב החובל, פירש שר המלחים ובלע"ז גוביירניי"ל; וזהו בחלוף רי"ם ולמ"ד הנהוג gouverneur (טטייערמַאן) עיין מרפח לשון כתובות פ"ה ח' ד"ה ממלח מלוחי.

ד (ח) ויתעלף, פשמיי"ר בלע"ז; עיין עמוס ח' י"ג ד"ה תתעלפנה.

מיכה

א (יא) ביח האצל, לועז לימוטמנ"ט; ajoutement (חַנפֿיגונג, היגלוזעטלונג) וכמו שפי'.

ב (ד) שדוד נשדונו, פירש כתגנו ניד לשר שדונו ובלע"ז סומי"ר דוושטיר"ח נסו"ט; כ"כ בדפוס נחזיליה וח"ד והבלעז מצוכם בכל הספרים לשר לפני, ומסתבר כתיקון החכם המנקר soumis devastateur nous somme (ווייר זיכד חוכזערק פעי־ ווימטער חוכטערווַרפֿען).

comme se retournera; שם איך ימיש לי, לועז קומ"ח שדיטורנר"ח לחמו"י a moi (ווי ווירד ער זיך ווידער מיר לוי־ווענדען?)

מלות לועזיות לתרי עשר

ג (ג) קלחת, לועז קלדייר"ח; בלשון איטליא caldiera ובלי נרפת chaudière (מיין גרויסער קעסטל).

ד (ג) ושפט, פירש משפט זה לשון תוכחה הוא דשרימנ"ט בלע"ז; discernement (אונטערזוכונג, ערקענטניס כאך אנגענטעלונטער בעמחאטונג), עיין רש"י יפעי' ל"ב ז' ותרגום ונאור מלות בלעז לאמר מגלות קהלת ח' ח'.

נחום

א (י) מלא, לועז אזיבי"ר; assouvir (פעלונ זעטטיגען) וכמו שנאר החכם המנאר ע"ב.

ב (ו) והחיכל נמוג, פירש נרעד ונע מבח אבני בליסטרא הנזרקים נכותל הנקרא נומ"ח bombe (וועלבונג).

(ח) מנהגות, לועז שרימייגל"ט; se remuent (בעוועגען זיך) וכמו שפי' מנהגות עלמן הפך פי' הרל"ק שלבשתו הוא יולח ופירושו מנהגות לותה, ודברי המנאר הם דברי תפלה.

(י) כבוד, פירש לשון מכבד הבית אשקמנ"ט בלע"ז; èscoupant (אויסרייאענד, זייערנד), עיין מרפח לשון שבת קכ"ד ב' ד"ה מכבדות.

(יא) ומבולקה, פירש מפורלת בחומותיה לוזנרטיר"ח בלע"ז; ouverture (עפענונג, טפחוטע, רים).

(יד) רכבה, פירש רוב רכב שבה קירטרי"ן בלע"ז; לדעת אחד מהמעתיקים הוא des charettes (וואגענבונג), ומה שהוסיף רש"י לפרש ה"ח יתיר הוסף הלשון לכמה מרכנות וכו' פירושו שאות ה"ח נוסף בסוף להגדיל הדבר כמו עיר ועירה, סער וסערה, להב ולהבה ודומיהם, ומן הרחוי להיות הה"ח בלי מפיק כמו חלחתה נה (יחזקאל כ"ד ו') שהוא רפה והשני שם במפיק.

ג (ג) ולהב חרב, לועז דולימל"ח; וזהו de la lama (דעגענקלינגע) כמנאר בנאור, ועיין בנאורי לשונות ג' כ"ב.

(שם) וברק חניח, פי' חנית מרוע ומברקת לור יולח ממנה הפלנדו"ר בלע"ז; splendeur (גלאנץ, טיאמער), עיין מרפח לשון ברכות נ"ט ח' ד"ה ברקח.

(יז) כגוב גובי, לועז קומלנגונצל"ן; וזהו ל' נוסן comme longoustes (ווי א הייטרעקקען).

חבקוק

א (י) משפטו, לועז יוסטילי"ח; justice (טטרא פגערעכטט), עיין תרגום ונאור מלות בלעז לאמר מגלות קהלת ח' ה ד"ה משפט.

(י) יחקלם, פי' מתלונן וכל לשון קלסה לשון קלור (פ"ל דבה) הנדברים נו ים לטוב ויש לרע פרלרי"ן בלע"ז; parlerie (געטוועטן, אונגענרינדעטעם גערייכט), עיין נהמעמר לתהלים ל"ח י"ד ד"ה דבת רבים.

ב (א) תוכחתי, לועז מונלימפרובמל"ט; mon eprouvement (מייגע פארטטעלונג, ערפאהרונג).

(י) וחוטא נפשך, פי' כמו מתעברו חוטא נפשו (משלי כ' ב') חוטא לאבד נפשו פורפי"ט שאדמ"ח; forfait son ame (האט פערווירקט זייגע זעעלע) עיין מערכי לשון ערך חטא השני בהערה.

(יא) וכבים, פירש כת"י ושיפח לשון קסס שפתין בלי מבמים בלזור"ח; de lattes (לאטטען, טפעהנע).

(יג) בדי אש, לייטי"ן בלע"ז; assez (גענוג, זיא פיעל אום נעטהיג חיזט).

ג (טו) צללו, לועז טינטי"ר; tinter (קלינגען, לייטען, מיינען טאן געבען).

(יט) בנגינותי, פירש לשון נעימות קול להרים ולהשפיל קורגינידור"ח בלע"ז; מסתבר כדעת החכם המנאר שזהו organiser (זוזאמענטטיאמען).

מלות לועזיות לתרי עשר

צפניה

ב (יד) בכפחוריה, לועז פומי"ל; pommeau (קנאָפּן), וכנר העירותי דרך כלל על מלות לועזיות נרצ"י אסופן י' ל' במרפח לעון אנת ס"כ ג' ד"ה כ כלכל.

ג (טו) משפטיך, פי' יסוריך יוסטיל"ן; עיין לעיל מנקוק מ' ז'.

*זכריה

ד (יא) מה שני הוחים, פי' מה רמז אני אנלי זחים טרוק"ן בלע"ז וכו'; trochet (ביטעל).

ה (ט) החסידה, פי' דיה לכנה וולטור"ר בלע"ז; vautour (גייער), עיין מרפח לעון נרכות ל"ת ג' ד"ה קפוף.

יא (ב) אלוני בשן, קיסנ"ם בלע"ז; מתורגם נהוצע ד' י"ג.

יב (ב) רעל, לעון חמון וכו' בלעון המשנה מלינו מדות רעולות (אנת פרק י' משנה ו') לוונלופמנט"ן בלע"ז; enveloppement (חייכהיללונג, פערדיסטערונג) ר"ל אהוח לעון עטוף.

(י) רוח, לועז טלנ"ט; עיין מה שנחרתי נמקורי לעופטי' ט' כ"נ ד"ה רוח רעה הפוך לטובה.

יד (י) עד יקבי המלך, ת"י עד יחי דמלכח פוסיי"ן בלע"ז; fossé (דער גראָבען, דיא גרובע).

(כ) מצילות הסום, טינטי:"ר בלע"ז; מתורגם למעלה מנקוק ג' ט"ז ד"ה כללו.

מלאכי

א (א) משא, לועז רצ"י פורפור"ט; וזהו for port (איין עפֿפענטליכער פֿאָרטראָג) וענין מלת for בלעון נרפת היונה נחרתי במקום אחר, ועיין בהמעמר לתהלים ג' ב' ד"ה נוסדו, ונס ל"ד ג' ד"ה תתהלל.

ב (יג) ואנקה, לעון מנחה אחדם מלטער בלנו דמוניאח בלע"ז; demence (טשיוועל וואָהנסין, מיינערע קווחָן), וכן לועז האנק הוס (יחזקאל כ"ד י"ז) se demener (זיך מיינערליך קוועהלען).

ג (ב) בורית, פי' עשב הוח שמעניר לח הכחם בלעז לירב"ח שנייר"ן; herbe savonniére (זייפֿענקרויט), עיין מרפח לעון כריתות ו' ח' ד"ה כרשינח.

(יז) סגולה, לוכר לייסטוויי"ר בלע"ז; etui (פוטטערחָן, בעטטעק) וזהו נרחק בלעון חכמים.

פה מלחתי דבר יקר בהערות השלומות חלי מיד ידידי הזכם הרבני מו"ה יוסף פלעש נ"י על הכתובים החלה ואשא עיני וארחה והנה שחים נשים יוצאות וגו' וזה לשונו לות נחות:

* זכריה ט' ואשא עיני וארחה והנה שחים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים: ואומר אל המלאך אנה המה מוליכות את האיפה: ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער. נקצו המפרשי' לתת טעם על ענין אתי נשים, ולדעתי מרחה אתי נשים רומז על הנפש והגויה להשתלם בחדם יחד בחמלעית החכמה, וכנר משלו המושלים לת רוח החסידה נקרח בלשונם עפיע על ליור החכמה וע"כ דומה מלת לחפה בל"ע למלת עפיע בלשונם וזהו הליור הרומז פה בחמרו ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה לת האיפה כלומר החכמה בין הארץ לפי שהחומר נוטה לל תמריותו להשתמש בחכמה שלח כדת, ובין השמים זהו הנפש לחר מרחניותה משתמשת בחכמה עליונה ולזחת שתיהן מושכות החכמה לחה לת לחותה מקנילות זו בכה וזו בכה ויחמר מנה המה מוליכות ויחמר חלי לבנות לה בית ר"ל בל לחת ולחת כוונה לבנות לה בית (בלשון יחיד ולח לבנות להן בל' רבים) בחרן שנער ושנער הוח בנל שמנוערים הם במעשיהם לו שהיה מביטין בתורה להורות לותם וללמדם דרך החכמה בנית המדרש לחר שם תשבון, והוכן והונחה שם על מכוונתה.

31 pros. 1925
k. 6012.